Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana

El publica Moss. Antoni M.ª Alcover

per promoura y dur a cap la formació del lècsich

d'aquexa llengua

TOM II

(1904-1905)

1905
Estampa de N'Amengual y Muntaner
CIUTAT DE MALLORCA

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana

Suscripció: 2 pess. en l' any.—Redacció: Serra, 13.—Palma de Mallorca

[1]*

SUMARI: Una veu encoratgedora. —Exides filològiques. —Grans mercès. =Escoltau y oireu —El nostre arxiu. —Nous Corresponsals.—Col·laboradors qui tenen poca son. —Seccions del llenguatge vivent escullides per ferhi cèdules. —Obres catalanes escullides per ferne cèdules. —Advertències. —Arxius aont hi ha col·laboradors que fan cèdules.—Crònica del obra del Diccionari. —Llista de col·laboradors per orde cronològich.

Una veu encoratgedora (1-2)

Lo Rdm. e Illm. Dr. D. Salvador Castellote, glòria de l'episcopat espanyol per les seues virtuts y maneig pastoral y p'els seus fondos conexements en les ciències filosòfiques y teològiques y famós p'els molts d'idiomes que parla, posseint fins y tot els diferents dialectes de cada un d'ells, y que, en trobarse dins terra catalana, se'n fa gros de parlar la nostra llengua, amb una correcció admirable, —ens ha escrit aquexa carta que li agraim amb tota la nostra ànima y amb la qual honram les planes del *Bolletí:*

* Tom. II.— Gener de 1904. —Núm. I.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Xaén, 14 Desembre 1903.

Rev. Sr. D. Antoni M.ª Alcover.

Molt estimat amich: he tingut el gust de llegir la resposta que voste li envia al P. Muiños en el Boleti del Diccionari y me crech en el deure de felicitar al entusiasta defensor de la nostra llengua y de les nostres tradicions.

Bona es la llengua castellana y ningu te res que dir de ella, pero que se estiga en el seu puesto y la catalana en lo que te y tindreu la festa en pau. Cuant les coses se treuen del seu solch es quant tot va malement y s'escomensa la guerra. [2]

Seguixca voste ocupantse en eixa obra magna del Diccionari que tots los seus bons amichs admirem y Deu que li done molta salut pera poderla terminar.

Disponga del seu afectisim amich y servidor que'l beneix de tot cor.

† SALVADOR, BISBE DE XAÉN.

Exides filològiques (2)

Per impulsar més y més la tasca lecsicogràfica y completar l'estudi de la nostra fonètica y morfologia, fa mesos que Moss. Alcover recorre els pobles de Mallorca, amb l'idea de no deixar-ne cap sense visitar, tot aprofitant les llegudes que li queden, que no son gayre.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Aquest estudi molt de temps ha que'l té a Manacor, Sant Llorenç des Cardassar, Son Carrió y Son Servera perque se crià amb gent de tots aqueys pobles. Aont l'ha fet ara, es a Capdepera dia 2 d'agost; a Muro dia 17 de setembre; y dia 26 y 27 a Sineu; dia 28 y 29 a Calonge y Felanitx; dia 3 d'octubre a Montuïri; dia 17 y 18 a Alaró; dia 25 a Esporles; dia 26 a Banyalbufar y Estellencs; dia 8 de novembre a Marratxí; dia 9 a Santa Maria del Camí; dia 10 a Consell; dia 11 a Santa Eugènia; dia 13 a Algaida; dia 14 y 15 a Llucmajor y Campos; dia 16 a Campos y Santanyí; dia 19 a Binissalem; dia 28 y 29 a Bunyola y Orient; dia 30 a Inca; dia Ier de desembre a Búger, Campanet y Moscari; y dia 2 a Biniamar, Mancor, Selva y Caimari. Y vaja si ha feta bona replega de mots y formes gramaticals a tots aquey(e)s pobles! y els col·laboradors que hi tenim, qu'han cobrat coratge ferm, y son una bona partida que s'afanyen a omplir cèdules.

Grans Mercés (2-3)

1. Les donam ben coralment a n-els nostres amichs col·laboradors per lo bé qu'han ateses les nostres advertències del *Bolletí* de novembre sobre pagament de la suscripció.

Ja no son gayre'ls qui no hagen pagada la llur. Basta dir que de les cantidats rebudes desde llavò ja hem entregades [3] més de 1300 pessetes a ca-l'estampador, y el deute que hi teniem s'en ha duyta una mala estocada. Tenim coratge d'haverlo mort de tot dins uns quants mesos, si Deu ho vol.

A n-aquest deute hi entra, no sols lo del *Bolletí,* sino la derrera edició de la *Lletra de convit*, de 1500 eczemplars, que costa 347 pess.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Si la cosa segueix com fins aquí, Deu ho fassa qui pot, confiam de porermos rescabalar de les sicentes pessetes y busques que'ns costaren les dues primeres edicions de la metexa *Lletra.*

II. També hem de fer avinent un altre fet qu'ens umpl el cor de goig, y es que des que publicàrem les *Questions de llengua i literatura catalana,* cada día venen suscriptors novells. Basta dir que ja'n son venguts més de cent; y un enfilay dels qu'havíem dexat d'enviarlos el *Bolletí* perque no pensaven o no'ls-e llevia pagar, se son desxondits: han pagat y demanat que'ls ho seguissem enviant.

¡Axí'ns agraden els homes!

No res, que siga un... *mal* que'ls prenga y s'encomàn axò de suscriure-se a n-el *Bolletí*, y que no s'atur fins que diguem: ¡prou!, Amèn.

III. Y no es sols la llista de suscriptors que crex, gràcies a Deu. La de col·laboradors, aquest any 1903, en lloch de mancabar, com n'hi havia que s'ho figuraven que succeiria, ha aumentat de més de docents, y... ¡lo que aumentarà encara, si Deu'ho vol y Maria!

Lo qu'es cert, que tall segut ens demanen *Lletres de convit,* y ben de pressa que les enviam y de bon gust. Lo que voldríem es haverne de fer una altra edició encara! ¡Amèn que siga axí!

¡Escoltau y oireu! (3)

Encara queden una partida de milenars de cèdules en blanch de les que férem amb les 400 pessetes que per axò'ns donà l'Ajuntament de la Ciutat de Mallorca. Esperen col·laboradors desenfeynats que les vullen omplir. ¡Hala, idò, si les *treys de pena* els qui encara no mos n'heu demanades, y si amb quatre grapades ja les mos heu omplides de cabal lingüístich, tant com n'hi ha per tot arreu,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

que també espera que'l repleguen per venir a formar part de l'obra nacional del Diccionari! ¡Hala, idò, ara que'n donen! ¡Fora vessa!

[4]

El nostre arxiu (4)

S'entén: el de l'*obra del diccionari.*

Ja l'hem comensat a ordenar perquè ja hu paga. Té per ara *quatre seccions.* I. *Correspondència*; II. *Original del Bolletí;* III. *Contabilidat y administració*; IV *altres documents qu'afecten a l'Obra per altres conceptes.*

La secció més interessant, que la consideram d'una importància fora mida, es la de *Correspondència,* aont hi haurà cartes de totes les regions de la nostra llengua, escrites la major part amb lo cor, sense pretensions, reflectint casi totes l'estat d'opinió sobre la nostra empresa en cada una de dites regions, amb los corresponents capamunts y capavalls de coratges, defalliments, dubtes, plans, envestides, reculades y demés manifestacions de la vida intel·lectual. Aquexes cartes, escrites, no per publicar ni per enterar tot lo mon, sino per confiar temors o esperanses o per esplayar el cor en tot secret, escrites casi totes amb una ingenuidat encantadora, donen la nota eczacte y justa de les passes que va donant la nostra *obra* en tots els endrets de la terra catalana y la manera com per tot arreu la miren y la consideren. Demunt tot això, son altres tantes de mostres del català que's parla per tot arreu, y això'ls-e dona un valor filològich fora mida, qu'anirà crexent com més temps passarà. Per lo qual pregam de bell nou a tots els qui'ns hagen d'escriure, que hu fassen per amor de Deu, fins allà ont puguen, just en lo llenguatge de llur comarca.

Aquesta *secció* ja consta de dues carpetes d'un llom ben gros: la de 1901-1902 inclou **374** cartes, y la de 1903 n'inclou **448**.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Y hi ha qu'advertir que totes aquexes cartes o son contestació a qualcuna de nostra o hi contestàrem a son temps, y moltes d'elles en representen dues de nostres. No creym eczagerar gens si deym que, des que ferem la *Lletra de convit,* hem escrites més de *dos mil cartes* per promoure l'*obra del diccionari.* Y estam ben disposts a escriure'n altres tantes y el doble fins y tant que tenguem la cosa a bon port y poguem dir a totes les terres catalanes: —¡Vetassí'l Diccionari!

Y Deu no'ns ho tenga en retret ni en vanaglòria.

De manera que amb aquest any derrer totsol n'hem rebudes més de cartes que en los dos primers. Lo qual demostra que, gràcies a Deu, la nostra *Obra* no va *quart minvant*, sino *quart crexent,* no mancaba gens, sino que, com més va, més s'engrandex y s'axampla per tots vents y en tots conceptes. Nosaltres [5] hi veym en tot això la mà de Deu, qu'estima molt la nostra llengua y els pobles qui la parlen.

Ara'ls contraris que se riuen de la nostra *xifladura,* ¡que riguen fins que'ls-e diguem: basta!

¡Ja hu veurem qui riurà derrer!

Nous corresponsals (5)

D'Alcalà de Xivert: Fr. Ramon Verdés, del Convent de PP. Franciscans de dita ciutat.

D'Arboç del Penedès: D. Joan Bta. Canyas, secretari de l'Ajuntament.

De Bigas (Província de Barcelona): D. Felip Salas, mestre d'escola.

D'Hospital del Llobregat: Moss. Lambert Batey, Vicari.

De Búger: Moss. Gabriel Andreu, Vicari.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

D'Inca: Moss. Guillem Pujades, Vicari; Moss. Francesc Reyó; D. Pere d'A. Mulet.

Col·laboradors qui tenen poca son (5-6)

El Germà Juan Llabrés, Ligorià, de la Ciutat de Mallorca, té 2000 cèdules fetes; —Moss. Jaume Homar, Rector de Montuïri més de 1000: —Moss. Magí Rius y Trulles, seminarista, de Valls, 2700; —Moss. Bernadí Mateu, de Mancor, 1000 de bell nou y paraules replegades per 3000 més; —Rt. P. Caldentey, Ligorià, de la Ciutat de Mallorca, 2000; —Moss. Joaquim Garcia Girona, del Maestrat, 1000 de bell nou; —Moss. Antoni Artigues, Regent d'Algayre, 2000 de bell nou; —En Josep Reurell, obrer, de Centelles (Província de Barcelona), 2000; —Moss. Antoni Forteza, de Santanyí, 1280 adagis; —En Pere d'A. Mulet, 1000; —Moss. Joan Ballester, seminarista de Mallorca, més de 1300; —Rt Fr. Francés Llorens, del convent de PP. Franciscans de Benigànim, 1000 de bell nou; —En Ramon Puig y Bosch, advocat d'Avinonet (Penedès), més de 1000; —En Bartomeu Llabrés, seminarista de Mallorca, més de 2000; —N'Antoni Rubí, id. de id., més [6] de 1000; —Lo Rt. P. Francesc Xavier Sellarés, escolapi de Sabadell, més de 3000 de llestes y 1000 y tantes d'embastades... Y *se continuarà*, si Deu ho vol!

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Seccions del llenguatge vivent escullides per ferhi cedules (6)

Secc. 4-47 (femades); 448 (mecànica agrícola); 451 (conreus anuals); 454 (conreu de plantes olioses); 461 (plantes de prat y ort); 478 (economia rural); 557 (sellaters, coxiners, basters*);* 412 (casa de pagès y maneig de la metexa): —D. Valeri Serra y Boldú, del Pla d' Urgell.

Secc. 426 (Pintura); 427 (sistemes de pintar); 428 (eynes y colors); 429 (miniaturistes): —D. Emili Texidor y Torres, de Barcelona.

Secc. 528 (ollers): —Moss. Manuel Cortès, Capellà de Pòrtol (Mallorca).

Secc. 515 (sabaters); 516 (picapedrers); 523 (ferrers): —Moss. Bernadí Mateu de Mancor (Mallorca).

Obres catalanes escullides per ferne cedules (6-7)

204*. —Cartilla y breu instrucció de la doctrina Christiana, ordenada per manament del Illm. et Rdm. senyor don Francisco de Navarra... Archebisbe... de València. Impressa per manament del Illm. et Rdm. senyor Don Joan de Ribera Patriarcha de Antiochia et Archebisbe de València:* —Don Francés Carreres, seminarista de València.

205*. —Curial y Guelfa,* novel·la del sitgle XV: —Moss. Miquel Fuster, de Manacor.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

206. —*Notes manuscrites de fets ocorreguts de 1804 a 1820:* — En Sebastià Altet y Sans, de Barcelona.

207. —*Capítols dels drets y altres coses del General del Principat de Catalunya* (Corts generals del any 1481-1564). Barcelona, 1707: —N'Eudald Puig, metge, del Bruch.

208. —*Capitols sobre'l redrès del general de Catalunya y casa de la Deputació, fets en les Corts celebrades a Montçó per la S. C. R. Magestat del Rey Don Felip, nostre Senyor. Any 1585*, Barcelona, 1707: —Lo metex col·laborador. [7]

209. —*Obres catalanes de Joseph Ixart.* Barcelona, 1896: — Moss. Salvador Ferràn, vicari, del Bruch.

210. —*La Filosofia Nacional de Catalunya* de Moss. Salvador Bové; —Moss. Joseph Pons, Rector de la Guardia.

211. —*Constitutiones Synodales Barcinon.* 1669. Barcelona, Pau Riera, 1860: —Moss. Pere Canya, Rector del Bruch.

212. —*Lo Gay Saber (1868-69)*: —En Manel Balaguer y Planas, de Barcelona.

213. —*Brots y Fulles* de Moss. Bernat Balle: —Moss. Gabriel Muntaner, Vicari d'Orient.

214. —*Llibre O* del Rt. Lector Ferrer, trinitari: —Moss. Bernadí Font, Rector-Arcipreste d'Inca.

215. —*Translatio dels Sants Martirs de Jesucrist SS. Abdon y Senen. Perpinyà*, 1591: —Na Llertrudis Coll y Pujol, d'Inca.

216. —*Fons verborum et phrasium ad juventutem latinitate imbuendam et thesauris variis derivata a Ptre. Antonio Pont, S. J.:* — N'Antoni Bennàsser, seminarista de Mallorca.

217. —*Flors d'ametler* d'En Joseph Tous: —N'Artemi Massanet, seminarista de Mallorca.

218. —*Lo nostre poble* de Moss. Ramón Corbella: —En Mateu Riera, seminarista de Mallorca.

219. —*Dietari del antich Concell Barceloní*, T. I. —En Juan Caffaro, seminarista de Mallorca.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

220. —*Institucions dels furs y privilegis del Regne de Valencia:* En Bartomeu Pol, seminarista de Mallorca.

221. —*Dietari del antich Concell Barceloní*, T. II: —En Juan Thomàs, seminarista de Mallorca.

222. —*Historia de la vila de Sta. Coloma de Queralt,* de Moss. Joan Segura: —En Jaume Llull, seminarista de Mallorca.

223. —*Sant Joan Matadepera,* monografia de Moss. Llorens Sallent: —En Francesch Fuster, seminarista de Mallorca.

ADVERTENCIES (7-8)

I. Com rebem tantes de cartes y papers y hem d' atendre a tants de vents, ens passen sovint coses per malla, y sense cap mal fel feym descuyts, que llavò, com mos ne temem, ens cauen ben avall. Per això pot ser molt bé que qualque col·laborador ens haja escrit que tenia fetes més de mil cèdules o que pren tal o qual ram del llenguatje vivent, y no hàgem posat aquell a la secció dels qui *tenen poca son,* ni aquest amb els altres que han presa qualque secció. [8]

Si hi ha res d'això, que'ns ho fassen avinent, y ja corretgirem la falta dins el *Bolletí* qui vé.

Es massa bo de fer un descuyt, y si un no'l fa aposta, encara li sab més greu.

II. Diferents periódichs ens demanen el canvi. A tots aquells de fins anàlechs o consemblants a n-el nostre, el concedim amb moltíssim de gust. Els periòdichs que no estàn en tal cas, que no hu prenguen tort, si no'ls ho concedim: ¡que ho hu prenguen per mal ni per cap desayre! Es que practicam aquells adagis tan catalans y tan

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

vells: *cada olleta que tenga la seua tapadoreta y gent amb gent y el dimoni amb son parent.*

Arxius aont hi ha col·laboradors que fan cedules (8)

62. *Arxius particulars* de la Comarca de Marganell (Província de Barcelona): —Moss. Llorens Sallent, Rector del metex poble.

63. *Arxiu Municipal de Juneda* (Província de Lleida): —En Ramon Arqués y Arrufat, notari de Borges Blanques.

Crònica de l'Obra del Diccionari (8-12)

Lo diligent y entès folk-lorista del Pla d'Urgell, En Valeri Serra y Boldú, ens replega tot el vocabulari de la pagesia y feynes pageses que's fan dins aquella importantíssima regió. En Serra es un dels estalons més ferms que té l'*obra del diccionari dins* la província de Lleida.

Qui també hi traballa de casta forta, es el notari de Guissona, En Josep Faus y Condomines, escorcollant de prim conte les nombroses diferències dialectals de la ribera del Sió y regions veynades. Ens n'ha donat conte fil per randa dins una lletra ben xelesta de vuyt planes qu'ens escriu, que fa venir unes ganes fortes de tot de posseir ben aviat el preciós tresor que tan bon company va replegant. ¡Beníssim, amich Faus!

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

També hi ha l'altre bon confrare, En Francés Carreres, del Col·legi del Patriarca de València, qui també s'es donat a estudiar les diferències dialectals de la regió valenciana, segons carta de 23 de novembre, ahont ja'ns dona bones enquestes del llenguatge de Moxent y Benixamà. ¡Endevant, amich Carreres! [9]

Dia 12 de novembre, *L'Aplech Catalanista,* de Barcelona, sociedat d'entusiastes de Catalunya, celebrà una sessió per inaugurar sos traballs lecsicogràfichs, qu'ha empresos amb molt de briu. L'amich En Miquel Argimón lletgí la *Lletra de convit, es*plicant per menut la manera de contribuir a la nostra *Obra, es*tenentse en consideracions molt oportunes y avengudes sobre lo qu'ha d'esser la feyna dels col·laboradors. La *Secció d'escursions* que hi ha a l'*Aplech,* se va comprometre a cercar paraules arreu en totes les escursions que faràn. Els assistents sortiren ben resolts a ajudarmos fins allà ont puguen.

El metex *Aplech* per boca de son President s'es oferit a col·laborar en la nostra *Obra* per via de les seues *Seccions d'Ensenyansa y Belles Arts.* ¡Beníssim!

L'altra societat, també d'entusiastes de la nostra causa, *Foment Catalanista,* de Barcelona, per ofici de 16 d'octubre s'oferex a ajudarnos amb gran *fervor* en l'empresa lecsicogràfica. ¡benvinguts siguen tan bons escaraders! y ¡que no s'atúriguen de venirne molts, que, per molts que'n venguen, hi haurà feyna per tots, tanta'n fassen!

Associació Popular Catalanista, de Barcelona, coneguda també p'el seu entusiasme autonomista, ha comanat a n-el nostre amich y colaborador En Francesc de P. Curet que hi don una conferència per escitar la gent a prendre part en la tasca lecsicogràfica. Ja n'hi ha una

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

partida de l'*Associació* que estàn ben resolts a aydarmos de bon de veras. ¡Endevant!

El nostre bon amich y col·laborador, En Josep Maria Valls y Vicens, President de la *Secció de Literatura de L'Ateneu Barcelonés,* una de les corporacions literàries més benemèrites de la Pàtria, ens va escriure que proposaria a dita *Secció* de prendre part en la tasca del Diccionari; y *La Veu de Catalunya* de 20 de novembre donà conte de l'aplech que tengueren aquells ateneistes per parlarne d'aprop y acordar lo que pertoca.

Amb tants y tan bons aydadors y llavò amb l'ajuda de Deu, qu'es lo principal, ¡no deym res si la cosa anirà avant!

L'*Acadèmia y Laboratori de Ciències Médiques de Catalunya*'ns ha honrats amb lo següent ofici:

Molt. Illtre. Sr.

Aquesta Academia plenament convensuda de la importancia capdal que per lo ser de Catalunya implica la realisació del [10] Diccionari que ab tan afany y bon zel vosté s' proposa, va acordar en lo dia 2 del mes present, nombrar una comisió per contribuir ab llurs treballs e investigacions a obra tant patriotica, recullint y depurant los mots que s'refereixin a Medicina.

Forman dita Comisió los senyors següents:

President: Dr. Lluís Suñer Molits. —Secretari: Dr. Josep Terruella. —Vocal: Dr. Domingo Martí Julià. —Id.: Dr. Antoni Bartumeus. —Id.: Dr. Jeroni Estrany. —Id.: Dr. Lluis Llagostera. —Id.: Dr. Joseph M. Roca.

El prestigi científich de tots ells, l'amor que tenen a Catalunya, mil voltes demostrat son garantia de que l'Academia y Laboratori de ciencies Medicas de Catalunya no ha pogut fer millor.

Bentost en tindrà d'ells novas.

Deu vos guard.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Barcelona, 9 Decembre 1903. —El *President,* M. A. Fargas.

Molt Illtre. Sr. D. Antoni M.ª Alcover.

¡Que Deu le hi pach a la doctíssima corporació mèdica de Barcelona el consol y el favor fora mida y l'honra grossa que'ns dispensa! ¡Nosaltres no sabem com correspondrehi! ¡Vaja si està cridada a ferne de bé a l'*Obra del diccionari* aquexa *Comissió* de L'*Acadèmia y Laboratori de Ciències Mèdiques*, composta de persones meritíssimes de la Ciència y de la Pàtria! ¡Ben vinguts siguen tan bons mestres!

Encara seguim rebent cartes de felicitació coral y entusiasta de tots els endrets de Catalunya y també del Rosselló per les *nostres Questions de llengua y literatura catalana,* y també mos ne venen moltetes per l'article del *Bolletí* de desembre sobre'l P. Conrad Muiños; y en rebem de felicitacions no sols per escrit, sino moltíssimes de paraula. Axó'ns demostra que la nostra veu ha trobat eco dins el cor de Catalunya y de Mallorca, qu'era tot lo que nosaltres poríem desitjar. Ens complavem en fer constar que amb axò'ns donam per ben rescabalats de tota la feynada y grans fatigues que'ns du la nostra empresa, y mos sentim de cada dia més plens de coratge y d'ardor per seguir avant fins qu'arribem, Deu ens ho concedesca, a la cucuya dels nostres desigs, axò es, tenir llest el *Diccionari.*

Els nostres amichs de Terrassa, per donarmos una prova de voluntat per la nostra *Obra,* han preses TRENTA *suscripcions* del Bolletí desde'l primer nombre, y ja les mos han pagades, no sols els anys 1902 y 1903, sino el 1904. ¡No deym res si'ns hi [11] han fets ben contents! Es una manera molt eficaç de cooperar a l'empresa lecsicogràfica el protegir el *Bolletí,* que li dona tanta de forsa y l'estén per tot arreu y la fa avansar tant y tant!

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

No res, ¡que'n tenguen molts d'imitadors els amichs nostres de Terrassa!

Lo professor de Dresden (Alemanya), Dr. Karles Vollmüller, Redactor *en cap de Kritischer Jahresbericht über die Fortschritte des Romanisches Philologie (Anuari critich dels progressos de la Filologia Romànica),* que's publica a Tölz, Alta Baviera, casa Gottfried, ens ha escrit demanant el *Bolletí del diccionari de la llengua catalana (anys 1902-19O3), Questions de llengua y literatura 1903 y altres obres de Mossen Alcover de caracter filològich o literari, publicades entre 1890 y 1904,* y ademés tot lo qu'anem publicant; per donarne conte dins *l'Anuari,* que sol sortir de juliol a setembre de cada any.

¿Ho veuen els *castellanistes* capbuyts quels creuen que'ns anul·lam no escrivint en lo qu'ells diuen *llengua nacional*? ¿Ho veuen com axi metex tenim qui'ns lletgex diris Espanya y fora d'Espanya? ¿Ho veuen com axí metex ens feym escoltar, fins y tot dins Alemanya? Ara, si'ls senyors *centralistes* volen seguir... *honrantmos* amb llur olímpich menyspreu a tot lo que s'escriu en català, mentres els sabis estrangers s'afanyen a ferne cas y a estudiarho y a treurehu a rotlo dins llurs revistes,... iendevant les atxes! y ¡visca... *la unidat y la germandat*... *nacional!*

No sabem com agrahir les grans alabanses que la prensa regionalista seguex fent de les nostres *Questions,* dedicanthi articles o copiantne trossos. Axò han fet *La Veu de Catalunya de* 14 de novembre; el *Boletin de la Biblioteca-Museo Balaguer de* Vilanova i la Geltrú, corresponent a agost-octubre; *La Comarca de Lleyda* de 25 d'octubre y Ier, 22 y 29 de novembre; *La Veu del Ampurdà,* de Figueres, de 29 d'octubre; *La Renaixensa de* Barcelona de 12 de novembre; la revista barcelonina *Catalunya* de 15 del metex més; *Lo Camp de Tarragona* de 18 d'octubre y Ier, 22 y 29 de novembre; *La Costa de Llevant,* de Canet de mar, de 30 del metex més; *La Veu de*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

la Comarca, de Tortosa, de 6 de desembre; *La Almudaina,* de la ciutat de Mallorca, de dia 17*, La Conca de Barbarà,* de Montblanc, de dia *20; Llavor* de Sant Feliu de Guíxols, de dia 13 y dia 20; *Lo Vendrellench* de dia 6, 13 y 20 de desembre; la revista *Razón y Fe,* qu'els PP. de la Companyia de Jesús publiquen a Madrid (nombre corresponent a n-el present gener); lo *Bulletí del Centre* [12] *Excursionista de Catalunya* del més d'Octubre; y la *Revue d'Histoire et d'Archéologie du Roussillon,* del més de novembre, de Perpinyà, la qual, segons sabem de bona tinta, hi dedicarà encara un altre article, y llavò nosaltres contestarem, si Deu ho vol, a unes quantes d'observacions que mos fa.

A molt ens obliguen tantes d'alabanses y d'encoratgements. Estam ben resolts a correspondrehi tant bé com sabrem.

Agraim a n-els nostres benvolguts companys *Lo Camp de Tarragona* de dia 6 de desembre, *Es Ca d'Inca* del metex dia *y Lo Geronès* d'un parell de dies més tart lo que digueren d'alabansa de les nostres companyes en defensa y profit de la llengua catalana. ¡que Deu els ho pach!

Aont tenim també un aydador ben bo de la nostra *Obra es* a l'Arxiu Municipal de Barcelona, N'Alfons Damians y Manté, qu'ens replega paraules a betzef dels documents antichs, d'aquelles fonts d'or per la nostra llengua, y ja les mos posa ben espinzellades, a punt de pastora mia. ¡Endevant, amich Damians! ¡No dexeu tan bon quest!

Preparam p'el *Bolleti* qui vé un article bibliografich sobre la derrera obra de Moss. Grandia *Fonética Semitich-Catalana*, qu'es ben digna d'estudi. No hu hem fet més prest perque no ha llegut.

Hem rebuda la visita dels bons companys de causa *El Rossinyol* de Badalona, y *Mont-Segur, revista mezadiera de la letradura*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

occitana, de Toloza (France). Acceptam el canvi amb molt de gust. *Mont-Segur* du ben alta a Tolosa la metexa bandera que nosaltres: està consagrada a la defensa de la llengua d'oc. Y lo bo es que resulta que'l llenguatge de Tolosa està molt més aprop del català que no el provensal.

Rèpiguen, donchs, els estimadíssims confrares de Tolosa la nostra escomesa més coral y entusiaste.

Llista de col·laboradors per orde cronològich (12-16)

1146 En Bartomeu Lluch. —Terrassa.

1147 En Lluís Vancells. —Terrassa.

1148 En Joan B. Galí. —Terrassa.

1149 N'Eusebi Oliver. —Terrassa. [13]

1150 En Modest Pineda. —Terrassa.

1151 En Magí Rius y Trullàs. —Carnisseria, 31. —Valls.

1152 D. Joan Muret y Gelambí. —Baldrich. —Valls.

1153 Moss. Francesc Bergadà, rector. —(Per Tarragona). —Constantí.

1154 Dr. Manel Rovira, advocat. —(Per Barcelona). —Gavà.

1155 En Pere Ribera, Mestre d'escola —(Per Tarragona). —Constantí.

1156 En Joan Pizà, Mestre d'escola. —Sant Pere de Terrassa.

1157 En Joan Fontcuberta. —(Província de Barcelona). —Caldes de Montbui.

1158 En. Alexandre Armengol, advocat. —Arolas, 3-1er Barcelona.

1159 Dr. Josep Alcoverro. —Santa María, 16. —Sant Andreu de Palomar. —Barcelona.

1160 Rt. Fr. Rafel Ribes, franciscà. —(Província de València). —Benigànim.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

1161 Rt. Fr. Just Sendra, franciscà. —(Província de València). —Benigànim.

1162 Rt. Fr. Francesc Llorens. —(Província de València). —Benigànim.

1163 Rt. Fr. Anastasi Jordà, franciscà. —Convent de PP. Franciscans Benigànim (prov. de València).

1164 Rt. Fr. Benvingut Ronda, franciscà. —Convent de PP. Franciscans Benigànim (província de València).

1165 Rt. Fr. Ambròs Crespo. —Benigànim.

1166 Moss. Pere Cabrera, Ecònom. —Santaliestra.

1167 En Jaume Sanxo, Secretari de la Junta de Ferrocarrils de Mallorca. —Palma.

1168 En Camil Cava y Balcells, Llicenciat en Dret y Filosofia y Lletres. —Balaguer.

1169 Moss. Ramon Pinyas, Prefecte del Seminari. —Seminari. —Tarragona.

1170 Moss. Josep Vendrell, beneficiat prevere. —Cardona (Província de Barcelona).

1171 N'Antoni de Capell. —Tarroja de Segarra. (Província de Lleida).

1172 Moss. Josep Denís, Rector. —Pelagalls. — (Província de Lleida).

1173 En Josep Saderra. —Olot. —(Província de Girona).

1174 En Josep Berga. —Olot. —(Província de Girona).

1175 En Celestí Devesa. —Olot. —(Província de Girona).

1176 En Sebastià Sans. —Olot. —(Prov. de Girona).

1177 En Pere Llosas. —Olot. —(Província de Girona). [14]

1178 En Ramon Bolós. —Olot.

1179 Moss. Pere Canyas, rector del Bruc. —Bruc. —(Província de Barcelona).

1180 En Joan Capell y Soler, metge. —Martorell. —(Província de Barcelona).

1181 N'Ignasi Gall y Noguera, mestre d'escola. Martorell. —(Província de Barcelona).

1182 Rt. P. Francesc Sellarés, Escolapi. —Escolapia. —Sabadell.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

1183 En Josep Reurell y Salvans, obrer. —Centelles. —(Província de Barcelona).

1184 En Ramon Puig y Bosch, advocat. —Avinyonet. —(Per Vilafranca del Penedès).

1185 En Josep M. de Dalmases. —Cervera. —(Província de Lleida).

1186 En Josep de Ribot i Olives. —Camallera. —(Província de Girona).

1187 Moss. Jacinto Costa, Rector. —Rocabruna. —(Província de Girona).

1188 En Vicenç Santaló. —Camallera. —(Província de Girona).

1189 En Lluís Carreras y Mas, Escolapia. —Sabadell.

1190 Rt. P. Josep Cassador y Mas, Escolapia. —Sabadell.

1191 Rt. P. Francesc Xavier Santa Eugenia, Escolapi. —Escolapia. —Sabadell.

1192 En Miquel Bordoy y Oliver. —Cortera. —Felanitx.

1193 Moss. Rafel Amengual, Pre. —Victoria, 6. —Algaida.

1194 En Francesc Pujol. —Roca, 10. —Algaida.

1195 N'Esperança Ramis de Pujol, Professora Normal. —Roca, 10. —Algaida.

1196 Na Maria Ignàsia Cortés. —Sant Bartomeu, 22, 2n. —Palma.

1197 En Gabriel Carrió, metge. —Muro.

1198 En Joan Morey, potecari. —Muro.

1199 En Francesc Campamar, Secretari de l'Ajuntament. —Muro.

1200 Rt. En Jordi Poquet, pre. prevere. —Muro

1201 En Bernadí Mulet, Capità d'Infantería. —Carrer de Lloseta. —Inca.

1202 En Pere d'Alcàntara Mulet. —Inca.

1203 En Llorenç Lafuente y Vendrell, Tinent d'Infantería. —Maó.

1204 En Ramon Jornet. —Tona. —(Província de Barcelona).

1205 Centre Popular Catalanista de Sant Andreu de Palomar. —Barcelona.

1206 Moss. Antoni Galmés, Vicari de Capdepera.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

1207 En Josep Pinyol y Mirada. —Carrer de Sant Domingo. —Lleida. [15]

1208 En Macià Sanromà. —Tarroja. —(Província de Lleida).

1209 En Manuel Ribes y Cots, Llicenciat en Filosofía y Lletres. Paradís, 2, 3r Barcelona.

1210 En Manuel Planas y Dorca. —Rocabruna. —(Província de Girona).

1211 En Joan Clapés y Corbera. —Santa Marta, 20. —Sant Andreu de Palomar. —(Barcelona).

1212 Mossèn Pere Solé. —Les Borges Blanques d'Urgell.

1213 Moss. Anton Jansa. —Les Borges Blanques d'Urgell.

1214 En Anselm Segarra, metge. —Les Borges Blanques d'Urgell.

1215 Moss. Francesc Obach, Vicari. —Juneda. — (Província de Lleida).

1216 Rt. Fr. Miguel Gadea, franciscà del convent de Benissa. —(Província d'Alacant).

1217 Rt. Fr. Joan B. Botet, franciscà del convent de Cocentaina. —(Província de València).

1218 Rt. Fr. Estanislau Barber, franciscà del convent del Sancti Spiritu. —Sagunt. —Gilet.

1219 N'Artemi Massanet, seminarista de Mallorca.

1220 Na Lletrudis Coli y Pujol. —Inca.

1221 Moss. Bartomeu Font y Cantallops, Pre. —Gerreria, 4, Pral. —Palma.

1222 En Pere Garriga. —Balmes. —Barcelona.

1223 En Francesch Fernàndez. —Canuda, 43. —Barcelona.

1224 Moss. Ramon Aubach, Rector. —La Corullada. —(Província de Lleida).

1225 En Ferran de Querol. —Real, 5-Pral. —Tarragona.

1226 Rt. Fr. Francesc Forteza, franciscà, professor de dibuix. —Ontinyent. —(Província de València).

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

1227 Rt. Fr. Severi Gonzàlez, franciscà, professor de cosmografia. —Ontinyent. —(Província de València).

1228 Rt. Fr. Ricard Bueso, franciscà, professor de dibuix. —Ontinyent. —(Província de València).

1229 Rt. P. Virgili Ortolà, franciscà. —Ontinyent. —(Província de València).

1230 Rt. Fr. Aureli Maiquez, catequista. —Agrés. —(Província d'Alacant).

1231 En Vicent Sarrió, fabricant d'alcohols. —Ontinyent.

1232 Rt. Fr. Francesc Ferrer, franciscà. Col·legi dels Franciscans. —Ontinyent.

1233 N'Antoni Faus y Condominas, seminarista de Barcelona.

1234 Rt. Fr. Lluís Torres, franciscà. —Gilet. —Convent de Sancti Spiritu.

1235 Moss. Antoni Fabra, Rector. —Agullent. —(Província de València).

1236 En Joan Oliver y Oliver, propietari. —Muro.

1237 En Miquel Ventura y Balanyà. —Reus. [16]

1238 Moss. Gil Castells. —Tàrrega.

1239 N'Antoni Viciana. —Tàrrega.

1240 N'Ignaci Riu y Puig, advocat. —Puigcerdà.

1241 En Jaume Duran y Gallart, metge. —Puigcerdà.

1242 N'Isidro Duran y Vidal. —Puigcerdà.

1243 En Pau de Montella de Senespleda. —Puigcerdà.

1244 En Eugeni Esteve, procurador. —Puigcerdà.

1245 En Tomàs Puig, mestre y procurador. —Puigcerdà.

1246 En Jaume Martí, propietari. —Puigcerdà.

1247 En Joan Bertran y Bertran, del Comers. —Puigcerdà.

1248 En Joan Moreno y Quintana (Ripoll). —Puigcerdà.

1249 En Victorí Santamaría, notari. —el Vendrell. —(Província de Tarragona).

1250 En Joan Torrent. —(Per Figueres) Agullana.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

1251 En Joan Bru y Santclement. —Bot, 2. —Barcelona.

1252 Germà Joan Vicens, ligorià. —Sant Alfonso. —Felanitx.

1253 En Mateu Moranta, Comandant d'Infanteria. —Zanglada, 10. —Palma.

1254 En Francesc P. Curet. —Cadena, 15, 2n. —Barcelona.

1255 En Ramon Colomer. —Terrassa.

1256 N'Isidre Riera y Codinas. —Terrassa.

1257 En Miquel Galí y Figueras. —Terrassa.

1258 En Josep Rigol y Casanovas. —Terrassa.

1259 En Francesc Vinyals. —Terrassa.

1260 N'Alvar Vinyals. —Terrassa.

1261 En Conrad Lloveras. —Terrassa.

1262 En Manuel Planas y Dorca. —(Província de Girona). —Rocabruna.

1263 Dr. Robert, apotecari. —(Vallespir, França). —Prats de Molló.

1264 En Benet Pons i Fàbregues, arxiver de l'Ajuntament. —Palma.

1265 En Manuel Lafuente Venrell, oficial d'Administració Militar. —(Menorca). —Maó.

1266 En Josep Girona y Llavoré. —Arraval de Sant Antoni. —Valls. —(Província de Tarragona).

1267 En Josep Barceló y Mates, professor Normal. —Centre, 32. —Manacor.

1268 Moss. Miquel Vilà, Rector. —(Municipi de Cardona). —La Coromina.

1269 Moss. Anton Serra, Vicari. —(Municipi de Cardona). —La Coromina.

PALMA DE MALLORCA —Tipo-litografia de Amengual y Muntaner—1904

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana

Suscripció: 2 pess. en l' any.—Redacció: Serra, 13.—Palma de Mallorca

[17]

SUMARI:* Moss. Alcover a Barcelona. —Arxius aont hi ha col·laboradors qui fan cèdules. —Col·laboradors qui tenen poca son. —Obres catalanes escullides per ferne cèdules. —Una carta d'En Menéndez Pidal. —L'amo Antoni Vicens Santandreu. —Crònica de l'obra del diccionari. —Una sorpresa agradabilíssima. —En Lleó Ferrer. —Llista de col·laboradors per orde cronològich.

MOSS. ALCOVER A BARCELONA (17-25)

S'en hi va anar dia 18 del mes passat per donarhi una bona empenta a *l'Obra del diccionari* y per presentar l'amo Antoni Vicens Santandreu de qui parlam més avall.

Posarem dia per dia les passes que donà per la nostra *Obra* y les coses que hi va enllestir.

Dia 19. Tot-d'una d'arribar se va veure amb els amichs y representants de les diferents societats aont havia de donar conferències, y quedaren closos sobre'l dia qu'havien d'esser.

Dia 20. Presentà l'amo Antoni Vicens a n-el *Círcol Artistich Sant Lluc*, ple d'en gom en gom de gent il·lustrada, que rebé amb esclats

* Tom II. —Febrer de 1904. —Núm. 2.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

de mans-belletas les *glosades* de l'amo Antoni y tothom en romangué esglayat y ple d'entusiasme. Tots l'enrevoltaren, y ¡enhoresbones y estretes de mà per llarch!

Dia 21. Dins la gran sala d'actes del col·legi dels Jesuites, aont s'hi aplegaren els congregants de Maria Inmaculada y Sant Lluís Gonzaga y molts de Pares de la Residència y del Col·legi, Moss. Alcover feu una escitació a n-els Congregants de la *Secció Catalanista* per que seguissen col·laborant a la nostra *Obra*, allà ont eren els primers col·laboradors que hi va haver a Catalunya; y els-e va dir que no estava assaciat amb les 4.000 cèdules plenes que mos enviaren, y que al menys mos n'havien d'enviar 1.000 per hom, axò es, 16.000 més, per porer figurar tots entre entre'ls *qui tenen poca son*. S'alsà l'eloquent orador D. [18] Benet Pomés, y va prometre en nom de tots que seguirien traballant amb nou ardor y entusiasme.

L'amo Antoni Vicens també va dir allà les seues *glosades*, y tothom en romangué admiradíssim, y se repetí'l triunf del día anterior.

Del col·legi dels Jesuites s'en anà Moss. Alcover a l'*Acadèmia y Laboratori de Ciències Mèdiques de Catalunya*, aont l'esperaven els doctors que componen la *Comissió* que dita Acadèmia ha constituida per col·laborar a n-el Diccionari. Li feren aquells doctors una rebuda la més coral y li digueren qu'estaven completament a les seues ordes y disposts de tot a traballar allà ont els-e diria. Li demanaren una partida de coses sobre la manera de fer les cèdules y sobre normes y criteris per dur avant la gran tasca lecsicogràfica, aont contestà Moss. Alcover tant bé com va sebre, quedantne tant contenta la Comissió, que's va comprometre a cuydarse de tot lo referent a Medicina y Història Natural. De manera que totes les cèdules que hi ha fetes y que's faràn de tals ciències, les enviarem a dita Comissió, y ella, una volta plegat tot el material, en farà la revisió y l'eczamen, y demanarà l'ajuda de les altres Corporacions científiques similars que crega necessari, y després de ben discutit y estudiat tot, formularà

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

definicions, sometentles a l'aprovació de l'*Acadèmia* en ple; y finalment les mos entregarà y les sometrem a la comissió de filòlechs per qu'aquests hi fassen els retochs gramaticals que la puresa de la nostra llengua demàn. Axí quedaren la Comissió y Moss. Alcover, que sortí de l'Acadèmia y se despedí d'aquells doctors, amb el cor re-de-ple de gaubansa y d'alegria, com poques vegades s'hi era vist des que va emprende l'*obra* magna *del diccionari*.

Dia 22. El vespre donà una conferència a n-el *Centre Excursionista de Catalunya*. Vetassí lo que'n digué *La Veu de Catalunya* de lo endemà:

«Hi havía una gentada que ho omplía tot. Asseguts o drets, per tot ahont hi cabía una persona estava plé.

Al entrar a la sala'l M. I. S. Vicari general de Mallorca, el doctor Antoni Alcover, acompanyant al glosador l'amo Toni-Vicens Santandreu, tothom va posarse dret com a salutació respectuosa. Ocuparen lloch distingit en la presidencia y foren presentats pel vis-president don Joaquim Casas Carbó, ab entusiastas paraulas de coral germanor entre mallorquins i catalans.

Mossen Alcover, ab sa natural modestia y ab sa parla mallorquina tan atractívola y tan simpàtica, regracià'ls cumpliments que acabava d'endressarli'l senyor Casas y lo molt que [19] ha fet el Centre Excursionista cooperant ab entusiasme a la obra nacional de Diccionari català y aplegant elements per arribar a fer, quan sigui hora, el llibre de la nostra hermosa llengua, el primer signe de la vida d'un poble y fonament de tota sa personalitat.

Va fer veure la molta importancia que té la toponomàstica o sigui l'estudi dels noms topogràfichs. El gran filólech Humboldt, ab son estudi toponomàstich ibérich, ne pren peu pera formular la teoría de que la rasa basca avuy arreplegada en las montanyas y valls de la Bascònia és l'aborígena ibérica per que en molts dels noms de pobles y llochs de distintas y alunyadas regions ibéricas s'hi troban arrels d'aquell idioma; teoría que, si no enterament, en sa major part

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

acceptan distingits y eminent filólechs com en Luchaire de Bordeus y l'alemany Gröber.

Convé, va dir mossen Alcover, que'ns dediquém seriament al estudi de nostra toponomàstica. Dedicà un recort als precursors en aquets estudis; a n'en Salvador Sampere i Miquel, autor de l'obra «Toponomàstica Catalana» premiada per l'Associació d'Excursions Catalana (co-antecessora del Centre Excursionista), al catedràtich d'aquesta Universitat doctor Balari, autor de l'obra «Orígens de la llengua catalana», premiada pel Ajuntament de Barcelona, y al reverent mossen [Joan] Segura de Santa Coloma de Queralt. Mes com la tasca no és pas acabada encara, convé que'ls excursionistas quan ressegueixin valls y montanyas personalment, o encarregantho a persona idónea del país, prenguin nota de tots els noms dels pobles, barriadas, termes, valls, rius, rieras, barranchs, quintanas, garrigas, codinas, pujols, puigs, turons, montanyas y serraladas, etc.

Aquest estudi té molta més trascendencia de lo que molts se pensan. Las personas se moren, las generacions despareixen, las civilisacions se fonen ofegadas per novas civilisacions, tot cambia en el món, mes lo que té una persistencia més fixa son aquells accidents de la naturalesa quals noms devegadas subsisteixen al través de tots els temps y ens portan un document interesantíssim pera conéixer els orígens del nostre idioma.

Donà las més corals mercés al Centre Excursionista per haver fet una nova edició de sa «Lletra de convit» a cooperar a l'obra del diccionari, edició que'l centre's cuidarà de repartir per tot Catalunya en las sevas excursions.»

També va presentar l'amo Antoni Vicens, que hi digué les seues *glosades* y alcansà un triunf més gros si importa que'ls dies anteriors. [20]

Els socis del *Centre* feren mil promeses de col·laborar de bon de veres a l'*Obra del Diccionari*, com ho demana l'interés de la llengua y de la pàtria.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Dia 23. Donà una conferència a la *Associació Popular Catalanista* sobre la manera pràctica de col·laborar en la nostra *Obra*. A pesar de que tota la vel·lada va ploure a talabaxons, s'omplí casi de tot el local de l'*Associació*, tot joves, ben joves, gràcies a Deu y ben entusiastes. Un dels qui hu es més, En Francesc de P. Curet, entregà una llista de 31 col·laboradors nous (haventn'hi 14 que's suscriuen a n-el Bolletí), tots ben resolts a traballar, y molts d'ells ja tenen feyna presa y comensada.

Préviament presentat p'el Sr. President de l'Associació, Moss. Alcover esposà'l pla del diccionari y lo qu'aquex ha d'esser, axò es, qu'ha d'abrassar, no una regió tota sola de la llengua, com feyen els diccionaris anteriors, sino totes les regions y totes les èpoques de la llengua; y feu avinent qu'una obra axí reclama la cooperació de tots els qui parlen y estimen la nostra llengua, cap dels quals, si vol esser consecuent, se pot escusar de prendrehi aquella part que les seues forses li permeten. ¿Com es, digué, que no tenim el diccionari complet? Perque no l'hem fet. ¿Qui l'ha de fer? ¿Els castellans? ¿Els qui voldrien soterrar la nostra llengua y raurarla de la terra? Si no'l feym nosaltres el diccionari, no's farà. Donchs cadascú que fassa lo qu'estiga de la seua part y que no hu dex avuy per demà ni confiy de que hu faràn els altres. Si tots ho feym axí, aviat el diccionari serà un fet. Aont es necessària especialment la cooperació de tots, es per fer la replega de totes les paraules de la llengua, escampades per tots els territoris que la parlen y dins els arxius y obres escrites dels nostros antepassats. ¡Hala, donchs, a cercar paraules tothom! ¡Qui no puga del llenguatge vivent, qu'en cerch dins els arxius! ¡Qui no puga anar a n-els arxius, qu'en trega d'un dels nostres llibres antichs o del modern renaxement!… Y se va estendre en consideracions per l'estil una bona estona.

Aquells joves entusiastes varen prometre col·laborar de bon de veres y reunirse sovint per canviar impressions y refermar els bons propòsits y encoratjarse uns amb altres.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Tot sortint de *l'Associació Popular*, s'en anà Moss. Alcover amb l'amo Antoni Vicens a l'*Orfeó Català*, que'ls-e feu sentir algunes de les seues estupendes cantades, y l'amo Antoni hi va dir tres *glosades* seues, entusiasmant de bon de veres l'auditori.

Moss. Alcover convidà'l director de l'*Orfeó*, Sr. Millet, y tots els *coristes* bons per la cosa, a col·laborar a l'*obra del* [21] *diccionari*, replegant les paraules referents a música. El Sr. Millet y sos companys s'oferiren a ferho tot lo bé que sebrien.

Día 24. A pesar d'haver plogut tot lo dia y la vel·lada, donà una conferència a *L'Aplech Catalanista*. Vetassí lo que'n diu *La Veu de Catalunya* de dia 26:

«Malgrat el mal temps que feya, fou numerosíssima la concurrencia que va assistir en el local d'aquesta Associació, pera sentir la conferencia que l'eminent filólech català Mossen Antoni M. Alcover va donar sobre la obra del Diccionari de la Llengua Catalana.

El conferenciant exposà en la seva disertació conceptes semblants a n'els que han constituit la doctrina que ha informat en anteriors conferencias sobre'l propi tema.

Després d'encomiar la importancia que té pera la nostra literatura la formació d'un diccionari complert, en el que s'hi apleguin totas las paraulas del llenguatge viu y escrit que, desde la formació del nostre idioma han estat o estàn en ús en regions de rassa catalana, excità als concurrents a la colaboració d'obra tan patriótica segons els procediments exposats en la «lletra de convit» de la que ja se n'han publicat tres edicions.

Feu veure Mossen Alcover lo colossal que resultaría l'empresa per un home sol, y pel contrari, lo factible y relativament senzilla que resultaría comptant ab la cooperació de centenars d'amants de la llengua catalana, fins a l'extrém de poguerse esperar que, si va creixent com fins ara l'entusiasme per la obra del Diccionari, a no trigar molts anys aquest pot ser una falaguera realitat.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Novament el conferenciant exhortà a tan indispensable col·laboració aprofitant una ocasió tan oportuna pera que'ls que de debó estiman a Catalunya y a la seva llengua pugin evidenciar aquest amor, no ab paraulas, sino ab fets que és la manera pràctica com els catalans solen esteriorisar els seus propis sentiments.

El conferenciant fou escoltat ab viu interés y molt aplaudit al final de la seva disertació.

A seguit Mossen Alcover presentà a n'els concurrents al glosador de Manacor l'amo Toni Vicens Santandreu de Son Garbeta en els termes en que ho ha fet en anteriors ocasions.

El poeta popular va recitar sas composicions «Escomesa als Catalans», «La Santíssima Trinidat», «Lo nom de Deu», «A la Mare de Deu de Lluch» y «Lo mes de Maig» totas las quals produiren forta impressió en els concurrents que no escatimaren pas al amo Toni els aplaudiments.

El president del Aplech, en Josep Serrat[,] qui anteriorment havía presentat a la concurrencia a Mossen Alcover, tancà tan agradosa vel·lada ab sentidas frases de remerciament al eminent filólech y al popular glosador, que foren rebudas ab grans aplausos.» [22]

Els socis de *L'Aplech* feren mil ofertes de traballar ferm en la gran tasca lecsicogràfica.

Dia 25. Fa estona que Moss. Alcover duya l'idea de proposar a n-els amichs de la nostra llengua la celebració d'un *Congrés de Sintacsis Catalana*. Ensatà'l pensament a n-els capspares del moviment literari mallorquí, y els agradà form [*sic* per *ferm*]. Tot-d'una d'arribar a Barcelona, esposà la metexa idea a alguns dels qui s'interessen més per la sort de la nostra llengua estimadíssima, y tots aculliren l'idea amb entusiasme. Per esposarla públicament y proposarho d'una manera solemne, el President de l'Ateneu Barcelonès, En Maragall, glòria de les nostres lletres, li oferí la càtedra de la docta comporació [*sic* per *corporació*] que tan

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

dignament presidex, y aquest fonch el dia convingut per la conferencia, de la qual dona conte *La Veu de Catalunya* de dia 27 amb aqueys termes:

«Ans d'anit, malgrat el mal temps que feya, la rotonda del Ateneu Barcelonés va omplirse a vessar de concurrència, composta en la gran majoría de gent de lletras, per sentir l'anunciada conferencia sobre sintaxis catalana, a càrrech del eminent filólech Mossén Antoni M. Alcover.

L'aparició del ilustrat sacerdot a la rotonda fou saludada ab un esclat d'aplaudiments per part del públic.

Mossén Alcover comensà la seva dissertació remerciant al Ateneu l'hostatge que li donava y escusant que novament se sentés en aquella càtedra, per tractar de gramàtica, en la necessitat que considerava hi havía d'insistir sobre aquet tema fins a portar a tothom al convenciment de la importancia que té pera'ls catalans l'obra de purificació del seu llenguatge.

Encomià a seguir el paper principalíssim que la sintaxis desempenya en un idioma, donchs, tenint per objecte la formació d'oracions, o sia la perfecta exposició d'un concepte, dona a compendre la manera de pensar y sentir d'un poble, perque és realment la entranya del llenguatge.

Si a un idioma li destrueixen la seva sintaxis —afegí'l conferenciant— el fan malbé, com se troba comprovat en els documents de la baixa llatinitat, en els que, desfeta la construcció de la llengua llatina, se farían de molt dificultosa interpretació a no ser per la circunstancia de que la corrupció s'ha produit pera adaptarse la nova construcció de proposicions a la nostra sintaxis.

Una llengua sense sintaxis no pot ser una llengua complerta: és tot lo més un conjunt de paraulas deslligadas; lo que venen a ser els elements de construcció que no poden formar un edifici si una mà inteligenta no las ordena convenientment.

Cal ara preguntar: ¿la llengua catalana té sintaxis?

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Com a llengua neollatina té coincidencias ab la sintaxis de [23] las sevas germanas en lo qu'es refereix a las lleys generals de construcció gramatical imposadas al desaparéixer la declinació llatina, pedra angular de la seva sintaxis, en els idiomas de nova formació.

Ab tot, llevat de lo que de comú tenen las llenguas provinentas del llatí, cada una d'ellas presenta en la seva sintaxis quelcom de particular que las diferencia, cosa que no s'observa en el català modern:[1] lo que ha fet suposar a n'els suscriptors castellans que'l català havía pres la seva sintaxis de la llengua castellana, donchs en realitat molts dels escriptors del renaixement literari de Catalunya construeixen a la castellana.

¿Com podém saber, donchs, si la nostra llengua té sintaxis propia?

Al meu entendre cal anar a fer l'estudi de la construcció sintàxica del idioma vivent en aquellas comarcas allunyadas de la influencia dels grans centres de població, en els que'l llenguatge està corromput y al'idioma escrit en els monuments anteriors a l'época en que's senyala'l comensament de la influencia castellana. Aquest estudi'ns demostrarà que la nostra llengua té sintaxis propia y ben definida.

Fins al sigle XVI las equivalencias de sintaxis entre las llenguas neo-llatinas subsistiren sense diferenciació en cap d'ellas,[2] mes tot d'una, al modernisarse'l castellà, va senyalarse ab notables variants, principalment per lo que's refereix al us dels verbs aussiliars, a las concordancias del participi ab el terme d'acció y ab la formació del acusatiu; aixís els castellans, a diferencia dels francesos, dels italians y dels demés neo-llatins, diuen: «Yo *he* venido» y els catalans els estrafém la construcció fent «jo *he* vingut», en lloch de «jo *som*

---

[1] Nota (1) de l'original: No va dir que no *s'observàs dins el català modern*, sino *dins el català qu'escriuen molts dels escriptors del renaxament*.

[2] Nota (2) de l'original: No fonch axó precisament lo que digué Moss. Alcover, sino que la sintacsis de las neo-llatines se mantenia tot-d'una y encara molt consemblant, y que fonch el castellà que comensà devers el sitgle XIII a alterar fondament la sintacsis formantsen una de ben diferent y allunyada de les altres neo-lletinas, lo qual consumà la primeria del sitgle XVI.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

vingut»; «se ha *muerto* mi hermana» y diém nosaltres «la meva germana s'ha *mort*» en lloch de «la meva germana s'es *morta*»; «he visto *á* Maria» que traduím nosaltres dient «he vist *a* la Maria» en comptes de «he vist la Maria».

Prova de que aquestas formas son veritablement catalanas com ho son de las demés llenguas neo llatinas, exceptuada la castellana, és que son vivas en las regions que no han rebut la influencia del castellà y que'ls escriptors que's deixan portar del instint del idioma, sense recordarse de la construcció gramatical, las usan com la cosa més natural. [24]

Cal, donchs, si no volém llevar l'autonomía a la nostra llengua, que la purifiquém de tota influencia que la fassi tributaria de la castellana, principalment per lo que's refereix à la sintaxis, donchs son més de doldre, perque la desfiguran més, las corrupcions de la seva construcció, que las del seu propi vocabulari.

Al objecte de que's pugui tornar a la llengua catalana la seva propia sintaxis, o sigui la que tenia abans del sigle XVI, o sigui abans de que s'influenciés de la castellana, jo proposo —manifestà l'orador— que's celebri un congrés de sintaxis y que, un cop depurat el nostre llenguatge d'una manera deguda, 'ls escriptors tendeixin al seu enteniment als acorts que's prenguin, posant en ús las formas de construcció que s'estimin com a més puras.

No tracto de fer triomfar el meu criteri —acabà dient Mossen Alcover— sino que de la discussió ne surti llum de veritat y acorts beneficiosos pera'l perfeccionament de la nostra llengua, a la que devém provar ab obras y no ab paraulas l'amor que tots li portém.

Un gran esclat d'aplaudiments posà fi a la important y interesantíssima conferencia de Mossen Alcover.»

Després de dir l'amo Antoni Vicens les seues *glosades* conseguint un nou triunf y entusiasmant la selecta y docta concurrència aont hi havía lo milloret de Barcelona, foren moltíssims qu'enrevoltaren Moss. Alcover, alabant y eczaltant l'idea de celebrar el *Congrés de*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Sintacsis Catalana, augurantne grans resultats per la purificació y reintegració de la nostra llengua estimadíssima.

S'està a-les-hores estudiant de prim conte la manera pràctica de preparar y organisar la celebració de tal Congrés a fi de que siga una cosa digna y adecuada a n-el seu altíssim objecte.

Aquest dia, s'en conseguí una altra de cosa de molta trascendència per l'*Obra del diccionari*. Els eminents arquitectes D. Lluís Domènech i Montaner, Director de l'Escola d'Arquitectura de Barcelona, y D. Eduard Mercader, President de l'Associació d'arquitectes de Catalunya, y D. Antoni Gaudí, el més genial y el més fecunt de tots els arquitectes d'Espanya y de molts de punts de fora d'Espanya, aquests tres mestres de tanta d'anomenada se son compromesos a cuydarse dels termes y mots d'arquitectura y demés arts subalternes. A ells els enviarem totes les cèdules que's repleguin de tals rams, y ells, ajudats de quatre o cinch arquitectes joves qu'esculliràn entre'ls més destres y axerits, faràn la revisió de dites cèdules amb tot esment y de prim conte, y formularàn les corresponents definicions. Molt hi ha qu'esperar de la competència indiscutible y [25] del patriotisme fervent d'uns mestres tan consumats en la ciència y art de construir.

També va lograr Moss. Alcover que tres operaris ben entesos de la benemèrita fàbrica de vidrieres de color de N'Amigó s'oferissen a replegar tots els termes de *vidrieria*, que son molts y ben importants.

La *Lliga Regionalista* de Barcelona y el *Centre Popular Catalanista* de Sant Andreu de Palomar demanaren a Moss. Alcover que hi donàs respectivament conferències sobre l'*Obra del diccionari*, y no va esser possible per falta de dies disponibles, ja qu'ell no poria esser pus a Barcelona, com tampoch no pogué anar a Terrassa aont el cridaven amb vives instàncies aquella partida d'amichs corals que hi tenim. Serà una altra vegada, si Deu ho vol.

Moss. Alcover amb l'amo Antoni Vicens s'embarcà dia 26 y arribà a Mallorca dia 27, ple de satisfaccions y sense quebrehi de gaubansa

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

veent els grans avensos que fa cada dia l'*Obra del diccionari* per tot Catalunya y d'una manera especial a Barcelona.

¡Que Deu nostre Senyor ho beneesca y hi *don l'increment* que hi cal, a fi de que la cosa continuu sempre quart crexent, fins que la vegem llesta y acabada. Amèn!

Arxius aont hi ha col·laboradors que fa cédules (25)

A n-el Municipal de Barcelona en fan En Bonaventura Riera, En Marçal Grau, En Joan Caselles y En Ramon Sal.

A altres arxius de la metexa ciutat: En Josep Bassols y Iglesies, En Lluís Puig de la Bella casa y En Francesc Valentí y Martí.

¡Deu fassa qu'agaf enveja a n-els altres col·laboradors barcelonins y que n'hi vagen esbarts a apellucar paraules dins aquells arxius, aont se guarden tants de tresors de la nostra llengua, y que no tenguen aturay ni assaciament fins que'ls hagen buydats tots demunt cèdules y s'escolin tots aquells milenars de paraules, tan autèntiques, dins el nostre diccionari. Amèn.

64. *Arxiu Municipal de Sencelles*: hi fa cèdules En Bartomeu Llebrés, seminarista, natural de dit poble.

[26]

Col·laboradors qui tenen poca son (26)

Moss. Joan Serra y Vilaró, de Cardona té més de 1500 adagis y altres mots replegats; —En General Ginestar, de Ripoll, té unes tres mil cinchcentes cédules, fetes; —El Dr. Oleguer Miró, de Manresa, en té 3728; —En Michel Ventura Balanyà, de Reus, 3500 de bell nou; —

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

N'Artemi Massanet, seminariste de Mallorca, més de 1000: —Moss. Francesch Rul·lan, de Petra, unes 1000: —Moss. Bernat Bal·le, d'Orient, més de 1000.

Obres catalanes que hi ha colaboradors que les han escullides per ferne cedules (26)

224. —*Vida de Jesucrist* de Fr. Eiximenis: —En Francesch Viladoms de Barcelona.

225. —*Historia de la Vila de Sampedor de* Moss. Antoni Vila y Sala: —Moss. Lluís Otzet, de dita vila.

226. —*Noticia histórica de las dos santas espinas de la corona de Jesucrist* (que's veneren en la metexa vila), de Mossen Antoni Vila y Sala: —Lo metex col·laborador.

227. —*Diàlechs de St. Gregori* (versió catalana del sitgle XV). —Moss. Jaume Bofarull.

228. —*Tractat d'armonia* de N'Enrich Morera: —En Joseph Massot y Planes de la ciutat de Mallorca.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Una carta d'En Menéndez Pidal (26-27)

Tot-d'una que tenguérem llest el llibre *Questions,* n'enviàrem un eczemplar a n-En Menendez Pidal y un a n-En Pérez Galdós. Suposàvem que'ls-e serien arribats; però l'altre dia un amich del catedràtich acadèmich ens digué qu'aquex li havia escrit que no havia rebut tal eczemplar. Y lo que férem, fonch enviarn·hi un altre de certificat, amb una postal aont li dèyem qu'era'l segón que li enviàvem. Y'ns ha contestat sense data:

«Muy señor mío: agradeciéndole el honor (aunque poco caritativo, de haber dedicado todo un libro á mi artículo de periódico, felicito á V. por su importante obra, de la cual entresacaré lo que me será útil, que supongo será bastante. No la recorro desde luego por estar muy atareado y ser voluminoso el torno. Trata V. de tantas cosas y tan delicadas de tratar!»

Acceptant y agraim la felicitació del nostre contrincant amb la metexa ingenuida[t] tamb-e qu'ell hem de suposar que la mos envia. De *Questions* en pot *treure* tot allò que li *convenga.* Ara si hu *treu* capgirantho, ja tendrem bon esment de posarhi retgit. En quant a *recórrer el* nostre llibre, que hu fassa amb tot l'espay que vulla; gens de pressa li donarem. Una cosa li hem de repetir a n-aquest senyor que ja li diguérem dins la *postal*: l'admiram y el respectam por sos estudis críticchs de la literatura castellana primitiva y de la popular. Per aquex vent som sos admiradors. Ara per lo qu'ha dit y fet contra la nostra llengua estimadíssima, som sos inimichs, franchs y resolts, salvant sempre, axò sí, la caritat cristiana, en la qual melevetjam informar els nostres actes. De manera que, mentres no torn atacar la llengua catalana, porem esser amb ell amichs corals. Ara si li torna fer cap endemesa com la de l'altra vegada, ija es segur que li

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

pararem clot de bell nou! y amb tota la nostra anima y amb més coratge que may, si Deu ho vol.

Som gent de pau (Deu no‘ns ho tenga en retret ni en vanaglòria); però amb els qui volen guerra ¡venga guerra! axò si’l tir ho paga.

L’amo Antoni Vicens Santandreu. (27-29)

Els nostres amichs de Mallorca ja feya temps qu’el conexien. A l’hora d’ara es segur que’l conexen també tots els de Catalunya, per lo que n’acaba de dir la prensa barcelonina. Nat l’any 1836 a Son Carrió (Manacor), criat a Son Garbeta, y conrador tota la vida, sense més cultura literària qu’uns tres mesos d’anar a escola els vespres com tenia una catorzena d’anys, aont va aprendre la mica de lletgir que sab y el poch d’escriure, que no passa gayre de sebre posar el seu nom; —no‘s va tèmer de que fos *glosador* fins que la propaganda: impia y anti-social de la Revolució Setembrina el va treure del solch, y va rompre contra ella amb una *glosada.* de més de cent cincuanta *vuytenes.* Després en feu un’altra, de més de quatre centes, de *Mort, Judici, Infern y Glòria,* y més envant les de la *Santissima Trinidat, Vida de Pio lX* y *Entrada* a *n-el Cel de Pio IX*, [28] aont hi posava paraules castellanes perqu’un senyor de Manacor li va dir que convenia que hu fés axí. A les hores, devers l’any 1879, el coneguérem, fent-li veure qu’aquell senyor l’aconsellava malament y dientli que de *glosades* sols n’havia de fer en sentirse verament impressionat, y les havia de fer més curtes però ben atepides, y li donàrem a conéxer les obres de Moss. Jacinto Verdaguer, d’En Costa y Llobera y d’altres capspares del nostre renaxement. Somès dòcilment a n-aquexa nova direcció, el seu ingeni alsà més que may

© Maria-Pilar Perea per l’edició, 2011.

la volada, y va compondre himnes a la *Mare de Deu de Lluch, Les Quexes de Maria, L'Inmaculada Concepció: el XIII Centenari de l'Unitat Catòlica, el Mes de Maria, Cansons de Betlem, et Nom de Deu, el Mal Eczemple* y altres per *fuetetjar* els atentats de la política y del desgavell social. Amb la de *L'Inmaculada Concepció* guanyà *el premi de mitja unsa d'or en pessa* a n-el certamen del periòdich *L'Ignorancia* de 1884, y amb *el Mes de Maig* el *1.er Accessit* a la *Viola d'or y argent* dels Jochs Florals de Barcelona de 1897. Vengut a Mallorca el jove y benemèrit arquitecte barcelonès, En Joan Rubió, aquest Octubre passat, sentí l'amo Antoni, y mos va proposar de presentarlo a Barcelona. Ell va fer que'l *Círcol Artístic de Sant Lluch* el convidàs. Aquí l'home va compondre *l'Escomesa a n-els Catalans;* y, embarcats sia 18 de gener, dia 20 el presentàrem a dit *Círcol* devant una concurrència tan nombrosa com selecta. Lo que conseguí *l'amo Antoni* aquell vespre y els següents queda indicat més amunt parlant de la nostra darrera estada a Barcelona. Els periòdichs catalanistes han fets de l'amo Antoni grans elogis, donant conte de cada una de les seues presentacions, y insertant-li *glosades La Veu de Catalunya,* el *Cu-Cut, La Ilustració Catalana* y *Catalunya*, y prometent publicarli els tres primers la seua estampa y oferintse'l segón a ferli ademés el tom de les seues *glosades.*

Aquests triunfs de l'amo Antoni han estrets més y més els vincles de germanor y simpatia entre Catalunya y Mallorca, y han demostrada una volta més l'unitat absoluta de la llengua. L'amo Antoni, parlant amb tot l'*aczent manacorí*, sense acomodarse gens a l'aczent de Barcelona, se va fer entendre tan admirablement com ho demostren els fets indicats més amunt. Si a Barcelona no l'haguessen entès del tot ¿com s'esplicaria la sèrie de triunfs que hi conseguí? De manera que a n-aqueys que baladretgen que'l català y el mallorquí no es la metexa llengua, els-e toca un bon callar y regonèxer noblement qu'anaven errats de tot. Y amb aquest triunf de l'amo Antoni s'es vista de bell nou una altra cosa: que'ls catalans son tan *egoistes,* que

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

fan més [29] cas de las coses de Mallorca que molts, pero ben molts, de mallorquins.

¡Tot siga per la major honra, enaltiment y esplendor de la nostra llengua benvolguda!

Crònica de l'Obra del diccionari (29-31)

Encarà seguim, gràcies a-Deu, rebent cartes de felicitació per les *nostres Questions* contra'n Menéndez Pidal y per l'article sobre les impugnes del Rt. P. Conrad Muiños a la llengua y literatura catalana. ¡Ja es ben segur que mos hi fan ben contents aqueys bons amichs que'ns demostren tant d'interés y d'entusiasme per la nostre estimadíssima llengua! ¡Endevant!

A la llista, ja ben llergaruda, de periòdichs qu'han alabades y encarides les *nostres Questions* contra el catedràtich-acadèmich de Madrid, tenim la satisfacció,de poder afegir el *Correo interior Josefino,* de Tortosa, orgue dels *Col·legis de Vocacions Eglesiàstiques*, corresponent a n-el gener prop passat, y la *Revista Luliana* de Barcelona, corresponent a novembre-gener, qu'acaba de sortir. Agraïm de tot cor lo que'ns diuen aqueys dos confrares benvolguts.

Dalt la revista quinzenal barcelonina *Catalunya,* de 31 de desembre, N'Emili Vallès publica un estudi, pròu sustanciós, sobre l'autonomia de la nostra llengua, y hi fa un gran elogi de les nostres *Questions,* qu'agraim amb tota la nostra anima. Axó es lo que cercam y lo que mos umpl el cor: que's vagen preocupant els nostros escriptors de l'autonomia interna y sustancial de la llengua catalana.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

El dia que s'en fassen càrrech del tot, serà un fet la restauració definitiva y la reintegració absoluta d'aquexa llengua.

El nostro *corresponsal de* Bigas, actiu col·laborador, bon amich En Felip Soler, dalt *La Veu del Vallès* de Granollers, corresponent a 25 de desembre passat, fa una escitació ben calenta y ardida a n-els amichs de la llengua catalana d'aquella comarca importantíssima per que venguen a la nostra *Obra* y prenguen [30] part en la gran tasca lecsicogràfica, aont fretura y cab tothom qu'estim gens Catalunya. El Vallès es la comarca aont tenim més pochs col·laboradors. ¡Ja es ben hora de desxondirse y demostrar, no amb paraules, sino amb obres, qu'estimam la nostra llengua! ¡Mil mercès, amich Soler! ¡Endevant en l'apostolat de la nostra santa causa! ¡A veure si`ns trobau un bon floret de col·laboradors que`ns arrepleguin tot el cabal llingüístich que posseex encara aquexa comarca tan famosa!

L'article sobre la *Fonética semitich-catalana* de Moss. Grandia que prometèrem a n-el *Bolletí* passat, l'hem hagut de perllongar un altre més per falta d'espay.

El nostre benvolgut company y entusiaste corresponsal Moss. Jaume Bofarull ha trobada dins la biblioteca provincial de Tarragona una versió catalana dels *Diàlechs de St. Gregori el gran,* de devers el sitgle XV, y resultà un monument importantíssim de la nostra llengua. Moss. Bofarull l'ha pres per conte seu, ja en fà cèdules a la vela per la nostra *Obra.* ¡Endevant, amich del cor!

En Francesc de P. Curet, aquell entusiaste qu'ara a Barcelona ens ha trobats 31 col·laboradors nous y 14 suscriptors p'el *Bolletí,* té emparaulat un amich seu de Vila-roya, poble de la regió aragonesa que parla català, per que'ns replegui p'el *diccionari* el cabal lingüístich que hi tenim encara per allà.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

¡Qu'en fan de llàstima els pobles de llengua catalana que hi ha dins l'alt y bax Aragó, avergonyintse de la seua llengua materna anant bruxats derrera la forastera! ¡Lo que guanyen amb això, es no parlarne bé cap y romandre rebaxats a la categoria despreciable dels qui reneguen de la seua nissaga y d'ells metexos!

Qualsevol que dins aquells pobles demostr interés p'el català y s'oferesca a fer res per enaltirlo, bé'l porem considerar com un héroe. En sebre'l nom de aquex català de Vila-roya que s'es oferit a col·laborar en la nostra *Obra,* ¡ja hu crech que l'estemparem dalt el *Bolletí* y amb molt de goig de la nostra ànima!

Dalt *La Veu de Catalunya* de dia 28 del passat gener lletgim amb gran pler de la nostra ànima: «Anit se reuní dita Corporació (*L'Acadèmia de Jurisprudència y Llegislació*) presidida per D. Ramon d'Abadal y actuant de secretari'l senyor Borrell y Zulueta. —Se dona conte d'una proposició encaminada a que la [31] Academia cooperi a la formació del Diccionari de llengua catalana, y después d'apoyarla'l seu autor senyor Martí Miralles y el senyor Balagueró, fou aprovada per unanimitat, nomenantse una comissió composta de dits académichs y els senyors Francisco y Maymó y Pomés pera que en la sesió vinenta proposin la forma de dur a terme dit projecte.»

Grans mercès a l'Acadèmia de Jurisprudència y Llegislació de Barcelona per haver aceptada la proposició del nostre estimadíssim amich y col·laborador En Joan Martí Miralles, advocat distingit y membre ben actiu d'aquella corporació, a n-e qui agraim també amb tot lo nostre cor l'interés qu'ha pres per la nostra *Obra.*

A n-e qui estam a n-el cas de donar també milions de gràcies, es a *La Veu de Catalunya* per lo molt qu'ha encarida y aydada la nostra derrera companya filològica a Barcelona, y també en donam de bon cor per lo metex a *La Renaixensa*, y a *La Devantera* de la metexa ciutat, a *Llevor,* setmanari ben afuat, de Sant Feliu de Guíxols, a n-el *Ca d'Inca,* tan xaravel·lo, y a n-el *Diario de Mallorca.*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Hem rebuda la visita del *Butlletí del Centre Català de Sabadell* que fa la primera sortida ben endiumenjat y ple de bons propòsits a favor de la causa catalana. Aceptam de bon gust el camvi.

Una sorpresa agradabilíssima (31-32)

La mos ha dada l'actual Ministre d'Instrucció Pública, Escm. Sr. Domínguez Pascual, portant a la *Gaceta de Madrid* de dia 10 de gener passat una *Real Orde* aprovant per les escoles de Catalunya *Lectura bilingüe,* llibre compost del nostre col·laborador, y amich y apóstol ferm de la nostra llengua amadíssima, En Salvador Genis, de Sant Feliu de Guíxols, y que consistex amb un enfilall preciós de trossos escullits en català, acompanyats d'una versió castellana y de trossos en castellà seguits de la versió catalana. Vé a esser aquexa Real Orde un desagravi per la carabassencada del capverjo d'En Romanones. Seria un gran bé per Espanya qu'aquexa Real Orde fos la precursora d'una bona partida que caldria donar per redressar les coses tan desbaratades y desgavellades com estàn amb les barbaritats y atentats sens nombre qu'ha comesos y comet el Centralisme, [32] ja fa sitgles, contra'ls drets y la dignidat dels territoris de llengua catalana. La nostra enhorabona més coral a n-el Ministre d'Instrucció Pública y a n-El Salvador Genís.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

En Lleó Ferrer (32)

†

Aquex entusiasta de l'*Obra del Diccionari*, que, per esposar y estendre el nostre projecte lecsi[c]ogràfich, ens obrí dues vegades les portes de *La Société Agrícole Scientifique et Literature des Pyrénées Orientales,* de Perpinyà, d'ont era digníssim President, s'es mort el desembre passat a la capital rossellonesa plorat de la seua distingida y cristiana família y de tots sos amichs, qu'eren ben molts.

¡Que'l Bon Jesús l'haja trobat en estament de gràcia; y, si encara estigués entretengut dins el Purgatori, qu'el trega y el s'en duga a la santa Glòria, y don a la seua distingida senyora y demés família molts d'anys de vida per pregar per ell i el conort y conformansa que necessiten per suportar la pena qu'els acluca'l cor. Al cel lo vegem tots plegats. Amèn.

Llista de col·laboradors per orde cronològich (32)

1270 Moss. Josep Soler, beneficiat. —Cardona. —(Província de Barcelona).

1271 D. Francesc Artigalàs y Garriga. —Cardona. —(Província de Barcelona).

1272 Moss. Pau Vinyolas y Torres, diaca.

1273 D. Eduard Camps y Cava. —(Província de Lleida). —Guissona

1274 D. Ramon Barvany, Barcelona.

1275 Moss. Miquel Pérez, Rector de Sant Climent. —(Menorca). —Maó

1276 L'amo Antoni Garcias y Vidal. —Major, 85. —Llucmajor.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

1277 En Marian Malagelada y Bramon, notari. —(Província de Barcelona). —Sant Sadurní d'Anoia

---

PALMA DE MALLORCA —Tipo-litografia de Amengual y Muntaner—1904

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana

Suscripció: 2 pess. en l' any.—Redacció: Serra, 13.—Palma de Mallorca

[33] *

SUMARI: —Antecedents de la llengua Catalana. —I. ¿«La primera llengua de Catalunya es semítica»? § I. La població primitiva d'Espanya. ¿Qui eren, d'ont sortien, per ont, quant y com vengueren els Ibers? —Col·laboradors que tenen poca son. —Llista cronològica dels col·laboradors del Diccionari (seguex).

Antecedents de la llengua Catalana (33-47)

Ponetica [sic] Semitich=Catalana seguida d'un *Vocabulari d'etimologies català-semitiques* del Dr. Mossén Marian Grandia, Pbre. —Sarrià, Barcelona, 1900. —280 pag. en 8.e

Fa temps que volíem dir la nostra sobre aquexa producció de Moss. Grandia, pero no trobàvem lleguda ni espay per ferho axí com demana l'importància del tema y la manera especial com l'autor el desplega. Comensa dient (p. 5). bax del títol de *Rahó de la obra*, que l'ha escrita per «donar» «una prova decisiva» d'aquexes «tres proposici(ci)ons»: I «La primera llengua de Catalunya es semítica»;

* Tom. II. —Mars de 1904. —Núm. 3.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

II «Les paraules catalanes deuen reduirse a arrèls semítiques»; III «La llatinisació romana del català es en part aparent, y en la part real es deguda bon xich als temps posteriors a la dominació de Roma».

Y no's proposa axò tot sol Moss. Grandia, que a n-el nostre entendre ja es massa; sino que'ns fa avinent que «té per objecte trencar els motlles vells de la llingüistica». Si's referex, com sembla, a n-els que feren els fundadors de la filologia moderna, Federich Schlegel amb la seua obra *La Langue et la Sagesse des Indiens,* (any 1809); Bopp amb sa *Grammaire comparée du sanscrit, du zend, du grec, du latin, du lithuanien, de l'ancien slave, du gothique et de l'allemand* (a. 1816); Guillem Humboldt, mort l'any 1837, amb sos assaigs dalt la filosofia del llenguatge; Pott amb ses *Recherches Etimologiques* (a. 1833-36); Grimm amb sa *Grammaire teutonique* (a. 1819-1837); Rask y Burnouf amb llurs [34] estudis del Zend-Avesta, y Max Müller amb ses *Lectures on the Science of Language* (1863); —si son aqueys els «motlles» que vol «trencar» Moss. Grandia, y hu han d'esser, ja que contra ells va tota l'obra, li serem franchs, mos sembla una empresa, una mica difícil y massa arriscada, tractantse d'uns «motlles», com son aquells, que tot lo mon sabi ha acceptats com a bons y com unes conquistes definitives de la ciència humana. Ens crega Moss. Grandia, qu'uns «motles axí son malets de «trencar».

Vegem ara si'l nostro bon amich «ha donada» o no dins el seu llibre «la prova decisiva» qu'oferex, respecte de cada una de les referides «proposicions».

I

¿«La primera llengua de Catalunya es semítica»?

Es una cosa ben esposada a sopegades el voler dir quina fou *la primera llengua de Catalunya.* Per poderho dir, no à l'ayre sino amb fonament, hauríem de sebre abans quina gent fou *la primera* que

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

poblà Catalunya. Mentres no sapiguem axò, no sabrem quina fou tal llengua. Porem coletgir que s'hi parlà la llengua A o la llengua B, si mos ne queden monuments autèntichs o referències d'autors vells respectables; pero may porem donar com a cert que tal llengua va esser la *primera,* mentres no mos consti quina va esser la primera gent que poblà la nostra terra. ¿No es tal volta evident que, amb tants de sitgles com son passats des qu'el mon es mon y amb tantes de revolucions y moviments de població com hi ha haguts demunt la terra, poria esser bellament que, de la primera població catalana no'n romangués, ja fa sitgles, el més petit rastre que's puga distingir y apreciar com a tal? Ara bé ¿sab Moss. Grandia ni negú quina fonch la *primera població de Catalunya*? Donant, sols per un moment, com a demostrada la procedència semítica de les paraules catalanes que pretén Moss. Grandia, tot lo més que tendríem a-les-hores, seria que Catalunya per temps hauria parlada una llengua semítica. Deduir d'això que tal llengua fou precisament la *primera* que parlà seria, a n-el nostre entendre, faltar a totes les retgles de la llògica. De manera que axí com ens trobam de monuments històrichs de la Catalunya primitiva, es imposible la demostració de la I.ª tesis de Moss. Grandia tal com ell la formula.

Presindint emperò de la materialidat de les paraules de la fórmula, ve em si ha demostrat el coratjós filòlech lo que constituex el seu tema predilecte, això es, que's parlà primitivament a Catalunya una llengua semita y que d'ella va néxer la [35] catalana. Aquesta questió està intimament lligada amb la de quins foren els pobladors primitius de la nostra terra. L'estudi y escorcoll d'aquexa altra questió es una de les coses que'ns poren donar més llum y fonament per coletgir quina havia d'esser la llengua primitiva de Catalunya. Per tal motiu consideram indispensable veure que diu la ciència històrica sobre aquex punt.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

§ I

La població primitiva d'Espanya. ¡Qui eren, d'ont sortiren, per ont, quant y com varen venir els ibers?

Molt han escrit sobre axò els nostres historiadors y erudits ja a n-el sitgle XVI, y molt més a n-el XVIII y sobretot a n-el XIX, y no sols els espanyols, sino més encara'ls estrangers. Dels espanyols no en sabem cap que n'haja tractat tan a fondo com el Dr. Francesc Fernández y González, Catedratich de l'Universidat Central y membre, de l'Acadèmia de l'Història, que hi ha escrita l'obra *«Primeros pobladores históricos de la península ibérica»* y que desgraciadament no està acabada de publicar.[3] Dins ella ha replegat o resumit casi bé tot lo que'ls antichs y moderns historiadors y filòlechs han dit sobre la població primitiva de la península, y aquexa es una de les fonts principals aont bevem.

Dels monuments antichs qu'ens romanen, no's pot coletgir qu'els pobladors primitius, de Catalunya fossen de rassa ni de llengua diversa qu'els altres pobladors primitius de la península. Els pobles d'Espanya que semblen més antichs y qu'en parlen els autors vells, son: —a) els *Ilyetes, Ileates* o *Igletes* (Strabó, L. III, c. IV, ap. FG. p. 24-5), habitants d'illes o de llochs aygolosos; —b) els *Oestrymnis* de la península ofiusa, prop de Peníscola (Avienus, *Ora Mar.* v. 148-154, ap. FG. p. 26); —c) els *Sefes y Cempsis* (id. ib. v. 194-5, ap. FG. p. 27); —d) els *Gimnetes* de la costa entre'l Guadalaviar y el *Tader* y de les illes Balears (id. ib. V. 462-9, ap. FG. ib.); —e) els *Samnites* (Tàcit, *Vita Agricolae* ap., FG. p. 28); —f) els *Samnites y Namnetes*

---

[3] Nota (1) de l'original: Es un dels volums de la *Historia General de España, escrita por individuos de número de la Real Academia de la Historia bajo la dirección del Excmo. Sr. don Antonio Cànovas del Castillo, Director de la misma Academia.* Madrid. 1890.
Totes les cites que farem d'aquexa obra, van indicades amb la següent abreviatura: FG., les inicials de l'autor. Valga l'advertència per vegada.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

(Strabó, *Geogr*., l. V. c. VI, p. 162; Polibi, *Histor*. *Frag. lib.*, ap. FG. p. 47). [36]

¿D'ont sortien aqueys pobles? Es molt mal de dir per falta de monuments, y casi no porem sortir de conjectures. El Dr. Fernández y González (ib. p. 30-48), fundat amb una partida de referències de geografs antichs y d'estudis de sabis moderns que cita, y amb el fet de qu'estava estès dins el migdia d'Espanya desde el temps més remot el culte d'*Hercules egipci* y especialment el del *bou* (Pomponi Mela, *De situ Orbis,* c. VI; *Macrobi, Saturnaliorum*, L. I, c. XIX-XXI, ap. FG. p. 38-9), considera *els Cempsis y els Sefes* procedents de l'Àfrica, els quals, y també els *Silurs,* porien esser mol bé variedats de les rasses *cusita*,[4] *proto-semita* y coetànies, y qu'els *Igletes, Oestrimnis*, *Gimnetes* y tal volta algunes famílies de *Namnetes* foren elements consemblants a n-els de algunes poblacions africanes.

Pero'n vengueren molts més de pobles dins la nostra península. Se calcula que fou poch després de tals inmigracions africanes, que's presentaren, exits dels climes septentrionals, els *Etiops hiperboreus*,[5] *Hesperides* ò *Macrobis* (Dionís Periegetes, *Peripl.* v. 559-61, ed. Didot, *Geograph. min*; *Avienus, Descript. Orb. V.* 738 et ss.; Priscià, *Periegesis,* V. 570-4; Demetri Lampsane*,* Scoliast. Dionisii ad v. 560: Müller. *Geograph. min*. Vol. II, p. 451: ap. FG. p. 53 et ss.). —Atlas, fill, segons Hesíode *(Teogon.* v*.* 507-12, ap. FG. p. 65 et ss.), de Japet y de Climene, *la dels peus garrits,* vengué d'Orient amb sos germans Hesper y Eumel a l'estrem Occident, y hi fundaren un imperi, segons Soló, que cita Plató dins el *Critias* (ap., FG. ib.); y els

---

[4] Nota (2) de l'original: Axò es, de la *terra de Cus,* que regava'l riu Gihon, un dels quatre que sortien del paradís terrenal (Genesis II, 13). Ch. E. Ujfalvy de Mezö-Köresd *(Les Migrations des peuples et particulièrement celle des Touraniens, Paris, 1873:* IIe P^{e} c. I, p. 157-165) situa la *terra de Cus* a la regió meridional d'*Abisínia, Aràbia y l'Índia. La Vulgata llatina* (ib.) traduex *Cus per Etiòpia.* Els *cusites,* segons la epigrafia moderna (FG. c. II, p. 59), foren anteriors a n-els semites dins la regió de Babilònia.

[5] Nota (3) de l'original: La regió dels *Hiperboreus* la situa Ch. E. Ujfalvy (ib: I.^{e}, P.^{e}, mapa entre les p. 16 y 17) devers els llachs *Ladoga y Onega,* més enllà de St. Petersburg.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

historiadors aràbichs (Aben Jaldun, ed. de Boulac. T. II, p. 235) reberen dels llibres llatins de l'època visigòtica que'ls primers pobladors d'Espanya foren uns *Tubalites* (descendents de Tubal, del Gènesis), *germans* d'Atlant, de la *nissaga* dels Ibers. —Sallusti *(Bellum* Iugurth c. XX-XXI) conta qu'abans de acostarse'ls Fenicis a n-el nort d'Àfrica, ja hi eren arribats part dels *Perses, Medes y Armenis* que formaven l'eczèrcit amb-e que vengué a Espanya un *Hércules* que, segons els africans, s'hi morí, y la seua gent s'espargí per diferents endrets: els *Perses se* feren endins per l'Occeà, aplegantse amb els Gètuls (nort-oest d'[37] Àfrica)[6] perque no *entenien la llengua dels espanyols;* en camvi comerciaven amb aquests els *Medes, Armenis* y *Llibis, se*gurament perque *s'entenien;* lo qual indica que serien aqueys d'una metexa nissaga oriental. Vé a confirmar axò M. Varró (Cicero l'anomena *el més sabi dels romans),* segons conta Plini *(Nat. Hist.* L. III, c. I), dient qu'*eren arribats per tota l'Hispània Ibers, Perses, Fenicis, Celtes y Penis,* tot posant els *Fenicis* derrera'ls *Ibers* y els *Perses. Els Medes y Armenis* que diu Sallusti, havien d'esser els *Ibers* de que parla Varró, ja que devers l'antiga Ibèria, devora'l Caspi, hi habitaven pobles *Medes (Madaï), turanis* (nómades) y *Armenis,* vells semites descrits per Strabó (ed. Didot, p. 3 5), abans de que s'hi presentassen els *Armenis* de nissaga *àrya* (conradors) a constituir la Gran Armènia, segons Apolodor *(Fragm. Hist. Graec.* T. I. ap. FG. p. 74). Que la població primitiva d'Espanya sortí d'Orient, y de ben endins, es una cosa que testimonietgen els monuments històrichs més vells y regonexen tots els sabis que no's dexen arrossegar de certes, passions sectàries. Indiquen aquex fet: —*a*) *els objectes antiquíssims* trobats dins Espanya y la Provença, de pedra esmolada, d'unes castes, com *jadeita* y *nefrita,* axí com perles de zafir *calais,* de les quals no's sab que hi haja pedreres dins Europa, sino devers el riu Yarkand dins el

[6] Nota (4) de l'original: Segons St. Isidor, *Etim.* L. IX, c. II, ap. FG. c. VI, p. 241) els *Gètuls* se tenien per parents dels *Goths (germànichs).* Axò y el fet d'entendre-se

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Turquestan, de la Xina, y dins les illes del Occeà índich (FG. p. 75 et ss.); —*b*) *els tarongers* aclimatats a n-el migdia de la península, devers aont situaven el grechs el famós *Hort de les Hespèrides, y* que, segons lo Dr. Bertword, son originaris de l'*Índia alta*: les taronges nostres no havien d'esser gayre diferents de les dels *Medes,* famoses entre'ls clàsichs (FG. p. *77* et ss.); —*c*) *els cavalls* que's feyen dins la Celtibèria y entre'ls *asturcons,* del nort de la península, ben consemblants a n-els cavalls pàrtichs de la Mèdia y a n-els escítichs y sàrmates (Pomponi Mela, L. III, c. X; Plini *el vell,* L. V. c. viii; Strabó, L. III, c. iv; L. XI, c. xiv; L. VII, c. xiv, ap. FG. p. 79 et s.); —*d*) les *afinidats y coincidències* en la flecsió y lècsich del *bereber y bask* amb les llengues *turànies*[7] *(tartre, turch, samoyet, ostiach, lapó y magiar*) y particularment amb la de *Sumir* ò *Akkad,* axò es, de les inscripcions [38] *cuneiformes* (FG. ib. p. 81-8), que vé a esser la branca major de les *turànies,* com *el sanskrit* ho es de les *àryes* (Ch. E. de Ujfalvy, ib. 2e P.e c. I, p. 102); —*e*) *la semblansa de monuments pictogràfichs*, trobats uns dalt roques devora Ircust dins la Sibèria oriental y dins la Xina septentrional y altres dins algunes comarques d'Andalusia (FG. ib. p. 93-6)*; —f*) *rastres visibles de culte turani* que'ls clàssichs senyalen entre'ls *Ibers*, com eren: el culte de *Diana* (la Lluna); els *hemeroscopis* o *observatoris* de les costes; *els promontoris llunars*; el *culte del Sol* entre'ls *Gallechs;* el del *Deu desconegut* entre'ls *Celtíbers*; el símbol de la creu dalt les banderes y vestits dels *Càntabres* y *Babilonis* y els *Egipcis* (id. ib. p. 97-104); —*g*) *la costum d'oferir coques ò pans* per la salut espiritual dels morts, que conserven els *Japonesos* y alguns pobles *basks* (*O'Shea, La Maison basque,* P. 24-5, ap. FG ib. p. 104-5); —*h*) *la pràctica de posar els cadàvers asseguts* per les escèquies, pròpia dels *Xins* de

---

amb els *Perses,* qu'eren de nissaga *àrya*, indica que'ls *Gètuls* també hu eren.

[7] Nota (5) de l'original: S'anomenen axí ò *aglutinants* les dels pobles nòmades d'Àsia. Els e descriu y classifica admirablement Max Müller dins la seua obra capdalt *Lectures on the Science of Language,* VIIIe Leç, aont (p. 349) diu que son *turanis* tots els idiomes d'Àsia y d'Europa que no siguen de les famílies *arya* ò *semita.*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

l'illa de Formosa, dels *Tartres*, *Escaudinaus*, *Algerins* y dels *Escaldunacs* (O'Shea, ib.; Maury, *La Terre et l'Home*, ap. FG. ib.); *i*) *la costum de la cubada*, axò es, que l'home, per demostrar que té per seu l'infant que acaba de néxer, s'afica dins el llit amb ell a n-el lloch de la muller: costum general entre'ls *Ibers*, segons Strabó y Justí, y que March Polo observà entre'ls *Tartres*, y que's trobà dins qualque tribu d'Amèrica, y's conserva encara dins qualque vall y població baska (id. ib. p. 105-7); *d* [sic]) *la singular importància social y predomini de la dona* dins la família, lo metex entre els *Cantabres* qu'entre'ls *Escites*, que testimonietja Strabó (L. III c. iv, ap. FG. p. 107-9); —*l*) *el sistema de navegar demunt cuyros y odres inflats*, usansa dels Armenis y Babilonis del temps d'Herodot (L. I, c. CXCIV) y dels *Ibers*, segons Strabó (ap. FG. p. 109-10); —*m*) la *correspondència y fins i tot coincidència* de molt de noms de rius y de llochs del mon escita devers el Caucasus y el mar Caspi amb els d'Espanya, lo qual prova que'ls-e posà una gent que parlava la metexa llengua (Aurelià Fernandez Guerra, *La Cantàbria, Bolletin de la Sociedad Geogràfica de Madrid, T. IV;* Rt. P. Fidel Fita S. J., Discurso de recepcion en la Aca*demia de la Historia*, ap. FG. c. II, p. 113).

D'aquexa sèrie de fets que just indicam, se deduex claríssimament la procedència oriental dels pobles que constituiren la primitiva població ibèrica de l'edat històrica; axò es, els *Ibers*.

¿Se pot precisar de quina regió oriental procedien?

Alguns sitgles després del Diluvi *Nemrod*, *cusita* (nissaga de Cham), fundà un gran imperi a Babilònia amb els *Cusites* de migdia y els *Jafetes* del nort (nissagues de *Gomer*, *Magog*, [39] *Madai*, *Tubal*, *Messech* y *Tiras*, o sia, els *Escites*), que porem considerar com a *Turanis.* Se calcula que a-les-hores feren aqueys llurs primeres migracions p'el nort d'Europa y potser d'Amèrica y cap a l'Occident devers Espanya y Àfrica. A n-aquell estat de coses les rasses de *Cus (Cusites), Madai* (*Medes*) y de *Tubal* serien les predominants; y

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

després l'element *semita* primer y més envant *l'ary-jafeta* y *javenita, també jafeta*, comensaren a dominar dins les illes del migdia d'Europa, entremesclats amb elements *tubalites, tarlesis* y *eliseus, ò* siguen, els *Moschs* o *Sauromates* y *Tirrens,* dels escriptors clàssichs (FG. ib. p. 111-3).

Tractant de la dispersió dels pobles primitius demunt la terra, s'ha de tenir ben present que res hi ha més contrari a la veritat qu'el creure qu'els fills de Noé se repartiren el mon y que cadascú s'establí dins la seua part y allà s'estigueren ells y la nissaga llur per a sempre lo metex qu'es una doyada feresta creure que Sem poblà just l'Àsia, Cham just l'Àfrica y Jafet, just l'Europa. Passà molts de sitgles l'Humanidat sense sebre tals divisions geogràfiques. Per convèncerse'n basta mirar lo que diu el cap. X del Gènesis sobre les genealogies dels tres fills de Noè *y* descripció de les terres que posseiren. Sobre tot a l'Àsia central, meridional y occidental hi hagué grandiosos moviments de població. Se pot dir que casi no hi hagué lloch aont no capllevassen un cop els *semites,* un cop el *chamites,* sobre tot, de la nissaga de *Cus,* els més nombrosos, y un cop els *jafetes.* Per tal motiu, per aclarir de quina nissaga era un poble d'Orient, no basta sebre'l punt de la seua procedència. Es indispensable aclarir abans quina rassa hi havia allà com tal poble'n sortí. Ademés s'ha de tenir en conte qu'aqueys moviments de població no's solien fer amb *solució de continuïdat*, en sobrevenir una nissaga nova, no desaparexia cop en sech l'altra esveintse completament, sino que casi sempre la nova y la vella s'entremesclavan mes o menys, y després aquexa mescla s'entremesclava amb noves nissagues per emigracions ò inmigracions que s'esdevenien.

Segons les clarícies més autorisades que poseex la ciència històrica, els *Ibers* sortiren de les vores del Caspi, devers la Geòrgia actual, del cor de l'Escítia, abans de que s'en ensenyorissen els *Arys* (Perses y Armenis) y quant habitaven per allà ò per les regions

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

veynades els *Beres, Burs, Tibarens* (nissaga de Tubal), *Moschs* y tal volta *Ibiranis ò Abhires,* axò es, *Escites* ò *Turanis* procedents de l'Àsia central y septentrional y particularment *Colchs, Vànichs, Mingrelis* (*Menralis*, *Burnates* y *Vòguls* (FG. c. II, p. 133). [40]

Y per ont vengueren a la península els pobles *ibèrichs?*

Segons se desprèn dels monuments antichs y calculen els sabis, uns vendrien p'el Mediterrani (FG. c. II. p. 119), altres per l'Aràbia, Egipte y nort d'Àfrica, y altres per l'Europa central o devallant del nort, y anant tot dret o fent volteres y returades més petites ò més grosses, segons l'endonsada que duyen y qu'ara es imposible determinar (FG. ib p. 13.-3; Ch. E. Ujfalvy, *Migrations des peuples*, 3.e P.e § I).

Ja indicàrem més amunt quins eren els pobles que passen com els més vells dels vells de la península. Els-e devien seguir amb antiguedat els *Tartesis* o *Turdetans, escites, sards* antiquíssims, qu'entraren probablement, del nort d'Àfrica (FG. c. IV, p. 220; c. VIII, p. 349). Semblen un poble molt vell: segons Asclepiades Mirleà que cita Strabó (L. III, *Hisp. situs),* tenien llibres molt vells y poemes y lleys rimades de sis mil anys enrera. No hi ha que oblidar que llurs propinchs, *els Turanis* d'Àsia, se comprova per les inscripcions *cuneiformes* de Babilònia que tenien una cultura literària més vella que la d'Egipte y Xina (FG. ib. c. II, p. 114). —Es molt provable que ja hi hagués també els *Elimes o Elamites (cusites ò* bé *semites)* y els *Sicans y Coseus* procedents, segons sembla, dels *Sacas (escites,* segons Plini, *Nat. Hist.* L. VI, c. XIX), que travessaren el golf Pèrsic, passant un parell de centuries dins Núbia, y arriben a la costa africana de l'Estret, y a la fi se tiren dins Espanya y les illes veynades (FG. c. VI, p. 246-7). Devers lo temps de Moisès se calcula que la península estava ocupada d'aquexa manera: La regió occidental desde la vall del Guadalquivir fins a les costes ho tenien els *Tartesis* o vells *Turdsans,* hereus de les tradicions caldees; a la banda de llevant, desde'l promontori de Charidem fins al Túria dominavan els

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Elsbestis, entremesclats de Tirrens, no estranys potser a las civilisacions *keta o egípcia;* des de'l Túria a n-els Pirineus hi havia'ls *Coseus y Ilergeles,* procedents de l'estrem Orient y d'Egipte (FG. C. VIII, p. 349), adoradors de la lluna; *Atlants* antichs y *Sicans* de nissaga *escita* (id. ib. p. 348); d'allà fins a la costa cantàbrica, els indòmits *Cempsis; dins* les regions occidentals, tribus aperduades procedents de inmigracions *hiperbòries* y de poblacions *lacustres;* y dins el cor de la península y en les vores dels grans rius, els *Igletes* ò *Ilans* y *Gorgons* y *Silurs* (FG. ib. p. 249-50). Empeses per la nació *gètula* que'ls-e se volia fer seues, les tribus ibèriques, acaramullades a n-el nort d'Àfrica, invadiren la nostra península, aont moltes ja hi tendrien germans, de resultes de migracions anteriors. S'establiren devora l'Estret els *Elbestis,* [41] y, aprop d'ells, els *Masthietes,* anàlechs a n-els *Llibis* (FG. c. VIII, p. 339), provablement *chamites* (Ujfalvy, ib. p. 163), y que s'anomenaren *Bastitans.* Amb aquests s'aplegaren els *Ligurs,* axó es, *els Ligües* dels grechs (Herodot, L. VII, c. 72, ap. FG. ib. c. VI, p. 251), els *Lekes* dels geroglífichs egipcis (Brugsch-Bey, *History of Egypt y Records of the Past,* ap. FG. ib.), *turanis,* segons totes les probabilidats (FG. c. VIII, p. 348). Tots aqueys avensen cap a llevant fins a n-el promontori de Dénia. Trequelades de *Bastietes, Ausons y Sicans (Sículs)* se fan envant p'el Betis, y les seguexen guardantlos l'esquena un sens fi *de Norolis*, fundant per tot arreu diferents ciutats (FG. ib. p. 150-3). Molts emperó se tiren dins el ponent per *la Betúria* (Extremadura) y terra dels *Cunetes,* devers el cap de Sant Vicens (Portugal). Els *Vetsi (Vectons), Ausons* y *Sardons* s'espitxen dins el cor de la península cap a l'*Ana* (Guadiana) y *el Tagus* (Tajo) atravessant la comarca *oretana,* y cap a n-el *Durius* (Duero) p'els camps *carpetans, arevachs y vacceus*. Devora l'*Ebre* se des-separen aquells pobles, y cadascú pren per son vent. Ja n'hi havia haguts qu'havien pres cap a *Myrtilis* (Lusitània), establintse devers allà els *Arretrebes,* llíbichs, aont se toparien amb els vells *Túrduls,* entre'l *Tajo* y el *Duero,* y ocuparen

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

aquelles comarques septentrionals els *Tapurs, Cigurrs y Pesichs,* nissagues *fineses* (FG. c. VIII p. 343) ò *escites,* y els *Asturs y Murbogs, procedents* d'Àfrica, de sanch molt entremesclada. Passen l'Ebre els *Caristis*, germans tal volta dels *Caris o Melesis:* aplegats amb llurs propinchs *Vàrduls y Vascons,* ocupen la regió pirenayca desde'l Deva fins al Noguera-Ribagorsana (FG. ib. p. 254-63). Els Tartesis trobaren uns grans aussiliars: els *Shardans, Surdaons* ò *Sardons* y els *Turhsas.* Eran aqueys els qu'els grechs anomenaven *Tyrrhenoi* o *Tursenoi* y els llatins *Tusci* ò *Etrusci* (id. c. VII, p. 289). N'hi ha que les fan de nissaga *úgrica (turania)* y del cor d'Àsia, parents de las tribus *fineses* (Taylor, *Etruscan Researches,* 26, Sayce, K. Ellis, J. Campbell, K. Pauli, R. Brown Junior, *The Etruscan inscriptions of Lemmos, Proceedings of the Society of Biblical Archeology,* April-Mai, 1888, ap. FG., ib. p. 300-1). Altres els-e creuen *medes, anarians* ò *beres* (FG. ib. c. VII); y altres los donen per *chamites (Records of the past,* T. IV, p. 37*,* ap. J. Pella y Forgas, *Historia del Ampurdan,* Barcelona, 1883, Apend. A. p. 75-8). Eren poderosos per les costes del Mediterrani (Pella y Forgas, ib. c. III), amb depòsits comercials devers Àfrica y Espanya, afiliats a la lliga *Hittita,* guerretjaven amb els egipcis y més tart prengueren redòs devers la Líbia (FG. c. v, p. 236-9), d'ont passaren a [42] Espanya, y hi feren molta de retxa. De nissaga *finesa* (FG. c. VIII, p. 343) ò *chamita* (Pella y Forgas, *His. del Amp*. c. III y Apend. A, p. 75) eren els *Shardans, Surdaons o Sardons,* y recorrien els mateys punts qu'els *Turshes,* establintse part d'ells a n-els Pirineus llevantins fins devers Lleida, p'el Rosselló y l'illa de Sardenya (Pella y Forgas, ib.). Units aquests amb llurs aliats els *Turshes o Etruschs*, els *Tartesis* y *Ligurs,* invadexen les comarques orientals, tirantse demunt els *Sicans,* que navegaven desde l'*Hemeroscopi* (Dénia) fins a Sicoris. Aquests les paren clot tot d'una, pero tenen qu'haver de buydar (Tucídides, *Hist.* L. VII, I I), com altres tribus antigues, que s'espitxaren devers Itàlia y Sicília. Poch després tribus de Surdaons

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

arriben a Menorca y Sardenya, y una glopada de *Ligurs y Ausons* passen els Pirineus, ocupen les valls d'Illiberi (Elna), de *Ruscino (Rosselló)* y d'*Atago,* y funden Narbona, y s'axemplen fins a les vores del Roine. Mentres tant una confederació de *Tartesis y Tirrens* se feya seua la *Contestània* (Alacant), y els *Númides y Norolis prenien* Mallorca, y hi fundaven els *Gètuls* y *Ligurs* la ciutat de *Bocchoris* aprop de Pollença (FG. ib. p. 267-78). Gran resistència oposaren a *Tartesis* y *Tirrens els Cosetans* ò *Coseus, (Tarragona)*, veynats dels *Elimis o Elamites.* Serien de la metexa nissaga qu'els *Cosetans* els *Indiketes,* que's vivien a la costa entre'l Ter y el Pirineu. Entre *Cosetans y Indiketes* y entremesclats amb elements fenici-semítichs hi havia els *Laletans.* Més amunt dels *Cosetans* capllevaven els *Ilercavons* y els *Ilergetes* (id. c. VIII, p. 349); y no gayre lluny d'ells els *Ausons, Ausetans* y llavò els *cusites,* nissaga dels *Hittites* ò *Ketei* de Síria (FG. c. II, p. 124), *cusites* provablement (Ch. E. Ujfalvy, ib. II.e P.e p. 162). Eren veynats d'aqueys y dels *Surdaons els Ceretans y Anco-Cerets,* qu'ocuparien les altures de Cerdanya, y els *Cerets* altes valls del Tec y els *Sordons* la costa rossellonesa, y *els Bebriks* la conca inferior de la Tet (Louchaire, *Étude sur les Idiomes pyrénéens de la région française*, París, 1879, c. I, *p.* 29-31), y els *Cynetes* bax dels Pirineus (Avienus, *Or. Mar.* v. 566, ap. Pella y Forgas, ib. c. IV). Devers Narbona hi havia'ls *Elesyks,* que's dovaven [sic] la mà amb la partida de pobles *Aquitans,* de nissaga *ibèrica* (Louchaire ib. p. 19 et ss.; FG,. c. VIII, p. 331). Es que l'Ibèria s'estenia més enllà dels Pirineus. Strabó (L. III, 4, 19), diu que s'anomenava *Ibèria* la regió *entre'ls Ródane y l'itsme que separa els golfs galàtichs,* de la Gàl·lia, axò es, de Lió i Gascunya, lo cual confirmen Avienus *(Ora Mar.* v. 608-10, ap. Louchaire), el Periple de Scylax *(Geogr. Min.* I, ii, ap. eund. ib.) y Scymne de Chio (ib. p. 20). [43]

Més envant (uns onze sitgles a. de J. C.) una gran part dels *Etruschs* y dels *Ligurs* passaven a Itàlia, establintse aqueys devers el nort y aquells devers el centre, aont constituiren una confederació

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

pol·lentissima y una gran civilisació (FG. ib. c. YII). Els parers dels historiadors estan dividits: uns diuen qu'*Etruschs y Ligurs* d'Espanya anaren a establirse a Itàlia, y altres que d'Itàlia vengueren a Espanya. Es qu'els monuments històrichs que queden, no son prou esplícits, y sovint contradictoris. Sia axi com sia, la multitut de noms geogràfichs d'Espanya, Itàlia, nort d'Àfrica, Gàl·lia meridional, Mesopotàmia y Média que's corresponen y molts d'ells que coincidexen, indiquen que foren uns meteys pobles que posaren tals noms, sortint d'Orient y habitant a n-aquells endrets d'Occident. Plena està tota la Ibèria y especialment les regions orientals, entre altres, Catalunya, de rastres y recordanses de l'estada y domini que hi tengueren els *Etruschs* y demés pobles germans (FG. ib.).[8]

També vengueren a fundar colònies per les costes de la península els *Fenicis* y els *Grechs.* Els *Fenicis*, de la nissaga de Cham (Ch. E. Ujfalvy, ib. II.e p.e I. p. 162; Mr. de Hauslab, *Le tableau ethnographique de la Bible,* ap. Ujfalvy, ib. p. 160-1; Pella y Forgas, *Hist. del Amp*. c. III, Apend. A, p. 75), qu'arribaren a adoptar, com els altres *Cananeus,* una llengua semita (FG. c. II, p. III), ben acostada a l'hebreu, lo metex que la de Cartago, colònia fenícia (Max Müller, *Lectures on the Science of Language,* VIII.e Leç. p. 340), grans comerciants y poderosíssims per mar, se presentaren per les costes d'Espanya, uns quinze sitgles abans de Jesucrist, comerciant tot d'una amb(s) els *Tartesis* y fundanthi una partida de colònies a ports de mar, sense aficarse gayre dins l'interior. La primera fou, Gadir (Cadiz) y més tart *Malaca, Corduba* y altres: n'hi hagué llavò que's varen estendre per les costes occidentals, y altres per les orientals, arribant fins mes enllà del Cap de Creus, establint colònies devers la costa ampurdanesa y rossellonesa (Pella y Forgas, ib. c.

[8] Nota (6) de l'original: Totes les claricies que dona'l Dr. Fernández y González sobre l'invasió y establiment d'aqueys pobles dins Espanya, les funda en passages d'historiadors o geografs antichs y amb estudis crítichs de sabis moderns respectabilíssims. No retreym tantes de cites per no carregarne massa aquex estudi, que ja hi va prou.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

III). —Igualment s'en vengueren els *Grechs,* nissaga entremesclada d'*Arys* (*Hellens, Javenites*) y *Tirrens Pelasgues* (FG. c. VI, p. 244), poch després de la guerra de Troia. Uns nou cents anys abans de la nostra Era els *Rodis (de* l'illa de Rodes) fundaren devora'l cap de Creus la ciutat de *Roda* y [44] poblaren les Balears. Els de Fòcia (Àsia Menor), que abans de Cir de Babilònia havien fundada Marsella, fundaren devora'l golf de Roses la ciutat d'*Emporion,* devers cinch sitgles abans de Jesucrist. Els de Zazint, illa del mar Jònich, havien alsada Sagunt dos sitgles abans. Els Grechs també's guardaren prou d'aficarse terra endins: no dexaven gayre la costa.

La soca *àrya (iafeta),* esponerosa y espléndida com poques n'hi ha hagudes, va treure tot un esplet de pobles, un d'ells, el *Celta. Els Celtes* se considera que's separaren dels altres *Arys* a l'Àsia Menor: travessen el Bòsfor, s'en pugen p'el Danubi, invadexen Europa central y occidental, uns mil anys abans de Jesucrist (Louchaire, ib. p. 15), y els *Ibers* devant ells no tenen altre remey que buydar y replegarse devers Itàlia, Espanya, Anglaterra (Ch. E. Ujfalvy, ib. III.e P.e § 2, p. 187-9). Uns cinch sitgles abans de l'Era cristiana, comensen a ocupar el bax Languedoc y el Rosselló fins a n-els Pirineus, y també s'ensenyorexen de les planes d'Aquitània (Louchaire, ib. p. 25-6); y els *Aquitans* s'hagueren d'encastellar dins la regió muntanyosa més esquerpa. Per la banda de Biscaia s'afiquen els invasors dins la península, y s'hi escampen per la regió central y occidental (id. ib.); pero no logren absorbir els *Ibers,* sino que s'hi entremesclen (Ujfalvy, ib.), y ocupen les vores del *Durius* y del *Tagus,* part de les costes nort-oest de Galícia y la regió meridional de Lusitània; y entre Saragossa, Sòria, Terol y Segorb constituexen la Celtibèria. *Galícia* té un nom que fa olor de *celta,* però no's pot assegurar que hu sia (Ernst Windisch, *Keltische Sprache,* dins Gröber, *Grundriss der Romanischen Philologie*, III Teil, § I, p. 299-300). A n-el dir de l'historiador grech Xifili (*Hist*. L. III. ap. Pella y Forgas, *Hist. del Amp*. c. VIII), els *Asturs y Cantabres* eren mirats com a *Celtes,* y Strabó

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

(De situ orbis, L. III), Plini *(Nat. Hist.* L. III, c. i) y Ptolomeu *(Geograph. opus,* L. III, c. VIII) posen, entre'ls pobles espanyols que retreuen, *Celtes dins l'Espanya Tarragonesa, Celtes* dins l' [sic] *Bètica y Betúria,* y *Celtes* y *Turdetans Celtes* dins la Lusitània.

¿Ocuparen els *Celtes* les regions espanyoles que son avuy de llengua catalana? Les indicacions que hi fan els historiadors y geografs grechs y romans son fosques ò contradictòries y donen peu per sostenir l'*afirmativa* (Pella y Forgas, ib. c. VIII) y la *negativa.* Sostenen aquesta Mr. Louchaire (ib. c. I, § 2), el Dr. Gröber *(Grundriss der Romanischen Philologie,* Strassburg, 1888*, Ausbreitung der Romanischen Sprachen in Europa),* Ernst Windisch *(Keltiscke Sprache,* dins Gröber *Grundris,* ubi supra), En Sampere y Miquel, *(Un Estudi de Toponomàstica* [45] *Catalana,* Barcelona, 1880, *Rasses hist.* p. 28-30) y altres no menys respectables. L'eminent filòlech prussià Guillem Humboldt, de qui parlarem més envant, si Deu ho vol, dins la seua admirable *Prüfung der Untersuchungen über die Urbewohner Hispaniens vermittelst der Vaskischen Sprahe* (Berlín, 1821; XLIX, Concl. 3, ap. Sampere y Miquel, ib.) sostèn qu'els *Ibers* habitaren els contorns dels Pirineus y la costa meridional de la península sense mesclarse amb els Celtes.

Ademés de tota aquexa trequelada de pobles que resulten establerts dins Espanya, segons els monuments històrics, abans de que venguessen Cartaginesos ni Romans, Plini *(Nat. Hist* L III, c. I-IV), Strabó *(De situ Orbis,* L. III) y Ptolomeu *(Geograph. Opus*, L. III, c. viii) n'hi posen una partida més de pobles dins la península. Dins la *Tarragonesa,* qu'arribava de devers Dénia fins a Galícia, posen a la regió septentrional els *Lucesos, Bracaris, Presamarchs, Neris, Tumaricis, Artabres* y *Turmodichs*; a la regió del Pirineus, els *Austrigons, Jaccettans, Vescitans y Lecetans;* a la costa oriental, *Suessetans*; *y* a l'interior, *Pelendons, Berons, Lusons, Edetans, Lobetans, Olcades y Oretans.* Dins la Bètica y la Betúria posen Penis; y dins la Lusitània y Vetònia posen *Lusitans y Cynetes* ò *Cunetes.* De

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

la procedència y nissaga d'aqueys altres pobles no sabem gayre cosa. Dels *Lusons* se sospita (FG. c. VIII, p. 349) que tenien cama de *fenici-simites; dels Cynetes* uns (Pella y Forgas, ib. c. IV) diuen qu'eren *Indo-europeus,* altres (Victor Gebhardt, *Historia General de España,* Barcelona, 1863, T. 1, c. i.) qu'eren *Celtes,* y altres qu'eren *Atlantichs*, del *jafeta* Atlas (FG. ib. 348); dels *Lusitans* y *Vectons se* creu (V. Gebhardt, ib.) qu'eren *Celtes;* com a tals n'hi ha que consideren (id. ib.) els *Lucesos* y demés anomenats de la regió septentrional; dels *Berons* diu Strabó (id.) qu'eren *Gàlichs*; els *Arevachs y Pelendons* eren *Celtíbers* (Gebhardt, ib.); el *Vacceus* uns (FG. ib. p. 349) els-e fan procedents d'Àfrica, y altres (Gebhardt, ib.) *Celtes; els Carpetans y Caracitans* n'hi ha (id. ib.) que també'ls-e tenen per *Celtes*; el *Penis* son mirats com a parents dels *Fenicis* (Gebhardt, ib.), com també els *Suessetans, Lobetans*, y *Edetans.* Dels altres que no calificam, no porem dir d'ont sortien perque no hu sabem ni n'hem trobades clarícies.

Y vetassí quins eren els pobles que figuren dins els monuments històrichs com habitants de l'*Ibèria* o *Hispània* y anteriors a Cartaginesos y Romans.

Abans d'estudiar quin era l'idioma llur, lo qual farem, s[i] Deu ho vol, dins l'article sigüent, creym del cas cloure aquest article cridant l'atenció sobre uns quants de punts que convé [46] tenir presents com a resultat de l'estudi qu'acabam de fer, si es que volem posar els peus plans per judicar sobre'ls orígens de la llengua catalana:

I. Els escriptors grechs y romans devegades apliquen la denominació d'*Ibers* privativament a un dels pobles d'Espanya, axò es, a n-els de la vora del riu Ebre, y altres (Strabó) denominaven *Ibèria* la regió entre'l Roine y l'*itsme que separa'ls golfs de Lió* y *Gascunya;* y altres deyen *Ibers* a tots els pobles de la península. Axí Scylax de Caryanda, del temps de Darios de Pèrsia, dins son *Periple* (ap. Fabrici, *Biblioth. Graec,* L. IV, c. n) diu que «l'Ebre banya'l territori dels *Ibers,* que se necessiten set dies y set nits per recórrer

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

les Costes d'Ibèria y que s'hi troba la ciutat d'*Emporion* y dues illes anomenadas Gades, a un dia de camí de les columnes de Hercules». Avienus *(Ora marit*. *v.* 459-533) diu que «devant les Balears hi ha'ls Ibers, que s'estenen molt lluny per la costa fins a n-els cims dels Pirineus». Plini *(Nat. Hist.* L. III. c. i) diu qu'*els grechs anomenaren Ibèria tota l'Espanya.* Dionís Periegetes *(Peripl.* v. 561-4, ap. FG. c. I, p. 14) *y Priscià (Periegesis,* v. 575-6, ap. FG. ib.) diuen qu'*els Ibers habitaven les illes Hesperides* d'allà dassà'l cap de Sant Vicenç. Horodor, dexeble de Sòcrates y coetani de Plató (L. X d'Hèrcules, Müller, *Frag. Hist. Graec,* T. II, p. 34, ap. FG. ib. p. 25), diu, parlant del Gletes: «aquesta gent *ibèrica,* qu'habita les marines del mar, encara que no més es d'un sol llinatge, se distinguex per diferents noms, segons les tribus. Primerament els qui habiten les derreres terres de ponent, s'anomenen *Cynetes;* anant cap a tramuntana hi ha'ls *Gletes,* després els *Tartesis,* llavò'ls *Elbusinis* o *Elbisinis,* llavò'ls *Mastiens*[,] llavò'ls *Calpians* y a la fi'l Ròdane». De manera que tots aqueys pobles, escampats desde'l cap de Sant Vicenç fins a n-el Ròdane, se tenien per *Ibers.* —Ademés hi ha que recordar que *Rio Tinto* (Província de Huelva) s'anomenava antigament *Iber o Ebre.* — Per axò no es gens d'estranyar qu'els críticchs moderns hagen convengut en anomenar *Ibers* tots els pobles de la península ibèrica, inclouenthi els *Aquitans* y els altres del Roine ensà (Humboldt, ib.; Dr. Gerlant, *Die Basken und die Iberer, Gundriss der Romanischen Philologie,* Ch. E. Ujfalvy, ib., Fernández y González, ib. etc. etc.).

II. Demunt els monuments històrichs que'ns queden sobre'ls pobles primitius d'Espanya no es possible sostenir que'ls pobles que ocuparen el territori que fonch amb el temps de llengua catalana, fossen de soques ni de nissagues diverses que'ls altres pobles de la península. Dins el territori(,) català veym [47] que hi havia nissagues *jafetes (escites*, *medes*, *turànies, pelasgues, àryes*), *chamites* (*cussites, egípcies, etiopes, Llíbies*) y *semites*, que foren els qui hi tengueren menor contingent. Ja's sab que'ls *Fenicis eren chamites*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

que adoptaren una llengua *semita.* De manera que dins el nostro territori hi havia les metexes nissagues, poch sà poch llà, que dins tot la resta d'Espanya: ò eren les metexes ò propparentes, y, per lo tant, sortides de les metexes soques.

III. Els monuments històrichs antichs y la toponomàstica de les penínsules espanyola y italiana, migdia de França, illes mediterrànies y nort d'Àfrica indiquen que tals regions els-e poblaren unes metexes nissagues y qu'aquexes foren o germanes o ben entremesclades.

En l'article següent veurem, si Deu ho vol, quina era la llengua d'aqueys pobles.

Col·laboradors qui tenen poca son (47)

Moss. Llorenç Sallent, Rector de Santa Cecília de Montserrat (Monistrol) té 1300 cèdules fetes; Moss. Miquel Fuster, de Manacor, 2709 de bell nou; lo Rt. Fr. Lluís Fullana, franciscà del Col·legi d'Ontinyent (Província de València) 6174, també de bell nou; N'Alfons Damians y Manté, de Barcelona, més de 1000; Moss. Joan Pou, Rector de l'esglèsia de St. Agustí de Felanitx, 1600; lo Rt. Fr. Aureli Maiquez, franciscà del convent de Biar (Província d'Alacant) 1000.

Y... *se continua, y se continuarà* una cosa fora mida.

Y els... *altres i*que *continuin* rientse'n de l'*Obra del diccionari!*

Y cadascú farà feyna a son redol.

Llista de col·laboradors per orde cronològich (47-48)

1278 En Ferran Vilar, mestre superior. —Rambla de Santa Eulària, 35. —Sant Andreu de Palomar. —Barcelona.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

1279 En Domingo Cercós, del comerç. —Coll, 21. —La Sagrera. —Barcelona. [48]

1280 En Nicolau Saggese, seminarista. —Binissalem.

1281 En Josep Rovira.

1282 Na Maria de la Soledat de Motes. —la Pobla de Segur.

1283 Na Maria de les Neus de Motes. —la Pobla de Segur.

1284 En Marian de Motes, advocat. —la Pobla de Segur.

1285 N'Oleguer Massip. —Barcelona.

1286 N'Antoni Moragues. —Col·legi de la Sapiencia. —Palma.

1287 En Josep Puig, del comerç. —Figueres.

1288 Moss. Emili Cusí, vicari. —(Província de Girona). —Castelló d'Empúries.

1289 En Sebastià Altet y Sans. —Cucurulla, 2.—Barcelona.

1290 N'Eudald Puig y Deulofeu, metge. —Bruc.

1291 En Josep M. Valls y Vicens. —Ronda de Sant Pere, 29. —Barcelona

1292 Moss. Jordi Canadell y Jacas, Vicari. —(Província de Barcelona). —Cardedeu.

1293 En Joan Rubió, arquitecte. —Aragó, 268-2n 1a. —Barcelona.

1294 En Manel Balaguer y Planas. —Méndez Núñez, 8-2n 2a. —Barcelona.

1295 En Joan Bta. Canyas, secretari de l'Ajuntament. —(Província de Tarragona). —Arboç del Penedès.

1296 En Joan Bta. Tarafa y Gomà. —Arboç del Penedès.

1297 En Felip Soler, mestre d'escola. —(Província de Barcelona). —Bigues.

1298 Moss. Josep Albornà, Rector de Bigues. —Bigues.

1299 En Joan Almirall y Forasté. —Princesa 16, magatzem. —Barcelona.

1300 En Francesch Fontcuberta. —Casa de la Torre. —(Província de Barcelona). —Bigues.

1301 Moss. Gaspar Bestart, Vicari de Concell. —Consell.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

1302 Moss. Sebastià Company, Pre. —Consell.

1303 En Josep Mir, metge. —(Província de Lleida). —Ponts.

1304 En Sebastià Matas. —Son Ximenis. —Sa Vileta.

1305 En Joan Ballester. —Creu, 10. —Campos.

1306 En Joan Mestres. —So'n Pinar, 45. —Felanitx.

1307 En Antoni Mir. —Sol, 30. —Palma.

1308 En Miquel Alcover. —Rectoria. —Sóller.

1309 En Joan Sabater. —Major, 34. —Sa Pobla.

1310 En Joan Galmés. —Aygo, 37. —Manacor.

1311 En Joan Tomàs. —Bandera, 39. —Llucmajor.

PALMA DE MALLORCA —Tipo-litografia de Amengual y Muntaner—1904

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana

Suscripció: 2 pess. en l' any.—Redacció: Serra, 13.—Palma de Mallorca

[49] *

SUMARI: —La nostra calaxera. —En Miquel Ventura y Balanyà. —N'Antoni Noguera y Balaguer. —Conferència de Moss. Alcover a la Lliga Regionalista de Barcelona. —Un'altra conferència de Moss. Alcover. —La restauració de Sant Cugat del Vallès. —L'Obra del Diccionari. —Col·laboradors que tenen poca sòn. —¡Uey! —P'els qui s'en riuen de l'Obra del diccionari. —Obres catalanes escullides per ferne cèdules. —Crónica de l'Obra del diccionari.

La nostra Calaxera (49-50)

Ja la tenim feta y posada a bon punt: fa *trenta tres* calaxos, y dins cada un d'ells hi cab la... misèria de 27.000 cèdules.

Multiplicant 27.000 per 33, ens resulta una cabuda de 891.000 cèdules. De manera que per lloch aont posar les que mos envien, no estarem. Com se suposa, que, si la mos omplien tota aquexa cabuda (¡Deu ho fassa y que siga prest!), aviat en tendriem un'altra de feta més grossa. ¡Bons estam nosaltres per no donar un ostatge axí com

* Tom II. —Abril de 1904. —Núm. 4.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

cal a les penyores d'amor a la nostra llengua estimadíssima qu'en forma de cèdules ens tremeten els amichs!

Amb les que ja'ns han trameses, n'hi ha prou per omplir un parell de calaxos, que no dich res quant mos siguen arribades totes [l]es que dalt el *Bolletí* anam anunciant com a plenes y enllestides de part dels *qui tenen poca sòn.*

Lo que interessa, que l'eczemple d'aqueys s'encomani a n-els altres qui *dormen una mica massa; y* que tots se desvel·lin, y se desxondesquen y traballin com a bons fills de la Pàtria.

¡Prou que hi estam a n-el cas de cridar ben fort a l'orella sobre tot dels *dormilegues:*

¡Bon cop de fals, segadors de la terra!
¡Bon cop de fals!

¡Que no`n quedi ni una de parauleta que no venga a parar dins les garbes de cèdules que anam replegant d'un cap a l'altre del territori català! ¡Ni una qu'es una se'n ha de perdre! ¡Totes, totes hi han d'esser!

¡Hala, donchs, a omplir cèdules tothom qui conservi gens d'amor a la nostra llengua benvolgudíssima! ¡A veure si prest ens han omplida la cabuda de 891,000 que tenim preparada! ¡A veure si pronte'ns posen a n-el compromís d'haverne de fer un altra de calaxera!

¡Ell que hu véssem! va dir el cego. Amen.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

En Miquel Ventura y Balanyà (50)

Es un altre benemèrit de la nostra llengua y de la lecsicogràfica. Es catedràtich de la Normal de Madrid y conegut per sos estudis filològichs y especialment ortogràfichs. Per Real Orde del Ministeri d'Instrucció Pública, publicada dalt la *Gaceta de Madrid dia* 10 de gener, li concediren una subvenció per anar, a estudiar nou mesos la llengua d'oc a n-el migdia de França; y a l'hora d'ara se troba a Montpeller, d'ont ens escriu sovint contant el curs de sos estudis; y prou que's veu qu'aprofita bè'l temps y que hi tendrà bon guany la nostra filologia, ja que'l català es una de les branques de la llengua d'oc y de les caporals.

¿No es ver qu'En Martínez Pascual, el nostre Ministre d'Instrucció Pública, ens dona un'altra sorpresa ben agradable amb aquexa subvenció a n-En Miguel Ventura, per l'estil de la que'ns donà envers de *Lectura Bilingüe* d'En Salvador Genís?

¡En devant, Sr. Ministre, per tan bon camí! ¡Això es traballar per l'*Unidat Nacional,* que sols se pot atènyer respectant y amparant lo que cada regió té de propi; respectant y amparant els drets imprescriptibles de cada una de les regions!

---

†

N'Antoni Noguera i Balaguer (50-51)

Dia 28 de mars entregà l'ànima a Deu, després de rebuts tots els Sagraments y edificant tothom amb la seua resignació, aquex [51] amich nostre estimadíssim, un dels primers col·laboradors que tenguérem, glòria indiscutible de la crítica musical, apòstol de la bona música profana y relligiosa, iniciador de la polifonia a Mallorca, pare

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

de la gran institució coral *La Capella de Manacor,* autor de composicions musicals estimadíssimes y d'un estudi clàssich sobre les *tonades y cansons populars de Mallorca* y d'un enfilall preciós d'articles críticchs de tota música, publicats demunt diferents periòdichs y que patentisen la seua gran competència en l'art musical. Era En Noguera una glòria de Mallorca y de la rassa catalana. Tots els qui'l conexíem y el compreníem, ploram la seua mort com una pèrdua grossíssima per la cultura pàtria. Estàn de dol de bon deveres l'art y la música nacional y tots els qui'ns honràvem amb l'amistat del mort, y especialíssimament la seua pobre família, que romàn dins una mar de desolació y d'angúnia sense altre conort que la resignació cristiana y la bona voluntat dels amichs.

Y ¡quina mort més cristiana va esser la d'En Noguera!

¡Que'l Bon Jesús l'haja trobat en estament de gràcia; y, si encara estigués entretengut dins les penes del Purgatori, qu'el trega y l'admeta a l'etern descans de la santa Glòria, y don a la seua gent molts d'anys de vida per pregar per ell y la conformansa y bon arramb que tan necessiten en mitg de la seua grossa dis·sort. Amen.

Conferència de Moss. Alcover

A LA LLIGA REGIONALISTA DE BARCELONA (51-57)

Va esser dia 21 de mars. La sala d'actes, qu'es prou gran s·omplí d'una gentada fora mida. Hi havia, com digué *La Veu de Catalunya* dos dies més tart, lo mes granat que a Barcelona hi ha en literatura, art y ciència».

«Oberta la sessió, diu aquell estimat confrare, el Mestre en Gay Saber don Ramon Picó y Campamar llegí un notable discurs de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

presentació del eminent filólech, en el que explicà la tasca empresa per aquest ab l'obra del Diccionari de la Llengua Catalana y en brillants periodes demostrà el valor de la nostra llengua en l'aspiració dels bons catalans en la lluita que sostenen pera la reivindicació dels drets de Catalunya, tota vegada que ella es el fonament d'aquest ideal que tants ansiem. [52]

«Digué que la llengua catalana és l'ànima de la nostra terra, la que li sosté la seva personalitat y que si, per deixadesa en conreuarla y purificarla, aquesta se perdés, fora inútil que treballessim pera la llibertat de la nostra terra perque estaríam mancats de la base principal.

«Ab això feu una crida a tots els bons catalans pera que cadascú, a la mida de las sevas forsas, ajudi a l'obra de mossen Alcover.

«Al acabar el senyor Picó son notable treball, fou coronat ab una expontania salva d'aplaudiments.

«Concedida la paraula o [*sic* per *a*] mossen Alcover, el públich exclatà ab grans aplaudiments.

«Comensà el vicari general de Palma donant las gracias en nom seu y del glosador mallorquí l'amo Antoni Vicens de so'n Garbeta per las deferencias que la Lliga havía tingut ab ells durant la seva darrera estada a Barcelona.»

Rendí un homenatge d'admiració a *La Lliga* y a totes les entidats catalanistes, aquexa partida de cossos d'eczèrcit que traballen per la causa catalana en tots els ordes y esferes. A totes enviy, digué, l'homenatge de la mena admiració, y les dich: ¡Endevant, bons fills de la Pàtria! ¡endevant! y ¡fora aturarvos fins el cap d'amunt!

Entrem en el tema. ¿Qui es que no hu veu qu'urgex organisar una acció ben activa per promoure per tot arreu la dignificació, netejament y autonomia efectiva de la llengua catalana?

Ja hu crech qu'urgex que organisem tal acció. Es bo de veure que convé; no es tan fàcil ferho. No basta veurehu; hi ha que ferho. ¿Y qui hu ha de fer, en no esser nosaltres? ¿Han d'esser els

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

castellanistes, els inimichs, qu'organisin tal acció? ¡Pobre llengua nostra si l'han de pujar y salvar els seus inimichs!

Assí a Catalunya ja hem conseguida una gran ventatge: arrelar y consolidar l'amor a la llengua. Una de las coses que durant els dos mesos de recórrer el reyne de València me oprimien més el cor, era veure la falta absoluta d'amor la llengua pròpia que hi ha per allà. Un rector com me sentí, me digué: Ens entendríem millor en castellà. A Biar a la tertúlia de la rectoria, aont s'aplegaven els senyors del poble, no hu porien arribar a creure que jo fos anat allà just per estudiar llur llengua. Sant Juan d'Alacant com me sentiren parlar sempre en valencià, me demanaren formalment si no sabia'l castellà, semblantlos impossible que, sabentlo, no'l parlàs. A Benissa, predicant a un redol de gent dins la plassa l'amor a la llengua y la necesitat d'estudiarla, [53] me sortí un castellà dient*: —Pues yo hablaré siempre la lengua de Cervantes.* —Farà vostè molt bé, vaig jo dir, perque es la seua; per axo metex nosaltres hem de parlar la nostra. Dins Catalunya va esser tot ben diferent: aontsevulla vaig trobar amor y entusiasme per la llengua pàtria. Si hi ha cap català que no l'estim, s'en avergonyex de ferho conexedor; s'en amaga, gracies a Deu.

Assí ja no interessa demostrar qu'hem d'estimar la nostra llengua: lo que interessa es insistir en la manera pràctica d'estimarla, en fer que les obres corresponguen a lo que creym. Els católichs estam convençuts dels dogmes; els predicadors fa denou sitgles que'ls-e prediquen l'observansa, la pràctica de tals dogmes. Axò es lo qu'hem de fer els catalans: esforsarmos per que les nostres obres corresponguen a l'amor que tenim a la llengua; per axò hem de promoure dins nosaltres y en torn nostre, la dignificació, netejament y autonomia de la llengua.

La dignificació: no ha d'esser el català just una llengua de dins la família, just de casa. Allò del diputat gallech que va dir qu'ells parlaven la seua llengua en família y no pus, es la manera de matarla

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

per consunció, d'amortallarla insensiblement y enterrarla. La llengua catalana té dret a la vida de família, a la vida pública, a totes les manifestacions y esferes de la vida. No estam conformes qu'el castellà siga la llengua espanyola, la senyora de pertot, y que la catalana visca just tolerada dins casa. Si forsat volen que hi haja una llengua espanyola, hi estam conformes si aquexa ha d'esser la catalana. Ara lo que nosaltres volem es que cada regió espanyola parl y conservi en tots els ordes y actes de la vida la llengua pròpia. Sempre som estats contraris de les imposicions y violacions dels drets d'altri. Més de tres sitgles fórem dins la confederació catalana-aragonesa l'Estat predominant, y may tractàrem d'imposar a n-els aragonesos el català. Els castellans que tenguen la seua llengua y nosaltres la nostra. ¿Que'l castellà es la llengua espanyola? Conformes. També hu es la catalana, y tant com ho puga esser la castellana. Tenim tant de dret nosaltres a n-el nom d'Espanya com els castellans. Si no fos axí, si Catalunya y les Balears no fossen tant Espanya com may ho puga esser Castella y amb els meteys drets y prerrogatives y ventatges que Castella; si la llengua catalana no fos tan espanyola com la castellana, no som nosaltres els *separatistes*, sino els *saparats*; els qui pretenen allò, son els *separatistes* de bon de veres; son ells que mos *separen* d'Espanya. [54]

Hi ha que traballar amb totes les nostres forses, amb tota la nostra ànima, amb una gran prudència per conseguir l'oficialidat de la nostra llengua dins el seu territori; hi ha qu'aprofitar tots els recursos que la legalidat ens oferex per traballarhi y conseguirho. Si ho volem de ver, ho conseguirem. Quant els pobles volen de cor una cosa, la conseguexen indefectiblement.

Lo netejament: hi ha que netejarla la nostra llengua. Amb trecents anys d'influència forastera, d'invasions del castellà, ¿com no havia de romandre sollada y deturpada? Y hem d'esser nosaltres que l'hem de netejar. ¿Tal volta ho farien els inimichs? ¡Declarar, donchs, una guerra a mort a les paraules y formes forasteres! ¡no

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

avergonyirmos may d'usar les catalanes! Hem de treure cara per elles. No, no ha d'esser just dins els escrits, qu'hem de mantenir pura la llengua, sino en la conversa familiar. Li hem de restituir la seua realesa dins la conversa ordinària.

L'autonomia: dignificantla, netetjantla, resultarà patent l'autonomia, l'independència; se veurà que té vida pròpia. Dues obres hi ha iniciades per procurar l'efectividat de l'autonomia: el diccionari y la gramàtica.

El diccionari: els anteriors son una gran passa, pero no son totes les passes que hi ha que donar. Hi ha que replegar tot lo que tenim dins els escrits, dins el llenguatge vivent; tot lo del llenguatge vivent tot s'ha de replegar. El poble ha fetes les llengues; no hi ha corrupcions del poble. Axò qu'en diuen corrupcions, son l'aplicació de les lleys de camvi de sons que donaren origen a la nostra llengua. Replegant tot quant tenim, resultaràn una partida de paraules a n-e qui'ls doctors y jutges municipals del castellanisme havien estesa la cèdula de defunció. No son mortes; sino qu'han hagut de fogir y amagarse dins els recons de la Pàtria. Aquí estam els catalanistes per tornarles treure al mitg y dir: ¿Ho veys si hu son vives y ben vives?

La gramàtica: l'autonomia la demostrarem sobre tot redimint la nostra gramàtica: la fonètica, la morfologia, la sintacsis. La fonètica y morfologia, com son la vesta, lo que fer els ulls, es més tangible, més bo de distingir y de veure si estàn adulterades y abatudes: per axò son més bones de defensar. La sintacsis, qu'es l'ànima, el moll, el bessó, es la que reclama la major defensa. En la sintacsis es qu'hem sufertes les grans invasions castellanes. El francès té la seua sintacsis; la té l'italià; la té'l portuguès; la té'l castellà; la tenia'l català per tot arreu, y la té encara allà aont no hi ha haguda invasió castellana. Que teníem sintacsis pròpia ho proven els nostros monuments escrits de totes les regions; que la conservam a n-els punts no invadits; ho prova l'estat en que [55] s'hi mantén la llengua. Si a n-els grans centres hem perduda bona part de la sintacsis, si casi

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

no'n tenim d'altra que la castellana se deu a la castellanisació. ¿No es un escàndol que tolerem, que consentiguem tal ignomínia? No'ns deym autonomistes? ¿Quins autonomistes serem si no defensam l'autonomia de la llengua?

Per això urgex el congrés de sintacsis: per estudiarla, per proclamarla, per comprometre'ns a usarla y guardarla.

Donchs ¿qu'es lo qu'interessa? Traballar com a bons catalans; defensar Catalunya y la seua llengua amb totes les nostres forses; traballar com els nostres pares; recordar lo qu'eren ells, lo qu'era Catalunya, l'esperit que'ls animava, que'ls-e sostenia, qu'els-e caracterisava; esser la continuació, no la desviació, d'aquells catalans: esser com ells homes del nostre temps, sens may perdre de vista lo que fòrem a n-els sitgles passats: hem de mirar a derrera per conservar tot lo bo dels temps passat[s]; hem de mirar adevant per aprofitar, per apropiarmos tot lo bo d'ara. Si no volem esser com els catalans dels altres sitgles, del XV, del XIV, del XIII, diguemmos qualsevol altra cosa, fora catalans.

Defensem Catalunya, defensem la llengua catalana amb vera magnanimidat. Si no tenim tots els metex punt de vista, purifiquem y acrisolem la nostra amor a la terra catalana y a la llengua catalana, y cadascú dins el seu criteri, dins el seu punt de vista, que traball per la seua terra, per la seua llengua, pero no condamnant la manera del altres, no combatentla. Això es lo que volen els nostres inimichs: qu'ens dividiguem, qu'ens barallem. No'ls-e donem gust. Es una de les beneytures més grosses que hi haja el donar gust a n-els inimichs. Es una altra cosa qu'els hem de donar, si no volem que s'en riguen.

Donchs ¡a traballar tots per la santa causa de la Pàtria y de la llengua!... ¡per la causa de la llengua!

Lo que diu Louchaire (*Études* sur *les idiomes Pyrénéens de la région française,* Paris, 1879, c. I): *sols abandonen llur llengua els pobles vençuts, d'una civilisació inferior a la del poble qui'ls-e venç.*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Defensem, donchs, la llengua nostra; no l'abandonem gens may, no afluxem gota en la seua defensa en via ninguna. Si no la defensàvem, acabaríem per abandonarla, per dexarla, y ens cauria demunt, arronsantmos per a sempre, l'ignomínia de confessar pràcticament que som un poble vençut y de civilisació inferior a n-el castellà. Les coses inferiors ja's sap que acaben per romandre arreconades y eliminades, y dexen de figurar dins el llibre de la vida. [56]

Lo que diu Ch. E. Ujfalvy *(Les Migrations des peuples et particulierement celle des Touraniens,* París, 1873. III.e P.e c. II, p. 182): *Sempre que hi ha pobles qu'abandonen completament llur llengua per pendre'n un'altra, a les hores perden tot quant les es propi.* Bé's merexen tal càstich els pobles que arriben a una toxarrudesa tan estúpidament feresta.

Sí, si abandonàvem la nostra llengua, si la dexàvem perdre, seriem nosaltres els abandonats; seríem nosaltres els perduts irremisiblement; desaparexeríem de la llista dels pobles; desaparexeríem del mapa.

¿Qui vol passar per tal infàmia? En no esser un català bort, un català fals, cap dels catalans hi voldrà passar.

Per lo tant, emprenguem de bon de veres, l'obra patriòtica d'organisar una acció ben activa per promoure per tot arreu la dignificació, netetjament y autonomia de la llengua catalana.

«El parlament de Moss. Alcover, diu *La Veu de Catalunya* del dia referit, fou interromput, entremitg, moltas vegadas pels aplausos de la concurrencia, y va ser, al acabar, motiu d'una expontània ovació envers l'eminent amant de la nostra llengua.

«El senyor Escalas feu l'elogi de Mossen Alcover, en períodes brillants y imatges de gran poesia. Digué cosas tan ben ditas y de cor, que es imposible trasladarlas al paper. No mes direm las paraulas ab que va acabar son eloqüent y entusiasta discurs: «¿Sabéu per qué Mossen Alcover ha tingut tant éxit a Catalunya?

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Donchs, perque Mossen Alcover te fè y traballa, y a Catalunya l' home que té fe y traballa, té'l triomf assegurat.»

«Un espetech d'aplaudiments que ja s'havia sentit diferentas vegadas durant son curt parlement, fou la demostració del efecte que varen fer al públich las paraules del senyor Escalas.

«Para acabar, el notable jurisconsult y regidor catalanista senyor Abadal donà las gracies al Vicari general de Palma pels treballs que estava portant a cap pera rehabilitació de la nostra llengua. Digué que no havía de ser ell qui hagués de portar la paraula de la Lliga en aquets moments, peró que no pogué lograrho mes que a mitjas; volia que'l senyor Prat de la Riba fos l'encarregat d'aquesta commissió, peró que en la impossibilitat de fero havía enviat quatre mots, els quals llegeix al públich. En aquesta carta, el ferm campió de la causa catalana explica els motius que'l privan d'assistir a la festa, a la qual s'adhereix ab tot el cor.

«Al acabar de llegirse la çarta del senyor Prat de la Riba el públich exclatà ab grans aplaudiments. [57]

«Seguí'l senyor Abadal dient que'ls catalanistas volían enaltir la llengua catalana, recordant que Catalunya l'havia escampada per tot el món ab las sevas llegislacions; y acabà donant las gracias a Mossen Alcover, en nom de la Lliga, y oferintli en nom de tots la colaboració en son diccionari.

«El públich, ab la ovació que feu al senyor Abadal, demostrà adherirse als conceptes vertits en son brillant parlament».

Un'altra conferéncia de Moss. Alcover (57-58)

La donà dia 22 de mars dins la gran sala d'actes de la *Lliga Regionalista de Gràcia.*

Vetassí que'm [*sic*] diu *La Veu de Catalunya* de dia 24:

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«Invitat l'eminent filólech per aquella entitat, donà una de las sevas interessants conferencias, a la que van assistir numerosos admiradors de la seva activitat y benemérita tasca.

«Comensà agraint la deferencia ab que li havía fet honor tan distingida associació.

«Als 1.400 entusiastas colaboradors de totas las provincias y regions ahont parlan nostra estimada llengua, tinch la seguretat que molts de vosaltres s'hi afegiràn ab amor y coratje.

«Amants del progrés, aportant vostre concurs a la confecció del diccionari donareu provas de la tradicional cultura d'aquesta terra.

«L'element indispensable pera la cultura y la ilustració és un diccionari complért de la llengua, quina grandesa els de fora de casa sols ab la seva ajuda poden apreciar.

«Quant més progressiu ès un poble més estima sa llengua.

«S'extén en apreciacions referents a que tots podém aportar nostre concurs a la obra empresa.

«Explicà la manera y ordre ab que's deu procedir.

«Remembrà'ls treballs fets en aquet sentit per distingits aimadors de nostras glorias a Valencia y Mallorca a la fi del sigle XVI y XVII, que per circunstancias particulars no pogeren assolir llur pat[r]iótich intent.

«Els elements primordials son la parla viva o en us, y els monuments de la antigor inmortalisats en manuscrits y làpidas antigas, en arxius y bibliotecas d'aquells temps.

«D'uns y altres n'havém de treure el material.

«Treballém com bons catalans. No permetém que llenguas menos ricas y gloriosas puguin aparéixer mes grans y dignas d'estudi y d'esser parladas.

«El poble que descuida sa llengua, que prefereix la forastera, és un poble que degenera, es indigne y petit. [58]

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«Acabà donant las gracias a la numerosa concurrencia, dedicant expressions d'elogi y gratitut a la Lliga de Gracia y Barcelona y a totas las entitats catalanistas.

«Durant la conferencia, l'atènció y vivas mostras d'assentiment y aprovació no son pera descriure.

«Al final, unànims y prolongats aplausos.»

Aquella gent que sentí la conferència prometeren col·laborar de bon de veres en l'*Obra del Diccionari,* y que'ns remetrien una bona llista de col·laboradors. L'esperam amb bona devoció. Per la nostra part hi enviàrem un paquet de CENT *Lletres de convit.*

La restauració de l'església abacial de Sant Cugat del Vallès (58-59)

Es aquexa esglèsia y el claustre de l'antiga y famosa abadia un dels monuments caporals de la nostra arquitectura, y resplendex a n-el firmament de la nostra historia com astre de primera magnitut. Sant Cugat del Vallès compartia amb les grans abadies de Ripoll, Santes Creus, Poblet, Sant Feliu de Guíxols y Montserrat la glòria d'haver contribuit poderosament a la formació de la nacionalidat catalana. L'historia d'aquexes abadies es l'història de Catalunya, no sols bax del punt de vista relligiós y social y literari, sino artístich. Per tots aqueys conceptes aquexes abadies son una part del patrimoni nacional de la nostra rassa; son cosa nostra, y tots els qui'ns gloriam de sentir l'amor a les coses nostres y militam bax de la gloriosa bandera de les reinvidicacions y reintegració de la Pàtria nostra, estam compromesos a fer tot quant bonament poguem per la restauració de qualsevol d'aquells grans monuments artístichs, que seria una ignomínia infamiosa que dexàssem desaparèxer. Per axò ara que s'es promoguda la restauració de Sant Cugat del Vallès, tots

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

hi hem d'ajudar segons la mida de les nostres forses y de lo que demana o permet la situació de cada qual.

Es una gran garantia per l'èczit de tal restauració la junta que hi ha formada, la qual ha dirigida a n-el poble català una proclama ben calenta, qu'hem rebuda y agraim de bon cor. La firmen *Moss. Gaietà Barraquer,* PRESIDENT; *el Marqués de Dou,* TRESORER; *En Joan Martorell,* ARQUITECTE; *En* Ferran *de Segarra, N'Antoni Elias de Molins*, *Moss. Gaietà Soler, En Joan Maragall, En Ramon Vinyas*, *En Joan Permanyer*, *N'Alexandre M. Pons*, *En Ramon Caselles* y *En Josep de Peray*, SECRETARI. [59]

A la Secretaria de Cambra del Bisbat de Barcelona y a la Rectoria de Sant Cugat se repleguen almoynes per dita restauració. També, les poren donar a qualsevol dels senyors de la Junta. Si'ls nostres amichs ens n'envien, les remetrem a n-el digníssim *Tresorer*, el nostre actiu col·laborador y amich coral, M. I. Sr. Marques de Dou.

L'obra del Diccionari (59-60)

Tots devém contribuirhi. Essent el diccionari que s'està fent una obra nacional, tots els qui estimin Catalunya han de tenir molt d'interés en que surti ben complert y pugui aviat publicarse. Es vritat que hi ha molta feyna comensada ab los diccionaris publicats fins avuy dia, pero ¡qué n'estém encara d'endarrera! Hi ha una infinitat de paraules, adagis y modismes que s'usen molt en el llenguatje vivent del poble, pero que no han sigut recullits en cap cédula ni en cap dels vocabularis publicats. Existeix una infinitat de variants d'unes mateixes paraules y d'uns mateixos proverbis que encara no han siguts coleccionats per ningú. A mes d'axó, les paraules no tenen sols una significació única, sino que segons de quina manera s'empleen

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

tenen molt distintes y variades accepcions, totes les quals, sense descuydarsen ni una, han de constar ben clarament esplicades en el diccionari.

Com se veu, donchs, la tasca es sumamente grandiosa, impossible d'ésser portada a terme per una academia, per docta que sía. Aixís en el diccionari de la llengua espanyola, confiat a la Real Academia, resulta petit y molt migrat al costat dels monumentals de Littré, den Mistral y de la Crusca, glories de França, de Provença y d'Itàlia. Y encara aquestes obres tan grandioses son petites perque no contenen tot lo que haurien de contenir. Si'ls diccionaris italià de la Crusca y francés de Littré continguessin com el den Mistral les varietats dialectals y'ls noms topogràfichs y de families, encara serien mes voluminosos. Tot lo que manca en els millors diccionaris podém posarho en el nostre. ¡Quina glòria seria per la llengua catalana'l possehir el diccionari més gran del mon! Pero això no's pot aconseguir si no es ab la cooperació de tots, puig le [*sic*] suma de moltes forses que treballin per assolir un fí, fa posible y fàcil la feyna que empresa per molts sería impossible. [60]

A la *Lletra de convit* publicada per Mossen Alcover deuen respondre tots els Propagandistes cercant colaboradors y encoratjant l'empresa. An aquesta propaganda han de correspondre tots els catalans, de totes condicions y estaments, encarregantse cadascú d'una ó varies seccions y omplint tantes cédules com puguin. ¿Qui pot escusarse d'una feyna tan fàcil? Ningú. L'única escusa que hem sentit que donen els qui no gosen treballarhi, es la de que lo que ells escriurien en les cédules, ja ho hauríen escrit altres colaboradors. Qué hi fa? ¡Si precisament això es lo que's necessita, que sien molts els qui diguin lo mateix! Y es evident: quan sigui'l dia de recopilarho, els encarregats examinaràn detalladament paraula per paraula. Si quan n'estudiin una troven que son pochs els colaboradors qui diuen lo mateix, sobre tot si entre ells s'observa alguna discrepancia, sempre quedarà l' dupte de si s'han equivocat, mentre que si son

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

molts els qui escriuen una mateixa cosa, hi haurà complerta seguretat en fixar les formes y les definicions; ja ho diu la *Lletra de convit:* «Com mes cédules hi haja d'una mateixa paraula, millor. Axis se veurà que la cosa està feta ben en conciencia y amb coneixement de causa: així mos porem fer forts en lo que direm.»

L'altra ventatja de que sien molts els qui diguin lo meteix es que entre tants n'hi haurà algú qui encertarà a posarhi algún petit detall que'ls demés no hi hauràn pensat, y aquell detall, per mes que sia petit, tindrà una importancia grandíssima que poch s'ho pensarà'l qui l'haji escrita.

Aquí no hi valen escuses. No cal més que tenir amanits els paperets tallats a la mida; escullir un text de bona literatura catalana ò encarregarse d'una ò varies seccions del llenguatje vivent, y mans a l'obra: ab pochs minuts se poden fer una dotzena de cédulas, y això ni fa perdre temps ni dona molestia.

Avant, catalans, y ¡visca l'obra del Diccionari!

BONAVENTURA RIERA.»

Col·laboradors qui tenen poca son (60-61)

En Joan Mir, seminarista de Mallorca, té 2800 cèdules plens; —En Guillem Puigcerver, id. de id., 2100; —En Bartomeu Bauzà, id. de id., 3100; —N'Antoni Bennàsser, id. de id., 5218 de bell nou, —En Jaume Sanxo, Secretari de la Junta de Ferrocarril de Mallorca, més de 1000, de bell dou [s*ic* per *nou*]; —Fr. Ramon [61] Verdès, franciscà del convent d'Alcalà de Xivert, 3470; —Moss. Guillem Pujades, vicari d'Inca, 1225; —En Bernadí Mulet, capità d'infanteria, de la Ciutat de Mallorca y resident a Inca, 1200.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

!Uey! (61)

Per vosaltres parlam que no estau mas fentes com a babaluets y que no sou d'aquells que l'inèrcia'ls-e té agarrotats de mans y peus y completament insensibles a la veu de la Pàtria, qu'els-e crida a traballar.

Va per vosaltres qu'estau ben desxondits y feys bona feyna.

Es el cas que l'amich En Joan Portals y Presas, que tan generosament va cumplint el seu oferiment de replegar y dur a Mallorca les cèdules plenes que li entreguen p'els pobles que visita com a *viatjant de comers*, no recorre ni d'un bon tros tots els pobles del territori de la llengua y per lo metex ja no pot replegar directement les cèdules de tots els col·laboradors dels pobles no recorreguts.

Essent axí y tenint en conte la frecuència de relacions que hi ha entre tots els punts de Catalunya y Barcelona, l'altre amich nostre benvolgut, el llibreter barceloní N'Àlvar Verdaguer (Rambla del Centre, 5), s'oferex a rebre y guardar en depòsit totes les cèdules plenes que li duguen fins que hi anem a recullirles. Per això, tots els col·laboradors que'n tenguen moltes de fetes, poren aprofitar el primer passatge que'ls-e surta per Barcelona y enviarles a n-En Verdaguer, que les mos guardarà amb molt de gust y esment, y axí mos farà un bon favor, que desd'ara li agraim amb tota l'ànima.

P'els qui s'en riuen de "l'obra del diccionari" (61-62)

¿Sabeu quantes son les cèdules qu'han fetes els col·laboradors *qui tenen poca son?*

Des qu'obrírem aquexa secció dins el Bolletí d'octubre de 1902, hem donat conte d'un enfilall de mils. Pugen entre totes:

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

229.792

Y axò no son totes les que hi [ha] fetes. No hi entren les d'aquells col·laboradors que no'n tenen *mil* d'*enllestides*, enque'n tenguen 200, 400, 600 ò 900; y son molts, gràcies a Deu, que'n tenen cantidats axí y que van crexent y crexent. Y ¡lo que crexeràn, si Deu ho vol! [62]

Amb aquelles *229.692* cèdules tampoch no hi entren les 62.750 paraules qu'el col·laborador barceloní En Melcior Cases té recullides.

De manera qu'els qui *s'en riuen,* poren *seguir* la seua *patriotica* feyna, y nosaltres *seguirem*... *la nostra.*

¿No es ver, col·laboradors estimadíssims?

Lo qu'interessa que la llista dels *qui tenen poca son* no falti may dins cada *Bolletí,* y que siga sempre ben llarga!

Tot aquell qu'arribi a *les mil,* ¡que'ns ho escriga tot per amor de Deu!

¡Desperta, ferro! ¡firam! ¡firam!

Obres catalanes que hi ha escullides per ferne cedules

(62-63)

229. *Tirant lo blanch*, T. IV: —Moss. Bernat Batle.

230. *Constitucions, capítols y actes de Cort fetes y otorgats per la S. C. R. magestat del Rey nostre Senyor don Felip IV d'Aragó y V de Castella, Compte de Barcelona en la Iª Cort celebrada... a Barcelona... en los anys 1701 y 1702*. —Barcelona, 1702: —En Ramon Franquet, notari de Falset (Província de Tarragona).

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

231. *Sentencias... de la sagrada Escritura, vertidas en lengua castellana y catalana*, Barcelona. *Imprimatur* de 1769: —En Jaume Algarra y Postius, de Barcelona.

232. *Marines y Boscatges* d'En Joaquim Ruyra: —En Francesch de P. Curet, de Barcelona.

233. *Croquis Pirenencs* d'En Jaume Massó y Torrents: —En Joan Caselles, de de Barcelona.

234. *Croquis Ciutadans* de N'Apel·les Mestres: —El metex col·laborador.

235. *Dramas Rurals* d'En Víctor Català: —El metex col·laborador.

236. *Documents Històrichs Catalans del sigle XIV* d'En J. Coroleu: —En Jacinto Rígola, de Barcelona.

237. *Faules d'Isop* (edició mutilada), del sitgle XVII: —En Joan Robuster, de Barcelona.

238. *Obres* d'En Bosch de la Trinxeria: —En Jordi Cortada, de Barcelona. [63]

239. *Dietari de l'antich concell barceloní* T. III. —En Rafel Capdevila, de Barcelona.

240. El tom IV de dit *Dietari*; —En Modest Beltran, de Barcelona.

24I. El tom V del metex: —En Joan Sancho, de Barcelona.

442. [*sic* per *242*] El tom VI del metex: —En Josep Bosch, de Barcelona.

Crónica de l'Obra del diccionari (63-64)

La *Veu de Catalunya* de dia 25 de mars diu que dia 23 del metex més la *Acadèmia de Jurisprudència y Llegislació* de Barcelona va fer lo sigüent.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«Presidint don Ramon d'Abadal y actuant de secretari el senyor Borrell y Zulueta, se reuní el dimecres l'Academia, aprovantse l'acta de la sessió passada.

«Se nomenà una comissió que, presidida per don Enric Prat de la Riba y composta, ademés, dels senyors don Guillem Maria de Brocà, don Marian Fortuny, don Antoni Borrell, don Joan Mon, don Joan Martí y Miralles, don Joan B. Balagueró, don Benet de Pomés y don Carles Francisco y Maymó, colabori, servintse de tots els medis que l'Academia pugui facilitarli, a la formació del Diccionari Català que porta a cap mossen Alcover, en lo que fa referencia a la terminologia jurídica.»

Molt, moltíssim esperam per l'*Obra del diccionari* d'aquexa *Comissió* de la docta acadèmia catalana. Cada un dels qui la componen, ja val molt; y bo es de veure si'n faràn de retxa amb un president com En Prat de la Riba, actualment una de les primeres columnas de la Pàtria?

El nostre bon confrare *La Veritat* de Manresa ha dexat de publicarse, pero surt en llocch [sic] seu *El Pla de Bages,* que s'en desfà bé ferm. ¡Endevant p'el bon camí emprès!

El nostre bon amich En Francesc X. Gambús, dalt La *Revista del centro de Lectura* de Reus de primer de febrer prop passat, fa unes grans alabanses de les nostres *Questions contra*'n Menendez Pidal. Ho agraim de tot cor.

De cada dia'ns surten nous amichs, tot actividat y entusiasme. Un d'aqueys es En Francesc de P. Curet, de Barcelona, element capdalt de l'*Associació popular Catalanista* de dita ciutat. Ja'n parlàrem dalt *el Bolletí* de gener. Basta dir que dins l'any [64] corrent ja'ns ha trobats més de coranta col·laboradors Y més de vint suscriptors del *Bolletí* y no col·laboradors just de nom, sino de fets.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Figurauvos que s'aplegaren fa un parell de setmanes a n-el local de dita *Associació* per compartirse la tasca, y tots varen prendre per conte seu ò un llibre català ò una de les seccions del llenguatge vivent, y els milenars de cèdules en blanch que les havíem enviades, les se repartiren com a pa beneyt per omplirles de paraules. Axí'ns agraden els col·laboradors: ¡fora vessa!

¡Endevant, amich Curet!

El nostre bon confrare, lo *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya* del passat febrer fa grans alabanses de la conferència que Moss. Alcover donà a dit *Centre dia* 22 de gener sobre l'importància de la toponomàstica per l'*obra del Diccionari, y* alaba ferm les *glosades* que hi digué l'amo Antoni Vicens Santandreu.

Grans mercès de tot, y ¡Deu vulla qu'aquells amichs del *Centre excursionista*'ns fassen una bona replega de mots de *toponomàstica* catalana, a fi de que poguem aprofitar tots els elements qu'aquella inclou aprofitables per la nostra *Obra.* ¡Amichs del *Centre excursionista, l'obra del diccionari espera* molt de vosaltres!

¡No hu porem creure que'ns fasseu esperar debades!

Dalt la *Revista de Aragón,* del febrer, que's publica mensualment a Saragossa, y dins la secció de filologia, pag. 101-2, bax de les inicials J. C. que'ns diuen que corresponen a un senyor qu'ha nom *Juli Cejador, olim* jesuita, surt una nota bibliogràfica sobre *Questions de llengua y literatura catalana* que de(s)mostra prou conexements filològichs y sinceridat de conviccions.

Agraim coralment la manera com ens tracta, encara qu'intenti indicar la refutació d'algunes de les nostres tesses.

Com serem sortits de l'estudi sobre la *Fonética de* Moss. Grandia, n'haurem raó, si Deu ho vol, d'alló que'ns diu aquex *Sr. Cejador.*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Per donar sortida a l'embassada de coses que teníem no seguim dins aquex Bolletí l'*estudi Antecedents de la llengua catalana* a propósit de l'obra de Moss. Grandia. Ho farem dins el nombre vinent, si Deu ho vol y Maria.

PALMA DE MALLORCA —Tipo-litografia de Amengual y Muntaner—1904

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana

Suscripció: 2 pess. en l' any.—Redacció: Serra, 13.—Palma de Mallorca

[65][*]

SUMARI: —Antecedents de la llengua catalana: § 2. ¿Quina llengua parlaven els Ibers? —El Rey y En Maura a l'Institut Català de St. Isidro (Barcelona). —Seccions de llenguatge vivent escullides per ferhi cèdules. —Llista cronològica de col·laboradors. —Crònica.

Antecedents de la llengua Catalana (65-103)

§ 2
¿Quina llengua parlaven els Ibers?

Es molt mal d'endardellar per falta de monuments prou esplícits aont fermos forts.

A. —Vetassí les clarícies que'ns ne donen els escriptors grechs y romans: Strabó (III, *De situ Hisp.)* diu dels Turdetans que «tenien estudi de lletres» (*et litterarum studiis utuntur*), y que'ls «altres espanyols se servien de les lletres, pero no d'un sol genre, puys no era una metexa la llengua» (*Caeteri etiam hispani usum habent litterarum, non uno quidem genere: haud enim una lingua est*); y, parlant (*IV, Gall. partes*) dels Aquitans, en diu qu'eren «en llengua y

[*] Tom. II. —Maig y Juny de 1904. —Núm. 5.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

caràcter mes semblants a n-els Ibers que a n-els Gàlichs (*...non modo lingua, sed etiam corporibus, permutatos, Hispanis magis Gallis similes*). Tacit *(Annal.* IV, 45) conta d'un espanyol de la tribu dels *Termestini* que'l torturaven per que declaràs certa cosa judicialment, y *en la llengua pàtria cridava ben fort que l'interrogarien debades (... voce magna, sermone patrio, frustra se interrogari clamitavit).* —Ciceró *(De divinatione*, II, 64.) diu espressament que'l Senat no *entendria'ls Penis ni'ls Espanyols si parlaven sense intèrpret» (... tanquam si Poeni aut Hispani in Senatu nostro* [66] *sine interprete loquerentur*). —Plini *(Nat. Hist.* III, I), descrivint els pobles de la Bètica, diu que sols retreu aquells que *duen un nom bo de dir en llatí (Latiali sermone dictu facília);* y quant arriba a n-el *Lucensis conventus,* diu que's compòn *de desset pobles, ademés dels celtes y lebunies y de bàrbara apellació (Lucensis conventus populorum est XVII, praeter celticos et lebuntas ac barbarae appellationis).* —Pomponi Mela (*Geogr.* III,) diu: «hi ha alguns pobles càntabres y rius, pero la nostra boca no'n sab pronunciar els noms» *(Cantabrorum aliquot populi amnesque sunt, sed quorum nomina, nostro ore concipi nequeunt).*

De tot axò sols porem treure en net que'ls Ibers tenien diferents llengues y qu'aquestes eren diverses de la llatina. Sobre llur caràcter y estructura, ni mitja parauleta se dexen caure aquells escriptors.

B. —Vegem si per altres vents trobarem cap bri de llum. De les lleys y poemes que Strabó (ib.) diu que'ls Turdetans tenien, tan antigues (de sis mil anys enrera), no'n queden més noves que la referència del geograf grech. Dels llibres o escrits que tenguessen els altres pobles ibèrichs, ni fins y tot referències axí se troben dins cap autor conegut. Y ¿no hi ha inscripcions lapidàries o llegendes de monedes y medalles que'ns puguen donar gens de camí dins aquexes tenebres tan espesses? Vegemho.

N'han trobades prou d'inscripcions lapidàries y de monedes ibèriques amb(s) les seu[e]s corresponents llegendes; pero aquestes

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

y aquelles se componen d'unes lletres especials qu'han costat a la ciència espanyola y estrangera més de dos sitgles de cremarhi oli de bona manera per descifrarles. Veurem primer els traballs fets dalt les *monedes,* després dalt les *inscripcions* y llavò lo que tenim en net de tal feynada.

I. Vetassi`ls autors que, segons les nostres clarícies han feta bona feyna per descifrar dites llegendes numismàtiques. *a*) El famós *Dr. Antoni Agustin,* un dels grans canonistes del sitgle XVI, dins els sens *Diàlogos de medallas, inscripciones y otras antigüedades* posa quatre o cinch llegendes de monedes ibèriques y prova de descifrarles (Hübner, *La Arqueologia de España,* Barcelona, 1888, § 127); —*a* bis) *El Marqués de la Aula* escrigué l'any 1618 un discurs sobre un vas de plata y unes setcentes monedes romanes y ibériques, tractant de descifrarne les llegendes. L'egregi numismàtich D. Antoni Delgado publicà dit discurs dins la seua obra *Medallas autónomas de España* (T. I, p. 148 ss.) de que parlarem ben aviat. —*b*) *Olau Wormius*[9] danès, *(Danica Litteratura antiquissima* [67] *vulgo Gothica dicta luce reddita opera Ol*. *Wormii,* Hafniae, 1651 in-folio), calificà de *rúniques* les lletres d'aquelles llegendes y les atribuí a n-els wisigots que s'ensenyoriren d'Espanya. —*b* bis) *Olau Rubrekius (Atlantica sive Manheim vera Japheti posterorum sedes ac patria.* Upsaliae, 1676,-89,-98 et 1702*,* 4 vol. in-folio) sostengué lo metex que l'anterior. —*c*) *Ezech. Spanhemius (Dissertationes de Proestantia et usu Numismatum antiq*. *cura. Is*. *Verburgio*. Lond. 1706, et Amstel. 1717, *2* v, in-fol.) les atribuex a pobles d'origen fenici. —*d*) *Mr. Mahudel, de* l'Acadèmia d'Inscripcions y Belles Lletres *(Dissertation sur les Monnaies antiques* d'Espagne, París, 1725, in-4.º, amb un atles de 36 planxes), les donà per *ibèriques*, y en formà

[9] Nota (1) de l'original: Aquexes clarícies bibliogràfiques els-e treym de *Essai sur la Numismatique Iberienne, precédé de Recherches sur l'Alphabet et la langue des Ibères pur P. A. Boudard.* Paris (Béziers), 1859, L. I, c. I, § III; de *Nuevo Método de Clasificación de las Medallas Autònomas de España pot D. Antonio Delgado, de la Academia de la Historia,* Sevilla, MDCCCLXXI. 4 vol. T. I, *Prolegomenos.* § II; y d'altres fonts que indicarem en venir el cas.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

una taula o alfabet, ordenantles segons llur analogia y consemblansa amb les lletres gregues. —*e*) El *P. Francesch Fabri,* jesuita del sitgle XVII, dins una carta a n-el numismàtich aragonès, D. Juan de Lastanosa, que's conserva a la Biblioteca de Madrid (Boudard, ib. L. I, c. I, § 3), sostengué que tals lletres eren les metexes de que's servien els Celtes a les diferents encontrades qu'ocuparen dins Europa. —*f*) *D. Blay A. Nassare,* Bibliotecari del Rey d'Españya *(Prólogo à la Biblioteca Universal de Polygrafia española,* Madrid, 1748), formà un altre alfabet d'aquelles lletres, reduintles a vint y quatre, sense precisar el valor de cadascuna. —*g*) *Els autors de Nouveau traité de Diplomatique par deux Réligieux de la Congregation de Saint Maur* (París, 1750, in 4.º, T. I, p. 705, pl. XIII) referen els alfabets de Mahudel y de Nassare, hi afegiren lletres noves, tretes de medalles, y feren avinent que no donaven llur obra com a definitiva. Les sopegades que pegaren, se devien a la creència, general a-les-hores, de qu'aquelles lletres s'havien de descifrar forsat p'el grech o per l'hebreu. —*h*) *D. Lluis J. Velasquez, marqués de Valdeflores (Ensayo de los Alfabetos sobre las letras Desconocidas, que se encuentran en las màs antiguas Medallas y Monumentos de España*, 1752, in-4.º), donà una bona empenta a la descifració o desllatigament de dites lletres: sostenia qu'eren pròpies dels aborígenes espanyols y per axò anteriors a la dominació romana; que la llengua d'ells era en gran part fenícia y grega o un dialecte d'aquexes dues, deduint'ho dels noms de regions, viles, muntanyes, rius, promontoris, héroes y princeps de la vella [68] Hispània, aont no veya més que rels gregues o hebrayques; y, per descifrar aquelles lletres *desconegudes,* les reduí a tres alfabets: *celtibèrich, turdetà y bàstul-fenici,* prenint per basse els alfabets gech-arcaych, samarità y etrusch, respectivament. Ell fonch el primer que va afinar que dalt qualque medalla hi havia lletres llatines entremesclades amb les ibèriques y que amb aquelles se poria arribar a aclarir el valor d'aquestes. Abans d'ell la multiplicidat de caràcters ibèrichs feya

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

creure que hi havia haguts una bona partida d'alfabets dins l'Espanya primitiva, fins a n-el punt de Mr. Jacques Bary haver admès que hi havia el *lusità, el gadità, el bètich, el celtibèrich, el grech,* etc. Velázquez les reduí a tres, y els sabis posteriors le hi han confirmat. —*i*) El *Rt. P. Mtre. Enrich Florez (Medallas de las Colonias, Municipios y Pueblos antiguos de España,* Madrid, 1757-74, 3 vol. in-4.º amb 67 planxes) inclogué gran nombre de documents sobre la questió ibèrica, concretantse a estudiar les medalles llatines. —*j*) *D. Francesc Pérez Bayer dins De Nummis Hebraeo-Samaritanis,* en les *Vindiciae de De Nummis* etc. y dins un apèndich a la traducció de *Sal·lusti del* Srm. Sr. Infant d'Espanya, D. Gabriel, publicat devers l'any 1772, interpretà una partida de llegendes de *medalles fenicies y bàstulo-fenícies,* d'una manera prou avenguda. —*k*) Lo *Rt. P. Manuel de Larramendi*, jesuita *(El Imposible vencido. Arte de la lengua Bascongada*, 1729; *Diccionario trilingue del Castellano, Bascuence y Latin,* 1745), va sostenir que primer que desllatigar les monedes ibèriques, era aclarir quina llengua parlava'l poble que les havia fetes, y donà per cosa certa que tal llengua era la seua nadiva, la vasca primitivament general a tota l'Espanya. Ningú feu cas d'una tesis tan atrevida fins a n-el sitgle XIX. —*l*) *D. Lluis Carlos y Zuñiga (Plan de Antigüedades Españolas, reducido á dos artículos y 80 proposiciones,* etc. Madrid, 1801, in 8.º) va prendre per conte seu la tesis de Larramendi, que volgué provar descifrant les llegendes d'algunes medalles ibèriques, pero d'una manera tan desmanyotada, que donava a unes metexes lletres diferents valors, llevava lletres y n'hi afegia y qualque pich les tramudava, en l'escusa de qu'el gravador s'era errat: lo qual fou el descrèdit d'aquella teoria. —*ll*) Lo *Rt. P. Juan F. de Masdeu (Historia Crítica de España y de la cultura española,* Madrid, 1797, T. 17) negà que les llegendes de les monedes ibèriques estiguen en vasch, dient que les lletres procedien del grech y del fenici y que les paraules tal volta eren llatines. —*m*) *J. B. Erro y Aspirós* (*Alfabeto de la lengua primitiva de España y*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Explicación de sus mas antiguos Monumentos de Inscripciones y Medallas de España. [69] Madrid, 1806 in-4.º) sostengué la tesis de Larramendi, y que les lletres ibèriques les havien inventades els Celtíbers y d'aquests les havien preses els Grechs. Esplicant l'origen y valor de dites lletres, se va embuyar de mala manera. —*n*) *Domingo Sestini (Descrizione delle Medaglie Ispane, appartenenti alla Lusitania, alla Betica, e alla Tarragonesa:* Firenze MDCCCXVIII, in-4.º amb 11 planxes) feu donar una bona passa a l'interpretació de les lletres ibèriques, perfeccionant l'esplicació de l'alfabet. Se sospita que hu va fer aprofitant les notes de D. Damas Puertas, metge del Duch d'Alba, resident a Florència devers l'any 1816: notes que'l Director del *Gabinet* de dita ciutat, Mr. Miglarini proporcionà a Mr. Boudard (id. ib. p. 16); y creu el Sr. Delgado (ib. p. XVI) que'l metge Puertas s'era aprofitat dels treballs per ficsar l'alfabet ibèrich dels bibliotecaris de la Real de Madrid, Bayer y Bustamante. —*ny*) *Carles Lenormand, de* l'Institut de France *(Extrait d'une Mémoire sur l'Alphabet Celtibérien,* Rev. de Numis. 1840, amb una planxa), va dir que les lletres anomenades celtibèriques semblaven de nissaga fenicia y de trasmissió antiquíssima; judicà que les llegendes d'aquelles monedes eren noms de ciutats; y feu una partida d'observacions més, molt sustancioses. —*o*) *Francesch de Saulcy,* també de l'Institut de France *(Essai de clasification des Monnaies autonomes d'Espagne,* Metz, 1840, in-8.º amb planxes y un mapa) perfeccionà l'alfabet ibèrich y s'inclinà a creure que l'idioma d'aquelles llegendes era'l vasch. —*p*) *J. J. Akerman (Anciens Coins of Cities and Princes,* Londres 1847, in-8.º amb planxes) seguí les petjades de Mr. Saulcy. —*q*) *G. Dan. de Lorichs, enca*rregat de negocis de Suècia a Madrid *(Recherches Numismatiques concernant principalement les monnaies Celtibériennes*, París, 1852, in-4.º) pretengué que les llegendes d'aquexes monedes no inclovien més que paraules llatines, donantne unes esplicacions fantàstiques, desbaratades. —*r*) *P. A. Boudard (Essai sur la Numismatique Iberienne,* etc.) sostén ubertament que la

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

llengua dels Ibers era'l vasch y que per via del vasch hi ha que descifrar la major part de llegendes de les monedes ibèriques; y diu que moltíssimes d'elles incloven sufigs per indicar els casos dels noms que contenen. Flaquetja Mr. Boudard en dues coses: en la esplicació d'aquells *sufigs,* que realment es dificilíssima, y en no haver ficsat bé'l valor de cada una de les lletres ibèriques, qu'es una altra dificultat grossíssima. —*rr*) *Carles L. Grotefend* (Junior), director de les efemèrides numismàtiques d'Hannover, publicà l'any 1837 quatre fulles litografiades amb llegendes celtibèriques, descifrades amb molta de [70] per[s]picàcia. Son alfabet es dels mes avenguts y complets. —*s*) *G. Phillips (Ueber das iberische Alphabet,* Actes de la Acadèmia de Viena, 1870. p. 165 ss.), un filòlech austriach, molt donat a n-els estudis vaschs-ibèrichs, seguint les petjades de Boudard, ordenà també demunt aquexes llegendes numismàtiques un alfabet, fent derivar aquells caràcters dels fenicis, amb influències gregues y romanes, resultantne un sistema de sons consemblants a n-el vasch (Vid. Gerland, ap. Gröber, *Grundiss der Romanischen Philologie*, T. I, *Die Basken und die Iberer*, § 8, p. 325). —*ss) D. Antoni Delgado.* La seua obra principal, fruyt de tota la seua vida, es *Nuevo Metodo de clasificación de las Medallas Autònomas de España,* Sevilla, 1871,-3,-9. Passà devant a tots els anteriors respecte de classificació y descifració de tals monedes y llurs llegendes, distingintles en tres boldrons: les de la *Citerior,* les de la *Ulterior* y les de les *colònies fenícies.* Considerà que'ls alfabets primitius d'Espanya son fenicis amb certes tramudanses, y que s'assemblen més a l'*hebreu samarità* (el primitiu alfabet fenici) que no a l'*arcaych* y *italiota,* tramesos a Grècia y a Itàlia (id. ib. T. I. *Proleg.* pàg. CVIII-X). Quatre classes d'escriptura troba dins l'Espanya primitiva: la *ibèrica,* la *turdetana*, *la púnica* o *fenícia cursiva,* y la *lliby-fenícia,* (ib. p. CIX, CXXXV). Considera (ib. § IX, p. CI) qu'aquexes llegendes numismàtiques només contenen «noms propis, ja de Magistrats, ja de ciutats», y qu'un dels grans entrebranchs per l'interpretació son

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

les desinències de dits noms, indicadores de la flecsió que poria tenir la llengua llur. Sense sebre quin'era aquexa ¿quin possible es aclarir bé tals desinències? Creu el Sr. Delgado (ib. p. CI et ss.) que la llengua d'aquexes llegendes no era una tota sola, sino diferents, considerant (ib. p. CVII) que predominaven dins Espanya la ibèrica, la celta y la fenícia y que s'en hi parlaven d'altres.[10] —*t*) D*. Jacob Zóbel de Zangroniz,* de les Filipines, dexeble [71] d'En Delgado. La seua obra capdalt fou *Ensayo Histórico de la moneda española desde* su *origen hasta el Imperio Romano*, Madrid, 1878,-80,-8, amb onze lamines de monedes, dos mapes y moltes de taules d'alfabets y llegendes. Ell fou el primer que donà una gramàtica numismàtica, de resultes d'escorcolls dins tots els museus d'Europa y aprofitant totes les clarícies en punt a troballes, fent una distribució geogràfica de les monedes, aprofitant els resultats d'En Delgado, pero aumentantlos y corretgintlos bax de molts de respectes. L'*Institut de France* li donà l'any 1881 el *primer premi numismàtich*. La R. Acadèmia de Ciències de Berlin li traduí l'obra en alemany y la hi publicà dins les seues *Actes* l'any 1881 (Vid. E. Hübner, ib.). —*u*) *D. Manuel Rodríguez de Berlanga (Hispaniae anteromanae syntagma,* Màlaga, 1880,-8) seguint les petjades d'En Delgado y d'En Zóbel, il·lustrà els epigrafs ibèrichs y les monedes fenícies d'Espanya. La seua obra no's vené: sols en gaudiren els amichs a n-e qui la regalà. (E. Hübner, *La Arqu. de Esp.* ib. p. 183, 198). Ha publicats altres estudis epigràfichs, ben

[10] Nota (2) de l'original: Vid. E. Hübner, *La Arqueología* de *España,* Barcelona, 1888, C. IV. § 127; *Los* trabajos cientificos del Excmo. Sr. *D.* Jacobo Zóbel de Zangronis, *Boletin de la Real Academia de la Historia* (Madrid), T. XXX, p. 164-81, aont se fan grans elogis del Sr. Delgado.
Sempre qu'hàgem de citar aquex *Boletin,* ho farem amb aquexes inicials: BRAH, per abreviar. Valga l'avís per vegada.
No inclovem *Description Général des monnaies antigues de l'Espagne,* Paris, 1870, de Mr. *Alois Heiss* perque, segons conta E. Hübner (ib.), aquest subjecte, després de sentir mil esplicacions del Sr. Delgado sobre tals monedes, s'en va aprofitar publicant dita obra, presentant com a pròpies totes aquelles esplicacions del Sr. Delgado, tot just quant aquest estava preparant la publicació seua. Hübner vé a dir que tot lo que Heiss hi posà del seu, no val un diner de mach. No seria un *sabi* aquest Heiss, pero *llest* ¡vaja si hu era!

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

apreciables, dalt la *Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos*[11] Madrid, 1897,-98 y altres anys. —*v*) *En Celestí Pujol y Camps* dins la seua *Epigrafía Numismàtica Ibérica* (BRAH. XVI, 321 et ss.) fa un estudi detengut y lluminós de les lletres de més de docentes llegendes numismatiques ibèriques, ordenades en 39 làmines de litografia. Publicà diferents estudis més dalt dit *Bolleti* y dalt el *Memorial Numismatico Español* dels Srs. D. *Alvar Campaner* y *D. Artur Pedrals y Moliné* (4 vol. Barcelona y Madrid, 1868-73, y *Revista de Ciencias historicas* d'En Salvador Sampere y Miquel (Vol. I, Barcelona, I88o) (Hübner, *La Arqu. de Esp.* ib. p. 193). *w*) *Lo Rt. P. Fidel Fita,* de la Companyia de Jesús, se pot dir qu'es l'ànima de dit Bolletí de l'Acadèmia de l'Història; y dins molts dels seus 44 volums té arreu articles y informs de monuments ibèrichs, plens de ciència y bon seny, que'l fan meritíssim de la nostra arqueologia prehistòrica. No hi ha que posarhi dubtes: en la célebre y envitricollada questió ibèrica el P. Fita es una de les primeres autoridats d'Espanya y de tota Europa. —*y*) *Lo Dr. Emili Hübner* (*La Arqu*. *de España,* c. IV), notabilíssim arqueòlech alemany, benemèrit de l'arqueologia ibèrica com pochs n'hi haurà haguts per les obres que n'ha publicades, fa un estudi lluminosíssim sobre la numismàtica ibèrica, esposant amb gran eczactitut tot lo que hi ha aclarit, y dona també un alfabet ibèrich, molt complet (ib. p. 67). [72]

De tots aqueys estudis resulta: —1r Tenim més de setcents epigrafs numismàtichs diferents (Hübner, ib. p. 188). —2n La ciència ha arribat a lletgir més o menys tals epigrafs, pero no ha pogut fins avuy desllatigarlos ni interpretarlos satisfactòriament, de manera que sapiguem a n-e quina llengua pertenexen (Hübner, ib.; Boudard, L. I, c. I, § I.). —3r Tenim monedes: *a*) *gregues, d'Emporiae* (Empúries) y *Rhode* (Roses); *b*) *fenícies, de Gades* (Cadis) y *Ebusus* (Eivissa) y les altres poblacions d'aquella nissaga (id. ib. § 129, 130); *c*) *turdetanes,*

[11] Nota (1) de l'original: Com aquexa *Revista* l'haurem de citar sovint, per guanyar espay, just posarem les inicials, axí: RABM. Teniuho en conte.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

tartèsiques o lliby-fenícies, d'una gent qui capllevà entre Cadis y Màlaga, y que's semblen prou amb les de les poblacions de l'Àfrica septentrional (id. ib. § 131); *d*) *lusitanes,* del municipi de *Salacia* (id. ib. § 132); *e*) *cartagineses,* fetes a Espanya després de la primera guerra púnica (id. ib. § 133); *f*) *saguntines* (id. ib. § 135); *g*) y*les ibero-romanes.* Se conexen *setcentes* variedats de *la plata d'Osca.* — LA EMISIÓ MONETAL DE L'ESPANYA CITERIOR forma quatre *regions:* la *oriental* (districtes *Emporità, Tarraconès, Ilerdès, Saguntí* y poblacions ibèriques de la Gàl·lia meridional fins a Narbona (id. ib. § 137), *Baeterrae* (Beziers), *Cessero* (Saint-Thybéry), Agde, *Carcaso* (Carcassona) Tolosa (id. *Nuev. est. sobre el ant. idiom. ibér.* RABM. 1897, p. 241-6); la *septentrional (districtes Oscès, Pampilonès, Turiasonès, Calagurita*); la *central* (districtes *Numantí, Bilbilità, Segobrigès*); y la *meridional* (districtes *Cartaginès, Accità, Castulonès* (id. *Arq. de Esp.* § 137). L'EMISIÓ MONETAL DE L'ESPANYA ULTERIOR es poqueta, comparada amb la de la *Citerior.* Sols empraven llegenda ibèrica les monedes de *Iliberis* (Granada), *Obulco y Salacia* (id. ib. § 138). —4t Aquexes monedes presenten en llurs llegendes quatre classes d'escriptura: la *ibèrica* pròpiament dita, de origen fenici; la *turdetana,* també fenícia, però molt tramudada; la *púnica o fenícia-cursiva* dels cartaginesos; y la *lliby-fenícia,* això es, unes lletres de retxes diagonals y verticals, pròpies d'una gent que hi hagué entre Xerès y Màlaga (Delgado, T. I, *Proleg.* p. CIX, CXXXV): lo qual indica la diferència de llengues que's parlarien dins Espanya. —5t La inmensa majoria d'aquexes monedes es *ibèrica, no turdetana, púnica*, ni *lliby-fenicia:* aquexes tres classes son molt reduides. L'*ibèrica* ocupava casi tota la península y bona part de la Gàl·lia meridional: això indica la unidat o gran consemblansa d'idioma dins tota aquexa grandiosa regió, y per lo metex les divergències idiomàtiques que les altres tres classes d'escriptura manifesten, se concretaven a encontrades menudes del Sur. —L'alfabet *turdetà* primitiu s'escrivia de dreta a esquerra, segons l'estil oriental y sense

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

vocals. Dins l'Espanya Citerior [73] s'introduí l'estil de grechs y romans d'escriure d'esquerra a dreta y de posar les vocals (F. Fita, BRAH. XXV, 278; Hübner, BRAH. XXX, 244). Com no està ben determinada la línia divisória entre les regions qu'escrivien de dreta a esquerra y les d'esquerra a dreta y les que hi posaven vocals y les que no n'hi posaven, y com tampoch no's sab precisament l'època que'ls qui escrivien de dreta a esquerra, abandonaren tal estil, ni quant els qui no posaven vocals, comensaren a posarne, ni si sols comensaren a posarne qualcuna acabant per posarles totes o si ja les posaren totes cop en sech; —tot això fa que, en voler lletgir una llegenda ibèrica, ens entrebranca casi sempre la consideració de si estarà escrita de dreta a esquerra o a l'enrevés y de si durà les vocals o no les durà, o, si no les du totes, quines hi mancaràn.

2. Inscripcions ibèriques: son de dues classes: *a*) les anomenades en llatí *acta,* que's solien gravar, ja en les comensalles de l'escriptura, dalt qualque matèria sòlida y duradora; y *b*) les anomenades *tituli* (títols, epigrafs), gravades amb un punxó dalt les coses metexes, espressant lo qu'elles eren o per que servien. *Actes y títols* eren d'unes lletres de la metexa trassa que les llegendes numismàtiques, d'origen fenici, com hem vist (Hübner, *La Arqu. de Esp.* § 54).

De fenicis ni cartaginesos no'n romàn cap d'inscripció autèntica, en no esser qualcuna duyta de fora; de gregues, ben poques; ara de romanes n'hi ha a l'uf, del III, II y I sitgle abans de Crist y del I, II, III y IV passat (id. ib.)

Els únichs monuments autèntichs, coneguts fins avuy, que duen lletres fenícies, son: *a*) la *pedra gravada* d'un anell trobat devora la «puerta de tierra» de Cadis l'any 1873*,* y que té dues retxes y deu lletres; y *b*) *bocins d'un vas grech* pintat, trobats a Adra y duyts a Granada, quedantne alguns a n-el museu de dita ciutat, dalt un dels quals se veu una retxa amb nou lletres. Se considera qu'aqueys dos monuments no son *indígenes*, sino *importats* (id. ib.).

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Les poques inscripcions gregues que's conexen dins la península (una a Sevilla, un'altra a Màlaga y un'altra a Beja de Portugal) se troben dins *Corpus Inscriptionum Latinarum (*vol. II, p. 153 y 251) y dins *Ephemeris epigraphica* (vol. III, 1877, p. 50, Hübner, ib.).

A diferents punts de la península y fora d'ella se son trobades inscripcions, dalt pedra la major part y també dalt bronzo, plom y objectes d'argent y d'or, escrites en caràcters ibèrichs, que's conexen per les llegendes de les monedes trobades dins [74] les metexes regions. A Aragó, Catalunya, y València, sobre tot a Tarragona y Morvedre, l'alfabet de tals inscripcions es just el de les monedes d'aquells endrets. A Andalusia, a la costa avinent d'Almeria y a la vall del Betis (Guadalquivir) s'assemblen les lletres a les de les monedes d'*Obulco,* ciutat de l'Espanya *Ulterior,* devers Còrdova. Prop de Cadis y de Xerès, d'ont provenen certes monedes d'escriptura particular, sembla que també hi haja haguts monuments epigràfichs de tal classe: fins ara només hi ha noves d'un. Les pedres trobades a n-el sur de Portugal, amb llegendes fins avuy indescifrades, son d'un aspecte particular, una mica consemblants a les monedes de *Salacia,* municipi romà d'aquells endrets (Hübner, ib.; § 138). El gran arqueòlech alemany Emili Hübner va aplegar dins la seua preciosíssima lucubració *Monumenta Ibericae Linguae* (Berolini, 1803), totes les inscripcions ibèriques conegudes, unes docentes, y de llavó ensà n'ha trobades més. No havent pogut haver l'aplech preciós de Hübner, vetassí les que trobam estudiades o mencionades dins *el Boletin de la R. Academia de la Historia,* la *Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos* y *La Arqueologia de España* de l'arqueòlech alemany: —*a*) Làpida trobada devers Sagunt, de 70 cm. per 40, de 10 retxes per curt y 56 lletres. La regalà D. Vicens Boix a n-el Museu Arqueològich Nacional (F. Fita, *Reseña epigràfica desde Alcalà de Henares á Zaragoza,* BRAH. XXIII, 517). —*b*) *Estela* de Barcelona: s'es perduda per haverla clavada a n-els fonaments d'una casa. Hübner en du'l dibux y les lletres (F. Fita, *Fraga: Inscripc.*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

romanas é *ibéricas, ib.* XXV, 274). —*c*) Tres làpides trobades devora Alcalà de Xivert, cadascuna amb una inscripció molt curta *(Inscripciones y antiguedades del reyno de Valencia, recogidas... por el Exmo. Pio de Saboya, ilustradas por D. Antonio Delgado*, p. 10-1, n. 12, 13, 15, Lam. I, *Memorias de la R. Academia de la Historia,* T. VIII). —*d*) Sis inscripcions trobades a Astúries, escrites d'esquerra a dreta, segons l'estil grech y romà (E. Hübner, BRAH. XXX, 226-46). —*e*) Catorze inscripcions trobades a n-el sur de Portugal, escrites de dreta a esquerra, segons l'estil fenici y púnich (Id. ib.). —*f*) A cada banda dels rius Duero y Miño, tant com s'acosten a la mar, s'hi troben inscripcions d'aquexes, escrites en lletres llatines (id. ib.). —*g*) Làpida trobada a n-el puig de la Litera, devora Fraga y riu Cinca, de 33 cm. per 78, de 6 retxes y 43 lletres (F. Fita, ib. XXV, 259, 275). —*h*) Làpida trobada a Cretas, no gayre lluny de Fraga, amb mitja inscripció tirada a perdre (Id. ib. p. 271-2). —*i*) Dues inscripcions bilingües, trobades a Tarragona (Hübner, *Corp. Inscr*. *Lat.,* T. II, [75] n. 4318, 4324; *Nuevos est. sobre el ant*. *idiom. iber.* RABM, 1897, p. 244). —*j*) Inscripció ibèrica en lletres llatines trobada a *Arroyo de Malpartida:* figura dins *Corp. Inscr. Lat.* vol. II, n. 737; F. Fita, BRAH. XXV, 277. —*e)* [sic per k]) Gran *patera* de Segòvia que du una inscripció ibèrica (F. Fita, ib. p. 272). —*l)* Inscripció d'una retxa curta dalt una pedra, trobada a Prada Tabeiros (Estrada-Pontevedra) l'any 1897 (G. Puig y Larraz, *Inscripciones Ibéricas en Galicia,* BRAH. XXl, 420). —*ll*) Inscripció dalt una penya de 3 m. per 4.50, de 4 retxes dobles, trobada l'any 1897 a *Monte Prado* (Lalin Pontevedra), prou menjada a certs endrets (id. ib. p. 414-20). —*m*) Un altra inscripció d'una retxa y lletres menjades, trobada a *Vedado de Liñares* (Lalin-Pontevedra) id. ib.) —*n*) Un'altra de quatre paraules, trobada a València del Cid (F. Fita, BRAH. XXI, 479). —*ny*) Làmina de bronzo, celtibèrica, de 8 retxes y 123 lletres, trobada a n-el terme de Luzaga, prop de Sigüenza: no mes se'n conex un'altra de més grossa (F. Fita y J. Zóbel, BRAH. II, 35-44). —*o*) Inscripció dalt un anell, trobat l'any

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

1841 a la partió dels termes de Soses y Serós (Lleida): sols hi ha set lletres (C. Pujol y Camps, ib. XVI, 165-9). —*p*) Làmina de plom, trobada devora Castelló de la Plana: es l'inscripció ibèrica més grossa que's conex fins avuy, y pot ser la més antiga (Hübner, *La Arqu*. *de Esp.* § 55). —*q*) Làmina de plom, trobada dins les mines de la serra de Gador (Almeria) (Id. ib.). —*r*) Un'altra també de plom, trobada a *Frailes, prop* de Granada (id. ib.) —*rr*) Dues inscripcions en lletres llatines, però en idioma ibèrich, devora Cazlona (id. ib). —*s*) Inscripció de 3 retxes horizontals y una vertical y 18 lletres, dalt una timba d'un m. de llarch per 0.45 d'ample y 0.15 d'alt, trobada *a Castellares,* terme de *Puente Genil* l'any 1876, considerada com a *turdetana* (R. de Berlanga, *Una Inscripción Ibérica inédita de la Turdetania*, RABM. 1897, p. 481 ss.; 1898, p. 49 ss.). —*ss*) Inscripció de 13 lletres a la boca d'un vas d'argent, trobat l'any 1618 a terra de *Torres,* prop de Cazlona, tres llegues lluny de Baeza *(Discurso del Marqués de la Aula sobre el vaso y medallas que se hallaron en Cazlona* ap. Delgado, *Nuevo Método* etc. T. I, App. p. 149-59). —*t*) Un'altra inscripció trobada a Setabis (Xàtiva), que retreu en Salvador Sampere y Miquel dins la seua obra *Origen* y *Fonts* de *la nació catalana*, Barcelona, 1878 (Hübner, *La Arqu. de Esp.* p. 63.) —*u*) Inscripció de 3 retxes y 19 lletres dalt una làpida, de marbre negre, trobada bax del castell de Morvedre, a n-el punt anomenat *Secanito de Vaquero.* Figura bax del n. 107 dins l'aplech *Inscripciones del Reyno de Valencia,* ja anomenat, p. 55, Làm. 11, *Mem. de la R. Acad.* de [76] *la H.* T. VIII. —*v*) Cinch inscripcions (3 de 3 retxes y 2 de 2) dalt làpides de marbre, trobades també a Morvedre, aont les copià el príncep Pius de Savoia. Figuren dins son referit aplech bax dels n. 117, 118, 119, 120, 121, Làm. 13, *Mem.* de la *R. Acad. de la Hist.* T. VIII). —*w*) Altres inscripcions que trobà D. Emili Burges l'any 1883 a *Solana Emilia,* prop de *Venta de S. Pedro,* terme d'Olietes, antiga Edetània (BRAH. III, 210).

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

També's son trobades inscripcions ibèriques fora de la península. Vetassí les que sabem: —*a*) Una trobada a Càller de Sardenya. Hübner la posa dins son *Corp. Inscr. Lat. Supplem.* 1897, p. 513 (F. Fita, BRAH. XXX, 52). —*b*) Algunes altres trobades a Urbiano (Estats Pontificis) y a Catània de Sicília (F. Fita, ib. XXX, 522). —*c*) Altres dues en lletres etrusques, trobades a Este y Vicenza (Llombardia), que'l filòlech d'Oxford, Mr. Sayce, considera ligúriques y semblants a les ibèriques (Vid. BRAH. II, 308) y Hübner *(La Arq .de Esp.* ib. p. 63) nega tal semblansa. —*d*) Un sens fi d'inscripcions *ogmiques tro*bades dins Anglaterra, Escòcia y Irlanda, procedents dels *Silurs,* poble iber que del nort de la nostra península pegà a n-aquelles illes. Mr. Juan Rhys, catedràtich de celta de l'Universidat d'Oxford, dins la seua obra *The inscriptions and language of the Northern Picts* ha estudiats aqueys monuments deduintne que'l vasch (ibèrich) se parlà dins les grans illes del mar cantàbrich de temps inmemorial. (F. Fita, BRAH. XXII, 580).

De tot axò tenim en net: —1r Les inscripcions y epigrafs, lo metex que les llegendes numismàtiques, amb les diferències de alfabets que presenten, indiquen la diversidat de llengues que es parlarien dins la Ibèria. —2n Totes aquelles inscripcions, fora les poques de la Turdetània, faxa del litoral de Xerès a Màlaga y regió sur de Portugal, oferexen una uniformidat casi absoluta d'elles amb elles y amb les llegendes numismàtiques de les metexes regions, lo qual indica la uniformidat o gran consemblansa de l'idioma que s'hi parlaria. Axí el P. Fita (BRAH. XXV, 277) sostén que la uniformidat de les inscripcions citades *de Arroyo-Malpartida, Luzaga y Fraga,* demostra la unidat de l'idioma ibèrich desde les boques del *Tajo* fins a les de l'Ebre. —3r La troballa d'inscripcions ibèriques a Càller de Sardenya, *Urbiano* dels Estats Pontificis, Catània de Sicília y les ogmiques d'Anglaterra, Escòcia y Irlanda demostra que's parlava dins aquexes regions la metexa llengua que dins la nostra península y la Gàl·lia meridional. —4t Ni les inscripcions ni les llegendes

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

numismàtiques de les regions catalana, valenciana y Gàl·lia meridional no's distingexen en res ni por [*sic* per *per*] res de les altres de [77] l'Espanya *Citerior,* lo qual indica que dites regions no tendrien llengua especial, sino la metexa que hi havia de les boques del *Tajo* a les de l'Ebre. —5t Respecte de la descifració de les inscripcions ibèriques hi ha les metexes dificultats qu'hem apuntades parlant de les llegendes numismàtiques, per motiu d'havern'hi d'escrites de dreta a esquerra y d'esquerra a dreta y amb vocals y sense vocals. —6è La ciència ha conseguit lletgir les inscripcions ibèriques, pero no les ha sabudes interpretar ni desllatigar. Axí es que Boudard (L. I. c. I. § I) ja digué que «aquelles llegendes (numismàtiques) y aquexes inscripcions no son altra cosa que signes muts de l'escriptura de que's servia y de la llengua que parlava el poble Iber. El P. Fita, tot clouent sos preciosos articles *Restos de la declinacion celta y celtibérica en algunas làpidas españolas* dalt la revista *Ciencia Cristiana*, de Madrid (Vol. X, p. 210) diu que «la interpretació» de tals inscripcions «en caràcters indígenes», això es, ibèrics, «es todavia un misterio»; y acaba dient que sobre la llengua primitiva d'Espanya «ninguna conclusión palmaria podremos... ni deberemos sentar, mientras que la esfinge de las inscripcions ibéricas no se deje arrebatar su arcano, ó no se estudien á fondo con el tiento, diligencia y tino que la ciencia requiere». Y el Dr. Hübner l'any 1888 confessa dins la seua *Arqu. de Elspaña* (§. 56.) que les inscripcions ibèriques «se pueden leer, pero su idioma no se entiende»; y l'any 1896 dalt el Bolletí de l'Academia de l'Historia (XXX, 245) regonex que ignora'l sentit de tals inscripcions, que seguexen encara avuy desgraciadament ininteligibles. Y el Dr. *Berlanga (Una Inscr. iber. ined. de la Turd., Rev. de Arch. Bibl. y Mus.,* 1897, p. 483) fa constar que «els estudis sobre l'abecedari y l'idioma dels Ibers han progressat tan poch com els de l'alfabet y llengua dels etruschs; d'aquests un conex l'equivalència dels signes gràfichs de que's valien y qualque paraula de les qu'usaven, mentres

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

que d'aquells n'hi ha molts d'ideats de sistemes de lectura, pero cap de definitiu; y en quant a n-els vocables, en no esser qualque nom de poble, revelat per via de les monedes, no'n sabem res absolutament, perque ignoram aont hem d'anar a cercar rellíquies vivents d'aquella llengua desapareguda».

Els sistemes de lectura ideats per descifrar les llegendes y inscripcions ibèriques y la publicació de l'aplech importantíssim del Dr. Hübner *Monumenta Linguae Ibericae* han creada una situació nova a la questió tan enrevisclada de la llengua dels Ibers. La teoria de Larramendi y Humboldt, seguida per tants y tants de sabis alemanys, italians, francesos y inglesos, segons la qual [78] l'idioma vasch es el metex dels Ibers, y l'altra teoria que dona la llengua d'aquests per *hebrayca,* han de sufrir una crisis decisiva amb l'estudi que fa la Ciència per interpretar aquelles llegendes y inscripcions. Axí com elles se lligen avuy, no's veu gayre que llur llengua siga més o menys propina de la vasca actual ni de l'hebreu ni de cap de les semítiques conegudes. O la vasca y les semítiques se son tramudades completament en el transcurs de la vintena de sitgles que son passats, lo qual no es de creure, o la descifració que's fa de les lletres ibèriques no es eczacte y per lo tant no'ns dona la forma vera de les paraules, o la teoria de Larramendi y Humboldt y la dels *semitistes* estàn a punt de venirse'n per avall o de sufrir una tramudansa un poch grosseta. Ja veurem que serà finis finis.

Ara per ara el Dr. Berlanga (ib. p. 483-97; 1898, p. 49 ss.), gran inimich de la teoria *humboldtina,* nega en rudes que la llengua de les inscripcions ibèriques tenga res que veure amb el vasch, a n-e qui no dexa part sana. Trobam que fa massa llarch axí metex. —En Salvador Sampere y Miquel dins «Origen y fonts de la nació catalana», «partidari convençut de la teoria dels *Chethes* o *Hittites* com a primers pobladors de la península, s'es servit de les inscripcions ibèriques amb molt de tranch per pintar amb vivesa y per menut la civilisació primitiva de la seua pàtria. Cita y esplica les inscripcions

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

ibèriques de Sagunt y Tarragona (p. 224 ss.), Saetabis y Barcelona (p. 224 ss.) y s'aprofita de moltes de llegendes numismàtiques ibèriques y fa identificacions d'algunes lletres de l'alfabet ibèrich que merexen molta d'atenció» (Hübner, *La Arqu. de Esp.* § 55). —Per altre vent, el filòlech de Viena Phillips dins les seues obres *Ueber das iberische Alphabet, Baskische Sprachprobe* y *Ueber eine in Nähe von Cistellon gefundene iber. Inschrift* ap. Gröber, *Grundiss,* p. 325-7) tractà de provar la identidat del vasch amb l'idioma de les inscripcions y llegendes numismatiques ibériques; però'l Dr. Gerland (ap. Gröber, ib.) partidari de la teoria humboldtina, confessa qu'el filòlech vienès no ha obtengut gayre resultat de la seua feynada. —El catedràtich de Milà, Claudi Giacomino, ha emprès un estudi fondo de les inscripcions ibèriques, servintse de *Monumenta* Linguae Iberiae del Dr. Hübner, per provar que l'idioma d'aquestes es el vasch o molt consemblant amb ell. Sembla qu'es persona molt intesa, y les mostres qu'ha donades de dit estudi dalt *Archivio glottologico italiano* d'Ascoli (Serie generale. Supplementi periodici, vol. IV, 1896, p. CXLIY, 264, 4.º) no van malament; pero encara està enreret la cosa (Hübner, *Nuev. Est. sobre el ant*. *idiom. iber., RABM.* 1897, p. 241-6). [79]

Després de tot axò, ocorre demanar: ¿quina llum mos donen les inscripcions ibèriques sobre quina era la llengua dels Ibers? Fins avuy mos ne donen poca ferm: ens presenten una llengua completament desconeguda. Creym qu'amb el temps la ciència filològica l'arribarà a desllatigar. Deu fassa que siga prest, que prou fretura'n passam.

C. —De la llengua dels Ibers ¿ja no'n romanen altres rastres demunt la terra qu'aquelles monedes y inscripcions? Sí, romanen molts de *noms geogràfics* escampats dins tota l'antiga Ibèria que's deuen segurament a n-aquell poble. Aqueys *noms* avuy per avuy son encara l'indici més viu que'ns pot encaminar qualque mica dins la present questió.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Un dels rastres més forts que dexen els pobles per allà ont passen, son els noms que posen a n-els rius, muntanyes, valls, poblacions y comarques aont habiten. Aquell poble desaparex, pero aquells noms romanen y se tremeten de generació en generació. En desaparexeràn alguns de sustituits per altres que posarà la població nova, però la major part resisteixen totes les ratxes y sobatudes, atravessant els sigles com a testimonis incontrastables de l'eczistència del poble primitiu que'ls imposà. De l'estudi d'aqueys noms dins totes les nacions han tretes grans ensenyanses l'etnologia y l'història y sobre tot la filologia comparada. Anem a veure que'ns ensenyen per la nostra questió aqueys noms geogràfichs de l'antiga Ibèria.

Fonts principals d'aquex estudi: I.ª Els noms qu'actualment duen les comarques, poblacions, rius, muntanyes, valls y demés accidents topogràfichs de les regions qu'els Ibers poblaren, axo es, aqueys noms tal com la gent les pronuncia, cadascú'ls seus. 2.ª Els cadastres municipals y estadístiques de la riquesa rústica y urbana, aont figuren par un concepte o altre els noms dels districtes (comarques), poblacions, finques y tota mena d'accidents topogràfiques qu'afecten a n-aquestes. 3.ª Els diccionaris geogràfichs, estadístichs y de telegrafs, qu'inclouen també gran munió d'aquells noms. 4.ª Els historiadors y geografs antichs, que anomenen els llochs aont succeiren els fets que conten, o que se concreten a descriure aquells llochs. 5.ª Les monedes, epigrafs y inscripcions antigues, que mostren gravats molts de tals noms, com en duen a betzef també de persona, de Deus y gentilicis.

Estudi d'aquestes fonts. Bo es de veure que hi ha molt qu'estudiar y qu'endardellar sobre aquesta cosa, y que comparant y sospesant els noms ells amb ells que'ns dona cada font d'aquexes y llavò els d'una amb els de l'altra, se poren afinar [80] y aclarir moltes d'analogies y coincidències que'ns han de donar llum fora mida en questions d'etnologia y de filologia, aont reyna una boyra acubadora

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

o una fosca d'aquella que'l poble diu que la poren tallar a espasades. Es ver que bona part d'aquells noms seràn moderns y no tendràn res que veure amb els Ibers; pero n'hi ha a centenars, a milenars que hi tenen que veure y ben molt, que venen mediata o inmediatament d'ells, si no completament, en part; y que ben estudiats y desllatigats, ens projectaràn torrents de llum meridiana, tanta ne volguem.

Sobre la primera *font* no hi ha casi res fet dins Espanya desgraciadament. Tal estudi s'imposa, però de tot, donada l'importància que la ciència llingüística dona avuy a la pronunciació popular vivent. La segona *font* ens dona aplegades moltes de clarícies que'ns facilitarien una cosa de no dir la feynada d'anar a pellucar del llevant y del ponent tants y tants de noms. Les *fonts* tercera y quarta son igualment importantíssimes. L'estudi mes considerable que hi conexem, son els diccionaris geogràfichs d'En Cortés y de Madoz, a pesar de tots els defectes que tinguen, que no son pochs. Els traballs mes importants sobre la *font* 5.ª es l'aplech numismàtich, tantes de voltes citat, de D. Antoni Delgado *Medallas Autònomas de España,* llavò les preciosíssimes col·lecions del Dr. Hübner *Inscriptiones Hispaniae Latinae* (Berlín, 1869) *y Monumenta Linguae Iberiae* (Berlín, 1893). Els traballs de replega y descifració de les monedes ibèriques que feren sobre tot Delgado, Zóbel, Berlanga, Pujol y Camps, Fernández Guerra y Fidel Fita son uns factors importantíssims per resoldre el problema de l'idioma ibèrich, aont han de tenir suma trascendència els noms geogràfichs y propis, gravats dalt aquelles monedes. Pero contrapassen amb importància tot lo altre aquexes dues col·leccions del gran *iberista* alemany. Aquells milenars y milenars de làpides y planxes y altres objectes amb inscripcions y epigrafs inclosos allà dins, ens presenten milenars de noms ibèrichs desconeguts, que cap historiador ni geograf antich havia anomenats per res, y que son altres tantes de clarícies per la questió present, d'un valor imponderable. Molt de camp per *córrer* té la ciència

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

llingüística dins aquexes dues col·leccions. Amb constància, bon seny y la preparació oportuna s'hi pot fer a la llarga una segada de primera y aplegarhi una cullita grossa. Pot-ser que passin molts d'anys encara, pero qui visca, la veurà aquexa cullita: n'estam ben segurs. Amèn que siga prest!

No ha dubte que de tots els estudis sobre toponímia espanyola no n'hi ha cap qu'haja obtenguda tanta d'anomenada com el del prussià Guillem Humboldt *Prüfung der Untersuchungen über* [81] *die Urbewohner Hispaniens, vermittelst der Waskischen Sprache* (Berlín, 1821). Com més avall n'haurem de tractar de prim conte, per ara sols direm que aquex *Eczamen de les enquestes sobre els primitius habitants d'Espanya per via de la llengua vasca* se funda tot en l'estudi dels *noms topogràfichs espanyols;* explicantlos per via de vasch, y que per lo tant el poble que'ls-e posà, axò es, el poble Iber, parlava la llengua vasca, y axí aquexa resulta esser estada general a tota la península.

Dexant per més avall el resum de les vicisituts qu'ha sufertes la teoria humboldtina y el resultat que n'ha tret avuy per avuy la Ciència, vegem les conclusions que'ls sabis han formulades sobre l'estudi de la nostra toponímia qu'afecten a la questió present.

a) Resumint els estudis de numismàtica espanyola, vérem que ja a n-el sitgle XVIII el *Marqués de Valdeflores* (J. LI. Velasquez) deduí dels «noms de regions, viles, muntanyes, rius, promontoris, hèroes y princeps de la vella Hispania», que la llengua dels primitius pobladors de la península era «en part fenícia y grega o un dialecte de totes dues»; y no veya dins aquells noms més que rels gregues y hebrayques.

b) D. Miquel Cortés dins son *Diccionario geogràfico de la España antigua* (Madrid, 1835) sostengué una tesis per l'estil de la del *Marqués de Valdeflores:* feu derivar la toponímia espanyola de l'hebreu y del grech, d'ont resultava qu'aquestes dues foren les llengues primitives d'Espanya.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

c) D. Aurelià Fernández Guerra, dins son magistral estudi *La Cantabria* demunt *Boletí de la Sociedad Geogràfica de Madrid* (T. IV ap. FG. c. II, p. 113-4), estudiant els noms de lloch espanyols, especialment de la regió càntabra y comparantlos vers el Caucasus y el Caspi, demostrà que n'hi havia una bona partida de consemblants y fins y tot d'idèntichs, deduint-ne que'ls Ibers procedien de l'Escítia y qu'eren *arys* o indo-germànichs, y, per consegüent, també hu havia d'eser l'idioma llur.

Lo Rt. P. Fidel Fita dins son discurs d'entrada a l'Acadèmia de l'Història: *El Gerundense y la España primitiva* (Madrid, 1879), fundantse amb el metex estudi toponímich, en va treure la metexa conclusió: que'ls Ibers y l'idioma llur eren *arys.* Confirmà tal conclusió y l'especificà molt més dins un altre estudi, notabilíssim per molts de conceptes y ja retret vàries *vegades: Restos de la declinacion céltica y celtibérica en algunas lápidas españolas (La Ciencia Cristiana*, Madrid, T. VII, VIII, IX, X). Dins aquests nou articles demostra conèxer a fondo, [82] ademés de les llengues clàssiques y el sanscrit, l'antich celta amb totes les seues rames: *gaèlich, welsh, erse, bretó, armoricà.* Aplicà aquexa suma de conexements llingüístichs a l'estudi dels noms gravats dalt d'una mala fi de làpides de casi tots els endrets d'Espanya (de la regió catalana no n'hi entra casi cap); y formula una sèrie de conclusions, molt dignes de tenirse'n conte per llur solidesa y trascendència. Vetassí les capitals: 1.ª L'idioma indígena que's parlà durant la dominació romana a Galícia, Lusitánia y la Celtibéria era celta y sa estructura gramatical ben distinta del vasch (ib. T. VII, p. 128); 2.ª Dins la Turdetània en els noms propis també's troben rastres visibles del celta i de flecsió celta (ib. T. VIII, p. 328); 3.ª Recorda que Plini (*Nat. Hist*. III, III) diu: «que'ls cèltichs vengueren dels celtíbers, de Lusitània, —se demostra per les coses sagrades, la llengua, y els noms de les ciutats que's distingexen dins la Bètica» *(celticos o Celtiberis ex Lusitania advenisse manifestum est sacris, lingua oppidorum vocabulis, quae cognominibus in Baetica*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

distinguntur, y que Polybi (Strabó, III) diu que'l *Betis* (Guadalquivir) naxia dins la Celtibèria. Fundat amb axò y en les làpides d'aquells endrets, sostén que'l celta s'estengué a la Bètica y s'en ensenyorí (ib.). Ja veurem, en esser hora, quines conclusions treu sobre'l vasch la teoria *humboldtina.*

e) Cesar Cantú dins la seua *Historia Universal* (Barcelona, 1885, T. II, L. V. c. I, p. 292) se limita a dir que la *comunidat de noms geogràfichs, anteriors a n-els romans,* que hi ha *dins Espanya y dins Itàlia, prova'l parentesch dels pobles primitius* que hi habitaren; y, per lo metex, de l'idioma qu'uns y altres parlarien.

f) Guillem Deecke dins lo seu estudi *Die Italischen Sprachen (Grundr. der Rom*. *Phil.* T. I, p. 335) diu que a n-el centre y sur de la «península» italiana «hi capllevaven tal volta Ibers, es verosímil que fos axí per la costa ponentina del sur y les dues grans illes (Sicília y Sardenya) com se veu p'els noms de lloch» d'aquexes encontrades y «per les claricies de l'antigor»; pero no precisa gens tampoch quina seria la llengua que parlaven aquells Ibers.

g) El Dr. Fernández y González dins la seua obra referida *(Prim. pobl. hist.* c. II, p. 151-2; c. VII, p. 295-305) presenta una vintena de noms geogràfichs ibèrichs, idèntichs o molt consemblants a n-els d'una xixantena de poblacions y rius del nort d'Àfrica, trets uns y altres noms dels geografs antichs; y llavò fa veure una partida d'analogies y coincidències de noms propis y geogràfichs d'Itàlia, Gàl·lia meridional, Espanya y dita [83] regió africana, d'ont resulta la co[n]semblansa d'idioma que hi hauria primitivament dins totes aquexes nacions; y, per lo metex, les clarícies qu'alcansem sobre l'idioma primitiu del nort d'Àfrica y d'Itàlia, ens poren donar llum sobre l'idioma ibèrich.

h) Ernst Windisch dins son estudi *Keltische Sprache (Grundr. der Rom. Phil.* T I, p. 299) diu que son unes «proves llampants d'haverhi haguts antigament Celtes» dins Espanya, «els noms celtes de ciutat inconfundibles, molts dels quals acaben en *briga.* Sobre axó hi ha'l

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

mapa de Kiepert: *els noms ibèrichs y celtes dins Espanya (Mensuari de la R. Acadèmia de Ciències de Prussia*, Berlín, 1864, §. 143), instructiu fora mida. Ell mos fa veure que'ls noms celtes y ibèrichs se troben uns devora'ls altres, no sols dins el territori anomenat celtibèrich, sino que succeex just lo meteix dins la major part de tota Espanya». Diu desprès que «la poblasió celta se degué aficar dins l'ibèrica seguint les conques dels rius»; que's «demostra més pura a les costes ponentines que dins la Celtibèria»; que, «segons Strabó (III, I, 6), ocupà d'una manera predominant la regió entre entre'l curs inferior de l'*Anas* (Guadiana) y del *Tagus* y llavó'l sur de Portugal, aont s'hi afegiren lusitans»; que «se troben noms celtes devora'l curs del *Tagus* fins a Toledo y més amunt» y «també n'hi ha a balquena devora'l curs del *Durius* (Duero)»; que «els noms de ciutat demostren que en la regió nort-oest de Galícia, particularment a la costa, hi capllevaren celtes»; que «està casi net de noms de ciutat[s] celtes el territori que s'estén de l'Ebre a n-els Pirineus y de la Vascònia fins a la mar y llavò'l triangle que forma l'Ebre, el litoral mediterrani y una línia de Saragossa fins a *Segobriga* (Segorb) y desde Sagunt dins tota l'Espanya meridional desde la serra divisòria d'Andalusia; y que «dins el endrets inmediats a n-el Pirineus d'una y altra banda, no's troba rastre de celta».

i) En Josep Pella y Forgas dins sa *Historia del Ampurdan* (c. VII, app. C.) presenta una taula de *noms locals* ampurdanesos comparantlos amb altres de Galícia, Astúries, Lleó, Aragó, Navarra y França, idèntichs o molt consemblants, y en deduex que'ls Celtes s'establiren dins l'Empordà.

j) D. Antoni Delgado dins la seua obra referida (T. I, *Proleg.* p. LXXXI) suposa *chimites* (nissaga de Cham) el primers pobladors d'Espanya, y que parlaven llengues monosil·làbiques, y que més tart vingueren'ls *Ibers,* de nissaga *jafètica,* escitotràcichs, y amb ells altres gentades del centre y nort d'Àsia, qu'ocuparen part de Grècia, d'Itàlia y la Gàl·lia meridional, y parlaven tots aquests llengues

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

bisil·làbiques; y que després [84] vengueren pobles del nort d'Àfrica, procedents d'Àsia, que poblaren el sur de la península. Més envant (ib. p. CVILVII) posa que les llenguas que predominaren primitivament dins la península foren la *ibèrica, la fenícia* y la *cèltica,* y que la *vasca*, si no es la dels primers habitants, li es molt consemblant, y afig que'ls fenicis parlaven una llengua semítica, y que'l nom de moltes de ciutats de la Bètica es semítich y qu'algunes poblacions ibèriques de l'embocada de l'Ebre duen noms de fesomia semita.

De l'estudi d'En Sampere y Miquel *Toponomàstica catalana* y dels qu'ha publicats Moss. Grandia n'hauren [sic] raó en tractar del[s] partidaris de la *teoria humboldtina.*

Altres dos estudis hi ha de toponímia catalana: *a*) *Origenes históricos de Cataluña por el Dr. D. José Balari y Jovany, catedràtico de la*... *Universidad de Barcelona...* Premio MARTORELL (20000 pes) *del concurso de 1897.* Barcelona 1899; *b*) y un de Moss. Joan Segura, de Santa Coloma de Queralt, aont hi ha estudiats uns quatre mil *noms propis y de llochs,* y mos ho ha oferit p'el *Diccionari.* Com no hu hem vist, no'n poren [sic] dir res per ara. El Dr. Balari fa venir del llatí casi tots els *noms locals* catalans qu'estudia.

D. —Y ¿ja no n'hi ha pus de rastres dels Ibers dalt la terra, fora de les monedes y inscripcions y noms de lloch? ¿Se varen refondre completament amb els romans tots aquells pobles de l'antiga Ibèria? ¿No s'en conserva cap dins qualque recó de la península o de la Gàl·lia meridional, que s'escapullàs de la *romanisació,* qu'absorbí tots els altres, y mantengués a travers dels sigles el seu caràcter primitiu y la seua llengua?

Es creència general entre'ls historiadors y arqueólechs que sí que s'en es conservat un: el poble vasch, reduit avuy a les dues vertents dels Pirineus occidentals, estenentse una mica més a cada banda y formant set subregions: quatre d'espanyoles: *Biscaia, Guipúscoa, Àlaba y part de Navarra;* y tres de francese*s: Basse Navarre, Labourd*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

y *Soule;* contant aquelles *quatre* unes 500.000 ànimes y aquexes tres unes 140.000 (Gerland, *Die Barken u. die Iberer, Grundr*. *der Rom. Phil.* p. 313; Louchaire *Etud. sur les Id. Pyr.* c. III). Entre'ls pobles que Plini *(Nat. Hist.* III, I) y Strabó (III, *de situ Hisp*.) situen a la regió pirenayca, figuren els *vacceus* y *vascons*. Discutexen els historiadors la major o menor estensió de territori qu'aquex poble ocupava: uns volen que fos tota la península (Larramendi, Humboldt) y altres (M. R. de Berlanga, RABM. 1898, p. 380) que just fos l'actual Navarra espanyola; pero tots convenen en qu'es un dels pobles [85] prehistòrichs de la península, més o menys entremesclat d'altres en tants de si les com li son passats per demunt.

¿Ha conservats aquest poble monuments escrits de son origen y època primitiva? Cap. No'n sabem res pus que les poques y boyroses referències dels historiadors y geografs grechs y llatins. La seua història se pot dir que comensa amb la reconquista cristiana (sitgles IX y X).

Ficsantmos en la seua llengua, qu'es lo que'ns interessa directament, vegem quins monuments escrits s'en conserven d'alguna antiguedat. Vetassi'ls principals: —*a*) *Un Glosari navarro-labortà,* del sigle XII, inclòs dins el *códich Calixtí* (F. Fita, BRAH. XXII, 519). —*b*) La *Reja de Son Millán,* document de l'any 1025, inclòs dins el célebre *becerro* (vedellet, pergamí) de l'abadia d'aquell nom (id. BRAH. III, 219-22). —*c*) Empadronament dels pobles d'Àlaba, de l'any 1295 (id. ib. 217-19). —*d*) Escriptura de fundació de l'esglèsia de Sant Miquel de Echevarria, devora Elorrio, de l'any 1053 (id. ib. 202-5). —*e*) El *Libro Redondo* de la Seu de Pamplona, de devers l'any 1167, que cita'l P. Moret dins ses *Investigaciones históricas de las antigüedades del reyno de Navarra,* L. I, c. 4, T. VIII de *Anales*, Tolosa de Guipúscoa, 1891 (F. Fita, BRAH. XXII, 579). —*f) Llibre d'or de* Santa Maria de Baiona, cartulari del sigle XIV, ms. de *Archives des B. Pyr.*, G. 54, ap. Louchaire, *Etud.* sur *les Id. Pyr.* c. III, § 2). —*g*) Cartulari de St. Juan *de Sordes,* del sigle XIII, publicat a París-Pau,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

l'any 1873 (ap. eund. ib.). —*h*) El famós passatge vasch del discurs de Panurge, de l'any 1541 (ib.). —*i*) Poesies en dialecte bax-navarrès de Bernat Dechapare, Rector de Sant Miquel *vell,* de l'any 1545, primer llibre vasch estampat (ib). —*j*) *Versió* en dialecte *laburdà,* del Nou Testament, del protestant Juan de Liçarraga de Briscous, estampat a la *Rochelle* l'any 1571. Presenta més baldor de paraules y de formes arcayques que les poesies de Dechapare y fa veure que'l *laburdà* vell era molt més polent que l'actual (ib.).

Tots aqueys monuments, fora'ls tres derrers, estàn en llatí, però empedregats de paraules *vasques,* que servexen admirablement p'els estudis llingüístichs. El P. Fidel Fita (BRAH, III, 223-43) en fa un de bellíssim dels noms que du *la Reja de San Millan*, comparantlos amb els de les altres fonts, y en treu consecuències ben lluminoses sobre l'ancarnadura y les evolucions del vasch, que convé ferm tenir en conte.

De manera que fins avuy, per judicar del vasch, no tenim més monuments escrits qu'aqueys y llavò les set variedats dialectals que la llengua parlada presenta actualment. [86]

Vegem que diuen els filòlechs y arqueòlechs de la nissaga y estructura d'aquexa llengua.

Abans emperò recordem la gran divisió qu'establex Max Müller *(La Cience du Langage,* VIII,[e] Leç. p. 3-43 ss.) en —*a*) *llengues monosil·làbiques* o de *rels* broxes, axò es, que cada paraula es una *rel (v.* gr. la llengua *xina*), que representen el primer període del llenguatge humà; —*b*) *llengues aglutinants* o de *desinències,* aont dues o més rels *s'aglutinen,* se confegexen per fer un mot, conservant la primera la seua independència radical y reduintse la derrera a una desinència rònega, llengues que representen el segón període del llenguatge humà y s'anomenen *turànies*, pròpies dels pobles nómades, axò es, tots els pobles d'Àsia y Europa que no son arys ni semites. —*c*) y *llengues flecsives* o amb *flecsió,* que representen el derrer període del llenguatge y que s'anomenen també

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

orgàniques o amalgamants, aont les rels se refonen y repasten de tal manera, que perden llur independència, tramudantse les rels y les desinències. Pertenexen a n-aquexa tercera classe les llengues *àryes (indo-germàniques)* y les *semítiques.*

Vegem, donchs, a n-e quina d'aquexes tres classes pertenex el vasch y quina es la seua nissaga y estructura, per poder llavò deduir de qualque manera quina havia d'esser la llengua dels Ibers.

Moss. Grandia dins sa *Gramàtica Etimològica Catalana* (Barcelona, 1901. —*Introd. concl. 2ª y* 3ª) pretén que «la llengua ibèrica» era «semítica, y que «el basch» es una «variant» de la «ibèrica». Presenta com a prova l'estudi de set *rels* de matèria orogràfica, par les quals esplica un bon enfilall de noms de lloch catalans. —Bruce-Whyte, *Histoire des Langues Romanes*, (París, 1841. T. I, c. III) sostén que molt abans de l'època històrica sortiren d'una llengua mare desconeguda les primitives llengues d'Itàlia, Gàl·lies, Gran Bretanya y Espanya, axò es, el *celta* o *gaèlich,* y els dialectes *itàlich y ibèrichs*, un d'ells, el *vasch* (ib. c. V); y qu'aquest ofereix grans analogies amb el *welsh, vell bretó y armoricà,* y qu'es un testimoni vivent de lo qu'era'l llenguatge la primeria del genre humà, aont no hi havia mes que noms sustantius, y qu'aqueys se *verbalisaven* (ib.) —Lo Rt. Fidel Fita *(Rest. de la decl. celt. y celtib., Cienc. Cristiana*, T. VII, p. 119) sostén ben resolt que «el vasch es una llengua purament àrya per les seues rels»; que «té flecsió interna (dins la rel, no a la desinència), qu'es característica dels idiomes celtes» (ib. p. 114). Fa notar que dins el vasch la rel del noms d'instruments de tall es *aitz* (*silex,* pedra foguera), y axí *xadeta es aitzur*, *axa es* [87] *aizcor*, etc. D'axò deduex qu'aquest idioma se remunta a l'*edat de pedra,* axò es, quant tots aquells instruments eren encara de pedra y no de metall (BRAH. XXII, 581). —Ujfalvy (*Les Migrations de peuples,* IIIe P.^{e} p. 188-9) veu dins el vasch gran belquena de mots celtes, grechs y llatins, y el relaciona amb l'irlandès, bereber, albanès y copte. —El Dr. Manuel R. de Berlanga

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

(*Estudios Epigr.* RABM. 1898, p. 54, 68) considera'l vasch tan divers dels idiomes *arys* com dels *semítichs,* y diu qu'es idioma *aglutinant*. —El notable vascòfil príncep Lluis Llucià Bonaparte *(Langue basque et langues finnoises,* Londres, 1863, ap. Louchaire, ib. c. III, § 3) califica'l vasch d'*aglutinant,* pertenexent a n-el boldró *uralo-altaych*, y estudia les semblanses que té amb el *morduin* y el *vogul*, *turanis* tot dos (ap. eumd. ib.). —Li senyalen la metexa nissaga Hovelacque (Ling. p. 154.) y Ribary (*Essai sur la langue basque*), estudiant la consemblansa que guarda amb el *magyar* (ap. eumd. ib.). —Louchaire (ib.) es del metex sentit que'l princep Bonaparte, y diu que «el procediment vasch de suficsació nominal y de composició verbal» «caracterisa igualment les llengues de l'Hindustan del sur, de la Sibèria, Rússia del nort, Àfrica y Amèrica septentrionals», y axí resulta emparentat amb els idiomes de totes aquexes grans regions. Diu terminantment que les «relacions del vasch amb les llengues indo-europeues y semítiques consistexen sols en semblanses de vocabulari, que no passen sovint de pures coincidències y no poren dur a cap conclusió». —A. Maury, catedràtich del col·legi de França y membre de l'Institut, també califica'l vasch d'idioma uralo-altaych, axó es, aglutinant, y nega que siga indo-europeu (ap. O'Shea, *La Maison basque*, Pau, 1887, p. 10-20, ap. FG. c. II, ap. 118). —El donen també per *turaní o aglutinant* els filòlechs Opert (*Journal Asiatique,* 1874, ap. FG. ib. p. 131), Maspero (*Histoire Ancienne*, c. IV *(Die Basken u. die Iberer*, Strassburg, 1886, ap. FG. ib.) y Fritz Hommel *(Geschichte des alten Orients*, 1887, ap. FG. ib.). —Mr. Charency (*La langue basque et les idiomes de l'Oural*, p. 53, ap. FG. c. II, p. 117) fa notar que dins alguns idiomes americans se troben, devora formes verbals semítiques, moltes de formes vasques y la formació dels plurals en *ac* y noms de nombre y pronoms consemblants a n-els vaschs; cita una partida de coincidències de paraules vasques amb altres de *coptes* y *egípcies.* —N'hi ha que donen per semites aqueys dos idiomes; però Max Müller (ib. VIIIe

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Leç. p. 342) y els professors Mr. G. Harris y Mr. G. Perrot (ib. in nota) consideren que hi manca molt per estar provat de que hu siguen. —L'americà Sir J. Champbell (*Ancient Races of Peru*, Nancy [88] 1875, T. I, p. 356, ap. FG. c. II, p. 124 in nota) troba coincidències idiomàtiques entre'ls vaschs y els turanis de Caldea, aràbichs o arameus antichs, llibis y peruans, y dins la seua obra *Etruria capta* (1886 ap. FG. ib. c. VII, p. 301) sostèn amb Mr. Robert Ellis *(Sources of the Etruscan and Basque Languages* 1886, ap. FG. ib.) la connecsió del vasch amb l'etrusch, que consideren *turani.* —Mr. Julià Vilson, dins el *Congrés Internationale des Americanistes* de 1875, sostengué una partida de consemblanses del vasch amb les llengues americanes *lenape, algonquino* y *iroqués* (Vid. FG. ib. p. 117 in nota). —Max Müller y Pruner-Bey, contestant a consultes del famós vascòlech Bladé, digueren que'l vasch es idioma turani, axó es, aglutinant, amb descapdells semítichs (FG. ib. c. II, p. 133 in nota). —D. Antoni Delgado (ib. T. I*, Proleg* p. CV.) veu dins el vasch elements semítichs, celtes, grechs y llatins. —El Dr. Fernández y González (ib. p. 81), després de dir que dins el *berberí* predomina'l semítich, fa veure que'l vasch y aquell tenen una bona partida de paraules comunes (numerals, pronoms, verbs y adverbis) y en cita trenta set d'aquestes; y llevò sostén que'l parentiu del vasch encara es més estret amb l'antich meda, turch, temul, els idiomes del nort d'Àsia, l'hungar, el japonès y el de Sumir-Accadi de les *cuneyformes* (ib. p. 83); posa a la vista les desinències idèntiques y consemblanses de declinació dins el vasch y el caldeu antich o *turani* de la familia meda (ib. 84 in nota) y les coincidències especialíssimes de la conjugació vasca amb la semítica (assíria, aramea) y la mexicana (ib. p. 89-90 in nota); y diu llavò que'l vasch inclou una multitud de paraules semites, assimilades completament dins el fondo general de l'idioma, a una època antiquíssima, anterior tal volta a l'influència fenícia (ib. p. 88); y cita'l fet de que Klaproth senyala cent cincuanta rels semítiques dins les setcentes paraules vasques que Humboldt

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

inclogué dins el derrer tom del *Mitrídates* de Adelung (ib. p. 90); y acaba per dir que'l vasch es una mescla de *turani* y semita (ib.). Y després d'haver recordat (ib. p. 90, 131) que Mr. Opert (*Journal Asiatique,* Sér. V, t. V, p. 178 ss) diu que la llengua de Sumir-Accadi (de les *cuneyformes*) es una mescla de semita y turani amb elements pre-fenicis y armeni-antichs, y que Mr. Sayce (*An elementary Grammar of the Assyrian Language*, 1875) regonex a n-els idiomes turanis el caràcter proto-semita, rebat 'l clau dins el discurs que pronuncià a n-el *Congrés XIII internacional dl Orientalistes*, celebrat a Hamburg l'any 1902, dient que'l vasch es un idioma semítich, es el dir, ple de contingents semítichs, axó es, *egipcis, etiòpichs berbers, assiris,* [89] *medes, turchs* y d'altres llengues *turànies;* y diu que'ls elements que hi han influit més son l'assiri, y singularment el fenici y caldeu (BRAH. XLIV, 360-2). —Mr. Bladé *(Etudes sur l'origine des Basques,* París, 1869, p. 487-8, ap. FG. ib. p. 132) diu que'l vasch posseex molts de mots d'idiomes turanis, mots espressadors de nocions elementals, pertenexents a un estat social primitiu, com son els noms de nombre; y ademés que hi ha relacions entre la conjugació vasca y la dels idiomes *turanis,* sobre tot, amb l'hungar.

De manera que, a la fi, hi ha tres parers entre'ls sabis sobre'l vasch. Uns diuen qu'es idioma *turani* o *aglutinant;* altres, qu'es una mescla de *turani* y *semita*; y altres, qu'es *ary* o *amalgamant.* Per definir quin'es la nissaga del vasch, se presenten una mala fi de dificultats: —1a El vasch y'ls demés idiomes amb·e qui'l comparen, essent tan antiquíssims, per forsa han d'haver sufertes un sens fi de tramudanses, com s'esdevé a tots els idiomes en el trascurs dels sitgles; tramudanses que no han d'haver alterada poch llur fesomia y constitució primitiva. —2a Segons fa notar Max Müller (ib. VIIIe Leç. p. 350 ss.), axí com els idio*mes arys* duen el metex ayre y els *semítichs* també, un dels distintius dels idiomes *turanis* es precisament la falta absoluta entr'ells de tot ayre de família y llevò una propensió espantosa a tramudarse contínuament; y no unes

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

tramudanses qualsevols, sino ben fondes; fins a l'estrem de que, passades unes quantes de generacions, ja es un altre idioma. Es ver que, introduida la civilisació dins el pobles *turanis* (nómades), l'idioma se ficsa y s'assanta qualque mica, y minven ferm les tramudanses. Pero com la civilizació tardà molt a introduirs'hi, y encara a moltes de bandes no s'hi es aficada, ¿quin possible es judicar, amb mitjanes probabilidats d'avenir el judici, sobre les llengues *turànies* primitives y llurs nissagues y entremeliadures? ¿Aont son tals llengues després de tantes de transformacions com han sufertes? Si s'en conservaven monuments escrits, a-les-hores poríem fonementar el judici. Axí com estam ara, no porem sortir de conjectures, moltes d'elles a l'ayre. —3a De l'estat primitiu dels idiomes, tant semites, com arys, com turanis, no`n sabem casi res. La Ciència, a forsa d'escorcolls y d'endardells y de cremars'hi les celles, es ben poquet lo que n'ha pogut aclarir. ¿Qui es que sab res en clar del proto-semita, del pre-fenici, del copte y egipci primitius, dels idiomes chamites, dels *jafetes* primitius? ¿Pot estar segura la Ciència d'esser arribada a l'enfront ni a mitjàn camí de l'idioma Sumir-Accadi o de les inscripcions *cuneyformes* babilòniques? Y com precisament l'època de l'estat [90] primitiu de tots aqueys idiomes hagué de coincidir amb la primera població d'Espanya, y totes les senyes son de que'ls vaschs foren dels primers, per judicar de la llengua de tals pobladors, y per consegüent, dels vaschs; per establir quina fou la nissaga de la llengua vasca, d'ont sortí y quina es la procedència dels seus co[n]stitutius, —ens falten casi totes les clarícies indispensables per porer arribar a tal definició; ens falta la conexensa de l'estat primitiu de totes aquelles llengues, axò es, estam casi a les fosques de tot. —Vetassi esplicades, a n-el nostre entendre, les divergències diametrals entre'ls sabis sobre la nissaga y constitució de l'idioma vasch.

E. —*La teoria humboldtina:* —Essent el vasch l'única llengua prehistòrica d'Espanya y una de les poques de tota Europa, massa's

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

veu la suma trascendència qu'ha de tenir son estudi per resoldre la questió de la llengua primitiva de la península. No es gens estrany que la ciència filològica hi haja cremat tant d'oli estudiant tal llengua, y que la teoria de Humboldt haja fet tant de renou y suscitades tantes d'adhesions y contradiccions.

Resumint els estudis fets sobre numismàtica ibèrica, ja vérem que inicià aquexa teoria el P. Larramendi l'any 1729, y que la patrocinaren amb poch tranch Carlos-Zuñiga l'any 1801 y Erro-Aspirós l'any 1806. Deu va compondre que la prengués per conte seu el gran filòlech prussià Guillem Humboldt, que li donà caràcter científich y una gran autoridat dins el mon de les lletres. Comensà per posarse en relació amb els vascongats, Rts. Astarloa y Moguel-Urquina, Rector aquell de Durango y aquest de Marquina, y feu un viatge a les Vascongades per estudiarhi l'idioma bax de la direcció d'aquells dos entusiastes (P. de Berlanga, *Est. Epigr.* RABM, 1898, p. 54). Després de moltets d'anys va escriure la seua famosa *Prüfung*, ja referida, aont, estudiant los *noms locals* d'Espanya y veent en casi tots rels vasques, deduí que'ls Ibers, que posaren tals noms, eren els antecessors, els pares dels vaschs, y que'l vasch era la llengua d'aquells, formant ells diferents soques y ella diferents dialectes, estesos per tota la península, Aquitània, Provença, Itàlia, illes mediterrànies y fins dins la Tràcia (Louchaire, *Les origines linguistiques*, Pau, 1877, *Avant-Prop.;* Gerland, *Grundr. der Rom. Phil*., p. 325).

Tot lo mon sabi va aceptar amb viu entusiasme aquesta teoria, y s'hi fundaren per llurs enquestes històriques y arqueològiques escriptors tan intesos com Michelet, Fauriel, Amadeu Thierry, Bouard y molts d'altres. Passat l'any 1850 s'inicià [91] una forta reacció contra la tesis humboldtina, pero encara aquesta recobrà apoch poch el seu predomini entre'ls sabis, si bé notablement modificada y rectificada (Louchaire, ib.; Gerland, ib. p. 325-7).

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Donarem un resum brevíssim dels impugnadors y propugnadors de Humboldt, y axí resultarà resumit l'estat actual de la *questió ibèrica,* això es, de la llengua dels Ibers.

Impugnadors: Mr. Bladé amb sos *Etudes sur l'origine des Basques* (París, 1869), Mr. Van-Eys amb sa lucubració *La langue iberienne et la langue basque demunt Revue de Linguistique* (París, 1874) y Mr. Vinson dins el pròlech de la traducció que feu del llibre hungar *Essai de la langue basque* de Ribary (París, 1877) y dins *Le Basque et les langues americaines* (París, 1876) negaren en rudes que'ls testimonis històrichs, l'antropologia, la numismàtica ni la toponímia provassen gens la tesis *humboldtina,* sino tot lo contrari. Les proves qu'aduiren patexen massa de fluxes, y llevò que només enderroquen, no edifiquen. Seguí el sentit d'aqueys crítichs Mr. Abel Hovelacque dins sa *Linguistique* (2a edic. 1877) negant que'l vasch haja tenguda may més estenció geogràfica qu'avuy; pero'ls-e refutaren Mr. d'Avezac dalt la *Revue critique* (16-19 mars, 1870) y Mr. Webster dalt *Bulletin* de la *Sociéte Ramond* y dalt *The Academy* (Louchaire, ib.). —Dins Espanya té la teoria humboldtina dos contraris ben resolts y de molt de bagatge científich: el Rt. P. Fidel Fita y el Dr. Rodríguez de Berlanga. El P. Fita l'ha combatuda fort ferm dins son referit estudi *Rest. de la decl. celt. y celtib.,* que casi tot resulta contra ella, y dins molts de volums del bolletí de l'Acadèmia de l'Història ha insistit en l'impugnació, fins a n-el punt de dir dins el vol. XXXIV, p. 169: «El tema de Humboldt se desvanece casi por completo á la luz de las inscripciones ibéricas genuinas». El Dr. Berlanga ha fet molt de foch contra aquexa teoria y contra'l vasch y la gent antiga que'l parlava, dins sos *Estudios Epigráficos* dalt la *Rev. de Arch. Bibl. y Mus.* (1897, p. 483-97; 1898, p. 49-69) y dins *Los Vascones y la Prehistoria* (ib. 1898, p. 370-87). Sostén el Dr. Berlanga que'ls Ibers eren arys y lo metex la llengua llur, y que'l vasch es llengua *aglutinant,* y que fins passat la vinguda dels barbres del nort no tengué més territori que lo qu'es avuy la Navarra

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

espanyola. L'argument caporal del Dr. Berlanga y del P. Fita contra la teoria humboltina es que, axí com se lligen avuy les llegendes numismàtiques y les inscripcions ibèriques, presenten una llengua desconeguda que no té gens de consemblansa, d'aprop ni de lluny amb el vasch. [92]

Propugnadors: —a) Mr. Boudard dins son *Essai sur la Numismatique Ibèrienne,* recordant qu'abans de la conquista dels romans se parlaven dins Espanya quatre llengues: l'ibèrica, la celta, la fenicia-púnica y la grega a les colònies greg[u]es (L. I, c. V, § V); diu que les regions nort-est, y sud-est les ocupaven els Ibers; y part del centre, sud-oest y oest els celtes (id. ib. § VII); que'ls Ibers ocupaven l'occident d'Europa y que parlaven la metexa llengua que'ls vaschs, de manera que'els Ibers foren els vaschs antichs axí com els vaschs son els Ibers moderns (id. ib. C. I, § 2); que'ls noms de lloch dins Espanya s'espliquen millor p'el vasch que per l'hebreu y el grech (ib. c. IV 6); sostén l'identitat de l'ibèrich y el vasch per l'identitat de sufigs, formació de mots y les rels, comparant el vasch amb les llegendes numismàtiques ibèriques (ib. p. 100); diu que l'esplicació de les etimologies dels noms de lloch per l'hebreu, fa nec(c)essari tallar lletres a la rel per arribar a l'etimologia, y res d'això hi ha que fer si la treym del vasch (ib. p. 102); y que hi ha una diferència radical entre'ls sons elementals del fenici y de l'ibèrich, entre les desinències dels noms de lloch y els sufigs, y axí la formació dels mots es ben oposada (ib. c. v. § v.).

c) El filòlech austriach Phillips dins les seues *obres Ueber das iberische Alphabet* (ib. Viena, 1870) y *Prüfung des iberischen Ursprungs einzelner Stammes-und Städtenamen in südl.-Gallien* (1871) y dins altres accepta en principi la tesis *humboldtina* y tracta de millorarne les proves per medi de l'estudi de les llegendes numismàtiques y inscripcions ibèriques, confirmant la consemblansa de noms geogràfichs entre Espanya y la Gàl·lia meridional, formats

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

de rels vasques, y que indiquen, si no la identitat, el parentesch dels pobles primitius que hi habitaren (Gerland, ib.).

d) El príncep Lluis Llucià Bonaparte dins les seues *Remarques sur plusieurs assertions de M. Abel Hovelacque* (Londres, 1876, p. 22) se demostra gran admirador de la teoria de Humboldt. Aquest crítich, per sa fonda conexensa del vasch y p'els grans estudis que hi ha fets, passa com una de les primeres autoridats del mon en la matèria (Louchaire, ib.).

e) Mr. Louchaire dins sos importantíssims estudis, tan sovint citats, *Les Origines Linguistiques de l'Aquitaine* (1877) y *Etudes sur les Idiomes Pyréneens de la région française* (1879), fentse càrrech de les proves y arguments aduits contra y a favor de la tesis *humboldtina*, se declara partidari d'ella en el fondo, pero modificantla notablement en la manera de formularla y de provarla, tot dient: «En temps de Strabó, Plini y Ptolomeu hi [93] havia dins la regió sur, centre, est y nort-est d'Espanya llochs que duyen uns noms que s'espliquen verosimilment en el sentit y en la forma per l'*éuskar,* parlat actualment dins un recó dels Pirineus. Aqueys noms son prou nombrosos y les semblanses prou feridores per un porer afirmar sens temeritat que dins una gran part del territori espanyol se parlà antigament una llengua diferent de l'idioma cèltich y qu'aquexa llengua era parenta de la llengua vasca. Guardemmos de inferirne amb Humboldt l'identitat ètnica del poble *iber* y del poble *basch* d'avuy, ni fins-y-tot l'identitat llingüística d'aquex vell idioma espanyol amb *l'éuskar.* Fessem constar només el parentesch incontestable de les dues llengues, y amb axò ja hem dit tot lo que hi ha de cert dins la teoria *iberina.* Axò basta d'altre vent per fer ben verosímil l'hipòtesis d'aquells qui veuen dins el vasch el derrer representant d'una família llingüística qu'hauria tenguda altre temps per dominis tota la península espanyola» *(Les Orig. Ling.* p. IX). Dins l'altra obra *Etud. sur les Id. Pyr.* (c. I.-III) ratifica y reforsa aquexa conclusió solidíssimament estudiant els *noms* de *llochs y de persones*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

de la regió pirenayca y aquitànica. No hi ha dubte de que Mr. Louchaire es dels qui han tractada més a fondo y amb més solidesa la questió ibèrica. Les seues conclusions seràn males de desfer.

f) El filòlech alemany G. Gerland, tantes de voltes citat, dins el seu preciós estudi *Die Basken und die Iberer (Grundriss der Rom. Phil.* T. I) califica d'admirable el mètode de Humboldt en ses línies generals, però deficient y errat el seu descapdell (ib. § 8); se fa seues les conclusions de Louchaire; rebutja per gratuites les impugnacions de Bladé, Vilson y van-Eys; sostén la solidesa de l'interpretació dels noms de lloch ibèrichs per via del vasch (ib.); diu que les buydes impugnacions de Vinson y Van-Eys no basten per decantarlo» de la seua «idea, que professen a Alemanya la major part dels sabis y els mes competents, y a França y a Anglaterra tot una sèrie d'escorcolladors y d'erudits capdalts, que diuen que amb els vaschs y l'éuskar tenim la nissaga dels Ibers y de l'ibèrich», y fa notar la gran consemblansa y fins y tot identidat de la fesomia y idiosincràcia dels vaschs amb els vells Ibers (ib. § 9); sostén que «dins tota l'Ibèria foren en lo essencial iguals el caràcter, les costums y la llengua, que sens dubte oferí sempre diferències dialectals, tal volta grosses, y que per consegüent totes les soques y pobles ibèrichs foren prop-parents dels vaschs» (ib. § 10); que'ls pobles ibero-vaschs son estats l'element fonamental d'ont principalment bax de l'influència romana s'es constituit y desplegat el poble espanyol y [94] francès meridional» (ib.); y insistex en que'ls Ibers, «encara que dividits en rames soltes y dialectes, sempre formaren una unidat llingüística ètnica. Trobam per tot la llengua espanyola», axò es, castellana, «descapdellada d'una manera ben igual; les diferències dialèctiques no descansen dalt diferències del fonament ètnich, sino que sols son secundàries. Si'ls Ibers fossen estats una congregació de pobles heterogenis, tornaríem trobar aquelles diferències dins el descapdell de l'espanyol, y axí resultarien llingüísticament oposades les diferents regions, com hi estàn, per eczemple, el francés del nort

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

y del sur, o l'italià del nort y del centre, axò es, aquelles diferències constituirien llengues romàniques diferents de tot. D'axò no hi ha rastre. La diferència de les velles soques vasques soltes no era, per consegüent, mes grossa pot ser que la que hi havia entre les soques de l'Itàlia central que rodetjaven Roma» (ib. § 9). Per completar y aclarir lo que diu el Dr. Gerland, recordarem que dins la nostra península, ademés del castellà (l'*espanyol,* que diuen els estrangers) y del vasch, hi ha'l català y el portuguès. De manera que dins el territori qu'ocuparen els Ibers, no es una llengua tota sola que s'hi es descapdellada, sino que s'en hi desplegaren dues més. Axò ¿contradiu la tesis del filòlech alemany de que l'uniformi(mi)dat y unidat de l'*idioma espanyol* prova l'unidat llingüística ètnica dels Ibers? Creym que no. Sense'ls agents idiomàtichs que sobrevingueren dins la península, posteriorment a la romanisació d'aquesta, —estam segurs, seguríssims, que dins Espanya no hi hauria'l català ni'l portugués com a llengues diferents de la castellana; no hi hauria entre Catalunya, Balears, València, Galícia y Portugal y la resta d'Espanya més que diferències dialectals, per l'estil de les que hi ha entre les Castelles y Aragó, Extremadura y Andalusia.

g) El Dr. Fernández y González dins la seua obra, tantes de voltes retreta, *Primeros pobladores históricos de la península iberica* (c. II), per «comprovar» la difusió del vasch dins la península abans de l'época que conseguiren els geografs y historiadors clàssichs» diu que's troben inscripcions y un sens fi de noms de rius y llochs, interpretables per via del vasch, dins comarques molt lluny una de l'altra, d'Espanya y Portugal, y cita: *a*) la ciutat que Ptolomeu situa entre Villaviciosa y Eboramonte (Portugal), anomenada *Mendiculeia, y* la que l'*Itinerarium Antonini* posa a n-el territori de Lleida, amb el metex nom de *Mendiculeia,* que surt de la rel vasca *mendi,* que vol dir *muntanya; b*) dins el reyne de València se troben noms de lloch de rel vasca, com l'antiga *Ondera*, avuy *Ondara,* y el riu [95] *Túria,*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

antigament Turulis, *Tyris,* qu'Avienus interpretava *per blanch* (*zuria,* en vasch vol dir blanch); *c*) devora les fonts del Tajo els documents de l'època romana hi situen una ciutat de nom *Arriaca,* que's compòn de la rel vasca *arri* (pedra) y del afig toponímich vasch *aga* o *aca* = lloch (Vid. Hübner, RABM. 1897, p. 243; Louchaire, *Etudes sur les Idi. Pyr.* c. IV, § 2). Els alarbs l'anomenaren *Guad-al-ajara,* això es, *vall de les pedres*; *d*) Avienus anomena *Hiberus* el Rio-Tinto de Huelva y Plini li diu *Urion:* els dos noms son de rel vasca; *e*) devora Compostel·la hi havia l'antiga ciutat de *Iria-Flàvia*: *iria* en vasch es *la ciutat, f*) a la vall d'Aran trobaren un tros de marbre amb una inscripció de dos noms vaschs: *Hurbexixo* = vila nova; *Anderexo* = senyora (Louchaire, ib. p. 53, 89; F. Fita. BRAH. III, 135); *g*) Plini (III, XXV) posa'ls *Vàrduls* o *Bardietes,* això es, *els guipuscoans,* com una rama dels *Túrduls,* que capllevaven per la Bètica y Lusitània; y també n'hi hauria dins la *Tarragonesa* quant Tit Livi *(Hist.* XXI, VI: VII) les fa veynats de Sagunt en temps d'Aníbal; per altre vent Strabó (III, IV) posa l'element vasch com a dominant desde Tarragona fins a l'Oceà; y Plini (III, IV), descrivint els pobles de la regió pirenayca de llevant a ponent, situa'ls *vaschs* tot seguit dels *cerretans* y els *Oscences,* això es, d'*Osca* (Huesca), dins la regió *Vescitaniae* (Bascònia); *h*) Ptolomeu (IV, I) posa'ls *Necti-ibers entre* l'Atles major o Diris y la embocada del Roine: a una y altra partió y regions veynades se troben a betzef noms de lloch genuinament vaschs; *i*) Mr. Julià Vinson regonex analogies entre'l vasch y el turdetà, y axó qu'ell impugna la *tesis humboldtina.*

h) Mr. A. Maury, insigne profesor del *Col·legi de França* y membre de *l'Institut,* contestant a una consulta de Mr. O'Shea, sostén que'l vasch «tancat avuy dins una regió dels Pirineus dins Navarra, Biscaia, etc., quant els romans conquistaren Espanya havia d'estar estès dins una gran part de la península, y ho demostra l'estudi dels noms de lloch. El vasch, donchs, pot esser considerat com el derrer vestigi de la llengua dels naturals d'Espanya que'ls

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

grechs y els romans anomenaven tot sovint Ibers» *La Maison Basque,* Pau, 1887, P. 18-20, ap. FG. ib. p. 118.

i) En Salvador Sampere y Miquel dins *Un Estudi* de *Toponomàstica Catalana, obra lloretjada en lo certamen de 1879* (de la *Associació d'excursions Catalana)* (Barcelona, 1880) sostén que'ls Ibers son els aborígenes d'Espanya, que tenien per idioma'l vasch y que la toponimia catalana hu prova plenament per lo que respecta a *Catalunya* (*Prelim. Rass. hist.*, p. 25); y, [96] fentse fort en l'autoridat d'En Cortés *(Diccionario Geogràfico de la antigua España*), de Movers (*Die Phönizier*, Berlín, 1850), de N'Oliver y Hurtado *(Gaceta de Madrid* de 19 de gener de 1863) y de *l'abbè* Bargés, professor d'hebreu a la Sorbona de París *(Recherches archèologiques sur les colonies phéniciennes établies sur le litoral de la Celtoligurie*, París, 1878) «sostén» l'«establiment dels fenicis o semítichs en Catalunya, tessis amplament demostrada en los *Origens y fonts de la nació Catalana*, ahont son autor ha reunit los monuments arqueològichs, lithològichs é històrichs que fan á la demostració y al assumpto»; y afig que «la toponomàstica catalana nos donarà à conéxer algunas vilas y llochs d'origen semítich» (ib. p. 27-8).

j) Sr. Francesc de P. Garofalo, notable filòlech italià, dins el seu estudi *Iberi nella Gallia* dalt el *Boletín de la R. Academia de la Historia* (XXXII, p. 305 ss.) dona per «demostrat» que l'idioma vasch, «després dels escorcolls de Humboldt y els estudis recents, fets amb una conexensa més ampla y segura d'aquesta llengua y amb un mètode científich, deriva o no es divers de l'antiga llengua ibèrica, que probablement fou única per tota la península espanyola, dividida en varis dialectes».

k) Emili Hübner dins el seu notabílissim aplech *Monumenta Linguae Ibericae* y dins el ja citat article *Nuev. Est*. *sobre el ant. Id. Iber*. (RAMB, 1897, p. 241 ss.) se demostra partidari de la teoria de Humboldt, y el Dr. Berlanga (*Una inscr. inéd*. *de Turd.* ib. 1897, p. 483) el regonex com a tal.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

l) Teodor Mommsen, el gran historiagraf [sic] alemany, devant el qual se lleven el capell tots els amichs dels estudis históríchs, també professa lo sustancial de la teoria *humboldtina.*

ll) Moss. Dr. Marian Grandia dins la *Gramàtica Etimològica Catalana* sostén que la llengua del Ibèrs era *en el fondo, l'hebreu, tirant a arameu,* y que'l vasch *es una variedat d'aquella llengua,* y que's *parlà a Catalunya;* però que després els «celtes» «ocuparen» «tota Espanya» «cambiant» «en gran part la llengua», y que «Catalunya parlava un celta seu». Dins sa *Fonètica semitich-Catalana* prezindex completament dels Ibers y dels celtes, y's concreta a provar que *la primera llengua de Catalunya fou semita.* Com aquestes obres han motivat el present estudi, ja veurem, en esser hora, el judici que'ns merexen.

m) El Dr. Claudi Giacomino, catedràtich de Milà, conexedor a fondo del vasch, ha emprés l'estudi de *Monumenta Ibericae Linguae* de Hübner amb l'idea de provar que la llengua de las inscripcions ibèriques es el vasch. Hübner *(Nuev. est. sobre el Id. Iber.* RABM, 1897*,* p. 241 ss.) dona conte de les mostres [97] qu'ha publicades dalt *Archivio Glottologico italiano* d'Ascoli *(Serie Generale, Supplementi periodici,* vol. IV, 1896: du per títol «Intorno all'opera *Mon. Ling*. *Ib*. *ed*. *Aem.* Hübner, Berolini, 1893, pp. CXLIV, 264, 4.º), y sembla que no van malament. ¡Deu fassa qu'arribem prest a n-el cap d' allà!

F. Vérem més amunt que de la toponímia espanyola, italiana, gàlica-meridional y nort-africana y de les referències dels historiadors y geografs antichs se deduex la germandat o propparentesch dels pobles primitius d'aquelles regions y també la identitat o gran consemblansa dels idiomes de dits pobles. Les clarícies sobre cadascún d'ells, servirien per aclarir els altres. El mal es que respecte dels idiomes primitius del nort d'Àfrica, Itàlia, y Gàl·lia meridional estam, poch sa poch llà, tan a les fosques com respecte de l'*ibérich.* Els pochs monuments escrits que s'en conserven, son un misteri: la

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

ciència filològica, per més provatures que hi ha fetes, no n'ha sabut desllatigar casi cap d'una manera satisfactòria, y els sabis estàn dividits y uns diuen blanch y altres negre y altres... virat.

Àfrica septentrional. Max Müller *(La Cience du Langage,* VIIIe Leç. p. 342) diu: «N'hi ha que creuen semítichs els dialec*tes berbers* d'Àfrica septentrional, parlats d'Egipte fins a l'Atlàntich; però estam molt lluny d'haver aclarit el caràcter semítich d'aquexes llengues»; y sos traductors francesos, els doctes catedràtichs M. Jordi Harris y Mr. Jordi Perrot, fan constar (ib.) que «no es tan cert ni tan estret el parentiu» d'aquelles, que's «puguen dir germanes de l'hebreu». En son passats molts de pobles per aquexa grandiosa regió y de nissagues les més diverses y estranyes: *cusites (chamites), pre-semites, turanis*, *semites*, *arys* (*els gètuls*). ¿Qui es capaç de ficsar bé la nissaga dels *llibis*? Ja vérem que moltíssims dels pobladors d'Espanya vengueren d'allà o d'assí s'en hi anaren (Vid. FG. c. II, IV, VII). Estudiant et sabis *el berberi* actual, el troben emparentat amb el *temul* (llengua dels pobladors de l'Índia, anteriors a n-els *arys*), el *meda antich o anerià* de les *cuneyformes, el tartre y turch ac*tual, *el samoyet, ostiach, lapó y vasch* (FG. c. II. p. 80 ss.); el troben reblit de contingents *turanis* y *semítichs.*

Gàl·lia meridional. Com la població primitiva d'Aquitània y la Narbonesa ja vèrem que fou *ibèrica,* y, per lo tant, també hu seria l'idioma, sols ens pot il·lustrar l'idioma dels pobladors que hi sobrevengueren: a l'Aquitània els celtes, y a la Narbonesa els ligurs y més tart els grechs de Marsella y finalment els celtes. —El celta es una mica conegut per via del *bretó, gaèlich* d'Escòcia y d'Irlanda y *welsh* de Wales, qu'encara's parlen. Ara del ligur [98] no se'n sab casi res, segons confessa'l Dr. Windisch dins son referit estudi *Keltische Sprache* (§ I, ap. *Grundr. der Rom. Phil*. p. 284), aont, fundat en paraules de Strabó (II, 5, 28), sostén que'ls ligurs no eren celtes ni parents de tal nissaga, y que desde la regió de Gènova s'estengueren per l'actual Provença y per la Narbonesa, aont s'entremesclaren amb

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

aquells, constituint la *població celto-ligur* (ib. § 2, p. 290 ss.). LoLichaire *(Etud. sur les Id. Pyr.* c. I, § 2) y Garofalo *(Iberi nella Gallia,* BRAH. XXXII, p. 294-344) establexen el parentesch o afinidat d'Ibers y ligurs y llur diversidat dels celtes y gàlichs.

Itàlia y les illes adjacents (Sicília, Sardenya, Còrsega): —Quins foren assí'ls idiomes primitius? Havien d'esser prop-parents de l'*ibèrich o* l'*ibèrich* metex, essent Ibers y llibis els primitius pobladors de dites illes (Cesar Cantú, *Hist. Un*. L, III, c. XXVIII; Deecke, *Die Italischen Sprachen, Grund*. *der Rom. Phil.* p. 335; Fernández y González, c. V, VI, VII) y trobantse dins la península italiana, com dins l'*espanyola,* tirrens *(etruschs), ausonis,* sarts, *enotris*, *ligurs* (FG. ib.). Dins sa lluminosa lucubració *Die Italischen Sprachen* estudia'l Dr. Deecke aquests idiomes, ficsantse en els set dels quals se conserven monuments escrits: l'*osch, els dialectes sabèl·lichs*, el *volsch*, l'*úmbrich, el llatí primitiu*, el *falisch* y l'*etrusch* (p. 337-49); y acaba per dir que'l fonament de tots es *ary,* això es, *indo-germànich*. Com el llatí acabà per menjarlos-se tots, no son gayre coneguts. Sembla que l'*osch,* el(s) *volsch*, l'*úmbrich*, el *sabél·lich* y el *falisch* eren afins del llatí més o menys (Vid. Deecke, ib.; Corssen, Fabretti y Conestabile. ap. Cesar Cantú, *Hist. Un*. L. III, c. XXIV). En lo qu'estàn molt dividits els críticchs es sobre la nissaga de l'*etrusch*, que per la questió *ibèrica* es cabalment el qui té mes importància per haver figurat tant dins la primitiva població ibèrica els *etruschs* bax del nom de *tirrenc* o *turses*, emparentats ab *Tartesis o Turdetans*. Molt ha traballat la ciència per lletgir y desllatigar les inscripcions etrusques. Les ha arribades a lletgir, pero fins avuy no les ha sabudes desllatigar ni interpretar (E. Saavedra, BRAH. XXXV, 333; R. de Berlanga, *Est. Ep.* RABM. 1897, p. 483). Vetassi les tesses principals sobre la nissaga de la llengua etrusca: —El Cardenal Tarquini (ap. Cesar Cantú, ib.) y el P. Cara dalt la *Civilta Cattolica de* 20 de febrer de 1892 (ap. FG. ib. c. VII, p. 303) sostenen que l'etrusch es idioma semítich; Corssen, Fabretti y Conestabile (ap. Cesar Cantú, ib.) neguen que siga semita

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

ni celta, y el donen com a llengua àrya; Isaac Taylor *(Etruscan Researches*, 26), Sayce, Ellis, John Campbell, Carles Pauli, R. Brown Junior (FG. c. VII, p. 300 5) fan els [99] *etrushs* afins dels *finesos, samoyets, turchs* y *mongols*, axó es, *úgrichs* (*turanis*); el *Dr.* Fernández y González (ib. c. VII), fundat amb els estudis de Brash (*Ogam inscribet Monuments of the Gaedhil in the British Islands, with Dissertation on the Ogam Character,* Londres, 1879), De Kay (*The century illustrated Montly Magazine*, Nov. 1888, Apr 1889) y Rhys (*The inscriptions and language of the Northern Picts*), considera'ls etruschs com a branca de la nissaga fino-úgrica, escampada dins Espanya, Illes Britàniques, Rússia, Suècia y Àsia central, y per consegüent la llengua dels etruschs havia d'esser la d'aquexa nissaga; y el Dr. Berlanga (*Teodoro Mommsen,* Rev. de la *Asociac. Art. Arqueol. Barcelonesa,* 1894, p. 376) diu que de l'*etrusch* sols han pogut aclarir que no era celta ni semita.

De manera que dels estudis de les llengues primitives de les regions veynades de l'Ibèria poquíssima cosa porem treure en net sobre quina era la llengua dels Ibers.

Conclusions:

Vetassí les que treym d'aquest llarguíssim escorcoll:

I. Els romans no trobaren dins Espanya una metexa llengua per tot, sino vàries (Vid. Strabó, III, *de Situ Hisp.).*

II. Aquestes llengues eren tan diverses de la llatina, que els llatins no les entenien ni sabien pronunciar molts de noms de les ciutats espanyoles, pertenexents a n-aquelles llengues (Vid. Ciceron. *De divin.* II. 64; Plin. *Nat*. *Hist*. III, I; Pomp. Mela, *Geogr*. III.)

III. El sistema gràfich de les inscripcions ibèriques conegudes no indica cap diversidat idiomàtica dins tota la península y la *Narbonesa,* en no esser dins *Turdetània* (regió de Huelva), dins la regió sur de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Portugal y dins una faxa de terra de Xerès fins a Màlaga, aont s'hi veuen uns sistemes especials d'escriure.

IV. Les inscripcions pre-llatines trobades fins avuy dins la península y la *Narbonesa*, indiquen l'eczistència d'aquests idiomes: —*a*) l'*ibèrich* dins l'Espanya *Citerior* (casi tota la península, fora alguns endrets de la regió sur) y la *Narbonesa*; —*b*) el *púnich* o *fenici* a les colònies, just ports de mar, sense gayre ingerències terra endins; —*c*) el *turdetà* dins la *Turdetània; —d*) el *llibi-fenici* dins aquella faxa de terra de Xerès a Màlaga; —*e*) y un altre idioma desconegut, a la regió sur de Portugal. —Els territoris del 2n, 3r, 4t y tots plegats, no componen res devora'l del 1r. [100]

V. L'idioma *ibèrich* uns el fan *semita, fenici o pre-semita*; *altres aglutinant*, *turani* o *chamita*; *a*ltres, mescla de *semita* y *turani,* altres, *celta*; y altres*,* no celta, sino d'una altra branca *indo-germànica.*

VI. L'invasió *celta* motivà una influència *cèltica* prou forta dins l'*ibèrich,* que, segons les clarícies de la toponímia y de les inscripcions, se fa sentir dins tota la península, Aquitània y la *Narbonesa,* pero no dins la Bascònia ni dins la regió de l'Ebre fins a n-els Pirineus y la mar, de Saragossa fins a Segorb y la mar, y de Sagunt p'el litoral fins a la Bètica.

VII. Dins la regió sur, centre, est y nort-est d'Espanya, en temps de Strabó, Plini y Ptolomeu, hi havia poblacions els noms de les quals s'espliquen verosimilment per via del *vasch* actual. Aqueys noms son prou nombrosos y llur consemblansa prou viva per coletgir que antigament dins una gran part de la península parlarien una llengua diferent de la celta y anterior a n-aquesta dins tals regions y parenta de la vasca actual, sense que's puguen definir els graus de tal parentesch ni de tal consemblansa.

VIII. Les inscripcions *ibèriques* que's conexen, tal com se lligen avuy, ens donen una llengua completament desconeguda, aont no's veu consemblansa ni fesomia ben definida de cap de les llengues *monosil·làbiques, aglutinants*, *semítiques* ni *indo germàniques*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

conegudes. O aquexes inscripcions no's lligen prou bé (qu'es lo que creym) o elles venen a anul·lar les diferents teories dels sabis sobre la llengua *ibèrica.* Per lo tant, la questió d'aquesta llengua encara està a l'ayre, y perilla seguirhi moltet de temps, ¡Deu no hu permete!

IX. Fins y tant que les inscripcions *ibèriques* dexin d'esser un misteri, per poder calificar la nissaga de la llengua dels Ibers hi ha que tenir en conte un enfilall de coses: —1a Segons vérem a n-el § I. la població coneguda de l'Espanya primitiva, procedia de nissagues *jafètiques* (Escites, Medes, Pelagues, Arys), *chamítiques* (Cusites, Egipcis, Etiops, Llibis) y *semítiques, entre* les quals posam els *Fenicis* per haver adoptada una llengua *semítica*; y ja no conexem altra nissaga, indiscutiblement *semita,* que, segons documents històrichs, vingués a establirse dins Espanya; per tot lo qual, el contingent conegut com a *semítich,* comparat amb els contingents *jafètich* y *chamítich,* es molt reduit y cuantitativament insignificant. —2a Els Fenicis dins Espanya se limitaren a establir colònies marítimes desde les quals no hi ha dubte que estenien llur influència terra endins, pero sense ocuparhi gayre territori ni menys esveirhi la llengua dels indígenes, que, tot lo més, se decantaria del territori de dites [101] colònies; y fins ara no s'*es* provat lo contrari per cap clarícia històrica. —3a Encara que la llengua de Sumir-Accadi, considerada com a branca menor de les *turànies* (Ujfalvy, *Les Migr. des peup*. 2.e c. I, p. 102), Mr. Oppert la suposa entremesclada de semita (*Journal Asiatique*, Ve Sér. T. V, p. 178), y Mr. Sayce (*An elementary Grammar of the Assyrian Language*, 1875) sostén que'ls idiomes *turanis* tenen caràcter proto-semita, y el Dr. Fernández y González (Disc. lletgit a n-el Congr. Int. d'Orient. fet a Hamburg l'any 1902) dona per *pre-semites* els idiomes *egipci*, *etiop*, *berberí*, *assiri*, *meda* y *turch*, —falta aclarir en què consistia el *proto-* y *pre-semitisme* de tots aqueys idiomes, axò es, falta donar les fites netes sobre quina era l'estructura y constitució dels idiomes *proto-* y *pre-semites* y en que's diferenciaven dels propiament *semites*. Mentres no s'endardellin

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

y aclaresquen aqueys estrems, poca cosa se porà fundar dalt el *proto-* y *pre-semitisme*. —4t Algunes centúries passat el Diluvi, «vivien plegats pobles de distintes famílies, que procedien d'Orient, els quals s'entenien ells amb ells parlant una metexa llengua que devia esser *pre-cusita*, *pre-semita* y *pre-àrya*» (Dr. Fernández y González, *Prim. Pobl. Hist*. c. II, p. 111). Aquests pobles, segurament com sobrevengué *la confusió de les llengues*, s'escamparen per molts de vents, entre altres lloschs, p'el nort d'Europa y per Amèrica y cap a Occident devers Àfrica y España (FG. ib. a. 112). —5a La *confusió de les llengues* no suposa en via ninguna que desaparesqués de tot el parentesc radical que les unia. Per la *confusió* n'hi havia prou amb una *alteració accidental*, per l'estil de la que sobrevengué dins el llatí (sitgles VI-X), resultant-ne l'estol de neo-llatines.[12] Estudiant el gran Max Müller (*La Cienc. du Lang*. VIIIe Leç. p. 402 ss.) l'enrevisclada questió de la unidad de l'origen del llenguatge, resumex axí la seua defensa contra tots els qui l'impugnaven: —I. «No hi ha res que demostr la necessitat d'admetre comensalles diverses y independents p'els elements *sustancials* que'ns presenten els boldrons *turani*, *semitich* y *ary*. Fins es possible, àdhuch avuy, el citar rels que, bax de diferents tramudanses y desfresos, may han dexat de córrer dins els tres boldrons, d'ensà de llur primitiva separació». —II. «No hi ha res que demostr la necessitat d'unes comensalles diverses pe'ls elements *formals* que'ns presenten els boldrons *turani*, *semítich* y *ary*; enque siga [102] impossible derivar el sistema gramatical de la família *àrya* del sistema semítich o recíprocament, porem ben bé comprendre com els diferents sistemes gramaticals d'Àsia y d'Europa han pogut produirse, ja per influències individuals, ja per la deterioració del llenguatge, efecte de l'actividat qu'amb la metexa vida s'hi desplega». Y dins la metexa *llissó* (p. 342) ja havia dit: «La

[12] Nota (1) de l'original: Constituí'l miracle, no tant *alteració* en sí, com la *rapidesa* en que's va obrar dita alteració, que seria sobrevenguda axí metex, però més apochpoch, en virtut de la lley natural de *renovació* y *tramudansa* que totes les llengues duen dedins y qu'es cabalment el secret de llur vida y subsistencia.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

comparansa de les rels semítiques, reduides a la forma més simple, amb les de les llengues àryes, es venguda a confirmar l'opinió dels sabis que creuen en l'identitat primitiva dels elements materials d'ont totes aquexes llengues son sortides». Moss. Grandia dins l'obra qu'ha motivat el present estudi *(Intr.* p. 26-7) sostén d'una manera la més terminant que «comparat» «el sanscrit ab lo semitich» (y fa *sanscrit* sinónim d'*ari*) «les arrels sanscrites son també arrels semítiques», si bé llavo pretén que'l sanscrit o ary prengué aquelles rels del semítich, fundat en raons que no acaben de convéncer.

Tenint en conte totes aquexes coses, formulam el nostre judici sobre la nissaga de la llengua dels Ibers de la manera seguent:

A. Atenent a n-els continents de la població primitiva d'Espanya que'ls monuments històrichs testimonietgen, es provable que la llengua dels Ibers fos *aglutinant o àrya,* més tost que *semítica.*

B. Si efectivament era de les *turànies* y aquestes eren *proto-semites,* segons pretenen Mr. Sayce y el Dr. Fernández y González, havia de tenir grans contactes y consemblanses amb les *semítiques.* Axí s'esplicarien els contactes y coincidències del vasch amb aquestes.

C. El caràcter d'*aglutinant* que la majoria dels filòlechs atribuex a n-el *vasch* actual y el parentesch més o menys llunyà que es molt provable que tengués el vasch primitiu amb la llengua que parlaven els altres pobles ibèrichs, prop-parents dels vaschs, y qu'ocupaven bona part de la península, fa molt provable que la llengua ibèrica fos *aglutinant.*

D. Tant si era *aglutinant* com si era *àrya,* la seua condició de llengua primitiva havia de fer que conservàs moltes de rels comunes a n-els boldrons de llengues *turànies, semítiques* y *àryes,* en virtut de l'unidat primitiva del llenguatge humà.

E. Tot axò qu'acabam de dir y el fet de que l'element *semítich* dins la població primitiva d'Espanya se reduex a n-els Fenicis, que no més ocuparen ports de mar y no s'aficaren gayre terra endins, —tot

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

axò fa que de les coincidències y consemblanses de rels y vocabulari entre l'*ibèrich* y el *vasch* [103] d'una banda y les llengues *semítiques* de l'altra, no's puga deduir en bona llògica que l'*ibèrich* y el *vasch* haguessen se ser precisament *semítichs*. Lo que's deduex es que entre l'*ibèrich* y el *vasch* y les llengues *semítiques* hi havia y hi ha a n-el fondo comunidat d'elements *sustancials* y *formals*, com sostén Max Müller que *no és impossible* que tal comunidat eczistesca entre les llengues *turànies semítiques* y *àryes*.

Hem estudiades amb tot l'esment possible les fonts de la llengua *ibèrica*; hem resumits amb tota la fidelitat qu'hem sabuda els estudis qu'hem poguts haver dels sabis sobre cada una de dites fonts.

Ara els nostres lectors, ficsantse bé en tot lo esposat y sospesant de prim conte les proves *y* arguments d'una banda y altra y les conclusions que nosaltres en treym, que formin judici. Y, si consideren errat el nostre, que'ns ho fassen tocar amb les mans, y els ho agrairem amb tota la nostra ànima.

El Rey y En Maura a l'Institut Català de St. Isidro (BARCELONA)

(103-105)

Hi anaren dia 17 d'Abril. El President de l'Institut (N'Ignasi Girona) lletgí a n-el Rey devant la selecta y nombrosa concurrència un discurs condensant les aspiracions dels conradors catalans, y, amb la vènia del Rey acabà fent una escitació coral en català a n-els conradors en honor del Rey.

El Rey contesta ben rabent:

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«Al visitar por primera vez este Instituto, os saludo á vosotros y, en vosotros á todos los agricultores catalanes, no como Rey, sino como agricultor. Mucho me ha complacido que vuestro presidente haya hablado en catalán. Pues que: ¿acaso la lengua catalana no es una lengua española? El dialecto catalán ¿no es de una región de España? Será uno de mis primeros cuidados el aprenderlo á fin de que cuando vuelva pueda entederos tal como hablais».

Acabades aquestes paraules tan significatives, esclatà una gran salva de mans-belletes y d'aclamacions.

La revista barcelonina *L'Art del Pagès*, orgue de *L'Institut*, donant conte d'aquexa memorable vel·lada, tot d'una d'haver posades les paraules del Rey, afig: [104]

Llengua y no dialecte

El president del Institut Agrícola Català de Sant Isidro, nostre distingit amich don Ignasi Girona, nos ha manifestat que en la recepció donada el 17 al Institut, inmediatament d'haver dit lo Rey *dialecto,* referintse al idioma català, y mentres comensava à parlar en Maura, va dirigirseli Alfons XIII pera rectificar lo que havia sigut únicament, una confusió de termes, ja que lo que tenia propòsit de dir era *llengua* ó *idioma català*, anomenantla d'aquesta manera, com ja ho havia fet en las primeras frases del seu parlament, quan digué *que la lengua catalana era una lengua española.*

Aixís, per encàrrech del Rey, ho va manifestar, acabat l'acte, el senyor Girona als periodistas que va poder veure.

Acabades les mans-belletes y les aclamacions, s'alsa En Maura, l'Escm. Sr. President del Concell de Ministres, l'eminent mallorquí, y amb la seua paraula prodigiosa, se destirà d'un discurs com els qu'ell

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

sol fer, aont va dir coses en honor de la nostra llengua estimadíssima que seria una toxarrudesa no estampar-les dins aquest *Bolletí.*

Vetassí lo que digué entre altres coses:

«Cataluña está dando á todos soberano ejemplo. Al reivindicar sus derechos políticos, nos redimirá á todos, absolutamente á todos. Con vuestro apoyo, nada nos importan las pequeñeces que constituyen la política de este país.»

«Otro punto ha tocado vuestro presidente y me complazco yo también en considerarlo: es el uso de la lengua catalana.»

«También tengo yo una lengua nativa muy parecida á la vuestra; acaso por eso puedo dar testimonio de que el amor á la lengua del terruño, el entusiasmo por las tradiciones y por la literatura, no puede, no, en modo alguno, contradecir el amor á la unidad nacional. En hora de insania y de fiebre se puede haber producido confusión en eso, pero al ver el alma de Cataluña fundirse con la nuestra, al sentir las palpitaciones de esta tierra ¿quién se atreverá á oir con el más mínimo recelo esa lengua?»

«El Gobierno no abriga ninguno; el Gobierno procurará eliminar todas las trabas para que en las transmisiones telegráficas y telefónicas, puedan usarse los idiomas propios, excepto en aquello de carácter oficial, pues es justo que en lo oficial haya unidad.

«¿Para que es el amor á la región sino para que la Patria tenga un nervio más, y sea más fuerte? No temais del Gobierno recelo de ninguna especie en lo tocante á vuestras aspiraciones. El amor se ennoblece cuanto más grande es el objeto que se ama. Cuando se ama la patria, desaparece todo egoismo. Quién ama la región, se pone en condiciones de amar la patria.» [105]

«En todos los actos del Gobierno hallaréis esta convicción; que es la convicción de toda mi vida...»

També fonch rebut el parlement d'En Maura amb fortes mans-belletes y grans aclamacions.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Derrera les promeses venen les ateses... (105)

S'enten, entre persones formals.

Prenim de *La Almudaina*, de dia 9 de juny:

Catalanes en Palacio

«Madrid 6 Junio. —La comisión permanente del Instituto Agrícola Catalán de San Isidro ha sido recibida hoy en audiencia por el Rey.

El senador vitalicio señor Maluquer de Tirrell expresó al Monarca el objeto de la visita de la comisión, que era el de presentarle la *Revista* con la reseña de la sesión del Instituto á que asistió don Alfonso durante su estancia en Barcelona.

Expresó además el júbilo que sienten los comisionados por el amor que manifesta don Alfonso por la agricultura y por Cataluña.

El rey contestó agradeciendo tales declaraciones, y diciendo que aprende el catalán para hablarlo en otro viaje que haga á esa hermosa y laboriosa región.

El metex periòdich, de dia 21 de Juny posa el següent telegrama de son servici especial:

«Madrid, 20 á las 14. Se ha firmado el Real decreto autorizando telegrafiar y telefonear utilizando los idiomas y dialectos que se hablan en España.»

Axó no es tot lo que'ls amadors de la llengua catalana voldrien; no es tot lo que demanam y tenim dret a que'ns ho concedesquen; pero ja es qualque cosa d'allò, ja es una bona passa.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Y n'havien donades tantes de cranch devers Madrid, qu'es un consol y axampla'l cor el veure aquexes, donades tot dret y cap avant! ¡Deu fassa que, una derrera l'altra, vagen donant totes les que falten, qu'encara son moltetes!... Gran cosa es el comensar!

****

[106]

Seccions del llenguatge vivent escullides per fer-hi cedules

(106)

Secc. 168 (Vidres) y 427 (pintura dalt vidre): —N'Antoni Macip y En Federich Prieto, de Barcelona.

Secc. 48 (Toponomàstica —de Sóller): Moss. Bernat Oliver y Moss. Joseph Pastor; —(Toponomàstica —de Fornalutx): —Moss. Guillem Solivelles; —(Toponomàstica —de Felanitx): En Miquel Bordoy y Oliver; —(Toponomàstica de Son Servera): els col·laboradors de dit poble; —(Toponomàstica —de Andratx y S'Arrecó): Moss. Pere J. Alemany, Vicari, y Moss. Jaume Coves, d'Andratx; —(Toponomàstica de Catalunya): En Francesch de P. Curet, de Barcelona.

Secc. 523 (Ferretayres): En Jaume Seguer y Barceló), de Banyoles; N'Antoni Raventós, de Barcelona; En Joan Sucarrats, de id.

Secc. 112-116 (Matemàtiques): —N'Emili Vallès, de Barcelona.

Secc. 572 (Titerers): —En Francesc Burgall y Escardívol, gimnasta, de Barcelona.

Secc. 110 (Arqueologia: Adagis y aforismes populars): —En Francesc de P. Curet, de Barcelona.

Secc. 442-4 (Instruments musicals): —En Jaume Llobera, de Barcelona.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Secc. 105 (Filologia: Modismes y locucions): —En Bonaventura Riera, de Barcelona.

Secc. 544 (Impressors): —En Josep Planuch, de Barcelona.

Secc. 529 (Fusters primeters): —En Francesch Franquesa, de Barcelona.

Secc. 546 (Fabricants de paper y cartró): —En Josep Massó y Goula, de Barcelona.

Secc. 203 (Insectes): —En Marian Comes, de Barcelona.

Secc. 225-35 (Arbres y plantes): —En Josep Echevarria, de Barcelona.

Secc. 515 (Capellers, berretayres): —En Jacinto Rígola, de Barcelona.

Secc. 530 (Fusters de mobles fins): —En Ramon Sal, de Barcelona.

Secc. 237 (Bolets): —En Felip Soler, de Bigas, (comarca del Vallès).

Secc. 454 (Conreu de l'olivera): —Lo metex col·laborador.

Secc. 457 (Conreu del cànem): —Lo metex col·laborador.

Secc. 482 (Cuyna): —En Pere Donat, d'Agullana.

Secc. 553 (Barbers): —En Pere Sabà, d'Agullana.

Secc. relatives a l'art del pagés: —N'Arseni Comas, d'Agullana.

Secc. 317 (Indústria surera): —En Marian Gibert, d'Agullana.

Secc. 193-7 (Aucells): —Moss. Joan Pou. Vicari de Felanitx.

Secc. 439 (Armonia): En Josep Massot y Planes, de la Ciutat de Mallorca.

[107]

Llista de col·laboradors per orde cronològich (107-109)

1312 En Francesc Fuster. —Major, botiga. —Capdepera.

1313 En Mateu Riera. —Sant Joan.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

1314 En Emili Pascual. —(Província de Barcelona). —Bruc

1315 Moss. Salvador Ferràn, Vicari. prevere, vicari. —Bruc.

1316 Moss. Josep Pons, rector de La Guàrdia. —(Província de Barcelona).

1317 Moss. Llorenç Sallent, Rector. —Marganell. —(Província de Barcelona).

1318 En Joan Salvia, apotecari. —Pons. —(Província de Lleida).

1319 En Josep Roma, mestre d'escola. —Pons. —(Província de Lleida).

1320 En Emili Teixidor y Torres. —Rambla de Catalunya, 85, 1r 2a. —Barcelona.

1321 Moss. Gaietà Viaplana, Rector. —(Província de Tarragona). —Arboç.

1322 N'Antoni Mascaró. —Búger.

1323 En Martí Payeres. —Búger.

1324 En Miquel Payeres. —Búger.

1325 En Gabriel Andreu, Pre., Vicari.—Búger.

1326 N'Antoni Gelabert, secretari de l'Ajuntament.—Búger.

1327 Moss. Andreu Jaume, Pre. —Búger.

1328 En Sebastià Amengual, metge. —Inca.

1329 N'Eduard González y Hurtibize, bibliotecari de la Provincial de Tarragona.

1330 En Josep Maria Llebaria. —Barcelona.

1331 En Fermí Planas. —Montserrat, 82. —Terrassa.

1332 N'Emili Serra. —Sant Feliu de Guíxols.

1333 N'Eugeni Ferrer, enginyer. —St. Domingo, 20. —Terrassa.

1334 En Pere Lloret, advocat. —Tarragona.

1335 En Miquel Adrobau. —Casablanca. —Marroc.

1336 En Manel Aimand. —Marlet, 1. —Barcelona.

1337 En Josep Massot. —Morey, 8, 2n. —Palma.

1338 En Joan Cabús. —Plassa Marcús, 6. —Barcelona.

1339 Moss. Lluís G. Otzet. —(Província de Barcelona). —Sampedor.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

1340 En Federic Prieto. Corts, 102, Tallers Amigó. —Barcelona.

1341 N'Antoni Macip. Corts, 102, Tallers Amigó. —Barcelona.

1342 En Josep M. Bosch. —Rauric, 20. —Barcelona

1343 En Joaquim Delclòs. —Mendizàbal, 10, 1r. —Barcelona.

1344 En Josep Vila. —Mendizàbal, 10, 1r. —Barcelona.

1345 En Jaume Llobera. —Carme, 65, 4t. —Barcelona. [108]

1346 En Jaume Casanovas. —Valldonzella. —Barcelona.

1347 En Bonaventura Riera. —Claveguera, 9, 3r. —Barcelona.

1348 En Salvador Escolà. —Trafalgar, 50, magatzem. —Barcelona.

1349 En Joan Robuster. —Sant Oleguer, 16, 3r 2a. —Barcelona.

1350 En Pere Raventós. —Cignàs, 42. —Barcelona.

1351 En Marçal Grau. —Passeig de Sant Joan, 124, 2n 2a. —Barcelona.

1352 Dr. Lluís Sunyer y Molits, de L'Acadèmia y Laboratori de Ciències Mèdiques. —Barcelona.

1353 Dr. Josep Tarruella, de l'Acadèmia y Laboratori de Ciències Mèdiques. —Barcelona.

1354 Dr. Domingo Martí y Julià, de l'Acadèmia y Laboratori de Ciències Mèdiques. —Barcelona.

1355 Dr. Antoni Bartumeus, de l'Acadèmia y Laboratori de Ciències Mèdiques. —Barcelona.

1356 Dr. Geroni Estrany, de l'Acadèmia y Laboratori de Ciències Mèdiques. —Barcelona.

1357 Dr. Lluís Llegostera, de l'Acadèmia y Laboratori de Ciències Mèdiques. —Barcelona.

1358. Dr. Josep M. Roca, de l'Acadèmia y Laboratori de Ciències Mèdiques. —Barcelona.

1359 En Josep Bassols y Iglesias. —Bon Succés, 3, 2n 1a. —Barcelona.

1360 En Lluís Puig de la Bella Casa. —Carrer Nou de Sant Francesc. —Barcelona.

1361 En Francesc Valentí y Martí. —Corts, 649, 3r 1a. —Barcelona.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

1362 En Josep Echevarría. —Passeig de Gràcia, 39. —Barcelona.

1363 En Joan Sancho. —Escudellers Blanchs, 8. —Barcelona.

1364 N'Antoni Raventós. —Conde del Asalto, 64. —Barcelona.

1365 En Joan Casellas. —Guardia, 14, 2n 2a. —Barcelona.

1366 En Ramon Riu. —Ponent, 1. —Barcelona.

1367 En Rafel Capdevila. —Sant Pau, 19, 3r 1a. —Barcelona.

1368 En Josep Plamich. —Roca, 14. —Estampa. —Barcelona.

1369 En Jaume Arquer. —Hospital, 87. —Barcelona.

1370 N'Antoni Flos. —Santa Agna, 21 (Col·legi de Sant Jordi). —Barcelona.

1371 En Joan Bta. Fonta. —Molas, 27, 2n 1a. —Barcelona.

1372 En Ricard Barberà. —Escudillers Blanchs, 8, pral. —Barcelona.

1373 N'Andreu B. Chanal. —València, 254, 4t. —Barcelona.

1374 En Jaume Durany. —Sepúlveda, 174, 1r 2a. —Barcelona.

1375 En Grau Buxedas. —Avinyó, 24, 2n. —Barcelona.

1376 En Macià Comas. —Ausiàs March, 65, 4t. —Barcelona.

1377 En Ramon Sal. —Baixada Sobradiel, 9. —Barcelona.

1378 En Jacinto Rigola. —Borrell, 61, 2n 1a. —Barcelona.

1379 En Francesc Franquesa. —Rosa, 3. —Barcelona.

1380 En Josep Fabregat. —València, 31. —Sant Martí de Provençals. —Barcelona.

1381 En Jordi Cortada. Anfós XII, 78. —Sant Gervasi de Cassoles. —Barcelona.

1382 En Joaquim Bosch. —Plateria, 27, 1r. —Girona.

1383 En Lluís Domènech y Montaner, arquitecte. —Barcelona. [109]

1384 N'Eduard Mercader, arquitecte. —Barcelona.

1385 En Joan Daunís. —Taller Amigó. —Corts, 102. —Barcelona.

1386 Moss. Francesc Monserrat, Vicari. —Ca's Concos.

1387 En Vicenç Estrem y Domènech. —Falset.

1388 N'Enric Solé, metge. —Móra d'Ebre.

1389 Rt. Fr. Lluís Colomer, franciscà del convent de Biar.

1390 En Jaume Seguer y Barceló. —Banyoles.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

1391 En Joan Sucarrats. —Boqueria, 20, ferreteria. —Barcelona.

1392 En Josep Massó y Goula. —Rossel [sic], 107, 3r 2a. —Barcelona.

1393 N'Hermenté Riu. —Ponent, 1, bis. —Barcelona.

1394 En Juli Vallès. —Alt Sant Pere, 17, magatzem. —Barcelona.

1395 En Modest Bertran. —Dou, 15, 1r 2a. —Barcelona.

1396 En Lluís Riera Aldavert. —Hospital, 19, tenda. —Barcelona.

1397 En Josep Massot. —Boqueria, 18, pral. —Barcelona.

1398 En Francesc Pascual. —València. —Barcelona.

1399 En Rafel Folch y Capdevila. —Manso, 39. —Barcelona.

1400 N'Antoni Novellas. —Rambla de Catalunya, 77, farmàcia. —Barcelona.

Obres catalanes que hi ha escullides per ferne cedules

(109-110)

243. *Constitucions, y altres drets de Catalunya, compilats en virtud del capitol de cort LXXXll, de les corts per la S. C. y R. Majestat del rey Don Philip IV nostre senyor celebrades en la ciutat de Barcelona any MDCCII. Volum primer:* —En Ramon Arqués y Arrufat, notari de Borges Blanques.

244. *Pragmaticas y altres drets de Catalunya, compilats en virtud del cap de cort XXIV de les Corts per la S. C. y R. Majestat del rey D. Philip nostre senyor celebrades en la vila de Mons any MDLXXXV. —Y novement reimpresas conforme la disposicio del Capitol LXXXII de les corts celebrades en la ciutat de Barcelona Any MDCCII - Volumen segon» Barcelona: En casa Juan Pau Martí y Joseph Llopis estampers any MDCCIV.* —Lo metex col·laborador.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

245. *Gramatica Etimològica Catalana del* Dr. Grandia: —En Pere Basté, de Barcelona.

246. *Documents Catalans* del T. X de *Boletín de la Sociedad Arqueológica Luliana de Mallorca:* —Els col·laboradors de Felanitx. [110]

247. *Crònica del rey d'Aragó En Pere IV lo Ceremoniós* escrita d'ell metex: —Moss. Martí Truyols y Sureda, de Manacor.

Col·laboradors qui tenen poca son (110)

Moss. Francés Carreres, col·legial del Patriarca de València, té fetes 1200 cédules; —Moss. Manuel Cortés, rector de l'esglèsia de Pòrtol, 1100; —En Miquel Bordoy y Oliver, de Felanitx, 2500; En Pere d'Alcàntara Mulet, de la ciutat de Mallorca, resident a Inca, 2000 de bell nou; —Moss. Sebastià Oliver, vicari de Puigpunyent; passen de 2000; —En Ramon Arqués y Arrufat, notari de les Borges Blanques (Pla d'Urgell), 5850. —En Joan Torrent, d'Agullana, 1000; Moss. Joan Torra, Rector de la SSma. Trinidat de Tarragona, 1000; En Pere Basté, de Barcelona, 1100.

Crònica de l'Obra del diccionari (110-112)

Que'ns perdonin els nostres amichs que'ls hàgem fets esperar tant per aquest *Bolletí*. Desgraciadament no tenim la virtut de sebre improvisar els nostres conexements, sino que·ls hem d'etènyer a forsa d'escorcolls y d'endardells y d'estudis d'un vent y altre; y les hores de lleguda que *les feynes capitals* ens dexen, no son gayre; y

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

per axó'ns passen els dies y les setmanes y de vegades els mesos sense haver pogut fer lo que voldríem.

Ja veuràn els lectors si mos n'haurà duyta de feynada l'article *¿Quina era la llengua dels Ibers?* Y la més llarga y embafosa no's veu: la traducció de l'alemany de la partida d'estudis de de [sic] l'obra de Gröber *Grundriss der Rom. Philologie* que citam; traducció qu'hem feta, allà ont comensàrem dins l'Octubre l'estudi d'aquella llengua tan enrevisclada, perque'ns convencérem que no es possible estar enterats de les questions filològiques si un no poseex tal idioma per la senzilla raó de que en alemany s'escriuen casi totes les obres de filologia y a Alemanya, es allà ont se dediquen de bon de veres a dita ciència. [111]

Si Deu ho vol, quant un altre Menéndez Pidal ens mutili cap altre test d'aquella llengua, ja no haurem mester un Dr. Hadwiger que'ns ho fassa notar... No es posible tenir sempre avinent un filòlech com aquex amich estimadíssim per defensarmos de la *llestesa* desenfreida de certs doctors *centralistes.*

Contàvem qu'aquest *Bolletí* fos de 32 planes, y mos es sortit de 48. Per rescabalar la cosa, *el Bolletí* vinent si Deu ho vol, en tendrà 16 y servirà p'el juliol y agost, y axí romandrem cabals.

Nostre estimadíssim amich, l'advocat barceloní, En Joan Martí y Miralles, un dels membres més actius de l'Acadèmia de Jurisprudència de Barcelona, ha escrita una carta ben coral, data de 20 de juny, a Moss. Alcover, aont li diu:

Molt Senyor meu y respectable amich:

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

No ha desoit pas l'Academia de Jurisprudencia la crida feta per V. a tots los admiradors y entusiastas de l'obra del Diccionari. Altrament se reuní'l prop-passat dissapte la Junte Directiva d'aquella acordant contribuirhi de la manera seguent:

1r Repartint papeletas a diferens Acadèmichs de bona voluntat y de cultura suficient, pera que les vagen omplint durant les vinentas vacacions d'estiu.

2n Fixant en la taulete d'anuncis un cartell fent sapiguer als Srs. Acadèmichs qu'a Secretaria trovaràn tots lo qui ho desitjen, papeletas a la sua disposició.

3r Enviant una circular a tots los Col·legis d'Advocats y un altre a tots los Notaris de Catalunya, ab lo lloable intent d'engrescárloshi; y

4t Solicitant igualment la col·laboració de tots los Rnts. Rectors del Principat, per medi d'una *gazetilla* inserta y recomanada en los respectius Butlletins Eclesiàstichs.

No cal dir que'l recull de paraulas se limitarà a las jurídicas.

Una volta aplegades, se discutiràn las duptosas en plena Academia rebent ab aquesta discució final tot el valor que induptablement las hi donarà l'autoritat d'aytal Corporació.

El nostre estimat confrare barceloní *La Devantera* de 31 de gener posa un article de tons ben calents a favor de *l'Obra del diccionari,* contant pedres menudes la conferència lecsicogràfica que Moss. Alcover donà a la *Associació Popular Catalanista* el dia 23 anterior; y dia 21 de mars en publica un'altre d'article [112] sobre la nostra *Obra,* tan avengut, que creguérem del cas trascriure'l dins el *Bolletí* d'abril per que s'en aprofitin els qui hu han mester.

Els Rdms. e Illms. Srs. Bisbes de la Seu d'Urgell, de Menorca *y* d'Eudoxia (Aussiliar de Barcelona) ens han enviada la seua bendició a l'*Obra del Diccionari* y a tots sos col·laboradors. Honrarem el *Bolletí* vinent amb la publicació de les respectives cartes. Que Deu els pach

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

a n-els *Pastors d'Israel* aquexa dolcíssima mercè axí com nosaltres els ho agraim y cent voltes més. Amèn.

A Agullana'ns es sortit un amich y col·laborador ben entusiasta, En Joan Torrent. Ens ha trobats una pila de col·laboradors y de suscriptors a n-el *Bolletí y* fa una gran propaganda a favor de la nostra *Obra,* y hi traballa de valent.

¡Endevant, amich estimadíssim!

Qui també demostra poca vessa ferm es En Ramon Arqués y Arrufat, notari de les Borges Blanques del Pla d'Urgell. Ademés de les 5850 cèdules qu'ha omplides, ara ha empresa la tasca de fer el vocabulari jurídich català, com qui no diu res, y ens ha enviada una llista ben llargaruda dels autors que té a punt per consultar.

¡Endevant, amich Arqués! ¡Axi'ns agraden els col·laboradors!

Qui també ha feta bona feyna, es nostre bon amich Mossen Ferran Moragues, de la Ciutat de Mallorca. Ens ha replegats els noms de més de *setcens animals* coneguts a Mallorca, y encara seguex pelluca qui pelluca.

Amb col·laboradors axí, ¡ja hu crech que'n farem de via!

Y els qui *s'en riuen* de la nostra curolla, que seguesquen *rient.*

Y ¡que no s'aturin que no'ls-e diguem: —Prou!

PALMA DE MALLORCA —Tipo-litografia de Amengual y Muntaner—1904

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana

Suscripció: 2 pess. en l' any.—Redacció: Serra, 13.—Palma de Mallorca

[113]*

SUMARI: Rou del cel. —El Dr. Josep Balari y Jovany. —L'herència del Dr. Balari. L'Acadèmia y Laboratori de ciències mèdiques de Catalunya (Barcelona). —Escitació a traballar sobre la Toponímia. —Col·laboradors qui tenen poca son. —Novells corresponsals. —Obres catalanes escullides per fer cédules. —Advertència a n-els amichs. —Crònica. —Llista cronològica dels col·laboradors.

Rou del cel (113-114)

Ho son sens dubte les benediccions que'ns envien a tots els *col·laboradors del Diccionari* els Rdms. e Illms. Sr(e)s. Bisbes de la Seu d'Urgell, de Menorca y d'Eudòxia, Aussiliar de Barcelona. Ens pertoca correspondre a n-aquexes benediccions pastorals, traballant amb nou coratge y ardor en la nostra tasca lecsicogràfica, que, si ja la tenim ben envantet, encara ens falta molt, ben molt per arribarla a port. Per consegüent, cal agrair de tot cor la benedicció que'ls nous Bisbes catalans ens envien y amb la qual tant ens honren y favorexen, y amb aquest rou del cel vigorisar y enardir més y més el

* Tom. N. —Juriol, Agost y Septembre de 1904. —Núm. 6.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

nostre entusiasme por [*sic* per *per*] l'*Obra del Diccionari* a fi de que cada dia siga més fort y més efectiu.

Amèn.

5 de Maig de 1904

M. I. Sr. D. Antoni M. Alcover.

Molt estimat Senyor: He rebut l'estimada carta de vostè, y los impresos, a que en ella s' refereix.

Coneixia ya l'hermosa y patriòtica obra, que porta vostè entre mans, y l'ajuda que li prestan en les regions de nostra antiga y venerable parla ilustrades persones que miran amb simpatia y carinyo el noble pensament de voste. [114]

Els bulletins que me envia acabaràn de donarme a coneixer la seua empresa.

Valencià com soch per naixement y català pels afectes que dech a esta terra ahont la Providència m'ha portat, admiro y aplaudixch el seu projecte, l' beneeixo de cor, y desitjo que amb l'aussili del Senyor, el porte a felis terme.

Conti donchs, senyor, amb la meua modestíssima cooperació, si alguna vegada li fés falta, y encomane en les seues oracions son afm. S. S.

† JOAN BISBE DE URGELL

Ciudadela de Menorca, 14 Mayo 1904

Ilmo. Sr. D. Antonio M.ª Alcover,

Provisor y Vicario General.

Muy distinguido y querido amigo: Una bendición me pide V. para la Obra del Diccionario Catalan y para los que en ella colaboran.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Aunque no hubiera otro respecto que la consideración que à V. se debe y la alta estima en que le tengo, yo habría de darla de muy buen grado. Al propio tiempo hay que alabar el esfuerzo por conservar aquella lengua que nos guarda á nosotros y á las generaciones venideras tesoros de tradiciones que venerar y de virtudes que imitar.

Reciba V., reciban la obra y demás colaboradores mi bendición, y V. además la expresión del constante y vivo afecto de este su amigo q. b. s. m.

† EL OBISPO DE MENORCA

---

14 Mars de 1904.

Illm. Sr. D. A. Alcover Vicari General.

Molt Sr. meu y benvolgut amich: ab molt gust dono la benedicció que'm demana per lo Diccionari y sos col·laboradors, a qui Deu ajudi en la tasca que per tots tan profitosa ha de esser.

Que Deu li doni forses a vostè ab tanta feyna com té al demunt.

Lo Sr. Cardenal y jo bonsl [*sic*] y adès mani y disposi de son servidor y amich,

Lo BISBE DE EUDOXIA

---

[115]

El Dr. Josep Balari y Jovany (115-128)

Un dels derrers dies de maig de 1901, qu'havíem acabada la segona escursió filològica p'el territori de la llengua catalana y havíem mostrada y consultada la *Lletra de convit* a n-el Dr. Marcelí Menédez

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Pelayo, a Monsenyor Carsalade, bisbe de Perpinyà, a l'Illm. Dr. Torras y Bages, bisbe de Vic, a n-el Dr. Antoni Rubió y Lluch, y a-els Mestres en Gay Saber Moss. Jacinto Verdaguer y En Ramon Picó y Campamar, —un bon amich barceloní, dexeble del Dr. Balari, ens proposa d'anar a veure aquest doctor, y mostrarli dit proyecte lecsicogràfich per que'ns hi donàs el seu parer autorisadíssim; y s'oferia tan bon amich a fer la presentació de rúbrica.

Prou que'ns agradà la proposta. Molts d'anys feya que sentíem parlar del Dr. Balari a diferents amichs qu'eren estats dexebles seus, y sempre'ns havia cridada l'atenció l'entusiasme de que's sentien posseits com en parlaven, tot recordant les admirables llissons que'ls havia donades el doctor y l'afecte paternal amb-e que'ls e tractava dins la càtedra, l'amor a la ciència filològica que'ls encenia dins el cor y el caràcter socràtich d'aquella ensenyansa. De totes les llissons rebudes a l'Universidat, les del Dr. Balari eren les qu'havien dexat més solch dins llur enteniment, més eco dins llur cor; les que hi bategaven encara més ardides y rabents. Allò era una prova vivent de que'l Dr. Balari era un catedràtich autèntich en tota l'estensió de la paraula. Sols els qui hu son, posseexen el secret de dexar dins el cor dels dexebles impressions tan vives y solchs tan fondos. —Per altre vent, havíem ful[l]etjades les seues obres. Encara que no haguéssem tenguda avinentesa d'estudiarles de prim conte, massa vèyem que'l Dr. Balari era una de les poques glòries de la filologia espanyola, y en tal concepte'l veneràvem.

Tot axò vol dir qu'anàrem a veure'l, molt esperansats en la seua amabilidat paternal, tan polent per tots els assedegats de ciència que hi acudissen, y en la seua competència indiscutible en tot lo que feya referència a filologia y a llengua catalana.

Efectivament, pujàrem amb el bon amich barceloní a la casa n. 10, pis 3r de la plassa d'Urquinaona, y ens va rebre'l doctor amb tota l'amabilidat del seu cor, amb tota la dolsura del seu caràcter atractiu. Ens mostrà la seua llibreria, la taula d'estudi y piles y més piles de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

cèdules, y ens va descriure el [116] sistema que tenia tan seu, tan original, d'estudiar. Llavò entràrem a lo del diccionari. Li férem una síntesis del nostre pensament y li dexàrem l'esposició del projecte o *Lletra de Convit*, encara inèdita, per que s'en fes càrrech, y amb tota franquesa y claredat ens digués el seu parer.

Hi tornàrem al cap de dos dies: ens va dir l'impressió que la *Lletra* li havia feta, qu'era molt bona; ens proposà algunes modificacions qu'acceptàrem tot d'una; y tot oferintmos la seua cooperació y ajuda fins allà ont li fos possible y encoratjantmos vivament a dur l'obra avant y a no dexarla fins qu'estigués acabada, ens va dir amb la rialla a la boca y demostrant una satisfacció ben coral, ben íntima:

—¡En publicarse axò, serà una bomba!

Plens d'agraïment vivíssim y de gaubansa indefinible, férem mil mercès a n-el doctor p'el coratge gros que'ns dava, per la cooperació que'ns oferia y per lo molt que'ns honrava amb tot allò, y ens despedírem d'ell per tornar aquell metex dia a Mallorca.

Pochs mesos desprès romangué ferit de gota. Quant p'el novembre del metex any tornàrem a Barcelona, l'anàrem a veure; pero'l pobret parlava tan embuyat, que no l'entenien, y vàrem comprendre qu'allò li servia més tost de turment, que d'alegransa, y no hi tornàrem.

Lluny d'axecar-se'n d'aquella feridura, anà pitjorant fins que, la derreria de juny passat, el Bon Jesús el volgué amb Ell, a n-el cel, per premiarli la seua fe viva, l'observansa feel y constant de la Lley santa, la pràctica de les virtuts cristianes y els grans mèrits fets traballant tota la vida per l'enaltiment de la Ciència y de la Pàtria.

Acongoxats com estam per la pèrdua del gran mestre y de l'amich coral, hem cregut que'l millor comensament d'aquex modest tribut a la seua bona y cristiana memòria era recordar aqueys fets, tan dolsos per la nostra ànima y tan honrosos per la nostra *Obra*.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

L'entusiasme ardent y efusiu per la ciència filològica y per la llengua catalana fou la característica del Dr. Balari. A la causa d'aquesta ciència y d'aquesta llengua va viure consagrat tota la vida.

Per ell eren amichs y companys benvolguts tots els qui trobava disposts a traballar per aquestes dues causes. Per això'ns dispensà una acullida tan entusiasta com la dispensada a tothom que s'hi acostàs demostrantse ferit de tals curolles. [117]

La seua càtedra de grech a l'Universidat de Barcelona y els estudis filològichs per servir Deu y la Pàtria foren tota la seua preocupació, tot lo seu ideal. D'entre sos dexebles sortiren un floret de joves que ocupen les càtedres de grech de moltes d'universidats espanyoles. Ja's sabia qu'allà ont se presentava un dexeble del Dr. Balari a fer oposicions de càtedra de grech, s'en duya la pauma.

Els seus estudis filològichs li feyen passar hores y més hores dins casi tots els arxius de Catalunya, y en temps de vacacions l'empenyien cap a les nacions estrangeres mes avensades de ciència y de lletres, aont no parava d'estudiar y d'observar, fentse conexent de la gent sàbia, contreent mil relacions que li servien fora mida per completar y consolidar el cabal de ciència llingüística qu'anava atresorant.

Amb això pronte'l Dr. Balari fou considerat com un dels primers prestigis de la Càtedra espanyola, y com un dels pochs filòlechs capdalts d'Espanya y mestre doctíssim de la nostra llengua, de la qual se demostrava enamorat fins a la rel dels cabells y defensor a tota ultransa y consagrat en cos y cordes a son estudi y enaltiment.

Això li valgué la Presidència de l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona y la dels Jochs Florals de 1894.

Segurament fou el Dr. Balari un dels homes de Catalunya y d'Espanya que feren estudis més fondos y més ostinats de lo que constituia la seua especialidat.

No està publicat, ni d'un bon tros, tot el fruyt d'aquests estudis, ni tan sols aprofitat, això es, ordenat en tractats. No s'aturava may de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

replegar y replegar materials, confiant amb el temps aprofitarho tot; pero'l temps, axò es, la feridura que li sobrevengué, el capturà, quant no més tenia llesta una part de la tasca que s'havia presa.

Peguemhi una ullada a lo que dexa publicat, que conexem:

I POESIA FÓSIL. *Estudios etimológicos*. —Barcelona. —Librería de Alvaro Verdaguer. —1890.

Es un volum en vuytè, de XII-144 planes, aont s'estudien les etimologies de *mata, cana*, *canto*, *guija*, *berrueco*, *luparia*, *avellana, galga*, *cantalapiedra, cantalucia*, *cantalozella*, *cantalupos, gallicantus* y *montcada*. Es un estudi sòlit y macís aont l'autor fa entreveure el gran cabal lingüístich que posseeix y la fondària de sos conexements en les llengues sàbies y en tots els rams de la filologia, y qu'ha rastretjat y escorcollat fort per dins els arxius de Catalunya y els recons de la literatura castellana primitiva, y que té nas etimologista fi, que afina la [118] cassa de lluny, y que no posa'l peu en lloch sens assegurarse abans de la solidesa del fonament. *Poesia fósil* es un llibret que convé ferm a n-els filòlechs joves lletgir y remugarlo bé. Es tot carn de fil ben pitjada, sense casi cap minva. L'origen dels noms de les coses, en que consistexen propiament les etimologies, descubrex fonts de poesia primitiva que brollà en la formació d'aquells noms, y que bé li escau el de *fòssil* perque vé a estar *empedreida*, just les rellíquies d'animals y plantes d'aquell temps *fossilificades.*

II. DISCURS *llegit en la festa dels Jochs Florals de l'any 1894 per son President Joseph Balari y Jovany.* Barcelona. Imprenta de *La Renaixensa*. —1894.

Es un parlament magistral a favor de l'autonomia de la nostra llengua. Allà's retreuen un gentil enfilall d'etimologies catalanes, y bax del símbol d'una campana s'espliquen els diversos elements que constituiren la nostra llengua, y se fa un resum històrich eczactíssim de les s[e]ues èpoques d'esplendor, decadència y postració, que, segons el doctor, s'inicià la derreria del sitgle XIV per la divisió, just

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

ortogràfica, de *llengua catalan*a (predomini del signe *a* en la representació del sò àtone de la *a y* de la *e*) y *llengua valenciana* (predomini del signe *e* en la representació de dits sons àtones). «La campana fesa... tenia necessitat d'esser adobada y en lloch de fersen del seu metall matex una refosa, les seues esquerdes ab pesses y afegidures foren ajuntades». Se plany amb En Benici Navarro *(Revista de España,* gener de 1879, p. 284) de l'*anarquia* que reyna dins la moderna literatura catalana, y amb l'alemany Eberhard Vogel (*Neu catalanische Studien,* Münster, 1886, p. 82), de la «gran dependencia» que té'l català «de la llengua castellana». Sostén amb lo Dr. Vogel (ib.) que «la falta de fermesa del català modern es abans de tot deguda a que hi manca una *llengua escrita única* que estiga per demunt dels dialectes, com no's pot negar que en los temps antich hi fou»; y conclou dient «Aquesta y sols aquesta es la solució que's troba esser mes natural y rahonable. *La llengua escrita única,* llaç d'unió dels tres antichs reyalmes que la parlaren, no s'ha d'anar a cercar a fora casa, puix aquí la tenim y està per nostres propis clàssichs a manera de tresor molt ben guardada». No «se tracta de fer passar moneda vella que en lo día d'avuy no corre». «Xuclemne» d'aquelles bresques (els clàssichs) la mel y en la cera dexemhi ben imprés lo segell que s'usa ara com ara».

En el fondo estam ben conformes amb el Dr. Balari sobre aquesta cosa; en divergim però respecte de certs punts de vista, [119] segons se pot veure dalt el BOLLETÍ de setembre de 1092, que no retreym per no allargar massa.

Il·lustren aquex parlement un enfilall de notes molt curioses. Dins la V refuta lo que digué En Pérez Galdós dalt *La Prensa* de Buenos Aires l'any 1886: «el catalan no tiene construcción propia. La sintaxis es la castellana, y solo varian las voces». Demostra prou bé que'l *català té construcció pròpia,* això es, que fa unes trasposicions de paraules no permeses dins el castellà. En quant a que tenga sintacsis propiament dita, la demostració es casi nul·la. ¡Llàstima

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

que'l doctor no oposàs a la negació, gratuita y desbaratada, d'En Galdós, qualque cosa més qu'una afirmació a l'ayre.

III. INTENSIVOS SUPERLATIVOS *de la llengua catalana. Monografia leida en la sesión que celebró el día 14 de Enero de 1895 la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona, por su Presidente Dr. D. José Balari y Jovany*… Barcelona, 1895.

Es un capítol preciós de gramàtica catalana. ¡Quina llàstima que l'autor, axí com va escriure aquex capítol, no escrigués tota l'obra, que tantíssima falta'ns fa! La gramàtica d'una llengua no s'improvisa ni es obra d'un homo tot sol, per bon cap que tenga y per lletrut que siga. Se necessiten llarguíssims y embafosos estudis preliminars, y moltes y sàbies monografies sobre cada un dels punts capitals. Per la gramàtica catalana definitiva son unes grans passes la *Fonètica* y la *Morfologia* del mestre En Tomàs Forteza, que no arriba a sortir may, l'*Anàlisis Morfològich* (Manresa, 1895) y el *Fonològich-Ortogràfich* (ib. 1896) y *els Estudis Gramaticals* (ib. 1898) *de la Llengua catalana* del Rt. P. Jaume Nonell, la *Gramática Etimológica Catalana* (Sarrià-Barcelona, 1901) del Dr. Moss. Grandia, y la *Contribució a la Gramatica de la Llengua Catalana* (Barcelona, 1898) y el *Tractat d'ortografia catalana* d'En Pompeu Fabra. Però encara s'en necessiten unes quantes més de passes per arribar a lo que demana la filologia moderna per la gramàtica d'una llengua. La monografia del Dr. Balari sobre'ls *Intensius* o *superlatius es* una d'aquexes passes que no s'eren donades y s'havien de donar.

Per la deguda claredat y observansa d'un mètode científich, indispensable en tota obra didàctica, dividex l'autor els *intensius* en boldrons bax d'aqueys títols: *Perifrasis, Pleonasmo*, *Sinonimia, Metatesis, Intensivo pronominal, Parangón, Metafora, Ponderación, Conceptos de administración*, *Numeración*, *Peso y medida, Hipérbole, Imitación, Grados inferiores ó Diminutivos é intensivos de negación*. Assanta la doctrina sobre cada [120] intensiu y llavò la confirma amb cites d'autors del sigles XIII, XIV o XV y autors de l'actual

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

renaxement, lo qual li dona un gran interés. Considerats els *superlatius o intensius* axí com els-e considera'l Dr. Balari, de part-dedins, y no just per la *forma es*terior que'ls distingex ordinariament, la cosa s'axampla y s'enlayra ferm y presenta un aspecte nou y molt instructiu.

Molts en retreu el Dr. Balari d'*intensius*, y encara n'hi passen per malla una partida que cal incloure dins els diferents boldrons que posa. Ventassí uns quants per mostra: —*una mala fi* (moltíssims) n'hi havia; —una *partida*'n vengueren; —un *cortó*, una *cortarada* de gent; —*un enfilall* de coses va contar; —*mexanta* o *milanta* vegades (moltíssimes); —n'hi havia *un xinxer* (molts) d'infants; —de fruyta n'hi havia *a voler, a l'uf, a balquena, a rompre, a roys, a forfollons; —plovia a talabaxons, a portadores;* —això m'agrada *ferm; —era d'allò d'allò* (de primera); —t'ho dich *de bon de veres;* —guardehu per *un cas de casos* (un cas *estrem); —no hi veya de cap bolla,* d'endeutat; —aquest homo li *entrà per l'ull dret* a n-el Rey (li caygué en gràcia). —Endemés hi ha els sufigs *ada* (arross*ada,* mocador*ada,* blat*ada*, etc.), *um* (criad*um*, foraster*um*, missatj*um*, etc.), *am* (bany*am*, bresc*am*, tross*am,* etc.) y *im* (llavor*im,* esmotx*im*, brot*im*, etc.), que resulten unes fonts inestroncables d'*intensius.*

Hi ha que convencerse de que la nostra gramàtica es un camp estensíssim, ermàs a molts de redols per fretura de bons conradors, d'aquells que may retén ni'ls espanta vent ni aygua.

IV. ORIGENES HISTORICOS DE CATALUNYA —*Premio Martorell (20000 pesetas) del concurso de 1897.* Barcelona, 1899.

No hi ha dubte qu'això es l'obra caporal del Dr. Balari, la que li donà personalidad definitiva dins el mon de les Lletres y el constituí entre'ls grans escriptors qu'ha tenguts Catalunya. La gent lletruda devant tal obra varen romandre esglayats, de veure'ls milenars de cites de documents, casi tots inèdits, dels arxius catalans, cites a l'uf per provar les afirmacions que's fan a cada retxa. Y no's tracta d'una

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

cincuantena o xixantena de planes de mitja mà; se tracta d'un *in-folio* menor, de XXXVII-751 planes.

L'obra, com fa avinent l'autor, vé a esser un enfilall de monografies sobre`ls *orígens històrichs de Catalunya* .Les fonts casi esclusives d'aqueys estudis son els arxius catalans o relacionats amb Catalunya y els aplechs de documents publicats de dits arxius. Se dividex l'obra en quatre parts baix dels títols de: a) *Geografia,* que conta vint y vuyt capítols; b) *Reconquista,* que'n conta vuyt; c) *Feudalismo,* que'n té devuyt; d) y *Civilización*, desset. [121]

No`s trata dels *orígens històrichs de Catalunya* en tota l'estensió de la paraula; no's toquen per res la partida de questions sobre la Catalunya *prehistòrica* ni's parla de la *romana* d'una manera directa. De lo que's tracta es dels *orígens històrichs de Catalunya* que`s troben dins els arxius catalans o que tenen que veure amb Catalunya. De lo que no hi ha dins aqueys arxius, no'n parla ni s'en preocupa'l Dr. Balari. Si no's té en conte això, el judici que`s fassa de l'obra, serà errat de cap a peus.

L'obra del Dr. Balari la consideram d'un mèrit escepcional, no com obra *general* y *completa,* això es, *comprensiva* de tots els punts de vista y aspectes dels nostres *orígens històrichs,* sino com obra *especial, tècnica,* axo es, *comprensiva* de lo més sustanciós, espressiu y feent que's troba dins els nostres arxius y aplechs de documents publicats (y que no's troba dins cap dels nostres cronistes ni en lloch pus), referent a tot lo que constituex la nostra tradició, la nostra nèscia, referent a tots els elements originaris que congriaren y integraren la nostra rassa, la nostra nacionalidat. Y assi està el mèrit inmens del Dr. Balari: haver sabut treure tot això de dins els arxius y aplechs de documents publicats y oferirmosho dins un llibre; havermos sabut presentar tot això, qu'era passat per malla a tots els altres historiografs de Catalunya; això que teniem escampat dins milenars de documents, tancats dins tants d'arxius, pero que per falta d'un Ezequiel (XXXVII) que replegàs tantes de cenres y d'ossos y hi

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

profetisàs demunt y els-e tornàs a la vida y a la llum qu'un temps tengueren, estàvem privats d'aquexa vida, d'aquexa llum, qu'es una part importantíssima de la nostra història. Per aquex vent el Dr. Balari ho va esser ben bé un nou Ezequiel.

Es evident que'ls arxius son la font principalíssima de l'història; pero no son la font única. N'hi ha d'altres de fonts, qu'es indispensable consultar per atènyer tota l'història. Tenint en conte axò, s'espliquen perfectament les deficiències que n'hi ha que veuen dins *Orígenes históricos de Catalunya.* Quant un llig la taula de l'obra y hi veu indicats dins els setanta un capítols tants de punts referents a n-els nostres *orígens* en tants y tants d'aspectes, y llavó s'en va a veure que's lo que'n diu l'obra, se troba devegades que les clarícies son curtes. Y se comprèn que qualque volta ho siguin. Si dins els arxius no n'hi ha pus o no n'hi han trobades d'altres, ¿que hi havia que fer? ¿les s'havia d'inventar l'autor? Aquest es un dels esculls de les obres d'investigació. Pero encara hi ha un'altra cosa: el pla del Dr. Balari es tan estens, tan trascendent, que no basta la vida d'un home per esclovellar, per endardellar, per aclarir tants y tants de punts, [122] aont l'autor se pot dir que hi donà les primeres passes. Per completar y enredonir el pensament del Dr. Balari, esposat dins aquexa obra, se necessiten un parell de sabis més com ell que seguesquen la tasca y hi traballin tant com hi traballà ell. Axó es evident, ja que l'eczecució completa del pla del Dr. Balari seria l'història completa de Catalunya, no l'història axí com la concebien els romans y els escriptors del Renaxement del sigle XVI, que's reduia a reys y guerres; sino axí com la conceb avuy la ciència, axò es, l'història de la vida dels pobles en tots els seus aspectes, ordes y relacions, l'història de la vida relligiosa, social, política, científica, literària y econòmica.

Una de les deficiències o punts escapats que's citen de l'obra del Dr. Balari, es que dins el capítol destinat a n-els *orígens* de *la moneda catalana* dona com a monedes *corrents* monedes purament

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

imaginàries, deduint que corrien com a tals monedes perque les veya anomenades dins els documents.

A dir ver, axò es una sopegada del doctor; es una de tantes de becades que peguen sempre, fins els primers sabis de tot lo mon y de tots els sitgles. Es allò de *quandoque bonus dormitat Homerus.* Poch mèrit li lleva axó a n-el Dr. Balari y poquets son els milímetres que rebaxa de la seua alsada gegantina. Dins una obra de setanta un capítols aont se tracten mil punts, els mes diversos y difícils, y s'hi tracten amb un cabal d'erudició may vist, qu'es l'admiració y l'esglay de la gent que sab que son estudis d'erudició; si dels setanta un capítols en resulta un amb algunes ineczactituts o confusions, que no trascendexen a cap dels altres capítols —¿quina importància té axò? Aturarse just devant aquestes ineczactituts y cloure ls ulls devant l'exam de punts històrichs: aclarits y evidenciats de qu'està masell el llibre, es senzillament una injustícia y una vertadera *sopegada* del qui s'atans a fer tal fantasia.

Per axó llamentam qu'un paisà nostre que s'ha passada casi tota la vida dins terra castellana, D. Antoni Vives, doctíssim en ram de Numismàtica y altres branques de l'Arqueologia, dalt la *Revista Critica de Historia y Literatura españolas, portuguesas é hispano-americanas* (1900. p. 409—18), bax del títol de *La Numismàtica en la obra «Orígenes históricos de Cataluña»*, —tractàs el Dr. Balari amb una acritut immerescuda y donàs a n-aquelles ineczactituts una trascendència que no's pot sostenir sense treure completament les coses de pollaguera, y rebutjàs per falses, coses que'l Dr. Balari ha demostrades amb documents autèntichs, la forsa *demostrativa* dels quals En Vives no es capaç de desfer. [123]

Dexant de banda l'errada del doctor de suposar com a monedes *corrents* lo que sols eren, segons sembla, monedes *imaginàries*, com *les unces d'or y les lliures d'or y de plata* y altres, en lo qual fa bé En Vives de rectificarlo, veyam les coses que li diu sense raó. —Afirma'l doctor (p. 665) que «las monedas que circularon en la Marca de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

España durante el siglo X, fueron *onzas de oro*...». Y surt En Vives (p. 410) y diu: «No se conoce moneda de oro catalana hasta el reinado de Juan II (segunda mitad del siglo XV)». Donchs bé, el doctor dins la plana 661 trascriu un document de l'arxiu de la Corona d'Aragó (R. B. I num. 48, sense data) aont dos, que's veu que serien inspectors de li moneda, anomenats *Giralt* y *Esteve,* juren «quod nec ego nec ullus homo, me sciente, non fecerit aliud aurum in ista moneta de domno raimundo barchinonensi comite, nisi qualem ipse mandaverit ibi facere... Fecerunt predicti gerallus et stephanus istum sacramentum simul in unum in presentia umberti episcopi et bernardus raimundi et berengario adroarii... (*que ni jo ni cap home, sabentho jo, no farà altre or en aquesta moneda del senyor Ramon Comte de Barcelona, sino just axí com ell manarà que's fassa... Feren dits Giralt y Esteve aquex jurament tot dos plegats devant Umbert, bisbe, y Bernat de Ramon y Berenguer d'Adroer*...). Se comprèn que'l Bisbe intervengués en aquest jurament, recordant que'l Bisbe de Barcelona tenia per concessió del comte En Ramon Berenguer III (Vid. *Orig. hist. de Catal* p. 663) el deume de la moneda acunyada dins la Ciutat.

Si a Barcelona no se fossen fetes monedes d'or ¿tendría esplicació racional aquex document? Enque no sapiguem quin *Ramon comte de Barcelona* era aquell, com el derrer que hi va haver de tal nom, se va morir la segona mitat del sitgle XII, resulta provat qu'abans del sitgle XIII se feya *moneda d'or* a Barcelona. ¿Que En Vives diu que no's coneix moneda d'or catalana anterior a n-En Joan II? Això no prova que no n'hi hagués, sino que no n'es arribada cap a nosaltres. Pero en camvi es arribat aquell document, que no pot esser més terminant, y no creym que'l Sr. Vives siga capaç de desfer la prova que'n resulta contra ell. Això li provarà a n-En Vives que, axí com no basta mirar just els documents dels arxius, tampoch no basta just conèxer els monetaris. *Oportebat illud facere et hoc non mittere*.

Posa'l Dr. Balari entre les monedes catalanes del sitgle XII la *Marca de plata,* que valia 43 o 44 *sous* (de plata, sou=pesseta); pero

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

no diu en lloch que fos moneda *corrent o acunyada*. [124] Donchs ¿amb-e quin dret ni motiu En Vives suposa (p. 415) que'l Dr. Balari dona la *Marca de plata* com a moneda *corrent* o *acunyada?* ¿Perque a altres endrets hi dona les *unces* y *lliures d'or?* Si hu fa a n-aquells endrets, es ben cert que no hu fa a n-aquest amb la *Marca de plata.* Per lo tant, En Vives atribuex una afirmació a n-el Dr. Balari qu'aquest no ha feta; y, després d'haverlehi atribuida contra tota raó, y veritat, arriba a l'estrem d'escriure lo que sembla impossible qu'haja escrit un home de ciència de la talla y de la respectabilidat d'En Vives: «y esto (lo de donar el doctor com a moneda *corrent la Marca de plata,* cosa que no ha feta) se dice por el Catedràtico de una Facultad, y en un libro premiado con 20.000 pesetas; ¡qué responsabilidad para los Sres. que otorgaron este premio.». —Aquí sí que hi escau allò dels castellans: *huelgan los comentarios.* Escandalisarse de qu'un «Catedràtich d'una Facultat» «dins un llibre premiat amb 20.000 pesetes» diga una cosa que efectivament no diu, y llavò escandalisarse de que li donassen tal premi... ¡vaja! es una cosa que no la mos sabem esplicar satisfactòriament d'En Vives! Suposant y tot que'l Dr. Balari hagués dit lo que li atribuex aquell senyor, ¿seria cap taca dalt l'honra *professional* d'un *Catedràtich de Grech* l'haver dit allò? ¿hauria compromesa la seua Facultat amb tal ineczactitut? ¿constituiria cap injustícia l'adjudicació del premi de 20.000 pessetes a n-el Dr. Balari? ¿S'atansarà En Vives a dir que la feynada y el such de cervell que representa l'obra del Dr. Balari, no valen ben bé les 20.000 pessetes y el doble? Si En Vives no veu axò, no sabem com calificar la seua manera de veure y de jutjar obres científiques com la del Dr. Balari.

Resumint: el Dr. Balari amb la seua obra no va fer tota l'*història* dels *orígens de Catalunya;* pero en va fer un bon tros, y dexà feyna senyada y el camí exermat per acabarla. Axò es la seua glòria, y tots els qui estimen Catalunya y la tradició gloriosa de la nostra rassa, li hem d'estar agraidíssims y venerar y beneir la seua memòria.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Y ho hem de fer especialíssimament tots els qui`ns interessam per l'*Obra del Diccionari.* Moltes, pero ben moltes, de garbes hi porem y hi hem de fer p'el *diccionari* dins *Orígenes históricos de Cataluña.* N'hi ha tota una cullita, tot un esplet de mots y termes que no hi poren mancar dins els nostre lècsich y que'l doctor ens dona ben espinzellats y documentats. Seria un pecat imperdonable dexarlos perdre. Moltes son les etimologies qu'allà s'aclarexen, citant de diplomes dels sitgles IX, X y XI llurs antecedents, aont se veuen les tramudanses [125] qu'anaven sufrint les paraules y qu'espliquen la forma definitiva que prengueren.

Aquestes son les obres publicades que conexem del Dr. Balari. Hem dit més amunt que no publicà tots els estudis que tenia fets. ¿Qu'es lo que queda inèdit? Quant ocorregué la seua mort, que la prensa catalanista consagrava piadoses y corals memòries a n-el doctor, lletgírem dalt *La Veu de Catalunya*, *La Renaixensa* y *Lo Camp de Tarragona* que'l doctor feya'l *diccionari* y la gramàtica de la nostra llengua y que les tenia ben envant, planyentse de que no hu hagués pogut acabar. Axò'ns vengué de nou, sobre tot respecte del *diccionari.* No`ns esplicam qu'ell tengués el *diccionari* axí com suposen aquells bons companys de prensa, y que no mos ne digués res com sometérem la *Lletra de Convit* a la seua aprovació, y s'oferí a ajudarnos fins allà ont poria. En lloch de tals oferiments, lo natural seria estat dirmos: —Axò que anau a proposar, jo ja hu tench ben avant a punt d'acabar. —Res que s'acostàs a n-axò, ni de cent llegues, ens va dir. Sia axí com sia, tengués o no entre mans el *diccionari,* lo cert es que'l doctor tenia molts de milenars de cèdules que servexen ferm ferm per la nostra *Obra* y per la *Gramàtica.* Y ¿no seria un pecat qu'aquestes cèdules no s'haguessen d'aprofitar o s'haguessen de perdre? ¿Qui hu dubta?

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Nosaltres confiam completament del patriotisme dels hereus del Dr. Balari, que no consentiràn, que no poren consentir que aquell tresor inmens se perda. La fe que tenim en la nostra causa, ens fa estar segurs, seguríssims de que tal tresor no‘s perdrà. ¡No‘n mancaria altra!

Tal volta qualcú haurà trobat que mos som estesos massa, parlant del Dr. Balari. Hem cregut que hu havíem de fer, que teníem obligació de ferho axí, per esser el doctor uns dels pochs filòlechs qu’hem tenguts a Catalunya y a Espanya y que consagrà bona part de sa vida a l’estudi de la nostra llengua. Moltes planes més del *Bolletí* se merexia el meritíssim doctor. ¡Vaja si convé que’ls col·laboradors s’hi ficsin ben de prop en la figura del gran catedràtich per aprofitarse de les seues llissons, per seguir les seues petjades, per empeltarse aquell esperit superior que fou l’ànima de totes les seues empreses, com ho es estat de totes les grans figures y glòries de la nostra nissaga. [126]

Amb la mort del Dr. Balari no està només de dol la seua distingida família: hi estam tots els catalans, tos els entusiastes de la llengua catalana, tots els amichs de la ciència filològica.

Y ara clourem aquestes retxes amb aquelles paraules sagramentals amb-e que espressaven els nostres pares el condol per la mort de les persones amigues o conegudes:

¡Que‘l Bon Jesús l’haja trobat en estament de gràcia; y, si encara estigués entretengut a les penes del purgatori, que‘l trega y l’admete a l’etern descans de la santa glòria, y don a la seua gent y amichs molts d’anys de vida per pregar per ell y el conort y conformansa que s’es mester per suportar una pèrdua tan grossa. Al cel lo vegem! Amén.

© Maria-Pilar Perea per l’edició, 2011.

L'herència literària del Dr. Balari (126-129)

Els nostros bons confrares *Lo Camp de Tarragona, La Conca de Barberà* (Montblanc), *La Veu de la Comarca* (Tortosa) y *El Pla de Bages* (Manresa) han proposat que's constituesca una comissió d'amichs y dexebles del doctor per aprofitar y publicar l'heretat literària que dexa. Molt contents n'estaríem de que's fes axí. Pero encara ens agradaria molt més lo que proposen els nostres col·laboradors y amichs estimadíssims, N'Alexandre Armengol, de Barcelona, y En Joan Poblet, de Montblanc, dalt *La Veu de Catalunya* (7 y 13 d'agost).

Diu N'Armengol, entre altres coses:

«Donchs, bé; mentres se treballa, acabada d'inaugurar, aquesta tendencia de cohesió, ens trobem ab que existeix un cabal recullit pacientment per l'esfors individual seguint l'antich sistema a que'ns referiam, y ab que aquet conjunt de materials valiosos poden enriquir l'obra del *Diccionari.* Parlém clar: ens referim als treballs que tenia bastant avensats pera la formació d'un Diccionari català l'insigne filólech o erudit, el doctor don Josep Balari y Jovany, mort fà pochs días per desgracia de la ciencia catalana.

«Tots els que tením l'honor d'haver rebut sas llissons, l'estimàvam en vida y venerém sa memoria en mort, perque coneixíam sa sabiduria y els magnes treballs que havía emprés, y sabém també'l valor que, per procedir d'ell, tenen las anotacions que sobre milers de paraulas catalanes tenia recullidas.

Aquets cabals no s'han de perdre, com tants altres: l'única hereva possible d'ells és Catalunya, y en son nom l'*Obra del Diccionari català.* Aixis ho exigeix, tractantse de questió tan capdal, la memoria den Balari, l'interés patriòtich y el de la pública cultura.» [127]

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Y En Poblet, referintse a n-els articles mencionats y a n-el de N'Armengol, diu:

«En algun d'aquets articles ja s'apuntava la idea que tan bé ha exposat l'autor del de *La Veu:* d'engroixir ab aquell valiós cabal el gran tresor nacional que representa la *Obra del Diccionari Català;* idea encertadíssima que cal no dexar de petje fins a conseguirla. El doctor Balari fou un dels primers colaboradors de la *Obra*, y dels que més prestigi li donaren, perque en la incertesa de la viabilitat d'un projecte de tanta magnitut, tothom que coneixia`ls treballs del eminent filólech sobre la nostra llengua, reposà confiat al véurehi son nom, que assegurava, pot dir-se, la realisacio de la empresa, si no en la forma acabada y perfecta en que, Deu volent, ho serà ara —perque l'esfors d'un no es comparable al d'alguns centenars, ni que siguin mes llechs en aquesta mena de treballs— d'una manera airosa y digna de Catalunya.

«Donchs que sigui el doctor Balari colaborador del *Diccionari Nacional,* ja que per desgracia de tots no n'ha pogut ésser redactor; que vinguin sos treballs a fer compa[n]yía als del ilustre mallorqui don Tomàs Forteza en aquesta obra, que serà un monument grandiós a la Patria, sobre tot si pot aixecarse demunt de tan ferms fonaments.»

La Almudaina, de la Ciutat de Mallorca (18 de agost) fentse eco de tot axò, patrocina també aquexa idea, dient:

«El otro medio, que vemos prohijado en las columnas de *La Veu de Catalunya,* sería el de aportar los materiales filológicos del Dr. Balari à la magna *obra del Diccionari* con tanto celo iniciada y proseguida, con la ayuda de centenares de colaboradores, por nuestro infatigable escritor, Mossen Antonio M. Alcover, Vicario General de esta Diócesis. La propuesta nos parece excelente y celebraríamos verla realizada.

«Nuestro parecer se funda principalmente en el hecho de considerar y parar mientes en la índole ó estructura especial de los

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

materiales dejados por el Dr. Balari. No consisten éstos precisamente en trabajos ó estudios ya dispuestos para su publicación, ó que hubieran recibido ya de la pluma del autor su redacción definitiva, sino en apuntaciones, extractos y notas innumerables, resultado del método ó norma de trabajo que el difunto erudito seguía.

Dicen los amigos y discípulos del laborioso catedràtico, que desde un principio adoptó y siguió empleando hasta su muerte el sistema de *papeletas.* Cada frase o vocablo, cada giro, cada particularidad lingüística más o menos curiosa y digna de atención, [128] quedaba anotada y registrada en papeleta aparte; y no sólo estaba encariñado con este sistema, el más útil á su entender, sino que continuamente lo recomendaba á sus discípulos y á cuantos acudían á consultarle.

«Siendo esto así, no parece que hubiera de resultar fácil ni fructuosa la impresión y publicación de unos trabajos que en realidad no forman un verdadero cuerpo de doctrina ó ciencia, sino más bien un rico arsenal de materiales para la ciencia, y que á su importancia intrínseca como tales no reúnen el de la forma y metodización que sin duda su mismo colector les hubiera dado, antes de sacarlos á la luz.

«Y en semejantes condiciones parece lo más indicado y pertinente buscar y hallar el medio de que aquel gran acervo filológico venga á engrosar, en provecho común de todas las regiones de lengua catalana, el ya considerable caudal que Mossen Alcover y sus mil y pico de colaboradores llevan reunido á estas fechas y que no cesa de recibir aumentos frecuentísimos.

«El entusiasta iniciador de la gran *obra del Diccionari* no necesita excitaciones ni estímulos de nadie para obrar en consecuencia y no echar en saco roto la idea apuntada en *La Veu*, y de la cual no hemos creído inoportuno tomar nota y hacernos eco.»

Agraim coralment a tan bons confrares l'interés que demostren a favor de la nostra *Obra.* ¡Que Deu els ho pach y moga'l cor dels

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

hereus del Dr. Balari a proporcionarmos el tresor lecsicogràfich que dexà replegat, d'un valor fora mida! Amèn.

Està per demés dir que, si hu fessen el hereus d'aquexa manera, res hi perdria la bona memòria del doctor. Tot fentmos càrrech dels milenars de cèdules seues, en faríem un inventari ben per menut, y a la primera plana del *Diccionari* constaria d'una manera ben espinzellada y esplícita tot el contingent que les cèdules del Dr. Balari'ns haurien proporcionat. Tota la glòria que correspongués a n-el doctor per la feynada que hi tendria, romandria ben sencera a favor seu.

Molts d'altres defectes tenim com homes que som, pero aquell de tractar de *vestirmos* amb *plomes d'altri,* no creym tenirlo gens, Deu no'ns ho tenga en retret ni en vanaglòria.

---

[129]

Dalt *La Veu de Catalunya* de 26 d'agost el nostre amich coral, col·laborador y poeta autèntich, En Josep Carner, publica'l seguent article sobre axò metex de l'*Herència del Dr. Balari,* que li agraim de tot cor:

Cap a mossen Alcover (129-130)

«He vist aquest días que's parla de lo molt que convendría que mossen Alcover se fes càrrech dels tresors que ha deixat l'inoblidable mestre en Josep Balari. Y ara acabo de conversar ab mon bon amich en Josep M. Alemany, qui s'oferia, plé d'entusiasme, a convencer en lo possible a la família Balari.

¡Quin testimoni més unànim de l'admiració y l'amor universal que ha despertat la obra de mossen Alcover! Tothom troba que'l lloch bo pera'ls calaixos den Balari és la calaixera del Vicari General. Ja no

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

ho proposém vagament, sinó que ho reclamém; volém posar interdicte. Ens corre molta pressa aquell instant en que mossen Alcover, ab els ulls brillants y las mans tremolosas, nedi per aquell mar de papeletas.

Y tota aqu[e]ixa pressa es porque [*sic*] mossen Alcover som nosaltres. Aquell home admirable no ha fet obra de erudit tancat en son estudi; no ha volgut la fredor de la solitut. Aquell sant pagés s'ha enfilat a la montanya de la fé, per parlar a tots els homes de bona voluntat. ¡Y que és hermós trobar, en mitg dels seus medis moderníssims de comunicació, butlletins, conferencias, prospectes, quelcom de la claretat, de la forsa tranquila, de la grandiositat en repós d'un bell dia cantat pel Gènessis mosaich, llavors que la terra s'obría com una flor, y en sentian encara les remors de las crexensas. Es bíblica la figura d'un home donant hospitalitat a una llengua. Aquest home no té'ls neguits del nostre temps. Nosaltres ens preocupém dels *problemas,* y no sabém la solució; al creyent, després de totas las solucions fracasadas, encara li resta'l miracle.

—¿Cóm podrà acabarse la Sagrada Família? —preguntém a n'en Gaudí. —Sant Josep s'en cuidara. Preguntéuli a mossen Alcover ¿qui acabara'l Diccionari? —El Beat Ramón —podrà dirvos.

Perxó nosaltres som petits, per tenir desconfiansas d'aquets homes que planan en els grans pélechs lluminosos. Perxó ells fan una sola foguerada de totas las multituts. Son més que un home; son una forsa, una idea, una energia irremissible.

¡Oh petits jovenets que teniu tres horas de tasca y tres mesos de cansament o de estéril delectació en vostras obrétas! ¡Mireu aquest mossen Alcover, que és l'Home de las Caminadas! —Oh ignorats conreuadors, entusiastas amagats en recons, coopereu tots a la gran tasca de mossen Alcover, ab la feina constant y pacienta dels humils! —Y vosaltres, sabis eminents, tenebrosos y pahorosos, aljubs d'erudició, oferiu las vostras aiguas [130] inconegudas al mar que té la llum, els colors y el moviment. La vostra feina meritíssima, Josep

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Balari, Marià Aguiló, us la reclama mossen Alcover ab el poder de lo que té una doble vida.

Ell no vol precisament parar la seva obra ab las fadigas dels altres; que'ls hereus de l'Aguiló y den Balari publiquin las llurs obras, y mossen Alcover en recullirà las riquesas en son Diccionari. Peró si aquesta publicació és impossible o molt dificultosa, correu tot seguit, y directament, a mossen Alcover.

Cuan un escriptor català, resolt a publicar un diccionari de nostra llengua, escrigué à mossen Alcover comunicantli son propósit, temerós tal volta de que li fos rebuda aquesta nova ab escassa cordialitat, mossen Alcover li feu saber que's regositjava de que hagués de exir l'obra, que l'adquiriría, y que el Gran Diccionari que ell emprenia no era cap empresa editorial, sinó una creuada per la Patria y la Llengua.

Mossen Alcovèr guanya sempre. Els altres escriptors han format treballosament els rius isolats. Mossen Alcover ha escullit el mar, ahont arriban tart o d'hora els rius.

JOSEP CARNER.

L'Acadèmia y Laboratori de Ciències Mèdiques de Catalunya

(130-132)

La Comissió qu'aquest cos científich barceloní, tan benemèrit de la Pàtria, constituí fa devers mig any per prendre part en la tasca gloriosa del Diccionari, se veu que no està mans fentes ni es com les Comissions que solen capllevar dins Espanya, el distintiu de les quals es constituirse y llavò no fer res. No'ns vé gens de nou.

La fama d'actius y d'entusiastes que tenen els de L'*Acadèmia y Laboratori*, y especialment els qui componen la Comissió, ens feya

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

esperar molt; y la realidat demostra que no anàvem gens lluny d'osques. Vegen els nostres amichs la carta que'l Secretari de la Comissió'ns escriu, y diguen si tenim motiu d'estar agraidíssims a la digníssima Comissió.

A Mossen Antoni M. Alcover

Molt estimat amich: Per la present li vinch a donar noves dels treballs que vé realisant la Comissió del Diccionari, de la Acadèmia y Laboratori de Ciències Mèdiques.

Primerament: hem ampliat la Comissió nomenant membres-vocals als Drs. Puig-Says y Freixas-Freixas, en atenció al [131] fervent amor a Catalunya y a la llengua catalana que abdós de llarch temps professen, y que seran, ja es segur, de gran utilitat en lo sí de la Comissió.

Segonament: hem acordat enviar una circular a tots los metjes rurals de Catalunya, demanantloshi llur cooperació a la obra del diccionari; l'hi incloch la mostra.

Tercera: digui'ns si creu oportú que dita invitació sia també enviada als metges de Mallorca y demés illes Balears.

Quarta: Quant sapiem quants companys desitgen traballar, els hi repartirem feina apropiada, encomenant molt particularment als metges de poble que recullin els vocables populars ab que son anomenats síntomes y malalties y la llur rigorosa correspondència científica.

Quinta: hem acordat fer tres classes de cèdules: *a*) *blanques:* las que nosaltres enviarem a la Comissió central ab lo dictat de *definitives* (pera nosaltres y que hauràn sigut discutides en sessió pública de la Acadèmia); que aniràn en paper blanch.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

b) *grogues*, cèdules essencialment tècniques y que anomenarem *eliminables* per si la Comissió creu que no tenen oportunitat dins un diccionari general de la llengua.

Aquest material podrà servir pera més endevant fer un diccionari científich;

c) *roses,* cèdules sobre las quals la Comissió y la Acadèmia no creurà haver pogut arribar a la depuració suficient y que anomenarem *duptoses,* deixant complerta l'acció de la comissió de filòlechs sobre son valor.

Axís estem nosaltres de treball, en plena organisació y metodisació. Digui'ns si creu ben dirigida la feyna y marqui'ns ab llibertat y franqueza catalana qualsevol camí que'ns pugui esser profitós pera la tasca que tan de bon cor hem empresa, lo qual li agrairem molt de veres.

Fins un'altre dia li dona nova penyora de si ferma admiració y amistat

J. TARRUELLA

2 de Joliol de 1904

Bo es de veure que a l'acte d'haver rebuda aquexa carta, hi contestàrem aprovant de bon cor tot lo que aquells amichs doctíssims ens proposen y consulten y amb lo qual ens consideram ben honrats.

Molt bones noves ens venen dels nous companys y col·laboradors, Drs. Puig-Says y Freixas-Freixas. Sabem qu'es fort, rabent y reflecsiu llur entusiasme per la nostra llengua [132] estimadíssma. Molt, ben molt n'esperam, y ben segurs de que les nostres esperansas no sortiràn buydes, sino ben plenes.

Benvinguts siguen, donchs, els Drs. Puig-Says y Freixas-Freixas a l'*Obra del Diccionari.*

Vetassí ara la *Circular* a n-e que fa referència la carta:

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Hi ha un segell amb la llegenda: *Academia y Laboratorio de Ciencias Médicas. Cataluña.*

Molt distingit company: La Comissió nomenada per aquesta Academia pera col·laborar a la obra del Diccionari de la Llengua Catalana en lo que pertany a les Ciencies Mediques, ha acordat convidarvos a tan honorable treball, atenent a las qualitats que vos adornan de regonegut amor a la desitjada reivindicació de la personalitat integral de Catalunya. Havent resolt l'insigne director del Diccionari, Mossen Alcover, que a la Comissió li estigui enterament encomanat lo cuydarse del vocabulari de les seccions de Medicina i Ciencies Naturals, la tasca lexicogràfica resulta de tant gran volada y extensió, que's fa necesari lo acoblament d'esfors de quants perteneixen a dites Ciencies y estimen devotament la renaixensa de nostra Catalunya.

Per axò aquesta Comissió solicita vostre concurs valiós y espera mereixer de vos bona acullida pera realisar la indispensable divisió y fragmentació de travall a que obliga sa magnitut mateixa, entenentse, peró que, si dintre lo espay de un mes no haveu donat contestació a la present, vostre silenci serà sinònim de que vos desenteneu de tot compromís de feyna.

Deu vos guardi molts anys.

LA COMISSIO: Dr. Ll. Suñé y Molist, *president*; Drs. A. Bartumeus, G. Estrany, J. Freixas; Ll. Lagostera, Dr. Martí y Julià, H. Puig y Says, J. M. Roca, *vocals*, y Dr. J. Tarruella, *secretari.*

¡Membres honorables de la Comissió, benemèrits de la Ciència y de la Pàtria, amichs estimadíssims, endevant! ¡Que Deu vos conserv y vos guart sans y forts y plens de delit y de seny per dur a bon terme la tasca grandiosa qu'amb nosaltres heu empresa! ¡Endevant!

[133]

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

El llenguatge vivent, arxius y escriptors vells (133-136)

No tenim més que motius d'alegransa y de donar moltíssimes de gràcies a Deu nostre Senyor per lo bé y avant que va l'*Obra del Diccionari.* De per tot arreu surten cada dia col·laboradors nous, y rebem cartes d'assí y d'allà dels traballs lecsicogràfichs que's fan, que's son fets o que's van a fer.

Se pot dir que tot va bé, gràcies a Deu; pero encara poria anar millor, y hi ha d'anar. No'n mancaria altre!

S'ho merex tot la nostra estimadíssima llengua catalana.

Per això, per molt que fassem per ella, may hem de dir: *¡prou!* sino: *¡encara més!*

Ja que l'idea y el desig d'omplir cèdules crex y s'estèn per tots vents, y molts que fins ara estaven frets, sumorts y amb una son rabiosa, ara se desxondexen y els entra la febra d'omplir cèdules, y la cosa s'encalentex, qu'es un gust, —estam a n-el cas d'insistir amb una cosa que ja hem dita qualque volta y que convé ferm repetir.

Ja's sab: les dues grans fonts per l'*Obra del Diccionari* son, es bo de veure, el *llenguatge vivent* y el *llenguatge escrit.*

Es a n-aquestes fonts qu'hem de trobar tot el cabal qu'ha de constituir el diccionari. Hem d'acudir a n-aquexes dues grans fonts, no hi ha dubte. Pero es el cas qu'elles no tenen un sol brant, un sol broll, un sol raig. En tenen un sens fi de brants, brolls y raigs o ratjolins, y tots ben diferents, tots amb propiedats peculiars y caràcters propis.

Per arribar a posseir tot el cabal d'aquexes dues grans fonts, no n'hi prou amb un brant, amb un broll, amb un raig; se necessiten tots, pero tots; s'es mester l'aygua de tots, sense mancar n'hi cap cap.

Sols assolintlos tots, assolirem, atenyerem tot el cabal llingüístich qu'ha de formar el diccionari.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Dalt les planes del BOLLETÍ anam donant conte de les seccions de llenguatge vivent que's prenèn, del[s] arxius aont se fan cèdules, de les obres catalanes escullides també per ferne.

Son moltes les seccions preses y les obres escullides, y d'arxius també n'hi ha una bona partida.

Son moltes també les cèdules que s'umplen de tot això.

Pero ¿per que no hu hem de dir? S'en porien omplir moltes més encara.

Amb tants de col·laboradors com son els qui tenen tasca presa, y estàn devant la Pàtria solemnement compromesos a ferla, [134] una volta qu'el BOLLETÍ ha donat conte de la seua comprometensa, —s'en haurien d'omplir moltes més, si volem que la nos*tra Obra* fassa molta de via; y que pronte estiga fet y estampat el *diccionari*, qu'es lo que tothom demana.

Això vol dir que, enque s'hi traballi molt, pero molt, com, may hauríem cregut, encara es necessari traballarhi moltíssim més.

No hu deym naturalment per tots aquells que figuren dins la taula d'honor de *col·laboradors qui tenen poca son*, que n'hi ha un bon enfilall, gràcies a Deu.

Per aqueys tals no hi ha dins el nostre cor més qu'un agraiment inmens y una admiració grossa de tot.

No, no va per aqueys l'escitació qu'ara feym a tirar la son a la paret y a pegar una envestida de bon de veres a la tasca que prengueren.

Va per tots aquells que amb el temps que hi ha que l'han presa, ja n'haurien pogudes omplir de cèdules, no *mil* sino *deu mil,* y encara per ventura no n'han omplida cap, o si n'han omplides, son poques ferm, y que s'aferren a mil escuses per no omplirne.

Que considerin els qui fan això, que succeiria si tots fos fossen com ells; quant estaria llest el *diccionari.*

Un dels distintius de la rassa catalana, es el seu caràcter pràctich, reflecsiu, madur.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Y es amb les obres que hu ha demostrat sempre aquexa rassa qu'es axí.

Donchs si pretenim esser catalans autèntichs, llegítims, de bon de veres, demostremho amb les obres y no de boca.

Demostremho respecte de l'*Obra del Diccionari* omplint centenars y milenars de cèdules.

Sense centenars de milenars de cèdules, plenes de paraules, de totes les paraules que tè la llengua, no hi ha diccionari possible.

¿Y qui les ha de replegar aquestes paraules, sino els qui'ns enorgullim d'amadors, d'entusiastes d'aquesta llengua benvolguda?

Y no basta que n'hi haja alguns que'n repleguin.

Si volem que hi siguen totes dins el diccionari, s'es mester, es indispensable que tots el amadors, que tots els entusiastes en repleguin per tot arreu.

¿Que hi fa que n'hi haja de repetides?

Val més que n'hi haja *deu mil* de repetides que si n'hi hagués de mancar una qu'es una. [135]

No son cap mal les repetides. Son un gran bé perque servexen per comprovar, per consolidar, per refinar la cosa, per dexarla ben provada y clavetetjada per tots vents y en tots conceptes.

Per lo tant, desxondiuvos ben depressa y de bon de veres tots vosaltres que fins ara no hu demostrat gayre estarhi; tots vosaltres que fins ara no hu fet gayre més que prendre per conte vostre qualque secció del llenguatge vivent o qualque obra catalana o qualque arxiu, sense cuydarvos d'omplirne casi cap o cap de ceduleta.

¡Hala, donchs! ¡sigau homes de paraula!... ¡fora son! ¡fora son!

¡Qui no hu veu que no es hora de tenirne gens?

Y ara un'altra cosa que va per tots, y, com manco *son* tenguen, mes.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Si vos ficsau en la llista d'obres catalanes, preses per ferhi cèdules, veureu que ja hi ha les caporals de l'actual renaxement, la major part de les de cincuant'anys ensà.

Sense voler pertocar en res llurs meritíssims autors, —que feren prou y massa y hi ha qu'estarlos agraidíssims, perque sense la seua feyna ¡pobres de nosaltros y de l'actual reviscolament de la nostra literatura!— la veritat es qu'aquexes obres son en general la font menys pura y menys crestallina de la nostra llengua.

El llenguatge vivent y els arxius y llibres anteriors a n-el sitgle XVII, aquestes son les grans fonts aont hem de trobar casi tot el tresor, casi tot el cabal de la llengua.

Sí, el llenguatge vivent y els arxius y llibres anteriors a n-el sitgle XVII.

¡A n-aquestes fonts, col·laboradors estimadíssims!

Sí, ¡cap a elles tenim les feynes! ¡Anemhi amb preferència a totes les altres!

¡Hala si hi anau, els que ja no hi sou!

Els col·laboradors de les grans ciutats com Barcelona poca cosa poren fer de llenguatge vivent. ¡Donchs cap a n-els arxius y a n-els llibres vells qu'encara negú ha escullits!

¡Si n'hi ha d'arxius a Barcelona y de llibres estampats de documents antichs!

L'Arxiu de la Corona d'Aragó, el de la Casa de la Ciutat, el de la Seu y tants d'altres, que son unes mines de llengua catalana, immenses, opulentíssimes sobre tota ponderació!

Y els col·laboradors dels pobles y del[s] camps tenen també'ls seus arxius parroquials y municipals y particulars y llavò tenen [136] la llengua viva, que parlen ells y la gent qu'els-e rodetja; tenen el sens fi de termes y mots propis dels diferents oficis *y* professions, que, si un se posa a cercarne, com més ne replega, més n'hi surten, més n'hi venen.

¡Hala, donchs, fora vessa tothom!

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

¡A traballar per Deu, per la Pàtria y per la llengua catalana!

¡Desperta ferro! ¡firam! ¡firam!

Srs. Col·laboradors, la Toponimia (136-137)

Diferents vegades hem insistit en l'importància grossa d'aquesta branca de la filologia per l'*Obra del Diccionari*. Dins la conferència que donàrem dia 22 de gener a n-el *Centre Excursionista de Catalunya* y dins l'article *¿Quina llengua parlaven els Ibers?* férem detingudes consideracions sobre dita importància, que, gràcies a Deu, han trobat eco a Catalunya y a Mallorca, com ho demostren els *Bolletins* derrers, aont consten els noms dels col·laboradors que's son encarregats de replegar la *toponímia* o *toponomàstica* de diferents comarques.

Ara lo que hi ha, qu'encara son massa pochs els qui han respost a la nostra veu. S'es mester que hi responguen col·laboradors de tots els territoris de llengua catalana y que tots hi traballin de bon de veres, si's vol que la replega de dits *noms* doni tot el resultat que pot donar. Sense la replega completa de la nostra *toponímia* no serà complet el nostre *Diccionari* ni pot ferse l'estudi definitiu dels antecedents y orígens de la nostra llengua ni fins y tot la seua història.

¿Que son aqueys *noms de lloch* més qu'altres tantes de fites que dexaren escampades por tots els endrets de la nostra terra els diferents pobles primitius que hi habitaren y que tots hi dexaren qualque cosa y contribuiren més o menys a la formació y congriament de la nostra rassa? Sí, aqueys *noms* son rastres, son rellíquies que'ns romanen dels temps primitius de l'avior, dels nostres antepassats.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Aqueys *noms* son de diferents èpoques, de diverses procedències, de variats dembles y d'oposades encarnadures.

Molt hi tenen qu'endardellar y qu'aclarir l'història, l'etnografia y sobre tot la filologia.

Precisament perque oferexen tant de camp a l'estudi d'aquexes ciències y per la trascendència llur, per axò es [137] indispensable replegarlos amb tot esment, amb una escrupulosíssima eczactitut, tal qual el poble'ls-e pronuncia, dexant a la Comissió de filòlechs que's constituirà sobre axò, les feynes de desllatigar llur nèscia y etimologia.

Insistim en que's poria avensar molta de feyna, aprofitant els cadastres respectius que hi ha a totes les Cases Consistorials. Allà's troben casi tots aqueys *noms.* Amb aquesta basse, no seria difícil trobar els que hi manquen y rectificar els que hi ha, si hi estàn tramudats.

Hi ha que tenir en conte una cosa que simpli[fi]ca molt la tasca, y es que no importa replegar tots els *noms de lloch* per lo que interessa a l'*Obra* del *Diccionari.* Tots aquells *noms de lloch* de significansa coneguda y usual, com *La Caseta, Les Cases Noves, El Pou, El Pouet, La Punta, La Coma,* etc., tots aquells *noms* que no'ns donen una paraula desconeguda o estranya o una forma gramatical no gayre usada, —no importa replegarlos. La questió es replegar tots aquells *noms de lloch* estranys, qu'un no veu tot d'una que volen dir o que no es bo de fer veurehu o que contenen formes gramaticals que criden l'atenció, —aquells noms que inclouen paraules desconegudes o anticuades, que constituexen o poren constituir una part del tresor de la nostra llengua.

Quant un veu els estudis interessantíssims y a balquena que hi ha fets a França, Itàlia y especialment a Alemanya sobre'ls respectius *noms de lloch* (els alemanys no sols han estudiats els d'Alemanya, sinó de casi totes les altres nacions), un queda amb la cara que li cau

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

de veure lo poquíssim que hi han traballat els espanyols, salves algunes honrosíssimes escepcions.

Si`ns contentam just de llamentar y condamnar aquex enderreriment nostre resultarem més culpables encara, perque, conexent el mal y tot, no feym res pràctich per posarhi remey.

Assí lo que interessa es prendre una resolució formal: —¿L'estudi de la nostra toponímia està atrassadíssim? Donchs ¡a traballarhi cadascú segons la seua possibilidat! ¡A formar colles d'amichs per tot arreu, que, donantse les mans, repleguin aquells *noms* de la respectiva comarca!

Deu fassa que'ls nostres amichs s'en penetrin bé de tot axò y que prenguen una résolució y la posin en planta; una resolució qu'els honri a ells y fassa *rica y plena* l'*Obra del Diccionari* y enaltesca'l nom de Catalunya.

****

[138]

Col·laboradors qui tenen poca son (138)

Moss. Joan Gual, Rector del col·legi de la Sapiència (Mallorca) té més de 1000 cèdules plenes; —Moss. Josep Pons, col·legial d'allà metex, en té més de 1000; —en Guillem Miralles y Triay, id. de id, 2600; —En Llorenç Lafuente-Venrell y son germà En Manuel, oficials tots dos de l'eczèrcit, residents a Maó (Menorca) 1560; —Moss. Lluís Otxet, de Sampedor (Província de Barcelona), 1070; —En Joan Torroella, advocat de Girona, 2038; —En Sebastià Altet y Sans, de Barcelona, 1070; —y Moss. Rafel Grimalt, de Felanitx (Mallorca), 1000.

Y ara els qui s'en riuen de la nostra *Obra*, ¡que riguen ben molt i molt! que ja no riuràn més joves may.

Y que'ls-e fassa bon profit.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Amèn.

Corresponsals novells (138)

De *Bigas y comarca del Vallès:* — Felip Soler, Mestre d'escola de Bigas.

D'*Agullana y sa comarca*: —En Joan Torrent.

Obres catalanes que hi ha escullides per ferne cedules (138)

248. *Libre d'Oració* del Bt. Mestre Ramón Llull. —Moss. Melsiòn Massot, de la Ciutat de Mallorca.

249. *Capítols del General del Principat de Catalunya… fets en les Corts celebrades en lo monestir de St. Francesc de Barcelona… en lo any MDXCIX:* —En Ramon d'Alòs y de Dou, de Barcelona.

250. *Gramàtica Etimològica Catalana, de Moss. Grandia:* —En Pere Basté, de Barcelona.

****

[138]

Arxius aont hi ha col·laboradors que fan cedules (139)

65. Arxius parroquial y municipal de Sa Pobla (Mallorca): —Moss. Joan Parera, vicari d'allà.

66. *Arxiu municipal de Manacor:* —Moss. Antoni Truyols y Pont.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Amichs morts (139)

†

En Ramon Ballester, notari de la Cúria Eglesiàstica de Mallorca dia 2 de juny, En Macià Mascaró, notari de Santa Maria, a mitjàn juliol, y N'Antoni Garcies, de Llucmajor, dia 23 de dit més, passaren d'aquex mon a l'altre. Eren col·laboradors del Diccionari y bons amichs ferm.

Que'l Bon Jesús les haja trobats en estament de gràcia, y, si encara estiguessen detenguts a n-el purgatori, que'ls-e trega y els admete a l'etern descans de la santa Glòria, y don a les seues respectives famílies molts d'anys de vida per pregar per ells y el conort y conformansa que tan necessiten per suportar tals desgràcies. Al cel los vegem. Amèn.

L'amo Antoni Garcies publicava la revista agrícola *Es Pagès Mallorquí* y tenia molt envant una historia de Llucmajor, feta segons el sistema modern, axò es, treta casi tota dels arxius corresponents. A Llucmajor hi ha persones que bellament porien acabar aquexa història: els-e sobra temps, bon cap y destresa per ferho. Tot lo que'ls-e pot faltar es coratge y una mica d'amor, *consecuent,* a llur poble nadiu.

Advertències (139-140)

I. Dins el *Bolletí* d'octubre d'entany diguérem que contàvem tenir publicades per novembre d'enguany les *Llissons de gramàtica catalana.* Donchs ara'ns resulta que no serà possible tenirleshi, perque ara que hi som al mig, ens trobam amb [140] la feynada d'ordenar les moltes de notes que tenim replegades y ben sovint ens surten punts que reclamen escorcolls y estudis especials que hi ha

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

que fer amb tot espay y sense tropellies, que no servexen més que per esgarrar les coses. —Ademés l'estudi *Antecedents de la llengua catalana* ens ha begut y ens beu molt de temps, y no creym que siga gens perdut ni per la *gramàtica* ni p'el *diccionari*. Precisament perque estam convençudíssims que totes les clarícies que treguem de dit estudi, son altres tants de blochs fonementals d'aquelles dues obres, per això ens hi aturam tant, perque tenim la seguredat de que tot seran passes guanyades, si Deu ho vol. —Qui's crega que la gramàtica i el diccionari d'una llengua se poren fer amb quatre grapades, demostra no sebre qu'es una gramàtica ni un diccionari axí com la ciència filològica'ls ama avuy en dia.

II. Seguim traballant a l'estudi *Antecedents de la llengua catalana*. Com no hi poren fer la via que voldríem, y es evident la necessitat de que'l *Bolletí* surta cada mès, aquest sortirà axí, si Deu ho vol; y, en tenir fets els articles que'ns falten de tal estudi, ja les publicarem.

Entre parèntesis: ens hem feta venir l'obra de l'egregi hispanograf alemany, Emili Hübner, *Monumenta Ibericae Linguae in-folio* que'ns consta… la misèria de VUYTANTA QUATRE PESSETES…

Ho feym avinent per que'ls amichs de la nostra llengua seguesquen fentmos costat.

Amb la seua ajuda moral y material, això es, la suscripció del *Bolletí*, pagada puntualment, no'ns espanten els sacrificis de such de cervell ni de temps ni'ls cops de bossa.

III. Hem comensat a enviar els rebuts de la suscripció d'enguany a n-aquells qu'encara no l'han pagada. Els-e pregam que'ns remetin aviat l'import, a fi de que la cosa vaja *llatina* y que'l *Bolletí* quedi bé devant Deu y tot-lo mon, això es, que puga pagar fins a dobler i malla el llayt de la seua estampació.

No'ns cansarem d'insistirhi: sense'l *Bolletí* poques serien les passes qu'hauria donades l'*Obra del Diccionari.* ¿Volem *Diccionari*? Donchs es indispensable la publicació del *Bolletí*.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Ergo… hi ha sostenirlo y ferli costat, axò es, propagarlo y estendre'l per tots els endrets y recons del territori de la llengua catalana.

Ens sembla que no parlam ens embuyat ni enigmàticament.

****

[141]

Crònica de l'Obra del diccionari (141-144)

El present *Bolletí,* com férem avinent dins el de maig-juny, no més havia de tenir *setze* planes y servir p'el juliol y agost; pero hem hagut de mudar. Els articles sobre'l Dr. Balari y la seua herència literària casi'ns omplien les *setze* planes, y no'ns romania lloch per altres coses que forsat hi havien d'entrar. Per tal motiu l'hem fet de *trenta dues* planes y que servesca per *juliol, agost y setembre.*

En Mateu Obrador y Benàssar, col·laborador y amich nostre estimadíssim, dins la conferència que donà a l'*Ateneu Barcelonès* dia 14 de maig proppassat, va dir les següents paraules:

«Vendrà dia que l'obra iniciada per l'entusiasme infatigable del nostre agosarat Mossen Alcover, —l'obra del *Diccionari de la Llengua*— s'haurà d'ordenar y arredonir y preparar per la estampació. ¿Y com podrà esser integral, completa y sensa buyts, si no hi hem registrats y continuats, entre sos mil millers de mots, els d'aquells llibres clàssichs que no tenim trelladats ni glosats ni espigolats encare»?

La raó li vessa per demunt les espal·les a N'Obrador amb axò de clamar per la pronta estampació dels nostres llibres clàssichs. Estampats, serien mes bons d'atènyer, y hi hauria mes col·laboradors

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

que hi porien fer cèdules, y s'amerarien d'aquella puresa, netedat y transparència de llengua que tanta de falta'ns fa per la consolidació de la nostra renaxensa.

Lo Dr. Rubió y Lluch, eminent com a catedràtich de l'Universitat de Barcelona y com historiograf de la nostra llengua y literatura, ha donada a l'*Ateneu Barcelonès* una sèrie de vuyt conferències dins el juny y primeria de juliol sobre'l tema interessantíssim *Concepte y determinació del nom y contingut de la literatura catalana* com a preparació del curs de *Literatura Catalana* que la benemèrita institució *Estudis Universitari Catalans* li ha comanat y que comensarà a esplicar el pròcsim octubre.

En les vuyt conferències ha presentat un croquis fidelíssim y brillantíssim de la nostra vida literària en totes les seu[e]s fasses, y relacions y influències, donades y rebudes, desde'l sitgle XIII fins avuy. [142]

Molt, ben molt hi va haver qu'aprendre en les conferències del Dr. Rubió, qu'una volta més patentisà els seus fondos conexements y competència indiscutible en tot lo que pertoca a la nostra història literària.

Qualcú ha dit que aquestes conferències s'haurien d'estampar. Nosaltres trobam lo metex y pregam el Dr. Rubió de que hu fassa. Seria un bon servici més que tendríem qu'agrairli tots els entusiastes de la literatura catalana.

El Dr. Rubió tengué l'amabilidat de retreure amb elogi dins una conferència, la nostra refutació d'En Menéndez Pidal *Questions de llengua i literatura catalana.* Le hi agraim amb tot el nostre cor.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

El nostre estimadíssim amich y col·laborador N'Emili Vallès, de Barcelona, dia 19 de juliol donà una conferència a l'*Aplech Catalanista.* Vetassí qu'en diu *La Renaixensa* del dia 21.

«Aplech Catalanista. —Dimarts a la nit se celebrà en aquesta societat l'anunciada conferencia à càrrech de nostre company de causa En Emili Vallès sobre'l tema «Barbarismes é idiotismes del català modern.» Comensà'l conferenciant son trevall anatematisant lo català *qu'are's parla*, y fent present la necessitat que hi ha al voler depurar la llengua catalana dels barbarismes qu'ha arrossegat en l'actual renaixement, d'atendre sobretot à l'estética de l'idioma declarantse mes partidari del bell parlar que d'un marcat culteranisme. Defensà tot seguit l'autonomia de la llengua catalana, per no tenir altre relació ab les demés neullatines que las propias dels germans, fills d'una mateixa mare, assegurant que aqueixa autonomia es l'únich punt del programa catalanista que podém veure implantat, sense esperar que'ls altres ho reconeguin, puig sols depén de la voluntat de tots y de cada hu. Esmentà gran nombre de paraulas y frasses usades fins per algun del[s] més cultes escriptors catalans, fent notar las equivalencias castisses, y explicà lo seu sistema general de desarrelar los barbarismes. Acabà fent algunes indicacions sobre'ls barbarismes sintactichs, eczitant als presents à que s'interessin en las tascas del primer Congrés de Gramàtica catalana, que's celebrarà proximament à Barcelona y que estarà dedicat à la Sintacsis. Lo conferenciant fou llargament aplaudit al acabar.»

L'article de N'Alexandre Armengol dalt *La Veu de Catalunya* de dia 7 d'agost, *Interés de cultura*, que retreym y retallam més amunt, parlant de *L'herència literària del Dr.* [143] *Balari*, conté altres coses que'ns cal consignar y agrair com ho feym amb tota la nostra anima.

Comensa dient:

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«A conseqüencia del caràcter eminentment individualista que distingeix als catalans, és incalculable, en l'ordre del treball intelectual, el cabal de forsas que's perden y van a fóndres en els sorrals en lloch de reunirse el una sola corrent beneficiosa pera l'interés comú.»

Se llamenta dels perjuys que'ns causa tal individualisme en l'orde científich, y acaba amb aquexes retxes:

«La producció científica és migrada, la corrent científica y els medis intelectuals decandits, el resultat de conjunt nul, y no obstant els arsenals d'erudició son riquíssims, els treballs, els apunts inédits, els aplechs de notas, numerosos y valiosíssims: els homes valen més que la colectivitat, peró valen menys que sas obras, perque no son capassos de ferlas valer.

«Una excepció afortunada del estat que senyalém, que potser marca novas orientacions, és la col·laboració organisada ab l'objecte de formar el *Diccionari de* la nostra llengua, baix la inspiració y direcció del eminent filólech de la illa daurada mossén Antoni Alcover. L'éxit d'aquesta obra ha sobrepujat, ben segur, las falagueras esperansas del bon enamorat del nostre idioma; els entusiastas han comprés la tasca patriótica a que s'els invitava y la magnitut de resultat.

Es traballa ja, y nó per nómadas que plantan sa tenda hont se troban y, aixecat el camp, se destrian divagant por hont els plau, sinó per un conjunt organisat d'homes que s'han comprés y saben que restaurar l'idioma és restaurar la Patria. Tot lo que's refereixi a a' [sic] aquesta obra es de suprém interés.»

Hem rebuda la visita del nostre bon confrare, mensual, de Sant Andreu de Palomar, *Autonomia, portaveu del Centre Popular Catalanista*» de dit punt, aont tenim tants bons amichs, entusiastes y actius col·laboradors de la nostra *Obra.*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Acceptam el canvi y desitjam a n-el novell company bona sort y molts d'anys de vida y aquex que no cont.

Sabem de bona tinta qu'els col·laboradors de Felanitx se son desxondits fort y que s'afanyen de bona manera a omplir cèdules de monuments escrits y de llenguatge vivent.

¡Beníssim! Ho feym a sebre per veure si agafarà anveja a n-els col·laboradors d'altres pobles que's dexen roegar una mica [144] massa de la vèssa y xubech, que fan tan de maig devers Mallorca de temps enrera.

Gent des Rafal ¡fora son!
que sa novia vos fuig!

Hem rebuda la següent comunicació y l'insertam per deferència a n-els bons amichs que la firmen y perque la cosa qu'ells proposen, ha d'esser, si Deu ho vol, utilíssima per la causa de la nostra llengua estimadíssima:

L'Asociació de Lectura Catalana

«Nova colectivitat literaria y artística que vé à propagar, à vulgarisar entre el poble per medi de lecturas públicas las obras mestres de la literatura catalana, al donarvos compte de sa constitució y oferirvos son hostatje social (carrer Diputació, 205, pral.), vos endressa sa mes coral salutació y sa mes germanívola abrassada.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«A trevallar per la cultura popular venim, y en aquesta tasca creyém veurens apoyats per tothom, per lo que té de civilisadora y veritablement progresiva, desitjant vos digneu ajudarnos ab tot vostre esfors moral, intelectual y material, per quin vos restarà eternament agrahida aquesta novella entitat catalana que's proposa fer obra de pau y de véritable avens.

Visqueu molts anys.

Catalunya. (Barcelona) Agost de 1904.

Eudald Soler, President. —*Joan Maragall*, Director Artístich. —*Frederic Barceló,* Sub-Director Artístich. —*Pere Bernat Gaspar*, Tresorer. —*Pere Gorchs*, Comptador. —*Joan Guivernau*, Arxiver. —*Francesc Corbella*, Conservador. —*Ivo Vingut, Jaume Soler, Enric Montaner*, Vocals. —*Miquel Gorchs, Se*cretari.

Sr. Director del *Butlletí del diccionari de la llengua catalana.*

Grans mercès a *Lo Camp de Tarragona* p'els termes germanívols amb-e que dona conte dia 29 d'agost del *Bolletí* de maig-juny.

Que Deu le hi pach! Amèn.

PALMA DE MALLORCA —Tipo-litografia de Amengual y Muntaner—1904

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana

Suscripció: 2 pess. en l' any.—Redacció: Serra, 13.—Palma de Mallorca

[145][*]

SUMARI: Més rou del cel. —Antecedents de la llengua catalana. —§ 3. Més clarícies de la llengua dels Ibers. —§ 4. ¿Ha provada Moss. Grandia la se[u]a primera tesis. —Col·laboradors qui tenen poca son. —Crònica.

Més rou del cel (145)

A les benedicions amb-e que'ns honraren y favoriren, no fa gayre, els Rdms. y Il·lms. Srs. Bisbes d'Urgell, Menorca y Aussiliar de Barcelona, unim avuy la qu'ara'ns ha dispensada lo Rdm. y Il·lm. Sr. Bisbe de Solsona, que naturalment ens umpl el cor de gaubansa y de coratge per dur avant la nostra *Obra.*

Que Deu le hi pach axí com de tot cor le hi agraim a n-el Rdm. Sr. Bisbe de Solsona el gran favor que'ns fa, y estam resolts a correspondrehi tot lo bé que sabrem.

M. I. Sr. Antoni M. Alcover, Vicari General de Mallorca.

Estimat amich: Admiro l'ardiment y constancia ab que va realisant la gegantina empresa del seu Diccionari, comprench

[*] Tom. II.— Octubre y novembre de 1904.-Núm. 7.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

l'importancia inmensa d'aquesta obra y desitjo de cor véurela prompte perfeta y acabada.

Per això li dono de molt bon grat la bendicció que'm demana, tant per V. com pels colaboradors que li ajudan.

Vegi si en res més pot servirlo son afm.

† JOAN, BISBE.

Solsona 2 Octubre 1904.

[146]

Antecedents de la llengua catalana (146-176)

§ 3

Més clarícies de la llengua dels Ibers[13]

Les treym principalment de *Monumenta Linguae Ibericae* (Berolini, 1893), obra preciosíssima del meritíssim Dr. Emili Hübner. Mos hem passades per la vista ben de prim conte les seues quatrecentes vuyt planes *in folio,* aont hi ha replegat tot quant se sabia y se conexia de la llengua ibèrica l'any 1893. Y lo que s'es aclarit de llavò ensà se reduex a unes quantes d'inscripcions més, trobades a Galícia, Astúries, Aragó y altres bandes, que proven sí l'eczistència de tal sistema d'escriure a n-aquelles regions, pero envers del sentit de dites lletres mos dexen tan a les fosques com abans estàvem.

El Dr. Hübner somet a un estudi ostinadíssim y a una observació finíssima tota quanta d'inscripció ibèrica se sia trobada; aprofita ben arreu els estudis que hi feren els sabis anteriors; y fa tot quant sab per arribar a la lectura definitiva. Y demunt tot això, comparant lletres

[13] Nota (1) de l'original: Dins l'article anterior hi ha dues cites errades: a la p. 75 retxa 8, citam el vol. XXI del BRAH, y ha d'esser el XXXI; dins la p. 76, retxa 11,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

amb lletres y paraules amb paraules, y la coordinació d'aquelles y l'estructura d'aquexes, qu'es lo únich que's pot fer tractantse d'una llengua completament desconeguda, fa un enfilall d'escorcolls curiosíssims y d'observacions ben agudes per ficsar la trascendència dels monuments y rastretjar la nissaga, demble y encarnadura de dita llengua.

Després d'això, vetassí quines son les noves clarícies que donam avuy, per completar les de l'article anterior:

A. Epoca de les monedes ibèriques: a) Les monedes més antigues trobades dins Espanya (prop de Rodes, l'any 1850; prop de Morella, l'any 1862; devora Pont de Molins, devers Figueres, l'any 1868; y prop de Tarragona, l'any 1877) son gregues, procedents de les colònies helèniques d'Itàlia, costes de la Ligúria y de la Gàl·lia, sobre tot Marsella, y acunyades devers la derreria del sitge V de la fundació de Roma (ib. P. I. § I). —*b*) Les monedes acunyades dins Espanya més antigues que's conexen, son d'*Emporiton* (Empúries) y *Rhode* (Rodes), trobades, l'any 1851, a n-el puig de Sant Llop devora Girona; a Castellar, prop de [147] Castelló d'Empúries, l'any 1872; y a les *Ansies*, vileta de la província de Girona. Son *Dracmae,* y uns duen llegenda grega y els altres ibèrica. Son de l'any 241 a. de C.[14] Ja no hi ha pus ciutats d'Espanya que tenguen monedes de llegenda grega (ib.) —*c*) Després d'aquexes, venen per orde de antiguedat les monedes púniques dels cartaginesos, que ocuparen part de les illes mediterrànies y ports d'Espanya oriental y meridional, y hi acunyaren moneda a *Gades* (Cadis) y *Ebusus* (Eivissa) amb llegenda *púnica (*ib. § N). —*d*) Apoderats de la major part de la península y fundada *Carthago Nova* (Cartagena) devers l'any 225, acunyaren moneda de bell nou, entre'ls anys 210 y 206, 219 y 214, amb llegenda púnica,

---

citam la p. 52 del vol. XXX del metex BRAH, y ha d'esser la 521. Els caxistes se menjaren allà una X y assí un 1.

[14] Nota (2) de l'original: Tots els anys que posarem, si no hi feym altra indicació, s'entén que son *abans del naxement de Crist* nostre Senyor, que fonch a mitjàn sitgle VIII de la fundació de Roma.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

com se veu per les que's trobaren a Almazarrón prop de Cartagena l'any 1861, y prop de Xest (província de València) l'any 1864 (ib. § III). —*e*) L'any 226 els romans s'aliaren amb els saguntins, y de llavò fins a l'any 214 a Sagunt acunyaren *victoriati* y *semivictoriati*, y *nummi aurei* a *Tarraco, Celsa y Ilerda* (§ IV, V). —Entre l'any 214 y 204, que feren les guerres de la conquista romana de la península, sembla que hi hagué poca acunyació ferm, sobre tot dins la regió meridional (ib. § V). —*f*) Reduida l'Espanya l'any 206 a província romana, fou dividida en Citerior y Ulterior. La Citerior era desde'ls Pirineus y el Cantàbric fins a una retxa que comensava a n-el litoral d'Almeria cap a Cazlona, Trujillo y Braga; y la Ulterior, la resta de la península. Segons se desprèn de lo dit més amunt (p. 72),[15] dins la Citerior hi hagué una gran producció monetària ibèrica, de l'any 204 fins a n-el 154; de tal manera que, per defogir dels perjuys qu'axò duya, el privilegi d'acunyar se reduí a Osca (ib. § IV, V).[16] Y tota aquexa producció fou a la banda oriental, axò es, assí dessà una retxa que passàs de nort a sur desde Bilbao y Santander per fonts d'Ebre, Madrid, Toledo y Granada: allà d'allà aquexa retxa, dins la Citerior, no's troba [148] cap moneda ibèrica (ib. p. LVIII,-IX; P. I, p. 12). —*g*) Dins l'Ulterior no fonch axí. Les monedes que s'hi conexen (fora alguns *nummi* de *Gades* y tal volta alguns d'*Ituci,* que son més vells),[17] son totes posteriors a la conquista romana (any 206) (§ IV, V). Les monedes púniques y ibèriques que s'hi conexen, son de l'any

---

[15] Nota (3) de l'original: Encara'ns escapà lo que conta el BRAH, XII, 440; XIII, 342, axò es, que devers l'any 1868 a Quintana Redonda, província de Sòria, trobaren una gerra amb dues casseroles dedins, totes plenes de monedes. Eren totes iguals y del typ d'*Osca (argentum oscence).* N'hi havia 1300. Les d'una casserola anaren a parar a n-el Governador Civil de la província y les de l'altra a l'acadèmich Ecm. D. Eduard Saavedra. No sabem un ni altre que n'han fet.

[16] Nota (4) de l'original: En Delgado *(Nuev. Met. de Clas.* T. I, *proleg.* p. LXXIV-IX) pretén qu'el *nom argentum* oscense no vol dir moneda acunyada a *Osca* precisament, sino que'ls romans anomenaven axí tota moneda acunyada a la Citerior.

[17] Nota (5) de l'original: *Les Ceques púnico-hispanes* bateren moneda desde l'any 263 a. de J. C. (invasió Cartaginesa) fins devers l'any 40 de J. C., segons el Dr. Berlanga, *Estudios sobre las leyendas púnicas y tartésicas de las monedas antiguas de la Bética,* apud Delgado, ib. T. II, app. II, p. 390-91, 178 ss.)

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

204 a 154 (ib.). —Dins la Bètica oriental prevalexen les monedes llatines; sols s'en troben de llegenda ibèrica a *Iliberis* y a *Obulco,* les quals donen testimoni de qu'encara hi subsistien els Ibers y la llengua llur (ib. p. 106). Dins la regió *Iliberitana,* de set ciutats qu'antigament acunyaven moneda, sols *Iliberis* n'acunyà de ibèrica (ib. p. 118). —Dins les regions *Malacitana* (ciutats de *Malaca, Sexi, Abdera* y una desconeguda) y *Gaditana* (ciutats de *Gades, Cunbaria, Ituci, Olontigi*), se troben monedes, unes de llegenda púnica y altres de llatina; cap d'ibèrica (ib. § V; p. 124-25). —Dins la regió *Asidonesa, tartèssica o turdetana* (*Asido,* avuy Medina Sidonia, *Oba, Baelo, Lascuta, Turris Regina, Iptuci, Arsa, Vesci),* acunyaren moneda de llegenda bilingüe, es a dir, en llatí y un'altra llengua desconeguda. Duen una escriptura especial; sembla derivada de la fenícia, pero no s'avé amb la *púnica* de les monedes *Gaditanes* ni *Malacitanes* etc. ni s'asembla a l'ibèrica de la Citerior ni a la de *Obulco* ni de *Salàcia.* Sols coincidexen alguns elements; tota la resta es diferent. Zóbel va creure veurehi semblansa amb l'inscripció llíbica de Tugga. Ni aquesta y menys les altres llíbiques que's conexen, s'assemblen, com se veu per el *Corpus Inscriptionum semitarum,* fet a París, aont replegà Faidherbe les inscripcions llíbiques, que son d'escriptura cuadrada, pròpia del caldeu y hebreu, y no en retxes horizontals, sino verticals, en forma de columna (στοίχηδόν) lo qual es completament desconegut dins les inscripcions *asidoneses* y de tota la península. Lo més provable es que'ls indígenes d'Espanya engarbullaren aquexa escriptura prenint per patró la fenícia (Hübner, ib. p. XXXII; P. I, p. 119-123). De les altres ciutats d'aquexa regió, *Acinipo, Lacipo, Carteia, Traducta, Baesippo,* no romàn mes que moneda llatina (ib.). —Dins les regions *Carmonesa* (Itàlica, Carmona, Sevilla) y *Mirtilesa* (banda estrema occidental de la Bètica y part de Lusitània meridional) no queda més que moneda llatina (ib. p. 127-134). —Dins la regió *Salaciana* (entre la [149] *Mirtilesa* y el Tajo) hi ha de Salàcia just una moneda ibèrica (ib. 188 a) y tres de bilingües (llatí-

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

ibèrich) (ib. n. 188 b, c, d, e). —*h*) Durant les guerres de la República amb Lusitans, Celtibers y Sertori (anys 154-72) sembla que les regions que no tenien moneda pròpia, n'acunyaren. —A-les-hores comensà l'acunyació de moneda llatina dins la Citerior, *entre* l'any 138 y 133, a *Clunia*, *Toletum*, *Saguntum*, *Emporie*, *Iliturgi*. Aquexa acunyació hagué morta l'ibèrica, que devers l'any 133 acabà de tot; y la llatina s'ensenyori de tota Espanya, aufegant totes les altres (§ V.).[18]

B. *Epoca de les inscripcions ibèriques*: —*a*) Les més antigues son les escrites just amb caràcters ibèrichs. Les bilingües (ibèrich y llatí) y les ibèriques amb lletres llatines, son més novelles. —Es dubtós que s'en conserv cap d'anterior a la guerra d'Anníbal. La làmina de Castelló de la Plana (vid. supra p. 75[p]), per la manera de puntuar, per les vocals escrites o omeses, cal considerarla de les més antigues. —No seràn gayre més recents que la guerra d'Aníbal els quinze títols sepulcrals, trobats devora *Pax Julia* (Camp d'Ourique, sur de Portugal) (supra, p. 74, [e]), tal volta no tots de la metexa època. —La làmina de Gador (supra, p. 75, [d]) y l'inscripció dalt *silex* (pedra foguera) de *Ilipae* (Alcalà del Rio, devora Sevilla), que du 56 lletres formant una secció d'espiral, seràn de devers el sitgle VI de la fundació de Roma. —A n-el metex sitgle pertenexen les lletres ibèriques, molt grosses, que hi ha gravades a les antigues murades de Tarragona (dels Scipions), a la banda de mig-jorn y ponent. Segons la col·locació de les pedres, les lletres miren cap a dreta o cap a esquerra. —La *patera* de Segòvia (supra, p. 75, [e]), la làmina de Luzaga (ib. [ny]), y la làpida sepulcral (*cippus*) trobada devers Sagunt

[18] Nota (6) de l'original: El Dr. Hübner en la computació de l'antiguedat de les monedes ibèriques seguex la que les ficsà el clàssich Zóbel. En Delgado (ib. T. I. p. LXXIV-IX) considera que'ls *dracmes d'Emporiae* y de *Rhode* son de trecents o quatrecents anys abans de la nostra Era; que son anteriors els de Sagunt, de plata y de coure, en forma de petxina, les ibèriques de *Cose* y les fenícies d'*Ebusur* y de *Gadir*. Ara les altres considera que comensaren a acunyarse durant la segona

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

(ib., p. 74, [e]), se calculen de mitjan sitgle VII de la fundació de Roma o de la derreria. —De la metexa època, poch sà poch llà, se consideren: *a*) dues inscripcions sepulcrals trobades una a Cretas (supra, p. 74, [e]), y l'altra a *Cluniae* (Peñalva de Castro, dins la dins la província de Burgos) [150] (ap. Hübner, n. XXXVI); *b*) dues *tesserae*,[19] trobades una prop de Huete (província de Cuenca) (ib., n. XXXIX) y l'altra depositada en el Museu Arqueològich de Madrid, procedent creuen de Segorb (ib. n. XL); *c*) y tres inscripcions de vasos d'argent, trobats un prop de *Castulo* (Cazlona, província de Jaen) (supra p. 74, [ss]), un altre devora *Urvino Metaurensi* (Itàlia) (ap. Hübner, n. XLII) y l'altra a Aldea de Arconocal, partit de Fuente Ovejuna (província de Còrdova) (ib. n. XLIII). —Semblen més antigues, anteriors a mitjan sitgle VII de la f. de R.: *a*) les inscripcions dels anells, trobats un a Sant Martí d'Empúries (ib. n. I), un altre entre Soses y Serós (província de Lleida) (ib. n. V), un altre a Jinzo de Limia *(Forum Limicorum*, dins Lusitània oriental) (ib. n. LV), y l'altre a n-el camp de Ourique (sur de Portugal) (ib. n. LXXVI); *b*) l'inscripció d'un segell d'or, trobat a Torre de Alcàzar (província de Cuenca) (ib. n. XXXVIII); *c*) y les dels vasos grechs, trobats un a Cabrera, prop de Mataró (ib. n. III) y l'altre a *Catinae* (Catània — Sicília) (ib. n. XLII a). —No semblen tan antigues com aquexes: *a*) les inscripcions d'un vas trobat a Tarragona (ib. n. XIII) y d'un altre trobat a Elx (ib. n. XXXIII); —*b*) ni les de dos *estils* d'os, trobats a Tarragona (ib. n. XII); *c*) ni la bilingüe d'una *tessera* de plom, trobada, segons sembla, dins la Ciutat de Mallorca, y la tenia D. Àlvar Campaner (ib. n. XLIII a). —Les altres inscripcions ibèriques de la Citerior son més modernes. Les dues bilingües de Tarragona (ib. n. VI, VII) y una, no bilingüe, de Sagunt (ib. n. XXXI a) semblen de la derreria de la República o primeria d'August. —No son gayre més

---

guerra púnica, y que s'en acunyaren dins la Citerior fins a n-el temps d'Octavi August, Tiberi y Calígula.

[19] Nota (7) de l'original: Daus de fust, os o ivori amb figures a les cares, de que's servien els romans com a contrassenya en la guerra y per altres avinenteses.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

recents les dues de *Castulo* (ib. n. XLIV, XLV), ibèriques, pero escrites en lletres llatines. Les dotze escrites de la metexa manera, axó es, ibèriques y en lletres llatines, trobades dins Lusitània oriental, Galícia y Lusitània superior (ib. n. XLVI-LVII), se calcula que son de devers el sitgle I de la nostra Era; si bé algunes d'elles (n. XLVI, XLVII, LI, LVII) poren esser més antigues, y n'hi ha (n. XLVII, L, LIII, LIV) de la derrería del sitgle I, y una (n. XLIX) de l'any 159 de Crist (Hübner, ib. P. I, p. 139 ss.) —Segons el P. Fita (BRAH, XXV, 278) l'inscripció de Soses (supra, p. 75, [e]) es del sitgle III a. de C.; la de Cretas (ib. p. 74, [h]) del II, y la de Fraga (supra, ib. [g]) del I. —De les altres inscripcions, trobades a altres bandes, no sabem que negú haja ficsada l'època.

Tenim per lo tant que: —I. Les monedes ibèriques més antigues que's conexen, sols se remunten a *dos sitgles* y *mig* abans [151] del nexement de Crist, y les mès modernes a *133 anys* abans del meteix nexement. —II. Se considera que no hi ha cap inscripció ibèrica anterior a la guerra d'Anníbal, que comensà l'any 219 a. de C.; y les més modernes pugen a n-el sitgle I y una a mitjàn sitgle II de la nostra era. —III. No tenint cap monument de la llengua ibèrica mes enllà de *dos sitgles y mitg* a. de J. C., de l'estat anterior de la llengua no'n sabem absolutament res. —IV. La moneda era una cosa oficial; per axò l'ibèrica desaparegué més aviat bax de l'influència romana, absorbent fora mida y esveidora implacable de lo que no era seu. Les inscripcions eren una cosa privada, particular, aont no s'estenia tan facilment l'influència oficial, per axò duraren dos sitgles més que l'acunyació monetària. —V. La diversidat de monedes, axò es, les diferents llengues qu'aparexen dalt les monedes hispàniques antigues, corresponen eczactement a la diversidat de nissagues que l'historia'ns testimonietja que capllevaren dins la península: *ibers* (entre'ls quals els *Turdetans* eren els més famosos per llur antiguedat y civilisació), *fenicis, grechs, celtes, cartaginesos, romans.* —VI. ¿Per ont paren les inscripcions *hebrees* o ara*mees* que sens dubte's serien

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

trobades a part o banda si, segons pretèn Moss. Grandia *(Gram. Etim. Cat*. *Intr.* p. XVII), la llengua dels Ibers fos estada «en el fondo» «hebrea» «tirant a aramea»? ¿N'han trobada cap d'inscripció ni moneda «hebrea» ni «aramea» dins tota la península? ¿N'es sortida cap dins qualque endret o recó del territori català? —VII. Les monedes y inscripcions hispàniques no *llatines,* son casi totes *ibèriques.* Les *fenícies, púniques y tartèssiques* formen un contingent insignificant devora les *ibèriques.* Y ¿per qu'ha d'esser axò sino perque'l contingent de població que'ls-e produí, seria també insignificant devora'ls Ibers, y acorralat dins alguns recons de la península?

C. *L'Alfabet Ibèrich: —a*) *D'ont se formà?* Del fenici, segons el sentit general. Y els fenicis ¿inventaren llur alfabet o ja l'havien pres d'un altre poble? Els notables escripturaris U. Ubaldi[20] y lo P. R. Cornely,[21] el Dr. M. R. de Berlanga[22] y molts d'altres sabis sostenen que l'havien pres dels egipcis; pero'l [152] competentíssim Fr. Lenormant diu[23] en rudes: «Assí els testimonis literaris son plenament confirmats per les descubertes de la ciència moderna. No conexem cap alfabet propiament dit que siga anterior a n-el dels fenicis, y tots els alfabets dels quals eczistexen monuments o que's son conservats fins avuy, procedexen més o menys directament del primer alfabet combinat p'els fills de Canaan y qu'ells varen escampar per tot lo mon». A n-aquex sistema d'escriure pertenex un monument notabilíssim que trobaren modernament, la famosa inscripció de Mesa, rey de Moab, de l' any 896 a. de J. C. (G. Perrot, *Hist. de l'A. dans l'A.* T. III, p. 82). Sembla que tots els pobles semites empraven

[20] Nota (8) de l'original: Ubaldo Ubaldi, *Introductio in Sacram Scripturam,* Romae. 1886, T. I, P. I, sect. II, c. III, a. I.
[21] Nota (9) de l'original: *Cursus Scripturae Sacrae. Historica et critica Introductio in utriusque Testamenti Libros Sacros:* Parisiis, 1885, V. I, n. 88.
[22] Nota (10) de l'original: *Málaga,* ap. Delgado. *Nuev. Met. de Clas.* T. II, p. 179.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

primitivament l'alfabet fenici desde'l Tigris a n-el Mediterrani, desde Cilícia a l'Aràbia meridional; pero amb el temps s'entreforcà: *a*) prenint a l'Orient, entre'ls arameus, la forma cuadrada, que'ls hebreus acabaren per adoptar amb motiu del cativeri de Babilònia, y resultaren els caràcters hebreus actuals; *b*) y a Occident, axò es, a la Palestina y la Fenícia, conservà més temps la forma primitiva, resultantne l'escriptura samaritana (P. R. Cornely, ib.); y, escampantlo'ls fenicis per totes les costes mediterrànies, en sortiren els alfabets *grechs, italiotes, ibèrich, turdetà, llíbich,* quiscún amb determinades modificacions segons les tramudanses y conveniències fonètiques de les respectives llengues.

b) *Com se formà:* —Lo més provable es que'ls Ibers antiquíssimament aprengueren d'escriure dels fenicis o dels qui habitaven a *Gades* o que fundaren *Malaca, Abdera, Ituci, Olontigi, Sex* y algunes altres colònies. No sabem quant arribà a algunes ciutats marítimes y mediterrànies un altre sistema, divers d'escriure, d'origen fenici també, pero de procedència desconeguda, y que's conserva dalt les monedes de deu ciutats de la regió *Asidonesa,* segons vérem. De *Gades* l'escriptura fenícia per via dels rius *Ana* (Guadiana) y *Betis* (Guadalquivir) s'en entrà terra endins fins Lusitània y *Obulco*; y llavò de d'allà o bé per mar (lo que sembla més provable) arribà a n-els pobles que mes envant constituiren l'Espanya Citerior. Aquests sabrien escriure, encara que no s'en servissen gayre, quant els grechs primer y després els cartaginesos y llavó'ls romans vengueren per ensenyorirse'n (Hübner, ib. LIV,-V).

c) *Diferències entre l'alfabet ibèrich y el fenici.*

I. L'alfabet fenici tenia *vint y dues lletres* y totes [153] *consonants.* Les llengues semítiques adoptaren aquex sistema de no més escriure les consonants, y el lector ja hi afegia les vocals que hi

[23] Nota (11) de l'original: *Essai sur la* pro*pagation de l'Alphabet phénicien,* París, 1872, T. I, p. 84, apud G. Perrot, *Histoire de l'Art dans l'Antiquité,* París, 1885, T. III, p. 82.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

calien. Ademés, els fenicis, y lo metex els altres pobles semites, escrivien cap a l'esquerra.

Els Ibers ¿seguiren axò? o s'en decantaren, com els grechs y romans y tots els altres pobles no semites?

Direcció de l'escriptura. Respecte de la direcció en qu'escrivien els Ibers, si cap a dreta o cap a esquerra, ordinàriament se conex per la tombada y mirada de les metexes lletres. Si la direcció es cap a esquerra, tomben y miren cap a esquerra; si cap a dreta, tomben y miren cap a dreta.[24] De vegades no presenten cap inclinació, y dins una metexa paraula hi ha lletres girades per un vent y lletres per un altre vent, lo qual dificulta ferm la descifració.[25]

Les llegendes y inscripcions ibèriques de l'Espanya Ulterior y Citerior que posa'l Dr. Hübner dins *Monumenta* y les altres qu'hem pogudes haver, donen aquexes clarícies:

Espanya Ulterior: a) *Regió Obulconesa: —Monedes* (n. 120): hi ha 59 llegendes escrites cap a esquerra; la 3c es cap a dreta, y la 7a-b du la primera retxa cap a esquerra y la segona cap a dreta. —La làpida trobada a *Castellares* (terme de Puente Genil província de Còrdova) l'any 1895, està escrita cap a dreta.[26] —*b*) *Regió Iliberitana: les nou* llegendes (n. 128) que s'hi conexen, totes estàn escrites cap a dreta. —*c*) *Regió Malacitana:* hi ha una llegenda de *Malaca* y un'altra d'*Abdera* que duen les lletres girades cap a dreta y se lligen en la metexa direcció; y una de *Sexi* té un bocí escrit cap a dreta y l'altre cap a esquerra,[27] amb tot y esser totes tres *púniques.*

---

[24] Nota (12) de l'original: Amb axó queda rectificat y aclarit lo que diguérem a n-el comensament de la p. 73 que «en voler lletgir una llegenda ibérica» es dubtós casi sempre si estarà escrita cap a dreta o cap a esquerra. Estudiant de prim conte les que posa'l Dr. Hübner, se veu que tal dubte no hi es *casi sempre,* sino sols *qualque volta.*

[25] Nota (13) de l'original: Casos d'axó: dalt la moneda n. 120, 5b, hi ha un mot de sis lletres, escrites cap a esquerra, amb quatre lletres girades cap a dreta; -Inscr. n. LVIII (Làmina *Gadorensis)* du 13 lletres cap a dreta y esta escrita cap a esquerra.

[26] Nota (14) de l'original: Berlanga, *Una inscripción ibérica inédita de la Turdetania,* RABM, 1897, p. 482,-3.

[27] Nota (15) de l'original: Aquexa clarícia la prenim del Dr. M. R. de Berlanga, *Estudios* sobre *leyendas púnicas y tartesias de las monedas antiguas de la Bética,*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Les altres d'aquesta nissaga estàn escrites cap a esquerra. —Dins aquexa regió trobaren la famosa làmina de les mines de *Gador,* de quatre retxes, escrites [154] totes cap a esquerra*. d*) *Regió Asidonesa: monedes*: hi ha 22 llegendes escrites cap a esquerra (n. 142, 145, 148-153 y 147, fora la del derrer nombre, *semis e,* que està escrita cap a dreta, amb tot y esser *tartéssica). —e*) *Regió Gaditana:* totes les llegendes que s'hi conexen estàn escrites cap a esquerra, fora una de *Gadir,* escrita cap a dreta, amb dues lletres cap a esquerra (Berlanga, ib. in Lam. n. 9). —*f*) *Regió Carmonesa*: no hi ha cap moneda *ibèrica,* sino la célebre inscripció de *Ilipa* (Alcalà del Rio) dalt una pedra foguera (n. LXI): fa dues retxes, es a dir, una en forma de cèrcol, escrita cap a dreta, y una de recta, cap a esquerra. —Hi ha tres llegendes llatines (n. 158, 166, 167 b) que duen una paraula escrita cap a esquerra. —*g*) *Regions Myrtilesa y Salaciana*: no hi ha més *llegendes* ibèriques que *cinch de Salàcia,* totes escrites cap esquerra. Ara d'*inscripcions* n'hi ha una bona partida (n. LXII-LXXV): n'hi ha *nou* (LXIV-LXXI, LXXIV, LXXV,) d'escrites cap a esquerra; les altres (LXIII, LXXIII, LXXII. LXII) tenen bocins cap a dreta y boci'ns cap a esquerra.[28]

Espanya Citerior y *La Narbonesa*: Dexant a una banda les *nou* llegendes *púniques* de monedes trobades a les Balears, escrites, com es natural, cap a esquerra, les monedes y inscripcions d'aquexa estensíssima regió, que son tantes y tantes, a centenars, totes estàn escrites cap a dreta, fora les següents: —*a*) *quatre* monedes de *Castulo* (n. 118), veynat de l'Ulterior, escrites cap a esquerra. —*b*) la inscripció de la *patera* de Segòvia, cap esquerra també, y creu el Dr. Hübner amb molt de fonament qu'aquexa *patera* procedex de l'*Ulterior* o bé que l'artista posà a n-el mol·lo les lletres cap a dreta, y

---

apud Delgado, ib. T. II, app. II, p. 385. Derrera l'estudi hi va una lamina aont figuren les *llegendes* aludides bax dels n. 40, 51, 42.

[28] Nota (16) de l'original: Amb axó queda rectificat lo que diguérem enrera, p. 74 *e*) que totes aquexes *inscripcions* eran cap a esquerra. La manera ambigua com s'hi referex el Dr. Hübner dalt BRAH, XXX, 226-46, d'ont prenguérem la clarícia, ens feu faltar a l'eczactitut.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

naturalment llavò a l'obra li sortirien cap a esquerra (ib. n. XXXIV; —*e*) y la inscripció trobada a *Andina* (parròquia de *Arancedo, concejo* d'El Franco. -Astúries), que du una retxa cap a dreta y una cap a esquerra.

De manera que tenim: 1r que dins la Citerior (tres quartes parts d'Espanya) no hi ha casi cap vestigi d'escriptura cap a esquerra; —2n que dins l'Ulterior, a n-el fort metex de l'influència fenícia, l'escriptura cap a dreta alterna amb la cap a esquerra, si bé aquexa hi predomina; —y 3r que amb una cosa tan important, ètnica y llingüísticament, com la direcció [155] de l'escriptura, els Ibers, casi bé tots, dexaren els fenicis per anarse'n amb els grechs y els romans.

¿Escrivien les vocals? Vegemho.

Ja's sab qu'el fenici ni les altres llengues semítiques antigament no escrivien les vocals, sino just les consonants.

No sabem que feyen els Ibers mès enllà del temps aont arriben les llegendes numismàtiques y les inscripcions més antigues que's conserven. Les llegendes y les inscripcions que's conexen, tant les de la Citerior com de la Ulterior metexa, axí com les lligen els iberòlechs de nota, ens presenten vocals a casi totes les paraules; y no una o dues vocals, sino quatre o cinch y devegades tantes com consonants, y a voltes mès.[29] Y els iberòlechs els-e donen el valor fònich de vocals y no de consonants, separantse de lo que's fa en l'hebreu, aont *vau* (u), *alef* (a), *he* (e), *iod* (i); *ain* (o) son y se consideren ordinariament com a consonants. —Si dins l'ibèrich se troben tantes de vocals seguides, també qualque pich hi ha tres y quatre consonants plegades, sense cap vocal. Se calcula que per guanyar espay, abreviaven, com ho feyen també'ls grechs y els llatins. —Llavò hi ha

[29] Nota (17) de l'original: Amb axó donam per rectificat lo que diguerem més enrera, p. 73, que «en voler lletgir una llegenda ibèrica, ens entrebranca casi sempre la consideració de si... durà les vocals o no les durà.» Hi ha signes que indubtablement son vocals; altres dubtosos. Si n'hi ha d'aquells, es cert que hi ha vocals; si n'hi ha dels altres, es dubtós. Lo que succeex ben sovint amb moltes de paraules qu'un veu que hi manquen vocals. La dificultat està en coletgir quines son elles.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

un altra cosa: com veurem suara, els sabis han afinat dins l'escriptura ibèrica una partida de *necses,* axò es, signes que representaven dues o tres lletres plegades. ¿Estàn segurs els iberòlechs de haver trobats tots els *necses* que hi havia dins la grafia ibèrica? Es un fet que casi bé cada lletra ibèrica dins els alfabets qu'els iberòlechs més competents han ordenats, presenta una partida de formes diferents. ¿No poria esser que moltes d'aquexes formes fossen altres tants de *necses,* representant diferents combinacions d'una metexa consonant amb diferents vocals o amb altres consonants? Els signes representatius, no de just sons simples, sino de sílabes, eren frecuentíssims dins l'escriptura *cuneyforme* dels Assiris,[30] que no's pot negar qu'es de les més primitives. —Tal volta qualque dia la ciència demostrarà qu'aquells bolichs de consonants totes soles dins les paraules ibèriques, no son just consonants, sino que també hi ha representades les vocals. [156]

De totes maneres tenim que casi tots els monuments ibèrics escrits que's conexen, tant de la Citerior com de la Ulterior abandonaren absolutament el sistema fenici y semita de no escriure les vocals, y que, si no les escrivien totes, n'escrivien la major part, segons l'estat actual de l'iberologia'ns permet jutjar; y amb axò seguiren els romans y els grechs. Aquests, per satisfer les necessitats de llur fonètica, resolgueren un problema que'ls semites no varen saber resoldre may: desplegaren les semi-vocals y gutturals fenícies y en feren els signes vocals.[31] Els punts vocals qu'els *Massoretes* de devers el sitgle VII de la nostra Era adoptaren per ficsar les vocals hebrayques (Perrot, ib.), fou un remey massa tardà y escanyolit, y que'ns dexà casi completament a les fosques sobre la pronunciació de

[30] Nota (18) de l'original: Maspero, *Histoire ancienne des peuples de Orient,* ed. 3, París 1870, c. XV apud U. Ubaldi, *ad Sacr. Scrip.*, T. III, *Adumb. archeol. biblicae,* III, C, p. 534.
[31] Nota (19) de l'original: Berger*, L'Ecriture et les inscriptions semitiques* (1870) apud G. Perrot *Hist. de l'A. dans l'A*. T. III, c. I, p. 88.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

l'hebreu, que ja feya nou o deu sitgles qu'era llengua morta;[32] y no sabem fins a n-e quin grau havien conservada els rabins la pronunciació genuina.[33] —Axò fa qu'estiguem massa a les fosques sobre la fonètica hebrayca, y que es molt esposat a travelades grosses allargarse gens a atribuirli la paternitat del sistema fonètich de cap llengua actual.

II. El fenici y l'hebreu no empraven signes d'*interpunció*. L'ibèrich n'emprava diferents, segons se veu dins algunes inscripcions que du l'obra qu'estractam. Dins l'inscripció n. XXII se veuen els tres punts en sentit vertical (⁝); dins les que van bax dels n. XXIII, XXV, XLII hi ha'ls dos punts, també en [157] sentit vertical (:) y les dels n. V, VII, XXIV, XXVI, XXXV, XXXIX hi ha punts tot sols (.).

III. Ja's sab que grechs y romans dalt les monedes, sobre tot per guanyar espay, aplegaven dues y més lletres y en feyen una de totes, lo qual s'anomena *necse.* Els Ibers feyen lo metex, y ho degueren aprendre dels grechs y dels romans, ja que no's troben tals *necses* dalt les monedes fenícies (Hübner, ib. p. LII, LIII). El sabi alemany en posa *denou de necses* ibèrichs. Sospitam que n'hi hauria moltíssims més, segons hem indicat més amunt.

IV. Dins els monuments ibèrichs escrits, coneguts fins avuy, no's troben: —*a*) la *beth* fenícia (b): se calcula que, com a llabial *suau,* se

---

[32] Nota (20) de l'original: Diu Moss. Grandia dins son *Nuevo Mètodo de Gramàtica Hebrea*, Sarrià-Barcelona, 1895, *Introd*. p. VI: «Llevados los hebreos en esta época (587 a. antes de J. C.) cautivos à Babilonia y obligados à servirse del caldeo, olvidan su lengua». «Después del cautiverio… el pueblo (hebreo) no deja ya el caldeo.»

[33] Nota (21) de l'original: Veyau lo que diu sobre això el sapientíssim P. R. Cornely dins l'obra citada (ib. n. 89, p. 243): Ex qua recenti punctorum ad textum additione efficitur, ut in eo exponendo punctis illis non eandem, quam consonantibus, auctoritatem debeamus. Etsi enim Massorethae nec arbitrario modo illa adscripserint nec novum pronunciationis systema invexerint, sed illam, quam a maioribus acceperant, fixam stabilemque reddere voluerint, dubium tamen non est, quin traditio de textus hebraici pronunciatione per tot saecula magis minusve sit corrupta, atque differentiae illa, quae inter textum massorethicum vocalibus instructum et inter antiquas versiones adsunt, luce clarius demostrant pronunciationem atque explicationem quoque, in quantum ab illa pendent, pro locorum et temporum ratione variasse. Pro certa et indubitata igitur massoretharum punctuatio admitti nequit. «Puncta, inquit Ballarminus, extrinsecus

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

confondria amb la *p,* la *forta* del metex orgue (id. ib. p. XLV, LIV, LVI); —*b*) ni la *tsade* hebrea, equivalent a la ξ *gre*ga y equis (x) llatina (ib. p. XXXIV, XLII, LVI, CVIII). —*c*) La *daleth* (d) fenícia, que tenia la forma de triangle equilàtere, dins l'escriptura ibèrica la tenia de creu de Sant Andreu o de Santa Eulària; y el triangle equilàtere representava el sò de *du* (id. ib. p. XLVI-YII, LVI), com veurem més avall. —*d*) La *jet* hebrayca, corresponent a la X grega y la j castellana,[34] manca dins les inscripcions ibèriques (Hübner p. LV, LVI); —*e*) tampoch no s'hi troba la *Phe* hebrayca, corresponent a la *phi* (Φ) grega y a la f nostra (ib. p. LIV-LVI); —*f*) ni la g dins els monuments de l'Ulterior (ib. p. L), amb tot y estar de ple bona part d'aquesta regió bax de l'influència dels fenicis, dins l'alfabet dels quals figurava prou dita lletra.

V. Dins l'escriptura ibèrica's troba una g, diferent de *la guimel* fenícia (ib. p, XLVIII, L, LIV, LVI); —*b*) una *i* diferent de *la iota* llatina (i) y de la *ypsilon* grega (υ) (id. ib. p. XXXIV-VI, LIV, LVI);[35] —*c*) y uns signes equivalents a *ca, ce, du* (id. ib. p. XLIX, XLVI, LIV, LVI).

D. *Caràcter de la llengua Ibèrica.* —Sols en porem coletgir qualque cosa per les rellíquies que romanen de tal llengua, que's reduexen a: —*a*) les *paraules* incloses en les llegendes y demés inscripcions ibèriques que conexem; —*b*) y els *noms* de *Deus*, *persones, nissagues*, *llochs, viles* y *coses* que's consignen dalt [158] les monedes y inscripcions hispano-romanes y dins els historiadors y geografs grechs y llatins.

El Dr. Hübner clou el seu aplech preciosíssim dels monuments ibèrichs escrits, posant un vocabulari de totes les paraules, que figuren dins tals monuments, y llavò hi afig una sèrie de taules que

---

addita sunt, nec textum mutant; *itaque possumus, si volumus, puncta detrahere et aliter legere*.»

[34] Nota (22) de l'original: Moss. Tomàs Sucona, *Gramatica Elemental de la lengua hebrea,* Tarragona, 1903, p. 6, 7; Moss. Grandia, *Nuev. Met. de Gram. Hebr*. p. 1, 3; *Fonetica semitich-catalana*, p. 9.

[35] Nota (23) de l'original: El P. F. Fita, BRAH, XXV, 281, Sostén que tal *i* correspòn a la *ypsilon* grega y que devegades té'l so fonemental de *u.*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

son un prodigi d'erudició y d'agudesa y que contenen tots aquells *noms de Deus, persones, nissagues, viles y llochs,* y espressa al costat de cada *nom* el monument (moneda, làpida o lo que siga) aont consta y els passatges aont aquells historiadors y geografs en parlen, y fins y tot les variants que dits noms presenten dins aqueys autors.

¿Qui hu dubta que dins Espanya n'hi haurà centenars de *noms de lloch* y *de ciutat* que no figuren dins cap d'aqueys monuments, y no obstant venen dels Ibers? Prou que n'hi haurà de noms axí; pero ¿qui es capàs de destriarlos, d'una manera certa, dels altres més moderns, donat lo a les fosques qu'estam envers de la llengua ibèrica, si no consta enlloch qu'en temps dels Ibers tals *noms* ja hi eren? Y ¿com porem sebre lo que hi havia a-les-hores si cap moneda, inscripció o autor d'aquell temps no'ns ho testimonietja? Per lo tant no hi ha altres fonts certes que les indi*cades: monedes, inscripcions y autors grechs* o *romans.*

Les monedes y les inscripcions en lletres ibèriques ens donen les paraules tal com eren, autèntiques, genuines, intactes (Hubner, ib. p. CXXXIX). ¡Tant de bo que poguéssem estar segurs de lletgirles perfectament y arribàssem a trobar la clau per desllatigarles!

Les monedes y les inscripcions, hispano-romanes ja no més ens donen els *noms propis de Deus, persones,* etc., y hem de creure que'ls-e reproduexen amb tota l'eczactitut que l'alfabet llatí permetia.

Les poques paraules que'ls autors grechs y llatins, sobre tot Sant Isidor dins les *Etimologies,* devegades retreuen com a pròpies dels espanyols, oferexen prous garanties d'autenticidat, tota vegada que no const que també s'usaven fora d'Espanya y això no consta gayre.

Ja hi haurà mes ineczactitut en la transcripció dels *noms ibèrichs* entre els historiadors y geografs grechs y llatins, que no'ls era tan fàcil posar ni es regular que posassen tant d'esment en l'escriure dits noms com la gent qu'acunyava les monedes o gravava les inscripcions.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Y vetassí una de las grans dificultats y entrebranchs per endardellar y desllatigar els *noms* ibèrichs: haverlos rebuts casi tots per via dels escriptors grechs y llatins, que'ls esforrallaren [159] y tramudaren per donarlos ayre grech o llatí o tenirlos més bons de pronunciar, fins a l'estrem llamentable d'ometre tots aquells aont no sabien girar la llengua o 'ls-e venia massa a esquerra mà llur pronunciació, segons se desprèn del metex Plini (supra, p. 66).

Aquexa falta d'eczactitud y fidelidat en la transcripció d'aqueys *noms* se desprèn del fet de que molta volta els grechs les posen d'una manera y els romans de l'altra; com fa veure'l Dr. Hübner presentantne una llista de *vint y dos* que Ptolomeu y Plini trascriuen amb algunes vocals y consonants diferents en la rel y en la desinència (ib. p. LXXXVIII,-IX, CVI). Y llavò hi ha'l fet lluminós de que tots aquells *noms* que surten en lletres ibèriques dalt monedes, làpides y altres objectes, divergexen molt, pero molt, de les formes amb-e que les transcriuen grechs y romans dins llurs obres (id. ib. p. CXXXVIII).

Y encara hi ha un'altra dificultat grossíssima; els *noms* que'ns donen les monedes, inscripcions y autors antichs referents a la península, Aquitània y Narbonesa, ¿son tots ibèrichs? No; n'hi ha també d'africans, de fenicis o púnichs, de grechs, de celtes, de llatins.

Els africans son poquets, y proven que antiquíssimament els pobles africans estigueren entremesclats amb els Ibers (id. ib. p. LXXXVI).

Els fenicis o púnichs no son gayre y gens mals de destriar dels ibèrichs (ib. p. XCII). Lo metex succeex amb els *noms* grechs (id. ib.). De llatins ja n'hi ha balquena; pero no du gayre feyna el decantarlos. Ja'n duen més els celtes. Segons vérem més amunt (p. 44,83), els celtes s'aficaren dins l'Aquitània, Narbonesa y l'Espanya, y s'establiren (refonentse amb els Ibers) dins una part de la regió central y occidental de la península, pero no dins la regió pirenayca ni dins lo qu'es avuy el territori de la llengua catalana dels Pirineus

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

ensà, aont no's troben *noms de lloch* declaradament celtes (Hübner, ib. p. CXX; p. I, p. 12).[36] Dins aquelles regions aont se [160] refongueren amb els Ibers, dexaren *noms de lloch* de fesomia celta; pero n'hi ha d'altres que tan poren esser celtes com ibèrichs y que's troben dins Espanya y dins la Gàl·lia. El Dr. Hübner en retreu (ib. p. XCV-VII) cincuanta de dins Espanya y cincuanta de dins la Gàl·lia meridional que coincidexen. Llavó'n posa trenta (ib. p. XCVIII) d'Espanya que tenen la rel ibèrica y la desinència celta *-briga;* y fa notar (p. IC) que dins la península manquen casi de tot els *noms* que sovintetgen tant dins els territoris francament celtes, acabats en *-acum, -magnus, -urum;* y acaba dient que no son gayre'ls *noms* pròpiament celtibèrichs dins Espanya.

El Dr. Hübner amb aquelles taules ja ha feta la triadella, decantant dels *noms* ibèrichs els fenicis o púnichs, grechs, llatins y celtes; y, per decantar aquests, s'es servit dels celtòlechs de més anomanada.

---

[36] Nota (24) de l'original: Moss. Norbert Font y Sagué, dalt el *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya* d'agost d'enguany, dins un preciós estudi, *Lo Vallès. - Primers pobladors* (p. 249 s.), sostén «qu'el poble celta habità... en nostra patria (Catalunya), dexanthi petjades... especialment en el Vallès»; y ho prova amb l'etimologia de *Fay* (Sant Miquel del), que diu qu'es celta, y amb l'eczistència a Catalunya de la tradició popular de l'«home dels arsos» («Es jay de sa lluna» s'anomena a Mallorca), això es, qu'una de les taques de la lluna es un home qu'havia robat un fex d'*arsos* (betzers) o de llenya, y llavò negava que l'hagués robat, y digué: -¡Mal romanga penjat a la lluna si aquex fex es robat! Y penjat a la lluna va romandre a l'acte y encara hi està. —Aquexes dues proves qu'aduex Moss. Font les trobam fluxes, y que, maldement no hu fossen, no n'hi hauria prou per dexar provada la seua tesis. L'etimologia de *Fay* qu'ell dona, el *fait* celta, la creym molt menys provable que la que posen el Dr. Balari *(Orig. Hist. de Catalunya*, p. 136) y Moss. Grandia *(Fonetica, Vocab.),* això es, el *fallere* llatí; y la hi creym perque l'intervenció del llatí en la formació del català es un fet històrich incontrastable, y l'intervenció del celta es una cosa tan problemàtica, que la major part dels filòlechs la neguen. En quant a la tradició de «l'home dels arsos» ¿està segur Moss. Font de que no's troba mès que dins les regions qu'ocuparen els celtes? ¿Qui no sab que la major part d'aquexes contarelles o rondalles populars son cosmopolites, això es, que passen d'un poble a un altre poble amb una facilidat espantosa? —Presindint de tot això, admetent com a justa y eczacte l'etimologia de *Fay* que dona Moss. Font y admetent la contarella de «l'home dels arsos» com a celta, trobam que seria poca cosa això per dexar provat qu'els celtes ocuparen el Vallès. Un fet d'aquexa importància ama més prova. Esperam amb bona devoció lo que'ns promet Moss. Font (ib. p. 251) per quant publich «l'article destinat a l'estudi del folk-lore vallesà».

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Vetassí reduit a cifres el contingent ibèrich que resulta de l'aplech hubnerià:

I. —*Vocabulari dels mots ibèrichs que figuren dins inscripcions ibèriques*: Inclou **537** mots diferents, que semblen complets, y **21** de fragmentaris. Les inscripcions trobades després de l'aplech hubnerià[37] n'inclouen **46**. Resulten fins avuy **604** mots ibèrichs, autèntichs, genuins, intactes.

II. —*Taula dels noms geogràfichs* que figuren dins les inscripcions hipano-romanes y sudgàliques y dins els als autors grechs y llatins: —

a. —Noms ibèrichs d'Espanya: —a) *Noms de rius, fonts y llachs:* se consideren els més vells de tots (id. ib. p. LXXXIY); [161] n'hi ha **106**. —*b*) *Noms de puigs y promontoris*: sols els-e guanyen amb antiguedat els de rius; n'hi ha **42**. —*c*) *Noms* de *pobles y ciutats:* n'hi ha **1067**.

b. —*Noms ibèrichs d'Aquitània y la Narbonesa:* n'hi ha **228**.

c. —*Noms de Deus ibèrichs: a*) d'Espanya: 715; —b) d'Aquitània y la Narbonesa: **124**.

d. —*Noms ibèrichs d'homes y dones; a*) d'Espanya: **715**; —*b*) d'Aquitània y la Narbonesa: **221**.

e. —*Noms* d'home, derivats de *noms de lloch*: **51**.

III. *Mots ibèrichs* qu'els autors grechs y llatins, entre ells Sant Isidor dins ses *Etimologies* o *Orígens,* retreuen com a mots ibèrichs. El Dr. Hübner posa (ib. LXXX-III): —a) com a certs: *asturco y celdo* (classe de cavalls que's feyen dins Espanya, segons Plini, VIII, § 166), *lalux* y *Balluca* (cosa menuda), *balsa* (llacuna de molta brossa), *barca* (nau), *caelia* (such de blat bollit), *caetra* (escut de cuyro), *durera* (cadira de fust), *lancea* (llansa), *pala* (pasta de dins mines), *palaga* (id.), *palacurna* (id.), *paramus* (pla alt y erm), *sarna* (ronya), *talutatium* (cosa de terra aurífera); —*b*) com ibèrichs dubtosos: (ib.)

[37] Nota (25) de l'original: Vid. RABM, 1897, p. 482,-5: BRAH, XXX, 230,-2,-5,-9,-40, 52I; XXV, 275,7; XXI, 479; XXXI, 419,-20,-2.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

acnua (espay de terra cuadrat), *amma* (dida), *aparia* (erba), apitascus (farina d'or), *arapennis* (espay de terra cuadrat), *arrugia* (especie de llorigueres), *bacca (vi), cantabrum* (insignia), *cantus* (ferro d'aturar rodes), *corrugus* (cosa de mines), *cuscolium* (coscoll), *gangadia* (classe d'argila de mines), *gurdus* (boig), *iduma (mà*), *inula* (rel aromàtica), *lausia* (taula de pedra), *reburrus* (pelut, arrevexinat), *soliunca* (erba), *salpiega* (formiga verinosa), *segutilum* (senya d'or dins una mina), *tasconium* (terra blanca, semblant a argila), *viriae* (especie de brasserola), *urium* (classe de terra).

Aquests son els elements que'ns romanen de la llengua ibèrica. Ja no tenim pus clarícies ni fonaments per endardellar y aclarir lo qu'era aquella llengua.

Vetassí resumides les principals observacions que hi fa el Dr. Hübner y les que'ns ocorren a nosaltres:

I. Lo primer que crida l'atenció dins els noms ibèrichs que's conexen, es que'ls *noms de lloch, rius y pobles de* l'Espanya Citerior y Ulterior, d'Aquitània y la Narbonesa s'hi repetexen, molts d'ells dues, tres, quatre y cinch vegades. Retreurem els que posa'l Dr. Hübner a diferents endrets de la seua obra (p. XCV ss.; append.)

Noms de lloch d'Aquitània y la Narbonesa repetits dins l'Espanya Citerior o l'Ulterior o dites totes dues: —Andosi, poble d'Aquitània; Ανδόσινοι (Polyb. III 25, 2), d'Espanya. *-Atax*, riu [162] y poble de la Narbonesa; *Attacum,* ciutat de la Celtibèria, *Attagus,* riu qu'Avienus posa dins Espanya. *—Aturius*, *Atur, Aturris*, riu y ciutat d'Aquitània; *Aturia,* poble de Cantàbria. *—Begerri, Begerriones*, d'Aquitània; *Bigerra* poble dels *Oretans* (Esp. Citerior). *—Belsinum,* d'Aquitània; *Belsinum* de Celtibèria. *—Bergusium* prop de Viena *Allobrogum*; *Bergusia* dels *Ilergetes* (Lleida). *—Bituriges,* de la Gàl·lia: Βιτουριζ de Bascònia. *—Calagorris* d'Aquitània; *Calagurris* (Calahorra) *fibulariensis* y *Calagurris Nassica,* totes dues dins la Citerior, y *la Calahorra* se diu un castell de devora Còrdova. —Κερητανοι, gent dels Pirineus; *Ceret*, de la Bètica. *—Durobriva* y *Dividurum*, de la Gàl·lia

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

(vid. Zeuss-Ebel, p. 24); *Durius* (Duero), d'Espanya. —*Iliberis* (Elna), riu y poble de la Narbonesa; *Elimberris* d'Aquitània; *Iliberis* (Granada). —*Iluro* (Oleron), ciutat y Deu d'Aquitània; *Iluro* (Mataró) y un'altre *Iluro* dins la Ulterior. —*Liria* (Narbonesa); *Liria Edetanorum* (província de València), *Leiria* dins la Lusitània. —*Ocelum* (Narbonesa); *Ocelum* (Galícia); *Ocelum* (Lusitània). —*Sicor* port d'Aquitània; *Sicoris* (Segre), de la Citerior. —*Tolosa* (Aquitània); *Tolous, Labitolosa* dels Vascons y *Tolox* d'Andalusia. —*Thyrius,* riu de la Narbonesa; *Túria,* de devora Valèn*cia.* —*Varus,* riu de la Narbonesa; *Vareia,* poble vasch. —*Vienna* (Narbonesa); *Vianna* (Viana), nom de molts de pobles de Galícia y *Viana* de Navarra. —*Alauna, Alaunium* (Narbonesa); *Alaum,* (Àlaba). —*Arelate, Arecomici* (Narbonesa); *Arevaci,* (Celtibèria). —*Avatici* (Narbonesa); *Avela* (Àvila). —*Ausci* (Aquitània); *Ausetani* (Vic). —*Beterra,* (Béziers); *Baetulo, Baetis* (Andalusia). —*Belendi* (Aquitània); *Pelendones* (Celtibèria). —*Caletes, Caleti* (Gàl·lia); *Calletes*, d'Astúries; *Callet,* de la Bètica. —*Carcaso* (Narbonesa); *Carca, Carcuvium, Carpca* (Celtibèria meridional). —*Carpentoracte, Carbantoracte* (Aquitània); *Carpetani* (Castella la Nova). —*Cavares* (Narbonesa); *Caura* (Bètica); *Caurium* (Lusitània). —*Cessero* (Narbonesa); *Cessetani* (Tarragona). —*Comani* (Narbonesa); *Comenesci* (Astúries). —Dinia (Narbonesa); *Dianium, Diniu* (Dénia). —*Elusates* (Aquitània); —*Elucensis,* ciutadà de la Narbonesa. —*Gabali* (Aquitània y Narbonesa); *Gabalaica, Gebala* (Astúries). —*Helvi* (Narbonesa); *Elbestií* (del Túria cap a Alacant). —*Lemovíces* (Aquitània); *Lemavi* (Galícia). —*Luteva* (Narbonesa); *Lutia* (prop de Numància). —*Naro, Narbo, nerhnceti* (Narbonesa); *Nerii, Nerium,* promontori d'Espanya (Strabó, III, I, 3). —Ὀνησιῶν θερμά (Aquitània); *Onussa,* dins Espanya (T. Liv. XXII 20, 3). —*Oranus,* riu de *Narbona; Oretum, Oretani* (fonts del Guadalquivir). —*Oscidates* (Aquitània); *Osca* (Huesca); *Osqua* de la Ulterior. —*Segedunum* (Aquitània); *Segetae, Segustero* (Narbonesa);

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Segia (Vascònia); Σεγήδη (Celtibèria), Σεγίδα dels *Túrduls* [163] (Lusitània meridional), Σέγισα del *Bastitans* (Oriola y Elx). —*Segobii* (Gàl·lia Cisalpina), *Segodunum* (Aquitània); *Segovia, Segobriga* (Celtibèria). —*Sordones* (Narbonesa); *Sordi, Surdaones* (Pirineus). —*Succasses* (Aquitània); *Succosa* dels *Ilergetes* (Lleida). —*Tarbelli, Tarusco* (Aquitània); *Tarraco* (Espanya Citerior), *Tarraga* (Espanya Citerior). —*Tritolli,* poble de la Narbonesa; *Trittia,* Deua de la Narbonesa; *Tritium,* ciutat dels *Austrigons* (devers Navarra espanyola); Τρίτιον, ciutat dels *Vàrduls* (Guipúscoa), *Tritalicum*, gent ibèrica *(Corpus Inscriptionum Latinarum*, T. II, n. 5077). —*Vasio* (Narbonesa), *Vasates* (Aquitània); *Vascones.* —*Venarni, Benearnum* (Aquitània); *Vennenses, Venniqum*, gent de *Clúnia* (Castella la Vella).

Noms de *lloch repetits dins la Citerior y Ulterior*. Ademés dels nou qu'acabam de retreure, hi ha aqueys altres: —*Aebura* dels *Carpetans, Ebara* de Lusitània; *Ebora* dels *Edetans; Ebura Cerealis Baeticae*. —*Hispalis* (Sevilla); *Ispallenses*, de devora Saragossa (Plin. III, 24). —*Lacobriga Vaccaeorum, Laccobriga Lusitaniae.* —*Lancia Vettorum; Lancia* Σεγόρτια *Arevacorum*; *Lancia Asturum. Lauro* de la Citerior; *Lauro* de la Ulterior. —*Mentesa* dels *Bastitans, Mentesa* dels Oretans. —*Nertobriga* de la Celtibèria; *Nertobriga* de la *Ulterior.* —*Otobesa* dels *Edetans; Otobesa* de Lusitània. —*Pintia* de Galícia; *Pintia* dels *Vacceus.* —*Saguntum* de la Citerior; *Saguntia* dels *Arevachs*; *Segontia dels Vacceus,* un'altra *Segontia* que no's sab aont queya *(Corp. Inscr. Lat*. II, n. 3626). —*Segovia* de la Citerior; *Segovia* de la *Ulterior.* —*Uxama Argaelorum; Uxama Barca.*

Noms de lloch repetits en *forma diminutiva.* Diu el Dr. Hübner (ib. p. c) que n'hi ha una vintena axí. Retreu aquests: *Ilipae,* —*Ilipulae; Iliturgis,* —*Iliturgicola*; *Obulconis,* —*Obulcula* y *Ipocobulcula; Segisamae,* —*Segisamone* y *Segisamunculo; Talabara, Talabriga* (Talavera).

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Ademés d'aquexa repetició dels *noms de lloch* d'Espanya, hi ha la desinència idèntica que presenten els no repetits, y qu'unes metexes desinències dominen de cap a cap de la península, com veurem més avall, si Deu ho vol. Per ara bastarà dir que'ls sufigs o desinències més repetits dins la Citerior y Ulterior son: *-et, -etum*, *-etes, -etanis, -itani, -o, -ones*, *-ama*, *-i, -is, -li, -lis, -uba, -ipo, -unda*.

D'aquexa repetició de *noms geogràfichs* y de la identitat de les *desinències* dels no repetits, de la Citerior y Ulterior, Aquitània y Narbonesa, deduex el Dr. Hübner amb perfecta llògica que'ls pobles qu'habitaven aquexes regions, eren d'una metexa nissaga fora les colònies fenícies y gregues y qualqu'altre recó del cap d'allà del sur, y que parlaven tots una [164] metexa llengua, cadascú segurament amb certes variedats dialectals, y qu'aquests pobles posarien aquells noms y qu'ells en durien de consemblants per l'identitat de nèscia o rassa (ib. p. IC, C). Les diferències dialectals que presentarien els diferents pobles ibèrichs, esplicarien que'l grech Strabó (III I, 6), bax de l'autoridat d'Artemidor, digués que'ls espanyols no parlaven una sola llengua. Aquelles diferències dialectals semblarien llengues diferents a un grech que no les posseís, y axí no es estrany que no'n tengués un'idea eczacta (id. p. LVIII ss).

2a Se nota dins les paraules ibèriques gran baldor de diftonchs y triftonchs, y no hi manquen quadriftonchs, ni quinftonchs, encara que hi ha molts d'indicis de que les vocals d'aquests aplechs o boldrons se pronunciaven separadament (id. ib. p. CV). Dins les 604 paraules que tenim d'inscripcions ibèriques, encara que n'hi haja de nissaga dubtosa, se troben *229* diftonchs, *48* triftonchs, *18* quadriftonchs y *2* quinftonchs, qu'es tot quant se pot dir. —Ja's sab que l'hebreu no té ni ha tenguts may diftonchs: axi hu fa constar el metex Moss. Grandia dins sa *Fonètica* (p. 42), advertint que «cada vocal» hebrayca «va precedida necessàriament de consonant». —Aquex caràcter de la llengua ibèrica s'oposa ubertament a la constitució y

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

estructura de la sílaba hebrayca, y per consegüent del metex idioma hebreu.

3a La *r* no comensa cap paraula ibèrica. Les poques que hi comensen y que's troben dins les inscripcions, se consideren de rel celta (Humboldt, Hübner, *Monumenta*, p. LXVII). Humboldt, (ib.) fa notar que dins el vasch tampoch no n'hi ha de paraules comensades amb *r*. En canvi dins l'hebreu n'hi ha a balquena, com se pot veure amb qualsevol lècsich d'aquest idioma. El *Lexicon Haebraicum et Chaldaicum* de Guarin (Lutetiae Parisiorum, 1747) consta de 3014 columnes: repartides entre les 22 lletres que té l'alfabet hebreu, en toquen 157 a cada lletra; donchs bé, les paraules comensades amb *r* umplen 559 columnes, axò es, prop de quatre vegades el terme mig que toca a cada lletra. —No es tampoch axò cap indici de que la llengua ibèrica *fos hebrea, tirant a aramaica;* com pretén Moss. Grandia *(Gramat. Intr.* p. XVII).

4a Es dubtós que dins l'ibèrich hi hagués el sò de *z* (catalana y francesa) equivalent a la ζ grega. Se troba un signe com a de *tau* grega majuscle, dins un typ de moneda de la regió *Pampilonesa,* (supra, p. 72) (Hübner, n. 58) y dins un altre de la regió *Turiasonesa* (supra, ib.) (Hübner, n. 61), y uns altres signes, ben diferents d'aquell, dins algunes monedes de *Obulco* (Hübner, n. 120 2 5 8 9 10 11 16), que'l doctor berlinès calcula qu'[165] equivalen a la *z,* pero que s'allunyen prou de la *sajin* fenícia y jònica (id. ib. p. LVI) y de la *dsàyin* hebrayca, que dins l'hebreu sovintetja prou. —Tampoch no's veu gayre per aquex vent la nissaga hebrayca de l'ibèrich.

5a Dins l'hibèrich [*sic*] no hi hauria més qu'un sò llabial, el de la *p*, segons se desprèn de les inscripcions, aont no hi surt may *la b* ni la *f* (Hübner, ib. p. LXXI, CVIII), com no hi surten tampoch la *tsade* ni la *jet* ni la *phe* hebrayques, segons vérem més amunt (p. 157). —Els sons que totes aquexes lletres representen, son ben frecuents dins l'hebreu. Si no's troben dins l'ibèrich, constituex tal ausència un nou indici contra la nèscia hebrayca de l'ibèrich.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

6a Dins els monuments ibèrichs sovintetja la confusió de la *t* amb la *d* y de la *k* amb la *g* (Hübner, ib. XLVI, L, LXXI y LXXIII), escrivint dins les metexes paraulas un cop la forta y un cop la suau. —Lo qual no succeiria entre'ls fenicis ni hebreus; puys si hagués succeit, no haurien fets dos signes per un metex sò. Si'ls Ibers els adoptaren, se deuria a n-el prestigi y sugestió fenícia; y, com llavó'ls-e confonien, seria per la incertitut y boyrosidat dels sons ibèrichs, que amb absolut no serien ben iguals a n-els fenicis.

7a Son rares les paraules verament ibèriques que comensen amb dues consonants. Les que comensen en *cl, gl, bl, br,* semblen de rel celta o romana. Son raríssimes les comensades en *gr, dr, tr, sc.* Cap n'hi ha que comens amb *st* (id. ib. p. CVII).

8a Se veu prou dins el[s] mots ibèrichs el redoblement de les consonants fortes *p, c, t;* de les líquides *r*, *l*, y de la siulant *s* (id. ib. p. CVII,-VIII); y's troben molts de noms acabats en *qm, cn, kn, qn* (ib. p. LXX,-I).

9a Els *sufigs* dels *noms de lloch* ibèrichs. Si un les eczamina d'aprop, nota que son molts aquests *noms* qu'acaben de la metexa manera. El Dr. Hübner formula les lleys a n-e que's subjecten aquexes terminacions y posa els *noms* que les guarden. Vetassí'l resum just de les *lleys: «—Dins* tota la península's troben *18 noms de lloch* acabats en *-o*, *7* en *-ones, 13* en *-i -is, 3* en *-unda, 9* en *-etes, 12* en *-etan, y 4* en *-itani.* —Dins la Citerior son frecuents els noms que duen aquests sufigs: *-ama, -ant, -ont, -unt, -ed, -id, -erd, -esc, -etum, -ur, (-urr), -ar, -arr, -err, -or, -os*, *-us*, *-es*. —En l'Espanya Ulterior prevalexen, els sufigs *-ci, -gi, -urgi, -li, -i, -uba, -ipo, -ippo, -isa, -issa, -ora, -et.* —Dins l'Ulterior també hi ha'ls sufigs *-ur, -ent,* y dins la Citerior *-li* y *-issa* (id. ib. p. CI-CIII). —Dins certes regions de la península hi ha'ls sufigs amb guttural, semblants a altres celtes, grechs y llatins, y son *-ac, -aic, -aec, -ec, -or, -uc, -ic.* A voltes casi tots [166] aqueys sufigs muden la *c* amb *g*. —Llavò hi ha'ls sufigs

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

dels *noms* de gent: *-ico*, *-iq(um)*, *-icuen, -eica*, *-igun*, *-anco, -anq(um), -ancun, -igun, -gun, -gu, -ci, -co* (id. ib. p. CIII-V).

10a Rels dels *noms de lloch* ibèrichs. Axí com el domini d'aqueys sufigs dins les diferents regions ibèriques demostra l'unidat de la llengua que s'hi parlava, la demostra tal volta més el predomini dins tota l'Ibèria de les seguents *rels,* que surten dins els centenars de *noms* que posa'l Dr. Hübner dins les taules amb-e que tanca *Monumenta: ar-*, *ars-*, *arv-*, *bait-*, *baet-*, *bal-*, *barb-, cal-, cam-, car-, il-, ilu-, itu-, lac-, os-, ost-, seg-, tur-* (ib. p. CV).

11a Certes *propietats dels* noms *geogràfichs ibèrichs.* Aqueys noms, axí com les transcrigueren el[s] grechs y el[s] romans, presenten les metexes varietats dins tota la península. Si hi troben molt sovint els diftonchs *ai, ae, au, oi, oe, eu, ei.* —Els aplechs de vocals *ao, ua, ea, ia, eo,* semblen propis de l'ibèrich. —A voltes entre la *a* y la *o, la u* y la *a* s'hi aficava la *v;* a voltes el diftonch *ae* torna e, y *ai*, *ae* tornen *ii*; y sovint se perden moltes de vocals. —Se noten variacions de consonants no diverses de les que succeien dins el grech y el llatí, axò es, la c torna la *b*, la *b* torna v, *la d torna t,* la *l* torna *r*. Ara no sabem si axò venia propiament de l'ibèrich o de la transcripció grega y llatina (id. ib. p. CV-VIII).

12a Els *noms* de *Deus* y *Deues*. Son diferents els d'Espanya dels d'Aquitània y la Narbonesa. Dins les regions propiament ibèriques, la costa de Llevant y la Bètica, no s'en troben gayre de noms de Deus; pero s'en troben ferm dins la Celtibèria y Galícia, y fan olor de *gàlichs.* Els noms dels Deus solen acabar molts en *-us,* alguns en *-ius,* qualcún en *-o;* y els de *Deues* acaben en *-a,* pero axò sembla que s'ha d'atribuir a la transcripció llatina, puys encara no han pogut coletgir que l'ibèrich distingís els noms per genres. Els noms de Deus indígenes acaben en *-o, -on, -us*, *-ius, -eus, -a, -na, -e.* Els noms dels Deus de Galícia y Astúries acabaven en *-aicus, -aigus, -aecus, -aegus, -ecus, -egus*: y els d'altres regions en *-acus, -icus, -iceus;* y alguns en *-atus, -etius, -otes.* Dins aqueys noms se troben els

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

diftonchs *ai,* ae, *au, eu, ou,* oe, *ei*, y qualque cop *oa*. —Els noms de Deus d'Aquitània y la Narbonesa estàn més entremesclats de celta. Acaben també en *-us, -ius;* y els noms de Deues en *-a, -ia.* No s'hi troben els acabats en *-aicus, -aegus*, *-icus;* pero n'hi ha molts en *-o, -ixus, -ixo, -ix.* Aquexes tres desinéncies son de fesomia celta. Sovintetgen els acabats en *-es, -is, -i.* Se troben dins aqueys *noms* els diftonchs: *ai, ae*, *au*, *ou*, *eu*, *oi, ei*, *ia, ii.* [167] Dins Espanya, Aquitània y la Narbonesa's troba qualque nom de Deua acabat en *-o* (id. ib. p. CVIII-CXIII).

13a *Els* noms *d'homes y dones:* S'ha de tenir en conte que la major part d'aqueys *noms,* com els de *lloch* y *de Deus,* mos son arribats por [sic] via del romans, desconexedors de la llengua ibèrica, y que'ls esforrallaven sovint pronunciantlos y escrivintlos malament. Pero com no'n tenim mes que la transcripció romana, d'ella'ns hem de servir per forsa.

Dexant a una banda'ls noms africans, grechs, llatins y fins y tot els celtibèrichs, vetassí'ls própiament ibèrichs quin aspecte presenten:

Els d'Espanya: La desinència dels noms gentilicis romans vells era *-aius, -aevus,* y la dels més recents *-eius, -ius.* Principalment dins Gal·lia s'en troben d'acabats en *-aius* y alguns en *-eius*. Son parents d'aquests els acabats en *-avus, -aba, -aus, -ua, -ovius.* També n'hi havia en *-eus* y en *-ea;* y en *-aecus, -ecus, -egus,* (desinències aquexes tres de noms de *Deus*), que's convertiren en *-icus, -igus.* —Lo metex n'hi pren amb les desinències en *-anus, -enus, -inus,* que son altres tantes de formes conegudíssimes de noms romans.

Dins Espanya aquexes desinències s'unien a rels estrangeres, y's transformaven dites desinències en *-enus, -ene, -enes.* —Semblen propies d'Espanya les desinències en *-ancus, -agus, -ocus, -ogus, -ocius, -ucus, -ucius, -uquius, -arcus, -orcus, -ercus, -edus, -oddus, -andus*, *-ondus, -endus, -unus, -unnus, -alus, -alius, -elus, -ellus, -ellius, -il, -ilus, -illus, -olus, -ullus, -lus, -lius, -amus, -ar, -arus, -aris*,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

-irus, *-urrus, -erus, -ero, -eris, -irus, -orus, -aesus, -esus, -essus, -ossus, -isus, -ises, -itto, -ottius, -uta, -utus, -utius, -uttio.* També n'hi ha molts d'acabats en *o* y en *a;* y els de dona solen acabar en *a y* e. —No sabem com distingia l'ibèrich els noms femenins dels masculins. Ademés de les formes en *-a y -e,* tan semblants a les gregues y llatines, semblen pròpies de dona les desinències *-o y* -on. De noms de dona acabats en *-o* s'en troben molts dins les regions propiament ibèriques, Bètica y les Balears; no dins la Celtibèria, Galícia y Lusitània. Lo metex deym dels noms d'home, acabats en *-o, -u, -os, -us, -es, -is*, *-a*, *-as* (id. ib. p. CXXI-VI).

Propiedats dels sons d'aqueys noms: —a) No hi manquen els diftonchs *ei, ou,* y sovintetgen els *ai, ae, au, oi, oe, eu, ua, ao, ea*, *eo, ia*, *io*, *ui*, *ue*, *ii*. —*b*) Les vocals devegades se tramuden ferm. Dins Polibi y Livi's troba el nom de *Indibil* bax de altres dues formes: *Andobades, Andobalos.* —Dins Ptolomeu y Livi s'en troben una bona partida de formes diferents d'uns meteys noms; ventassí unes quantes: *Adeba—Udiva; Aravaci*— [168] *Ataveci; Astures—Astores; Astapa—Ostippo; Auringis—Orongis; Bargusii—Bergusii; Capara—Capera; Carthaia—Carteia,* etc. etc. —*c*) Les consonants *fortes* se *suavisen,* y les *suaus* se *reforsen: AmbaTus-AmbaDus; Pellus-Βέλλοι; TriTaius-TriDallus.* —*d*) La *l* torna *r*, y s'endoblen la *m, n, l, r*, *s, t.* —e) *Les aspirades* hi son rares ferm. —f*)* S'hi troben aplechs de consonants ben estranys: v. gr. *tl*, *cn, tn, cm, gl, cp, bd, tp* (id. ib. p. UXXVI).

Noms d'homes y dones d'Aquitània y la Narbonesa: N'hi ha pochs d'acabats en *-aius, -aus, -ous, eus, ius, -anus, -enus, -inus, -onus.* No s'en troba en *-aecus, -aegus, -ecus, -icus, -ancus.* N'hi ha d'home d'acabats en *–ann*, *-enn*, *-inn, -unn;* y de dona, acabats en *-en, -enis, -inis.* No n'hi cap d'acabat en *-atus, -etus, -itus, -itius -utius, -acus, -acco, -agus -ecco, -icco, -oco, -uca, -uccus, -augus*. —Sovintetgen els acabats en *-ar, -arr, -err, -or, -urr, –ur*. N'hi ha molts d'ibèrichs, ademés dels celtes, entre'ls acabats en *-adio, -adus, -edo,*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

alus, -alis, -ellus, -illus, -illo, -olus, -ullus, -asus, -assus, -aisis, -aisio, -esis, -isus, -iso, -issus, -osis, -ossis, oxsis. —Son frecuents els d'homo acabats en *-o*, *-on, -us, -oni, -es, -is.* Els acabats en *x* semblen ibèrichs, encara qu'els en *-rix* fan olor de celtes. —Els noms de dona son consemblants a n-els d'home; n'hi ha en *-en* y en *-o, -u, -x, -a* (id. ib. p. CXXVIII ss.).

Les propiedats d'aqueys noms son casi les metexes que les dels d'Espanya: *a*) S'hi troben els meteys diftonchs, fora *ea, eo, ia, ui, ue, ii.* —*b*) S'endoblen les consonants finals de les rels *ill- bull sull-, borr- derr-, ann-*, *hann-, hunn- bonn-, dann-, ciss-, att-, ett-, itt-, acc-*; y en les derivacions *-arr, -err, -urr, -ill, -ann, -enn*, *-onn, -unn, -iss, -acc, -oss, -ecc, -icc, -ucc.* Tot això s'adondava a la costum llatina d'escriure. —*c*) La *f, r* y *s* impura no comensen may cap paraula. —*d*) Es molt frecuent la x dins les paraules y la *xs* a l'acabatall, com dins les paraules celtes. —*e*) La *h* es molt frecuent en les *rels.* Com que denoti una aspiració (id. ib. p. CXXXII).

Diu el Dr. Hübner que manca fer un aplech complet de tot els *noms propis y gentilicis* d'Espanya, actuals. El dia que's fassa, se poràn estudiar de prop y destriar els ibèrichs qu'encara subsistexen, més o menys tramudats, y els celtes y els de les altres nèscies (ib. p. CXXXII-VI).

Consecuencies: I. Potser qualcú trobarà que'ns som entretenguts massa amb això dels *noms de lloch, de Deus* y *de persona.* Si n'hi ha cap que hu tròbiga, no hu farà de raó qu'en tenga. Com aquests noms son el contingent més gros que'ns queda de la llengua ibèrica, encara qu'un poch o un molt [169] desfigurats, l'estudi de les rels y de les desinències que presenten, es de capital importància per coletgirne la nissaga d'aquella llengua. —¿Que tenen que veure aquelles desinències ibèriques amb les dels noms *hebreus* ni *arameus* ni de cap de les llengues semítiques? ¿Que tenen que veure aquells noms amb tots els de la toponímia, teosofia y onomàstica que surten dins la Bíblia o dins cap altre monument escrit de cap llengua semita?

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

¿No es evident que l'estructura de tals noms n'està ben lluny de la dels *hebreus* y arameus? Per nosaltres aquests noms son un dels indicis més incontrastables y decisius contra la pretenguda nissaga *hebrea o aramea* de l'idioma ibèrich. —Ja vérem mes amunt (p. 101, 102) que la coincidència de vàries rels dins dues llengues no prova precisament qu'una siga sortida d'altra, sino que totes dues procedexen, més o menys remotament, d'una metexa font o tronch. Per això, si algunes de les rels ibèriques, retretes més amunt, coincidexen amb algunes de les hebrayques, tot lo més pot provar aquest fet rònech de la coincidència que l'ibèrich y l'hebreu procedexen o prengueren tals rels d'una metexa font remotíssima, això es, una altra llengua anterior a totes dues, de la qual serien derivacions, pero independents una de l'altra.

II. El Dr. Hübner decanta dels noms ibèrichs els fenicis o púnichs, els àfricans, els grechs, els celtes, els ligúrichs, els romans. Dels fenicis o púnichs diu que son molt pochs (ib. p. XCII). *Dels hebreus o arameus* ni mitja paraula. ¿Aont paren dins Espanya aqueys noms si no son els púnichs o fenicis?

14a Per les rellíquies que'ns romanen de les llengues dels pobles veynats dels Ibers, això es, els Celtes, Ligurs, Etruschs y Vénets, no's pot coletgir que fossen germanes de l'ibèrich ni consemblants. Lo que si's coletgex que l'ibèrich seguia unes lleys de formació y de flecsió diverses d'aquelles altres llengues, y que no tenia res que veure amb els idiomes indogermànichs (Hübner, ib. p. XCVII, CXXXVI).

15a ¿Se troben dins els noms ibèrichs rastres de flecsió ibèrica, consemblant a la grega o llatina? El P. Fita (supra, p. 80, 81) y el Dr. Berlanga (ap. Hübner, ib. p. CXXXVIII) creuen que sí, fundats en les inscripcions hispano-llatines; ara'l Dr. Hübner(,) sostén que no, y dona les seues raons, que no son gens fluxes, (ib. p. CXXXVIII ss.).

16a La iberologia no ha pogut afinar que l'ibèrich distingís els noms per genres, com ho fan les llengues *àryes.*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

17a *Els noms de lloch, de pobles, de Deus, d'homes y dones,* escrits en lletres ibèriques o concebuts amb ibèrich dalt les monedes y les altres inscripcions se decanten molt de les formes [170] amb-e que grechs y romans els espressaven; y se veu que seguien lleys pròpies en l'escriure o ometre les vocals y en l'emprar y combinar les consonants. Els noms *apellatius* (*de casa* o *llinatges*) que'ls escriptors vells retreuen o que's conserven dins les diferents llengues d'Espanya, estàn mont tramudats de pronunciarlos y escriurelos segons l'estil de grechs y romans.

18a Les desinències dels noms ibérichs semblen avenirse amb les dels noms grechs y llatins y les altres indogermàniques. Lo que no's pot provar que tenguen el metex valor y significansa.

19a El Dr. Hübner estudia'ls noms ibèrichs desde'l punt de vista de llur formació (ib, p. CXXXIX ss.), y se ficsa amb els qu'acaben en *-a, -e, -ai, -et, -ii, -oi, -oe, -ut . , -o, -u, -m, -s, -n, -cn, -c, -k, -g, -q, -h, -l -r, -d, -t;* y sospita que tals desinències indiquen lleys de formació; pero confessa que dins els noms ibèrichs no hi sab afinar ni coletgir les formes de flecsió, axò es, els *genres, nombre* y *casos* de les *persones,* que solen determinar l'origen y parentesch dels idiomes. —Manquen primerament les formes certes del verb y els noms dels numerals (*u*, *dos, tres,* etc.) fins a *deu,* que son una de les coses que més espressen la nissaga y procedència de les llengues. —Fora d'alguns *noms de lloch* qu'han poguts desllatigar, dels altres s'ignora la significansa absolutament. Sols d'alguns *(aredc,* Hübner n. VI, XXIII, XXVI*; arethg* n. VII; *argtco.* n., XXII; *aradk* n. XLII a; *arcidlsq* n. XXIV) se sospita si significaràn *hic situs est* per, quant les troben a inscripcions que's calcula qu'eren sepulcrals. N'hi ha alguns altres que tal volta eren *noms propis.* Hübner els indica (ib. p. LXXIX); pero acaba dient (p. CXLI) que no's sab en cap manera quina forma gramatical tenien.

Y axò es lo que la Ciència, després de tanta de feynada, ha pogut aclarir fins avuy de la llengua ibèrica.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

De manera que no‘s sab absolutament quina llengua era. Lo que no‘s pot dir que hi haja cap indici de que fos parenta de les indo-europees ni de les semítiques, sino diversa de totes elles.

§ 4

¿Ha provada Moss. Grandia la seua conclusió «la primera llengua de Catalunya es semítica»?

Dins l’*Introducció* de sa *Gramàtica Etimològica Catalana* admet els Ibers com a primers pobladors d’Espanya, puys diu (p. XVI): «La topografia presentantnos batejats en ibèrich tots els serrats y torrents, demostra la densitat de la població ibèrica». Y abans (p. VII) havia dit: «La llengua dels primers habitants [171] queda degudament arxivada en els noms topogràfichs. Com opinem que en últim anàlisis tots aquexos noms se poden reduhir a les llengues semítiques, sentem la següent conclusió» (la transcrita mes amunt a n-el títol). Y més avant (p. XVII) diu: «La llengua semítica a que ens hem referit, es la primera que presenta sa existència en la Península.» «Aquexa llengua es en el fondo l’hebrea, tirant, ens sembla, a aramea». «Si algú pretengués que era la fenícia, germana per altra part de la hebrea, hauria de probar també que‘ls fenicis l’havien portada a França, Itàlia, etc.». Y més avant (p. XXI) afig: «La dominació e immigració àrabe fou en Espanya més densa sens comparança que la romana y no obstant després de 700 anys la llengua aràbiga, axcepció d’unes poques paraules, repassà l’estret de Gibraltar». Dins la *Fonètica Semitich-Catalana,* lluny de retirar cap de tals teses, diu qu’«el motiu d’aquesta obreta» es «donar una prova decisiva» d’aquelles.

Per consegüent, Moss. Grandia sostén que‘ls primers habitants de Catalunya y d’Espanya foren els Ibers, que la topografia catalana y espanyola fou obra dels Ibers, y que la llengua qu’ells parlaven era

© Maria-Pilar Perea per l’edició, 2011.

semítica, y no de la rama fenícia ni aràbiga, sino que «en el fondo» era «l'hebrea, tirant» «a aramea».

¿Com prova, com demostra una tesis tan arriscada?

Dins l'*Introducció* de la *Gramàtica* (p. VIII-XIV) presenta com com [sic] a prova devers 320 *noms de lloch* de Catalunya y de la resta de Espanya, fentlos sortir de **10** rels hebrayques. D'aquests 320 noms sols n'hem sabuts afinar **12** *(Oduba, Saiduba, Corduba, Merida, Durius, Turia, Tortosa, Barcelona, Barca, Garona, Girona, Gironella*) que const p'els historiadors o geografs grechs .y llatins o per qualque inscripció ibèrica o hispano-romana que tals noms o llurs rels eczistien en temps dels Ibers.

¿Com sab Moss. Grandia qu'en aquex temps ja eczistien aquells altres noms dins Catalunya y la resta d'Espanya? Si no's funda en cap monument coetani dels Ibers que don fe de la vida ibèrica de tals *noms*, ¿com pot asegurar que no son posteriors a n-els Ibers? ¿Com sab que no son fruyt de la civilisació hispano-romana, hispano-germànica o occitano-franca? ¿Presenta cap prova, cap argument que demostr que precisament aquells *noms* hagen d'esser dels Ibers y que no puguen pervenir d'aqueys altres estats socials que sobrevingueren dins Catalunya?

Si Moss. Grandia se fos concretat a dir qu'aquells *noms* sortiren de rels semítiques, sense mesclarhi per res els Ibers, axí tals *noms* serien proves *pertinents,* de més o menys forsa, pero proves *ad rem*, que caldrien. Axí com les presenta, a la nostra manera de veure, no *servexen,* no proven *quod erat probandum.* [172]

¿Presenta altres proves dins *La Fonètica*, escrita precisament per *donarne* de *decisives*? Nosaltres no les hi hem sabudes afinar.

Posa sí un *vocabulari d'etimologies català-semítiques* (p. 83-248) d'uns 2.500 articles, axò es, etimologies, no totes catalanes, sino que n'hi ha a betzef de castellanes, franceses, italianes, llatines, y fins y tot d'ingleses, alemanyes y gregues. Per ara sols direm d'aqueys centenars d'etimologies que son ben rares les que's referexen a

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

paraules que consti per cap monument autèntich y faent que venguen dels Ibers o qu'eczistissen en temps d'ells dins Catalunya o Espanya.

Sobre aquexes etimologies deym lo metex que dels *noms de lloch*, aduits per provar la *conclusió* qu'estam discutint. ¿Com sab Moss. Grandia qu'aquells centenars de paraules del *Vocabulari* o llurs rels eren dins Espanya en temps dels Ibers y qu'aquests les usassen? No hu diu d'ont sab tot això ni s'atura gens a fundarho. —El fet d'ell trobar dins tantes de paraules catalanes rels hebrayques, concedint per un moment qu'aquestes hi fossen de bon de veres, no provaria que la llengua primitiva d'Espanya, la dels Ibers, fos hebrayca, mentres no's provàs qu'aquelles rels eren vengudes per via del Ibers y no posteriorment a ells. Y això es lo qu'hauria hagut de demostrar Moss. Grandia per que'l *Vocabulari* de la *Fonètica* li servís com a *prova decisiva* de la seua primera conclusió; però no hu [ha] fet ni intentat fins y tot. ¿Pretén Moss. Grandia qu'aquelles rels no porien venir dins el català més que via dels Ibers? Si pretengués això, se posaria en contradicció amb ell metex. Dins l'*Introducció* de la *Gramàtica* (p. XXIV) diu: «El cert es que en fondo la paraula grega, celta o llatina es la metexa, trobantse sa font en la llengua semítica». Y abans (p. XVIII) havia sentada la *Conclusió 4a «La llengua basca de Catalunya se convertí poch a poch en llengua celta»*; y després (p. XIX) la *Conclusió 5a «la llengua celta de Catalunya fou influida pel grech»*. Referent a la qual sostén que «Catalunya y la Provença en ses relacions amb els grechs durant 700 anys… ne prengueren molts elements que no's troben en el llatí»; y més envant (p. XXIII) arriba a dir qu'el «llatí no es mes qu'una variant de les metexes arrels semítiques», y llavò dins la *Gramàtica* (p. 6) estampa aquexa tesis rònega: «La font del català es la llengua llatina». Y dins la *Fonètica* (p. 82) assegura que la llengua «germànica» «sol presentar mellor conservada la fesomia semítica». —Per consegüent, essent, segons el metex Moss. Grandia, el grech, celta, llatí y germànich conductes semítichs, derivacions semítiques, per ells ens porien venir les rels

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

semítiques que Moss. Grandia troba dins el català. ¿Com sab ell que [173] no vengueren p'el grech, celta, llatí o germànich, y que precisament venguessen p'els Ibers? ¿Ha demostrat ni provat de demostrar que per forsa hagen d'esser d'aquex poble y no d'aquells altres? Res d'això; en fa l'afirmació gratuita y no pus.

Y que no'ns surta Moss. Grandia dient que no es verosímil que tota la *toponímia* catalana haja de venir dels celtes, grechs, llatins o germànichs, y no n'haja de venir gens dels Ibers: y, per lo tant, venintne una part dels Ibers, y essent ella semítica, se deduex que la llengua ibérica era semítica. Aquest argument valdria si Moss. Grandia hagués presentada una taula completa de la nostra *toponímia,* demostrant que tota ella sortia de rels hebrayques. Demostrat axó, —com forsat s'ha d'admetre que de la llengua iberica se formà una part de la nostra *toponímia*, puys no seria admisible que tota l'haguessen formada els fenicis, grechs, celtes, llatins y germànichs, y que no hi haguessen tenguda gens de part els Ibers; —axí hauríem d'admetre que, essent semítiques les rels toponímiques que donà l'ibérich, per forsa l'ibérich havia d'esser semítich. Pero es el cas que Moss. Grandia no ha feta aquexa taula d'etimologies de tota la nostra *toponímia.* Dels *320 noms hidrogràfichs y orogràfichs* que presenta, n'hi hem contats *66* de territoris estranys a la nostra llengua: per lo tant, sols en romanen uns 250 de catalans. Y ¿ja no tenim pus *toponímia* dins els territoris de la nostra llengua? Es evident qu'aqueys 250 noms no'n son més qu'una part reduidíssima. Es evident, indubtable, que n'hi ha molts de mils de mots *toponímichs* dins els territoris de Catalunya francesa y espanyola, Balears y reyne de València, aont tenen moltíssima de feyna senyada tots els entusiastes dels orígens de la nostra llengua. Manca lo primer ferne la replega d'aqueys milenars de noms, y no feta a la bebel·lana, sino amb tot esment y fidelidat. En estar feta tal replega, llavó's porà estudiar quines llengues hi contribuiren a formar la *toponímia* catalana y quina de totes va esser la caporal. —No havent Moss.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Grandia fet res d'això, essentse concretat a ficsar la rel d'uns 250 noms, cap conclusió general s'en pot treure, a n-el nostre entendre, si hem d'esser feels a les retgles ineludibles de la sana llógica. —Per tot això, deym y repetim qu'el contingent *toponímich* que presenta Moss. Grandia dins l'*Introducció* de la seua *Gramàtica* (sense entrar a discutir ara si aquelles etimologies estàn ben tretes) no *servex* per provar que la llengua dels Ibers era *l'hebrea tirant a aramea*, tota vegada que, segons els principis sentats de Moss. Grandia metex, aquell contingent ens poria venir de lo més bé per via dels celtes, grechs, llatins y germànichs per la senzilla rao de que [174] Moss. Grandia dona per semítiques les llengues de tots aqueys pobles, posteriors dins Espanya a n-els Ibers.

De manera que, donant per bones, sols per un moment, les etimologies que posa Moss. Grandia dins l'*Introducció* de la *Gramàtica* (p. VIII-XIV) y dins *el Vocabulari* de la *Fonètica* (p. 83-248), no resulta provat que *la primera llengua de Catalunya fou semítica,* sino qu'una part de la *toponímia* catalana actual y una part de la llengua catalana vivent avuy, son de procedéncia semítica. Això y res pus qu'això es tot quant se pot deduir en bona llògica de tot lo qu'ha dit Moss. Grandia sobre la present questió; y això encara, repetim, donant per bones y avengudes les tals *etimologies,* que a n-el nostre entendre la major part d'elles no s'hi poren donar en via ninguna.

Trobam que Moss. Grandia ha patida una grossa equivocació. Duyt del seu sistema, que creym inadmisible de fer les etimologies *a priori* (vid. *Fonètica,* p. 18) presindint de les passes qu'els monuments històrichs acrediten que'ls mots han donades, —ha considerada la llengua ibérica com una llengua de la qual no's sab res ni'n romanen monuments de cap classe més qu'els *toponímichs.* Y l'home escorcollant y endardellant dins les paraules catalanes y els *noms de lloch,* ha cregut veurehi rels hebrayques; sense anar a aclarir si hi ha altres monuments de la llengua primitiva de Catalunya que'l poguessen orientar, s'es atansat a treure la *conclusió* de que la

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

llengua primitiva de Catalunya, la llengua dels Ibers, era «en el fondo l'hebrea, tirant... a aramea». Això es estat la gran errada de Moss. Grandia, segons la nostra manera de veure: presindir per complet de les inscripcions de les monedes y lamines ibériques y de la *toponímia* ibérica inclosa dins les inscripcions hispano-romanes y els historiadors y geografs grechs y llatins. ¿Qui hu dubta que lo que romàn de la llengua primitiva de Catalunya y d'Espanya, se troba dins aqueys monuments? El contingent de paraules y formes que les monedes y làmines ibériques inclouen amb tota llur puresa y el qu'inclouen aquelles inscripcions hispano-romanes y autors grechs y llatins, amb més o menys fidelidat en quant a la transcripció, pero amb tota seguredat en quant a llur procedéncia, —es el contingent ibérich indubtable que'ns queda, qu'ha de servir de punt de partida per fer l'estudi de la llengua ibérica; això es, l'únich contingent del qual consti històricament que pertenexia a n-els Ibers. ¿Que hi haurà molts de *noms de lloch* que no figuren dins cap d'aqueys monuments, y no obstant son tan ibérichs com qualsevol altre? Creym que sí; pero ¿qui es capàs, axí com està avuy l'iberologia, de destriar dins els milenars y milenars de mots toponímichs d'[175] Espanya quins son precisament els ibérichs, si no hi ha cap monument coetani que'ns testimonieig llur eczisténcia en temps dels Ibers? —No creym que Moss. Grandia negui que les inscripcions de monedes y lamines ibériques y els molts de *noms propis y de lloch* que figuren dins les inscripcions hispano-romanes y dins els autors grechs y llatins parlant d'Espanya, siguen paraules de la llengua primitiva de la nostra terra, paraules de la llengua dels Ibers. Si això no era la llengua primitiva de Catalunya y d'Espanya, ¿quina altra llengua seria la primitiva? ¿Com se sabria que may ha eczistit? ¿quins serien y aont sa trobarien els monuments que testimonietjassen l'eczisténcia de tal altra llengua? De manera que no hi ha altre remey qu'admetre les inscripcions de monedes y làmines ibériques com a monuments de la llengua primitiva de Catalunya y d'Espanya, y que molts dels *noms propis* y

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

de *lloch* qu'hi ha dins les inscripcions hispano-romanes y els autors grechs y llatins parlant d'Espanya, pertenexen a la nostra llengua primitiva.

Tot això fa que si un vol estudiar aquexa llengua, si un en vol sebre res, per forsa ha d'apellar a n-aqueys monuments, per forsa ha d'acudir a n-aquexes fonts. Això es lo qu'havia de haver fet Moss. Grandia, a n-el nostre entendre: agafar les monedes y lamines ibériques; aplicarlos els seus indiscutibles conexements en la llengua hebrayca; y per via d'aquexa llengua lletgir y desllatigar totes aquelles inscripcions, fent veure que`ls mots que s'hi troben eren hebreus y qu'hebreus eren també els *noms propis y de lloch* de les inscripcions hispano-romanes y dels autors grechs y llatins parlant d'Espanya. Axí y sols axí hauria demostrada Moss. Grandia la seua primera *Conclusió*; pero com no ha fet res d'això, l'ha dexada absolutament sense demostrar. Si les coses fossen tan clares com pretén Moss. Grandia, la questió de la llengua ibèrica y de les inscripcions ibériques no hauria donat tant que fer com ha donat, ni estaria tan enrera com està. Si la llengua primitiva de Catalunya y d'Espanya, la llengua dels Ibers, fos «en el fondo l'hebrea, tirant.., a aramea», aviat haurien lletgides els sabis les inscripcions ibériques; y, una volta lletgides, ben pronte les haurien desllatigades y esplicades, y hi haurien trobada, la llengua hebrayca, més o menys alterada o tramudada, pero sense donar lloch a cap dubte sobre si alló era hebreu o no hu era.

Res d'això ha succeit, com acabam de veure dins els dos derrers articles: les inscripcions ibériques se lligen, pero negú fins avuy es estat capàs d'entendreles ni sebre que diuen. Si allò es *semita,* si allò es *hebreu* o *arameu,* es necessari convenir en que es un *semita, hebreu* o *arameu sui generis*, completament [176] desconegut de tothom y que no té res que veure amb el *semita, hebreu y arameu* qu'ha eczistit sempre, parlat o escrit, des que hi ha rassa semita, hebrayca o aramayca dalt la terra.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Per conseguent, Moss. Grandia dins l'*Introducció* a la *Gramàtica* y dins la *Fonètica* dexa sense cap demostració la seua primera tesis: *La llengua primitiva de Catalunya es semítica.*

Col·laboradors qui tenen poca son (176)

En Pere Basté, de Barcelona, ha omplides més de 3.000 cedules; —En Victori Santamaria, notari del Vendrell, 2.118; —En Joan Climent, d'Agullana (Alt Empordà), 1.200; —Mossen Bernadí Mateu, de Mancor (Mallorca), 1.000 de bell nou; —Moss. Francesc Monserrat, Vicari de Ca's Concos (Mallorca) 2.000; —En Josep Arqués y Arrufat, seminarista de Barcelona, 3.267; —Moss. Josep Valls, professor de Llatí, de Prats de Lluçanès, 2.200; —Moss. Jaume Pons, de Bunyola, 1.000; —Moss. Lluís Otzet, de Sampedor (Província de Barcelona), 1.076; —En Ramon Puig y Bosch, advocat, de les Gunyoles (Penedès), 1.184; —N'Emili Vallès y Vidal, de Barcelona, 1.070; —En Ramon Solsona, d'Igualada, 1.000; —Mn. Jaume Pascual, Vicari d'Alaró, més de 7.000 de bell nou; —En Fidel de Moragas, de Valls, 6.574.

Crònica de l'Obra del diccionari (176)

Els dos articles sobre la llengua ibèrica se son allargats tant, que no`ns dexen espay per les altres seccions. Axò fa que no porem donar conte fins a n-el *Bolletí* de desembre d'una partida de coses qu'interessen a n-els col·laboradors, referents a l'*Obra del Diccionari*, que, gràcies a Deu, va en popa de tot, com may mos ho hauríem pensat. Cada dia s'hi afigen col·laboradors novells y aumenta la suscripció del *Bolletí*, y sovintetgen les cartes dels amichs qu'ens fan

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

a sebre el[s] milenars de cèdules qu'han omplides, y la *taula d'honor* dels *qui tenen poca son*, crex y crex, qu'es un goig de Deu.

No res, endevant les atxes!

PALMA DE MALLORCA —Tipo-litografia de Amengual y Muntaner—1904

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana

Suscripció: 2 pess. en l' any.—Redacció: Serra, 13.—Palma de Mallorca

[177][*]

SUMARI: La nostra anada a Barcelona. —Un congrés gramatical. — Crònica de l'*Obra del Diccionari*. —Col·laboradors qui tenen poca son. — ¡Escoltau!

La nostra anada a Barcelona (177-188)

Hi arribàrem dia 27 de novembre.

Sempre'ns hi campam bé, gràcies a Deu, a n-aquexa gran ciutat, y no param de rebrehi mostres estraordinàries de consideració, afecte coral y viu entusiasme per l'*Obra del Diccionari*, que may sebrem agrair axí com cal.

Donarem conte de lo que hi he fet aquesta vegada referent a la nostra *Obra* seguint l'orde dels dies que hi fórem.

[*] Tom. II.— Desembre de 1904.-Núm. 8.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Dia 27

A les cinch del cap vespre donàrem una conferència a n-el *Centre Moral y Instructiu de Gràcia* sobre'l tema: *Importància moral y instructiva del Diccionari Català*.

Vetassí que'n diu el *Diario de Barcelona* de dia 29 de dit més: «—El M. Iltre. Sr. D. Antonio Maria Alcover, Vicario general de Mallorca, dió en la noche del domingo último una conferencia en el Centro Moral Instructivo de Gracia, en la que trató de la importancia del Diccionario Catalán como obra moral é instructiva. El conferenciante, llegado el mismo día de Palma, expresó ante todo la emoción que le produjo la hermosa manifestación de fe que había presenciado aquella mañana en las calles de Barcelona, elogió luego los trabajos del Centro, que dijo conocer de muchos años y, entrando en el asunto de su discurso ponderó la transcendencia de la obra del Diccionario, desde el punto de vista moral, refiriéndose para probarlo á la [178] enciclopedia francesa del siglo XVIII, que tan funesta influencia ejerció en su época y las posteriores.

«El Diccionario es la obra de todos, dijo el Dr. Alcover, pero los católicos debemos dedicarle un interés especial, pues siendo católica la tradición de Cataluña el Diccionario recoge con las palabras las tendencias y modo de ser de un pueblo en su presente y en su pasado, dirà lo que fueron nuestros mayores, y con su ejemplo lo que nosotros hemos de ser si ansiamos de veras la regeneración del país. Hizo ver luego las ventajas que á la instrucción reportaría el Diccionario, comprendiendo todas las voces admitidas en el idioma catalàn en las diferentes comarcas en que se habla y explicando su significado, y recomendó expresivamente á sus oyentes se constituyeran en colaboradores de esta obra que podría calificarse de monumento literario de Cataluña. Los prolongados aplausos del numeroso auditorio demostraron el interés con que fué oído el Dr. Alcover. Asistieron al acto el Iltre. señor Dr. D. Jaime Cararach y el

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Rdo. D. José Buch, que también usaron de la palabra, éste para saludar al Centro Moral Instructivo en nombre del Centro Católico de Olot y su comarca, del que es consiliario, y aquél para congratularse, como lo hizo, con grande entusiasmo de la solemne manifestación de mañana y hacer votos para que todos los católicos que concurrieron á ella trabajen con decisión en todos los terrenos. El presidente del Centro puso fin á la sesión con algunas palabras de gratitud para el conferenciante y cuantos tomaron parte en el acto, y luego se trató de poner en pràctica el pensamiento del Dr. Alcover, conviniéndose en constituir una comisión de socios que, de acuerdo con aquél, trabaje en la formación del Diccionario.»

Y vàrem insistir molt en la gran feynada que hi ha p'el *Diccionari* a un centre fabril que tanta d'importància com es Gràcia, aont hi ha tantes d'indústries que totes tenen llur vocabulari tècnich, que hi ha que recullir de boca dels qui hi traballen. Com una de les obres caporals del *Centre* son les escoles que té ubertes, aont concorren centenars d'obrers jovensans, per via d'aquests ¡vaja si s'en poren replegar de centenars y milenars de paraules que no serien gayre bones d'atrapar a un'altra banda! ¡Ja hu crech que n'hi tenen de feyna senyada els novells col·laboradors de Gràcia!

Esperam que les bones ofertes de que'ns ompliren els entusiastes del *Centre Moral y Instructiu*, no seràn just paraules que'l vent s'en du, sino que floriràn y granaràn y hi tendrem bona cullita.

Deu ho fassa! [179]

Dia 28

Ens vérem amb l'entusiasta del *Diccionari*, Moss. Jaume Bofarull, de Tarragona, que'ns contà sos escorcolls dins la biblioteca d'aquella ciutat, aont ha trobats alguns còdichs catalans dels sitgles XIV y XV, ben poch coneguts y de gran vàlua, dels quals treu còpies per

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

publicarlos, y ens ne farà milenars de cèdules, que'ns vendràn com l'anell al dit per la nostra *Obra*.

¡Ja està clar qu'encoratjàrem Moss. Bofarull a seguir endavant per tan bon camí!

Vàrem conéxer amb motiu de la conferència de Gràcia Moss. Josep Buch, Director del *Centre Católich* d'Olot y sa comarca, y ens férem amichs ferm perque's va oferir a iniciar entre'ls socis de dit *Centre* la replega de paraules d'aquella regió importantíssima per la replega lecsicogràfica. Olot es un dels punts aont hi ha més qu'espigolar. ¡Vaja si n'hi tenen de feyna que fer aquella bona gent!

Dia 29

Ens vérem amb el benemèrit y benvolgut N'Enric Prat de la Riba. Fou un'alegria grossa per nosaltres veure'l tan millorat y restablert de la seva llarga malaltia. Ja's pot dir qu'ha tirat el mal a la paret, gràcies a Deu, amb gran satisfacció dels amichs de Catalunya. Conversàrem amb ell més de dues hores, y el tema caporal fou la santa causa de la llengua catalana. Y ens va anunciar per dins breu temps reformes a *La Veu de Catalunya*, que seràn d'una gran trascendència per la efectividat de la autonomia de la nostra llengua; axò es, per deslliurarla de l'esclavatge humiliant del castellà, que molts de catalans, sense donar-se'n conte, li fan patir. En Prat ens va demanar el nostre concurs per aquexes reformes, y ¡ja es de raó que'ns hi oferírem amb tota la nostra ànima! Parlàrem del projectat «Congrés de sintacsis catalana» y ens posà *La Veu de Catalunya* a la nostra disposició per preparar y dur a cap tal projecte… ¡Vaja si'ns hi feu contents En Prat amb totes aquexes coses!

El vespre mos n'anàrem a Sant Andreu de Palomar, y a n-el *Centre Popular Catalanista* que hi ha a n-aquell grandiós arraval, donàrem a les nou y mitja una conferència per moure'ls socis del

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Centre, casi tots joves y entusiastas, a col·laborar a *l'Obra del Diccionari*.

Feta la nostra presentació per un senyor de la Junta del Centre, comensàrem saludant la selecta concurrència, y [180] rendírem homenatge a la bona memoria de l'honorable En Josep [Lluís] Pons i Gallarza, nat a Sant Andreu de Palomar, un dels primers *Mestres en Gay Saber* y mestre de l'actual generació literària mallorquina, y tan notable per la autenticidat de la seua inspiració y pulcritut y netedat de la seua factura.

Esplicàrem lo qu'ha d'esser el *Diccionari* que duym entre mans, y ens vàrem estendre en consideracions sobre la manera pràctica de col·laborarhi, a fi de que s'en penetrassen bé'ls oyents y poguessen esser tots entesos col·laboradors, com n'hem mester dins totes les comarques del territori de la llengua y especialíssimament a poblacions fabrils y agrícoles com Sant Andreu de Palomar, aont hi ha tantes de fàbriques y tantes d'indústries, petites y grosses, que totes tenen llur vocabulari tècnich, qu'es indispensable recullir relligiosament, si volem que'l *Diccionari* siga tot lo complet qu'ha d'esser. Insistírem molt en que no hi ha negú que no puga esser col·laborador, fins y tot els qui no saben lletgir ni escriure. —Tots tenen un ofici o altre: donchs poren donar les paraules referents a tal ofici, axò es, els noms de les eynes, de les primeres matèries qu'obren, de les operacions que hi fan, de les coses que fabriquen, etc.; y aquests noms els-e poren donar a n-els senyors de la *Comissió* que esperam que's formarà a n-el *Centre* per que la col·laboració del *Diccionari* a Sant Andreu de Palomar siga lo qu'ha d'esser.

Els senyors de la Junta, sobre tot el Dr. Josep Alcoverro, ànima del *Centre popular Catalanista*, ens varen prometre que formarien aquexa *Comissió* y que hi traballarien de valent.

Deu fassa que siga axí.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Dia 30

Ja feya estona que'ns corria per dins el cap l'idea de demanar a n-el Batle o Ajuntament de Barcelona una cosa per l'estil de la que'ns concedí l'Ajuntament de la ciutat de Mallorca l'any 1903, axò es, una cantitat per cèdules en blanch a repartir entre'ls col·laboradors que'n demanin per omplirles. De les quatrecentes o cinchcentes mil que fèrem amb les quatrecentes pessetes que'ns donà dit Ajuntament de Palma, en devem haver enviades més de xixanta mil a Barcelona y altres punts de Catalunya. Y cada vegada que n'hi enviàvem, ens ocorria: —¡Axí metex es una mica estrany haver d'enviar de Mallorca a Barcelona paper per escriure! ¡Si l'Ajuntament de la ciutat comtal prengués llum del de Palma, s'acabaría una tal cosa!

Amb aquexa idea anàrem ara a Barcelona; y, consultat el cas amb alguns amichs, ens digueren: —¡Endevant! —Fet y dit, [181] demanam audiència a n-el Sr. Batle de Barcelona. La mos concedex a l'acte; y ens hi presentam amb lo retgidor regionalista y amich del cor En Francesc Cambó. ¿Que m'en direu? El Batle'ns va rebre amb els brassos uberts; acceptà amb entusiasme la demanda de fer tallar docentes o trecentes mil cèdules p'els col·laboradors del *Diccionari* que'n vullen; y convenguérem que'l depòsit d'elles fos l'Arxiu Municipal metex y l'encarregat de repartirles el nostre col·laborador y amich entusiasta N'Alfons Damians i Manté, un dels *qui tenen poca son*. Y no sols s'oferí a n-axò el Batle, sino a enviar per correu les cèdules que demanin els col·laboradors de fora de Barcelona; y llavò s'oferí a un'altra cosa, de vera trascendència: a recomenar a tots els Batles de Catalunya que fassen costat a l'*Obra del Diccionari* y que promoguen dins llurs respectius districtes la col·laboració a la metexa. ¡Ja hu poreu creure qu'acceptàrem tan magnífiques y patriòtiques ofertes amb tota la nostra ànima y n'hi férem a n-el Batle mil mercès! ¡Estam ben esperansats de qu'aquexa recomanació

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

a tots els Batles de Catalunya ha d'esser de grans resultats per la nostra *Obra*!

****

Celebràrem amb lo nostre amich coral lo M. I. Sr. Marquès de Dou una llarga entrevista, y ens mostrà els centenars de cèdules que acaba d'omplir de paraules qu'ell meteix ha recullides a n-els endrets més oposats de Catalunya ja fa molts d'anys, y qu'ara ha represa amb nou ardor l'espigolada. Gran part d'aquexes paraules les havía duytes a n-el gran mestre En Marian Aguiló, al cel sia. Veent que l'obra lecsicogràfica del gran apòstol de la llengua, amb tant d'anys que fa qu'es mort, no du camí de publicarse, el Marquès de Dou, a forsa de recordar y de girar notes de molt de temps enrera, ha omplits aqueys centenars de cèdules, y ja n'hi té més de mil de paraules y totes molt característiques y especials de diferents regions y ben de pura rassa catalana. ¡Endavant, amich del cor, per tan bona via, y que deu vos pagui la caritat!

****

El vespre mos n'anàrem a Sants, a n-el casal de la societat *L'Orfeó*, que's va omplir de gom en gom, assistinthi el Sr. Rector y un Vicari d'allà. El conegut advocat catalanista N'Enric Laporta feu la nostra presentació amb gentilesa de frase y viu entusiasme; y a-les-hores prenguérem la paraula y tractàrem de «l'importància que té per tot bon català l'*Obra del Diccionari*», [182] recordant que catalans, balears y valencians som històricament un metex poble, y que a les Balears y a València parlen la llengua que hi dugué l'inmortal rey En Jaume amb sos conquistadors y pobladors, casi tots catalans; y per lo metex som una metexa gent y parlam la metexa llengua: —veritat que'l renaxement actual ha restablerta y que l'incultura y el

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

centralisme dels tres derrers sitgles havien feta oblidar. Esplicàrem les grans ventatges que oferex, el diccionari d'una llengua per l'estudi y conexensa de la metexa, y que tots els pobles civilisats procuren tenir un instrument de cultura tan poderós y eficàs, y qu'el poble català es precís que el tenga, tan perfet y acabat com qualsevol altre. Llavò'ns vàrem estendre en ferlos comprendre lo molt que'ns porien y havien d'ajudar a la formació del nostre *Diccionari*, si's tenien per catalans fins y bons fills de la Pàtria, perque el *Diccionari* el s'han de fer els catalans metexos. Esperar que'l mos fassen els castellans o els francesos seria una beneytura, una estupidesa. El *Diccionari* l'hem de fer nosaltres: y ¿qui som nosaltres? Tots els catalans, tots els qui parlam aquexa llengua cent voltes gloriosa; tots els qui sentim gens d'amor envers ella. Manera de contribuir, de prendre part en aquesta *Obra*: donar cadascú les paraules del seu ofici o professió. ¿Qui de vosaltres no té un ofici o ocupació? Hem de considerar que tots en teniu, y que hi sou ben entesos. Donchs les paraules pròpies d'aquex ofici vostre, això lo menys ens heu de dar p'el *Diccionari*. Y com aquí, a Sants, hi ha tantes d'indústries, y totes elles tenen un sens fi de mots propis y tècnichs, figurau si mos ne poreu donar moltes de paraules sense sortir del vostre redol, de la vostra esfera. Esperam qu'aquí, a l'*Orfeó*, se formarà una *comissió* d'entusiastes per organisar aquexa tasca, y a n-els que compondràn tal *comissió* els-e poreu donar totes aquelles paraules y totes les altres que sapigueu. Lo qu'interessa es que hu prengueu amb entusiasme, que hi poseu la vostra bona voluntat. Amb entusiasme y bona voluntat els pochs tornen molts, els fluxos tornen forts, els petits tornen gegants. Esperam que Sants no'ns ha de negar el seu entusiasme y bona voluntat per l'*Obra del Diccionari*, y que'l seu nom figurarà entre'ls dels pobles que més hauràn contribuit a n-aquexa obra magna.

Acabada la conferència, els de la Junta y altres entusiastes ens prometeren que constituirien la *Comissió organisadora* de la tasca lecsicogràfica y que ja'ns ho farien sebre.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Llavò l'*Orfeó* cantà admirablement, delitosíssimament, el *Sanctus* y el *Gloria* de la gran missa polifònica d'En Victòria, vàries cansons catalanes, una de rossellonesa y llavó acabà amb la inmortal *Pastoreta*. [183]

Com el President de l'*Orfeó* y un dels que hi canten, ens acompanyaven a la fonda, ens contaren les grosses dificultats que varen haver de vèncer y la gran constància, magnanimidat y decisió que foren precises per arrelar y consolidar l'*Orfeó* a Sants, perque la gent d'allà eren més afectats de ballar y de comèdies flametjants, y no'ls entraven per l'ull dret aquelles canturies de l'*Orfeó*. Hi trobaven poca sal y poch pebre; y, entre altres coses, deyen qu'axò de cantar la *Pastoreta* feya *jesuita*. Ens va fer molta de gràcia aquexa sortida, que en bona veritat es altament significativa y eloquent.

L'*Orfeó de* Sants es un eczemple llampant de que'l catalanisme es un moviment de cultura y altament civilisador: es llum, vida, seny, bon gust.

Dia 1 de desembre

Ens vèrem amb en Josep M. Armengol, abans jutge de Sarrià, avuy *Oficial lletrat* de la secretaria de l'Hospital de Santa Creu de Barcelona, entusiasta de la nostra *Obra*, y persona molt acostada a la família de l'inoblidable Dr. Balari i Jovany. N'Armengol s'era oferit a parlar a n-els hereus del Doctor a veure si'ns dexarien aprofitar pel *Diccionari* els materials lecsicogràfichs qu'ell ha dexats. Li demanàrem quines noves ens poria donar sobre aquest punt, y ens va dir qu'havia vista la senyora germana del Doctor, que sembla que n'es hereua, y li havia esposada la nostra demanda, y qu'aquexa senyora ha contestat que, son tantes les demandes que li han fetes moltes de persones d'un vent i d'altre, qu'ha resolt per ara no resoldre res; y, sobre tot, qu'aquells materials les havia aplegats el

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

seu germà p'els seus estudis, gusts y aficions, y que negú pus hi té cap veu ni cap dret.

Nosaltres, tot respectant axí com cal, la resolució y apreciacions d'aquexa senyora, y plens de la fe que tenim en l'avens y triumf definitiu de la causa de la nostra llengua estimadíssima, esperam temps millors per la nostra demanda, y estam segurs, seguríssims, de que Deu compondrà les coses de tal manera que, d'un vent o d'altre, a la fi porem aprofitar el tresor lecsicogràfich del Dr. Balari.

****

A la vesprada'ns aplegàrem amb els fervents amadors de la llengua pàtria En Rossend Serra y Pagés, En Joan Alandí, N'Emili Vallès y Vidal, En Jaume Algarra y Postius, En Fèlix Escalas y En Joan Alzina y Melis; y parlàrem d'aprop del [184] projecte de fer un congrés de sintacsis catalana, que vàrem proposar dia vint y cinch de gener d'enguany a l'*Ateneu Barcelonès* en la conferència que hi dàrem.

Ja'ns érem reunits dia 20 de mars els meteys amichs amb lo Dr. N'Antoni Rubió y Lluch y En Jaume Massó y Torrents, que'ns oferiren llur concurs y que'ns farien costat en tot lo que poguessen, oferiments qu'ara mos han renovats. Ja llavò el doctor Rubió indicà la conveniència de que'l *congrés* s'anomenàs *de la Llengua Catalana* y que's ficsàs, axó sí, especialment en la sintacis de la metexa, que tant y tant afretura d'una mà compassiva de tots els bons catalans, que la tenen molts d'ells una mica massa oblidada.

Donàrem conte a n-aquells amichs de les consultes qu'han fetes sobre tal congrés a n-el P. Jaume Nonell, a Moss. [Marian] Grandia, a n-en Pere Vidal, de Perpinyà, a n-En Miquel Ventura y Balanyà, profesor de la Normal de Madrid, a n-En Gregori Artizà, de Capmany, y de les contestacions y bones ofertes que'ns han fetes.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Tots els reunits convenguérem en la conveniència de que'l congrès se diga *de la Llengua Catalana*, que siga'l primer d'una sèrie i que versi principalment sobre la nostra *sintacsis*, tal com proposa'l Dr. Rubió; y que hi prenguin part totes les regions que parlen català, oferint temes a les persones més enteses de dites regions per que venguen a sostenirlos a n-el congrés, consultantlos prèviament l'idea y demanantlos que'n formulin de temes segons llur manera da [*sic* per *de*] veure, per després poder formular la llista definitiva. Convenguérem també que, com tot això s'ha de preparar amb temps, una volta formulada la llista de temes y repartits aquests entre les persones que'ls han de sostenir y publicats, hi ha que donar lo menys deu o dotze mesos per poder estudiar la cosa y fers'hi les esmenes que ocorregueren, a fi de que'l congrés siga de resultats positius y no fum de formetjada.

També hi ha qu'estudiar el retglament qu'ha de regular la constitució del congrés y la seua vida. Per això'ns donarà molta de llum el del *Congrés Universitari* que's va celebrar no fa gayre a Barcelona, aont els escolars catalanistes donaren tantes de proves de cultura, seny y magnanimitat.

Per preparar l'organisació de totes aquestes coses ens comprometérem a traballarhi, tot quant porem, els reunits aquest dia, més amunt anomenats, contant com contam amb el Dr. Rubió y Lluch y En Massó y Torrents y llavò amb l'arquitecte En Joan Rubió y En Josep Carner, que tanta de via fa dins els camp de les Lletres catalanes. [185]

Confiats en la empenta de la nostra causa y en l'entusiasme per la nostra llengua que batega dins totes les regions que la parlen, emprenem aquexa nova *Obra*, que Deu nostre Senyor y Maria Santíssima, amb tots els Sants y Angels tutelars de la nostra terra beneesquen y prosperin. Amèn.

****

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Anàrem a la *Associació Popular Catalanista*, y el bon amich y entusiasta En Francesc de P. Curet ens donà conte de la molta feyna que fan els col·laboradors de l'*Associació*, que son una bona partida y ben resolts.

Dia 2

Amb el tren de les set y tretze ens espitxàrem a Manresa, aont vàrem fer una conversada ben llarga amb lo Rt. P. Jaume Nonell, glòria de la Companyia de Jesús y de la filología catalana, qu'ha il·lustrada tant y tant amb les seues obres voluminoses, fruyt de molts d'anys d'estudis fondos y sòlits de la nostra tradició gramatical, y aont tenen els amants de la llengua catalana tant y tant qu'aprendre. Y ¿de qu'havíem de parlar amb el Pare Nonell més que de l'*Obra del Diccionari* y de la *gramàtica* de la nostra llengua estimadíssima? Ja es cert que aprofitàrem tan bona avinentesa per consultar a n-aquell mestre venerable una partida de punts, y en romanguérem ben contents de lo que'ns hi va dir!

Encara que plogués tot aquell dia y fés mal anar ferm p'els carrers de Manresa amb la pluja y el fanch, tenguérem el gust de visitar l'imprenta del nostre bon company *El Pla de Bages*, y'ns férem conexents amb el propietari d'aquella, un axerit catalanista y benemèrit de l'art tipogràfich. També'ns vérem amb el metge Dr. N'Oleguer Miró, qu'es dels col·laboradors que *no'n tenen* mica de *son*, que traballa a les totes y amb gran acert a un vocabulari mèdich català per la nostra *Obra*, que'ns serà d'un gran profit, ja es segur. Ademés coneguérem l'honorable En Leonci Soler y March, Diputat a Corts per Manresa, benemèrit de la Relligió y de la Pàtria y un dels membres més actius de la minoria regionalista y que dins el Congrés sol cantar les veritats ben llampant a n-aquella gent de Madrid. Donchs aquex bon amich s'oferí a fermos costat en tot y per tot en

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

l'*Obra del Diccionari* y a promoure de valent entre sos amichs la col·laboració a la metexa; y semblants promeses y ofertes ens feren els socis de la *Lliga Regional* que hi trobàrem com hi vàrem anar. Els escitàrem a que prenguen una part ben activa en la [186] tasca lecsicogràfica, que prou s'es mester. «Ab motiu d'aquestes eccitacions (diu el *Pla de Bages* de dia 5 del corrent, donant conte de la nostra breu estada a Manresa) tenim entès que la *Lliga* se proposa organisar el recull de paraules usuals en aquesta Comarca». ¡Endevant!

****

Amb el tren que surt de Manresa a les cinch y cinquanta nou, ens ne tornàrem a Barcelona, y encara fórem a temps a donarhi una conferència a n-el *Centre de Sant Pere Apòstol* del carrer de Trafalgar, que fa tant y tant de bè entre'l jovent d'aquell endret per medi d'escoles nocturnes y conferències relligioses y literàries.

Lo President del *Centre* feu la nostra presentació amb uns grans elogis a l'*Obra del Diccionari*, recomanant a n-els joves oyents, qu'omplien casi tota la sala, que no patex gens de petita, que'ns escoltassen y que acudissen a la crida que'ls anàvem a fer.

Comensàrem dient que Sant Pere Apòstol era un gran patró per ells, tots tan joves, y per la nostra *Obra*. Sant Pere fou sempre un'anima jove, ple d'entusiasme, ple de fe, tot consagrat a n-el Bon Jesús; per la seua confessió de la divinitat de Jesús va meréixer esser cap y fonament de l'Esglèsia y mestre en la Fe de tots els cristians. Per traballar en l'*Obra del Diccionari* s'es mester molt d'entusiasme, molta de fe; per axó tenim posades totes les nostres esperanses amb els joves catalans y mallorquins. A-les-hores desplegàrem aquest tema: «A n-e qui interessa més directament l'*Obra del Diccionari* es a n-els joves catalans y de totes les regions que parlen la nostra llengua. Recordàrem el principi de la unidat de la llengua entre

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Catalunya, Balears y València, y que, per no haver aquexa gran veritat presidida la formació dels diccionaris anteriors a n-el nostre projecte, han resultat incomplets, manxols, fragmentaris, perque (may ens cansarem de repetirho) la nostra llengua no es tota a Catalunya, ni es tota a les Balears, ni es tota a València, sino a n-el conjunt de totes aqueixes regions; y per lo metex hi ha que replegar, per que'l *Diccionari* siga complet, tot lo qu'es conserva, tot lo que's parla dins totes aquexes regions. Y ¿qui ha de fer aquexa replega? ¿Els forasters? els inimichs, que lo que voldríen, es esveir y raure de tota la terra l'últim rastre de la llengua catalana? ¿Aquests han de fer la replega? No, l'han de fer els qui estimen aquexa llengua gloriosa, els qui estàn convinsuts de la seus escel·lència, dignidat y realesa; l'han de fer els joves, perque a n-els vells tant [187] els es com no'ls es el tenir *diccionari* per la poca esperansa que tenen de viure gayre; son els joves, els qui comensen la vida, qu'estàn cridats a esser la Catalunya de demà, y els destinats a sentir la necessitat y les ventatges d'un bon *diccionari*, d'un instrument de cultura y d'il·lustració de tanta de trascendència per tot poble civilisat. Llavò'ls-e férem veure com negú's poria escusar amb raó de col·laborar en el *Diccionari*, perque fins y tot els qui no sabien de lletra, porien col·laborarhi proporcionant les paraules pròpies del llur ofici, essent axí que'ls diferents oficis de la nostra terra son una mina riquíssima, un tresor preciosíssim de mots y paraules que donaràn un valor incalculable a n-el *diccionari* que anam a fer. Acabàrem fent una escitació a tots a que's revestissen de coratge y's convencessen de que, si volem diccionari, som nosaltres que l'hem de fer, y que, dexarho p'els altres, es resignarmos a no tenirne. Emprenguem tots la tasca patriòtica de replegar paraules p'el *Diccionari*, y que's constituesca a n-el *Centre* una *Comissió* que organís y ordén aquests traballs y que fassa ella y fassa fer a n-els del *Centre* bona feyna per Deu y per la Pàtria. Axí'ns ho prometeren el Dr. Codina, ànima del

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Centre de Sant Pere Apòstol, y altres entusiastes d'allà metex en qui tenim grans esperanses.

Dia 3

Com anàvem amb el retgidor catalanista En Francesc Cambó a veure'l Batle de Barcelona dia 30 de novembre, trobàrem el simpàtic diputat provincial de Vilanova, En Josep Bertran y Mussitu, y ens va indicar que tal volta la Diputació Provincial de Barcelona, si li demanàssem una cantidat per cèdules en blanch per repartir a n-els col·laboradors, la mos concediria. Aquella paraula no va caure en terra; y aquest dia, acompanyats d'En Bertran y Mussitu metex, ens presentàrem a n-el President de la Ecma. Diputació Provincial; y com sentí la nostra demanda, l'acceptà tot d'una amb entusiasme, y s'oferí ademés a recomanar la col·laboració a la nostra *Obra* a tots els Presidents de les Diputacions catalanes, y ens va omplir d'atencions y de bones ofertes. Li quedàrem agraidíssims, y ara estam també a la *Comissió* y a la *Diputació* perque en la primera sessió qu'han celebrada, segons ofici del M. I. Sr. Governador Civil de la ciutat comtal, ens han concedides 200 pessetes per fomentar la tasca lecsicogràfica, que du'l seu llayt. Que Deu nostre Senyor le hi pagui a la Ecma. Diputació de Barcelona aquex gran favor que fa a l'Obra del diccionari, axí com nosaltres le hi agraim y les hi agrairàn segurament tots els nostres col·laboradors. [188]

****

Vérem també'l nostre clàssich poeta y insigne patrici En Ramon Picó y Campamar, que volgué sebre de la nostra boca tota la via que fa l'*Obra del diccionari*, y li parlàrem del projecte de *Congrés de la llengua Catalana* tal com l'hem esposat més amunt, y li agradà ferm, y ens va oferir tota la seua cooperació. ¡Beníssim!

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

****

Hem volgut contar per menut totes aquexes coses qu'hem fetes a Barcelona perque creym que no han de venir gens tort a n-els qui s'interessen per l'*Obra del diccionari*, y qu'han de servir de qualque profit.

Deu ho fassa. Amèn.

El nostre estimadíssim company y col·laborador N'Emili Vallès publicà dalt *La Renaixensa* de dia 20 de setembre, y ho reproduí *La Comarca de Lleyda* quatre dies més tart, l'article següent qu'agraim de tot cor:

Un Congrés gramatical (188-190)

Lo renaxement de Catalunya al ensemps que va axamplant cada dia las fitas del seu camp d'acció, va fent obra més y més intensiva en cada un dels punts que constituexen sa essencia vivificadora. Aixís es com se va consolidant l'obra dels qui han presa per bandera de combat la reedificació del casal sagrat de la Patria.

Ficsat lo pensament de la nostra generació reivindicadora, orientada l'opinió envers la resolució (h)ardida del problema nacionalista, sintessis de tantas y tantas cuestions que afectan la vida catalana, cal no permetre que l'ànima d'aquest ésser vital que tots cuidam de mantenir ab lo foch de l'entussiasme y del trevall no defallexi ni un instant en la lluyta secular que havem empresa, en gran part contra'l desatentat factor social negatiu, que's pot anomenar, rutina ó ignorancia.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Si cal, donchs, vetllar pera que no minvi'l vigor de l'ànima del nostre poble, s'haurà d'enfondir cada vegada més en l'esplendor y pura veritat d'aquellas manifestacions características d'aqueix esperit que manté'l sistema nerviós dels bons catalans en tensió constant d'aspiració envers l'ideal.

Y ¿ahont l'ànima d'un poble té una manifestació perpetual tan característica com en son llenguatje? Conquerim [189] l'autonomía de la llengua, y haurem conquerit palesament en lo moral totas las autonomías imaginables, ja que la llengua va tan íntimament lligada ab totas las altras manifestacions d'individualisme d'una rassa, d'un poble, y fins d'una regió determinada.

Per l'importancia que ha de tenir pera tot aymant de Catalunya l'autonomía de la nostra llengua, cal rebre ab entussiasme l'idea llansada un dia desde la càtedra de l'«Ateneo Barcelonés» per l'infatigable propagandista Mossen Alcover, y potser no molt lluny de realisarse, referent a la celebració d'un Primer Congrés de Gramàtica Catalana, dedicat per complert a la Sintacsis.

¡Un Congrès de Sintàcsis! Heus aquí una cosa que segurament trovaràn ben estranya, si es que arrivan a enterarsen, tots los que d'*allende y aquende el Ebro,* combaten lo catalanisme ab rahonaments de *tant pes*, com lo de que'l triomf del nostres ideals fora ruinós pera'l comers y l'industria de Catalunya! —Un altre entreteniment de *dilettanti*, —*diràn* los que viuen a l'ombra protectora de la política centralista; —un *nou gastament* cerebral dels catalanistas, —dirà l'ilustrada prempsa, o millor, prempsa ilustrada, que's sanfoneix diariament de crims y cambis de ministeri; —una nova pensada de quatre erudits errats de camí, —diràn los que sostenen ab ver desconoxement de la cuestió que la Sintacsis del català l'hem enmanllavada a la llengua castellana. —Un non baluart en defensa de nostres drets imprescriptibles, —dirém nosaltres, los que, posseits plenament de convicció en nostres afirmacions, senyalarém ab la pedra blanca del nostre entussiasme la realisació

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

d'una obra, l'ideal de la qual ha sigut llensat a la consideració de tots los vers aymants de la terra catalana y que a tots ells interessa.

Car es la Sintàcsis la foma substancial de l'idioma, la forma que ha d'enmotllar las altres parts de la Gramàtica, constitutivas de la materia amorfa del llenguatge, fons comú que ha de servir sols de terrer ahont l'individualidat de l'idioma sia fecundada. Axis com un tros de materia mineral no constituex una individualidat mineralògica natural mentres no presenta una forma perfectament definible per sos angles, cares, escayres y relacions paramétricas, aixís lo llenguatge no es mes que un conglomerat de signes y de formas empíriques que res representan per ellas solas, fins que la Sintàcsis *orienta* en determinats sentits las molécules idiomàticas pera constituir dins d'un ordre de varietat específica l'individuu determinat per las relacions entre las parts que'l componen.

Si l'idioma es lo verb del poble, al ensemps que una de las manifestacions mes típicas de la nacionalitat y de la rassa, y la [190] Sintàcsis es aixis mateix la veritable forma substancial de l'idioma, res mes llógich que l'endressar esforsos importants a la reconstitució de la Sintàcsis Catalana, ja que ella ha d'esser qui proclami ben alt l'autonomía d'aquest signe típich de nostra personalitat dins del conjunt dels pobles.

Y no hi ha cap dubte de que'l català té Sintàcsis propia. Això ho sab tothom que ha llegit autors dels bons temps de l'idioma o s'ha fixat un xich detingudament en lo parlar dels catalans abandonats a l'ingenuitat de l'espressió, *quant no's recordan de la Gramàtica,* com diu molt encertadament Mossen Alcover.

Estudiem los trets característichs de la nostra Sintàcsis, molt mes semblanta a la d'altres llengües neo-llatines, que a la castellana, ab la qual algú ha intentat confóndrela. Estudiem-la en los monuments escrits que posseim com llegat preciós de la nacionalitat avuy desorientada, estudiemla en lo llenguatge vivent no corromput encare per la gramàtica d'aquella que *limpia*, *fija, etc.* y sabrém tots

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

los catalans que respondre quant algun sabi transiberí ens digui ab palesa manifestació d'ignorancia, com digué una vegada En Pérez Galdós, que *el catalàn no tiene construcción propia: la sintaxis es la castellana y solo varían las voces.*

Pera obtenir en tots los catalans aqueix ver coneixement de lo nostre, cal que's dugui avant l'idea de convocar lo «Congrés de Gramàtica Catalana» dedicat a la Sintàcsis, y cal que tots los que escriuen en català, si es que han estudiat previament la llengua, vagin allí a fer sentir sa veu, y's comprometin a acceptar pràcticament las conclusions adoptadas, un cop sentidas las discussions a cumpliment de las personas mes entesas en la materia. Mossén Alcover ens ha donada una guia en sa obra magistral «Questions de llengua y literatura catalana» pera orientar l'opinió en lo referent a la Sintàcsis; com que son ja bastants los que han estudiat y estudian aquestas «Questions» cal que sia l'aplech de gent qu'escriu en català que's dongui ella mateixa las retgles sintàcticas indispensables en l'us de sa llengua, pera que aquesta pugui esser considerada en sa perfecta individualitat.

EMILI VALLÈS

****

[191]

Crònica de l'Obra del diccionari (191-192)

Lo nostre actiu col·laborador y bon amich N'Emili Vallès y Vidal ha publicat un *Resum de Gramàtica Catalana adaptat a l'Ensenyansa,* que forma un volum en 8u, de VII-188 planes.

Dins el pròxim *Bolletí,* si Deu ho vol, donarem conte d'aquex *Resum* y direm qualque cosa sobre la grafia *cz* y *cs,* equivalent a *x*, qu'ha adoptada 'n Vallès y prou bé qu'ha fet.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Devem a la fina amabilidat d'En Benet Pons y Fàbregues, Arxiuer Municipal de la Ciutat de Mallorca, el present d'un eczemplar del *Certamen literari organisat amb motiu de les Fires y Festes de l'any 1903 a la Ciutat de Mallorca; —El Descans Dominical, estudi ètich, premiat a n-el certamen de Fires y Festes de 1903: son autor, Moss. Andreu Pont; —Ensayo Histórico sobre el desarrollo de la Instrucción Pública en Mallorca por Jaime Pomar y Fuster, doctor en Filosofía y Letras: —*y *Bosquejo històrico sobre la instrucción pública en Mallorca* (premiat a n-el metex Certàmen *su autor, D. Rafael Ballester.*

Cada un del quatre volums es notable per son vent: el primer per l'ingeni y l'inspiració dels poetes premiats, discurs presidencial y memòria del secretari; y els altres tres per la còpia de ciència y clarícies que inclouen. Tots tres fan veure l'importància del *Certamen Literari* celebrat a la Ciutat de Mallorca l'any 1903.

Milions de gràcies a l'Arxiuer Municipal per la seua-finesa.

Ens ha obsequiats també En Ferran Alsina, de Barcelona, amb un eczemplar de *Noves Científiques,* esplèndidament estampades, qu'acaba de publicar. Tracta fondos problemes de química, combatent principis y teories molt admeses. Demostra N'Alsina grans conexements químichs, y ha fet santament d'escriure en català. Axò es lo que'ns falta: enriquir la nostra literatura renaxent amb obres de totes les rames de la Ciència.

Donam l'enhorabona a l'amich Alsina y li agraim coralment el seu obsequi.

Dalt lo benvolgut confrare *Lo Camp de Tarragona de* 17 de setembre, un bon amich que firma *Pere Martell,* tractant de l'*herencia del Dr. Balari,* insistex y esplica perfectament la seua insistència en que's publiqui per separat al menys la *herencia* lecsicogràfica del Doctor, en lloch d'entregarlamos a nosaltres [192] y protesta coralment de qu'amb axò no tracta de molestarmos ni de rebaxar

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

l'importància ni'l mèrit personal nostre ni de la nostra *Obra,* de la qual fa uns grans elogis, qu'agraim amb tota la nostra «ànima.

Qu'estiga tranquil l'amich *Martell*. Massa's veu en tot lo que diu que la seua intenció es pura, recta y ben alta, y que qui'l fa parlar, es l'amor a Catalunya y l'interés per l'enaltiment de la nostra llengua estimadíssima, y no res que siga ni puga esser molest per nosaltres, sino tot lo contrari.

Aquí lo sensible es que, ara per ara, els entusiastes de la nostra llengua y del Dr. Balari ens veym privats de poder aprofitar el riquíssim cabal lecsicogràfich que dexà l'insigne mestre.

Ja hu hem dit y hu repetim: plens de la fe en la virtualidat indefectible y infalible de la nostra causa, esperem temps millors.

N'estam ben segurs de que d'un vent o d'altre aquests temps vendràn.

Vaja si vendràn! No'n mancaria altre.

Col·laboradors qui tenen poca son (192)

En Bonaventura Riera, de Barcelona, ha omplides 1.000 cèdules; — En Francesc de P. Curet, de Barcelona 4.300; —Lo R. Fr. Francesc Sedó, franciscà, del convent de Vic, 1.000; En Josep Valls y Vicens, banquer, de Barcelona, y sos fills, més de 1.000.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

¡Escoltau! (192)

Vosaltres que rebeu el *Bolletí* y vos es arribat també, fa mesos, el *rebut* d'enguany, y no mos heu fetes arribar encara les dues pessetes de la vostra suscripció, —ja seria hora de que les fésseu posar en camí. Les dues de cada suscriptor son la vida del periòdich. Si elles venen, la cosa va bé; si no venen... figurauvos com ha d'anar. Ja'n son vengudes moltes, gràcies a Deu, pero encara en manquen un bon raig. ¡A veure, donchs, si'ls-e pegau una empenta, sols qu'arribin a la nostra *Administració,* aont, estigau segurs, seràn ben arribades, y les trobarem a l'acte una. bona col·locació.

PALMA DE MALLORCA —Tipo-litografia de Amengual y Muntaner—1904

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana

Suscripció: 2 pess. en l' any.—Redacció: Serra, 13.—Palma de Mallorca

[193][*]

SUMARI: Els doctors Schädel y Hadwiger. —Punt de meditació. —Exides filológiques. El sermó de la Conquista de Mallorca. —Bibliografia. —Amichs morts. —Seccions de llenguatge vivent escullides per ferhi cèdules. —Obres catalanes que hi ha triades per ferne cèdules. —Col·laboradors que tenen poca son. Com estam de doblers fets. —Crònica de l'*Obra del Diccionari.*

Els doctors Schädel y Hadwiger (193-195)

El Dr. Schädel es un alemany, jovenet, molt simpàtich y desxondit, professor de Filologia Romànica de l'Universidat de Halle, que s'en vengué per segona vegada a Mallorca el setembre passat per estudiar les variedats dialectals que presenta'l català de la *Roqueta.* Passàrem amb ell set o vuyt dies conversant quatre y cinch hores seguides de filologia catalana; y no us deym res si'n tocàrem molts de punts y si mos n'aprofitàrem bé de la seua ciència y competència magistral en ram de filologia. Y lo que's diu ell tampoch

[*] Tom. II.— Janer de 1905.-Núm. 9.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

no perdia cala, demanantmos mil coses de la nostra fonètica. ¡Vaja quines orelles mes fines que té per aglapir y apreciar els sons de les paraules y llurs tramudanses segons la manera de combinarse sons amb sons! En quant a les tramudanses de la *s* ens donà molta de llum, y mos n'aprofitàrem per escriure l'advertència preliminar del tom IV de les nostres *Rondayes Mallorquines.* Y en quant a Morfologia ¡sabeu que hi cava de fondo també! Vaja, es un mestre de filologia romànica y especialment de la branca catalana, però dels bons. Y també ha aglapida la pronunciació catalana y sobre tot la *mallorquina* com cap foraster qu'hàjem sentit may. Y n'es un entusiasta y enamoradíssim de la llengua nostra. Tant qu'ell y el Dr. Hadwiger, aquell altre filòlech austriach de qui hem parlat tantes [194] de voltes, tenen el projecte de publicar una revista de filologia catalana. Ah idò! Ens ho deya el Dr. Schädel que p'els filòlechs de les Universitats alemanyes el català es un dels temes preferents y d'actualidat, y que son molts que s'en preocupen y que l'estudien, lo qual se veu per lo que sovintetjen les visites de romanistes alemanys a les terres catalanes. Ell enguany a dita Universitat de Halle dona un curs de la nostra llengua, segons ha escrit a nostre amich coral En Mateu Obrador.[38] Lo qu'ens escriu, que ha comensat a obrar els materials que s'en va dur de Mallorca; y que, si no's troba en estat d'escriure una gramàtica mallorquina, espera donar a conèxer allà ben aviat alguns punts d'ella, particularment importants, fundantse en les observacions que va fer per aquí.[39] Segons escriu a l'amich Obrador[40] fa pochs dies, ha escrit un article de divulgació de la

[38] Nota (1) de l'original: La carta es de 27 de novembre, y diu referent a n-això: «Sono occupatissimo non soltanto per i miei corsi accademici (fra i quali quest' inverno *si trova uno de lingua catalana,* il primo che si faccia in Germania) ma anche per gli interessantíssimi miei testi ecc. di dialecti catalani...».

[39] Nota (2) de l'original: Vetassí les seues metexes paraules: «In der Zwischenzeit habe ich begonnen die von Mallorca mitgebrachten Dialekt-materialien zu verarbeiten: wenn ich auch natürlich keine mallorkinische Grammatik zu schreiben im Stande bin, so hoffe ich doch einige besonders wichtige Punkte auf Grund meiner Notizen demnächst hier in Deutschland zu veroffentlichen».

[40] Nota (3) de l'original: La carta es de 8 del corrent. Els trossos qu'estractam son els següents: «Un altro (article), piu popolare, sulla lingua catalana, è stampato a

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

llengua catalana per publicar a Colònia; les cuestions més característiques de fonètica mallorquina aniràn dins un traball que ja té mitj escrit; a les properes vacacions de mars y abril conta escriure una gran part de dos llibres que prepara: «Fonètica històrica de la llengua catalana, desde'ls primers documents fins avuy en dia» y llavó un *Handbuch* o «Manual de llengua y literatura catalana» p'els estudiants y endemés una Crestomatia de l'antich català per l'estil de la provensal de Bartsch. ¡Veyés si'n té gayre de son aquex! Dins la nostra carta ens diu qu'espera que les relacions qu'ell ha iniciades entre'ls romanistes alemanys y els [195] escriptors mallorquins, han de resultar profitosíssimes per uns y altres.[41] Amèn que sia ver.

De manera que amb el Dr. Schädel la llengua catalana té un nou heralt, un nou paladí, un nou propagador y mestre doctíssim dins les Universitats d'Alemanya, que són les primeres de mon.

Del Dr. Hadwiger lo que porem dir, que no fa gayre setmanes que'ns va escriure qu'està per publicar els primers *estudis* sobre'l mallorquí y el valencià que va fer durant el[s] sis o set mesos que va recórrer el reyne de València y Mallorca estudiant la llengua nostra.

Cologna, però non ancora uscito. Le questioni piu caracteristiche della fonetica mallorquina saranno tractate in un lavoro, di cui gia ho scritto la metá... Nelle vacanze che abbiamo in primavera (marzo aprile) spero di fare una gran parte dei libri che preparo: Fonetica storica della lingua catal. (Dai primi documents fino a oggigiorno; ho giá scritto una gran parte) e *Handbuch* (Manuale di ling. e lett. catalana) per i studenti. L'ultimo poi sarà una *crestomazia* di antico catal. al modo della crestomazia provençale del Bartsch. E ora dica che in Germania non si studia la lingua di Loro!».

[41] Nota (1) de l'original: Axí hu diu ell: «Ich hoffe, dass die Beziehungen die ich zwischen den deutschen Romanisten un den Gelehrten auf Mallorca angebahnt habe für beide Teile den grössten Gewinn bringen.»

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Punts de meditació (195-197)

De manera que hi ha qu'unir el nom dels Drs. Hadwiger y Schädel a n-els de Saroïhandy, Alart, P[aul] Meyer, Morel-Fatio, Guarnerio, Gröber, Baist, Vogel, Denk, Körting, Meyer-Lübke y Diez (els quatre primers, francesos; el cinquè, italià; y els altres alemanys), tots meritíssims de la llengua catalana p'els estudis que hi han fets y publicats.

Y no'n retreym de castellans perque no'n conexem cap.

Y no es que no n'hi haja de filòlechs castellans. Axí metex n'hi ha qualcún; pero'ls qui hi ha, s'*acrediten* de *germans nostres* o bé despreciant amb tota la forsa de la seua *hidalguía* la llengua catalana, fentne tan poch cas com si fos la derrera tribu del derrer recó de l'Àfrica i de l'Oceania, o bé combatentla y no dexantli part sana, negantli'l caràcter de llengua y la sustantividat de la seua literatura. Sí, axò son les moxonies, afalachs y consideracions que'ns venen ordinariament de les terres castellanes. ¡Vaja quins *germans* que hi tenim més enllà de l'Ebre! ¡Vaja quina *germandat* més… *original*, per no dirli un'altra cosa.

Axí ho han arretglat aqueys… *germans nostros*: —El castellà es *la llengua nacional, l'espanyol*; y tot'altra llengua que no siga la castellana, ¡el dimoni que la s'en duga! y qualsevol que la vulga conservar ¡que'l penjin! ¿Que hi ha milions d'espanyols que may han parlat ni parlaràn castellà, que la seua llengua [196] materna no es la castellana, y que tenen tant de dret com puguen tenir els castellans a conservar la pròpia llur y a servirse'n en tots els actes y ordes de la vida? Donchs, no senyor! aqueys milions d'espanyols no tenen cap dret referent a n-axò; son uns *ilotes;* aquí no hi ha negú que tenga cap dret mes qu'els *castellans*; y el que sostenga lo contrari, es un mal espanyol, es un inimich de la Pàtria, un *monstre abominable*, un *separatista* criminal...!

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Pero, senyors *castellanistes*! ¿som germans o no som germans? ¿Els espanyols qui no parlam castellà, som germans dels qui'l parlen? ¿Som germans y no tenim els metexos drets? ¿O es que som germans desheretats?... Y ¿qui'ns ha desheretats?...

¿Tal volta, si hi hagués hagut un pare desnaturalisat que ho hagués fet, no us pertocava a vosaltres, com a bons germans, rectificar, desfer tal desheretament? ¿No es tal volta *el colmo*, que diríeu vosaltres, que invoqueu precisament la *germandat* per negarmos els nostres drets, per despullarmos del dret sacratíssim, com may l'hàjeu pogut tenir millor vosaltres, a la nostra pròpia llengua? Perque sapigauho y entengauho: a pesar de tot lo que heu malavetjat en tres sitgles de butxinetjar per imposarmos la llengua castellana, no heu conseguit que perdés a Mallorca ni a Catalunya el nom de *forastera.* Tant a Catalunya com a Mallorca *sou foresters* vosaltres y la vostra llengua; y ho sereu sempre, ella y vosaltres, vosaltres y ella, per més que fasseu y desfasseu. Sapigauho y entengauho: el castellà no serà may la nostra llengua; sera sí una de les llengues d'Espanya, la llengua d'un poble germà, y per això metex respectabilíssima, mentres no pretenga usurpar els drets de la nostra, qu'es tan digna y gloriosa y respectable com ella; tot lo més serà'l castellà la llengua de l'Estat, y això fins y tant que'l moviment regionalista y autonomista, tant potent ja a Catalunya, anirà crexent y crexent, y arribarà (¡vaja si hi arribarà!) a imposarse y a conseguir *la oficialidat* de la llengua catalana dins els territoris que la parlen, axí com la tenguérem desde'l sitgle XIII fins a la primeria del XVIII. Perque ho heu de sebre, senyors *castellanistes*, si no hu sabeu, y no es estrany que no hu sapigueu perque soleu tenir la desgràcia d'esser generalment una mica caps-closos y d'historia soleu anar primets de roba: això de la oficialidat del castellà per tot Espanya, es modern, moderníssim; data del sitgle XVIII, quant s'inaugura la política francament *uniformista,* perdent Sardenya, Sicília, Nàpols, Milà. Imposat el castellà per tot, perdérem totes les possessions de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

l'Amèrica del Centre y del Sur y ara derrerament Cuba, Puerto Rico y Filipines. ¿Serví de [197] res el castellà per aturar que's *separassen* aquelles colònies? ¿no'l parlaven elles? El parlarlo, està clar, no fou la causa de que's *separassen*, però no serví gens per impedirho. Y vosaltres vos figurau que, parlant castellà, Espanya estaria salvada, y que no parlantlo, està fet d'ella; y això es la vostra toxarrudesa: atribuir a n el castellà una virtualidat que no té ni ha tenguda may. Sense *llengua oficial*, servintse cada regió de la seua pròpia per tot lo *oficial* y *no oficial*, l'Espanya se rescatà del poder formidable de la Mitja-Lluna, i llavò se va engrandir fins arribar a esser la monarquia mes gran del mon. Amb la *llengua oficial* única, ha mancabat tant, es arribada a esser tan poca cosa, qu'estam a punt de desaparèxer del mapa!

¿Trobau que va bé aquex sistema vostro; Srs. *castellanistes*? ¡Endevant! ¡cridau fort contra'l *regionalisme* y els *regionalistes*, tractantlos de inimichs de la Pàtria... que *usufructuau* amb una *frescura* poques vegades vista!

¡Pobre Pàtria si no tenia altres amichs ni altres estalons que vosaltres! ¡Ja faria estona qui'hauria batuts els peus! lJa no'n cantarien galls ni galines!

Y ara, un altre puntet de meditació, menut, menudoy.

Des que duym aquexa curolla de la nostra llengua, son venguts a estudiarla a Catalunya y a Mallorca sabis francesos, alemanys y austriachs, y se son presentats a demanarmosne clarícies. May n'hem vist acostarse'n cap de castellà, per res d'això. Els castellans qui venen, ordinàriament fan gala de no entendre el *dialecto*, y s'en guarden com de caure d'estudiarlo.

¿Quins son aquí que fan bon paper? ¿Els francesos, alemanys y austriachs, interessantse per la nostra llengua y venint a estudiar-la o

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

bé els castellans no fentne gens de cas o combatentla? ¿Quins son els qui demostren tenir vertadera cultura, il·lustració y ciència? ¿N'hi haurà cap que s'atrevesca a dir que d'aquexes coses ni hi ha més a les terres castellanes que a les Universidats de França, Àustria y Alemanya? ¿Es la cultura, la il·lustració, la ciència la qui atura'ls sabis castellans de venir a estudiar la llengua catalana? No, no es res d'això: es la *germandat* que hi ha entre ells y nosaltres; es que *son germans nostros...*

Ja hu diguerem un'altra vegada, y ho repetirem: aquests *germans* nostros haurien d'anar una mica més alerta que no's puga dir d'ell: *Amor de germans, amor de cans.*

****

[198]

Exides filològiques (198-199)

No n'hem pogudes fer gayre aquest any passat, no per falta de ganes, sino de temps.

Dia 5 de maig fórem a Calvià a ferhi l'estudi de la fonètica, y hi trobàrem coses ben curioses. —Els col·laboradors que hi tenim ens prometeren traballar dalt la toponímia. Hem de creure que hu han fet.

Dia 11 y 12 del metex més forem a Andratx y S'Arracó amb el metex objecte d'estudiarhi la fonètica. Es un recó de Mallorca, filologicament interesantíssim. En prenguérem per llarch de notes, sobre tot per la gramàtica. —Els col·laboradors dels dos pobles (de dos que n'hi teníem, ara son cinch) ens donaren paraula també de replegar la toponímia d'aquells endrets.

Dia 4 y 5 de setembre fórem a Capdepera. Ens vérem amb els col·laboradors que hi tenim, y ens donaren conte de la feyna feta y de la qu'estàn animats a fer, la *toponímia.*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

El dia 4 dins la gran sala de l' escola que hi tenen els *Pares Ligorians,* tota plena de gent, donàrem una conferència sobre'l regionalisme, esplicantlos a la llum de la sana filosofia y de la crítica històrica les escel·lències y grans ventatges del sistema regionalista tant en l'orde polítich y social com en el literari. Els-e presentàrem l'eczemple de l'història d'Espanya, aont amb el sistema regional la nació se rescatà dels sarrains fentlos passar definitivament l'estret de Gibraltar y llavò se va sebre engrandir dins Europa, Amèrica y Oceania com cap altra nació, y anà avant y cuart crexent fins qu'abandonà en mal hora la política regional, abrassantse amb el cessarisme unitarista y uniformista francès, qu'es estat la nostra ruina, y Deu vulla que no'ns fassa desaparèxer del mon, com hi estam ben esposats, si no'ns desxondim de casta forta tots els qui'ns gloriam d'esser fills d'Espanya, no de la dels *toros*, de *la Marcha de Cadiz* y de *El Imparcial* y demés *rotatius* del metex pelatge, sino de l'Espanya autèntica, axí com la sentim els inimichs del *centralisme*. Y vàrem acabar convidant aquells bons capdeperins a prendre part en la tasca de replegar paraules p'el *diccionari*, aont no hi ha negú que no puga traballar amb gran profit propi y de la Pàtria.

De Capdepera mos n'anàrem dia 5 a Artà, aont també parlàrem d'aprop amb els col·laboradors artaners, y en trobàrem alguns de novells, plens de coratge. Tots ens prometeren fer bona feyna ferm. [199]

Dia 6 dematinet li vàrem estrényer cap a Son Servera, y els col·laboradors serverins ens mostraren la nova feyna que duen entre mans, qu'es la toponímia d'allà, que ja deven tenir ben envant.

Els dies 22 y 23 d'Octubre fórem a Valldemossa y Deià amb la metexa idea d'estudiarhi la fonètica; y no mos hi campàrem gens tort. En vàrem tornar amb un bon enfilall de notes.

Dia 11 de desembre ens trobàvem a Muro, y a n-el local de les associacions de *Lluïsos, Fadrins y Joseps* inauguràrem una sèrie de conferències. La nostra acabà convidant la gent a replegar paraules

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

per la formació del diccionari, fent veure que no hi ha negú que no puga prendre part en aquella tasca patriòtica. Ens sembla que sí qu'han de fer qualque cosa aquells *murers.* Axí'ns ho prometeren. Y els e tenim per homos de paraula.

La metexa excitació férem el dia de Capdany a n-els *Obrers Catòlichs* de Manacor, aplegats en vel·lada literària per la conclusió dels *eczercicis espirituals* que solen fer cad'any per aquest temps.

Prou que porien prestar un gran servici a la causa de la llengua y de la il·lustració y poliment del poble aquelles *associacions* si s'entretenien els diumenges y festes una estona a replegar les paraules de les feynes amb e que'ls socis se passen la vida!

El sermó de la Conquista de Mallorca (199-200)

El fan a la Seu de Mallorca cad'any dia 31 de desembre, del sitgle XIII ensà. Altre temps era una festa grossa, no sols a la Seu, sino dins tota la Ciutat y l'illa, com se veu p'els monuments històrichs antics, entre altres, la *Crònica* inmortal d'En Ramon Muntaner, que diu (c. XXVIII): «E plaume ço quels pobladors de Mallorques ordenaren que tots anys lo jorn de sent Sylvestre e de sancta Coloma, en que fo presa Mallorques per lo dit senyor rey (En Jaume I), se fa professó general en la ciutat, ab la senyera del dit senyor rey. E aquell dia preguen tuyt per la sua anima, e totes les misses que canten aquell dia en la ciutat en tota la ille se canten per anima de dit senyor rey, e que Deus saul e guart los sens dexendents, els do victoria contra llurs enemichs».

Com contam dins *Questions de llengua y literatura catalana* (c. I, p. 217 ss.), a consecuència del celebèrrim Real Decret d'En Carles III de 23 de juny de 1768, l'any 1773 dexaren de predicar en mallorquí a la Seu, per *donar gust a n-el Rey*. De llavó ensà no sabem que s'hi

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

hagués fet cap sermó que no fos en castellà fora d'un que n'hi fan en mallorquí el Divenres Sant dematinada. Donchs bé, enguany l'Ajuntament de la Ciutat, qu'es el qui paga la festa, donà'l sermó de la Conquista a Moss. Alcover; y Moss. Alcover el dia 31 de desembre s'en puja a la trona y fa el sermó en mallorquí. Altre temps, fa vint o trenta anys, això seria estat un *casus belli*; l'haurien cridat mort o viu a n-el predicador; sols Deu sap lo qu'hauria succeit. Donchs ara va esser tot lo contrari: la gent en general no hi troba res que dir de qu'el sermó fos estat en la llengua nostra; molts ho trobaren ben fet de tot; si n'hi hagué que hu criticaren, foren ben pochs y en veu tan baxa qu'el collaret de sa camia no'ls-e sentiria. Bé demanàrem nosaltres si negú ho havia censurat, y ens deyen que no. Lo que rebérem, gràcies a Déu, moltíssimes d'enhoresbones, fins y tot de persones que no mos ho esperàvem gens, y l'Ajuntament acordà imprimir el sermó per ferlo córrer per tot arreu, y els periòdichs de mes circulació, *La Almudaina* y *La Ultima Hora* en feren grans alabanses, y els altres o hu alabaren o varen callar.

Al cap de cinch dies n'hi hagué un, qui *protestà contra*'l sermó, el sermonador, el Rdm. Sr. Bisbe de Mallorca, la Cúria Eglesiàstica y no sabem quantes coses més.

No'ns vengué gens denou. Es un paper que diuen males llengos que'l fundaren per combatre'l regionalisme, del qual se demostra inimich declarat. Essent axí, no hi havia qu'esperar altra cosa.

Per part nostra pot seguir *protestant* tot lo que vulla.

Nosaltres en tenim prou en l'èczit complet del primer sermó en mallorquí qu'han tornat fer a la Seu de Mallorca després de *cent trenta un any* d'haver de fern'hi. Comprenem qu'això sia caygut tort a n-els inimichs del regionalisme, pero a nosaltres mos [ha] escaygut bé de tot, y axi va'l mon. No res, prenguem *aquesta* per ara! y endevant les atxes!

¡Fora afluxar gens que la victòria es nostra!

¡De manera qu'hem de guanyar!

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

¡No mancaria altra!

****

[201]

RESUM DE GRAMATICA CATALANA, *adaptat a l'ensenyansa pel Prof. Emili Vallès i Vidal*. 1904. Barcelona. VII-188 planes en 8.u

El nostre bon amich y company En Vallès y Vidal ha feta una bona obra publicant aquex *Resum* y ha merescut bé de la llengua catalana per diferents conceptes. El llibret està ben estampat y gentilment enllestit, pero *lo de dedins* encara es molt millor. L'obreta va destinada a les escoles catalanes y es per iniciar en la ciència gramatical de la nostra llengua aquells que no hi saben gayre. Es, a dir ver, un *Resum* de les millors gramàtiques catalanes publicades, y hi ha qualque cosa que no's troba desgraciadament dins cap d'elles, com es, la regla de l'us de l'aussiliar *esser* p'els *temps composts* de la veu activa dels verbs reflecsius y certs verbs intranzitius de moviment local, y llavò la lley de la concordansa del participi amb el terme d'acció en los *temps composts* de la *veu activa*, formats amb l'aussiliar *haver*. Aquexes lleis *capitals* de la sintacsis catalana que brillen per llur ausència dins les altres gramàtiques catalanes, En Vallès les ha posades dins el seu *Resum*, fentse eco de lo que deym dins les *Questions de llengua y literatura catalana*. Axí resulta que amb tot y no posar En Vallès un tractat de *sintacsis* per lo elemental qu'es l'obreta, posa més de lo sustancial y característich de la sintacsis catalana que tots els altres gramàtichs.

Els elements que dona'n Vallès, estàn prou ben presentats y formulats amb mètode y bona llum, y algunes ineczactituts que s'hi esmunyen(,) son insignificants.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Casi la mitat del llibre l'umpl una llista de *barbarismes* e *idiotismes* en forma de diccionari, que, encara que devegades es una mica deficient en la correcció que proposa, la major part de les correccions son ven avengudes y encertades. Ja hu crech que hi ha molt qu'aprendre dins aquexes llistes de *barbarismes* corretgits y esmenats, y la recomanam especialment a les persones de les grans poblacions, aont estàn més arrelats aquells *barbarismes*, que tan deslluexen, soyen y malmeten la puresa y propiedat catalana.

De manera qu'En Vallès y Vidal amb aquex llibret seu ha lograt bé ferm l'objecte que's proposava: posar en mans de la gent un medi curt y planer d'entrar dins la nostra gramàtica y d'iniciarse en lo més indispensable per comensarla a conèxer y posseir. N'estam contentíssims y en donam a l'autor la més coral y entusiasta enhorabona.

Respecte de sistema ortogràfich, En Vallès y Vidal ens està tan apop, que casi coincidim. [202]

Una grafia ha adoptada, y n'hi ha que l'han criticat perque no ha donades les raons de tal adopció, y es representar per *cs* y *cz* els sons guttural-dentals que fins fa poch tothom representava per x (*flucsio-fuxió, ezemple-exemple*). Aquesta adopció la creym tan fundida y justificada, que la consideram la millor, donades les circuntàncias [sic] del cas. Per ferho tocar amb les mans necessitam més espay del que tenim avuy, y per tal motiu ho dexarem, si Deu ho vol y Maria, p'el *Bolletí* de febrer o de mars, en venirmos dret.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

†

Amichs morts (202-203)

Alguns n'hem perduts, que son una vera pèrdua per la nostra causa. Recordam sobre tot el nom de N'Emília Sureda y del M. I. Sr. Marqués de Dou.

N'Emília Sureda

Passà d'aquex mon a l'altre, se pot dir repentinament, dia 4 de novembre últim. Estava a la flor del mon, si bé una mica malaltissa. Era una d'aquelles poetises que, per alabarli ses poesies, un poria prescindir de que's tractava d'una senyora. Volem dir que feya poesia autèntica, d'aquella qu'umpl y assaona'l cor, esplaya la fantasia y li fa prendre'l vol y brufa l'anima de pler inefable. Era col·laboradora de l'*Obra del Diccionari.*

L'amich coral En Mateu Obrador y Bennàssar per comanda de la familia Sureda prepara la publicació de l'aplech de les poesíes de N'Emília, que seràn, ja es segur, una joya ben preuada de les Lletres catalanes.

El M. I. S. Marqués de Dou

Entregà l'ànima a Deu dia 27 de desembre, víctima d'una greu malaltia, rebent els sants sagraments amb vivíssima devoció, edificant tothom amb la seua fonda pietat y encantadora

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

conformansa. Morí axí com havia viscut, com un cavaller cristià, ple de virtuts, batallant sensa desmays ni descuyts les batalles del Senyor y de la Pàtria, sempre en peu, ardit, ple d'entusiasme per tota idea piadosa, benèfica, progressiva. [203]

A pesar de la seua edat respectable (passaria dels xixanta) era un'ànima jove, ben jove. Ja fou, segons diguérem dalt el *Bolletí* derrer, un dels col·laboradors mes actius del gran patrici y mestre En Marian Aguiló y Fuster en la replega de cabal lecsicogràfich. Totd'una que's va entressentir de la nostra *Obra,* s'hi apuntà, y hi haurà contribuit amb un contingent ben respectable y sobre tot selectíssim.

També es dels amichs y col·laboradors morts lo M. I. Mn. Llorenç Moyà, Magistral de la Seu de Mallorca. Morí dia 15 de desembre. Seguia amb molt d'interés y gaubansa els progressos sempre crexents de la nostra *Obra.*

¿Que mes n'hem de dir d'aqueys tres amichs y companys que mos han dexats del novembre ensà? Tot plorant de bon de veres llur mort y enviant a les respectives famílies nostre condol més coral, demanem per ells bon repòs y bon remey.

¡Que'l Bon Jesús els haja trobats amb estament de gràcia; y, si encara estàn entretenguts a les penes del purgatori, que'ls·e trega y els admete a l'etern descans de la santa glòria, y don a llurs famílies molts d'anys de vida per pregar per ells y el conort y conformansa que necessiten per suportar la desgràcia que'ls acongoxa y acluca'l cor. Amen.

Al cel los vegem y tots los cristians. Amen.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Seccions del llenguatge vivent escullides per ferhi cedules

(203-204)

Secc. de paraules modernes y aplicació d'elles a coses noves: —En Josep Carner, de Barcelona.

Secc. 48. *Toponímia a*) *de Prats de Lluçanès:* Moss. Josep Valls, profesor de llatí, d'allà metex; —*b*) *de la comarca de Bordils* (província de Girona): En Narcís Prim de Balle; —*c*) *de Capdepera* (Mallorca): Els col·laboradors d'allà metex, —*d*) *d'Artà* (Mallorca): Els col·laboradors del metex poble; —*e*) *de* Campos (Mallorca): —Els col·laboradors de dit poble.

Secc. 461 (Plantes de prat y ort): —Moss. Josep Albornà, de Bigas (província de Barcelona).

Secc. 476 (Jardineria): —Lo metex col·laborador. [204]

Secc. 203 (Insectes: caràcters; divisions); —Moss. Pere Albornà, de Bigas.

Secc. 196 (Aucells: selvatges y de casa): —Lo metex col·laborador.

Secc. 475 (Ram de vinya y vi): —Moss. Joan Pou y Riera, vicari, de Felanitx.

Secc. 516 (Picapedrers): —Moss. Francesc Monserrat, Vicari de *Ca's Concos, y* Moss. Rafel Grimalt, de Felanitx.

Secc. 505 (Modistes): —Lo metex Moss. Francesc Monserrat.

Secc. 523 (Ferrers): —Moss. Rafel Grimalt, de Felanitx.

Secc. 486 (Gaseoses): —Moss. Bartomeu Gayà, de Felanitx.

Secc. 365 (Bestiar de llana): —Moss. Bartomeu Vaquer, de Felanitx.

Secc. 489 (Mariners y ormeigs de pescar): —Moss. Antoni Gayà y Moss. Joan Pou y Truyols, de Felanitx.

Secc. 481 (Forners): —Lo metex Moss. Antoni Gayà.

Secc. 534 (Fusters grollers): —Moss. Pou y Truyols.

Secc. 374 (Ram d'abelles y mel): —Antoni Bennàsser, de Felanitx.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Obres catalanes que hi ha triades per ferne cedules

(204-205)

251. —*Tractat de batalla a ultransa*, d'En Pere Juan Ferrer (sitgle XV). —En Bonaventura Riera de Barcelona.
252. —*Lahors de la Verge Maria,* d'en Jaume Roig: —En Ramon d'Alòs y de Dou, de Barcelona.
253. —*La Gazeta de Mallorca* (setmanari): —Moss. Sebastià Oliver, Vicari de Puigpunyent.
254. —*Tractat de regiment de prínceps e de comunitats,* del P. M. Fr. Francesc Eiximenis (sitgle XIV): —En Joan Sabater, seminarista de Mallorca.
255. —*Libre de les costums generals escrites de l'insigne ciutat de Tortosa* (sitgle XIII): —En Geroni Pons, seminarista de Mallorca.
256. —*Poesies d'En Cases y Amigó*: —En Josep Arqués y Arrufat, seminarista de Barcelona.
257. —*Les cobles de Fr. Anselm Turmeda*: —Lo M. I. Dr. Moss. Tomàs Sucona, canonge de la Seu de Tarragona.
258. —*Thesaurus cathalano-Latinus verborum et phrasium*. Petrus Torra, 1716: —Lo Rt. Fr. Camil Albareda, franciscà, del convent de Vic. [205]
259. —*Libre d'Amich e d'Amat* del Bt. Ramon Llull (edic. d'En Mateu Obrador): —Moss. Guillem Pujades, d'Inca.
260. —*Cansons de la terra* (aplech d'En Pelay y Briz), tom II: —Na Gertrudis Coli, d'Inca.
261. —*Rondalla de rondalles*, d'En Carles Ros: —En Josep Merle y Muntaner, de Dénia.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Col·laboradors qui tenen poca son (205)

En Llorens Bonet y Clar, de Santanyí, prop de 2.000 de bell nou; —En Miquel Ventura y Balanyà, Professor de la Normal de Madrid, 2.500; —Moss. Jaume Homar, Rector de Montuïri, 2.258 de bell nou; —Moss. Joan Segura, de Santa Coloma de Queralt, 3.000; —En Jaume Sanxo, de la Ciutat de Mallorca, 3.000 de bell nou; —En Jaume Rossich, de Barcelona, unes 1.300; —Moss. Bernadí Mateu, de Mancor, 1.016 de bell nou; —Lo M. I. Moss. Tomàs Sucona, canonge de Tarragona, 1.097; —En Guillem Miralles, Col·legial de la Sapiència, de Mallorca, 2.000.

Y *seguirà*…

¡Ja hu crech que sí! Y com més anirà, més vela! Donchs ¿que s'havien figurat els qui comensaren per riurese'n de l'*Obra del Diccionari*? Creguen que, si Deu seguex aydantmos com fins aquí, ens tendràn mals d'escloveyar!

Com estam de doblers fets (205-207)

I. Doblers no'n tenim gayre perque hi ha molts de forats que tapar, y aquell *Bolletí* gros contra'n Menéndez Pidal, de 350 planes, econòmicament ens atrassà una mica. Per estar cabals de tot y no deure una creu a l'estampador de tot aquest any passat y els anteriors, ens falta que'ls suscriptors que no han pagat encara el 1904, que's posin al corrent. No son molts tampoch aqueys tals, pero ja basten y sobren per fermos anar enrera. Per axò els-e demanam per Deu y per la llengua catalana que fassen via a pagar, que ja passa d'hora. Y desd'ara feym avinent que a tots aquells que dia 28

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

del pròcsim febrer no hajen pagat l'any 1904, dexarem d'enviarlos el *Bolletí.*

II. Si no porem bravetjar gayre de diners, en quant a coratge en tenim més de cada dia. Basta dir que durant aquest [206] any passat son venguts prop de docents col·laboradors nous, molts d'ells ben feyners; y les llistes de suscriptors del *Bolletí* han sufrides ben poques *baxes,* y en canvi cada dia venen *altes* y crexen com un diner de fil, gràcies a Deu. Y Ell fassa que no s'aturin may de créxer. La llista de col·laboradors fins avuy (26 janer) arriba a 1465.

III. Però encara n'hi ha un'altra de cosa que mes ne dona més de coratge, y son les llistes que'ns venen dels mils de cèdules qu'han omplides els col·laboradors *qui tenen poca son.* Desde'l *Bolletí* d'octubre de 1902 fins a n-el d'abril de 1904 donàrem conte de **229.792** *cèdules plenes.* L'abril ensà hem donat conte de **101.801**. Y n'han fetes moltíssimes mes: axò no mes son les dels col·laboradors que n'han enllestides *mil* o *més de mil;* y n'hi ha molts, ben molts, que'n tenen 200 y 300 y 400 y alguns 800 y 900, y totes aquexes no conten.

No creym que n'hi haja cap qui s'atans a dir que no hàjem feta feyna ni que l'*Obra del Diccionari* estiga gens aturada ni enrocada ni embadalida. Creym que s'assembla prou a n-aquell filosof grech que demostrava'l *moviment,* caminant.

IV. Ja diguérem que la *calaxera* tenia 33 calaxos y que dins cada calax caben 27.000 cèdules. Donchs bé, amb les que'ns han enviades fins avuy, ja'n tenim set de calaxos ben plens. Ah idó!

Sobre tot, lo que interessa que's desxondesquen de casta forta els col·laboradors a fi de que ben pronte els altres calaxos se vajen omplint y omplint fins que no'n romanga cap de buyt. Amén y que siga ben aviat.

V. L'*arxiu* de l'*Obra del diccionari* ha crescut enguany amb una carpeta ben gruxada dels originals del *Bolletí* y un'altra gruxadíssima de las cartes dels col·laboradors rebudes durant l'any 1904. ¿Sabeu

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

quantes son? **460**, axò es, **12** més que l'any 1903. De manera que la cosa no *mancaba,* sino que *reprèn.* ¡Beníssim!

Aquest any passat hem duyt el conte de les cartes qu'hem escrites nosaltres per cosa de *diccionari,* y son **419**. Deu fassa qu'enguany encara n'hàjem d'escriure més! s'entén, per contestar a n-els col·laboradors.

Les cartes d'aquests son la *romana,* el *termòmetre* que marca l'*estat,* la *vida*, l'*avenç* de l'*Obra del diccionari.*

¿Ho veys com seguex bé *la cosa?* Tant bé com may ens ho hauríem pensat ni hu poríem esperar. [207]

Repetim lo que diguérem entany: es que Deu estima molt la llengua catalana y protegex els qui la defensen y traballen per ella.

¡Sia milions de voltes beneit[,] alabat y eczaltat el seu Nom Santíssim! Amen.

Crònica de l'Obra del diccionari (207-208)

Hem rebuda la visita de OCCITANIA (*Barcelona-Tolosa*): *revista literaria e social* de les *terres de llengua d'oc*: *Directors*: *Prosper Estieu e Josep Aladern.* Es mensual y hi surten articles y poesies en català y tolosà y sembla que n'hi sortiràn en totes les variedats llengadocianes. Tot lo que siga acostar els pobles que les parlen y fer que's tractin d'aprop, es un'obra altament patriòtica y civilisadora. Deu fassa que siga axò l'obra d'*Occitania.*

Axí ho esperam y desitjam de bon de veres.

L'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana, de Barcelona, segons ofici que'ns passà dia 17 de desembre son digne President, ha acordat suscriure-se a n-el nostre *Bolletí*, adherirse *a l'obra del*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

diccionari y donarhi una subvenció anyal de *25 pessetes.* ¡Beníssim! ¡Axí va be! Y ¡que Deu le hi pach a la meritissima *Associació!* axí com nosaltres voldríem y le hi agraim! ¡Mil mercès!

També s'es adherida a la nostra *Obra* y s'es suscrita a n-el *Bolletí* l'altra sociedat barcelonina *Foment Autonomista Català,* segons ofici del dia 19 d'aquest mes que'ns remet son benemerit President, N'Antoni Utrillo. ¡Milions de gràcies, entusiastes benvolguts de la nostra llengua estimadíssima!

¡Y encara n'hi haura de mallorquins xeubes y closques que pussetjaràn perque feym tant de menjaret de les coses de Catalunya! ¿Que té d'estrany si allà mos surten tants y tants d'amichs y d'entusiastes, que, sense conexermos més que de nom, ens allarguen la mà y ens fan costat, tot el que poren? ¿No es tal volta [208] un cas elemental de bona criansa el correspondrehi y agrairho? ¿Tal volta no es un adagi mallorquí: *al·lot y ca qui bé li fa?* Axí malavetjam esser nosaltres, Deu no'ns ho tenga en retret ni en vana glória. Amen.

Un senyor *I. Rodón,* que no conexem, ha publicat dalt *La Veu de la Comarca* de Tortosa, de dia 10 de desembre, y *El Pla de Bages,* de Manresa, de 9 del corrent, ho ha reproduit, un article encomiàstich de tot per nosaltres y p'el *Bolletí*. Agraim de bon de veres a l'amich Rodón l'afecte coral que'ns demostra, y Deu fassa que l'entusiasme per la llengua catalana que'l fa parlar, s'estenga arreu devers la regió tortosina, aont desgraciadament no hi tenim d'un bon tros tota la col·laboració que'ns hi caldria.

L'Associació Popular Catalanista, de Barcelona, es una de les entidats més benemèrites de l'*Obra del Diccionari.* Hi tenim una partida d'entusiastes que no dormen gens, y traballen qu'es un gust y

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

un consol. El dia 3 de desembre inaugurà *L'Associació* els seus traballs de 1904 a 1905, aont estàvem convidats, però no hi poguérem asistir perque'ns haguérem d'embarcar justament aquell vespre; y el Sr. Secretari ens dedicà dins la «Memoria dels traballs efectuats durant el curs de 1903 a 1904» el següent paragraf, qu'agraim de bon cor:

«En primer lloch, l'eminentíssim filólech y escriptor mallorquí, Mn. Antoni M. Alcover, donà una notabilíssima conferencia sobre lo Diccionari de la llengua catalana, per ell ab tant acert projectat, en la qual després d'atinadas consideracions sobre la nostra llengua y de comparar la decadencia de la mateixa ab la actual renaixensa, feu avinenta la necessitat de tindre Diccionari y Gramàtica. Exposà lo projecte de formació del mateix, de manera que tots los catalans de bona voluntat poguessen contribuirhi, fent accertadas observacions sobre la minera de durlo a cap. De si l'obra de Mossen Alcover, logrà impresionar a n'els socis de la *Popular* envers tot lo que signifiqui reivindicació de nostra llengua, sols hem de dir, que coranta dos se son adherits a n'aquesta patriótica empresa, y a n'els quals debem encoretjar a oferir son grà de sorra a l'obra magna del patrici mallorquí.»

PALMA DE MALLORCA —Tipo-litografia de Amengual y Muntaner—1905

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana

Suscripció: 2 pess. en l' any.—Redacció: Serra, 13.—Palma de Mallorca

[209][*]

SUMARI: Els Presidents de les Diputacions Catalanes. —En Francesc Montsalvatje y Fossas. —Grans Mercès. —Estracte d'una conferència d'En Bonaventura Riera. —Obres catalanes que hi ha triades per ferne cèdules. —Col·laboradors qui tenen poca son. —Crònica de l'*Obra del Diccionari.* —Llista cronològica de col·laboradors. —El Congrés de la llengua catalana.

Presidents de les Diputacions Provincials Catalanes

(209-211)

El President de la Diputació Provincial de Barcelona, senyor Espinós, conforme'ns ho havia promès dia 3 del passat desembre, va escriure tot d'una a n-els Presidents de les altres Diputacions dels territoris de llengua catalana, recomanantlos l'*Obra del Diccionari* y que hi fessen costat fins allà ont porien.

Donchs bé, dia 4 del corrent el Sr. Espinós, amb una carta ben coral que no sabem com agrairli, ens ha remesa còpia de les

[*] Tom. II.— Febrer de 1905.-Núm. 10.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

següents contestacions qu'ha rebudes de dits *Presidents, y* ens promet que mos n'enviarà de les altres que rèpiga:

«El Presidente de la Diputación provincial de Lérida. —30 de Diciembre de 1904. —ECMO. Sr. Presidente de la Diputación provincial de Barcelona. —Muy Sr. mío y compañero: Es en mi poder la atenta carta de V. en que llama mi atención sobre la obra magna emprendida por el M. I. D. Antonio M. Alcover, Vicario general de Mallorca, de formar el Diccionario completo de la Lengua Catalana, interesando mi concurso y el de esta Corporación provincial para fomentar la colaboración á esta obra de tan reconocido interés para la región catalana. —Dispuesto desde luego á cooperar con todas mis fuerzas á esta empresa de ilustración y cultura, he convocado á todas las personas de la capital que considero màs aptas y aficionados á esta clase de trabajos, con el objeto de que emprendan de nuevo la propaganda en el sentido de desarrollar la colaboración, ya [210] iniciada hace algunos años con ocasión de la visita que el señor Alcover hizo á esta capital. —Entonces quedó encargado, como su corresponsal principal, el Sr. D. Manuel Gaya y Tomàs, Notario de Lérida, el cual tiene ya preparados bastantes trabajos para realizar la obra del Sr. Alcover. —Se han comprometido además á colaborar en la misma los Sres. D. Ramón Soldevila, ex-Diputado á Córtes; D. Magín Morera y D. Juan Rovira Agelet, Diputados provinciales; D. Juan Llorens, médico; D. Romàn Sol, abogado y director de *El Pallaresa;* D. Rafael Gras, Archivero del Ayuntamiento; D. Salvador Ravés, periodista; y espero el concurso de otras varias personas de las más aficionadás a este género de estudios. —Además de esto en la reunión se convino en proponer á la Comisión provincial, que ya con ocasión de los Juegos florales que se celebran anualmente en Lérida ó ya por medio de un concurso especial, se ofrezcan premios a los mejores trabajos que se presenten y tengan por objeto coleccionar palabras ó modismos que se usen especialmente en alguna comarca de esta provincia. —Son las noticias que puedo

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

comunicar á V. hasta el presente, reiterándome con este motivo su atento affmo. y s. s. q. b. s. m. —E. Vivanco.

El Presidente de la Diputación provincial de Valencia. —16 de enero de 1905. —Excmo. Sr. Presidente de la Diputación provincial de Barcelona. —Muy Sr. mio y compañero: Contesto á su atenta de 23 del pasado diciembre, remitiéndole adjunto el oficio que me dirige la Sociedad valencianista «Lo Rat-Penat» á la que trasladé el encargo que V. me hacia, considerando que dicha Sociedad, por su caràcter especial y por las condiciones de los individuos que la forman, es la más apropósito para colaborar en la meritoria obra emprendida por el Sr. Alcover. —Tiene el gusto de reiterar á V. el testimonio de su consideració y respecto, y B. S. M. —J. Alberola.

Lo Rat-Penat, Societat d'Amadors de les Glories Valencianes. —En contestació à sa atenta carta fetja 30 del propasat De[s]embre, dech manifestarli que à son degut temps vaig rebre una invitació de lo Sr. Alcover ab lo fi de qu'aquesta Societat cooperara à sa meritoria obra de formar lo Diccionari complet de la llengua catalana. —Llavors vaig transmetre l'esmentada invitació al Sr. President de la Secció de Lliteratura à la que cumpléx aquell objecte. —En fetja de hui torne à dirigir nou prech á la dita Secció de Lliteratura y ademés, segons acort de la Junta de Gobern darrerament celebrada, invitaré als Srs. [211] socis corresponsals y algunes altres persones que puguen portar datos referents al dit asunt. —Lo que tinch l'honor de comunicar à V. S. pera son coneixement y efectes consegüents. —Deu guart à V. S. ms. as. —Valencia 11 Giner 1905. —Lo President. —Baró de Alcahalí. —Lo Secretari. —F. Burriel y C. de Polavieja. —Sr. President de la Excma. Diputació Provincial de València.

El Presidente de la Diputación Provincial de Tarragona. —18 enero de 1905. —Excmo. Sr. Presidente de la Diputación provincial de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Barcelona. —Muy Sr. mio y compañero: he leído con gusto su grata de V. fecha 23 de diciembre último, recomendándome la obra de colaboración al Diccionario catalán, proyectado por el ilustrado filólogo M. I. Sr. D. Antonio Maria Alcover, Vicario general de Mallorca, y desde luego me complazco en manifestarle que me asocio de todo corazón á tan grande obra, á cual fin recomendaré eficazmente á las personas de esta provincia que conceptúe aficionadas á este género de trabajos, para que se pongan en relación con dicho señor y contribuyan á la colaboración que se pretende. —Con esta ocasión tiene el mayor gusto en reiterarle el testimonio de alta consideración y respeto su affmo. S. S. —q. b. s. m. —Estanislao Tell.

En Francesc Montsalvatje y Fossas (211-212)

Es segur que molts dels nostres lectors no sabràn qui es aquex bon amich nostro, un dels homes més benemèrits de l'història catalana qu'hem tenguts, y que n'hi ha pochs dins Espanya qu'hagen fet tant com ell per aquex ram de ciència. Es un gran benefactor de Catalunya y de la llengua catalana p'els molts de monuments antichs d'aquesta qu'ha inclosos dins els seus llibres. Ha escrits y fet estampar CATORZE *toms* en 4^{t}, com qui no diu res, tots d'estudis sobre les fonts històriques de l'antich *Comtat* de *Besalú, Vescomtat de Bas, monestirs de la diócesi de Girona, Sant Andreu de Sureda, Santa Maria d'Arles*, *Sant Martí del Canigó* y altres, lo qual abrassa l'història relligiosa, política y social d'una gran [part] de la vella Catalunya. Donchs aqueys *catorze toms* En Montsalvatje no'ls-e posava en venta, sino que'ls-e repartia de franch, y seguex repartintloshi [212] encara, a n-els seus amichs. Nosaltres hem

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

tenguda la gran sort d'esserho, y aquests dies mos ha enviats els V, VI, VII, VIII, IX, X, XI, XII Y XIV. Es un favor tan gros y tan gros, que no sabem com pagarlehi ni may lehi porem agrair axi com se merex. Que Deu le hi pach omplintlo de totes aquelles gracies espirituals y temporals que més li convenguen.

¿Qu'En Montsalvatje es molt rich y té aquex gust d'obsequiar els seus amichs repartintlos els toms qu'estampa? Li alabam molt, pero molt, aquest gust, que l'honra y l'enaltex una cosa fora mida; pero no hi ha dubte que, suposat que Deu l'ha favorit tant de bens temporals, convé mes que fassa unes edicions més grosses y que posi, com ho fa ara, a disposició dels qui les vullen adquirir, els seus preciosíssims estudis històrichs, aont hi ha tant y tant qu'aprendre. ique hu fassa sempre axí per Deu y per Catalunya!

Sobre tot, ¡bé mos va amb aquests nou volums que'ns ha enviats En Montsalvatje! ¡No deym res si n'hi ha de reunit de cabal lingüistich y lecsicogràfich en la gran partida de documents, inclosos dins aqueys nou volums, dels temps primitius y de l'època d'or de la llengua catalana! Tant p'el *Diccionari* com per la *Gramàtica* contam aprofitarmosne de bona manera. Mos seràn cent cavalls, com solen dir. Y no'm parlem de la tasca grossa que hi ha per una bona partida de col·laboradors, y d'aquells de més poca sòn.

¡Sí que mos hi va bé, gràcies a Deu!

¡Idò que dur! Amèn.

Grans mercés (212-213)

Les donam ben corals a n-els dos bon amichs En Joan Rovira y Agelet, advocat y Diputat Provincial de Lleida, y En Lluís Casesnoves, metge de la Pobla de Segur, y llavò a n-el bon confrare d'aquella

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

ciutat *La Veu del Segre.* Dalt aquesta, dia 14 de janer, En Casesnoves feu una fervorosa y raonada escitació a la gent catalana y especialment a les Corporacions populars, endressantla a n-En Rovira, a favor de l'*Obra del Diccionari*, fent veure que tothom estava a n-el cas y fins a n-el dever de fermos costat fins allà ont se puga bonament. Y set dies més tart li contesta En Rovira dalt la metexa *Veu* regonexent y admetent tot lo que deya En Casesnoves, axó es, que «l'Obra [213] del Diccionari Català deu interessar per igual a tots els catalans; ha d'ésser obra de tot Catalunya». «Entench com vosté, que no sols d'una manera particular se deu pera ajudar a n'aquesta gran obra, sinó procurar sempre l'apoyo de les entita[t]s constituídes y en aquest sentit les de caràcter popular com los Ajuntaments y Diputacions estàn principalment obligades a proporcionar al Dtor. Alcover, no sols l'ajuda material, sinó la moral, moltes vegades tan ó més preuhada que aquélla.»

«Per aixó, vaig assistir ab verdadera satisfacció a la reunió que a excitació del President de la Diputació de Barcelona va convocar lo de la de Lleida, y si bé allí per lo per lo caràcter particular de la reunió, no's podía acordar lo que alguns desitjabam, hi hagué bon sentit pràctich y vers desitjos de que no quedessim, com en moltes altres coses, essent los últims en lo deber d'ajudar a tan patriótica obra; procurant que les paraules y modismes especials de nostres comarques, en gran part de les que nostra llengua's conserva ab més puresa que'n lloch, figuressin com es degut en la [sic] diccionari».

«Apart donchs del acort de la Comissió Provincial de concedir un premi pera'ls pròxims Jochs Florals que s' celebraran en aquesta ciutat, a la millor colecció de paraules ò modismes peculiars de nostres comarques, s'acordà y aixís s'està fent, lo reunirs periòdicament en una de les Sales de dita corporació, y allí anar pensant paraules, esbrinant son verdader significat, omplint cédules y ordenarles al objecte de oferir al Dtor. Alcover en la mida que's pugui, la tasca que recomanà en son últim viatje a nostra ciutat.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«Aquest treball que ha d'ésser de temps y paciencia, com es natural, es dirigit per lo digne Delegat a Lleida del Diccionari, nostre distingit amich en Manel Gaya, qui ja en la primera sessió'ns donà bones probes de lo molt que porta fet. Ferint sa modestia, m'atreveixo a dir que'l Dtor. Alcover no podia trobar aquí millor Delegat...»

«En honor donchs a la veritat y com a contesta a la noble excitació que dirigía en son article, en lo que tant directament m'aludí, no puch menys que significarli que en aquest cás hem trobat en la Diputació aquell bon desitj y apoyo que mereix tant noble empresa…»

¡Bons amichs, En Rovira y En Casesnoves, que Deu vos pach el bon servey que'ns heu fet, axí com voldríem y demanam! [214]

****

El nostre benvolgut confrare barceloní *La Devantera* de 31 de desembre diu lo següent, que recomanam ferm, sobre tot, a n-els col·laboradors *qui tenen son:*

Associació Popular Catalanista (214-217)

«Nostre company de redacció en Bonaventura Riera donà el dia 18 en aquesta Associació l'anunciada conferencia sobre'l Diccionari de la Llengua Catalana, a qual acte assistí nombrosa y distingida concurrencia.

«Comensà explicant son desitj de que siguin cada dia més els coloboradors [sic] d'aquesta obra tan patriótica iniciada pel Vicari General de Mallorca, y entrant en materia digué:

«L'importancia d'aquesta obra es grandíssima per Catalunya. Es tant important l'empresa, que no tinch cap escrúpol en sostenir qué es la primera y més fonamental de les reivindicacions nacionalistes.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

En efecte: ¿voleu l'autonomia política, la descentralisació administrativa y judicial, la supressió de les quintes? Dades les circunstàncies actuals, com que per ara no tenim medis per péndrensho, hem d'esperar que'ns ho donguin de Madrid, lo qual, com podéu compendre, està tan lluny, que podém esperar ben assentats. Pero l'obra del Diccionari no pot ferla ningú més que nosaltres meteixos, està en la nostra ma, tenim medis de sobres. Podem traballarlo, ferlo, ab tota legalitat dintre d'Espanya, sense por de que per xo'ns processin, sense por de que per xo'ns persegueixen. Podem ferlo ab tota calma, ab tota llivertat, consagranthi tota la nostra ànima, sense res de fora que'ns cohibeixi o'ns entrebranqui. ¿No sería faltar a un dever patriòtich abandonar tant bona ocasió que se'ns presenta? Si ab la meteixa facilitat poguessim treballar per la reaparició de les Corts Catalanes ¿no hi prestaríam tots de molt bona gana nostre concurs? Donchs pensém que abans de nostres Corts, en les que s'hauria de parlar oficialment en català, hi ha la neteja y dignificació de la llengua catalana. Podém, donchs, comensar la tasca. Aquells qui en mitj d'aquesta llivertat tant ilimitada, podent ferho ab suma facilitat, no treballin per la reivindicació de la llengua catalana, ja podém descartarlos de nostra comunitat, perque molt menys treballaràn quan més endevant se vaji per altres reivindicacions que necessitin un poch de sacrifici».

«Després d'aquesta coral excitació, examinà'l conferenciant la manera com estàn ordenats y compostos els millors diccionaris de definicions dels paíssos en que més floreix la literatura moderna, y'n deduhí la conseqüencia de que, com que tots [215] aqueixos diccionaris tenen grans ventatjes y gran defectes, ara que estém posats a fer lo nostre, podem fer per manera de que hi haji tots els elements que constitueixen aquelles grans obres, y ensemps omplir els buyds que en aquelles s'observen, lo qual daria per resultat que nostra llengua possehiria'l diccionari de definicions més complert de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

les llengues modernes, resultat que sols se pot obtindre si son molts, moltíssims els colaboradors que proporcionin els datos necessaris».

«Explicà també la manera de omplir les cédules, recomanant algunes regles importants, y al parlar de les seccions ab que es pot repartir la tasca dels colaboradors, digué:

«¿Quines son aquestes seccions? N'hi ha de dugues classes: el llenguatje escrit y el parlat. En el llenguatje escrit hi ha molt per espigolar. Pot escullirse un text de bona literatura catalana, particularment noveles de costums hont hi ha abundó de locucions de la conversa més corrent y familiar. Pero tinguis present que com lo literatura actual, encara que en lo més florit del Renaixement, està molt adulterada per influencies estranyes que la malmeten, es molt convenient que en cas de poder escullir, se dongui la preferencia als autors antichs dels segles XIII al XVI, pero molt particularment als textos conservats en los arxius, ahont se troba amagat y desconegut un tresor inmens, imponderable, de la riquesa lexicogràfica de l'edad d'or de nostra literatura histórica. Aquets riquíssims tresors de la llengua catalana estàn inexplorats, apenes hi ha cap colaborador que se'n cuydi, y no obstant, no crech equivocarme sostenint: que mentres no estiguin trasladats en cédules tots els documents de tots los arxius de Catalunya, no pot resultar ben complert el Diccionari. Sols hi ha una dificultat per treballar en los arxius, que es la paleografia, so es, lo caràcter d'escriptura usat en aquelles remotes centuries, al qual no hi estém acostumats. El qui tingui temps per ferho, bo es que abans d'empendre la lectura d'un d'aquells documents s'exerciti en l'examen paleogràfich de la lletra, a fi de no omplir cédula de cap paraula que no hi haji complerta seguretat de haverla llegida be. En un negoci tan delicat com aquest, si no hi ha seguretat absoluta d'una cosa, val més no ferla. El qui vulgui treballar en un arxiu y no tingui paciencia d'estudiar previament la lletra, també pot ferho demanant al arxiver algún text d'escriptura clara y neta, que també n'hi han molts. Y pel qui no vulgui llegir manuscrits,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

també hi ha molts documents reproduhits en diverses obres publicades. D'aquesta manera, la feyna importantíssima dels arxius se pot repartir entre tothom, segons la paciencia de cada hu. L'altra [216] classe de seccions es la del llenguatje vivent. Cada hu pot fer la seva, y si's vol varies. En un poble tant actiu y treballador com el nostre, es evident que tothom té un ofici o professió, tothom té coneixement d'alguna materia especial, com ciencia, sport o qualsevulga altra. Per consegüent, tothom té alguna secció per poder treballar. Lo qual vol dir que tota persona qui ocupi un lloch en la societat catalana pot ajudar an aquesta obra; es més; la Patria'l necessita. ¿Y qui serà tant insensible, tant masell, que's fassi sord a la veu d'una mare que li implora auxili? Suposém que un de nosaltres posseheix el coneixement d'un art o materia especial, y per deixadesa, pensant que sens dupte s'en cuydaràn altres colaboradors, no posa en cédules els termes de tal secció. ¿Està ben segur de que un altre ho ha fet? Y si sab que un altre ho ha fet ¿està segur de que ho ha fet be y que ha agotat la secció? Donchs es la cosa més fàcil que pensant que un altre ha sigut mes diligent, quedi aquella secció incomplerta, y en el diccionari català hi faltin algunes paraules y accepcions per la passivitat d'aquest colaborador. ¿Y no tindrém escrúpols de conciencia devant d'aquesta probabilitat? Per xo, aquell qui faci totes les seccions que sàpiga, veurà premiat lo seu esfors ab la dolsa satisfacció d'haver cumplert un dever o d'haver fet una bona obra».

«Y després de fer varies consideracions y de recomanar que no solament se cerquin paraules, sino tambe les diverses significacions que tenen segons la frase en que's troven, acabà dient:

«Aqui no hi valen excuses. Lo únich que cal es bona voluntad. ¿Y podém suposar en els bons catalans mala voluntat envers el pensament del Diccionari? De cap manera. Per amor a Catalunya, per la causa de la civilisació, per l'estimació que'ns devém a nosaltres meteixos, es convenient y necessari que tots els catalans

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

contribueixin a aquesta obra, que es la de glorificació de nostra estimada llengua catalana.... Quant més se propagui aquesta idea més se treballarà, y quant mes se treballarà més aviat estarà enllestida l'obra, y un cop llesta, que vinguin els enemichs a dirnos que parlém una *jerga*, un *dialecte...* pero no; allavores no gosaràn dirho, perque la presencia del Diccionari Català, molt més rich y bo que'l de l'Academia Espanyola, els infundirà respecte, y encara que no vulguin per medi d'un formalisme oficial, se veuràn precisats, moralment, a regoneixer l'autonomia de nostra parla. Els catalans tenim un deute sagrat que complir. Recordeu que nostra hermssa [sic] llengua ha sigut parlada per reys y savis; que son domini no sols estava assentat en el principat de Catalunya, regnes de Mallorca y València y [217] comtats de Pallars, Rosselló y Cerdanya, sino que s'extenia per les platjes del Mediterrà fins a Atenes y Neopàtria. Y se'ns ompla el cor de pena quan observém eclipsarse sa gloria en els segles XVII y XVIII per la confluencia de dues circunstancies doloroses: l'opressió de sos contraris y la deixadesa dels meteixos catalans. Lo predomini oficial del castellà la deixa mitj ofegada, estamordida: l'ingratitut de la Catalunya decadent la mistificà quasi oblidantla. Pobre llengua catalana, ha sigut durant doscents anys terriblement maltractada per amichs y enemichs. Mas ara que'l renaixement literari'ns ha fet adquirir conciencia d'una situació tan penosa, ha arribat el moment d'una saludable esmena. Tornemli la vida, vindiquém la seva gloria, desagraviemla de l'opressió y del oblit d'uns y d'altres. ¿Y qui ho ha de fer això sino'ls fills de Catalunya dedicantli un monument lexicogràfich en que tots hi hajin contribuit? L'hora de treballar per la Patria es arribada. Tením medis de ferho. Donchs mans a l'obra, y que tothom hi ajudi, que ningú se'n penedeix may d'haver fet bones obres».

¡Milions de gràcies a n-el conferenciant, amich nostre estimadíssim, y a la *Associació Popular!*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Tots vosaltres tocats de massa *son*, carregats sempre de bons propòsits que no arriben may a *obres*, ¿l'heu sentit aquex rossinyol qu'ha cantat tan garrit a la *Associació!* Per vosaltres canta y no p'éls veynats!

¡No vos dexeu roegar pus de la peresa ni de la vessa, que ja 'us, han roegats massa!

Obres catalanes que hi ha triades per ferne cedules (217)

262. —*Llibre de la confraria de St. Francesc,* de Falset: —Moss. Josep M. Dalmau, Rector d'allà.

263. —*Historia de Walter y de la pacient Griselda*, obra del Petrarca y arromansada d'En Bernat Metge: —Na Maria Domènech de Canyelles, de Tarragona.

264. —*La brama dels Llauradors* de Moss. Jaume Gassull: —Moss. Bernadí Font, Rector d'Inca.

****

[218]

Col·laboradors qui tenen poca son (218)

En Ramon Arqués y Arrufat, notari de les Borges Blanques de Urgell, ha omplides devers 3.003 cèdules de bell nou; —son germà, Moss. Josep [Arqués y Arrufat], seminarista de Lleida, 1.000, també de bell nou; —En Gabriel Castellà, d'Igualada, 2.071; y Moss. Bernadí Mateu, de Mancor 1.007 de bell nou.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Crònica de l'Obra del diccionari (218-220)

Comensà devers el juliol a publicarse per cuaderns un *Diccionari pupular Català*, obra del conegut escriptor que's firma *Josep Aladern.* —Aquest senyor ens va escriure fa prop d'un any indicantmos les circunstàncies que'l duyen a emprendre tal publicació, y feya constar que no l'animava en lo més mínim cap esperit d'oposició a la nostra *Obra* ni l'idea de perjudicarla en res ni per res. Contestàrem a N'Aladern qu'estigués completament tranquil sobre això, que'ns fèyem carrech de tot y respectàvem la seua determinació, que, lluny de contrariarmos gens esperàvem que'ns seria ventatjosa, ja que aprofitaríem son traball per aumentar el nostro contingent. Li dèyem que la nos*tra Obra* no era cap empresa *editorial,* sino una empresa *patriòtica,* que no té por ni rezels ni gelosies de negú, sino que hu vol aprofitar tot per l'enaltiment y glorificació de la nostra llengua cent voltes benvolguda.

Per demostrar a N'Aladern que no'ns molestava gens la seua publicació, li dèyem que'ns contàs com a suscriptors y ens enviàs els toms que publicaria.

Posteriorment hem sabut que N'Aladern ha venuda la propiedat del *Diccionari Popular Català* a una casa editorial de Barcelona.

De diferents punts de Catalunya'ns han escrit a veure si era ver que ja havíem comensada la publicació del *Diccionari* y que'ls enviàssem prospectes y els cuaderns publicats.

Això es que n'hi ha qu'hauràn confús el *Diccionari Popular Català* amb la nostra *Obra.*

Cal, donchs, badar bé'ls ulls, y no confondre les coses.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Ha comensat a publicarse a Reus un periòdich nacionalista *Pàtria Nova,* qu'ha de sortir tres vegades el més. Se presenta molt coratjós. Deu li do bona sort y acert en les seues companyes.

Agraim de tot cor a n-el setmanari *La Sembra* de Terrassa, de 19 de janer, l'article encomiàstich sobre'l nostre estudi *Antecedents de la llengua catalana,* presentantne un resum ben agafat. Per amor de Deu sia.

També ha comensat a publicarse a Barcelona desde'l derrer novembre un nou setmanari bax del simpàtich títol de *El Poble Català.* ¡Deu li do bona ventura! y que les seues campanyes siguen de profit per la Pàtria y per la Llengua. Amen!

El nostre bon amich D. Guillem Creus, amb data de dia 1 de janer prop passat, com a *President* qu'era a-les-hores de *La Protectora—Sociedad de socorros mútuos,* d'aquesta Ciutat de Mallorca, ens va escriure lo següent:

«Conocedora esta Sociedad de la noble empresa que V. ha acometido para conseguir la formación del Diccionario de nuestra lengua y creyendo que tal vez necesite V. de local adecuado para reuniones al efecto de divulgar su idea, la junta Directiva de esta Sociedad en sesión que acaba de celebrar, haciendo uso de la facultad que le concede el Reglamento que hoy empieza á regir, ha acordado que desde luego queden á disposición de V. para el fin indicado los salones del Teatro y de descanso de esta misma Sociedad.

Al tener la satisfacción de comunicarlo á V. nos permitimos significarle que nos consideraríamos muy honrados si aceptara tan modesto ofrecimiento».

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

A l'acte contestàrem a n-el Sr. Creus agraintli coralment tan generoses ofertes y acceptantles per quant venga'l cas. La nota de simpatia a l'*Obra del Diccionari* que la *Junta de Govern* de la *Protectora* ha donada, es molt digna de tenirse en conte per qualsevol que conega la situació de les coses d'aquella sociedat, y nosaltres no porem menys d'agrairla amb tota la nostra ànima. [220]

El nostre amich coral, l'advocat barceloní, En Gaietà Pareja, President del *Centre Moral y Instructiu de Gràcia,* ens escriu que «l'obra magna» de «la formació del Diccionari Català no ha quedat oblidada en el nostre *Centre* puys son varis els socis que omplenen papeletes y fan propaganda entusiasta de la noble empresa de V. que sens dupte Deu benehirà y farà qu'arribe a bona fi».

¡Amèn y que hu vegem prest!

Lo qu'interessa qu'aqueys amichs de Gràcia no s'esbraonin, sino que més tost reprenguen de cada dia, y que mos n'apelluquin un bons brassats de cèdules.

¡Axó es qu'hem mester! y'hu esperam d'ells.

El valent setmanari *Llavor,* de Sant Feliu de Guíxols, de dia 11 del corrent, reproduex el nostre article del nombre passat *Els doctors Schädel y Hadwiger.*

Llista de col·laboradors per orde cronològich (220-221)

1401 En Joan de Deu Riera. —Claveguera, 9 —3r. —Barcelona.

1402 En Josep Valls y Pomés. —Monti-Sión, 12-3r. —Barcelona.

1403 En Francesc Burgall y Escardívol, gimnasta. —Gobernador, 9. —Barcelona.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

1404 En Francesc Mas-Vidal y Serra, motllista de metalls. —Barcelona.

1405 En Marian Gibert y Llansó. —Agullana.

1406 En Pere Sabà y Cabanyó. —Agullana.

1407 N'Arseni Comes. —Agullana.

1408 En Josep Genís y Llonch. —Agullana.

1409 En Pere Donat. —Agullana.

1410 En Narcís Faix. —Agullana.

1411 En Pau Genís. —Agullana.

1412 En Miquel Gumbau y Serra. —Cantallops.

1413 N'Antoni Rocalba y Giralt. —Viure.

1414 En Llorenç Fou y Olió. —Llançà.

1415 En Felicià Sust. —Barcelona.

1416 En Ferran de Segarra y de Siscar. —Barcelona.

1417 Moss. Pere Josep Alemany, Pre. Vicari. —Andratx.

1418 Mos. Jaume Coves y Perpinyà, Pre. —Andratx. [221]

1419 En Pere Soldevila y Clapés. —Sant Gervasi. —Barcelona.

1420 En Josep Torres. —Ossó. —(Província de Lleida.)

1421 Rt. Fr. Frederic de Berga, caputxí del convent de Sarrià.

1422 Rt. Fr. Miquel de Barcelona, caputxí del convent d'Arenys de Mar.

1423 En Sebastià Garriga. —Lloret de Mar (província de Girona).

1424 Moss. Francesc Monserrat, Vicari de Cà's Concos.

1425 Moss. Geroni Cloquell. —Montuïri.

1426 En Pere Basté. —Cadena, 9. —Barcelona.

I427 En Juan Caxot. —Font.-12. pral. —Reus.

1428 En Ramon d'Alòs y de Dou. —Barcelona.

1429 N'Emili Vallès y Vidal. —Barcelona.

1430 En Josep Carner. —Barcelona.

1431 En Francesc de P. Bertran. —Barcelona.

1432 Moss. Pere Albornà. —Bigues (província de Barcelona).

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

1433 En Jaume Puigcerver y Salvà, Cap de l'estació de la via fèrrea d'Inca.

1434 En Francesc Flos y Calcat. —Col·legi Català de Sant Jordi-Santa Ana. —Barcelona.

1435 En Ramon Masifern. —Calella (província de Barcelona).

1436 Moss. Pere Ferrer. —Capdepera.

El Congrés de la Llengua Catalana. (221-224)

Segons lo acordat dia 1 del passat desembre amb els amichs de Barcelona que componen la *Comissió organisadora* y tenint en conte les observacions que a son temps ens feren el Rt. P. Nonell S. J., Moss. Grandia y altres, engarbullàrem un enfilall de *temes* que porien servir per dit *Congrés* y llavò una *Circular* que'ls-e acompanyàs per presentarlos a n-els amichs a n-e qui convenia enviarlos.

La Circular y els *Temes* son del tenor següent:

Ciutat de Mallorca …… febrer, 1905.

D. ……

Molt senyor meu y amich: Es evident que per questió de dignidat nacional y per completar y consolidar la renaxensa de les Lletres Catalanes, es absolutament indispensable traballar [222] amb totes les nostres forses per redimir la nostra llengua estimadíssima de totes les invasions forasteres de qu'es víctima del sigle XVI ensà, fins a restablirla completament a la seua primitiva realesa, netedat, galania y esplendor. Es també evident qu'allà ont patex més invasions aquesta llengua gloriosa, es dins la sintacsis, qu'es

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

precisament el bessó, la sustància de la llengua; invasions que no son tan conexedores ni feren tant els ulls com les que patexen la fonètica y la morfologia.

Tenint en conte tot això, hem cregut que convendria celebrar un Congrés els amants de la llengua catalana de totes les regions que la parlen, a veure si, tractantne d'aprop y amb la bona voluntat y entusiasme de tots, qualque cosa poríem fer per la depuració d'aquesta llengua cent voltes gloriosa. Aquest pensament proposàrem dia 25 de janer de 1904 en la conferència que vàrem donar a l'*Ateneu Barcelonés,* y fou molt ben rebut. Ara tractam de durlo a la pràctica, desprès d'haverne parlat amb una partida d'amichs; y hem resolt dirigirmos a las persones que creym indicades per fer anar avant l'idea, demanantlos que'ns fassen costat.

Per això'ns dirigim a ……. y això li demanam per Deu y per la Pàtria y per la nostra llengua benvolguda, y esperam que no'ns ha de negar el seu concurs.

Li posam una llista de *temes* que podrien servir per dit Congrés, y li demanam que'ns hi diga'l seu parer y ens indiqui les modificacions que crega del cas ferhi, y que, si n'hi ocorren de nous, que'ls-e posi, com també si's dignaria encarregarse de sostenirne qualqún de tals *temes* dins el Congrés.

Fassa favor de contestar a tots aqueys estrems, a fin de que, oit el dictamen de tots els amichs, puga constituirse la *Junta Organizadora del Congrés,* que trobam que convendria anomenar *de la llengua catalana,* y comensar a preparar la cosa amb temps y de la manera qu'haja d'esser més conduent a n-el nostre objecte per que'l *Congrés* siga tot lo eficaç possible per la depuració, enaltiment y eczaltació de la llengua Catalana.

Deu lo guart mols d'anys, tants com voldria y demana son afectíssim

ANTONI M. ALCOVER, PRE.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

TEMES PENSATS

I. Unidat de la llengua catalana dins totes les seues variedats dialectals que presenta avuy y ha presentades sempre.

2. La llengua catalana lingüísticament es tan autònoma y subsistent com qualsevol de les altres neollatines. [223]

3. La llengua catalana, per tots els qui l'hem mamada amb la llet de les nostres mares, es absolutament indispensable y insustituible con [sic] element d'espressió artística.

4. Per reconstituir la llengua catalana s'es mester com el pa de cada dia l'estudi seguit y obstinat dels nostres clàssichs dels sitgles XIII, XIV y XV.

5. Importància y necessitat dels estudis gramaticals per tota literatura y especialment per la nostra.

6. Ullada general a la fonètica catalana: son caràcter propi dins la família neollatina.

7. Importància de l'ortografia: necessitat d'equilibrar l'element fònich amb l'etimològich.

8. Necessitat de redimir la prosòdia catalana de l'influència castellana, especialment per lo que pertoca a la diftongació. Hem d'esser feels a la tradició dels nostres clàssichs, que seguiren sempre la tradició llatina.

9. Ullada general a la morfologia catalana; esment especial que s'ha de posar en la formació y admisió de paraules noves.

10. No hem de permetre que la llengua catalana siga tributària de cap llengua estrangera; per fogir del castellà no hem de caure dins el francès.

11. La llengua catalana té sintacsis pròpia; necessitat absoluta de restaurar el seu imperi.

12. Elements sintactichs no llatins que hi ha dins la llengua catalana.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

13. La sintacsis es la sustància de l'idioma. Les ingerències forasteres no s'hi noten tant com dins la fonètica y la morfologia, y per axò s'imposa una defensa especial de la nostra sintacsis, y per lo metex el primer *Congrés de la llengua catalana* se ficsa principalment en la defensa de la seua sintacsis.

14. Pronoms y adjectius pronominals: us correcte del *llur.*

15. Partícules pronominals: *hi, en-ne, ho.*

16. *Relatiu possessiu* català, equivalent al llatí *cujus, quorum; quarum.*

17. Us de les preposicions.

18. La preposició d'acusatiu A en les oracions d'*activa.*

19. Us de la *veu passiva* en català.

20. Concordansa del participi amb el terme d'acció en els *temps composts* de la *veu activa:* lo que ensenya la tradició; l'estat actual; norma que cal adoptar. [224]

21. Us dels aussiliars *esser y haver* en els temps *composts* de la *veu activa:* lo qu'ensenya la tradició; l'estat actual; norma que cal adoptar.

22. Les oracions condicionals: el verb *condicionant* ¿ha d'estar en *pretèrit imperfet d'indicatiu* o de *subjuntiu?*

23. Quant els pronoms personals suplexen un complement directe y un indirecte, ¿quin toca anar devant: l'*acusatiu* o el *datiu?* La tradició dels nostres clàssichs de posar devant l'*acusatiu,* conservada a Mallorca.

24. Hem de defensar la nostra llengua y treure cara per ella, de boca y amb les obres, sempre y aontsevulla, fent respectar tots els seus drets.

Aquesta *Circular* y els *Temes* les enviàrem, aquestes dues setmanes derreres, a n-els periòdichs afectes a la nostra causa, a les principals entidats catalanistes y a les persones de Mallorca, Catalunya, Rosselló y València que consideràrem més indicades per

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

axò del *Congrés;* y fins avuy la cosa no pot anar millor de lo que va, gràcies a Deu.

Fins als presents, veym qu'han publicats els *Temes* y se son ad[h]erits a l'idea *El Pla de Bages,* de Manresa, *El Diario de Mallorca, la Bona Causa,* d'Inca; y *La Almudaina* de Palma, que hi ha publicat un article de pinyol vermey; *Lo Camp de Tarragona,* ha insertats els *Temes* y es segur que també s'ad[h]erirà; han manifestada llur ad[h]esió y han promés parlarne de prop, *La Devantera,* de Barcelona y *La Veu de la Comarca,* de Tortosa. L'amich coral En Mateu Obrador es vengut aquests dies de Barcelona, y ens diu que a tots els amichs d'allà (els elements corporals del Catalanisme literari) els es entrada per l'ull dret aquexa idea del Congrés y qu'estàn ben resolts a prendrehi part. Per la nostra porem dir que cada dia rebem cartes plenes d'entusiasme per l'idea, y entre les ad[h]esions rebudes n'hi ha de tan importants com la del Rdm. Bisbe de Vic y la *Junta Permanent de L'Unió Catalanista.*

¡Ah idó! ¿Ho veys com la cosa pinta, gracies a Deu?

No res, ¡endevant les atxes! y ¡a traballar, manca gent! ¡fora sòn, amadors y entusiastes de la llengua catalana! ¡Tot s'ho merex aquesta llengua estimadísima! ¡No la dexem p'els altres la depuració de la nostra llengua! Si'ls qui l'estimam no la feym, ¿qui l'ha de fer? ¿Que no hu sabeu que negú fa les glosés més avengudes que l'enamorat?

PALMA DE MALLORCA —Tipo-litografia de Amengual y Muntaner—1905

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana

Suscripció: 2 pess. en l' any.—Redacció: Serra, 13.—Palma de Mallorca

[225][*]

SUMARI: Perque servex la Toponímia. —L'obra del Congrés de la llengua catalana. —Les obres del Bt. Ramon Llull. —Col·laboradors qui tenen poca son. —Crònica de l'*Obra del Diccionari.* —Obres catalanes escullides per ferne cèdules. Seccions escullides del llenguatge vivent.

Per que servex la Toponímia (225-268)

Una partida de vegades hem recomanat a n-els nostres col·laboradors l'estudi y replega dels *noms de lloch y de casa (llinatges)* com una de les fonts més importants y més polents *per* l'*Obra del Diccionari* y per la nostra ciència gramatical. Avuy repetim la recomanació, posant una mostra a la vista per que's puga veure y tocar amb les mans la necessitat absoluta de replegar tots els *noms de lloch y de casa* de tots els territoris de llengua catalana, si volem omplir un dels buyts mes grossos que hi ha dins tots els diccionaris fets fins avuy, si volem posar a peu d'obra tots els materials indispensables per alsar l'edifici de la nostra gramàtica. Aquesta

[*] Tom. II.— Mars-Abril y Maig-Juliol de 1905.-Núm. 11.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

mostra consistirà en presentar uns enfilalls de *noms de lloch y de casa* catalans, balears y valencians per fer veure una mica la moltíssima de llum que'n resulta per casi totes les questions qu'afecten a la nostra llengua benvolguda.

Y per ara no més en volem donar una mostra de tals *noms,* y no la taula completa, perque'ns ompliria tot un llibre y d'aquells més revenguts, lo qual ens distreuria d'altres coses que ara com ara criden fort fer nostra atenció.

Ha motivat aquest estudi el sermó de la *Conquista* que dia 31 de desembre passat predicàrem en català a la Seu de Mallorca, aont diguérem que la major part del llinatges *mallorquins* son *noms de lloch, viles* ò *comarques* de Catalunya, lo qual [226] indica la procedència catalana de la gran part de la població mallorquina. Per ferho veure, ara qu'hem estampat el sermó per acort y a despeses de l'Ecm. Ajuntament de Palma, creguérem del cas posarhi una *taula* de dits *llinatges* mallorquins amb els *noms de lloch* catalans corresponents, a n-el costat per que axí se vés millor la cosa. Consultant les notes de les escursions qu'hem fetes per les terres catalanes y altres fonts aont poríem treure aygua a voler, poguérem presentar **377** *llinatges* d'aquells y **119** *noms de lloch* mallorquins amb llurs corresponents a Catalunya.

Creent que convenia qu'això ho vessen els *col·laboradors* del *Diccionari* per que s'animassen a consagrarse a la *toponímia,* hem ordenats per orde alfabètich aquells *noms* y n'hi hem afegits un bon enfilall; y, axí com dins el *sermó* ens concretàrem a Mallorca, hem estesa la cosa a les altres illes Balears y a n-el reyne de València per fer veure com la major part dels llinatges d'aquexes regions surten de Catalunya, lo qual sens dubte constituex una de les proves més fortes y irrefutables de l'unitat de rassa y de llengua entre dites regions y Catalunya.

Les fonts aont som anats a beure per replegar aqueys centenars de *noms de lloch* y *de casa,* son les següents:

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

I. Les NOTES preses durant les nostres escursions filològiques per Catalunya espanyola y francesa, les Balears y l'antich reyne de València.

II. ESTUDI (inèdit) de N'Estanislau Aguiló, bibliotecari de la Provincial de Mallorca, *sobre llinatges mallorquins, trets* del *Llibre de la Gavella de la sal*, de 1480, guardat dins l'*Arxiu històrich de Mallorca.*

III. El NOMENCLÀTOR DE ESPAÑA, del *Instituto General Geográfico y Estadístico,* corresponent a *Tarragona* (ed. de 1867), *Valencia* (sense espressió d'any ni punt d'impressió), *Alicante* (ed. de 1891*), Barcelona, Baleares y Castellón de la Plana* (ed. de 1902) y *Gerona y Lérida* (ed. de 1903).

IV. CARTAS de la *Comisión Hidrográfica de la Península* del *Ministerio de Marina,* corresponents a *Mallorca, Menorca, Ibiza, Formentera y Cabrera* y *Golfo de Rosas,* fetes de l'any 1890 fins a 1897.

V. CATALUÑA*: descripción geográfica (mapa) de las cuatro provincias catalanas*... *por Eduardo Brossa,* Barcelona 1898.

VI. NOTICIAS HISTÓRICAS... *por D. Francisco Monsalvatje y Tossas:* Toms corresponents a *Ridaura y su monasterio de Santa Maria, Olot,* 1892 (T. IV); *El Vizcondado de Bas,* Olot, 1893 (T. V); *Monasterios del antiguo condado de Besalú,* Olot, 1895 y 1896 (T. VI y VIII*); Geografia Històrica del Condado de* [227] *Besalú*, Olot, 1899 (T. X); y *Colección Diplomática del Condado de Besalú, Olot,* 1901 y 1902 (T. XI y XII)

VII. CENSO ELECTORAL *rectificado* en 1902, de *Provincia de Baleares,* Palma, 1902.

VIII*. Censo electoral de la Provincia de Gerona* (1904).

De la primera *font,* perqu'es cosa nostra, sols porem dir que responem de la seua eczactitut, fins allà ont ens fou possible atenyerla, duyts de tota la nostra amor y entusiasme per la llengua catalana.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

De les altres *fonts* direm que'ns merexen tot lo nostre respecte y que les consideram apreciabilíssimes per la competència indiscutible de llurs autors y per l'esment que hi posaren, encara que dex qualque cosa que desitjar el sistema ortogràfich adoptat sobre tot dins el *Nomenclator,* especialment a n-els cuaderns de *Castellón de la Plana, Valencia y Alicante.*

Fet avinent això, anem per parts a presentar la mostra de l'importància eccepcional que té la *Toponímia* per l'*Obra del Diccionari* y de la *Gramàtica.*

§ 1

Els llinatges y noms de lloch de les Balears y reyne de València, comparats amb els de Catalunya.

Els-e presentam en tres sèries: 1a Els *llinatges balears y valencians* costat per costat dels *noms de lloch* de Catalunya espinzellant si son *comarques, viles, llogarets, redols de cases, masies, puigs o rius.* 2a *Noms de lloch* de les *Balears y Reyne de València* que's troben també a Catalunya y qu'actualment no sabem que a n-aquelles regions donin *nom* a cap família. 3a *Llinatges balears y valencians* comparats amb llinatges *catalans.*

Per que'ls lectors comprenguen millor tota la significansa de les *taules,* posam les següents advertències:

1. Casi tots els *llinatges* balears que posam, representen altres tants de *noms de lloch* de les illes per haver els *llochs* primitivament pres *el nom* de llurs propietaris; y aqueys *noms* han subsistit casi sempre, per més que'ls *llochs* hajen mudat de propietari.

2. Els *llinatges valencians* els hem trets del *Nomenclator de España* perque casi totes les propietats d'aquell reyne que s'hi anomenen, duen el *nom* y *llinatge* dels posseidors. De manera que'ls *llinatges* que posam, no representen la població *flotant y vayvera,* sino la població arrelada a n-el país, els propietaris. Aquests *llinatges*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

estàn cent voltes repetits dins les tres [228] *provincies* (València, Alacant y Castelló de la Plana). En les notes qu'hem tretes, hi espressam el poble aont se troba cada *llinatge.* No hu hem posat a la *taula* per que no embalum tant.

3. Les clarícies que tenim dels *llinatges* catalans y valencians son molt deficients. Dins el *Nomenclator* no més hi surt una part reduida dels *noms de casa* y *de lloch.* Aont surten casi tots aqueys *noms* es dins el(s) *Cens Electoral.* Tenim el de les *Balears,* Lleida y *Girona* y hem demanats a las Diputacions corresponents els de Barcelona, València, Alacant y Castelló de la Plana, y no creym que ls-e mos neguin. En venirmos aqueys *Censos,* ja tendrem més camp per córrer y porem axamplar a l'uf els nostres escorcolls.

4. Els *llinatges* que duen un *estelet* son els trets del *Llibre de la Gavella de la sal* que no sabem que's conservin actualment a Mallorca; pero, com hi eren a n-el sitgle XV, fan p'el nostre cas.

5. Com hem units els *llinatges balears* y *valencians* y devegades presenten algunes *variants*, quant succeex axò, posam les dues formes seguides amb un guionet al bell mitj.

6. Els *llinatges* que, segons les nostres clarícies, just se troben a les *Balears* y no a n-el Reyne de València, van en lletra rodona ordinària; els qui's troben a n-aquex reyne y no a les *Balears, van* en lletra *cursiva;* y els qui's troben a les Balears y a n-el reyne de València, van en lletra més negra y mes gruxada.

7. Els *llinatges* que duen els naturals de Catalunya espanyola y Catalunya francesa venen a esser la major part els meteys que'ls de les Balears y reyne de València, com ho demostrarà l'estudi dels *Cens* de població.

8. Que's ficsin els lectors en la partida de *diminutius, aumentatius, derivats sustantius y adjectius* y les paraules antiquíssimes y preciosísimes que'ls *llinatges* oferexen a l'estudi del lecsicograf y del filòlech y que son una prova decisiva y esplèndida de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

la riquesa sens fi y de l'opulència imponderable de la nostra llengua benvolguda.

[229]

A LES BALEARS y Reyne de València	A CATALUNYA		
	Noms de lloc		
Llinatges	Variants	Calificació	Província
A			
Alós		vila	Lleida
Alsamora		vila	Lleida
Alzina		vila	Lleida
Arboç		vila	Tarragona
Arenys		vila	Barcelona
Aguilar		llogaret	Barcelona
Artigues	Artiga	llogaret	Lleida
Armengol	Mas Armengol	masia	Girona
Adrover	Viladrover	llogaret	Barcelona
Alomar	Ca-N'Alomar	masia	Barcelona
Alou	L'Alou	llogaret	Barcelona
Aguiló		vila	Tarragona
Alcover		vila	Tarragona
Aulesa	Olesa[42]	vila	Barcelona
Alenyà		vila	Rosselló
Amer		vila	Girona
Alorda	Olorde[43]	vila	Girona
Aulet		llogaret	Girona
Amorós		llogaret	Girona
Albons		vila	Girona
Alemany	Casa d'alamanys[44]		Empordà
Aulí	Castell Aulí **		Comtat de Besalú
Aymerich *	Casa d'Aymerich **	n. de ll.-Bages	Girona
Agulló		vila	Lleida
Anglada (s')-	Les Anglades	redol de cases	Girona

[42] Nota (1) de l'original: La diftongació de la *o en au y e u* y la monoftongació de *au, eu* en *o* son frecuents en català, y han donat origen a les formes: *gUArdar* y *gOrdar, CUAdrat y cOdrat, AmenguAL y ArmengOl, EUVeya y Ovella, AUrella y Orella; y* per axò tenim *Aulesa y Olesa.*

[43] Nota (2) de l'original: El sò fosch de la *a* y de la *e àtones (courE, portA)* se confón ben sovint amb la *o* fosca àtona; y axí tenim: *jEnoy* y jo*noy SalAmó* y *SalOmó, rEnyó* y *rOnyó, vEure* y *voure, beure y boure,* y per lo metex *Alorde* y *Olorde.* Tengau present axo en tots els casos consemblants de noms de lloch y llinatges que només se diferencien per uns tenir *a o e* àtones allà ont els altres hi tenen *o* àtona.

[44] Nota (3) de l'original: Aquest nom y tots els altres que duen dos estelets, son trets del vell cronista En Berenguer de Puigpardines, del qual posa les *rúbriques* y el cap. 41 En Monsalvatje dins sa preciosa monografia *Vizcondado* de *Bas,* App. XVIII.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Anglada			
Agramunt		vila	Lleida
Avinyó		vila	Barcelona
Arrufat	casa Arrufat	n. de ll.	Girona
B			
Balaguer		vila	Lleida
Bill-lloch – Bell-lloch	Bell-lloch	vila	Lleida
Bover	Bovera	vila	Lleida
Begur		vila	Girona
Barberà		vila	Tarragona [230]
Beltran	Vilabertran	vila	Girona
Boix		vila	Lleida
Borrassà *		vila	Girona
Boronat	Masia de Boronat	n. de ll.-Salomó	Tarragona
Boi *	Sant Boi	vila	Barcelona
Barrera	Mas Barrera		Girona
Burgues	Casa Burgues	llogaret	Girona
Bayó *(sobre nom)*	Vall de Bayó	llogaret	Girona
Borràs	Ca'n Borràs	llogaret	Barcelona
Busquets	Ca'n Busquets	masia	Barcelona
Bou	Ca'n Bou	llogaret	Barcelona
Blanquer	El Blanquer	masia	Barcelona
Bassa	Ga'n Bassa	redol de cases	Barcelona
Bosch	Bosch l'espina Mas Bosch	masia	Tarragona Girona
Borona *(sobre nom)*	Serra Barona[45]	llogaret	Barcelona
Bolló *(mal nom)*	El Bolló	masia	Barcelona
Baster	Ca'n Baster	n. de ll.-Cornellà	Barcelona
Berga		vila	Barcelona
Boixadors		vila	Barcelona
Bruy-Brull	Brull	vila	Barcelona
Barceló	Barcelona	vila	Barcelona
Bordils		vila	Girona
Buades-Boada	Boada[46]	vila	Girona
Blanes		vila	Girona
Bisbal	La Bisbal	vila	Girona
Bayer *(sobre nom)*		masia	Girona
Burguera	Bruguera[47]	masia	Girona

[45] Nota (4) de l'original: Veyau la nota 2.
[46] Nota (5) de l'original: Veyau la nota 2.
[47] Nota (6) de l'original: La diferencia entre *BuRguera y BRuguera* no es més que la metàtesi de la *r* líquida, tan frecuent en català, axò es, que la *r*, de devant la vocal passa a derrera, y de derrera a devant. Axí tenim *PalafuRgell* y *PalafRugell*, y del llatí *mamoR* [244] y *arboR* se formà *marbre* y *arbRe;* y per axò, resulten les dues formes BuRguera y BRuguera.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Bal·le	Casa Batlle[48]	masia	Girona
Bonet	Mas Bonet	masia	Girona
Bauló	Mont-Bauló	castell	Rosselló
Beya *(sobre-nom)*	Vila de Beya	Parroquia rural	Girona
Bages *	Sant Mateu de Bages	vila	Barcelona
Bru	Torre d'En Bru	n. de ll.-Vic	Barcelona
Bellmunt		vila	Lleida
Bassols		n. de ll.-Castellfollit de Ruibregós	Barcelona
Borrell		nom de casa	Catalunya [231]
Burguet		vila	Lleida
Bufí-Bonfill	Mas Bofí[49]	n. de ll-Folgueroles	Barcelona
Boigues	Mas Boigues	n. de ll.-Santa Pau	Girona
Barris		n. de ll.-Santa Pau	Girona
Bixach	Bexach[50]		Lleida
Badenes		r. de c.-Lledó	Girona
Bonafont		n. de c.	Rosselló
Bellver		vila	Lleida
Brunet		vila	Lleida
Baster	Mas de Besteret	n. de ll.-Prades	Tarragona
Camós *		vila	Girona
C			
Coll		vila	Lleida
Castelló	Castelló d'Empúries	vila	Girona
Castell		vila	Conflent-França
Canals		vila	Lleida
Canelles		vila	Lleida

[48] Nota (7) de l'original: La doble *l* (l·l) medial mallorquina sona a Catalunya com a *tll* Axí, en lloch de *roL·Lo*, *veL·La*, *espaL·La*, diuen els catalans *roTLLO*, *veTLLa*, *espaTLLa; y per* lo tant el *BaL.Le* mallorquí equival al *BaTLLe* de Catalunya. En el metex cas se troben les formes *CaL·Lar* y *CaTLLar, VaL·LOri y BaTLLOri*, y altres que retreurem més avall. Tengauho present.

[49] Nota (8) de l'original: Les formes *Bofill, Bonfill*, *Bofí* y *Bufí,* tan frecuents la primera, tercera y quarta a Catalunya, la segona a la Província de Castelló y la primera a Mallorca a n-el s. XV y la quarta actualment a Eivissa, no son més que varietats de la metexa paraula composta *Bonfill*. La cayguda de la *n de boN* es frecuentíssima, y la de la *ll* final es viva a Mallorca. Moltes de mares diuen: mon *fi*, es meu *fi*, per *mon* FIY*, es* mey FIY. Si a n-axò afegiu que la *o àto*na a Eivissa y a Catalunya oriental sona com *u*, teniu esplicades totes les *variants* del llinatge *Bonfill*.

[50] Nota (9) de l'original: Es molt frecuent en català, com també ho era en llatí, la conversió de *i* en *e* y de *e* en *i*, axò essent breus y àtones: axí tenim *BExach* y *BIxach*, *CIrerols* y *CErerols*, etc. Tengauho present en tots els casos consemblants.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Cabrera		vila	Barcelona
Calaf *		vila	Barcelona
Caramany *		vila	Rosselló
Castellar	Castellar de N'Hug	vila	Barcelona
Corts *	Corts de Sarrià	vila	Barcelona
Calafell		vila	Tarragona
Cortey	Casa Cortey	redol de cases	Girona
Cardell-Cardells	Mas Cardell		Girona
Camps	Casa Camps	masia	Girona
Castanyer		llogaret	Girona
Cloquell	Casa Cluquella[51]	masia	Girona
Campamar	Campamà	n. de lloch de Begues	Barcelona
Cererols	Ca'n Sererols[52]	masia	Barcelona
Cirer	Veynat d'En Cirers	llogaret	Barcelona
Cortès	El Cortès	redol de cases	Barcelona
Caules		vila	Girona
Capó	Ca'l Capó	masia	Barcelona
Crespí	El Crespí	masia	Barcelona
Cerdà	Ca'n Cerdà de Palou	masia	Barcelona
Company	Ca'n Company	alquería	Barcelona [232]
Creus	Ca'n Creus	masia	Barcelona
Caldés	Sant Vicent de Calders	masia	Barcelona
Constantí		masia	Barcelona
Catlar	Catllar[53]	vila	Tarragona
Coves	Ses Coves	vila	Girona
Comes		vila	Tarragona
Cardona		vila	Barcelona
Carbonell		vila	Barcelona
Canet			Girona Barcelona
Campins		vila	Barcelona
Costa		vila	Barcelona
Corbera		vila	Barcelona
Cantallops		vila	Girona
Canyelles		vila	Barcelona
Cases		vila	Girona

[51] Nota (10) de l'original: Aquesta variant s'esplica per lo que hem indicat dins la nota 8, que la *o* àtona sona com *u* a Catalunya oriental, Rosselló, Menorca, Eivissa y Sóller (Mallorca), y, quant es final, també hi sona a les viles mallorquines Son Servera, Costitx, Caimari y Estellencs.

[52] Nota (11) de l'original: Aquexa *variant y* les de molts d'altres *llinatges* mallorquins envers dels *noms de lloc catalans* y d'aquests envers d'aquells, consistexen en la forma singular en lloch de la plural y al revés. Tengauho en conte també axò.

[53] Nota (12) de l'original: Veyau la nota 7.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Carreres	Ca'n Carreres	n. de ll.-Olivella	Barcelona
Campllonch		vila	Girona
Càneves	Cànovas[54]	vila	Barcelona
Colomer	Colomers	vila	Girona
Comelles	Ca'n Comelles	masia	Barcelona
Corbella	Mas de Corbella		Lleida
Caselles		masia	Girona
Cuart *(mal-nom)*	Cuart de Palau	llogaret	Girona
Cunill-Conill	Mas-Cunill	Vidreres	Girona
Canudes	Carrer de la Canuda		Barcelona
Catxot	Caxot	nom de casa-Reus	Tarragona
Cruset	Mas-Cruset	n. de ll.-Bas	Girona
Casals *		n. de ll.-Centelles	Barcelona
Cirera *	Ca'n Cirera	n. de ll.-Tiana	Barcelona
Cabanelles		vila	Girona
Calvet		llinatge del sitgle XV, de Ridaura	Girona
Cruelles-Cruella	Casa-Cruells[55]	Planola	Girona
Cubelles		vila	Barcelona
Claramunt		llogaret-Santa Margalida	Barcelona
Casanys	Mas Casanyes[56]	Terrades	Girona
Carcassona		ciutat	Languedoc
Cucala	Puig de Cucala	de Mont-ras	Girona [233]
Centella	Centelles	vila	Barcelona
Colomines [57]	La Coromina	llogaret-Cardona	Barcelona
Casesnoves	Ca'n Casesnoves	n. de ll.-Sant Pere de Terrassa	Barcelona
Canals	Ca'n Canals	n. de ll.-Savinyà	Barcelona
Castanyer	Ca'n Castanyer	n. de ll.-Avià	Barcelona
Collell	Ca'n Cullell	n. de ll.-Campins	Barcelona
Calabuig		llogaret	Girona
D			
Des-Mur	Mur	vila	Lleida
Despí *	Sant Joan Despí	vila	Girona [*sic* per *Barcelona*]
Despuig	Sant Pere Despuig	llogaret	Girona
Delmau	Ca'l Delmau	llogaret	Barcelona

[54] Nota (14) de l'original: Veyau la nota 2.
[55] Nota (15) de l'original: Veyau la nota 11. També hi ha que tenir present que molts de llinatges son *adjectius* o *derivats* y a unes regions duen la terminació masculina y a altres la femenina, com a [245] n-el present cas y a molts d'altres, segons se veu en aquestes llistes y a les altres que posarem, si Deu ho vol.
[56] Nota (16) de l'original: Veyau les notes 11 y 15.
[57] Nota (17) de l'original: Es frecuent en les llengues romàniques la conversió de les líquides *l* y *r*: axí de *marmoR, arboR* se feu *màrmoL*, y *àrboL*, *de murinuraRe* se feu *murmuLar, de MargaRida* y *CataRina sortí MargaLida* y *CataLina;* y per axò tenim *BeRtran y BeLtran, CoRomines y CoLomines.*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Domenech	Ca'n Domenech	masia	Barcelona
Des-clapés	Ca'n clapés	masia	Barcelona
Dameto	Ca'l Dameta	n. de ll.-Torrelles de Foix	Barcelona
Duran	El Duran	masia-Manlleu	Barcelona
Desvalls	Sant Jordi des Valls	vila	Girona
Duzay[58]	Sant Cristòfol d'Usay	Parroquia rural	Girona
Despujols	Despujols	n. de ll.-Sant Hipòlit de Llobregat	Barcelona
Descals	Casa Descals	n. de ll.-Darnius	Girona
E			
Esplugues	Espluga	vila	Lleida
Estaràs		vila	Lleida
Estrany	Casa Estrany	masia	Girona
Estrades	Estrada	vila	Girona
Escales	L'Escala	vila	Girona
Estela		vila	Barcelona
Estades	Estada[59]	vila	Osca
Escarrer	Casa desquerrer **		Rosselló
Escanelles	Escanella	llogaret-Sant Martí Sarroca	Barcelona
Estelrich	Casa d'Estalrich **		Empordà
F			
Figuerola		vila	Lleida
Farrà	Farran[60]	vila	Lleida
Font	Casa Font	masia	Girona
Fontanals	Casa Fontanals	n. de ll.-Sant Martí Sarroca	Barcelona [234]
Flexes-Frexes	Frexes	llogaret	Girona
Ferriol	Mas Ferriol		Girona
Ferragut	Mas Ferragut		Girona
Feliu	Casa Feliu	redol de cases	Girona

[58] Nota (18) de l'original: El sò de la *z* en català es just el de la *s* fluxa. Sabent axó y que el *Duzay* mallorquí no es més que la contracció de la proposició *de* amb *Usay,* se esplica perfectament la identitat del llinatge *Duzay* y el nom de lloch *Usay.*

[59] Nota (19) de l'original: Veyau la nota 11. Ademés s'ha de tenir present que la provincia d'Osca (Huesca) té una regió considerable, la veynada a n-el Noguera Ribagorçana, que es catalana, y formà part de Catalunya fins que'ls centralistes feren la divisió de *províncies,* a molts de punts, com a n-el present, sense cap ni peus. Els pobles d'aquexa regió parlen català y pertenexen a la diócesi de Lleida. ¡Ventura que la divisió eglesiàstica respón a la realidat y a l'història! Sempre que posem *Osca* a la columna de *Província,* es que's tracta de pobles de dita regió, que son catalans, per més qu'o*ficialment* siguen dins Aragó.

[60] Nota (20) de l'original: La cayguda de la *n* final es frecuentíssima en català: axí *de paN-is, maN-us, saN-US, homiN-e, termiN-O,* etc., se forma *pa, mà, sà, home, terme,* y per axò de *Farràn* sortí *FArrà* o *FErrà*, que tot es u, per lo qu'hem dit dins la nota 2.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Fumet *(sobre nom)*		n. de ll.-Sant Martí Sarroca	Barcelona
Fuster	Ca'n Fuster	masia	Barcelona
Fortuny	El Fortuny	n. de ll.- Centelles	Barcelona
Falset		vila	Tarragona
Fígols		vila	Barcelona
Fabrer	El Fabrer	masia	Barcelona
Frontera	La Frontera	masia	Barcelona
Figuereta *(mal nom)*		vila	Tarragona
Fornés	Farnés[61]	vila	Barcelona
Fortesa		vila	Barcelona
Fiol		r. de c.-Tous	Barcelona
Formiguera	Formigueres	vila	Cerdanya Francesa
Fàbregues	Sant Joan de Fàbregues	vila	Girona
Figueres		vila	Girona
Far	Casa de Far **		Barcelona
Frígola	Casa Frígola	n. de ll.-Mayà	Girona
Fonollar-Fenollar[62]	Casa d'Es Fonollar**		Penedès
Fons[63]		vila	Osca
Ferrer		llogaret	Girona
Francolí	Francolí	riu	Tarragona
Fuxà	Foxà	vila	Girona
Fontcuberta	La font-cuberta	casa fora vila	Girona
Flaquer	Mas Flaquer	n. de ll.-Cantallops	Girona
Fuguet	Masia de Foguet[64]	n. de ll.-Santa Bàrbara	Tarragona
Forcada	Forn de Forcada	n. de ll.	Montblanc
G			
Guardia	La Guardia	redol cases-Terrades	Girona
Gornés	Casa Gornés	n. de ll.-Sant Privat d'En Bas	Girona
Guardiola		vila	Lleida
Giralt-Xiralt[65]	Ca'n Giralt	n. de ll.-Tiana	Barcelona [235]
Galí	Mas Galí	n. de ll.-Molló	Girona

[61] Nota (21) de l'original: Veyau la nota 2.
[62] Nota (22) de l'original: Veyau la nota 2.
[63] Nota (23) de l'original: Veyau la nota 19.
[64] Nota (24) de l'original: Veyau la nota 10.
[65] Nota (25) de l'original: A la ciutat de València y pobles de l'entorn enfortexen les paladials suaus g y *j* y les fan sonar com *x;* y axí, en lloch de *Jaume, monJa, Jove* etc., diuen *Xaume, monXa, Xove;* y per lo metex, en lloch de *Giralt,* diuen *Xiralt*. Tengauho en conte en tots el casos semblants.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Geronès	El Geronès	comarca	Girona
Girona *		ciutat	Girona
Guimerà *		vila	Lleida
Gomila	La Gumila	llogaret	Tarragona
Granells-Granell	Ca'n Granell	masia	Barcelona
Gelabert	El Gelabert	masia	Barcelona
Gili	Ca'n Gili	masia	Barcelona
Gayà		vila	Barcelona
Garriga	La Garriga	vila	Barcelona
Grau	El Grau	r. de c.-Cervelló	Barcelona
Garau	Cases d'En Garau	n. de ll.-Arenys de Mar	Barcelona
Gallard		vila	Tarragona
Garreta	Mas de Garreta		Tarragona
Güell	Casa Güell	n. de ll.-Madremanya	Girona
Gual	Ca'n Gual	n. de ll.-La Roca	Barcelona
Galmés	Golmés[66]	vila	Lleida
Gabarró	Gabarra[67]	vila	Lleida
Guasch	Molí de Guasch	n. de ll.-l'Espluga de Francolí	Lleida
Genestar	Ginestar	vila	Lleida
H			
Huguet	Mas Huguet	vila	Girona
I			
Isern	Ca N'Isern	masia	Barcelona
J			
Julià-Xulià	Mas Julià		Girona
Jordà-Xordà	El mas Jordà		Barcelona
Janer-Giner[68]	Mas Janer		Barcelona
Jove-Jóver[69]	Ca'n Jove	n. de ll.-Sant Pere de Ribes	Barcelona
LL			
Llobera-Llovera	Lloveres[70]	vila	Lleida
Llaneres-Llanera	Llanera	vila	Lleida [236]
Llavaneres *	Sant Andreu de Llavaneres	vila	Barcelona

[66] Nota (26) de l'original: Veyau la nota 2.

[67] Nota (27) de l'original: Hi ha llinatges que a unes regions afecten la forma *positiva* y a altres la *diminutiva* o l'*aumentativa,* v. gr. *Cabana—Cabaneta—Cabanassa; Saura—Saurí, Maura—Maurí, Vidal—Vidalet, Peyra—Peyró;* y per axò tenim *Gabarra y Gabarrò.*

[68] Nota (28) de l'original: Veyau la nota 9 y la 25. [246]

[69] Nota (29) de l'original: Com la *r* final no sol sonar en català, pero's sol escriure, la falta d'estudis filològichs ha introduit l'abús de posar *r* final allà ont no pertoca. D'això surt segurament el *JóveR* en lloch de *Jove.*

[70] Nota (30) de l'original: Veyau la nota 11. També hi ha que tenir en conte que dins casi tot el territori català, en treure les Balears, el Vendrell y una part del camp de Tarragona, confonen la *v* amb la *b,* pronunciant *b*.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Llemosí	Limousin	comarca	França
Lloret	Lloret de Mar	vila	Girona
Llorens	Mas Llorens		Tarragona
Llabrés		llogaret	Girona
Llobet	Torre de Lovet[71]	llogaret	Girona
Llompart-Llopart[72]	El Llopart	r. de c.-Castelldefels	Barcelona
Llinàs		vila	Barcelona
Llampayes		vila	Girona
Llofriu		vila	Girona
Lladó-Lledó		vila	Girona
Llodrà	Llorà[73]	vila	Girona
Llorach		vila	Tarragona
M			
Mercadal	Mas Mercadal	n. de ll.-Bas	Girona
Marsà *		vila	Tarragona
Monsó *-Monzó[74]		vila	Osca
Montornès*		vila	Tarragona
Marcó	Mas Marcó		Tarragona
Macip	Molí de Massip[75]		Tarragona
Mulet	Masia Mulet	r. de c.	Tarragona
Marroig[76]		r. de c.	Lleida
Matamala		llogaret	Girona
Massot	Casa Massot	masia	Girona
Miró	Casa Miró	llogaret	Girona
Muntaner	Mas Muntaner		Girona
Moner	Mas Moner		Girona
Moragues	Casa Moragues	masia	Girona

[71] Nota (31) de l'original: Veyau la nota anterior.
[72] Nota (32) de l'original: Veyau la nota 13.
[73] Nota (33) de l'original: Resultarà *LloDrà* de l'ingerència d'una *d* entre la *o* y la *r* de *LloRà*? Poria esser molt bé, perque sovintetgen tals fenòmens fonètichs.
[74] Nota (34) de l'original: Veyau la nota 19. *Monsó* es un dels pobles *realment ca*talans y *oficialment* aragonesos. Per provar que antigament Catalunya arribava allà, basta retreure lo que conta'l rey En Jaume (Cron., c. 14) que, després d'estar *quatre anys a* Monsó, en sortí, y s'en anà a *Berbegal, Osca* y *Saragossa;* «e (diu ell) fo *la primera vegada que nos som anch* (un'altre còdich diu: *nos entram) en Aragó».* Si Monsó fos *estat* d'Aragó, ¿hauría pogut dir axò el rey En Jaume?
[75] Nota (35) de l'original: Ja's sab que la *c* devant *e i* sona en català, com en francés, just la *s* forta. Per lo tant, *Massip* y *Macip* son eczactement lo metex. El fonament de tota llengua no es l'ortografia, sino la fonètica; l'ortografia no es més que'l sistema de representar els sons pronunciats; es per la fonètica y no la fonètica per l'ortografia. Axò es un principi fonamental en filologia. El no tenirlo en conte, fa dir y fer molts de desbarats.
[76] Nota (36) de l'original: Es evident que *Marroig* surt de *Mas-roig.* La pèrdua de *la s* final a n-el primer membre dels noms composts es molt frecuent. Axí tenim *Sa-torres, Sa-serres* (comtat de Besalú), *Sa-dernes* (ib), *Sa-sebes* (ib.), *Sa-valls,* etc.; y per axò metex *ma-roig.*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Mateu	Mas Mateu		Girona
Mascaró	Ca'n Mascaró	n. de ll.-Orsavinyà	Barcelona
Maymó	Ca'n Maymó	redol de cases-Ripollet	Barcelona
Molines	La Molina	masia	Barcelona
Montanyans-Montanyana	El Montanyà	masia	Barcelona
Mates	Ca'n Mates	masia	Barcelona [237]
Morell		vila	Girona
Mont roig		vila	Tarragona
Marsella		ciutat	França
Montoliu	Montoliu de Lleida	vila	Lleida
Moyà-Mollà[77]	**Moià**	vila	Barcelona
Mayans		r. de c.-Mataró	Barcelona
Miralles		vila	Barcelona
Mora		vila	Tarragona
Maya *(mal nom)*	Malla	vila	Barcelona
Martorell		vila	Barcelona
Moncada		vila	Barcelona
Manresa		vila	Barcelona
Massanet		vila	Girona
Marsal	Mas Marsal	n. de ll.-Molló	Girona
Montserrat		Santuari	Barcelona
Mayol-Mallol	Mallol	vila	Girona
Mieres		vila	Girona
Mas	El Mas	llogaret	Girona
Marimon	Marimont	Cases fora vila	Girona
Mir	Casa Mir	masia	Girona
Massana *		vila	Barcelona
Molins	Molins de Rei	vila	Barcelona
Mel·la (*mal-nom*)	L'Ametlla[78]	vila	Barcelona
Miret	Ca'l Miret	n. de ll.-Sant Martí Sarroca	Barcelona
Maura	Roca Maura	puig-Torroella de Montgrí	Girona
Marí	Ca'n Marí	La Ametlla	Barcelona
Montblanc *		vila	Tarragona
Milà	Ca'n Milà	n. de ll.-Olivella	Barcelona
Marquet	Ca'n Marquet	n de ll.-La Llacuna	Barcelona
Monsoliu		llogaret	Girona
Montoliu	Montoliu de Lleida	vila	Lleida
Morera	Ca'n Morera	n de ll.-Fonollosa	Barcelona

[77] Nota (37) de l'original: Ja's sab que a les Balears y dins casi tota Catalunya oriental molta volta la *ll* final y medial torna *y*. Per axò *Mollà* y *Moyà* es la metexa paraula.
[78] Nota (38) de l'original: Veyau la nota 11.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Mollet *		vila	Barcelona
N			
Noguera		riu	Lleida
Nicolau	Mas Nicolau	vila	Girona
Nabot	Casa Nabot	masia	Girona [238]
O			
Ollés		llogaret-Vilademuls	Girona
Oliver	Ca-N'Oliver	masia	Barcelona
Oms	Casa Oms	masia	Girona
Olives	Casa Olives	n. de ll.-Argelaguer	Girona
Orpí		vila	Barcelona
Osca	Osca (Huesca)	ciutat	Osca
Orts		vila	Lleida
P			
Pi *		Conflent	França
Puigcerver		vila	Lleida
Prats	Prats de Lluçanès	vila	Barcelona
Puigvert		vila	Lleida
Pujol-Puxol		vila	Lleida
Pinós		vila	Lleida
Pomar		vila	Lleida
Puiggròs		vila	Lleida
Pons		vila	Lleida
Poquet	Mas de Poquet	vila	Tarragona
Pamies	Molí Pamies		Tarragona
Palou		llogaret	Tarragona
Pujals	Pujals dels pagesos	llogaret	Girona
Pont	Casa Pont	masia	Girona
Pou	Casa Pou	masia	Girona
Pol	Ca'n Pol	n. de ll.-Santa Eugènia de Berga	Barcelona
Pascual	Ca'n Pascual	masia	Barcelona
Parra *(mal-nom)*	Ca'n Parra	masia	Barcelona
Pachs		vila	Barcelona
Poblet		abadia	Tarragona
Parets		vila	Girona
Pijoan *	Mas Pijoan	n.dell.-Altafulla	Tarragona
Pineda	La Pineda	masia de Vallfogona	Girona
Perpinyà		vila	Rosselló
Planes		vila	Barcelona
Perelló		vila	Girona
Palau		vila	Girona
Pieres-Piera	Piera		Barcelona [239]
Porta		vila	Girona

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Pujades-Puxades	Mas Pujades		Girona
Planells		llogaret	Girona
Parera-Perera	Pareres	masia	Girona
Pallàs *		comarca	Lleida
Penedès		comarca	Tarragona
Pedor *	Sant-Pedor	comarca [sic]	Barcelona
Peralada *		vila	Girona
Portelles *	Sant Pere de Portella	Parroquia rural	Barcelona
Pruna *(mal nom)*		llogaret	Girona
Porquer	Porqueres	vila	Girona
Proens	Provensa[79]	comarca	França
Proensal	Provensal	natural de Provença	França
Peyre (La)	Sa Peyra	vila	Lleida
Prades		vila	Tarragona Conflent-França
Puig	Sant Pere des Puig	llogaret	Girona
Q			
Quintana	La Quintana	masia	Girona
Querol		vila	Tarragona
R			
Rexach		vila	Lleida
Riber	Ribert[80]	n. de ll.-Serradell	Lleida
Rotger	Cortal Rotger	masia	Lleida
Ribot	Mas Ribot		Lleida
Reull-Rull[81]	Cases noves d'En Reull	r. de c.-Sant Martí de Palautordera	Barcelona
Riusech	El Riusech	masia	Barcelona
Roig	Ca'n Roig	n. de ll.-Torrelles	Barcelona
Ribera	La Ribera	n. de ll.-Borredà	Barcelona
Ros	Ca'n Ros	masia	Barcelona
Rabassa	Ca'n Rabassa	masia	Barcelona
Revell (*mal-nom*)	Revell y Casesnoves	llogaret	Barcelona

[79] Nota (39) de l'original: Axí com hi ha en català la tendència d'aficarse una *v* entre dues vocals plegades *(rAó-ravó, roAgó-rovagó*), axí també devegades desaparex la *v* entre vocals, com a n-el cas *del Proens* mallorquí, que no es gens duptós que surt de *Provensa* y aquesta del llatí *provincia*. [247]

[80] Nota (40) de l'original: La *t* final després d'altra consonant no sona dins casi tot el territori català; y axí diuen *malal* per *malalT*, *vén* per *venT*, etc.; y en canvi allà ont no hi ha d'haver tal *t* segons la etimologia llatina, n'hi posen, y axí diuen a moltes de bandes: *corT*, *orT*, *marT*, etc., en lloch de *cor*, *or*, *mar*. Axò esplica les dues formes de *Riber* y *RiberT*.

[81] Nota (41) de l'original: Les vocals plegades tenen una tendència en català a contreure-se amb una: axí de TorroE*lla, graElla*, *pAElla*, *REAl*, s'es fet *TorrElla, grElla*, *pElla*, *Ral*, y per lo metex del *REUll* mallorquí se feu el *RUll* valencià.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Riera		vila	Tarragona
Recó *(mal-nom)*		vila	Barcelona
Reus		vila	Tarragona
Rius	Ca'n Rius	n. de ll.-Dosrius	Barcelona [240]
Ripoll		vila	Girona
Ribes		vila	Girona
Rubí		vila	Barcelona
Reynés		vila	Tarragona Rosselló
Requessens	Castell de Requessens		Girona
Rosselló	comarca	comarca	França
Roca	vila	vila	Girona
Roses		vila	Girona
Ramis	Sant Julià de Ramis	Parroquia rural	vila
Rocabruna *		vila	Girona
Rodes *	Sant Pere de Rodes	Monestir	Girona
Rovira	La Rovira	masia	Barcelona
Romaguera	Casa Romagueres	masia	Girona
Rossinyol	Ca'n Rossinyol	llogaret	Barcelona
Ripollès	El Ripollès	comarca	Girona
Ricart	Ca'n Ricart	n. de ll.-La Roca	Barcelona
Reig	Puig-reig	vila	Barcelona
S			
Santandreu	Sant Andreu de Sureda	vila	Rosselló
Sans		vila	Barcelona
Subirachs		vila	Barcelona
Sureda		vila	Rosselló
Sitjar	Mas Sitjar	n. de ll.-Molló	Girona
Samper	Sampere	vila	Andorra
Sallent *		vila	Barcelona
Sitges *		vila	Barcelona
Siurana	Ciurana[82]	vila	Girona
Socorrat *	Socarrats[83]	llogaret	Girona
Solsona *		vila	Lleida
Sort *		vila	Lleida
Serinyà		llogaret	Girona
Salom	Molí de Salom	n. de ll.-Sant Climent Sescebes	Girona
Servera-Cervera[84]	Cervera	vila	Lleida
Sant Martí	Sant Martí Sarroca	vila	Barcelona
Sansó	Samsor	vila	Lleida [241]

[82] Nota (42) de l'original: Veyau la nota 35.
[83] Nota (43) de l'original: Veyau la nota 2.
[84] [Nota de l'edició: No hi ha nota 44]

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Sales		vila	Lleida
Soler	Ca'n Soler	n. de ll.-Calders	Barcelona
Sunyer		vila	Lleida
Simonet	Masia de Simonets	llogaret-Reus	Tarragona
Salvà	Mas Salvà	masia	Girona
Sabater	Mas Sabater	masia	Girona
Saura	Mas Fulla y Saura		Girona
Senet *(mal-nom)*		llogaret	Lleida
Sagristà	Ca'n Sagristà	masia	Barcelona
Suau	El Mas Suau	masia	Barcelona
Saurina-Saurí	Saurina	masia	Barcelona
Sagrera	Ca'n Sagrera	masia	Barcelona
Sacanell	Sacanella	casa fora vila-Veciana	Barcelona
Segura		vila	Tarragona
Salomó *(mal-nom)*		vila	Tarragona
Solivelles	Solivella	vila	Tarragona
Serra		vila	Tarragona
Sentmenat		vila	Barcelona
Sampol	Sant Pol[85]	vila	Barcelona
Sanceloni		vila	Barcelona
Segarra	La Segarra	comarca	Lleida
Subirà	Ca'n Subirana	n. de ll.-Fonollosa	Barcelona
Segur	Pobla de Segur	vila	Lleida
Salou		llogaret	Tarragona
Savall	Sant Llorenç Savall	vila	Barcelona
Servelló	Cervelló	vila	Barcelona
Sorribes	Mas Surribes	n. de ll.-Palau de Montagut	Girona
Soldevila	Ca'n Soldevila	n. de ll.-Artès	Barcelona
Sendra	Vila-cendra	vila	Barcelona
T			
Tortosa		vila	Tarragona
Torres	Ca'n Torres	n. de ll.-Cabrera	Barcelona
Termens		vila	Lleida
Tallades	La Tallada	vila	Girona
Terrés		vila	Lleida
Torelló	Sant Pere de Torelló	vila	Barcelona [242]
Taltaüll		llogaret	Lleida
Tries	Ca'n Tries	n. de ll.-Palou	Barcelona
Torrens	Mas Torrens		Girona
Truyols		llogaret	Barcelona
Torrella-Torruella	Torrelles de Foix	vila	Barcelona

[85] Nota (45) de l'original: No es dubtos que'l Sampol mallorquí no es més que'l Sant Pol català, per allò de que la *n* devant *p* sona com *m*. *Pol* surt del PAUL-*us* llatí per la monoftongació de la *au* en *o*, segons lo dit en la nota 1.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Torró	Puig Turró	Puig-Torroella de Montgrí	Girona
Tous		vila	Barcelona
Terrassa		vila	Barcelona
Terrades		vila	Girona
Totxo	Casa de Totzo[86]		Rosselló
Togores	Casa de Togores **		Barcelona
Tordera		vila	Barcelona
Tur	Tor	llogaret	Girona
Tamarit		vila	Tarragona
Tarragona		vila	Tarragona
Tàrrega *		vila	Lleida
V			
Vacarisses		vila	Barcelona
Viver		vila	Lleida
Vallbona		vila	Lleida
Valentí	Casa Valentí	masia	Girona
Vives	Mas Vives		Girona
Vaquer	Ca'l Vaquer	llogaret-la Tallada	Barcelona
Venrell	Vendrell[87]	vila	Tarragona
Villalonga	Vilallonga[88]	vila	Tarragona
Valls		vila	Tarragona
Vilanova		vila	Barcelona
Vic		vila	Barcelona
Vallespir		comarca	França
Vallcaneres	Vallcanera	vila	Girona
Val·lori	Batllori[89]	masia	Girona
Vidal		llogaret	Girona
Ventayol		Parroquia rural	Girona
Verger	Vergers	vila	Girona
Verdera	Mas Bardera	n. de ll.-Pontós	Girona
Vallès		comarca	Barcelona [243]
Vila-seca		vila	Tarragona
Verdaguer	Ca'n Verdaguer	n. de ll.-Sant Martí Sarroca	Barcelona

[86] Nota (46) de l'original: Essent tan consemblants les dues grafies *Totxo* y *Totzo* y que p'els documenta antichs se veu que sovint representaven el metex sò la *tz* y la *tx*, creym que's tracta de la metexa paraula.
[87] Nota (47) de l'original: Hi ha dins moltes regions catalanes la tendència a encletxar una *d* entre la *n* y *r* medials. Axí tenim *diveNRes* y *diveNDReS, teNRe* y teNDRe, *CeNRe* y *ceNDRe; Y* per axò *VeNRell* y *VeNDRell.*
[88] Nota (48) de l'original: La diferencia entre'l *Villalonga* tal com s'escriu avui a Mallorca, y el *Vilallonga* català no es més que la metàtesi de la *ll* y la *l* qu'han baratat de lloch, o bé per l'influència castellana. Lo correcte es *Vilallonga*, y antigament axí ho dirien a Mallorca, com ho indica la costum de la gent mallorquina sense lletres, qu'encara diu *ViRallonga*, mudant la *l* primitiva en *r* per lo que deym dins la nota 17.
[89] Nota (49) de l'original: Veyau la nota 7. [248]

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Vinyals	Casa Vinyals	n. de ll.-Flaçà	Girona
Verdú		vila	Lleida
X			
Xaret (sobre-nom)	Casetes del Xaret	n. de ll.-Castellví de la Marca	Barcelona
Xornet (Jornet)	Ca'n Jornet	n. de ll.-Mollet	Barcelona

Errades de la plana 232, retxa 15, hi falta tot axó; *Ca'n Cases; -n. de ll. -Rellinars; —Barcelona;* —retxa 17, diu *Compllonch,* y ha de dir *Capllonch.*[90]

[248]

Noms de lloch de les Balears y Reyne de València que corresponen a noms de lloch y de casa de Catalunya o altres bandes

A les Balears y Reyne de València				A Catalunya o altres bandes			
Noms	Calificació	Vila	Província	Noms	Calificació	Vila	Província
A							
Andratx	vila		Mallorca	Andraix[91]	vila		Osca
Alaró	vila		Mallorca	Olerón[92]	vila		Gascunya
Algaire	vila		Mallorca	Alguayre[93]	vila		Lleida
Aubarca	possess.	Escorca	Mallorca	Hostalet d'Albarca	llogaret[94]		Tarragona
Aubarca (cap d')	costa nort		Eivissa				

[90] Nota (13) de l'original: El *Capllonch* mallorquí correspòn a n-el *Campllonch* català, com se veu p'els documents antichs que duen aquest llinatge escrit. La cayguda de la *m* se comprén per la tendència mallorquina a menjarse les consonants medials o mudarles amb altres més bones de pronunciar, axò quant van devant altres consonants, com a n-el cas present. Per la metexa lley, del *Campmany*, vila dels Pirineus orientals, sortí el *Capmany.*

[91] Nota (1) de l'original: *Andraix se* troba, com *Estada, Monsó, Fons,* etc., dins la regió catalana de la província d'Osca. La diferència entre'l nom català y el mallorquí no es altra qu'aquest reforsa amb una *t* la *x* paladial final, cosa ben accidental.

[92] Nota (2) de l'original: El terme d'*Alaró* tocà a n-els Moncades en el repartiment de Mallorca. En Guillem de Moncada era vezcomte de Bearn, aont hi ha *Oleron*. A n-els documents antichs en llatí mitjeval *Alaró* s'anomena sovint *Olerono*. Se comprèn prou bé que d'*Oleron* sortís *Alaró*, si tenim en conte que les dues *a*, com àtones que son, sonen just si fossen *e* àtona, y que la *e* y la *a* àtones se convertexen frequentíssimament en *o.* La pèrdua de la *n* final dels noms es una lley generalíssima dins el català *(boN-us—bo, pleN-us—ple, MaN-us—ma, ratioN-e—raó).*

[93] Nota (3) de l'original: Aquexa *variant* s'esplica prou bé per lo volubles que son les vocals en català y molt més encara en aràbich, d'on surt sens dupte el *nom Algayre.*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Aguyó	possess.	Sence-lles	Mallorca	Agulló	llogaret		Lleida
Avinyona (So-n')	possess.		Mallorca	Avinyó	llogaret		Barcelona
Angelats (So'n)	possess.	Sóller	Mallorca	Casa Angelats	llogaret		Girona
Aume (S')[95]	possess.	Artà	Mallorca	Masia d'Aumets	n de ll.-Eivissa		Tarragona
Alsamora	vila		Castelló	Alsamora	vila		Lleida
Alendiola (St. Llorens d')	ermita		València	Alendí	llinatge		Catalunya
Alcoi	vila		Alacant	Alcoll[96]	n. de ll.-Llinàs		Barcelona
Adrover (L')	vila		Alacant	Viladrover	llogaret		Barcelona
Aubocace[97]	possess	Vila-franca	Mallorca	Albocàsser	vila		Castelló
Artà	vila		Mallorca	Artana[98]	vila		Castelló
Albaida	puig	Alaior	Menorca	Albaida	vila		València
Albis (Masia d')	Benafigos		Castelló	Albis	llinatge		Mallorca [249]
Antigor (S')	barri de		Mallorca	Antigor	n. de ll.	Almoi-nes	València
Alcoraia (S')	possess.	Montuïri	Mallorca	L'Alcoraia	n. de ll.	Alacant	Alacant
Argentera (puig)		Santa Eulària	Eivissa	Argentera	vila		Tarragona
B							
Borges (Cov, En)	n. de ll.	Pollença	Mallorca	Borges del Camp	vila		Tarragona
Berenguer (So'n)	possess.		Mallorca	Ca'n Berenguer	fàbrica		Barcelona
Brossa (Carrer d'En)	carrer	Palma	Mallorca	Ca'n Brossa	masia	Gallifa	Barcelona
Baldiri (So'n)	possess.	Llucma-jor	Mallorca	Sant Baldiri[99]	arraval	Lliçà de Munt	Barcelona

[94] Nota (4) de l'original: La *l* medial seguida de consonant té una tendència, molt pronunciada, a tornar *u* dins totes les branques de la *llengua d'oc* y també dins la *llengua d'oil* (francès antich): per això tenim *aLba* y *aUba*, *paLma* y *paUme*, *aLjub* y *aUjub*; y per lo metex *ALbarca* y *Aubarca*.

[95] Nota (5) de l'original: Els *noms de lloch*, com els *llinatges,* presenten a bandes la forma *diminutiva* o l'*intensiva* en lloch de la *positiva*; y axí s'esplica el parentiu d'*Aume* y *Aumets*. Veyau la nota 27 de la *taula* de *llinatges*.

[96] Nota (6) de l'original: Aquexa *variant* creym que's pot esplicar verosimilment p'el canvi de la *ll* final en *y*, tan frecuent dins la nostra llengua.

[97] Nota (7) de l'original: Ja's sab que la *r* final a Mallorca no's sol pronunciar, y que la *l* medial devant consonant sona com *u*, segons feym avinent dins la nota 4. Amb això s'espliquen les diferències *Aubocace* y *Albocàsser.*

[98] Nota (8) de l'original: Un metex *nom de lloch,* com els *llinatges,* a unes bandes presenta la forma *masculina* y a altres la *femenina.* Teniuho en conte en tots els casos semblants. Axí s'esplica que hi haja *Artà* y *Artana*.

[99] Nota (9) de l'original: De *sanT Baldiri* no té res d'estrany que la gent haja format *So'N Baldiri*, com de *Sant Llorenç* han format *So'N Llorenç.* Es perque el nom *sant*, quant va plegat amb un nom propi, [265] *sona sOEnt,* a Mallorca, això es, la a sona àtona. Llavò hi ha que la *a* àtona facilment torna *o,* y, com per altra banda a

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Burguesa (Na)	puigs	Palma	Mallorca	La Burguesa	masia	Sant Barto-meu del Grau	Barcelona
Bonaire	carrer	Palma	Mallorca	Bonaire	llogaret		Barcelona
Banús (So'n)	possess.	Santanyí	Mallorca	Ca'n Banús	masia	Cerdan yola	Barcelona
Boter (Ca'n)	possess.	Manacor	Mallorca	Ca'l Boter	llogaret		Barcelona
Bru (So'n)	possess.	Puigpun yent	Mallorca	Torre d'En Bru	n. de ll.	Vic	Barcelona
Burguet (So'n)	possess.	Santa Margali-da	Mallorca	Burguet	n. de ll.	Sente-rada	Lleida
Bagura (Sa	possess.	Sant Llorenç	Mallorca	Bagur[100]	vila		Girona
Bonany	santuari		Mallorca	Masia de Bonany	llogaret		Tarragona
Bastida (Sa)	possess.	Porreres	Mallorca	La Bastida	vila		Lleida
Bellver	possess.	Sant Llorenç	Mallorca	Bellver	vila		Lleida
Bellpuig	possess.	Artà	Mallorca	Bellpuig	vila		Lleida
Bunyola	vila		Mallorca	Bunyoles	vila		Tarragona [250]
Badalona (Sa)	sorts	Fela-nitx	Mallorca	Badalona	vila		Barcelona
Bisbal (Sa)	possess.	Selva	Mallorca	La Bisbal	vila		Girona
Bachs (So'n)	possess.		Mallorca	Bach[101]	vila		Girona
Barraques (Ses)	possess.	Manacor	Mallorca	Les Barraques	vila		Girona
Bosquerró (Es)	possess.	Manacor	Mallorca	Bosquerons [102]	masia		Girona
Búger	vila			Nom d'un manlleu dins document de s. XV[103]		Ridau-ra	Girona
Boix (Masia de)		Albocàsser	Castelló	Boix	vila		Lleida
Barberà	masia	Ortells	Castelló	Barbarà	vila		Tarragona
Binidorm	posses.	Sóller	Mallorca	Benidorm	vila		Alacant
Beni-calaf	r. de c.	Bena-vites	València	Calaf	vila		Lleida
Bini-calaf	possess.		Menorca				

Mallorca designen casi sempre els *noms de lloch,* precedits de la *contracció SO'N (sò-d'En),* indici de *propietat,* se comprèn perfectament que de *SOEnt Baldiri,* sortís *So'n Baldiri.*

[100] Nota (10) de l'original: Per esplicar aquexa *variant* veyau la nota 8.

[101] Nota (11) de l'original: Ne pren a n-els *noms de lloch* com a n-els *llinatges, que* a unes bandes presenten la forma *singular* y a altres la *plural.*

[102] Nota (12) de l'original: Veyau la nota anterior.

[103] Nota (13) de l'original: Aquest document es de 1415, y va inclòs dins la preciosa monografia històrica d'En Monsalvatje sobre'l monestir de *Ridaura*, app. XIV, p. 217.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Blanes	n. de ll.	Sant Vicent de Raspeig	Alacant	Blanes			Girona
Blanes (Cala)	cala	Ciuta-della	Menorca				
Binissalem[104]	vila		Mallorca	Salem	vila		València
Bóquer (Vall de)	sorts	Pollença	Mallorca	Boque	llinatge	Alcira	València
Baus (Punta dels)		Santanyí	Mallorca	Barraca de Bau[105]	n. de ll.	Alfafar	València
Biniali	llogaret	Sence-lles	Mallorca	Beniali	llogaret	vall de Galliner a	València
Bajolí (Cap de)		Ciutade-lla	Menorca	La Bajol	vila antiga[106]		comtat de Besalú [251]
Bànyols	possess.	Alaró	Mallorca	Banyuls[107]	vila		Rosselló
Bordils (So'n)	possess.	Inca	Mallorca	Bordils	vila		Girona
C							
Ciurana (So'n)	possess.	Ariany	Mallorca	Ciurana	vila		Girona
Coure (Ca'n)	llocarró	Manacor	Mallorca	Casa Coure	masia	Tossa	Girona
Collell (So'n)	possess.	Montuïri	Mallorca	Ca'n Cullell[108]	masia		Barcelona
Calicant	possess.	Sant Llorenç	Mallorca	Gallicant[109]	llogaret		Barcelona
Cosconar	possess.	Escorca	Mallorca	Cal Cusconer[110]	masia		Barcelona
Cavalleria (So'n)	possess.	Bunyola	Mallorca	La Cavalleria	masia	Manlleu	Barcelona
Conques (So'n)	possess.	Bunyola	Mallorca	Conques	vila		Lleida

[104] Nota (14) de l'original: La partícula *Bini* a Mallorca y Menorca y *Beni* a n-el Continent es aràbiga y precedex a una mala fi de *noms de lloch y de casa* Les altres dues *Ben y Al* també son aràbigues. Segons interpretació del famós arabista Gayangos (Quadrado, *Conquista de Mallorca*, Palma, 1850, Ap. 6.º, p. 446), *Ben* vol dir *fill, y Beni o Bini*, *fills;* y inclou l'idea de tribu o aplech de famílies sortides d'un metex tronch y que caplleven a una metexa comarca.

[105] Nota (15) de l'original: Veyau la nota 11.

[106] Nota (16) de l'original: Veyau Montsalvatje, *Geografia Histórica del Condado de Besalú,* p. 61.

[107] Nota (17) de l'original: Encara que aquestes dues formes no tenen la tònica a n-el metex lloch y la *o* àtona d'una es *u* a l'altre, consideram evident que's tracta de dues formes del metex *nom.* ¿Sabem com se pronunciava *Banyuls* antigament? ¿Era la *a* la tònica o la *u*? ¿Ha influit en la pronunciació actual l'influència francesa? Ens manca temps per anarho a aclarir.

[108] Nota (18) de l'original: Veyau la nota 10 de la *taula de llinatges.*

[109] Nota (19) de l'original: La diferència entre les dues formes se reduex a que'l so inicial de la mallorquina es el *guttural fort (C)* y el de la catalana es el *suau* (G), sons que's *convertexen* ben sovint en català.

[110] Nota (20) de l'original: Les dues formes surten evidentment de la metexa rel: la primera sembla un *derivat col·lectiu* de *coscó* y la segona un derivat *adjectiu.*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Capdallà	vila		Mallorca	Capdallà	vila		Lleida
Calonge	llogaret	Santanyí	Mallorca	Calonge	vila		Girona
Cabanes	vila		Castelló	Cabanes	vila		Girona
Cabana (Sa)	possess.	Manacor	Mallorca				
Ses Cabanasses	possess.	St. Llorenç	Mallorca	La Cabanassa	vila		Cerdanya francesa
Caremany	possess.	St. Llorenç	Mallorca	Caremany	vila		Rosselló
Caules (so'n)	possess.	Manacor	Mallorca	Caules	llogaret	Vidre-res	Girona
Canova (Sa)	possess.	Manacor	Mallorca	La Canova	masia	Bas	Girona
Cubelles (Horta de)		Pollença	Mallorca	Cubelles	vila		Barcelona
Canelles	n. de ll.	Cabanes	Castelló	Canelles	vila		Lleida [252]
Canet de Berenguer	vila		València	Canet	vila		Barcelona
Canet	possess.	Esporles	Mallorca				
Canet lo roig	vila		Castelló				
Camp redó (Es)	sorts.	Artà	Mallorca	Camprodon [111]	vila		Girona
Cam(p)redó	n. de ll.	Vallada	València				
Camp-redó (Masia de)	Llucena		Castelló				
Centelles (Masia de)		Pobla de Benifas-sar	Castelló	Centelles	vila		Barcelona
Crespí (Casa)	n. de ll.	Antella	València	El Crespí	n. de ll.	Oristà	Barcelona
Crespi (So'n)	possess.	Manacor	Mallorca				
Canals	Vila		València	Ca'n Canals	n. de ll.	Masque-fa	Barcelona
Cerdà	Vila		València	El Cerdà de la Gorga	n. de ll.	Centelles	Barcelona
Calabuig	n. de ll.	Setay-gues	València	Calabuig	vila		Barcelona
Casals	n. de ll.	Beni-dorm	Alacant	Ca'n Casals	n. de ll.	Alella	Barcelona
Capucorp	possess.	Llucma-jor	Mallorca	Capicorps [112]	llogaret		Castelló
Corp (So'n)	possess.	Son Servera	Mallorca	Corp	llogaret		Girona
Conies	possess.	Manacor	Mallorca	Montconies [113]	familia antiga		Urgell y Segarra

[111] Nota (21) de l'original: La gent d'aquesta ciutat y sa comarca pronuncien ben separats els dos components *camp y rodón*. Que *rodón* y *rodó* y *redó* es lo metex, es evident. Ja vérem a la nota 2 que es ordinària la cayguda de la *n* final a n-els *noms* catalans; y dins la nota 2 de la *taula de llinatges* vérem la conversió de la *a* y *e* àtones en *o* y al revés. [266]

[112] Nota (22) de l'original: Consideram qu'aquexa variant es ben accidental per lo que indicam dins la nota 3.

[113] Nota (23) de l'original: Aquest *nom* es tret de la crònica d'En Berenguer de Puigpardines. Veyau Montsalvatje, *Vizcondado de Bas,* Ap. XVIII.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Caxal (Ca'n)	n. de ll.	Forna-lutx	Mallorca	Caixal	nom de casa		Lleida
Cavall-Bernat[114]	puig	Caimari	Mallorca	Cavall-Bernat	penyal cala Jonculis		Girona
Codolar	cala costa nort		Menorca	Codolar	cala	Tosses	Girona [253]
Carrós (Torre d'En)		Palma	Mallorca	FontEnCarròs	vila		València
Camaró	nom de carrer	Palma	Mallorca	Camarona	n. de ll.	Bétera	València
D							
Davesa (Sa)	possess.	Artà	Mallorca	La Devesa	masia		Barcelona
Dumenxes (Els)	n. de ll.	Serra'n Galceran	Castelló	Domenge	n. d e c.	Cerdanya	Girona
E							
Erola (Casa d')	n. de ll.	Bèlgida	València	Masia d'Eroles		Parròquia d'Ortó	Lleida
Esparegue-res (Ses)	possess.		Mallorca	Esparreguera	vila		Barcelona
Estalella (S')	possess.	Llucma-jor	Mallorca	Masia d'Estalella	vila		Tarragona
Eugènia (Sta.)	vila		Mallorca	Sta. Eugènia	vila		Girona
Espitalet (S')[115]	possess.	Manacor	Mallorca	Hospitalet	vila		Tarragona
Estellers	illots de		Cabrera	Estellés	llinatge	Benifaraig	Castelló
F							
Fatget	possess.	Son Servera	Mallorca	Faget[116]	n. de c.	Sant Feliu de Guyoles	Girona
Formentera	illa		Balears	Formentera	vila		Alacant
Flor (So'n)	possess.		Mallorca	Ca'n Flor	llogaret	Martorelles	Barcelona
Ferrés (So'n)[117]	possess.	St. Llorenç	Mallorca	Ca'n Ferrer	masia		Barcelona [254]

[114] Nota (24) de l'original: Aquest *nom* aplicat a muntanyes, sovinteja dins les terres de llengua catalana. Entre altres, se troba a Eivissa y a Montserrat.

[115] Nota (25) de l'original: Dins la pagesia de Mallorca es frecuentíssim el dir *Espital* en lloch d'*hospital*, y dins els documents antics hi surt casi sempre aquella forma, escrita axí: *spital*, y se comprén per lo que deym dins la referida nota 2 de la *taula* de *llinatges*.

[116] Nota (26) de l'original: Aquexa *variant* se deu a que a Mallorca reforsam amb una *t* el so paladial de la g en esser *medial*; y axí deym *negreTja*, *roTger*, *passeTja*, etc., mentres dins casi tot Catalunya diuen *negreja*, *roger*, *passeja*, etc.

[117] Nota (27) de l'original: Veyau la nota 11. La forma mallorquina *So's Ferrés* es una prova molt terminant de que'l *So'n*, precedint a *noms de lloch*, es una contracció de *Sò* (*assò) d'En*. Ja's sab que l'article personal *En* no més s'aplica a n-els *singulars* y no a n-els *plurals*; poria dirse *So'n Ferrer*, pero no *So'n Ferrers*. Per axò la contracció se fa, no amb l'article *En*, sino amb l'article *es (els)*: *sò-d'es-Ferrers*.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Franquesa (Sa)	possess.		Mallorca	La Franquesa	masia		Barcelona
Franch (Ca'n)	possess.		Mallorca	Torre d'En Franch	masia		Barcelona
Fangar (Es)	possess.	Manacor	Mallorca	Hostal del Fangar	hostal	Paüls	Tarragona
Frau (So'n)	possess.	Manacor	Mallorca	Fraus[118]	r. de c.	Guadalest	Alacant
Fiters (Es)	n. de ll.	Muro	Mallorca	Fiter	llinatge		Catalunya
G							
Grau (Masada de)	n. de ll.	Ares del Maestre	Castelló	Ca'n Grau	n. de ll.	Olivella	Barcelona
Guineu (So'n)	possess.	Petra	Mallorca	Ca'l Guineu	masia		Barcelona
Gràcia	santuari		Mallorca	Gràcia	ciutat		Barcelona
Guimerà	r. de c.	Llucmajor	Mallorca	Guimerà	vila		Lleida
Galiana (So'n)	possess.	Manacor	Mallorca	Galiana	llinatge n. de c. del s. XVII	Casa En Sarrià	Alacant Catalunya
Galceràn (So'n)	possess.	Valldemossa	Mallorca	Ca'n Galceran	n. de ll.		Barcelona
Garceràn (Serra'n)	vila		Castelló				
Gausachs (Casa)	n. de ll.	Vinaròs	Castelló	Casa Gausach	masia	Arbúcies	Girona
Gayanes	vila		Alacant	Gayana	sobrenom	Manacor	Mallorca
H							
Horta (S')	llogaret	Felanitx	Mallorca	Horta	vila		Barcelona [255]
I							
Inglada (So N')	possess.		Mallorca	Ca-N'Inglada	redol de cases		Barcelona
Inglada (L')	r. de c.		Alacant				
L							
Lofre (Puig de)		Sóller	Mallorca	Alofre[119]	n. de c.	Corsà	Girona
Lanar (Puig de)	possess.	Manacor	Mallorca	Parroquia de Lanars[120]			Girona

[118] Nota (28) de l'original: Sobre aquexa *variant* veyau la nota 11.

[119] Nota (29) de l'original: A n-el tros de *Repartiment de Mallorca* que inserta En Quadrado, ib. p. 387, figura *terra d'Alhoffre* (*les escavacions*). Se veu qu'es un nom aràbich. *Al* es l'article aràbich corresponent a *el*. Per axò creym que aquex *nom* mallorquí pertoca escriure'l axí: *Puig d'Alofre*.

[120] Nota (30) de l'original: Aquex *nom* català es sens dubte el *Llenàs* actual, poblet de devora Camprodon. Ja's sab que'ls antichs no distingien entre la *l* y la *ll* inicials; un cop escrivien una lletra, y un cop l'altra per representar el metex sò. Nosaltres, per esplicar el fet de que a n-el *nom* mallorquí se ficsàs la *l* y a n-el català acabàs per ficsarse la *ll*, deym que tal volta fonch que'l *nom* mallorquí, com a més poch conegut y menys important, romangué en la forma primitiva, aont lo més ordinari era representar dit sò inicial per la *l*; y a n-el *nom* català, com a més usat y més dins el *comerç humà*, poriem dir, va prevaléxer la *ll*, com prevalgué dins casi totes

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

LL							
Llanera	vila		València	Llanera	vila		Lleida
Lloret (So'n)	possess.		Mallorca	Lloret de Mar	vila		Girona
Llorach	possess.		Mallorca	Llorach	vila		Tarragona
Lluc	santuari		Mallorca	Masia de Lluch	r. de c.		Tarragona
Lleida (Ca'n)	tros de terra	Pollença	Mallorca	Lleida	ciutat		Lleida
M							
Madrema-nya	n. de ll.	Castelló de la Plana	Castelló	Madremanya	vila		Girona
Monseriu (So'n)	possess.	Manacor	Mallorca	Monsoliu[121]	llogaret		Girona
Macià (So'n)	possess.	Manacor	Mallorca	Mas Macià	Girona [sic]		Girona
Maxella (So'n)	possess.		Mallorca	Maxella y Buscarós	llogaret		Girona
Morral (So'n)	possess.		Mallorca	Morral	redol de cases		Barcelona
Maynou	possess.		Mallorca	Mas-nou[122]	vila		Barcelona [256]
Mesquida (Sa)	possess.		Mallorca	La Mesquita	masia		Barcelona
Moscaroles (Ca'n)	n. de ll.	Pollença	Mallorca	Muscaroles	n. de ll.	Fogàs de Mon-clús	Barcelona
Mayà	possess.	Sant Joan	Mallorca	Mayà	vila		Tarragona
Montblanc	possess.	Petra	Mallorca	Montblanc	vila		Tarragona
Mata (sa)	possess.	Algaire	Mallorca	La Mata	vila		Girona
Manresa (punta de)		Alcúdia	Mallorca	Manresa	vila		Barcelona
Massana	possess.		Mallorca	Massana	vila		Barcelona
Malgrats (illot de)	Badia de Santa Ponça		Mallorca	Malgrat	vila		Barcelona
Mayans (Na)	r. d e c.	Capdepera	Mallorca	Barri de Mayans		Castell-follit de Boix	Girona
Marins (Masia de)	Llucena		Castelló	Marí[123]	llinatge		Eivissa

les paraules que en llatí comensaven per *l*, s'entén, les que'ns vingueren per via del poble y no per la via erudita. [267]

[121] Nota (31) de l'original: Es molt frecuent en les llengues neollatines la conversió de les *líquides l* y *r*. Per axó no es gens estrany que de *MonsoLiu* sortís MonseRiu. Veyau la nota 17 de la *taula de llinatges.* P'el canvi de la segona o *en e (MonsOliu-MonsEriu*) veyau la nota 2 de la metexa *taula.*

[122] Nota (32) de l'original: La forma mallorquina resulta de la conversió de la *s* en *y.* La *s* es una lletra que, no essent *inicial,* se perd ben sovint. Confirma que'l *MaY-nou* surt del *Mas-nou* el fet de trobarse dins la metexa província de Barcelona, terme municipal de Sant Esteve de Palautordera, el *nom* de *Ca'n May-nou,* y el de *MaY-Deu* en lloch de *Mas-Deu* a n-el terme municipal de Albiol, província de Tarragona.

[123] Nota (33) de l'original: Aquexa *variant* es un cas de lo que deym dins la nota 11.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Mongó	puig	Dénia	Alacant	Cala de Mongó		l'Escala	Girona
Marsà (Torre de)	n. de ll.	Morella	Castelló	Marsà	vila		Tarragona
Miró (Torre de)	n. de ll.		Castelló	Casa Miró		Navata	Girona
Mas-roig	n. de ll.	Serra d'en Galceran	Castelló	Mas-roig	vila		Tarragona
Moncada	r. de c.	Alzira	València	Moncada	vila		Barcelona
Matarona (La)	ort	Carlet	València	Mataró	vila		Barcelona
Martorell	r. de c.	Gandia	València	Martorell	vila		Barcelona [257]
Miramar	illa		València	Miramar	vila		Tarragona
Miramar	possess.	Valldemossa	Mallorca				
Maymona (La)	n. de ll.	Llíria	València	Ca'n Maymó[124]	n. de ll.	Ripollet	Barcelona
Maymó	n. de ll.	Penàguila	Alacant				
Meliana	vila		Alacant	Melià[125]	llinatge		Mallorca
Massanet	r. de c.		Alacant	Maçanet de Cabrenys	vila		Girona
Massanet (El)	n. de ll.	Banyeres	Alacant				
Moix (So'n)	possess.	Manacor	Mallorca	Mas de Moix	r. de c.	Blancafort	Tarragona
Moix	r. de c.	Guadalest	Alacant				
Mascaró (So'n)	possess.		Mallorca	Ca'n Mascaró	n. de ll.	Orsavinyà	Barcelona
Mascarós[126]	masia		Castelló				
Monserrat (So'n)	possess.	Llucmajor	Mallorca	Montserrat	santuari		Barcelona
Monserrat	casa y ermita	Mutxamel	Alacant				
Montagut	r. de c.	Torremanzanas	Alacant	Montagut	vila		Girona
Murta (Cala)	cala de Manacor		Mallorca	Cala-Murta	cala entre Roses y Cadaqués		Girona
Massanella	possess.	Mancor	Mallorca	Massanella	n. de c.	Joanetes	Girona
N							
Noguereta	Xodos		Castelló	Noguera[127]	riu		Lleida

[124] Nota (34) de l'original: Sobre aquexa *variant* veyau la nota 8.
[125] Nota (35) de l'original: Deym lo metex que'n la nota anterior.
[126] Nota (44) 36 de l'original: Aquesta y les notes seguents fins a la 45 estan equivocades a la *taula.* Per evitar confusions posarem les cifres equivocades, dins un parèntesis devant cada nota.
A n-el Rosselló propiamet dit, axò es, la part plana d'aquella regió francesa, el plural dels *noms* terminats en vocal tònica qu'en llatí duyen *n* derrera dita vocal, el fan afeginthi sols una *s;* y axí no diuen *germaNS, sermONS,* sinó *germàs, sermós.* Consideram que la forma plural *Mascarós* es una rellíquia d'aquexa forma, avuy sols *rossellonesa* y antigament prou general dins la llengua.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

(Masia de la)							
Nau (Cala)	cala	St. Llorenç	Mallorca	Cala-naus	cala de Cadaqués		Girona [258]
O							
Oliva	vila		València	L'Oliva	n. de ll.	Alfar	Girona
Orriols	vila		València	Orriols	llogaret		Girona
Oleu (so-N')	possess.		Menorca	Oleu	nom de casa		Lleida
P							
Pocafarina	possess.		Mallorca	Pocafarina	llogaret		Girona
Paissa	possess.		Mallorca	Ca'n Paissa	masia		Barcelona
Perletó (So'n)	possess.	Manacor	Mallorca	Cap de Peretó	n. de ll.	Bellmunt	Tarragona
Puntiró (So'n)	possess.		Mallorca	Masia de Punteró[128]	n. de ll.		Tarragona
Plana (Sa)	possess.		Mallorca	La Plana	vila		Tarragona
Paguera	possess.		Mallorca	Paguera	vila		Tarragona
Porreres	vila		Mallorca	Porrera	vila		Tarragona Girona
Perelló (So'n)	possess.	Selva	Mallorca		llogaret	Vilableireix	Girona
Perellons (Els)	masia	Alcoi	Alacant				
Perelló	llogaret	Cabanes	Castelló				
Perellonet (So'n)	possess.	Inca	Mallorca	El Perellonet	n. de ll.		València
Pareyades (Ses)	sorts	Manacor	Mallorca	Les Parellades [129]	llogaret		Barcelona
Pentaleu (Es)	illot	prop la Dragonera	Mallorca	Pentaleu	vila		Girona
Povàs (Es)	sorts	Manacor	Mallorca	El Povàs	n. de ll.	Coves de Vinromà	Castelló
Pussa (So'n)	possess.	Son Servera	Mallorca	Possa (Hostal d'En)	n. de ll.	Culla	Castelló [259]
Pina	llogaret		Mallorca	Pina	vila		Castelló
Portell	vila		Castelló	Portell	vila		Lleida
Prades	masia	Vallibona	Castelló	Prades	vila		Tarragona
Palomar	vila		València	Sant Andreu de Palomar	vila		Barcelona
Palomera (La)	penyalar costa nort		Mallorca	Punta de la Palomera		Vendrell	Tarragona
Palomera (La)	n. de ll.	Ayora	València				

[127] Nota (36) 37 de l'original: Aquexa *variant* es un cas de lo que deym dins la nota 5.
[128] Nota (37) 38 de l'original: Veyau la nota 9 de la *taula de llinatges.*
[129] Nota (38) 39 de l'original: La forma mallorquina no es més qu'un cas de conversió de la *ll* medial en *y*, tan general dins la llengua.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Pallàs (Corts de)	vila		València	Comtat de Pallars	comarca		Lleida
Pedralba	vila		València	Pedralbes	vila		Barcelona
Puig (El)	vila		València	Sant Pere des Puig	llogaret		Girona
Puig (So'n)	possess.	Valldemossa	Mallorca				
Pujol-Puzol[130]	vila		València	El Pujol	n. de ll.	Vidrà	Girona
Pardines (Albalat de)	vila		València	Pardines	vila		Girona
Perdut (So'n)	posses.	Manacor	Mallorca	Ca'l Perdut	n. de ll.	Sant Quintí de Mediona	Barcelona
Planes (Ses)	posses.	Sant Llorenç	Mallorca	Planes d'Olot	vila		Girona
Planes	vila		Alacant				
Puig-mal	n. de ll.	Maó	Menorca	Puigmal	puig	Núria	Girona
Q							
Querol (Ca'n)	possess.		Mallorca	Querol	vila		Cerdanya francesa Tarragona [260]
Querol (Torre de)	n. de ll.	Morella	Castelló				
R							
Ridaura	n. de ll.	Vallada	València	Ridaura	vila		Girona
Ribes (Masia de)	n. de ll.	Altura	Cast. de la Plana	Ribes	vila		Girona
Rossells (Es)	possess.		Mallorca	Mas Rossel[131]l	llogaret		Barcelona
Ràpita (La)	possess.		Mallorca	La Ràpita	llogaret		Lleida
Roqueta	possess.	Maria	Mallorca	Roquetes	vila		Tarragona
Real (Sa)	possess.	Sant Llorenç	Mallorca	Sa-Real	vila		Tarragona
Rafalot (Es)	possess.		Mallorca	El Rafalot	masia		Girona
Riba (Sa)	possess.	Son Carrió	Mallorca	La Riba	n. de ll.	Vilanova de Sau	Barcelona
Riba (La)	masia	Alcoi	Alacant				
Ripoll	r. de c.		Alacant	Ripoll	vila		Girona
Rocafort	vila		València	Rocafort	vila		Lleida
Reig (Puig de)	puig	Sineu	Mallorca	Retx d'abax[132]	n. de ll.	Vidrà	Girona
Reig	r. de c.		Alacant	Retx de dalt			
Rubió (Cap)	costa nort		Eivissa	Rubió	vila		Lleida

[130] Nota (39) 40 de l'original: La segona forma l'esplicam així: a València fan sonar com *x* la *g* y *j* paladials, y així diuen *Puxol.* Ara bé, la *x* y la *c* ò *ss* son sons que's *convertexen* sovint; així, tenim: *serafí* y *xerefí, Carracet* (llinatge valencià) y *Carrexet* (sobrenom mallorquí), *engronsar* y *gronxar,* assò y *axò, cigarret y xigarret.* Per axò de *Puxol* es molt natural que's formas *Puzol—Pussol.* Salta a la vista que aquexa z no es la nostra, sino la *castellana,* qu'es *forta.* A València s'es perdut el só flux de la *z y s.*

[131] Nota (40) 41 de l'original: Veyau la nota 11.

[132] Nota (41) 42 de l'original: *Reig y Retx* sonen lo metex en català; de manera que les dues formes no signifiquen més que dos sistemes de representar el metex sò. [268]

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Ruberts	r. de c	Sencelles	Mallorca	Molí de Rubert	n. de ll.	Maçanet de Cabrenys	Girona
S							
Sínia (Sa)	possess.	Manacor	Mallorca	La Sínia	llogaret		Girona
Saguer (So'n)	possess.		Mallorca	Saguer (So'n)	masia		Girona
Set-Cases	possess.		Mallorca	Set-Cases	vila		Girona
Senselles	vila		Mallorca	Senselles	vila		Tarragona [261]
Selva	vila		Mallorca	La Selva	vila		Tarragona
Sans	vila	València	València	Sans	vila		Barcelona
Sans (Masia de)	n. de ll.	Albocàs-ser	Alacant				
Segarreta (La)	masia	Vilar de Canes	Castelló	La Segarreta	comarca		Lleida
Santpere	vila		València	Santpere	vila		Andorra
Sant Martí	possess.		Mallorca	Sant Martí Sa Roca	vila		Barcelona
Sellent	vila		València	Sallent[133]	vila		Barcelona
Sitges (Ses)	possess.	Manacor	Mallorca	Sitges	vila		Barcelona
Serrallonga	puigs	Felanitx	Mallorca	Serrallonga	vila		Girona
Serra	vila		València	Serra			Tarragona
Sarrià	possess.		Mallorca	Sarrià	vila		Barcelona
Sarrià (Callosa d'En)	vila		Alacant				
Saura (So'n)	possess.		Menorca	Saures	n. de ll.	Dolores	Alacant
Servera (So'n)	vila		Mallorca	Cervera[134]	vila		Lleida
Serveres (Les)	r. de c.	Mutxa-mel	Alacant				
Sanet	vila		Alacant	Senet[135]	llogaret		Lleida
Sigala (So'n)	possess.	Manacor	Mallorca	Sigala	n. de ll.	Sant Vicent de Raspeig	Alacant
Sant-Jordi	possess.	Son Servera	Mallorca	Sant Jordi	vila		Girona
T							
Tous	vila		València	Tous	vila		Barcelona [262]
Taulera (Sa)	possess.		Mallorca	La Taulera	masia		Girona
Tarascó (So'n)	possess.		Mallorca	Molí de Tarascó	n. de ll.	Tarabaus	Girona
Toses	possess.		Mallorca	Toses	vila		Girona

[133] Nota (42) 43 de l'original: *SEllent* y *SAllent se* pronuncien de la metexa manera per lo que deym dins la referida nota 2 de la *taula* de *llinatges*, que la *a* àtona y la *e* àtona a Catalunya oriental, Rosselló y Balears sonen lo metex.
[134] Nota (43) 44 de l'original: Sobre aquexes *variants* veyau la nota 35 de la *taula de llinatges.*
[135] Nota (44) 45 de l'original: Veyau la nota 2 de la metexa *taula.*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Toses (Masia de)		Vistabella	Castelló				
Tagamanent	possess.		Mallorca	Tagamanent	vila		Barcelona
Torà	possess.		Mallorca	Torà	vila		Lleida
Tortoa[136]	sorts.	Manacor	Mallorca	Tortosa	vila		Tarragona
Tarragona (Camp de)	Somenter de Carossa	Artà	Mallorca	Camp de Tarragona	comarca		Tarragona
Tàrrega (Coll de)	n. de ll.	Castell de Vilamale-fa	Alacant	Tàrrega	vila		Lleida
Teix (Es)	puig	Sóller	Mallorca	Serra-Teix	n. de ll.	Viver	Barcelona
Teix d'abaix	r. de c.	Torremanzanat	Alacant				
Torrella	vila		València	Torrelles de Foix	vila		Barcelona
Torrosella (La)	n. de ll.		Alacant	Torroella de Montgrí	vila		Girona
Torrelló	puig	Maó	Menorca	Torelló (St. Pere de)	vila		Barcelona
Talent (So'n)	possess.	Manacor	Mallorca	Talents	llinatge		València
U							
Ubach (S')	possess.	Sa Pobla	Mallorca	L'Ubach	masia		Barcelona
V							
Vives (Masia de)	n. de ll.	Benafigos	Castelló	Mas Vives de dalt	n. de ll.	Vidreres	Girona [263]
Vall (Sa)	possess.	Santanyí	Mallorca	La Vall[137]	arraval	Campmany	Girona
Vallfogó (So'n)	possess.	Sineu	Mallorca	Vallfogona	vila		Girona
Vallverd	r. de c.	Calvià	Mallorca	Vallverd	vila		Tarragona
Virgili (Cala)	cala costa sur		Mallorca	Virgili	vila		Tarragona
Vinyassa (Sa)	r. de c.	Estellencs	Mallorca	La Vinyassa	n. de ll.	Torelló	Barcelona
Vilardell (So'n)	n. de ll.	Llucmajor	Mallorca	Vilardell	n. de ll.	Olzinelles	Barcelona
Vallgornera	possess.	Llucma-jor	Mallorca	Vallgornera	n. de ll.	Vilanova	Girona
Viromà	n. de ll.	Muro	Mallorca	Coves de Vinromà	vila		Castelló
Villalonga	vila		València	Vilallonga[138]	vila		Girona

[136] Nota (46) de l'original: Es frecuentísima dins el català la cayguda de la *s* fluxa entre vocals: axí de *rasor, rosegar, rosella, grasella, se* feu *raor, roegar, roella, graella;* y per axò de *Tortosa* sortí *Tortoa.* A n-el reyne de València es generalíssima aquexa elisió, y axí, en lloch de *franquesa, pobresa, noblesa,* etc., diuen *pobrea, franques, noblea, etc.*

[137] Nota (47) de l'original: Els articles *es y sa,* aplicats a n-els *noms de lloch,* en contes de *el, la,* no constituexen *variant* propiament dita, ja que, com veurem més avall, si Deu ho vol, aquells articles, avuy esclusius de les Balears y de la costa oriental catalana, desde Canet de Mar fins a Cadaqués, primer vivien dins tots els territoris de la llengua.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Vallès	vila		València	El Vallès	comarca		Barcelona
Vallbona (Pobla de)	vila		València	Vallbona de les monges	vila		Lleida
Vall-seca (La)	n. de ll.	Onti-nyent	València	Vall-seca	vila		Tarragona
Vernissa	possess.	Sta. Margali-da	Mallorca	Vernissa	riu	Almiser at	València
X							
Xerret	r. de c.		Alacant	Casetes de Xaret[139]	n. de ll.	Castell ví de la Marca	Barcelona [264]

[269]

Llinatges de les Balears y reyne de València que's troben a Catalunya (269-287)

I Cada llinatge va acompanyat de l'indicació abreviada de les regions o províncies aont ell se troba, axí: *Bal.(ears), Mall.(orca), Bar.(elona), Gir.(ona), Men.(orca), Eiviss.(a), Lleid.(a), Cast.(elló de la Plana), Val.(ència), Alac.(ant), Ross.(elló), Cat.(alunya).*

II Les estrelletes al costat de *Mall*. indiquen un llinatge qu'antigament hi havia y que no sabem que s'hi conserv. La (s.) derrera l'abreviatura *Mall*., indica que a illa el nom no es un llinatge sinó un sobrenom.

III *Les variants* dels *llinatges* van en retxa apart, pero una micoya reculada.

IV Tenint en conte les advertències sobre'l camvi de sons vocals y consonants que feym dins les notes de les *dues* taules anteriors, s'espliquen perfectament casi totes les *variants* que presenten dits *llinatges* en les diferents comarques. Per les que no s'espliquen tan facilment, posaren algunes notes.

---

[138] Nota (48) de l'original: Veyau lo que deym dins la nota 48 de la *taula de llinatges.*

[139] Nota (49) de l'original: La diferència entre *Xeret y XeRRet* no es més que'l reforsament de la *r* medial, qu'es una cosa insignificant. Es lo metex que els *CaRabinets* de Mallorca y *caRRabiners de* Catalunya.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

V A les fonts indicades dins les planes 227-28, hem d'afegir el *Cens Electoral* de les províncies de Barcelona, València, Tarragona y Castelló de la Plana, que devem a la magnanimidat y il·lustració dels President de les respectives Diputacions *Provincials*. Només ens manca el *Cens* d'Alacant, que tenim demanat, y confiam rebre'l abans de gayre. Deu ho fassa. Amèn!

Amigó: *Mall.-Cat.	Agustí: *Mall.-Lleid.-Cast.-Val.-Men.
Alós: Cat.-Mall.-Cast.-Val.-Men.	Alegre: *Mall.-Cat.-Cast.-Val.
Amorós: Cat.-Mall.-Cast.-Val.- Men.	Angelats: *Mall.-Cat.
Alemany: Cat.-Mall.	Artés: *Mall.-Cat.-Val.
Albertí: Lleid.-Mall.-Gir.	Aversó: *Mall.-Cat.
Agulló: Val.-Cat.	Aymerich: *Mall.-Gir.-Barc.-Lleid. Almerich: Val.
Areny: Lleid. Arenys: *Mall.	Abella: *Mall.-Lleid.-Cast.-Tarr.-Val.
Armengol: Lleid.-Mall.-Barc.-Cast.-Tarr.-Val.-Alac.	Alenyar: Mall.-Gir.
Arrufat: Lleid.-Mall.-Val.-Cast.-Tarr.	Aulet: Mall.-Gir.
Aulí: Val.-Mall.-Barc.	Armadà: Mall.-Gir.-
Arbona: Val.-Mall.-Cast.	Artigues: Mall.-Gir.-Barc.-Tarr.
Andreu: Cast.-Mall.-Val.-Cast.-Men.	Agremunt: Val.-Gir.-Tarr.
Aloy: Lleid.-Mall.-Men.	Alomar: Mall.-Barc.-Tarr.
Abat: Lleid.-Mall.-Cast.-Val.	Arquimbau: Cast.-*Mall. Arguimbau: Men.
Aguiló: Tarr.-Mall.-Lleid.-Men.	Amer: Cast.-Mall.
Amat: Barc.-Cast.-Val. [270]	Amador: Mall.(s.)-Cast.

Arnau: Mall.-Cast.-Tarr.-Lleid.-Men.	Benet: Mall.-Cat.
Alcover: Mall.-Tarr.-Val.	Borrell: *Mall.-Val.-Cat.
Assensi: Val.-Tarr.	Brunet: Mall.-Tarr.-Gir.
Adell: Tarr.-Cast.-Val.	Borràs: Cat.-Mall.-Men.-Cast.
Antich: Mall.-Cast.-Val.	Bernat: Cat.-Mall.-Cast.-Val.
Arbós: Tarr.-Mall.	Burgues: Gir.-Mall.
Alzamora: Tarr.-Mall.	Bonet: Gir.-Mall.-Cat.-Val.-Eiviss.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Arabí: Mall.-Eiviss. Arabia: Gir.	Berga: Lleid.-Mall.-Val.-Gir.
Albis: Mall.-Leid.-Cast. Albi: Cast.-Tarr.	Blanch: Lleid.-*Mall.-Cast.-Val.
Abrí: Mall. Ebrí: Cast.	Bellmunt: Lleid.-Eiviss.
Abrines: Mall. Brines:[140] Val.	Barrera: Lleid.-Mall.-Gir.-Tarr.-Val.
Albó: Gir. Albons: *Mall.	Bosch: Men.-Lleid.-Mall.-Gir.-Tarr.
Adrover: Mall.-Val.-Tarr.-Men.-Cast. Adroer: Gir.	Ballester: Tarr.-Val.-Mall.-Lleid.-Cast.
Alzina: Val.-Mall.-Gir.-Cast.-Men.-Eiviss. Ausina: Val.	Bassó: Val.-Mall.-Gir.
Amel·ler: *Mall.-Men. Ametller: Gir.	Balaguer: Val.-Mall.-Lleid.-Cast.-Tarr.
Allé: Gir. Allés: Men.	Barceló: Men.-Alac.-Cast.-Gir.-Mall.-Tarr.
Amengual: Mall.-Gir.-Men. Mengual: Val.	Bou: Cast.-Mall.-Gir.-Barc.
Anglada: *Mall.-Men.-Gir.-Tarr.-Barc. Inglada: Lleid.-Cast.	Burguet: Cast.-Leid.-*Mall.-Val.
Arques: Mall. Barc.	Barris: Cast.-Gir.
Arquer: Gir.-Cast.	Bru: Men.-Cast.-*Mall.-Barc.-Gir.-Val.
Abadal: Cat. Badal: Cast.	Boigues: Val.-Gir.
Abadia: Men. Badia: Cat.-*Mall.-Val.-Cast.	Bota: Val.-Mall.-Gir.
Baró: *Mall.-Cat.	Boyra: Lleid.-Mall.(s)-Cast.-Val.
Bages: *Mall.-Cat.	Bach: *Mall.-Cat.
Boix: Cat.-Val.-Cast.-*Mall.	Bellver: Gir.-*Mall.-Tarr.-Cast.-Val.
Banús: Cat.-Mall.	Botet: Mall.(s)-Cat.

[140] Nota (1) de l'original: [283] Aquí evidentment se tracta d'una *aferesis o supressió inicial* de la *a* d'Abrines, fenòmen molt frecuent en català. En el metex cas estàn *Mengual, Badal, Badia* y altres que's troben més avall y que la natural perspicàcia dels lectors ja afinarà.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Bayer: Gir.-Mall.(s)-Cast. [271]	Bover: Gir.-Mall.-Cast.-Tarr.-Lleid.
	Bonmartí: Gir.-Val.

Baster: Gir.-Mall.-Men.	Bimet: Mall Bemet: Val.
Blay: Gir.-Mall.(s.)-Cast.	Bell·lloch: Cat. Bill·lloch: Mall. Belloch: Gir. Benlloch: Val.-Cast.
Beya: Gir.-Mall.(s.)	Bueta: Mall.(s). Buet: Gir.
Bataller: Gir.-Mall.-Val.	Busquets: Gir.-Mall.-Barc. Busquet: Tarr.
Bassa: Gir.-Mall.Tarr.	Boeres: Mall. Boera: Gir.
Botó: Gir.-Mall.(s.)	Burguera: Mall.-Val. Bruguera: Gir.
Bisellach: Gir.-Mall.	Bibiloni: Mall. Babiloni: *Mall.-Cast.
Bayó: Gir.-Mall.(s.)-Lleid.	Boxadós: Lleid.-Mall- Bojadós: Cast.
Bagur: Mall.-Men.	Bonfill: Val.-Cast. Bofill: Cat. Bofí: Barc.-*Mall. Bufí: Eiviss.-Barc.
Bovet: Mall.(s.)-Gir.-Men.	Boneu: Gir. Boneo:[141] Mall.
Bernich: Val.-Gir.	Bal·le: Mall.-Alac.-Gir. Batlle: Cat.
Barberà: Mall.-Cast.-Tarr.-Val.	Buades: Mall.-Val. Boada: Gir.-Tarr.-Val.
Batalla: Mall.-Cast.-Tarr.	Boil: Cat.-Cast. Buïl: Eiviss.

[141] Nota (2) de l'original: El *BoneU y OleU* catalans resulten de convertirse en *u* la *o* àtona de *BoneO y OleO* balears, lley tan frecuent dins la nostra llengua, segons es sabut.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

	Buïls: Gir.-Men.
Bala: Mall.(s.)-Cast.	Bartomeu: Val.-*Mall.-Cat. Bartomeus: Cat.
Bofarull: Tarr.-Cast.	Brufau: Lleid. Berrufau:[142] Mall.(s).
Baussà: Cast.-Mall.-Men.	Biosca: Lleid.-Val.
Bordoy: Cast.-Mall.	Bau: Val. Baus: Gir.
Balmes: Barc.-Cast.	Binimelis: Mall. Vilimelis:[143] Lleid. Binimeli: Alac.
Bardina: Cat.-Cast.	Barrella: Alac. Barrelles: Cat.
Bastart: Mall.-Cast.	Blanquer: *Mall.-Alac.-Val.
Boronat: Alac.-Tarr.-Val.	Buch: Val.-Gir.-Cast.
Bertolí: Tarr. Bartrolí: Gir. Bertolín: Cast.	Bonafont: Val.-Ross.
Bagó: Mall.-Gir.	Bisbal: Val.-Ross.-Mall.
Benajam: Tarr.-Men.-Mall.	Berenguer- Alac.-Val.-Barc.-Lleyd.
Bono: Val.-Ma!l.(s.)	Blau: Mall.(s.)-Val.
Blanes: Val.-Mall.	Briz: Cat.-Val.
Boloix: Val.-Cast. Bolax: *Mall.	Bas: Barc.-Val.
Bertràn: Cat. -Cast. Beltràn: Men.-Mall.-Val.-Cast.-Gir. [272]	Brull: Val.-Mall.-Tarr.

Carbó: *Mall.-Cat.-Val.-Cast.	Cortey: Mall.-Gir.
Carreres: *Mall.-Cat.-Cast.	Calaf: *Mall.-Lleid.-Tarr.-Men.
Cirera: *Mall.-Cat.	Comelles: Mall.-Cat.-Men.
Cases: Cat.-Mall.-Cast.	Cambray: *Mall.-Cat.

[142] Nota (3) de l'original: Creym qu'aquexa forma no es més qu'un cas de deslligament de la *r* de la *b* de *BRufau*, interposants'hi una *e* o *a* àtones, com dins la forma tan usual a Mallorca entre la gent sense lletres: *esTeranger*, en lloch d'*esTRanger*.

[143] Nota (4) de l'original: Ja's sab que dins casi tot el territori català confonen en la pronunciació la *b* amb la *v*. Axí s'esplica aquexa variant.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Camps: Men.-Cat.-Mall.-Val.-Cast.-	Caselles: Cat.-Mall.
Coves: Cat–Mall.-Cast.	Canelles: Cat.-Val.
Casesnoues: Lleid.- Mall.-Val.-Cat.-Men.	Cortacans: Gir.-Mall.-Barc.-Lleid.
Calafell: Men.-Mall.-Barc.-Lleid.	Cabrer: Lleid.-Gir.-Mall.-Tarr.-Men.
Castelló: Tarr.-Lleid.-Mall.-Barc.-Val.-Gir.-Cast.	Calabuig: Gir.-Val.
Cardona: Lleid.-Tarr.-Men.-Eviss.-Mall.-Cast.-Val	Capellà: Gir.-Mall.-Cast.-Men.-Barc.-Val.
Coll: Tarr.-Men.-Mall.-Gir.	Carbonell: Tarr.-Gir.-Mall.-Cast.-Val.
Calvet: Val.-Men.-Eiviss.-Gir.-Cast.-Tarr.	Creus: Gir.-Mall.-Tarr.
Carceller: Tarrag.-Val	Castanyer: Gir.-Mall.-Val.-Men.
Colom: Val.-Cat.-Mall.-Cast.	Clar: Gir.-Mall.
Calafat: Men.-Alac.-Mall.	Ciurana: Lleyd.-Tarr.-*Mall.-Gir.-Val.-Cast.
Costa: Val.-Mall.-Eiviss.-Alac.-Cat.-Cast.	Campamar: Mall.-Gir.-Barc.
Caldés: Mall.-Val.	Colomar: Eiviss.-Mall.-Val.
Coca: Val.-Cat.-Mall.(s.)	Company: Mall.-Barc.-Tarr.-Val.
Cortès: Men.-Val.-Mall.-Barc.-Cast.	Casals: *Mall.-Barc.-Cast.
Canut: Val.-Ross.-Lleid.	Carles: *Mall.-Gir.-Men.
Crespí: Val.-Mall.	Capdevila: Cat.-Cast.
Canet: Men.-Val.-Mall.-Cast.-Tarr.	Català: Mall.-Cast.-Val.-Men.
Castanyer: Val.-Mall.-Cat.	Comte: Lleid.-Cast.
Cama: Val.-Mall.-Gir.	Curtoys: Cast.-Eiviss.
Cava: Val.-Cat.-Cast.	Canyelles: Mall.-Tarr.-Lleid.
Conca: Vall.-Mall.	Constantí: Mall.-Tarr.
Canals: Lleid.-Mall.-Val.-Gir.-Tarr.	Collell: Mall.-Tarr.-Barc.
Calvó: *Mall.-Cat.	Cabrera: Mall –Tarr.-Val.
Camós: *Mall.-Cat.	Claret: *Mall.-Cat.
Cantó: Mall.-Cat.-Alac.-Val.	Climent: *Mall.-Tarr.-Val.
Colomer: *Mall.-Cast.-Cat.-Val.	Ciuró: *Mall.-Tarr.-
Corbella: Mall.-Tarr.-Lleid.	Cros: *Mall.-Tarr.
Coch: *Mall.-Tarr.-Cast.	Claramunt: Cat.-Val.
Claver: Cat.-Val.	Camarasa: Val.-Cat.
	Cuart: Val.-Mall.(s.) [273]

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Cantarella: Val. Cantarell: Cat.	Cunill: Cat.-Mall. Conill: Cast.-Alac.-Gir.
Cànoves: Val.-*Mall.-Men. Càneves: Mall.	Cabanes: Lleid.-Cast. Cabana: Mall.(s)
Carrecet: Val. Carrexet. Mall.(s.)	Capó: Mall.-Lleid.-Men. Capons: Tarr.
Coromines: Gir.-Lleid. Colomina: Mall.-Val.	Copoví: Val. Pocoví:[144] Mall.
Cirerol: Lleid.-Barc. Cirerols: Mall. Sararols: Gir.	Cloquell: Mall.-Val. Cluquella: Gir.
Cerdà: Val.-Mall.-Cat. Sardà: Cast.-Cat.	Codina: Cat.-Val.-Cast.
Cruelles: Mall. Cruella: Cast.	Cervelló: Val.-Lleid.
Cifre: Mall.-Val.-Lleid. Xifre: Cat. Sifre: Cat.	Coma: Val. Comes: Cast.-Val.-Mall.-Barc.-Tarr.-Lleid.
Caxal: Cat. Quixal: Cast.	Cal·lar: Mall. Catllar: Lleid.
Castell: Lleid.-Tarr.-Mall.-Val.-Cast.-Men. Castells: Lleida.	Cabot: Mall.-Barc.
Caules: Mall.(s.)-Men. Caula: Gir.	Crucet: *Mall.-Gir.-Barc.
Clapés: Barc.-Gir. Des-Clapés: Mall.	Campins: Mall.-Men.
Cerdó: Mall. Sardó: Gir.	Cardell: Mall.-Men.
Catany: Mall. Cateny: Gir.	Caymari: Mall.-Men.
Combis: Mall. Gombis: Gir.	Cantallops: Mall.-Men.

[144] Nota (5) de l'original: Creym qu'aquexa forma no es més qu'una *metàtesi de CoPoví,* que'ns sembla la forma primitiva, y que, per la manera d'unir els dos elements de la paraula, té les seues similars en *CapUcorp* (possessió de Llucmajor-Mallorca) y qualque nom de lloch de la costa de Castelló de la Plana que recordam y no'ns lleu anarlo a precisar.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Cirer: Mall. Sirers: Gir.-Tarr.	Conesa: Mall.-Men.
Caxa: Mall.(s.) Caxes: Gir.	Cursach: Mall.-Men.
Corró: Mall. Corrons: Cat.	Deulofeu: *Mall.-Cat.
Casanya: Cat. Casanyes: Cat. Casany: Val.-Cast. Casanys: Val.-Lleid.	Domenech: Mall.-Cat.-Val.-Cast.
Deu: Gir.-Mall.	Dols: Mall.-Val.-Cast.-Tarr.
Delòs: Gir.-Mall.(s.)	Darder: Barc.-Mall.-Val.-Gir.
Damet: Mall.(s.) Dameta: Barc. Dameto: Mall.	Descals: Alac.-Gir.
Dolset: *Mall.-Tarr.-Lleid.	Delmau: Mall.-Cat.-Val.
Delhom: Gir.-Val.	Duran: Mall.-Gir.-Barc.
Dòria: Cat.-Val. [274]	

Despujols: Cat.-Men.	Feliu: Men.-Lleid.-Mall.-Val.-Tarr.-Cast
Ensenyat: Cat.-Mall.	Falcó: Cat.-Val.-Cast.-Men.
Eroles: Lleyd.-Cast.	Faus: Lleid.-Val.-Cast.
Esteva: Cast.-Lleid. Mall.-Val.-Gir.-Barc.	Furió: Val.-Mall.
Estela: Val.-Mall.-Gir.	Fígols: Cat.-Cast.
Escandell: Val.-Eiviss.	Ferreres: Cat.-Cast.-Val.
Esplugues: Val.-Mall.-Barc.-Tarr.	Fontanals: Val.-Cat.
Esquerrà: Mall.(s).-Gir.	Fontanet: Cat.-Cast.
Estrany: Gir.-Mall.	Fortuny: Val.-Barc.-Gir.-Mall.-Tarr.-Lleid.-Cast.-Men.
Espinosa: Mall.--Barc.-Cast.-Val.	Fontcuberta: *Mall.-Cat.
Escarrer: Mall.-Barc.-Cast.-Val.	Frígola: *Mall.-Cat.
Espinach: Tarr.-*Mall	Felip: Gir.-Mall.(s)-Cast.
Estruch: Barc.-Val.	Ferragut: Men.-Mall.-Gir.-Tarr.
Estrada: Cat.-Val. Estrades: Mall.	Forcada: Gir.-Cast.
Es-Cos: Gir.	Febrer: Mall.-Cast.-Men.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

D'es Cos: Mall.	
Escala: Barc. Escales: Mall.	Franch: Lleid.-Mall.-Cast.-Val.-Tarr.
Estrem: Tarr. Estrems: Cast.-Val.	Fons: Lleid.-Mall.-Cast.-Tarr.-Val.
Espases: Mall. Espasa: Tarr.-Lleid.-Alac.	Forns: Cat.-Cast.-*Mall.
Estada: Mall.-Lleid. Estades: Mall.	Fabregat: Cast;-Tarr.-Lleid.
Fabra: *Mall.-Cat.-Val.-Cast.	Frasquet: Mall.-Tarr.-Val.
Flar: *Mall.-Cat	Fita: Cat.-Val.
Flaquer: *Mall.-Cat	Fullana: Mall.-Val.-Men.
Folch: *Mall.-Cat.-Cast.	Forner: Val.-Gir.-Cast.-Tarr. Fornés: Mall.-Gir.-Lleid.
Ferrer: Men.-Mall.-Cat.-Val.-Eiviss.-Cast.	Femenies: Mall.-Men. Femenia: Val.-Cast.
Fuster: Mall.-Cat.-Val.-Cast.	Frexes: Cat.-*Mall. Flexes: Mall.
Ferrando: Cat.-Mall.-Cast.	Figuera: *Mall.-Cat.-Val. Figueres: Cat.-Mall.
Font: Cat.-Mall.-Val.-Cast.	Figuerola: Mall.-Cat. Figueroles: Cast.
Ferriol: Lleid.-Mall.-Val.-Val.-Gir.-Tarr.	Fonollar: Val.-Alac.-*Mall. Fenollar: Val.-Alac.
Flors: Cat.-Val.	Fabrega: Cat. Fàbregues: Mall.-Lleid.-Gir.-Cast.-Barc.-Men.
Frau: Val.-Mall.-Alac. [275]	

Fay: Val.-Mall. (s.)	Garí: Cast.-Mall.(s.)-Cat.-Men.
Falguera: Cat. Falaguera: [145]Val.	Galmés: Cast.-Mall.-Men.
Fillol: Ross.-Cat. Fiol: Mall.-Men.	Gaudi: Cast.-Tarr.

[145] Nota (6) de l'original: Es un cas com el de la nota 3.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Florit: Mall.(s.)-Men.	Gamundi.-Cast.-Mall.
Fortesa: Mall. Fortea:[146] Cast.	Gumbau: Cast.-Cat.
Foguet: Tarr. Fuguet: Men.-Eiviss.	Gay: Tarr.-Cas t.-Val.
Frontera: Men.-Mall.	Gaya: Lleid.-Cast.-Val.
Fluxà: Men.-Mall.	Garrit: Mall.(s.)-Tarr.
Gibert-Gisbert: *Mall.-Cat.-Val.	Garrell: Tarr.-*Mall.
Gomis: *Mall.-Cast.-Cat.	Gassó: Tarr.-*Mall.-Lleid.
Güell: *Mall.-Cat.	Genovart: Mall. Xenovart: Val.
Genestar: *Mall.-Cat.-Men.	Gramatxe: Val. Gramage: Cast. Gramatge: Val. Gramatxes: Barc.
Guardiola.- Cat.-Val.-Mall.-Cast.	Gomila: Mall.-Men. Gumilla: Val.
Guardia: Men.-Cat.	Ginart: Mall.-Gir.-Men. Guinart:[147] Tarr.
Gili: Mall.-Lleid.-Barc.-Men.	Garrigós: Val. Garrigosa: Mall.-Val.
Garriga: Men.-Lleid.-Tarr.-Mall.-Gir.	Gausach: Val.-Gir. Gousachs: Barc.
Garau: Barc.-Mall.	Gasull: Val.-Lleid.-Gir. Gasulla: Val.
Granell: Val.-Mall.-Cast.	Gilabert: *Mall.-Lleyd.-Val. Gelabert: Mall.-Gir.-Men.
Guimerà: Cast.-Cat..-*Mall.	Guillot: Mall.-Val.-Gir. Mont-guillot: Tarr.
Guayta: Cast.-Mall.(s.)	Galiana: *Mall.-Alac.-Tarr.-Val. Galià: Gir.
Gual: Cast.-Mall-.-Cat.-Val.	Gabaldà: Tarr.

[146] Nota (7) de l'original: Es un cas de la lley que retreym dins la nota 46 de la *taula 2a.*

[147] Nota (8) de l'original: Consideram el Ginart com una evolució del *GUinart*, perque la *g* paladial no es més qu'una evolució de la *g* guttural.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

	Gabaldans: Cast.
Gispert: Cast.-Val.-Barc.	Giralt: Cat. Xiralt: Val.
Grau: Val.-Cat.-Alac.	Girona: Cast.-*Mall.-Gir.-Tarr.-Barc. Xirona: Val.
Gayà: Val.-Mall.-Gir.	Guasch: Lleid.-Eiviss.-Tarr.-Barc.-Cast. Gasch: Cast.-Gir.
Goula: Val.-Cat.	Gallart: Mall.-Gir.-Val.-Lleid.
Guitart:*Mall.-Cat.-Val.-Men.	Gasparó: Mall.(s.)-Gir.
Galceràn: Mall.-Cat.	Gabarró: Gir.-Lleid.
Galí: *Mall.-Cat.-Cast.-Val.	Gros: Gir.-Mall.(s.)
Geronès: *Mall.-Gir.-Tarr.-Val.[276]	Genovès: Barc.-Val.-*Mall.

Huguet: Men.-Lleid.-Mall.-Cat.-Val.-Tarr.	Lloret: Cast.-Lleid.-Mall.-Val.
Iborra: Val.-Cat.	Llorens: Men.-Lleid.-Val.-Mall.-Barc.-Cast.
Isern: Lleid.-Tar.-Mall.-Gir.-Eiviss.-Val. Iern:[148] Eiviss.	Llinàs: Lleid.-Mall.-Gir.-Val.
Jofre: Mall.-Lleid.-Gir.	Llobera: Lleid.-Mall.-Val.- Men.
Jan: Mall.(s.).Gir.	Lluch: Men.-Lleid.-Mall.-Val.-Gir.-Mall.
Juan: Mall.-Gir.-Val.	Llobet: Tarr.-Lleid.-Mall.
Just: Mall.(s.) Xust: Cast –Val.	Llanes: Cat.-*Mall.-Cast.
Junoy: Barc. Xenoll:[149] Val.	Llavaneres: Cat.-*Mail.
Janer: Mall.-Cat. Jener: Cat. Gener: Val.-Lleid.-Gir. Giner: Cast.	Lluquí: *'Mall.-Eiviss.
Jaume: Mall.-Gir.-Cast.-Val. Xaume: Val.	Llarch: Mall.(s.)-Tarr.
Jornet: Cat. Xornet: Val.	Llaurador: *Mall.-Tarr.-Lleid.
Julià: Cat.-Mall.-Cast.	Llavaria: Cat.

[148] Nota (9) de l'original: Es un cas com el de la nota 7, anterior.
[149] Nota (10) de l'original: Per esplicar aquexa *variant,* veyau la nota 25 de la *taula* 1a.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Xulià: Val.	Lavaries:[150] Val.
Jordà: Mall.-Cast.-Cat.-Alac. Xordà: Val.	Lluí: Cat.-Val.
Jove: Cat. Jóver: *Mall.-Val.-Men. Xóver: Val.	Lladó: Mall.-Cast. Lledó: Vall-Cast. Llidó: Val.
Jordana: Lleyd.-Mall.(s.)	Llansa: *Mall. Llanses: Cat.
Laguarda: Val.	Llop: Lleid.-*Mall.-Cast.-Tarr. Llops: Val.
Lavèrnia: Cat.-Cast.	Llopart:[151] Cat.-Val. Lleopart: Cat.
Laborda: Cast.-Alac.	Llompart: Mall. Llombart: Val.-Cat.
Lapeyra: Val.-Tarr.	Llambí: Gir. Llambies: Mall.-Men. Lambies: Val.
Laporta: Cat.-Val.	Lleonart: Mall.(s.) Llonart:[152] Lieid.
Sa-porta. Cast.	Llach: Gir.-Cast.
Lafarga: Cast.-Lleid.	Llopis: Val.-Men.
Llofriu: Mall.-Men.	Llabrés: Malll.-Men.
Morató; *Mall,-Cat.-Val.[277]	Lliteres, Man.-Men.

Mates: Mall.-Cat.	Massot: Lleid.-Mall.-Gir.
Martí: Men.-Mall.-Cat.-Cast.-Val.	Moix: Lleid.-*Mall.-Tarr.
Mora: Cat.-Val.-Mall.-Men.	Martorell: Mall.-Cat.-Val.-Men.
Mas: Men.-Val.--Mall.-Cast.-Alac.	Massanet: Mall.-Gir.-Men.
Mateu: Cat.-Cast.-Mall.-Val.	Matamala: Cat. Matamales: Mall.
Miret: Cat.-Cast.-Mall.	Maymó: Mall.-Cat.-Caslt.

[150] Nota (11) de l'original: La forma valenciana ha conservada intacta la *l*, y la catalana l'ha *palatalisada*, l'ha feta *ll*.
[151] Nota (12) de l'original: *Llopart* es un cas de contracció de les dues vocals plegades de *LlEOpart*, molt frecuent dins la llengua en aplegarse dues vocals dins una paraula.
[152] Nota (13) de l'original: Veyau la nota anterior. [284]

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Monsó: Lleyd.-*Mall.-Val.-Cast.	Metge: Cat.-*Mall.
Monfort: Lleid.-Cast.	Minguella: Cat.-*Mall.
Miralles: Lleid.-Mall.-Cast.-Gir.-Barc.-Val.	Miquel: Cat.-Val.-Mall.
Miró: Lleid.-Tarr.-Mall.-Val.-Barc.-Cast.	Molins: Cat.-Val.-Cast.-*Mall.
Morell: Lleid.-Barc.-Mall.-Gir.-Tarr.-Val.	Moncada: Cat.-*Mall. Moncades: Men.
Montaner: Val.-Lleid.-Mall.-Gir.-Barc.-Tarr.	Montblanch: Val.-*Mall
Mir: Men.-Lleid.-Mall.-Barc.-Val.-Cast.	Mulet: Mall.-Cat.-Cast.-Val.
Marimón: Cat.-Mall.-Cast.	Mundina: *Mall.-Cast.
Mayans: Val.-Eiviss.-Men.	Meler: Lleid.-Mall.(s.)
Marsal: Gir.-Cast.-Mall.-Tarr.-Val.-Lleid.	Morro: Mall.-Cat.
Macip: Val.-Cast.-Mall.-Gir.-Barc.-Tarr.	Moret: Mall.(s.)-Cat.
Magraner: Val.-Mall.-Tarr.	Marquès: Men.-Mall.-Gir.-Cast.-Tarr.
Macià: Val.-Gir.-Tarr.-Mall.(s.)	Manera: Mall.-Gir.
Moleta: Val.-Mall.(s.)	Marcó: Mall.-Gir.-Tarr.
Marí: Val.-Eiviss.-Mall.-Barc.	March: -Mall.-Gir.-Cast.-Tarr.-Val.
Mercader: Val.-Cat.-Mall.	Maura: Mall.-Gir.
Marsà: *Mall.-Val.	Medina: Mall.-Gir.-Val.-Men.
Milà: Mall.-Cat.	Mascort: *Mall.-Gir,
Montoliu: Cast.-Cat.	Malferit: Mall.-Val.
Monrós: Lleid.-Val.-Gir.	Moreu: Mall.(s.)-Gir.
Mut: Mall.-Val.-Cast	Maneu: Mall.(s.)-Cast.
Messeguer: Cat.-Val.-*Mall.	Morera: Cat.-Men.-Cast.
Monroig: Mall.-Val.-Cast.	Martell: Tarr.-Cast.-Gir.
Monserrat: Cat.-Val.-Mall.-Cast.	Montagut: Tarr.-Val.
Moll: Men.-Val.-Mall.	Massó: Gir.-Barc.-*Mall.-Cast.
Millet: Cat.-Val.	Montornés: *Mall.-Tarr.
Mallol: Lleid.-Cast.-Val.-Barc. Mayol: Mall.-Barc.	Moranta: Mall. Morant: Val. [278]
Melià: Val.-Mall.-Men. Milià: *Mall.-Cast.	

Malondra: Mall. Malonda: Val.	Nin: Men.-Cat.
Moyà: Mall.-Cat.	Ninot: *Mall.-Cast.-Tarr.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Mollà: Val.-Cast.	
Mercer: Barc.-Tarr. Marcè: Mall.-Lleid.	Nebot: Barc.-Mall-Cast.-Tarr.
Mascaró: Mall.-Cat.-Men.-Cast. Mascarós: Val.-Alac.	Nogués: Mall.-Tarr.-Lleid.
Mesquida: Mall.-Val.-Men. Mesquita: Val.-Cast.	Niell: Mall.-Gir. Nielles: Cast.
Mestre: Mall.-Men. Mestres: Cat. Maestre:[153] Val.	Ors: Cat.-Val.
Molina: Val.-Cast.-Men. Molines: Mall.-Gir.	Oliver: Men.-Cat.-Val.-Mall.-Cast.
Monjo: Mall.-Men. Monxo: Val.	Omar: Mall.
Morelló. Val. Moreyó: Mall.(s.)	Oms: Mall.-Cast.-Lleid.-Ross.-Barc.
Manresa: Mall.-Lleid.	Olesa: Mall.-Tarr.
Moragues: Mall.-Lleid. Moragas: Tarr.	Oltra: Cat.-Val.
Mola: Mall.(s.)-Lleid.-Tarr. Moles: Cat.	Ortizà: Val. Artizà: Cat.
Mur: Tarr. D'es-Mur: *Mall.	Oller: Cat.-Mall. Ollés: Mall.
Massana: *Mall.-Lleid.	Oliva: *Mall.-Barc.-Gir. Olives: Cat.
Moner: Mall.-Gir. Monner: Barc.-Tarr.	Obrador: Mall.-Barc.-Tarr. Obradors: Cat.
Melis: Mall.-Men. Beni-meli: Alac. Vili-melis: Lleid.	Orlandi: Cast. Orlandis: Mall.
Malla: Gir. Maya*:* Mall.(s.)-Gir.	Oleu: cat. Oleo: Mall.-Men.
Morlà: Mall.-Men. Morlanes: Cat.	Oriola: Val.-Lleid.

[153] Nota (14) de l'original: Es el metex cas que'l de les dues notes anteriors.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Nadal: Men.-Mall.-Cat.-Cast.-Val.	Ortells: Val.-Barc.-Cast.
Noguera: Mall.-Val.-Cat.-Eiviss.	Orfila: Men. Puig-d'Orfila: Mall.
Negre: Mall.-Cast.-Cat.	Orell: Mall.-Men.
Nicolau: Mall.-Val.-Cat.-Cast.	Orpí: Men. Urpí: Tarr.
Pi: *Mall.-Cast.-Cat.	Puig: Men.-Mall.-Val.-Barc.-Cast.
Pou: Men.-Mall.-Val,-Cat.	Pons: Mall.-Cat.-Val.-Cast.-Men. [279]

Pallàs: Lleid.-Val.-*Mall	Pentinat: Gir.-Mall.(s.)
Palau: Lleid.-Tarr.-Eiviss-Val.-Barc.-Cast.	Porcar: Cast.-Tarr.
Pascuàl: Lleid.-Gir.-Mall.-Barc.-Cast.-Val.	Pamies: Mall.-Tarr.
Parra: Lleid.-Mall.(s)-Cast.-Val.	París: Mall.(s.)-Tarr.-Lleid.
Palou: Lleid.-Mall.-Gir.-Bar.	Poblet- Mall.-Tarr.
Picó: Mall.-Val.-Cast.-Gir.-Men.	Palmer: Mall.-Val.
Perpinyà: Mall.-Alac.-Val.-Cast.-Gir.	Pomar: Mall.-Val.-Men.
Pinyol: Cat.-Cast.	Pelegri: Mall.-Barc.-Val.-Lleid.
Pla: Cat.-Val.-*Mall.-Cast.	Porta: -Mall.-Val.-Cat. Portes: Eiviss.
Perelló: Lleid.-Val.-Mall.-Cast.-Tarr.-Men.	Pinya: Mall.-Cast. Sa-pinya: Val.
Pizà: Cat.-Mall.-Men.	Pujol: Eiviss.-Mall.-Cat.-Cat.-Men. Puxol: Val.
Puiggrós: Lleid.-Mall.-Barc.	Pujalt: Val. Pujal: Lleid.-Tarr. Pujals: Mall.
Poquet: Lleid.-Mall. Poch: *Mall.-Cast.	Pujades: Mall.-Cat. Puxades: Val.
Panadés: *Mall.-Cat.-Val.	Pallicer: Mall. Gir.-Men. Pellicer: Val.-Cat.-Cast.
Parera: Mall.-Cat.	Planell: Cast.-Tarr. Planells: Mall.-Eiviss.-Gir.
Parets: Mall.-Val.	Piera: Val.-Cast.-Cat. Pieres: Mall.
Pastor: Mall.-Val.-Cat.	Plana: Tarr.-Val.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

	Planes: Mall.-Val.-Lleid.-Barc.
Payrí: *Mall.-Tarr.	Pachs: *Mall. Es-pachs: Lleid.
Pol: Mall.-Cat.	Parellada: Cat. Pareyada: *Mall.
Petit: *Mall.-Barc.-Cast.	Portal: *Mall. Portals: Cat.
Picart: *Mall.-Cast.	Pitarch: Cat.-Val.-Cast.
Pijoan: *Mall.-Cat.	Pagès: Cat.-Cast.-*Mall. Paxés: Val.
Piquer: *Mall.-Cat.-Val.	Paul: Val. Pauls: Lleid.
Piris: *Mall.-Cat.-Val.-Men.	Peyró: Lleid.-Gir.-Mall.-Cast. Peydró: Barc.
Plegamans: *Mall.-Cat.	Prexana: *Mall. Préxens: Lleid.
Ponset: Mall.-Cat.	Paler: Mall.(s.)
Pont: Mall.-Val.-Lleid.	Pallarés: Val.-Cat.
Portelles: *Mall. Portella: Men.	Prim: Gir.-Mall.(s).-Tarr.
Parreta: Cast.-Mall.(s.)	Perdigó: Gir..-Mall.-Val. [280]

Prat: Cat.-Val.-Cast. Prats: Eviss.-Lleid.-Cast.-Mall.-Val.-Tarr.	Roma: Mall.(s.)-Gir.-Lleid.
Planiol: Gir.-Mall.	Ramis: Mall.-Gir.-Eiviss.-Men.
Querol: Val.-Lleid.-Tarr.-Cast.-Mall.	Reynés: Mall.-Gir.
Quintana: Mall.-Cat.-Men.	Reyó: Mall.-Gir.
Queralt: Tarr. Queral: Cast.	Rabassa: Mall.-Gir.-Lleid.
Quer: Gir. Quers: Mall.	Rossich: Mall.-Barc.-Tarr.-Lleid.
Quetgles: Mall.-Men.	Ribera: Mall.-Barc.-Val.
Rossinyol: Mall.-Cat.	Rubí: Mall.-Cast.
Roig: Eiviss.-Cat.-Val.-Mall.-Cast.-Tarr.	Ricart: Cat.-Cast.
Rovira: Tarr.-Cast.-Lleid.-Val.-Bal.-Gir.-Barc.	Rocafort: Cat.-Cast.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Riera: Gir.-Barc.-Men.-Mall.-Eiviss.-Val.-Lleid.	Ramó: Mall.-Cast.-Tarr.-Eiviss.
Roca: Barc.-Mall.-Val.-Cast.-Tarr.	Requessens: *Mall.-Tarr.-Lleid.
Romaní: Val.-Cat.	Revull: Mall.(s.)-Tarr. Reull:[154] Cat.-Cast. Rull:[155] Cat.
Rosselló: Men.-Val.-Mall.-Eiviss.-Cat.-Cast.	Roser: *Mall.-Val.
Rexach: Val.-Mall.-Cat.	Roses: Mall.-Val.
Ripoll: Val.-Mall-Cat.	Rodón: Cat. Redó: Val.-Cast.
Ricart: Cat.-Val.	Riu-sech: Mall. Ri-sech: Cat.
Reig: Cat.-Val.	Rius: Lleid.-Mall.-Gir.-Tarr. Riu: Lleid.
Ravell: *Mall.-Gir.-Tarr.	Rotger: Mall.-Men. Roger: Cat. Roiger: Lleid.-Tarr. Rotxer: Val.
Romeu: Mall.-Val.-Cast.-Tarr.-Lleid.	Riba: Cat. Ribes: Eiviss.-Mall.-Val.-Cat.-Men.
Riquer: Mall.-Eiviss.-Gir.-Tarr	Rul·làn: Mall. Rutllàn: Gir.-Barc. Rotllàn: Gir.
Riudavets:[156] Mall.-Men.	Robert: Cat.-Cast. Rubert: Mall.
Rodes: *Mall.-Val.	Reure: Mall.-Men. Roure: Cat.
Romaguera: Mall.-Cat.	Remus: Gir. Remos: Mall.(s)
Ros: Mall.-Gir.-Cast.-Val.	Rocamora: Lieid.-Alac.

[154] Nota (16) de l'original: En haverhi dues vocals plegades dins una paraula, ben sovint s'hi encletxa una *v*; per això de *REUll* sortí *ReVull.*
[155] Nota (17) de l'original: Veyau la nota 12.
[156] Nota (15) de l'original: *No* es dubtós que aquest *nom* es vengut de la regió pirenenca, aont se crien *avets.* A Menorca no s'en hi fan d'aqueys arbres ni menys hi ha rius. Per això creym el *Riu d'avets* d'importació catalana.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Rossell: *Mall.-Cat.-Val.	Reus: Mall.-Lleid.-Gir.
Ribot: Men.-Mall.-Barc.-Lleid.	Riutort: Barc.-Mall-Eiviss.
Rich: Mall.(s)-Gir. [281]	

Reguer: Mall.-Barc.-Gir.	Salort: Men.-Gir.
Ridaura: Val.-Gir.	Sastre: Mall.Gir.-Val.-Men.
Rey: Mall.-Eiviss.-Cat.	Solanich: Gir.-Val.
Rexach: Mall.-Men.	Suau: Gir.-Mall-Tarr.-Lleid.
Serradell: *Mall.-Cat.	Socies: Mall.-Tarr.
Serra: Eiviss.-Mall.-Cat.-Cast.-Val.	Sa-font: Barc.-Cast.
Segura: Mall.-Cat.-Alac.-Cast.-Val.-Men.	Sirvent: Gir.-Cast.
Sagarra: Lleid.-Val.-Cast.-Alac.	Sugranyes: Cast.-Tarr.
Sunyer: Lleid.-Mall.-Cast.	Salvador: Tarr.-*Mall.
Salvà: Mall.-Val.-Cat.-Cast.-Alac.	Solà: *Mall.-Cat.-Alac.-Cast.-Lleid.
Soler: Alac.-Mall.-Cast.-Cat.-Val.	Sorell: *Mall.-Val.
Solsona: Cast.-Cat.-*Mall.	Sagristà: Mall.-Tarr.-Gir.
Saura: Lleid.-Cast.-Mall.-Men.-Gir.-Val.	Serrat: Cat.-Val.
Simó: Alac.-Cast.-Mall.-Cat.-Val.-Men.	Satorres: Tarr.-Val.
Sans: Men.-Cast.-Mall.-Cat.-Val.	Salom: Val.-Mall.-Gir.-Men.
Subirà: Val.-Cat.	Servera: Mall.-Men. Cervera: Val.-Cast.
Salella: Val.-Gir.	Surribes: Cat. Sorribes: Val.-Cast.
Sagrera: Val.-Mall.-Cat.	Savall: Alac. Savalls: Cat.
Soldevila: Val.-Cat.-*Mall.-Cast.	Sendra: Mall.-Cat.-Val. Sendre: Val.-Cat. Cendra: Gir.
Santandreu: Val.-Mall.-Barc.	Sant-Pere: Val.*Mall.-Lleid. Samper: Cat.-Mlall.-Val.
Saguer: *Mall.-Cat.-Cast.	Sanutge:.*Mall. Sanaüja:[157] Cast.
Samà: *Mall.-Cat.	Socarrat: Cat. Sacorrat: *Mall.

[157] Nota (18) de l'original: Es un cas com el de la nota 12.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Santa Creu: .*Mall.-Cat.	Samsó: Gir. Sansó: Mall.
Sant-Joan: *Mall.-Cast,	Serena: Val.-Mall.(s)
Saurí: *Mall.-Gir.-Barc.-Val.	Sallent: Barc.-Men. Sallents. Val.
Saurina: *Mall.-Cat.-Val.-Men.	Sant-Martí: *Mall.-Lleid.
Sobirachs: Mall.-Cat.-Cast.	Sebastià: Barc.-Val.
Sitjar: Mall.-Cat.	Sabartés: Cast.-Ross.
Sureda: Gir.-Mall.-Men.	Sort: *Mall. Sorts: Gir.
Salomó: Gir.-Mall.(s.)	Sbert: .Mall.-Men.
Sampol: Gir.-Mall.(s.)	Sala: Eiviss.-Val. Sales: Mall.-Cat.-Men.-Cast.-Val.
Sabater: Gir.-Mall.-Barc.-Men. [282]	Seguí: Men.-Mall.-Gir.-Val.-Alac.

Sintes: Men.-Eiviss.	Triay: Mall.-Men.
Solivelles: Men.-Mall.	Torres: Cat.-Val,-Men.-Mall.-Eiviss.
Tortosa: Val.-Alac.	Vidal: Men.-Alac.-Mall.-Cat.-Ross.-Cast.-Val.
Torró: Val.-Cat.-Alac.	Valls: Men.-Alac.-Mall.-cat.-Val.-Cast.
Tell: Val.-Cat.	Vilanova: Lleid.-Mall.-Val.-Gir.
Tous: Val.-Cast.-Mall.-Tarr.	Vinyais: Cast.-Tarr.
Terrassa: Val.-Cast.-Mall.-Men.	Valentí: Cat.-Mall.-Cast.
Terrades: Val.-Mall.-Cat.-Cast.	Valent: Gir.-Mall.-Cast.
Tarragó: Cast.-Gir.-Lleid.	Vallès: Cat.-Mall.-Cast.-Val.
Tarragona: Alac.-Lleid.	Vila: Men.-Alac.-Mall.-Val.-Cat.-Cast.
Tàrrega: Val.-*Mall.-Cast.	Verdaguer: Cat.-Val.-Cast.
Teulada: Val.-*Mall.	Vives: Men.-Cat.-Val.-Mall.-Cast.
Térmens: Lleid.-*Mall.-Tarr.	Vilaplana: Alac.-*Mall.-Cast.-Val.
Talents: *Mall.-Val.	Vila-seca: Cat.-Eiviss.
Tió: *Mall.-Cat.	Vaquer: Val.-Mall.-Gir.-Cast.-Tarr.
Togores: Mall.-Cat.	Vingut: Eiviss.-Alac.-Gir.
Torrents: Men.-Mall.-Cast.-Barc.-Val.-Gir. Torrent: Men.-Gir.-Val.-Lleid.	Ventura: Tarr.-Cast.
Terrés: Mall.-Cat.	Vadó: Mall.(s.)-Gir.
Tries: Mall.-Cat.	Vallespir: Mall.-Tarr.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Tauler: Mall.-Cat.	Vallet: Val.-Barc.
Tomàs: Val.-Lleid.-Mall.-Gir.-Barc.-Cast.-Tarr.	Vicent: Val.-Cast.
Trobat: *Mall.-Gir.	Vicens: Cat.-Mall.
Triàn: Cast.-Mall.	Verger: Mall.-Men.
Tallada: Tarr. Tallades- Mall.	Vergers: Cat.
Turell: Cat.-Val.	Verxer: Val.
Torrella: Mall.-Cast. Torrelles: Ross.-Lleid.	Vendrell: Cat.-Val.
Torruella: Val.-Cat. Torroella:[158] Cat.	Vanrell: Mall.
Trullol: Cat. Truyol: Mall.	Verdera: Mall.
Tolrà: Mall.-Men. Toldrà:[159] Lleyd. Torlà: Cast.	Bardera:[160] Gir.
Tur:[161] Eivis.	Val·lori: Mall. Batllori: Cat.
Tor: Barc.-Gir.-Cast.	Verd: Mall.-Gir.-Barc.
	Vilallonga: Gir. [283] Villalonga: Mall.-Cast.-Men.

Vedell: Mall.-Men. Bedell: Barc.-Tarr.	Veyn [sic]: Mall. Venys: Men.
Verdú: Val.-Lleid.	Xemena: Cat.-Mall.
Vilagrassa: Lleid.-Val.	Ximenis: Cat. Ximelis: Mall.

[158] Nota (19) de l'original: *TorrElla* es sortit de *TOrrUElla*, y aquesta, de *TurriCElla*, per lo que deym dins la nota 12.
[159] Nota (20) de l'original: Es un cas d'ingerència d'una *d* entre una *u* y una *r*, medials, com *VeNDRell, MaNResa, teNDRe*, etc.
[160] Nota (22) de l'original: *Aquest sobrenom* mallorquí, com tots els altres que posam, no es dubtós que son *llinatges* que, per falta de sucessió masculina, se son arribats a perdre a Mallorca com a tals *llinatges*, conservantse com a *sobrenoms,* y a Catalunya han seguit com a *llinatges.*
[161] Nota (21) de l'original: Creym qu'aquexa forma es una metàtesi de la *r* amb la *l*, passant aquella devant aquexa.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

****

[285]

Apendich a la Taula 1a (285-286)

A les Balears y Reyne de València	A CATALUNYA		
	Noms de lloch		
Llinatges	Variants	Calificació	Província
Amer		vila	Girona
Albi-Albis		vila	Lleida
Albinyana		vila	Tarragona
Alcover		vila	Tarragona
Ascó		vila	Tarragona
Bisbal	La Bisbal	vila	Girona
Bruch		vila	Barcelona
Boxadors		vila	Barcelona
Badaló	Badalona	vila	Barcelona
Banyuls		vila	Rosselló
Blanes		vila	Girona
Borredà		vila	Barcelona
Bolós	Boló	vila	Rosselló
Bas		vila	Girona
Biosca		vila	Lleida
Conesa *		vila	Tarragona
Castell		vila	Conflent
Capcir		comarca	Departament Pirineus Orientals
Cànoves *		vila	Barcelona
Calp	Mont-Calp	Llogaret.-Canet d'Adri	Girona
Castellar	Castellar de N'Hug	vila	Barcelona
Campaner		n. de carrer-Begas	Barcelona
Espinach *		n. de ll.-El Bruc	Barcelona
Fons		vila	Osca
Fenollosa	Fonollosa	vila	Barcelona
Fay	Sant Miquel del Fay	vila	Barcelona
Garriga	La Garriga	vila	Barcelona
Gelabert-Gilavert	El Gelabert	masia	Barcelona
Gumila-Gumilla	La Gumila	llogaret	Tarragona [286]
Girona-Xirona	Girona	ciutat	Girona
Igualada		vila	Barcelona
Iborra		vila	Lleida
Llobregat		riu	Barcelona

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Monsoriu	Monsoliu	llogaret	Girona
Monrós		llogaret	Lleida
Marsà		vila	Tarragona
Martorell		vila	Barcelona
Madremany	Madramanya	vila	Girona
Mascaró-Mascarós	Can Mascaró	n. de ll.-Orsavinyà	Barcelona
Mulet	Masia de Mulet	n. de ll.	Tarragona
Maneu	Mont-Maneu	vila	Barcelona
Marsal	Mas Marsal	n. de ll.-Molló	Girona
Montblanc		vila	Tarragona
Oller	Ollers	llogaret-Vilademuls	Girona
Pomar		vila	Lleida
Palomar	Sant Andreu de Palomar	vila	Barcelona
Parra	can Parra	n. de ll.	Barcelona
Panadés		comarca	Barcelona
Pinya-Sa Pinya	La Pinya	vila	Girona
Paul	Pauls	llogaret	Lleida
Ridaura		vila	Girona
Requessens		castell	Girona
Rodes	Sant Pere de Rodes	abadia	Girona
Ros	Can Ros	n. de ll.	Barcelona
Sanaüja		vila	Lleida
Socies	Can Socies	masia-Vendrell	Tarragona
Salom	Molí de Salom	n. de ll.-Sant Climent Sescebes	Girona
Sarrià		vila	Barcelona
Tallada-Tallades	La Tallada	vila	Girona
Vilagrassa		vila	Lleida
Verger-Verxer	Vergers	vila	Girona
Vernet			Vallespir-França
Rotger-Rotxer	Cortal Roger	n. de ll.	Lleida

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

[287]

Apendich a la taula 2a (285-286)

A les Balears y Reyne de València				A Catalunya o altres bandes			
Noms	Calificació	Vila	Província	Noms	Calificació	Vila	Província
Alcoletxe	vila		Alacant	Alcoletje	vila		Lleida
Adell	n. de carrer	Albalat	València	Adell	llinatge		Tarragona
Brun (So'n)	llocarró	Manacor	Mallorca	Brun	llinatge		Castelló
Ben-amer	llogaret	Muro	Alacant	Amer	vila		Girona
Casals	n. de ll.	Beniardà	València	Casals	llinatge		Catalunya
Calonge	llogaret	Santanyí	Mallorca	Calonge	llinatge-Berga		Barcelona
Falset	n. de ll.	Callosa d'en Sarrià	Alacant	Falset	vila		Tarragona
Frexinal	n. de carrer	Borriol	Castelló	Freginals	llinatge		Catalunya
Fornells	llogaret		Menorca	Fornells	llinatge-Berga		Barcelona
Iborra	r. de C.	Benilloba	Alacant	Iborra	vila		Lleida
Jaques (So'n)	possess.	St. Llorens	Mallorca	Jaques	llinatge		Catalunya
Saures	n. de ll.	Dolores	Alacant	So'n Saura	possess.	Ciuta-della	Menorca
Sirvent	n. de ll.		Alacant	Sirvent	llinatge		Girona
Sitxar	n. de plassa	Cabanes	Castelló	Sitjar	n. de ll.		Girona
Seuva	vila	Mallorca	Castelló	Seuva	llinatge-Berga		Barcelona
Terrades	possess.	Sta. Maria		Terrades	vila		Girona

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

[288]

L'Obra del Congrés de la llengua catalana (288-302)

Ja'ns ho esperàvem qu'aniria en popa, pero no hu crèyem que hi anàs tant. Es Deu que hu ha beneit. Anam a donarne conte: y, per procedir ordenadament, ho dividirem en diferents paragrafs.

§ I
La prensa catalanista

La prensa catalanista ha acullida l'idea amb viu entusiasme, y hi ha dedicat un bell enfilall d'articles, qu'agraim de tot cor. Molt ens agradaria transcriurelos tots per que les poguessen ensaborir els nostres amichs y fregarlos p'el nas a n-els frets y escèptichs que es figuren qu'aquexes curolles nostres no troben eco en lloch perque no'n troben gens dins llurs ànimes xorques. No'ls-e transcrivim perque mos omplirien massa planes del *Bolletí*, que es millor omplirles d'altres coses qu'encara fan més p'el cas. Lo que feym es presentarne una relació ben espinzellada per que axí meteix s'en puguen fer una mica de càrrech els lectors.

Ademés de lo que digueren del Congrés ja tot d'una *El Pla de Bages* de Manresa, *El Diario de Menorca* y *La Almudaina* de Palma, *La Bona Causa d'Inca, Lo Camp de Tarragona, La Devantera* de Barcelona y *La Veu de la Comarca* de Tortosa, —vetassí quins son que n'han parlat de llavó ensà:

LLAVOR, *setmanari de Sant Feliu de Guíxols:* Dia 25 de febrer anuncia la idea del *Congrés,* y promet parlarme [sic] d'aprop. Cumplex la promesa dia 18 y 25 de mars y 1 d'abril dedicanthi tres articles, obra de N'Agustí Cases, que clama elocuentment per la necessitat d'emprendre la depuració completa de la nostra llengua; diu qu'el Congrès no pot esser més oportú; fa avengudes reflecsions

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

sobre'ls *temes* proposats*;* y n'indica d'altres que's porien tractar. En Cases se demostra prou entès en questions gramaticals, y observa feelment les regles de sintacsis que proclamam y defensam dins *Questions* contra En Menéndez Pidal, y diu ben clar y llampant que tals regles no son mortes dins Catalunya, sino ignorades de molts d'escritors, pero guardades la major part d'elles amb més o menys regularidat per la gent sensa lletres y més sustreta a l'influència castellana. [289]

LA COMARCA DE LLEIDA, *setmanari d'aquexa ciutat*: Dia 25 de febrer inserta la *Circular* que passàrem sobre'l *Congrés* juntament amb los *temes* proposats; y dia 11 de mars el director del periòdich, el bon amich En M. Roger de Llúria, ens endressa una *carta uberta* aont accepta amb entusiasme l'idea del *Congrès*, y oferex tota la cooperació de *La Comarca* y sos amichs, y proposa que'ls congressistes s'obliguen a parlar y escriure lo català en totes llurs relacions amistoses, comercials, etc. mentres aquell a n-e qui's dirigisquen, parli la nostra llengua. El tema se sometrà a la *comissió tècnica,* y veurem quin serà'l dictamen.

LA DEVANTERA, *quinzenari de Barcelona*: Publica dia 28 de febrer un article d'En Bonaventura Riera, calent y raonat, que fa notar que la llengua es l'ànima y la base de totes les reivindicacions catalanes; que, si encara conservam la nostra personalidat com a poble, ho devem a la llengua; y que per axò la depuració y enaltiment de la llengua es per nosaltres lo capital, lo caporal; y que per lo metex tots els qui estimen Catalunya, tots els qui volen la conservació de la nostra rassa y de la nostra personalidat tots els qui volen que visca la nostra llengua, han de fer costat a *l'obra del Congrés* en tot lo que puguen y fins allà ont puguen.

LO GERONES, *periòdich catalanista de Girona:* Dia 4 de mars inserta la nostra *Circular* sobre'l *Congrés* y els *temes* proposats «aplaudint de tot cor la idea» y escitant els seus lectors a prendrehi part.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

LA VEU DE LA COMARCA, *setmanari de Tortosa:* Dia 4 de mars inserta la referida *Circular* y els *temes* que l'acompanyen, y dia 19 del metex més hi consagra un article, ple de foch y entusiasme per la depuració y enaltiment de la llengua, escitant tots els amichs de la regió tortosina a prendre part a n-el *Congrés,* y diu que'l troba oportuníssim, y confia de que tendrà uns grans resultats, y els *temes* li semblen escaygudíssims y de gran empenta. —Dia 22 d'abril publica un nou article d'*En Jordi Jordà* insistint en la oportunidat y necessitat del *Congrés,* y de que tots els qui estimen la llengua nostra, hi traballin amb totes llurs forses; y proposa que la prensa catalanista «se comprometa a posar en pràctica les decisions del Congrès», y que's publiquin les sessions; y axí els «qui per ignorància cometen moltes faltes en l'escritura catalana, tendrien aont aprendre per anarse esmenant.». —Dia 29 del metex abril y bax de les inicials S. C. posa un altre article *Parlem de llengua catalana* aont retreu de bell nou per incidència el *Congrès.* Com s'ocupa principalment(e) de l'*obra del diccionari,* en donam conte dins la secció corresponent. [290]

REVISTA POPULAR, el famós *setmanari de* Barcelona. Dia 23 de febrer dona conte de la nostra *Circular* sobre el *Congrès,* copiantne un tros, y acaba de dient: «Nos parece muy bien, y recomendamos la tarea á todos los amantes de nuestro idioma y literatura regionales.»

LA COSTA DE LLEVANT, *revista setmanal de* Canet *de Mar:* Dia 4 de mars inserta la nostra *Circular* y els *temes,* y afegex: «Molt bé, y esperem d'aquexa asamblea una depuració del idioma, que prou falta fa y qu'es més urgent cada dia».

Lo ROSSINYOL, *setmanari de Badalona:* El metex dia 4 de mars diu qu'ha rebuda la nostra *Circular* y posa'ls *temes pro*posats y afitg: «Agrahim al docte filolech mallorquí tan atenta invitació y de bon grat ens adherim a la idea que'ns complavém en fer conéixer a nostres llegidors interessantlos per que vullan aportar son generós concurs a la realización de tan bell y oportú pensament».

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

LO CAMP DE TARRAGONA, *setmanari*: Dia 4 de mars posa un article fent un viu elogi de les nostres campanyes en defensa de la llengua y sobre tot d'aquesta del *Congrés,* que considera oportuníssim y cridat a donar grans resultats. Per això escita tots el amichs de la regió tarragonina a que hi prenguen part y hi fassen tot el costat que puguen. Diu que per tocar amb les mans el matj qu'ha fet l'influència forastera dins la llengua catalana y especialment dins la sintacsis, no hi ha més que comparar el català dels nostres clàssichs amb el qu'ara's parla per casi tot arreu.

El PLA DE BAGES, *diari de Manresa:* Dia 21 de mars torna fer una crida a favor del *Congrès,* donant conte de les passes que va fent la seua organisació.

LA VEU DE CATALUNYA: La germana major de la prensa catalanista dia 23 de mars dedicà a *l'obra del Congrés* lo següent article:

Pròxim Congrés de la llengua catalana

«L'incansable apóstol de la llengua catalana, mossen Antoni M. Alcover, no para may. Entre conferencias, butlletins, diccionari y constant peregrinatge per las terras catalanes, està fent una obra inmensa, que serà de fruits fecondíssims.

Recordaràn nostres lectors que, en una conferéncia que va donar el sabi canonge mallorquí al «Ateneu Barcelonés» ja fa més d'un any, proposa la purificació de la sintaxis catalana, ànima del idioma y actualment semibarbarisada per l'influencia [291] castellana y també francesa. Pero mossen Alcover, que és home pràctich y incansable, no s'acontenta ab llensar ideas, sino que no descansa fins a encarnar en la realitat els grans projectes. Aixis es que ha vingut treballant pera posar els fonaments del Congrés, y casi acabats ja, nostres lectors pogueren veure en aquestas mateixas planas els vinticinch

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

temas a discutir que ha redactat el nostre ilustre amich y incansable iniciador.

Com se veu per la sola lectura d'aquests importantíssims temas, el Congrés s'ocuparà no solament de la nostra falsificada sintaxis, sino també d'alguns temas generals en filología, d'altres d'interés patriótich y altres, finalment, d'assumpto morfològich o fonétich. De manera que serà, més que un Congrés de sintaxis, un Congrés de llengua catalana, a petició del doctor Rubió y Lluch, un dels principals organisadors del Congrés.

El Congrés de la llengua catalana va sent organisat ja fà temps per una comissió de entesos y sobre tot per l'activíssim iniciador; els treballs avensan y prompte se sabran novas definitivas sobre sa organisació, temps, lloch, etc.

La trascendencia d'aquet Congrés no hem de remarcarla: està patenta. Peró sos fruits capdalts seràn tres: el major espandiment y glorificació de la nostra llengua, que afirmarà una vegada més la seva existencia ufanosa y s'escamparà més y mès pel nostre poble y entre'ls entesos extrangers; la purificació y netedat del nostre parlar, que afirmarà més y més la seva personalitat privada devant dels altres idiomas; y la reconstitució filológica de la nostra nacionalitat, puig unirà en un punt concret y tan fonamental als germans de tots els indrets de llengua catalana, desde Elx fins a Perpinyà, desde Montsó fins a Alger.

Dever elemental és de tot bon català contribuir ab totas sas forsas al major éxit de aquet congrés nacional, secundant al apóstol infatigable de la llengua catalana».

CATALUNYA, *revista quinzenal de Barcelona.* Dia 15 de mars insertà'ls *temes* proposats p'el *Congrés,* adherintse a l'idea.

LA VEU DE L'AMPURDÀ, *setmanari de Figueres.* Dia 6 d'abril dona conte del *Congrés* en projecte, alegrantse ferm de que's fassa y de que vaja en popa, com una cosa utilíssima sobre tot per la nostra

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

sintacsis; y escita la gent a prendrehi part y a fermos costat de bon de veres.

LA CONCA DE BARBARÀ, *setmanari de Montblanc.* Dia 29 d'abril, bax del titol d'*Obra patriòtica,* proclama la gran oportunidat del Congrés, insistint en que la llengua en [sic] la base de la nostra nacionalidat y que'ls bons fills de la Pàtria han de posar [292] en la defensa, depuració y enaltiment de la llengua totes llurs energies. Diu que'l *Congrés* «es d'una importància capitalíssima», y que «serà una manifestació la més palesa fins ara de la potencialidat del renaixament literari català», y que «tots, com a bons catalans, hi devem cooperar a mida de les nostres forses... »

EL POBLE CATALÀ, *setmanari de Barcelona:* Dia 18 de mars y dia 15 d'abril digué qualque cosa del *Congrés* alabantlo com obra patriòtica.

DER TAG, *diari il·lustrat de Berlín*: Dia 25 de mars s'ocupà *del Congrés* dientne lo que veuràn els nostres lectors bax del títol de *Ein katalanischer Sprachkongress* que traduim a la lletra, y posam per via de nota el test original per més*… claredat:*[162]

---

[162] Nota (1) de l'original: EIN KATALANISCHER SPRACHKONGRESS. —Ein ganz eigenartiger Kongress, der allgemeine Beachtung verdient, soll im nächsten Iahre in der spanischen Provinz Katalonien stattfinden. Wie aus Palma (Mallorka) geschrieben wird, haben sich die literarischen Grössen der Balearen und des katalanischen Festlandes unter der Führung von Antoni Alcover vereinigt, um einen *Congrés de la llengua catalana,* einen katalanischen Sprachkongress, abzuhalten, der durchaus wissenschaftlich gehalten sein soll, und dessen Hauptzweck sein soll, die Einheit der katalanischen Sprache, ihren schriftsprachlichen Charakter und wichtige Einzelheiten ihres grammatischen Aufbaus festzulegen. In letzter Linie richtet dieser Kongress natürlich seine Spitze gegen das kastiliertum. Wie die aufregenden Ereignisse der letzten Iahre, die Studentenunruhen in Barcelona und Valencia lehrten, wird das östliche Spanien von einer intellektuell und materiell hoch über dem heutigen zentralspanischen Hidalgotum stehenden Bevölkerung bewohnt, den Katalanen, die keineswegs geneigt sind, ihre schon im Mittelalter als vollgültige Schriftsprache benutzte und durch eine Restaurationsbewegung im 19 Jahrhundert wider zu hoher Blüte gelangte *Llengua Catalana* der fanatisch zentralisierenden und Kulturunterdrückenden heutigen Regierung zum Opfer zu bringen. Eine fieberhafte Publikationstätigkeit in den letzten Jahrzehnten, an der eine grosse Reihe von katalanischen Gelehrten und Dichtern sich beteiligte, und der es unter anderem gelang, dem Katalanischen als Sprache der dort gepflegten Wissenschaft, der lebhaften barcelonischen Industrie und des Handels bis zu einem gewissen Grade Eingang zu verschaffen, ging diesem Kongress voraus; die günstigen Auspizien, unter denen er ins Leben gerufen wird, lassen, erwarten, dass

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Un Congrés de llengua catalana

«Un congrés ben especial, que merex general atenció, tendrà lloch l'any vinent a la regió espanyola de Catalunya. Com mos ho escriuen de Palma (Mallorca), els primers literats de les [293] Balears y del continent català se son aplegats bax de la direcció de Moss. Antoni Alcover per celebrar un *congrés de la llengua catalana,* que ha de ferse ben científicament, y el seu objecte capital ha d'esser afirmar l'unidat de la llengua catalana, el seu caràcter de llengua escrita y la notable especialidat de la seua estructura gramatical. Amb retxes ben espressives indica aquest Congrés la seua punta contra'l castellanisme. Com els fets sorollosos succeits aqueys derrers anys y els avalots dels estudiants de Barcelona y València ho fereu [sic] veure, l'Espanya oriental l'habita una gent que intel·lectual y materialment està molt part demunt la moderna *hidalguia de* l'Espanya central. Aquesta gent son els catalans, que no's senten gens disposts a sacrificar a n-el règim actual, fanàticament centralisador y opressor de la cultu*ra,* llur *llengua catalana*, aprofitada ja en l'Edat Mitja com a llengua escrita de gran valor y que a n-el sitgle denou per via d'un moviment de restauració ha assolida novament una esplèndida florensa. Ha precedit a n-aquest Congrés una febrosenca insistència en publicar durant els derrers deu anys, de la qual han participat una partida grossa de sabis y poetes catalans: amb lo qual ha succeit, entre altres coses, que'l català fins a un cert punt es entrat a esser la llengua de la ciència, allà conrada y encobeida, y de la indústria y del comerç, tan polents y vitenchs, de Barcelona. Els favorables auspicis bax dels quals es convocat dit Congrés, fan creure que li sortirà bé axò de procurar a la llengua

---

es ihm gelingen wird, dem Katalanischen den Rang einer neuen europäischen Kultursprache zu verschaffen. —Dr. Schädel (Halle a. S.)

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

catalana la categoria d'una nova llengua culta europea. —Dr. Schädel.»

§ 2

Carta y projectes del Dr. Schädel. —Reunions a Palma y a Barcelona.

La *Circular* sobre'l *Congrés* l'enviàrem tot d'una a n-el Dr. Bernhard Schädel, el benvolgut professor de filologia romànica de l'Universidat de Halle; y amb data de dia 22 de mars ens contesta amb una carta de sis planes grosses y tres cèdules que l'acompanyen, tot referent a la llengua catalana y a l'*Obra del Congrés.* La carta es afectuosíssima, y versa sobre la necessitat d'emprendre l'estudi de la llengua catalana segons el mètode de la filologia novíssima, axò es, escorcollarla y estudiarla dins els arxius y per totes les comarques y recons aont la parlen, prenintla directament de la boca dels qui la parlen, sorprenentla, com aquell qui diu, a n-el moment de brollar del cor, transcrivint tots els seus sons amb tota la fidelidat y eczactitut possibles. Quant estiga fet aquest estudi, llavò's poràn resoldre [294] la partida de questions que suposen els *temes* del *Congrés.* D'aquest estudi n'ha de resultar la Gramàtica de la llengua catalana. Aquest estudi hi ha qu'emprendre, si's vol donar cap passa dreta. —Dins la carta y dins les *cèdules* esposa admirablement y fins a n-el derrer detall tot el pla y les vies y passes que hi ha que fer per durlo a cap, y els organismes que cal constituir per realisar tots aquests estudis. —Devant aquexa obra del Dr. Schädel quedàrem esglayats: es l'obra d'un sabi y d'un entusiasta. No transcrivim la *carta* ni les *cèdules* perqu'ell ens demana per favor que no hu fassem fins que l'èczit de la cosa estiga assegurat. Ens proposa de que hu traduiguem de l'alemany, en que'ns ho ha escrit, y hu mostrem a n-els amichs de Mallorca y Catalunya, a veure si estàn conformes en tal pla, y la manera de realisarlo.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Traduírem la carta y les cèdules, y dia 30 d'abril aplegàrem els amichs de Palma que's preocupen d'aquestes coses, y els ho lletgírem; y, després d'haverne raó detingudament, trobaren el pla del Dr. Schädel grandiós y òptim, pero molt mal de dur a cap ara per ara per la falta de cultura filològica que patim desgraciadament a Espanya, per que no tenim els filòlechs indispensables per fer tot lo que demana'l pla; pero tots convenguérem que hi ha que traballar y fer tot quant se puga per anar a la realisació d'aquex pla; y que, encara que, per lo atrassats qu'anam d'estudis filològichs, no poguem fer ara per ara un congrés que resolga y definesca la partida de questions gramaticals que pertoquen, hi ha que celebrarlo per promoure de bon de veres l'estudi de la llengua, per fer veure la necessitat d'emprendre tal estudi en tota retgla, axí com proposa'l doctor alemany, y per que siga, com digué gràficament En Mateu Obrador, una *repicada forta de campanes* a favor de la llengua catalana.

Dia 8 de maig reunírem a Barcelona a n-el *Centre Escursionista de Catalunya* Moss. Grandia, En Ramon Picó, En Massó y Torrens, En Casas Carbó, En Josep Pijoan, En Joan Bardina, N'Emili Vallès, En Serra y Pagès y En Pere Pagès, no havent pogut assistir contra la seua voluntat En Pella y Forgues, En Maragall, En Ruyra, En R. Caselles, el Dr. Rubió, En Fr. Mateu y En M. dels S. Oliver. Lletgírem a tan bons amichs la carta y cèdules del Dr. Schädel, y hi trobaren casi lo metex que'ls amichs de Mallorca: grandiosidat y ciència fonda a n-el pla y dificultats per durlo a la pràctica per la falta que patim a Espanya d'estudis filològichs, per no tenir els deu o dotze filòlechs que demana'l Dr. Schädel per fer dit estudi del català; pero [295] tots els reunits trobaren també que estam a n-el cas de fer tot quant poguem per anar a lo que proposa'l doctor alemany; y que hi ha que celebrar el *Congrés,* no propiament per resoldre y definir les questions de la llengua catalana, sino per promoure de casta forta son estudi a fondo y de la manera completa com avuy estudia les

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

llengues la filologia, axò es, celebrar el *Congrés* per anar a la realisació del pla del Dr. Schädel.

Convocada el dia 9 una nova y més nombrosa reunió a n-el *Círcol artístich de Sant Lluc,* n'hi acudiren una corantena, tots ben resolts y fervents. La lectura de la carta y cèdules del professor de Halle produí l'entusiasme. Se discutiren amigable y coralment diferents punts, convenint tots en el caràcter qu'hauria de tenir el *Congrés* de *repicada forta de campanes* a favor de la llengua y per promoure en tota retgla son estudi científich definitiu. En Josep Pijoan proposa, y els altres ho acullírem de tot cor, de convidar els filòlechs estrangers qu'han demostrada estimació y interés a la nostra llengua, a que vinguen a prendre part a n-el *Congrés* y a divulgar llur ciència, per que tots mos ne poguem aprofitar, y, sobre tot, convidar el Dr. Schädel per que vinga a esposar ell metex el seu pla dins el *Congrés,* lo qual seria sens dubte d'un gran efecte. —Sobre l'època de celebració del *Congrés* hi hagué diferents parers: uns volien que donàssem molt de temps per estudiar els *temes* per que les poguessen dur ben estudiats; y altres trobaven que convenia mes donar poch temps per que no's refredàs l'entusiasme qu'ara hi ha. Després de veure el pro y el contra de tot, creguérem que lo millor sería fer el *Congrès* dins el desembre pròcsim o la primeria de l'any qui vé. —Com a preparació del *Congrés propo*saren que's donassen abans algunes conferències de filologia. Varen indicar per donarne En Josep M. Arteaga, lo qual aprovà tothom, y N'Arteaga acceptà la proposta, y quedàrem que hu faria a n-el *Centre Excursionista.*

Per concretar més alguns punts y anomenar tres *Comissions* que duguen a cap l'organisació del *Congrés,* acordàrem tornarmos reunir dia 14. Reunits aquest dia a n-el metex *Círcol artístich* de Sant Lluc, reynà entre la concurrència, tan nombrosa y selecta com el dia 9, gran entusiasme. En la reunió de dia 9 ens havien suplicat que proposàssem quins havien de formar aquelles tres *Comissions;* y, deferents a n-aquella mostra de confiansa que tant mos honra,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

proposàrem per la *Comissió tècnica el* Dr. Rubió y Lluch, En J. Massó y Torrents y En Josep Pijoan; per la *Comissió Econòmica* En Joan Alandí, En Carles de Fortuny y En Benet de Pomés, y per la *Comissió administrativa* [296] En Joan Rubió y Bellver, En Jaume Algarra y N'Emili Vallès. Aquestes tres *Comissions* foren acceptades per aclamació, y tothom les doní un vot de confiansa absoluta, dexant a llur discreció y patriotisme la resolució y ordonement de totes les coses pertanyents a n el *Congrés.*

Després proposàrem que Moss. Grandia donàs com N'Arteaga algunes conferències de filologia, quant li vingués bé, per via de preparació del *Congrés;* tots els presents s'adheriren a la nostra proposició y Moss. Grandia acceptà, y llavò mos comprometeren a donarne algunes també de conferències amb el metex objecte, y vàrem haver de dir que sí.

Aquestes dues reunions varen esser d'un gran efecte per encoratjar la gent y encalentir la cosa. La prensa catalanista en donà conte en termes molt encomiàstichs, dedicanthi *La Veu de Catalunya* dia 11 y 16 de maig dos articles ben calents y esparonadors, que traduí y publicà *La Almudaina* de Palma, y resumiren *Llavor* de Sant Feliu de Guíxols y *La Veu del Segre* de Lleida dia 20 del metex més, donant calor a l'idea. També, s'en ocuparen amb fervor *La Bona Causa* d'Inca el metex dia 20, y *La Devantera* de dia 30, y la revista mensual barcelonina *Montserrat* dins son nombre del mes de juny, y *Lo Camp de Tarragona,* també dia 20 de maig, posà l'article següent.

Mes sobre'l Congrés de la llengua catalana

«L'infatigable apòstol de la nostra llengua estimada, Mossén Alcover, escoltat ja de tots los entenimentats, posant en vias de realisació la vindicació de la llengua Catalana d'una manera cabal, esta a punt de veure complerts los seus desitjos, per medi de la

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

celebració d'un *Congrés* previament anunciat en lloch y hora oportuna y del que parlàrem ja en aquestas mateixas planas.

«Llansat lo plebiscit pel docte Vicari General de Mallorca, tots los aimadors de la Llengua Catalana s'han redressat y ab ells hi van responent los filólechs, gramàtichs y llingüistas de las nacions europeas, preparantse aixís un espectacle d'incalculables proporcions y d'una trascedencia, suma pels estudis de las llenguas neo-llatinas, de las que la Catalana haurà sigut la trompeta de ressurrecció del llur pervindre y la gloria.

«No podia succeir d'altra manera. Dintre la *Lletra de Convit* per la formació d'un *Diccionari enciclopèdich de la llengua Catalana* s'hi troba'l rèn, la llevor fecondíssima a germinar exuberancias y refloriments. Qui va concebir aquell plan del *Diccionari,* duya ja al cor tot quant d'allavors ensà de la primera [297] tentativa s'ha succeit fins al present y que anirà desenrotllantse fins que'l monumental obelisch, bastit y acabat, sia l'admiració de l'Europa y potser de tot lo món.

«L'idea del *Diccionari* fou titllada de *visió*, de *somni*, fins de *bojeria.* Los enfebliments que omplenan tot[s] los ordes de la generació que se'n và, no podian inspirar altra. Los dicteris han plogut, emperò la llevor tirada ha germinat, y per entre'ls enderrochs y las runas s'han alsat ab forsa y ufana las noves castas. Y la obra ha fet sa via, y escampats arreu los afanyosos, ha surgit després de l'una l'altra, ara ab necessitat, ara naturalment, la ratlla groixuda, lluminosa, artística, ab que fou marcat lo monument per son ilustre autor dintre las planes d'aquella *Lletra de Convit,* sortada justament, llegida, estudiada y entesa pels que fòra y dintra Catalunya saben y conexen lo valor y trascendència de les llengues dintre'l règim llur de la vida humana.

«Las mans s'han unit; los pits s'han acostat; las véus ja són ressò y'l ressò té la constancia, l'elasticitat, la profonditat y l'eficacia de l'aspiració comuna, de la colectivitat, dels pobles, de las nacions. Y

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Catalunya l'antigua reina del Mediterrà, crida a sas vellas germanas y torna a la vida, y a la flama del cor, abrandada per misteriosa corrent, revifa la pensa, y a la forsa desvetlladora del geni es evocada ab amor la gran escampada dels lletrats de totas las terres y mars, y Mossén Alcover gojosament horroritzat de la seva obra, sentadas las bases, y anotats los termes, senyala lloc y temps per l'aconteixement més gran que en favor y estudi de la Llengua Catalana s'hagi vist may en tota l'historia.

«Barcelona, capital de Catalunya, se prepara afanyosament pel gran *Congrés de la Llengua Catalana,* anunciat pels primers de l'any 1906.

. . . . . .

«L'organisació està ja feta. Són nomenadas las comissions y'ls treballs de detall s'estàn acabant ab tota l'amor que requereix.

«La nostra llengua, pot estar ufana com la que més, y Mossén Alcover s'ha fet mil vegadas acreedor a la simpatía dels eminents, dels conterranis, y de tots los que ab una elevació extraordinaria de miras, emplean llurs energias y qualitats al servey de la ciencia y a l'enaltiment de la Patria.

«Anirém donant detalls del *Congrés* y no cal dir si posém las planas del CAMP al servey d'una obra tant sens segona. [298]

§ 4 [sic per 3]

Adhesions y temes presos

Una de les coses més importants de l'*Obra del congrés* son les persones que's son compromeses a sostenirhi *temes*, la llista dels quals se troba dins el BOLLETÍ de febrer, plan. 223,-4. Fins avuy (30 de juny) n'han presos: El Dr. Rubió y Lluch el 1; En Joan Alcover, de Mallorca, el 3; En Massó y Torrents el 4; En Gregori Artizà, de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Capmany, el 5; En Josep M. Arteaga el 6; el Dr. Moss. Joan Codina, catedràtich del Seminari de Barcelona, el 7; el Rt. P. Jaume Nonell, S. J., el 8; el Rt. Fr. Lluís Fullana, franciscà, del col·legi que té l'*Orde* a Ontinyent, el 9; N'Albert Gili, en nom de L'*Agrupació Escolar Catalanista Ramón Llull,* el 10; N'Emili Vallès y Vidal, el 13; En J. Rígol, de Terrassa, el 14; En Jové y Vergés, de l'*Acadèmia de Pedagogia Catalana,* el 15; Moss. Miquel Costa el 18; En Mateu Obrador y Benàsser el 21; el P. Casanovas, S. J. el 22; En Miquel dels S. Oliver el 24; y nosaltres hem presos l'11 y el 20.

Ademés, han proposats aqueys altres temes y se'n son encarregats:

25. La llengua catalana es l'única apta, tractantse de catalans, per l'educació intel·lectual dels noys y dels grans. —En Joan Bardina, de l'*Acadèmia de Pedagogia Catalana.*

26. Necesitat de conrar la prosa catalana per que tinga tota la flecsibilitat y amplitut de qu'es susceptible. —Rt. P. Gabriel Palau, S. J.

27. Diferències entre'l llenguatge dels prosistes, poetes y poble qu'aparexen dins els monuments anteriors a n-el sitgle XVI. —M. I. Dr. Roc Chabàs, canonge de València.

28. Necessitat de popularisar la lectura dels tests catalans genuins. Gran oportunidat de les associacions de lectura per tal fi. —En Federich Barceló, en nom de la *Associació de Lectura Catalana.*

29. Us correcte de la conjunció *donchs*. —En Joaquim Casas y Carbó.

30. Importància dels dialectes dins la nostra llengua. —En Joan Maragall.

31. Les formes dialectals de Blanes y sa comarca. —En Joaquim Ruyra.

32. Importància de la llengua dins el concepte de nacionalidat. —N'Enric Prat de la Riba.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

33. Necessitat de redressar el llenguatge jurídich català. L'Acadèmia de Jurisprudència de Barcelona. [299]

34. La llengua escrita y la llengua parlada: —En Josep Pijoan, arquitecte.

35. Necessitat de refer y redressar el llenguatge mèdich-biològich català. —L'Academia y Laboratori de Ciencies Mèdiques de Catalunya, qu'ha designat com a ponent el Dr. N'Antoni Bartomeus.

Enviàrem també una *Circular* a n-el gran filòlech colombià, En Rufí Josep Cuervo, sens dubte el primer filòlech qu'ha tengut fins avuy la llengua castellana, y ens ha remesa la següent carta que posam sencera per diferents motius qu'endevinaràn els lectors desxondits:

París 16 de Mayo de 1905
18 rue de Siam

Sr. D. Antonio M. Alcover, Pbro.

Palma.

Muy Señor mío y venerado amigo:

Lleno de vergüenza escribo á V. después de una tardanza tan contraria á mis deseos como á la obligación que me impone la incomparable bondad de V. para conmigo.

Oportunamente recibí la noticia de la muerte del señor padre de V. en la forma más natural entre católicos. No ha sido desoída la invitación á rogar á Dios por el difunto, y esta unión de nuestras oraciones en medio de las penas es para mi la mejor prenda que puedo dar á V. de mi respetuosa amistad.

He reflexionado sobre el *Congreso de la lengua catalana*, *y* su oportunidad y ventajas me parecen indiscutibles. Sucintándome á la parte práctica diré á V. que, en mi humilde opinión, una de las cosas

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

en que más ha de trabajarse, es en extender los estudios gramaticales en las escuelas y fomentar el gusto por ellos entre los adultos. Para esto acaso importa sobre todo que los textos no sean rutinarios ni puramente teóricos: junto con la teoría y los paradigmas y reglas ha de ir el modo de aplicarlos; hacer conocer desde un principio los grandes nombres de la literatura catalana, y *cum grau sabi* imbuir los principios de crítica gramatical científica.

No soy capaz de comparar el estado actual del catalán con la antigua literatura; pero acaso no me engaño al suponer que en los siglos corridos esta lengua, como todas las demás, ha tenido su evolución independientemente de las influencias forasteras. Esta cuestión me parece sumamente importante, porque [300] una reacción violenta podría hacer ineficaces los esfuerzos; V. y los demás maestros son los únicos llamados á decidir lo que puede exigirse de un pueblo todo: á distinguir lo castizo y genuino de lo bastardo, lo que está ya definitivamente muerto y lo que conserva gérmenes de vida. ¡Ah si yo entendiera algo de esto para ayudarlos!

De corazón acompaño á V. en sus penas como en sus patrióticas empresas, y me repito de V. su más respetuoso amigo y ferviente admirador, q. b. s. m.

R. J. Cuervo.

Els punts d'estudi qu'indica En Cuervo son molt fondos y de gran trascendència. Els-e recomanam les persones enteses qu'estàn en situació de porter envestir tal empresa.

La Veu de Catalunya devers dia 23 de juny posà l'anunci següent.

«Centre Excursionista de Catalunya. —Dilluns y dimars de la setmana entrant, l'ilustrat filòlech doctor Mossen Mariàn Grandia

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

donarà las sevas anunciadas conferencias preparatorias del gran Congrés de la llengua catalana qu'es prepara pera'l desembre per iniciativa de Mossen Antoni Alcover.

La primera tractarà del estudi históríchanalógich de las parts de la oració, fixantse en la naturalesa de cada una d'ellas, y especialment en l'estudi del article. La segona tractarà de la cantitat de la idea en el nom, verb y adverbi, donant lloch als intensius y diminutius del concepte. Las conferencias tindràn lloch, com diem, els días 26 y 27 en el local del Centre Excursionista de Catalunya, a dos quarts de deu de la nit».

Y dia 27 bax del títol de *Moviment catalanista* posa aquesta noticia:

«Centre Excursionista de Catalunya. —Abans d'anit, mossén Mariàn Grandia va donar la primera de las sevas conferencias sobre filología catalana. Sens perjudici de parlarne més extensament, avuy sols anticipém que va lograr emocionar fondament ab l'estudi del nostre llenguatge a la concurrencia que omplia'l local. Avuy, al mateix lloch, a dos quarts de deu de la nit, donarà la segona sessió, tractant dels aumentatius y diminutius com a expressió de la cantitat de la idea».

La Devantera de dia 30 de juny y *La* Veu *de Catalunya* de dia 1 de juliol donen un estracte de dites conferències y en fan uns grans elogis. Dins aquex BOLLETÍ ja no mos-hi cab. Serà dins el pròcsim, si Deu ho vol. [301]

En Josep Pijoan, de la *Comissió tècnica,* ha donades una partida de passes ben endressades y avengudes per promoure de valent èczit del Congrés. Son de tal naturalesa y trascendència, que per ara no convé dirne res, per que'l dimoni llavò no hi bufàs, com solen dir, y la

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

cosa no mos sortís axí com tenim coratge de que mos surte, y mos hi sortirà, si Deu ho vol, segons totes les probabilidats.

§ 5 [sic per 4]

Un'altra carta del Dr. Schädel

Totd'una qu'arribàrem de Barcelona dia 16 de maig, escriguérem una carta a n-aquest meritíssim professor de l'Universidat de Halle, donantli conte de l'efecte que la seua de 22 de mars y el projecte que l'acompanya havien causat tant a Mallorca com a Catalunya, y el convidàvem a venir a n-el *Congrés* y que hi esposàs el seu pensament, ja que negú seria capaç de ferho millor que'll.

Y ¿quina contestació vos figurau qu'ha feta el Dr. Schädel? Donchs ens ha escrita una carta, data de 14 de juny, de 28 PLANES amb sis grans cèdules adjuntes, aont amplia y clavetetja amb gran còpia d'observacions y detalls el seu gran pla d'estudis de la nostra llengua, y tot amb un entusiasme y una devoció que conmouen y enternexen qualsevol que senta de ver l'amor a la llengua catalana. No es possible donar conte de tot lo que diu el meritíssim professor, una perque allargaríem massa y altra perque diu moltes de coses que val més qu'els lectors les vegen ja fetes y no just dites; y tenim evidència de que amb l'ajuda de Deu, que may mos ha mancat fins assí, les hi veuràn fetes dins el temps natural y indispensable per ferles.

Lo que si porem dir que'l Dr. Schädel mos escriu que'l seu pla es de venir a Mallorca la primeria del mars qui vé (1906) y recórrer el territori català fins els derrers dies d'abril; y que, si's celebra'l *Congrés* a n-aquest entremitj, ell hi assistirà y hi esposarà'l seu projecte, formulant el següent *tema:*

*Fi y sistema de traballar de l'*INSTITUT (que'l doctor proposa que's form de cinch à sis persones) *per l'escorcoll de la llengua catalana y sos dialectes* (Ueber die Ziele und Arbeitsweise des

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Instituts für die Esforschung der katalanischen Sprache und ihrer Dialeckte).

¿Ah idò? ¿Que vos pensàveu?

Y axò encara no es tot. Mos diu tambè'l Dr. Schädel, qu'un altre doctor de la metexa Universidat de Halle, Mr. Counson, belga de nació, vendrà amb ell a recórrer el territori català per [302] estudiarhi la llengua y prendre art a n-el *Congrés,* sosteninthi, si es del nostre beneplàcit, el següent *tema:*

Lo que l'actual moviment llingüístich català pot aprendre d'un estudi històrich de la formació de les llengües literàries romàniques es general. (Was kann die heutige katalanische Sprachbewegung lernen aus einer historischen Betrachtung der Entstehung der romanischen Schriftsprachen im allgemeinen).

Aquest Mr. Counson es un professor de filologia romànica. Ha publicat un article dels *Estudis del català a Alemanya* (*Die katalanischen Studien in Deutschland*) que insertarem a n-el BOLLETÍ; y ha promès publicar a Bèlgica y a França diferents articles sobre'l *Congrés.* Té'l pla d'escriure una *Història dels Suficses en les llengues romàniques*, y un estudi especial sobre'ls *Suficses dins el català y sos dialectes.* Amb una paraula, el doctor Counson es un altre tècnic entusiasmadíssim del català.

¿No es ver, amadíssims lectors, qu'axò va en popa, pero de tot, gràcies a Deu?

No res, ja n'hi haurà prou per avuy.

¡Fins a l'altre BOLLETÍ! y ¡que les noves que puguem donar de l'*Obra del Congrés,* siguen encara millors que no aquexa partida qu'en donam ara!

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Les obres del Bt. Ramon Llull (302-306)

Ja's sap que casi totes les va escriure en la seua llengua materna, en català. S'en varen treure moltes de còpies tot d'una, y s'estengueren per tota Europa. Per que les pogués lletgir més gent, les traduiren en llatí, ja en vida de l'autor.[163] Durant els sitgles XVI, XVII y XVIII s'en traduiren y publicaren en castellà, en francés y italià. L'any 1521 publicaren a València el *Blanquerna* «traduit y corretgit en llengua valenciana», y a Mallorca l'any 1736 feren lo metex amb la *Doctrina Pueril*,[164] posantla «en llengua usual mallorquina» per que la gent no hi trobàs reclaus. A n-el sitgle XVIII l'alemany Dr. Salzinger feu a [303] Magúncia l'edició luliana més grossa que hi ha fins avuy: 10 toms en fol major, tot traduccions llatines. No hi entraren totes les obres del gran polígraf mallorquí, ni d'un bon tros. El moviment crítich modern, sens dubte molt superior a l'antich, y llavò la renaxensa de les literatures mitj-evals, y sobre tot el reviscolament de la Pàtria catalana, imposaven la publicació completa de les obres lulianes en llur llengua original, tal com brollaren de l'ànima ablamada de l'autor, axò es, en català. Pero's tractava, no d'uns quants volums en *quart* ni en *fol,* sino de molts de volums d'aquests. Per arribar a n-els tests originals, hi havia que recórrer moltes de biblioteques y arxius, no sols d'Espanya sino de casi totes les nacions d'Europa; ja que sols s'en trobaven ensà y enllà y no eren gens bons d'aglapir. Era lo que's diu *un'obra de romans* envestir aquexa empresa, y s'era mester molt de pit y poca vessa. Qui's sentí en forses per axò fou En Jeroni Rosselló, un dels iniciadors del moviment restaurador de la llengua a Mallorca. L'any 1859 va

[163] Nota (1) de l'original: Recorda En Mateu Obrador haver lletgit a algunes de les obres del Mestre qu'ell metex diu que les havia fetes posar en llatí per que s'escampassen més.

[164] Nota (2) de l'original: Tractat de Doctrina Pueril, compost en llengua llemosina per l'Illuminat Dr. y Martir de Cristo invictíssim el B. Ramon Llull y traduit a llengua usual mallorquina per un devot dexeble seu a utilidat dels minyons de Mallorca. — 1736.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

treure a llum les *Obres Rimades* del gran polígraf mallorquí, y devers l'any 1873 publicà el *Felix de les Meravelles del mon*, formant dos volums de la *Biblioteca Catalana* d'En Marian Aguiló; y l'any 1886 va donar a n-el públich les primeres entregues de *cinch toms* que contenien diferents obres lulianes en llur test original català, per que's vés qu'era un fet l'edició dels tests originals que's conservaven del gran Mestre. Seguiren repartintse *entregues* de tots aquells toms; pero abans de havern'hi cap de complet un atach de gota dexà fora de combat el meritíssim Rosselló, y ja tornàrem estar enrocats. Devers l'any 1894 el benemèrit bibliófil mallorquí, En Jaume Garau, va concebre l'idea d'aplegarse amb alguns amichs seus y seguir la tasca gloriosa de l'insigne Rosselló. Foren aquests amichs ademés d'En Garau, Moss. Miquel Costa, Moss. Antoni M. Alcover, En Miquel dels S. Oliver, N'Estanislau Aguiló y En Pere Orlandis. Comensàrem els treballs preparatoris, que foren llargaruts y topàrem amb un sens fi d'emperons y d'entrebanchs. L'any 1898 entrà a formar part de la Comissió publicadora Moss. Mateu Rotger y ocupàrem nosaltres la Presidència. L'any 1899 conseguírem amb En Garau per via de N'Alexandre Rosselló, President a-les-hores de la Diputació Provincial, qu'aquesta concedís una subvenció de sicentes pessetas anuals a la Comissió publicadora per pagar còpies que hi havia que treure dels còdichs vells lulians a fi de poder entregar original a n-els caxistes. Comensa a treure'n Moss. Francesc Forteza; pero aviat s'en encarregà En Mateu Obrador y Bennàssar, tomat a Mallorca l'any 1900, ple de fervor lulista, [304] ben cepat de ciència bibliogràfica, llingüística y literària, y cridat per esser el bras dret de la Comissió, de la qual entrà a formar part ben prompte; y emprèn l'obra magna de fer la còpia del gran *Llibre de Contemplació.* L'any 1901 y 1903 se completen els tres toms qu'En Rosselló havia dexats incomplets, y surten el primer y tercer amb un pròlech notabilíssim de N'Obrador y el segón amb un de Mn. Costa, també com a seu. —Mn. Costa y Moss. Rotger engarbullen un cartell anunciador de *l'edició luliana* de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

totes les obres que's conserven en llur test original català, y aquex cartell el posen en *llatí, català, castellà* y *francès* per que puga córrer per tot, y n'escampam molts per tot arreu. —Seguexen els preparatius per comensar toms nous, batallant la Comissió amb l'eterna y ambafosa questió econòmica. ¿A ont era el cabal indispensable per comensar de bon de veres? Aquí quedàrem enrocats una bona temporada. A la fi apellàrem a la generosidat dels amichs, y ens posam a enviar toms dels publicats a les persones que per llur il·lustració y bon estament social creguérem que les porien prendre. Axí férem la cantidat qu'haviem mester per envestir.

Hi havia estona que hi pensàvem d'ont treure cabals per dur la cosa luliana avant, y no trobàvem la llivanya. Com D. Antoni Maura formà Ministeri pensàrem d'aprofitarmosne per demanar a l'Estat una subvenció. Fins y tots els de la Comissió publicadora no hi tenien fe amb aquest recurs, y no era certament de D. Antoni de qui desconfiaven. A-les-hores entra a formar part de la Comissió En Joan Alcover. A la fi acudim a D. Antoni Maura: li esplicam la cosa fil per randa; y ens contesta amb una carta, coral de tot, oferintse a fermos costat, prenintho com a cosa seua y senyantmos totes les passes que hi havia que donar per... *arribarhi*, y que, en quant d'ell dependís, l'Estat donaria la subvenció tan grossa com ho permeten les lley(e)s actuals. Encara hi havia incrèduls que creyen que totes les bones disposicions de D. Antoni no donarien resultat. Axò era devers el juny de l'any passat. Comensàrem els traballs que prescriu la lley per obtenir tals subvencions: enviàrem eczemplars dels toms publicats a n-el Ministeri d'Instrucció Pública; havien d'informar el *Cos d'Arxivers y Bibliotecaris* y la *Real Acadèmia de la Llengua,* y ja teníem les *imperioses vacacions* d'estiu demunt. Hi interesàrem el Dr. Menéndez y Pelayo, un dels sabis moderns més benemèrits del Lulisme. Els organismes oficials que havien d'informar, ho feren passat octubre, y vàrem tenir la bona sort de que'l Bibliotecari de *l'Academia de Llengua,* el famós escriptor mallorquí Moss. Miquel Mir, fos

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

l'informant; y se dexà [305] caure un inform de pinyol vermell, tot lo calent y entusiasta y raonat que's poria desitjar. A n-aquest entre-mitj era caygut e Ministeri Maura. Axò no obstant, D. Antoni no dexa la cosa de la mà; y dia 17 de mars passat se firmà *la Real Orde* concedint la subvenció, que diu axí:

Real Orden

«Vistos los informes favorables emitidos por la Junta facultativa de Archivos, Bibliotecas y Museos, así como por la Real Academia Española, acerca de la obra titulada *Obras de Ramon Llull.*

S. M. el Rey (q. D. g.) se ha servido disponer se acceda à lo solicitado por don Antonio María Alcover, suscribiendo este Ministerio á la mencionada obra en la siguiente forma:

1. Se hará entrega en el Depósito de Libros de 80 ejemplares de cada uno de los tomos 1.º, 2.º y 3.º de la obra de referencia, que ya estàn publicados y que importan la suma de dos mil quinientas pesetas, pagándose en el año actual, con cargo al cap. 16, artículo único, concepto 38, del vigente presupuesto.

2. En los cuatro años siguientes que ha de durar esta suscripción, ó sea, hasta 1909 inclusive podrá hacer entrega el señor Alcover, dentro de cada año, de 80 ejemplares de cada uno de los tomos consecutivos, bien sea de uno, dos ó más, pero siempre bajo la base que han de ser 80 los ejemplares, y su importe no ha de exceder de dos mil quinientas pesetas, que se pagarán con cargo al presupuesto de este Ministerio.

De Real orden lo digo à V. I. para conocimiento y demás efectos, Dios guarde á V. I. muchos años. —Madrid 17 de Marzo de 1905. —Cierva.

Donem milions de gràcies a Deu nostre Senyor per aquest refors y ajuda que'ns vé de l'Estat. Fassem gracies a Deu y siguem agraits a

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

n-aquells a n-e qui's deu de teulades en avall aquex acte de justicia, que tant honra'l qui l'ha fet y el qui l'ha inspirat, com serà profitosíssim per la causa luliana, qu'es també la causa de la nostra literatura y de la nostra llengua estimadíssima.

Mentres estàvem esperant l'adveniment d'aquexa *Real Orde*, firmàrem com a President de la Comissió publicadora l'escriptura amb els estampadors mallorquins, Amengual y Muntaner, establint las condicions totes de l'impressió. Ens han duyt material nou y garrídisim, y ens fan un paper aposta, a fi de que l'edició dels tests originals lulians catalans siga una pintura y [306] d'alguna manera digne del gran poligraf mallorquí. Deu ho fassa. Amèn.

Aquest estiu passat el meritíssim Obrador y Bennàssar, per encàrrech de la revista barcelonina *Catalunya,* ha feta una edició preciosíssima en tots conceptes del *Libre de Amich e Amat del B. Mestre Ramon Llull*. —Palma de Mallorca, 1904. —Du per cap un *Proemi* agudíssim que val a pes d'or, y per coa unes *Ilustrions y notes,* tan sustancioses y mengívoles com el *Proemi.* Ventassí'ls títols: I *Textes primitius*; II *Transcripció y puntuació,* III *Confrontes y variants*; IV *Notes d'alguns versicles*; V *Versions y edicions.* Tanca'l tomet un *Glosari* de les paraules més males d'entendre del *Libre* lulià.

Amb aquesta edició *d'Amich e Amat* s'es acreditat N'Obrador una volta més de qu'es l'home destinat de Deu per dirigir l'edició de les obres catalanes qu[e]'ns queden del B. Mestre Ramon Llull.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Col·laboradors qui tenen poca son (306)

Moss. Bernat Rosselló y En Joan Rosselló, d'Alaró, han omplides més de 1.000 cédules. —Moss. Francesc Mas, de Sant Joan, 1.000. —N'Emili Martínez Passapera, de Lloret de Mar, 6.000. —Moss. Rafel Grimalt, de Felanitx, 1.000. —En Bonaventura Riera, de Barcelona, 2.000 de bell nou. —Los Rts. Fr. Francesc Sedó y Fr. Camil Albareda, franciscans de Vic, 2.000 de bell nou, y ja han comensat el quart milenar. —En Joaquim Hostench, de Banyoles, 1.075. Moss. Josep Porta, Rector de Barberà (Tarragona), ha replegades 1.275 paraules de vocabulari filosòfich escolàstich.

¿No es ver que'ls qui s'en riuen de l'*Obra del Diccionari*, poren seguir rient fins que... tenguem plena de tot la *calaxera?*

¡Hala, donchs! ¡Nosaltres a traballar y *els... filisteus* a riure! ¡Endevant les atxes!

****

[307]

Crònica de l'Obra del diccionari (307-310)

Segons carta que'ns escriu amb data de 23 de febrer nostre bon amich l'apotecari de Manresa En Josep Esteva, catalanista consecuent fins en les etiquetes de sa farmàcia, els amichs de la *Lliga Regional y Associació Obrera Catalanista* celebraren un aplech el dia 19 de dit més per promoure de bon de veres a n-aquella ciutat y comarca del *pla de Bages* la nostra *Obra.*

Per via d'unes invitacions impreses qu'escamparen entre la gent coneguda, s'en hi aplegà molta, y sembla que hi reynà gros entusiasme.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«Se llegiren, diu N'Esteva, els fragments més importants de la *Lletra de convit,* que tant bé sintetisa com ha de formarse y lo que ha d'esser el *Diccionari de la llengua catalana,* donantse tota mena d'esplicacions per que'ls colaboradors poguessen amb facilitat portar a bona fi la tasca encomanada.»

«Com en la reunió esmentada hi havia representació d'una pila d'arts, oficis y professions, s'encomanà a sos representants que omplissen cédules de les paraules usades en sos traballs respectius.»

«Al acabarse la reunió's repartiren cédules per omplirles els senyors colaboradors, cosa que's continuarà fent amb tots els qui's preocupen en la redenció de la nostra llengua.»

Dia 4 de maig li vàrem estrényer cap a Barcelona, aont fórem fins dia 15, fora tres dies (11, 12 y 13) que férem una escapada a València. Malavetjàrem no perdre gens de temps, donant pitja a tots els col·laboradors que vérem per que's desxondesquen de casta forta.

De lo que traüllàrem per l'*Obra del Congrés de la Llenga Catalana,* en donam conte més amunt.

Respecte del *Diccionari* replegàrem de Ca'n Verdaguer la... *miquèria* d'unes DOTZE MIL CÉDULES que hi havien dexades els col·laboradors Arqués y Arrufat (En Ramon y En Josep)[,] Moss. Sucona, canonge de Tarragona, Moss. Torra, Rector de la metexa ciutat, Moss. Porta, Rector de Barberà; En Joaquim Hostench, de Banyoles, y En Bonaventura Riera, de Barcelona. Formaven totes plegades un fardell que hi havia viatge. Encara'l trobàrem lleuger per allò de que *somada de gust no pesa.*

En matèria de cèdules lecsicogràfiques som com la mar, insaciables. Deu no mos ho tenga en retret ni en vanaglòria.

A València, a n-el discurs que férem a la *Asamblea regional de Societats Catòliques Obreres,* qu'organisa el meritíssim jesuita y

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

notable naturalista Rt. P. Antoni Vicent, y que presidien els Bisbes de Segorb, Tortosa, Seu d'Urgell, Solsona, els [308] Aussiliars de València y Barcelona y un delegat del Bisbe de Mallorca, qu'érem nosaltres, convidàrem els assambleistes a prendre part en l'*Obra del Diccionari.* Tenint en conte la situació precària de la nostra llengua a n-aquelles regions, diguérem: —Tenim dins Espanya quatre llengües: la nostra, axò es, la *catalana*, y llavò la *castellana*, la *vasca* y la *gallega.* Tal volta qualqú dirà que millor fora que no més n'hi hagués una. —No hu discutiguem axò ara. Hi ha'l fet de que'n tenim quatre, y aquex fet hem de prendre per punt de partida. Si volem passar per un poble civilisat, hem de fer l'estudi científich d'aquexes quatre llengues. Axò de només cuydarmos de la oficial y no concedir cap atenció a les altres, ho fan sols les tribus salvatges o els pobles tancats completament a tota cultura de l'esperit. A França, a Itàlia, a Alemanya hi ha altres llengues ademés de la oficial, pero s'en guarden prou de menysprearles; sino que'n fan l'estudi científich amb tot esment. A Espanya estam tan al bax, qu'han hagut de venir els estrangers a fer tal estudi. Axò no pot anar. Hem d'esser nosaltres meteys que l'hem de fer, axò es, cada regió l'estudi de la seua llengua pròpia, y per tant els catalans valencians y balears hem d'estudiar la nostra, la catalana. Aquest estudi ha de consistir en fer el diccionari y la gramàtica d'aquesta llengua. Una y altra no han d'esser obra just de quatre sabis, sino de tot el poble; han d'esser obres nacionals. La reunió dels materials, axò es, les paraules y les formes gramaticals, la porem fer tots; y, si no hi prenen part totes les comarques aont se parla la llengua, no serà may completa la replega, y per consecuència no hu seria tampoch l'edifici que de tals materials se faria. A n-aquexa obra de replegar paraules y formes gramaticals convidam les *Sociedats Católiques Obreres* representades aquí. Bastaria que hi dedicassen mitj'hora cada diumenge, y seria un tema molt entretengut y profitós. —Llavò vàrem dir els centenars de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

col·laboradors que tenim, y els molts de mils de cédules plenes ja rebudes y els milenars que s'en umplen per tot arreu.

No hi confiam que fassa gayre fruyt aquexa escitació, pero la volguérem fer per lo que puga esser. ¡Per paga està tan acastellanat el reyne de València! ¡Hi ha tanta de fredor en totes les coses de la llengua y de la pàtria valenciana!... ¡Ventura que hi tenim el Dr. Chabàs y alguns seminaristes y sobre tot els Frares Franciscans, que traballen heroicament, pero hi ha que dirho: no son mes qu'escepcions glorioses de la fredor, de l'aplanament, de l'inèrcia general.

L'entusiasta col·laborador barceloní, En Francesc de P. Curet, ens escriu amb data de 18 d'abril que l'estol de col·laboradors que tenim a la *Associació Popular Catalanista* se reuniren dia 12 de mars per tractar de la feyna lecsicogràfica que duen [309] entre mans, y saberen amb molta de satisfacció que'l *Gremi de Manyans y Cerrallers* els obria de pint en ample les portes del seu arxiu aont se guarden documents d'aquell art que's remunten a n-el sitge XIV, per que hi puguen anar a treure'n paraules p'el *diccionari;* y acordaren aprofitarse ben aviat de tan bona avinentesa.

En Curet ens conta qu'es un dels qui van a fer cèdules a l'*Arxiu Municipal* de Barcelona, y que ja'n tenia de fetes unes *800*. Es segur que, si a l'hora d' ara no'n té 1.000, s'hi deu fer ben aprop. Y ens diu a la carta. —«Molts dels assistents a la reunió manifestaren tindre qui 200, qui 500, qui prop de 100 cédules, prometent tots traballar y tornar a reunirnos prompte. Amén.»

¡Beníssim! ¡Axi'ns agraden els *catalanistas:* feyners, incansables, fora son!

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

El Parlament de gràcies que férem a n-els Jochs Florals de Barcelona, va esser sobre la necessitat imprescindible d'emprendre de valent la depuració, neteja y redrès de la nostra llengua deslliurantla de totes les forasteradas que l'enlletgexen y no la dexen resplandir amb tota la seua natural y esplèndida galania. Com el *parlament* es una escitació a tots els qui estimen la llengua, l'insertarem a n-el *Bolletí* vinent, per qu'arrib per tot arreu.

El metex tema tracta a n-els *Jochs Florals* de Lleida, dia 14 del maig passat, en son discurs presidencial el meritíssim Mes*tre en Gay Saber* En Ramon Picó y Campamar. ¡Vaja quin discurs mes agut, més acerat, mes incontrastable, més eloquent! ¡Vaja quina escitació més afuada y més perentòria a emprendre de bon de veres la *deslliuransa y enaltiment* de la nostra llengua!

Ja es ben necesari que tots els qui's tenen per amadors de la llengua catalana, s'en convencin que no es hora de paraules, sino d'obres y de fets envers d'aquesta cosa. La llengua no's depura ni s'embellex cridant que l'estimam y alsantmos contra'ls qui la combaten; se depura y s'embellex estudiantla d'aprop, cernantla en ses bones fonts, llevantli tota la sutja y verinada forasterenca qu'aplegà durant tres sigles d'ensopiment y de vessa esmortuidora.

¡Hala, idó! ¡ulls espolsats y fora son!

La Veu de la Comarca, de Tortosa, publica dia 28 d'abril un article *Parlem de la llengua catalana*, aont estudia el moviment filològich català actual, fent uns grans elogis de l'*Obra del Diccionari* y del qui l'ha promoguda y la fa anar avant; crida l'atenció demunt les diferències dialectals que presenten les diverses comarques aont se parla la nostra llengua, y la necessitat d'estudiarles; y lo indispensable qu'es la col·laboració de totes aquexas comarques si

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

volem que'l *Diccionari* siga axí com cal, [310] axí con ho demana la dignidat de la nostra llengua; y acaba amb aquest paragraf oportuníssim:

«Per axò no'ns cansarém d'encoratjar a tots els nostres llegidors que per tots els medis que estiguin al seu alcans procuren difundir les notes contingudes en la «Lletra de Convit» de Mossen Alcover pera que l'obra del Diccionari pugui portar arroplegades totes les formes dialectals possibles d'aquesta comarca, ja que fora vergonya pera nosaltres que una obra tan gran arribés al mon faltantli una cama y aquesta fós precisament la de Tortosa. —S. C.»

Per lo que pogués esser, entràrem no fa gayre a la *Real Sociedat Econòmica Mallorquina d'Amichs del País*; y a la primera sessió que assistírem, atenent a n-els elements que caplleven dind aquesta *Econòmica*, presentarem una proposició sobre l'*Obra del Diccionari*. La varen admetre a l'acte y mos senyalaren el dia 5 de juny per esplanarla; pero justament aquest dia no's reuniren *amichs* abastament per fer sessió. Feta nova convocatòria per dia 15 de dit més, en comparegueren nou o deu tot en gros; y ells metexos mos proposaren que hu dexàssem per un altre dia que hi hagués més concurs, y axí's va resoldre. Lo que si vàrem fer, en conversa de confiansa, donarlos conte sumaríssim de les passes qu'ha donades fins avuy la nostra *Obra*, dels centenars de col·laboradors y suscriptors que tenim y dels milenars de cèdules plenes que ja mos han enviades y de les moltes que s'en umplen per tot arreu. Tots aquells *amichs* s'en alegraren fort ferm y els-e vengué molt de nou que l'*Obra del Diccionari* hagués feta tanta de via. Aquells que no eren col·laboradors, s'oferiren a esserho, y el Sr. President de la *Sociedat*, l'Escm. D. Enric Sureda, ens oferí, en quant d'ell

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

dependesca, tota la cooperació de l'*Econòmica*; y ens demanà que diguéssem com trobam que hi ha de cooperar.

¡Vaja si le hi direm! ¡No's perdrà per nosaltres, si Deu ho vol!

El nostre bon amich Rudolf Haupt, llibreter de Halle (Saxònia), ha tenguda l'amabilidat d'enviarmos la derrera obra del benemèrit Dr. Schädel, per encàrrech d'aquex. Es un estudi preciós de les formes dialectals del català de Mallorca, y s'intitula *Mundartliches aus Mallorca*. En parlarem fil per randa a n-els pròcsims *Bolletins*, si Deu ho vol.

****

[311]

Obres catalanes que hi ha triades per ferne cedules (311)

265. *Instrucció y doctrina qu'ensenya lo que deu considerar y contemplar el christià y servent del senyor quant ou la missa.* Son autor: F. D. Pere Caldés, Prior del monestir de Jesús de Nazareth de Mallorca, de l'orde de Cartoixa: —Moss. Geroni Cloquell de Montuïri.
266. *Descripció de la grandesa y antiguitats de Manresa*: Son autor, En Magí Canyelles. —En Josep Esteva, apotecari de Manresa.
267. *Libre de Consolat de* mar, ordonat d*'En Francesc Celelles*: —En Francesc Suau, del Col·legi de la Sapiència, de Palma.
268. *Manual del off. de vall de Cort sobirà regint aquell per lo Molt Ill. y Rdm. Señor lo señor bisbe de Urgell,* (sitgle XVI). —Lo Rt. P. Josep M. March, jesuita, resident a Saragossa.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

269. *L'Orientada, poema d'En Pelay y Briz*. —En Ramon Riu, de Barcelona.

270. *La Divina Comedia del Dant*: versió catalana d'En Febrer (sitgle XV): —En Josep Fabregat, de Barcelona.

271. *Bans del 1349 a 1356,* de l'Arxiu Municipal de Barcelona: —En Francesc de P. Curet.

Seccions del llenguatge vivent escullides per ferhi cedules

(311)

Secc. de plantes de les muntanyes de Banyoles y eynes d'aquells pagesius: —Moss. Miquel Raset, del Seminari Menor de la Mare de Deu del Collell.

Secc. 84 (contractes especials de comers): —En Bonaventura Riera, de Barcelona.

Secc. 435 (Escultura; talla; eynes): —En Joan de Deu Riera, de Barcelona.

Secc. 428 (Pintura: eynes y colors y llur preparació): —N'Enric Riera, de Barcelona.

Secc. 515 (sabaters): —En Joan Perramón, de Barcelona.

Secc. 48 (Toponímia de Girona): —En Rafel Masó y Valentí, de Girona.

Secc. 174 (Anatomia general y especial): —En Pelay Martorell, de Barcelona.

****

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

[312]

A n-els suscriptors (312)

Els-e demanam perdó per haverlos enganats dient primer que'l present BOLLETÍ sortiria dins l'abril y després la derreria del maig. Axí ho crèyem com ho diguérem; pero l'*estudi toponímich* que teníem comensat, s'anà allargant com un diner de fil, y no era possible tallarlo sense donar al menys una part completa, qu'es lo qu'hem fet. No pretenim que siga una obra perfecta ni definitiva; no es altra cosa qu'un ensaig, una mostra de lo molt que la cosa dona de sí. Lo que sí creym qu'els que s'hi ficsin una mica, veuràn que mos ha duyta una feynada feresta. Pero ben lluny d'essermosne cansats, mos sentim més resolts que may a seguir endevant.

Ja veuràn els nostres amichs que, en lloch de les 80 planes que pertocaven p'els cinch mesos que fa aquex BOLLETÍ, en donam 88, axó es, vuyt més per lo qu'els hem fets esperar y suspirar.

Una súplica volem fer a n-els nostres amichs y favoridors, sempre que retrassem la sortida del BOLLETÍ y passin més dies de lo promés y encara no surti, qu'estiguen segurs que la tardansa no es per culpa o mala cura nostra, sino per vertadera impossibilidat ó per bé del periódich, axò es, perque surta més condret y ben endressat; y per lo metex ¡que no s'enfadin ni s'impacientin per amor de Deu! y que's fassen càrrech que'l mon es axí: les coses no surten ni's fan sempre quant ni com un vol, y qui totes les vol venjar, a la terra s'ha de dar.

Aquelles tres *taules de l'estudi toponímich* ¿creys que duen poca feyna d'estampar? Els caxistes s'hi veyen morts amb tantes y tantes de columnes de *noms,* de caràcters diferents y haventse de correspondre y avenir els d'una columna amb els de les altres; y llavò succeia que hi havíem de fer afegitons ensà y enllà perque mos sortien *noms* nous que'ns venien com un bunyol dins la mel; pero a n-els caxistes les queyen ben avall perque havien de fer córrer tot el

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

pertret de derrera. Axí passaven dies y més dies traüllant a la vela; y tal volta qualque suscriptor se figurava que no hi fèyem brot de feyna a n-el pobre BOLLETÍ.

Els qui hajen navegat per dins imprentes y coneguen una mica l'art d'estampar, se faràn càrrech millor de lo que deym y comprendràn perfectament que se sia torbat tant a sortir el present nombre.

PALMA DE MALLORCA —Tipo-litografia de Amengual y Muntaner—1905

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana

Suscripció: 2 pess. en l' any.—Redacció: Serra, 13.—Palma de Mallorca

[313]*

SUMARI: Parlament de gràcies a n-els Jochs Florals de Barcelona. —Dues escenes. —L'obra del Congrés de la llengua catalana. —Crònica de l'*Obra del Diccionari*. —Col·laboradors qui tenen poca son. —Obres catalanes escullides per ferne cèdules. —Seccions escullides del llenguatge vivent. —Bones noves.

Parlament de gràcies que feu enguany a n-els Jochs Florals de Barcelona Mn. Antoni M. Alcover (313-319)

SENYORA:

DAMES Y CAVALLERS:

Sols la consuetut establerta de que'l mantenedor no resident a Barcelona fassa'l *Parlament de gràcies,* esplica que siga jo l'encarregat de donarles enguany, y ben corals y espressives, a tots els qui han contribuit a n-aquexa solemnidat de la Pàtria amb l'esclat de llur enginy, bellesa, actividat y entusiasme.

Sí, grans mercès a tots de part del Consistori y de l'altíssima representació que l'honorable *Cos d'Adjunts* ens confià! Grans mercès

* Tom. II.— Agost-setembre de 1905.-Núm. 12.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

primerament a vos, Senyora Reyna de la Festa, que tant ens heu honrats y enaltits presidintnos majestàticament asseguda a n-aquest august sitial, qu'han alsat tan amunt les Lletres pàtries y l'amor a la nostra llengua. Acceptant la presidència de la festa, o senyora, heu seguida la tradició gloriosíssima, casi milenària, de les dames catalanes, que, quant apuntava l'auba de la nostra nacionalitat, ja presidien les *Corts d'amor, enco*ratjant ardides y heroyques l'estol de trovadors sempre cap amunt cap amunt per les sublims y sagrades escelsituts de la divina Poesia. [314]

Grans mercès a tots vosaltres, estrènuus cantors de la Fe, de la Pàtria y de l'Amor, que just un esbart de caderneres y passarells heu acudit a n-aquest palench secular, y hi heu feta sentir la vostra veu gentil, y heu depositada demunt l'Altar de la Pàtria l'ofrena coral de la vostra inspiració. Aquexa ofrena vostra es la festa d'avuy, la festa major de les lletres catalanes. Sí, vosaltres constituiu la festa: els premiats y els no premiats, y més aquests que no aquells. Perque ¿que serien els Jochs Florals just amb les composicions premiades? ¿Haurien tenguda ni tendrien la ressonància, la celebritat, la trascendència que gràcies a Deu tenen, com a despertadors y redentors de les nostres lletres, de la nostra llengua, de la nostra personalitat ètnica? Aqueys centenars y centenars de composicions presentades cad'any, sabent ja llurs autors que l'inmensa majoria han de romandre sense premi, dins l'ostracisme, fora de la gloria floralesca, representen una suma inefable d'abnegacions y sacrificis, una suma meravellosa d'ardors, energies y entusiasmes per la Pàtria y per la llengua, que costituexen una de les forses latents més grosses y més vitals de la nostra renaxensa, cent voltes gloriosa. Per això, grans, corals, infinites mercès a tots vosaltres que heu honrat enguany el Consistori amb la remesa de tants de centenars de composicions. Tots heu merescut bé de la Pàtria.

Grans mercès igualment a les digníssimes Autoritats que amb la sereníssima Reyna de la Festa ens presidexen. Posades de Deu per

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

procurar y impulsar el bé del poble, essent aquexa festa un bé indiscutible per l'esperit y p'el cor de Catalunya, aquest era per elles un lloch d'honor; y axí se son honrades a si metexes y ens han honrats a tots, venint a honrar la nostre poesia, les nostres lletres, la nostra llengua.

Grans mercès finalment a tots vosaltres qu'ompliu de gom en gom aquesta sala grandiosa, un dels casals de la nostra glòria, brollantvos el cor, resplandintvos la cara, llampegantvos els ulls d'amor y d'entusiasme per tot això que representa y simbolisa la festa d'avuy: la poesia, les lletres, la llengua, la Pàtria...

Y ara, veentvos ablamats del metex foch qui crema dins la meua ànima, l'amor a la nostra llengua estimadíssima, permeteume una paraula com a clau y corona d'aquexa gran festa.

Conta l'Evangeli (Jo. XI) que, mort Llàtzer de quatre dies y soterrat dins la roca viva segons la costum hebrayca, hi va'l Bon Jesús, se planta devant el sepulcre y amb una gran veu crida: *¡¡¡Llàtzer, surt deforal!! Y a l'acte*, diu l'Evangeli, *aparegué el qui era mort, lligat de peus y mans amb faxes y la seua cara era lligada amb un sudari. Y va dir el Bon Jesús: Deslligaulo y dexau que camín.* [315]

Senyors, una cosa consemblant ha succeit a la llengua catalana. Aquell estol brillantíssim de poetes que restabliren els Jochs Florals, com a profetes d'Israel se plantaren devant el sepulcre aont malevolenses estranyes y tres sitgles d'ensopiment de la nostra nissaga havien amortallada y soterrada la nostra llengua benvolguda. Y cridaren aquells nous profetes amb tota quanta de forsa tenien, alsant el crit sublim de l'art y de la poesia: —¡Senyora, surtiu defora! Y la *morta* sortí ben viva cop en sech del sepulcre, lligada, això sí, de peus y mans amb una mala fi de faxes, cordells y lligams, y la seua cara garridíssima era lligada amb una partida de sudaris. Y ressonà una veu en les altures, que deya: —*¡Deslligaula y dexau que camín*! Y

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

també cridà la *morta-viva,* ben fort y ben *viu: —Fills meus*, *deslligaume que puga caminar*!

¡Prou que s'era mester deslligarli y desferli tants y tants de lligams que li subjectaven y empresonaven tot el cos gentilíssim! Prou que s'era mester desferli y llevarli aquells sudaris que li tapaven la cara, aquella cara de filla de Deu, resplandent com el sol! ¡Prou que s'era mester desferli totes aquelles faxes y cordells y sudaris d'influències forasteres, d'invasions y suplantacions de llengues estranyes, que no li dexaven donar passa, que li aturavan fins y tot l'alè... Y aquells grans benefactors de la nostra rassa, que's deyen En Rubió y Ors, En Marian Aguiló, En Milà y Fontanals, Mossen Cinto, En Tomàs Forteza y tants y tants d'altres se passaren la vida fent l'obra meritíssima de filial misericòrdia d'anar desfent y desfermant aquells lligams y sudaris. Pero eren tants y tan forts y tan envitricollats els que l'enveja dels estranys y l'ensopiment dels fills li havien texits y embolicats per tot el cos durant tres sitgles mortals, qu'aquells mestres insignes no arribaren a acabar la feyna, per mès que s'hi pegaren tota la vida; ni l'acabaren ells ni l'estol meritíssim y nombrosíssim de llurs dexebles, qu'han seguida y seguexen la tasca gloriosa. Encara n'hi queden molts de lligams y sudaris a n-el cos embellidor de l'escelsa princesa, que no la dexen caminar ni la dexen veure axí com caminava ni axí com se mostrava en temps primers, com a filla de Deu, resplandent com el sol, rodada de ruxats de flors y d'esbarts d'aucells, com una bona diada de matj. Senyors, es que la feyna de trecents anys no's desfà amb uns grapada; lo qu'emboliquen y embuyen nou generacions no hu desembolica ni hu aclarex una generació. Pero lo que no fa una generació, ho fan dues, ho fan tres; lo que no pogueren acabar els iniciadors, els capdevanters, els mestres, ens pertoca acabarho nosaltres, si volem esser consecuents, si [316] volem esser llògichs, si volem que'ns tinguen per lo que deym que som, si l'amor que proclamam tenir a la llengua catalana,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

ha d'esser qualque cosa més que paraules volanderes que'l vent s'en du, si ha d'esser amor de cor y no just de boca...

Senyors, ja fa massa temps que retrona la veu de les altures: *¡Deslligaula y dexau que camín!* Ja fa massa temps que retrona la veu de la *morta-viva: —¡Fills* meus, deslligaume ben deslligada, que puga caminar sense noses ni destorbs, y que'm puga dexar veure de tothom axí com Deu m'ha feta! —Y aquesta ven parla per tots els qui tenim la ditxa de qu'aquesta llengua estrènua siga la nostra pròpia. Sí, som tots que l'hem de deslligar, que l'hem de deslliurar. No basten els mestres tots sols per una empresa tan grossa, tan llarga, tan transcendental; es precís que tots els-e fassem costat, els-e donem tota la nostra forsa, tot el nostre concurs. Som nosaltres qui la parlam, que li hem de tornar la llibertat perduda. Y es evident, perque ¿aont viu ella més que dins el cor dels qui la parlen? ¿Com ha de romandre completament lliberta y desfermada de lligams y sudaris d'esclavatge y de mortalla, si dins els nostres cors la mantenim presonera del forasterisme, lligada de peus y mans y amortallada per cent influències estranyes que la sollen, que la desfiguren, que li lleven tot el seu caràcter y fesomia pròpia, que la despullen de les seues joyes més preuades, que li tapen la gallardia y puresa inefable de les seues formes y perfils, y no la dexen moure ni la dexen veure tal com ella es, com a filla de Deu y gran senyora, sino com esclava desbuada y avorrida que li planyen el pa y la maten de feyna y no li dexen un minut per abil·larse y enllestirse? ¿Volem lliure la nostra llengua, neta y depurada? ¿Volem fer lo qu'ella'ns demana tot cridant: Fills meus, deslligaume y dexaume caminar? Donchs treguem de dins el nostre cor, de dins la nostra boca tots els ressabis y forasterades de mots, frases y maneres de dir; cerquem amb ardor, amb entusiasme, amb vera devoció per tot arreu la propietat catalana en tot y per tot, la genuinitat de llenguatge y la puresa y netedat de frases y de maneres de dir. ¡Fora aficar dins la conversa frases forasteres sense to ni sò! ¡Fora traduirles servilment com si'l català

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

no'n pogués sortir de l'esclavatge ni de la dependència forastera! ¡Fora de la nostra llengua tot lo foraster, tan si es de més enllà de l'Ebre com de més enllà del Loire! Ni d'una banda ni de l'altra ha mester res la llengua catalana; té del seu tot qu'ha mester y tot lo que li escau per enllestirse y enjoyarse com cap reyna del mon; dins la seua caxa guarda roba a voler per tots els seus fills, que no la hi acabaràn per molts que [317] siguen y per més endiumenjats que vullen anar. No, no hi ha perill de que'ls fills d'altres mares, modernament més sortades, arrípien anar més ben enllestits, si nosaltres, en lloch d'anar a captar roba a fora casa, sabem posar mà dins la caxa veneranda de la nostra mare benvolguda y afinarhi tantes y tantes de teles finíssimes de cànyom y de lli fetes en casa, tants y tants de draps de seda y d'or, brufats de perles y diamants y carboncles, com hi saberen trobar per vestir llurs obres estupendes el rey En Jaume, el Bt. Ramon Llull, En Ramon Muntaner, En Bernat Metge, Sant Vicenç Ferrer, N'Ausiàs March, En Joanot Martorell y a n-el(s) nostre temps En Marian Aguiló, Moss. Cinto, Moss. Costa y tants d'altres... No, no mos ne falta de riquesa, no mos ne falta d'abundància, no mos ne falta d'opulència, no mos ne falta d'inmensitat de llengua. Lo que sí falta una mica es que la cerquem amb devoció aquexa riquesa, aquexa abundància, aquexa opulència, aquexa inmensidat. Y no tenim altre remey que cercarla amb totes les nostres forses. L'hem mester com el pa de cada dia. Hi ha que cercarla en les persones que's distingexen per llur puresa de llenguatge, per llur correcció y saba ben catalana; hi ha que cercarla dins les regions aont se conserva més pura y més neta y més sencera y més ella, la nostra llengua; cerquemla dins els bons escritors moderns y sobre tot dins els anteriors a n-el sitgle XVI, eczents completament d'influències forasteres; comparem el llenguatge y la sintacsis d'aqueys escriptors amb lo llenguatge y sintacsis vivents a les regions de més puresa catalana, y ens trobarem qu'encara son vives casi totes les paraules, casi totes les formes sintàctiques y

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

maneres de dir dels sitgles XIV y XV, època d'or per la nostra llengua. Axí respondrem a la veu de les altures que'ns crida tan fort y tan viu: —¡Deslligaula per que puga caminar! —Axí respondrem a la veu d'ella metexa, que'ns crida: —¡Fills meus, deslligaume! ¡dexaume caminar!

Senyors, una de dues: o volem la llibertat, la redenció, la renaxensa de la nostra llengua, ò bé volem la seua esclavitut, la seua desnaturalisació, la seua pobresa, la seua mort. Si volem lo segón, si consentim en lo segón, si no feym res o casi res per evitar lo segón, ¿com podem dir que volem lo primer?

¿Volem la llengua catalana lliure, neta, pura, autònoma, reyna y senyora del nostre cor y dels territoris que Deu li donà? Donchs hem d'esser nosaltres metexos que li hem de tornar tot això. Y per tornarlehi, no hem d'anar precisament a combatre a fora casa, no hem d'acometre ni envestir els estranys, no hem de dirigir ni clavar les armes a n-els forasters. La batalla, la [318] campanya, l'hem de comensar dins nosaltres metexos; la campanya, la batalla, han de consistir sobre tot en depurar, en purificar, en seleccionar, en corretgir, en embellir el llenguatge y les seues formes y maneres qu[e]'ns brollin del cor. ¿Com porem dir formalment que volem la llibertat y l'autonomia de la llengua si nosaltres metexos, tot parlant, la sometem a l'esclavatge més ignominiós, si la feym brollar de la boca tota despullada y desposseida de les seues gràcies, de les seues joyes, eclipsada y feta malbé la seua gentilesa, tudada y fusa la seua opulència? ¿Que'ns han dir els nostres contraris, per poch entesos que siguen?

—Demanau y voleu l'autonomia ¿y no'us cuydau de fer efectiva la única qu'està esclusivament en la vostra mà conseguir, la de la llengua? ¿Deys que voleu lliure y autònoma la vostra llengua, y la feys brollar de la vostra boca esclava y atepida de forasterades? ¿Protestau contra l'influència castellana, y la manteniu tan obsoluta [sic], tan fonda y radical dins la llengua que parlau, que's pot dir que sovint no es més qu'un castellà mal traduit? ¿No deys qu[e]'l català

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

no dependex en res ni per res del castellà? Donchs ¿per que'l parlau y l'escriviu farsit de castellanismes, castellanisat de cap a peus? ¿Per que'us heu oblidades casi totes aquelles formes y maneres de dir pròpies del català, que constituexen la seua característica, que'l fan en realidat diferent y independent del castellà? ¿Per que les heu dexades aquexes formes, vives encara dins varies regions considerables del territori català y patents dins els escriptors antichs? ¿Per que conversau y escriviu de tal manera, que us han pogut dir que'l català no té sintacsis pròpia, que la seua sintacsis es la castellana?

Senyors, tot axò ens poren tirar a la cara si no'ns resolem definitivament a escoltar y obeir a la fi la veu de les altures, que'ns crida: —Deslligaula per que puga caminar!; —si no'ns resolem definitivament a escoltar y obeir la veu de la vostra mare, que no s'atura de cridar: —Fills meus, deslligaume que vull caminar sense noses ni destorbs, y me vull dexar veure sense sudaris ni vels, tal com Deu m'ha feta! —Senyors, no cregueu que jo pretenga que no s'es fet res per la llibertat y depuració de la nostra llengua. Molt, moltíssim feren els grans iniciadors de la nostra renaxensa y l'estol gloriosíssim dels poetes y escriptors que'ls-e seguiren. Feren moltíssim, pero moltíssim; feren lo que no's pot dir, lo que negú creya qu'arribassen a fer, ni ells metexos s'ho porien imaginar. Lo que vull dir, lo qu'es evident de tota evidència, qu'encara hi ha molt més que fer. Es lo qu[e]'us he dit: lo que fan tres sitgles, no's desfà amb una grapada; lo que [319] de[s]cuyden y abandonen nou generacions no hu refà, no hu torna alsar una generació; es mester tot l'esfors d'un parell de generacions. Y aquest es el nostre cas. Sí, es una tasca grossíssima y llarguíssima axó de restaurar una llengua y alsarla de l'oblit y del menyspreu dels metexos que la parlen, y enlayrarla a la glòria, que tothom la torn estimar y li rendesquen homenatge; es una tasca grossíssima y llarguíssima depurar una llengua, reconstituirla, ferli cobrar l'esplendor y prestigi perduts y

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

cenyirli de bell nou la corona y posarli el cetre dins les mans y asseurela a n-el trono com a reyna.

Y aquesta es la tasca precisament que duym entre mans. Es grossa, grossíssima; es llarga, llarguíssima, y plena de dificultats y d'obstacles, molts d'ells casi insuperables; pero precisament la nostra nissaga es nada per coses grans, y vencent els grans obstacles se coronen els pobles de glòria. Jamay ha reculat el poble català devant cap inimich, devant cap empresa que li interessàs d'aprop; y no hem de recular devant aquesta. ¿Consentiríem a passar per l'ignomínia de que's pogués dir de nosaltres allò de l'Evangeli, d'un que comensà una casa y no la pogué acabar, y la gent s'en reya: *quia caepit aedificare et non potuit consummare* (comensà a edificar y no hu pogué acabar)? El poble català ha comensada la reedificació, la reconstitució de la seua llengua, y venga lo que venga y succeesca lo que succeesca, la durà a cap, l'acabarà. Catalunya acaba sempre, les coses que comensa; y, si Deu ho vol y Maria, acabarà aquesta. ¡Vaja si l'acabarà!

HE DIT.

Dues escenes (319-321)

El dia que sortírem de València (14 de matj), ens varen succeir dues *escenes*, una *en castellà* y l'altra *en francès.*

Les apuntarem perque demostren una mica com estam a Espanya.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Escena 1a, en castellà.

Era dia 14 de matj. Conversant amb dos amichs estimadíssims y un altre senyor que no vatj sebre qui era, que parlava en castellà, me demanaven aquells que romangués un parell de dies més a València. [320]

—No pot esser, vatj jo dir, perque demà vespre tench citats a Barcelona una partida d'amichs per tractar del *Congrés de la llengua catalana*, qu'hem de fer, si Deu ho vol.

—¡Un Congrés de la llengua catalana! esclama tot estranyat un d'aquells dos amichs.

—¡Sí, senyor! dich jo, clavant la vista a tots tres, que'm miraven, plens d'estranyesa.

—¿Serà separatista? demanà aquell senyor desconegut, *subrallant* la pregunta y amb una mitja rialla ben significativa.

—Veuen, les vatj dir, vostès, sense temerse'n segurament, se fan eco de la prensa sectària de Madrid, que, en sentir anomenar res que's fassa per Catalunya ò per la llengua catalana, tot d'una ja crida: —*¡Separatisme!*

Les vatj fer algunes reflecsions més per l'estil y vatj desviar la conversa per *no afegirhi a n-el fex*.

Escena 2a, en francès

A les sis y coranta minuts del cap vespre d'aquell metex dia m'afich dins un wagó de primera del tren de Barcelona. Dins el departament érem quatre: dos espanyols y dos estrangers, que vatj prendre per francesos perque hi parlaven. Me trech el breviari, y hala a resar. Comensen a venir *estacions* y a una ens hi enrocàvem cinch minuts, a altres deu, y a qualcuna tretze o catorze. Aquells estrangers comensen a *destraletjar* contra tals aturades, y jo'm vatj

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

adherir a les censures com vatj haver enllestit el rés. Llavò aclarírem qu'aquell tren era *de mercancies.*

A l'estació de Castelló de la Plana m'esperava l'amich del cor, En Salvador Guinot, que m'entregà el *Cens electoral* d'aquella *Província* que la Diputació Provincial feya la finesa de cedirmos (Deu li pach la bon' obra). El tren seguex; y, després de lletgir una estona alguns llibres que duya, vatj obrir aquell *Cens electoral;* y mira que mira *noms* de lloch y llinatges. Aquells dos estrangers durien molta de conversera, perque'm va escometre un d'ells amb aquesta:

—*Monsieur l'abbé,* vous *aurez beaucoup de quoi vous occuper.* —*Sans doute*, diu l'altre. —*Oui, messieurs, j'en ai beaucoup, beaucoup!* contest jo; y, per correspondre a llur amabilidat y bona criansa, els-e dich: —No, y may dirien vostès qu'es aquest llibre: es el *Cens electoral* de la província qu'ara atravessam. —El *Cens electoral!* digueren ells, tot sorpresos. —Sí, *el Cens electoral,* vatj respondre. Jo'ls-e diré per qu'es que m'interessa tal llibre. Tractam de fer el diccionari y la gramàtica de la llengua catalana, tot lo complets que's puga, y anam [321] cercant totes les fonts de la llengua. Una de les principals son els *noms de lloch y de casa (llinatges),* que conserven un sens fi de paraules y de formes gramaticals que casi no's troben a altra banda més qu'a n-aquells *noms.* Ara bé, aquests *noms* se troben casi tots a n-el *Cens electoral de* les províncies que parlen la nostra llengua. Per això m'interessen tant aquestes llistes. —Aquells estrangers no sols estigueren conformes en l'importància del *Cens* per la formació del diccionari y de la gramàtica, sino que feren mil alabanses de la nostra empresa; y, com els-e vatj contar els centenars de col·laboradors que'ns ajuden y els milenars de cèdules que ja'ns han enviades, ho varen celebrar molt, y feren vots fervents p'el bon èczit de l'*Obra.* Amb això quedàrem molt amichs; conversàrem fins devers les onze y mitja; y lo endemà dematí, atravessant les regions de Tarragona, Vendrell y Llobregat, feren grans elogis de les energies y avens de Catalunya; y ens despedírem

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

a n-el *baxador* de Gràcia, a Barcelona. Un resultà esser un enginyer, de Paris, y l'altre un hol·landès, representant d'una casa de comerç de fustes, pero que semblava francès, de bé que hi parlava.

Y ara la llissó pràctica d'aquexes dues *escenes.*

A València devant un castellà anomenam el *Congrés de la llengua catalana,* y tot d'una ja'ns tiren a la cara: —¿Serà *separatista*? Y que no'm diguen qu'axò poria esser una verba, una broma. Les verbes y les bromes se fan amb les persones conegudes y de certa confiansa; y amb aquell senyor era la primera vegada que'ns vèyem; y fins y tot no hi havia haguda la mútua presentació acostumada.

Aquells estrangers senten parlar d'un projecte de diccionari y gramàtica de la llengua catalana, y s'en alegren molt, y en fan mil elogis y demostren un viu interés de que la cosa vaja avant y arribi a bon terme.

¿Quins son que demostren aquí cultura, il·lustració, germandat...? ¿aquell senyor castellà o aquells estrangers?

¿Qui son assí els qui fan *separatisme?*

****

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

[322]

L'Obra del Congrés de la llengua catalana (322-337)

§ 6
Les conferències de Mn. Grandia

Son les que donà dia 26 y 27 de juny com a preparació p'el *Congrés* y de que no poguérem donar conte a n-el derrer *Bolletí*. Vetassí lo que'n diu nostre bon confrare barceloní *La Devantera* dia 30 de juny y 10 de juliol:

«La primera de las conferencias anunciadas com a preparació del Congrés de la Llengua ja s'ha donat en el Centre Excursionista, a càrrech del ilustrat filólech català mossén Marian Grandia, sobre'l tema; «Estudi històrich y analògich de las parts de la oració, y especialment del article.» Com que ha sigut un treball importantíssim, procurarem ferne un lleuger resum, com segueix:

Comensà en un bonich exordi comparant l'obra filològica de Catalunya ab lo *fervet opus* de que parla'l llibre quart de les Geòrgicas de Virgili, puig igual que'l tràfech de fabricació que s'observa en un buch d'abellas hi ha en nostra terra una verdadera efervescencia pera restaurar la bellesa de la llengua catalana, y li aplicà la paràbola de que parla l'Evangeli de Sant Lluc, dient que si aquella dona que de deu dracmas n'havia perduda una, escombra tota la casa fins trovarla, experimentant alashoras més goig y satisfacció que si no l'hagués perduda, aixís també Catalunya, que ha perdut alguna cosa preciosa, treballa per trovarla, y potser escombrant la brossa, no solament trovarà lo que cerca, sino altras cosas també de valor. Y entrant en materia, estudià'l fonament filosófich de la gramàtica, combatent la teoria de las ideas innatas de Plató y declarantse partidari d'Aristòtil y demés filosofs que cercan la

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

unitat de causas dintre de la varietat dels efectes, en quant sia possible. Feu consideracions sobre'l folklore, verdadera filosofia popular o colectiva, molt superior a la individual, y digué, a propósit d'aquesta ciencia, que no es exclussiva, com alguns suposan, de la infantesa del individu ni dels pobles, com ho demostra, per exemple, l'ús que del[s] oforismes [sic] feyen Jesucrist y altres grans savis. Dividí l'historia de la gramàtica en varis periódes: Primer, l'ante-socràtich o filosófich (segle V avans de J. C.), representat per Demòcrit, Cràtil, Hipias y Protógoras, y anomenat també cosmológich, perque l'estudi del llenguatge era més aviat la [323] investigació de l'estudi de las cosas; Segón, lel post-socràtich o filológich (segle IV abans de J. C.), representat per Plató y Aristòtil, en qual període ja constituian la gramàtica tres elements, com en las llenguas semíticas, l'*ónoma,* nom, el *rhéma,* del que no se sab be'l significat, pero que se suposa que es el verb, y en ters lloch la partícula. Lo ters període es l'estóich, en que ja's considera'l nom, l'apelatiu, el verb, l'adverbi y la conjunció. Y anantse avensant en aquest estudi, Aristòfanes de Bisanci ho reglamentà fixant tretze canons gramaticals. En el segle II abans de J. C. apareix Dionís de Tràcia que ja usa'l nom de *grammatiké,* derivat de *gramma,* escriptura. Ab l'estudi de *la Ilíada*, d'Homer, se fixaren els savis en el llibre 22, versícul 59, que conté diversas paraules classificadas en vuyt ordres: article, sustantiu, adjectiu, pronom, verb, adverbi, preposició y conjunció, classificació que passa a la gramàtica llatina conreada per Varró, Quintilià, Aulo-Geli y altres, ab la diferencia de que, com que'l llatí no possehia l'article, se substituí aquesta part de la oració per una altra de nova, l'interjecció, quedant igualment la classificació de vuyt parts. Y aixís passà a la Edat Mitja, y s'ensenyava en els convents, fins que apareix en la Edat Moderna el gran filòlech alemany Bopp, l'autor de la *Grammaire comparée des langues indo-européennes*, el qual, estudiant históricament y comparativa'l sanscrit, el zend, l'eslau, el gótich, el grech, el llatí,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

sense perdre de vista la branca semitica, obrí nous y lluminosos horitzons a la ciencia llenguística, basant la gramàtica en dos principis nous: el *monosilabisme*, *se*gons el qual s'observa que las arrels més primitivas son monossilàbicas y tendeixen a la vocal *a*, y el *valor significatiu de las desinencias flexibles.* Passant a estudiar l'article gramatical, explicà la etimologia d'aytal nom, *articulus,* en llatí, diminutiu de *artus,* en grech *artra,* que significa lligam o articulació. Si en altres idiomas no llatins hi ha tres genres per l'article, en los neollatins (digué'l conferenciant) no n'hi ha màs [sic] que dos, per la carencia del neutre. En quant a la morfologia, l'article català es determinant (*lo, la*, *los, les*), indeterminat *(*un, una*)* y de tractament *(en, na).* Té varias formas. 1.ª *lo, la*, *los las*, derivada del pronom llatí *ille, illa*, que en aquesta darrera llengua te una significació clarament demostrativa. Notes que la forma *lo* s'usa en las comarcas properas de Lleida, *el*, cada dia més usat en diversas cormarcas, es ja general en el regne de València, una altra forma *lu*, s'usa cap al nord de Lleida y en el Pirineu, Rosselló, Cerdanya y Capcir, en el plural la forma *els* es propia de Barcelona y València, pero *los* es peculiar de Lleida, aixís com [324] el só de *lus* s'usa en las susditas comarcas que diuen *lu* en singular, el plural femení es pronunciat clarament *les,* forma sonora, y bonica, en la Seu d'Urgell, Pallars y Vall d'Aran, *les,* masculí, plural, també al nord de Lleida, aixís com *lis* en la Segarra, hont hi ha molta tendencia a las *is. 2.ª es, sa, etz, sos, sas,* usat, a Mallorca, Empordà y Selva, derivat, segons els filòlechs, del llatí *ipse, ipsa,* que també té significació demostrativa, pero que'l conferenciant creu possible ésser procedent del article grech *ho, he, to*, puix es molt comú que l'esperit fort esdevingui sibilant, y tant es aixís, que aquesta primera forma helénica equival al sanscrit *sas, sa, tal.* Respecte del origen, examinà per quina rahó, no haventhi article en llatí, hagi aparegut aquesta part de la oració en els idiomas derivats. El llatí no'n tenia perque no es d'absoluta necessitat pel llenguatge; lo que queda demostrat per las criaturas, que quan

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

comensan a parlar, com que estàn més influidas per la naturalesa que per la tradició, usan sempre'ls noms sense acompanyarlos del article. Molt probable es que'ls idiomas aborigens, sobre'ls quals se posà la llengua oficial dels Romans, tinguessin aquest element, y malgrat la superposició del llatí, se conservés per tradició. Pero es també remarcable que quan las formas llatinas s'anavan debilitant, se trovaba la necessitat de un element que indiqués el genre y nombre del sustantiu, y aixís veyem que en un document del any 780 referent a un monestir de Galícia ja s'usa'l demostratiu llatí com article: *per illo rio;* y en un altre del any 819, acta de con[sa]gració de la Seu d'Urgell, trovem l'a [sic] pronom *ipse* al costat de *ille* ab idéntica idea, y d'aquí vé la doble forma usada simultàniament en diversas regions d'aquesta terra, usant uns el *lo* y altres *es.* Per lo tant, la naturalesa del article determinatiu en las llenguas romànicas es un *demostratiu atenuat,* aixís es, que ha perdut la forsa demostrativa del principi. També s'extengué en consideracions sobre l'ús del *llur*, que derivat del genitiu plural llatí *illorum,* sols se deu aplicar quan se tracta de varis possehidors. Parlà lleugerament del article fossilisat, esmentat, entre altres nombrosos exemples, un *hom,* el contingut en noms cognoms y en la toponímia, com *De-s-clot, De-s-pujol,* Sant Joan *De-s-pí, Castellar de N'Hug* (Castellar *d·én Huch*), el nom de poble *Alpens,* que com que en las fonts del Ter s'usa *el* per *els* quan segueix consonant, es igual que si diguen *Els pens* o las rocas, en castellà *las peñas*, etc. Y finalment parlà de reminiscencias del article alarb *al*, que al trobarse devant de lletres solars, pert la *l* y duplica la consonant següent, y aixís dihem encara *roba,* y ab l'article [325] *a-rroba,* del alarb *robh,* quarta part, la quarta part del quintà; y sospità que igualment se conserva quelcom del article basch, posposat al nom, y del article ibérich ab alguns exemples que posa de manifest.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

L'escullit auditori que havia acudit a escoltar la conferencia surtí entusiasmat de tanta erudició. Felisment, l'obra filológica comensa ab molt bons auspicis.»

L'obra filológica. —La segona conferencia de las projectades com a preparació pel Congrés de la nostra llengua la dona'l meteix Dr. Grandia en el propi local del Centre Excursionista de Catalunya l'endemà de la anterior. Versa sobre'l tema: «L'idea de la quantitat en el nom, verb y adverbi: intensius y diminutius», y d'ella donem a continuació un lleuger resum.

Com a fonament de la manera com s'expresa la quantitat en els conceptes, feu un estudi dels elements en que s'ha basat la gramàtica moderna: el monossilabisme y'ls sufixes, en virtut dels quals la paraula primitiva o arrel, constituida per una sola sílaba, modifica la seva significació en diferents sentits per medi dels afixes, fent present que la verdadera arrel monossilàbica no s'ha de cercar en la vocal, que sol ésser mudable, sino en les consonants. Com exemple presentà la paraula *mundanal,* que's descompón en aquets elements: la terminació *al*, en llatí *ális* que alguns creuen modificació de *res,* y aixis tindriam *res mundana,* o cosa del mon, l'altre afix *an,* del llatí *anus,* que's considera abreviació de *agenus* de l'arrel *gen,* que's trova abundosament ramificada en moltíssimes llengües baix l'idea fonamental de engendrar, la *d* que no es més que una afegidura eufónica, y descomptats aquets elements ens queda l'arrel *mun*, indicadora da mon, y que també trovem en *manus, minister, hominen* (observis la sinonimia de mon y humanitat), y en *man,* que en inglés y alemany significa home, pero que en sanscrit es pensar y en hebreu tallar ó separar, y per lo tant, si aquesta derrera significació fos la primitiva, tindriam que *mundus* significaria lo que està separat per l'esperit creador lo qual està confirmat per la paraula hebrea *barà,* que usa'l llibre del Génesis ab lo significat de partir al parlar de l'obra de la Creació. Com que en llatí *mundus* també vol dir nét, se li pot igualment aplicar aquesta etimologia per la equivalencia

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

d'estar separat ó ésser distint de lo brut. En la meteixa arrel posa'l conferenciant la termina*ció ment* dels adverbis, com si digués manera particular, idea anàloga a la de divisió, combatent de passada l'etimologia de *mens* que li dona l'Academia espanyola y altres.

Parlà seguidament de la nova escola de gramatichs [326] (Bruckmann, Leschieng, Scherer), el quals segueixen una orientació més científica que'ls antichs ó paleogramàtichs, perque estudíen la fonética en les llengües vives més que en els textos de llengües mortes, lo qual fa que la llengüística, segons aquestos, tinga una base universal en el lloch y en el temps. Estudià la tropologia o semàntica, en virtut de la qual les paraules cambien de significat per l'analogía de les idées que tenen quelcom de comú, retrayent entre altres exemples lo llatí *studere* que lo meteix significa aplicarse a les lletres que desitjar, essent aquesta derrera accepció la primitiva, com s'observa en el *stuts* hebreu, que es de la meteixa procedencia y significa ardir o cremar, ardir en desitj, desitjar apendre, aplicarse a les lletres, y d'aquí *estudiar.* Ab aquets preliminars explicà com per medi dels afixes, que poden ajuntarse devant, al mitj o derrera de l'arrel (prefix, infix y sufix), que son, etimológicament, verdaderes paraules, se modifica l'idea del radical en diversos sentits, fixantse'l conferenciant d'una manera particular en la formació dels intensius y diminutius, que expressen la major o menor quantitat en l'idea. Es curiosa la riquíssima llista de dessinencies que posseheix nostra llengua pera formar aquesta derivació especial; moltes n'hi ha que per causa del ús constant y tradicional han quedat fossilisades de tal manera que'l poble, sense pensar que ja son formes intensives o diminutives, hi afegeix nous afixes de quantitat, resultant diminutius de diminutius d'aumentatius, etc; v. gr., de *ber* vé *berret,* y de *berret,* escrit ab *a* per la confusió de la *e* àtona, se forma *barretot, barretés, barretet, barritina,* y de *barretina, barretinela*, etc., etc., aquestes idées, referents a la modificació de sentit dels noms, les aplicà igualment als verbs y als adverbis. Seria llarch repetir la

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

infinitat d'exemples que retreguè, los quals foren escoltats ab suma delectació per l'erudita concurrencia que ocupava la sala, aixís com també les curioses y sorprenents etimologies que d'una manera magistral anava exposant el senyor Grandia, especialista en aquesta branca d'estudis.

§ 7

La comunicació de Mr. Counson

Aquest senyor ha cumplida la paraula que donà a n-el Dr. Schädel d'enviarnos un article p'el *Bolletí* sobre'ls estudis de llengua catalana a Alemanya, y llavò hi ha afegida una postal. Tant aquesta com l'article son ben espressius, y creym que'ls nostres lectors s'en han d'alegrar ferm de qu'honrem amb [327] elles les nostres planes. Hi afegim una traducció[165] per aquells que no coneguen el francès, y llavò unes quantes de notes.

---

[165] Nota (1) de l'original: Halle, 17 de juliol, 1905. —Senyor, amb l'avinentesa de l'escel·lent estudi de M. Schädel, *Mundartliches aus Mallorca* (Halle, Haupt, 1905), permeteume que vos retrega un centre d'estudis catalans que M. Schädel ha congriat a Halle y la simpatia de que gaudex assí la vostra obra de regeneració de la llengua catalana. Sens dubte ja haureu reparat quin interés presenta la derrera publicació del jove y sabi romanista. Es la primera vegada que veym tests catalans transcrits fonèticament, y les sàbies observacions que'ls acompanyen, oferexen materials y precioses indicacions metòdiques per l'estudi dialectològich de la vostra llengua. El manetj de é [ə́] [Nota * de l'original: Amb aquex signe representen els filòlechs la *e* fosca tònica, mallorquina, *de plE, rEs, vEna, vEure,* etc.] y el pas de [ə] [Nota ** de l'original: Amb aquest altre signe representen la *e* y la a, fosques y àtones, de *portA, mourE, AnavEn*, *feyA*, etc.] + w [Nota *** de l'original: Amb aquet altre signe representen la u breu, ò diftongal de *boU, seU, riU, nuU, moUre,* etc.] a *ow* s'hi espliquen (pl. 38) per la tendència dels dialectes de Mallorca a reforsar ò aprimar l'intensidat de la vocal següent qu'es o no accentuada: la posició no sols de la sílaba dins el mot, sino també del mot dins la frase, pren una importància escepcional dins l'estudi de la fonètica. Aquest paper de la sintacsis dins la transformació fonètica, massa temps descuydat de part dels romanistes, se veu particularment il·lustrat per certs capítols de la lingüística catalana. Vé ben de nou l'estudi de l'article català: la sena originalidat no es sols d'havermos conservat l'*ipse* llatí. Les formes diverses qu'aquex *ipse* revest segons l'inicial del mot que seguex y fins segons la preposició que precedex (pl. 37), enriquexen una cosa grossa la conexensa de fenòmens d'aquest genre, qu'ha adquirits fins assí la filologia romànica: y M. Schädel completa venturosament les observacions de M. Morel-Fatio, que senyalà fa temps el curiós article trobat a Mallorca.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Halle, le 17 juillet 1905.

MONSIEUR,

Aqueys eczemples, que serien bons de multiplicar, indiquen prou lo sugestiu qu'es l'estudi científich del català: un en pot treure observacions l'alcans de les quals s'estén a n-el conjunt de la filologia romànica. Es lo que M. Schädel ha comprès tot d'una, y'l curs de català qu'ha donat a l'Universidat de Halle enguany (1904-1905), ha encalentits molts de joves romanistes, sobre tot M. W. Suchier. Jo metex li dech el gust qu'he pres en l'estudi de la vostra llengua. Estich resolt de consagrar un petit traball a n-els suficses catalans, qu'aboldronaré segons llurs oríens fonètichs, llur estensió geogràfica y llur evolució semàntica. Aquest petit recó de filologia catalana me sembla que té també la seua originalidat: la conservació en estat florexent del suficse *-um,* per eczemple, dona un aspecte curiós a n-aquest vocabulari català, del qual vos replegau els tresors amb tant d'esment y amb un bon zel. Els estudis d'aquest genre no poren dexar indiferents aquells que [328] volen de cor enriquir y embellir llur llengua catalana: literatura y filologia caminen assí a li par, y gràcies a n-el curs de M. Schädel els noms de Mn. Verdaguer, d'En Massó y Torrens, d'En Mateu Obrador, d'En Marian Aguiló, d'En Rubió y Lluch y de son il·lustre pare En Rubió y Ors, d'En Balaguer y d'En Milà y Fontanals se son fets familiars dins el nostro petit estol. Fa ben poch encara que l'article que M. Schädel consagrà dalt *Literaturblatt für germanische und romanische Philologie* a n-els traballs sobre En Ramon Llull, posava en evidència l'importància dels estudis catalans; la bella edició de qu'es estat objecte el vostro gran filosof de part de ses compatriotes, es una prova que vos trobau a un temps tan benaurat com tots els del vostre moviment lingüístich. Axó fa pensar en l'época llunyana aont un italià del sitgle XV partí cap a Mallorca per estudiarhi En Lull allà metex; y axó fa veure que'l català reprèn a la fi una importància tal que interessa y crida l'atenció dels estrangers.

Vos ne poreu donar conte a n-el vostre proper congrés de llengua catalana, aont jo confiy d'esser y tractar devant aquexa sàbia assamblea de la formació de les llengues literàries dins els diversos paissos romànichs. Aquest pont s'entrebaula ben estret amb l'estudi filològich de la vostra llengua, com vos massa hu compreneu. Tal volta no es gens per demés notar que dins els diferents paissos romànichs y en diferents sitgles els escorcolls lingüístichs son estats com un acompanyament necessari de la formació de les llengues literàries; a Itàlia es Dante (per retreure'l més il·lustre dels eczemples) qui estudia els dialectes italians y escriu *De vulgari eloquentia* mentres que's desplega el *dolce stil nuovo;* a n-el sitgle XVI es la filologia dels Henrich Estienne, dels Claudi Fauchet y Esteva Pasquier qui florí ensemps que'l moviment poètich sortit de la *Pléyade*; a n-el sitgle XIX el romanticisme francès es abans que tot una revolució dins el vocabulari, y hi ha que recordar que Raynouard, qui feu *Les Templiers* durant el temps del gust trovadoresch, fou també'l precursor de la filologia romànica! El metex fenòmen s'es repetit el temps nostre, pux dins aquexa benaurada Provensa qu'atreu amb tanta de forsa'ls poetes y els filòlechs, s'es esdevengut l'autor de *Mireio* ferse lecsicograf, y replegar les riqueses d'aquella llengua qu'ell havia reviscolada d'una vida novella. Mistral saludà fa temps el vostre Mn. Verdaguer: la Provensa y els filòlechs de tots els paissos saludaràn amb un amor consemblant els vostres poetes, els vostres escriptors y els erudits qui cerquen per tot Catalunya les formes diverses dels vostres vocables plens d'armonia.

Deu fassa que jo puga, dins un parell de mesos, saludar en vos el més valent de tots aquests cercadors! y que'ls vostres sabis traballs prosperin y fructifiquin com ho desitja y hu espere vostre devot servidor

ALBERT COUNSON.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

A l'occasion de l'excellent travail de M. Schädel, *Mundartliches aus Mallorca* (Halle, Haupt, 1905), permettez-moi de vous signaler le foyer d'études catalanes que M. Schädel a [328] créé à Halle, et la sympathie dont jouit ici votre oeuvre de régénération de la langue catalane. Vous aurez sans doute déjà remarqué quel intérêt présente la dernière publication du jeune et savant romaniste. D'abord c'est la permière fois que nous voyous des textes catalans transcrits phonétiquement et les savantes observations qui les accompagnent fournissent des matériaux et de précieuses indications méthodiques pour l'étude dialectologique de votre langue. Le traitement de [ə́], le passage de [ə] + *u à* ou[166] est expliqué (f. 33) par la tendance des dialectes de Majorque à renforcer ou à diminuer l'intensité de la voyelle suivant qu'elle est accentuée ou non: la position non seulement de la sillabe dans le mot, mais aussi du mot dans la phrase prend une importance exceptionnelle dans l'étude de la phonétique. Ce rôle de la syntaxe dans les transformations phonétiques, trop longtemps négligé par les romanistes, est particulièrement illustré par certains chapitres de la linguistique catalane. Il est frappant dans l'étude de l'article catalan, dont la seule originalité n'est pas de nous avoir conservé *ipse* latin. Les formes diverses que cet *ipse* revêt selon l'initiale du mot qui suit, ou même selon la préposition qui précéde (f. 37), enrichissent considérablement les connaissances de phénomènes, de ce genre acquises jusqu'ici par la philologie romane; et M. Schädel complète heureusement les observations de M. Morel-Fatio, que signala autrefois le curieux article rencontré à Majorque.[167]

---

[166] Nota (2) de l'original: Axí la [ə́] de *bEu (bibit)* y *vEu (videt)* torna [o] (o tancada, fosca), y resulta *b[o]u, b[o]nen* [sic]; *v[o]u v[o]uen.* Aquexes formes se troben arreu dins els documents antichs de casi tot el territori català, y es molt frequent sentirles a Mallorca per ontsevulla un vaja, escoltant bé els qui parlen, sobre tot quant no s'adonen de lo que diuen qu'es quant obra més enèrgicament l'instint de la llengua.

[167] Nota (3) de l'original: Aquest article *(es* y *sa)* no sols es a Mallorca, sino a Menorca y a Eivissa, y llavó a n-els pobles de la costa catalana desde Canet de Mar fins més enllà de Cadaqués y dins gran part de les regions veynades de la Selva y bax-Empordà. Els *noms de lloch* y *de casa* escampats encara per tot Catalunya que

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Ces exemples, qu'il serait facile de multiplier, indiquent assez combien est suggestive l'étude scientifique du catalan: on peut en tirer des observations dont la portée s'étend à l'ensemble de la philologie romane. C'est ce que M. Schädel a compris de bonne heure, et le cours de catalan qu'il a donné à l'Université de Halle, en 1904-1905, a vivement intéressé plusieurs jeunes romanistes, notamment M. W. Suchier. Je lui dois moi-même le goût que j'ai pris à l'étude de votre langue. Je me propose de consacrer un petit travail aux suffixes catalans, que je grouperai suivant leurs origines phonétiques, leur extension géographique et leur évolution sémantique. Ce petit coin de philologie catalane me parait avoir aussi son originalité: la [330] conservation et l'état florissant du suffixe -*um*,[168] par exemple, donne un aspect curieux à ce vocabulaire catalan, dont vous recueillez les trésors avec tant de soin et un si beau zèle. Les études de ce genre ne pouvent laisser indifférents ceux qui ont à ceur d'enrichir et d'embellir leur langue catalane: littérature et philologie marchent ici de pair, et grâce au cours de M. Schädel les noms de Verdaguer, de Massó Torrens, de Mateu Obrador, de Marian Aguiló, de Rubió y Lluch et de son illustre père Rubió y Ors, de Balaguer et de Milà y Fontanals, sont devenus familiers dans notre petit cercle. Tout récemment encore, l'article consacré par M. Schädel *(Literaturblatt für germanische und romanische Philologie)* aux travaux sur Raymond Lull mettait en évidence l'importance des études catalanes; la belle édition dont votre grand philosophe a été l'object de la part de ses compatriotes est un signe des temps aussi heureux que tous ceux de votre

---

duen aquex article, com demostrarem, si Deu ho vol y Maria, a un dels propers *Bolletins,* —fan veure que primitivament tal article era general a tot el territori català. En queden vestigis en la forma plural a la regió sur de la província d'Alacant y a n-el Rosselló en la contracció del genitiu plural. A Santa Pola y a Perpinyà replegàrem respectivament espressions per l'estil: Es *(els) cavalls,* Es *(els) caxons;* Es *(els) àngels, es (els) homes es un DES* (*dels*) *plats qu'estimi*; *DES (dels) rius.*

[168] Nota (4) de l'original: Amb ell se fan colectius molt espressius y pintoreschs, V. gr. de *criada* «criadUM» (aplech de *criades*), de *senyor* «senyorUM» (id. de id...),

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

mouvement linguistique. Cela fait songer à l'époque lointaine oú un Italien (du XVe siècle) partait pour Majorque afin d'étudier Lull sur place, et cela montre que le catalan reprend enfin un rôle de nature à intéresser les étrangers.

Vous pourrez vous en rendre compte à votre prochain congrès de langue catalane, oú j'espère bien me rendre. Je me permettrai d'entretenir cette savante assemblée de la formation des langues littéraires dans les divers pays romans. Ce sujet se rattache étroitement á l'étude philologique de votre langue comme vous le comprenez parfaitement. Il n'est peut-être pas inutile de remarquer que dans divers pays romans et dans divers siècles les recherches linguistiques ont été comme un accompagnement nécessaire de la formation des langues littéraires: en Italie c'est Dante (pour citer le plus illustre des exemples) qui étudie les dialectes italiens et écrit le *De vulgari eloquentia* tandis que se développe le *dolce stil nuovo*; au XVIe siècle, c'est la philologie des Henri Estienne, des Claude Fauchet et des Estienne Pasquier qui fleurit à côté du mouvement poétique sorti de la Pléiade: au XIXe, le romantisme français est avant tout une révolution dans le vocabulaire, et faut-il rappeler que Raynouard, qui fit *les Templiers* dans le temps du goût troubadour, fut aussi le précurseur de la philologie romane? Le même phénomène s'est renouvelle de nos jours, puisque dans cette heureuse Provence qui attire dans la même mesure poètes et philologues, ou a vu l'auteur de *Mireio* se faire lexicographe, et grouper les richesses de cette langue qui il avait animée d'une vie nouvelle. Mistral salua jadis chez vous votre Verdaguer: la Provence et les philologues de tous les pays [331] salueront avec un égal amour vos poètes, vos écrivains, et les érudits que recueillent, par toute la Catalogne, les formes diverses de vos vocables harmonieux.

---

de missatge «missatjUM» (id. de id...) d'*al·lot* «al·lotUM» (id. de id...), de *paper* «paperUM» (id. de id.), etc.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Dieu veuille que je puisse, dans qualques mois, saluer en vous le plus vaillant de ces chercheurs! et que vos savants travaux prospèrent et fructifient comme le souhaite et l'attend

Votre dévoué serviteur,

ALBERT COUNSON.

Monseigneur,

Je prends la respectueuse liberté de me présenter à vous en vous adressant une communication qui ne sera peut-être pas sans intérêt pour les lecteurs de votre excellent Bulletin catalan, qui jouit ici d'une sympathie et d'une estime justement méritées.

Permettez-moi de vous exprimer en même temps l'intérêt que je prends à vos savants travaux: si, comme je l'espère, vous venez un jour à Halle, vous verrez que vous y avez plus de connaissances que vous ne croyez. Votre nom est connu et révéré dans notre petit cercle d'amis, oú M. Schädel a si souvent parlé de vous avec le plus vif respect et une cordiale admiration. Nul ne partage cette admiration autant que moi, et j'adresse ici au prèlat et au savant mes salutations de catholique, et de romaniste apprenti. Votre dévoué serviteur,

A. COUNSON

¿No es ver qu'aquest Dr. Counson resulta molt simpàtich, desxondit y ben plaent? Se veu qu'es un'ànima jove, plena de briu y d'entusiasme per la ciència filològica. ¿No es ver que la *comunicació* y la *postal* que'ns ha enviades, son ben llampants y significatives, y umplen el cor d'alegria y de gaubansa y l'alsen per amunt per amunt?

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Li contestàrem casi tot d'una a n-el Dr. Counson agraintli coralment aquexes bones noves que'ns envia y l'interés y l'entusiasme que demostra envers la nostra llengua y literatura; y, que, si ell mos diu qu'a n-aquelles terres tenim més amichs y coneguts que no creym, qu'estiga segur que'n té més ell a Catalunya y a Mallorca de cors que ja l'estimen de bon de veres, veentlo tan enamorat de la nostra llengua y aficat de peus y mans en l'enaltiment de la metexa. ¡Ja es segur que tots els nostres col·laboradors y tots els altres amants de la nostra renaxensa que's son enterats de lo qu'ell fa y està dispost a fer per la nostra causa, l'han d'estimar de cor! El bé es del qui'l se guanya, solen dir. [332]

§ 8

Una carta de Mr. Saroïhandy. —Mr. Foulché-Delbosch.

¿Que no hu sabeu qui es En Saroïhandy? En donàrem les fites netes dins el BOLLETÍ de novembre de 1903 (T. I, p. 570,-1). A lo que diguérem llavò, hem d'afegir qu'ha seguit sempre y seguex tan entusiasta de la nostra llengua y tan fervent conrador y enaltidor d'ella, com ho demostra la carta que posam tot seguit, tal com la mos ha enviada, en català net y llampant, com molts de catalans desgraciadament no son capaces d'escriure.

Versalles, 24 de juliol de 1905.

Estimadíssim Mossen Alcover,

Cuant me escriga, li prego tinga la bondat de dirigir les cartes: —*73, Avenue de St. Cloud. Versailles—,* y res mes. Ho dich perque me sembla que no he rebut tot allò que'm va enviar Vd. Es en el *Bolletí* d'abril que per la primera vegada he sapigut les noves de la mort del seu pare y de la reunió de un Congrés de la Llengua Catalana. Por mes negligent que yo siga, no hauria deixat de escriure'l en eixes, dues ocasions.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

El Congrés de la Llengua Catalana! Ja ho crech que serà ésta encara una obra de primera. En el mes de dezembre, no hi podria anar, perque no tenim tots prebenda ben grassa qu'ens deixe viatjar tot l'any. Hem d'esperar el temps de les vacacions. Pot ser que l'època mes favorable siga la semana de Pascas de Resurrecció. Segons veig en el *Bolletí,* es també'l temps senyalat pe'l Dr. Schädel, de la Universidat de Halle. El tema qu'esculliria, si pugués ser ab vosaltres, *seria: —Català de la regió Pirenàica a Andorra, al Pallàs y a la frontera d'Aragó.*

De la comparació dels dialects del Pirineu català y aragonés, resulta que la llengua catalana es a Espanya una llengua verdaderament autóctona, y que de cap manera deu considerarse com a llengua importada del Sud de França. Ja vaig sostenir esta opinió en la 2.a Ed. del *Grundriss der romanischen Philologie* del Dr. Gustav-Gröber (Strasburg 1905, pp. 845), y penso ferho mes amplement en el llibre qu'ara escriuré sobre'ls *Idiomes del Pirineu espanyol.*

La part catalana del *Grundriss* de Gröber es acabada d'imprimir, pero la obra entera encara no es en venta. Pot creure, molt estimat Mossen Alcover, qu'hi vaig encarir com s'ho mereixia *l'Obra del Diccionari.* En un article meu sobr'alguns punts de conjugació catalana, trobarà Vd. una fulla d'emprenta, en alemany, amb unes paraules sobre la *Lletra de* Convit, el [333] *Botlletí del Diccionari* y les *Questions de llengua y literatura catalana* y, adjunta, trobarà també la fulla del meu manuscrit francès en el marge y entr'els renglons de la cual el Dr. Gröber, del seu mateix puny y lletra, va escriure la seva traducció alemana.

No sé si tindré'l gust de llegir la seva resposta an aquesta carta. A 1r d'Agost, surto cap a Aragó. Hi entraré por Panticosa, tal vegada, enviant-me, allí una tarjeta, encare la rebria, pero no es ben cert. Després, no puch donarli nenguna direcció. Durant dos mesos, recorreré a peu la *Sierra de Guara*, y'l *Somontano de Huesca.* En

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Setembre penso ser a Roda, Campo, Aínsa, pero cuant? Això, Vd. y yo no ho sabém.

Sempre seu afectíssim q. l. m. b.

J. Saroïhandy.

¿Ho veys com aquest no'n té gens de vessa ni de son? ¡Dos mesos a peu per les muntanyes de l'alt-Aragó, aont, com solen dir, el dimoni hi perdria un'ànima, de mala petja que hi ha y de lo repelenchs y malambrosos que son aquells indrets! ¡Y tot per estudiar... això que'ls nostres *il·lustrats de per riure* anomenen *corrupcions y barbaridats* del poble, de la gent menuda, sense lletres, que parlen axí com *les surt,* y per lo metex son documents vius de llengua, fites, graons, passes de la vida, de l'història de la llengua que parlen. Entre parèntesis, ¿quants d'*Acadèmichs de l'Espanyola* hi ha qu'hajen tenguda aquexa... ocurrència y l'hajen posada en pràctica, de fer escursions d'aquestes per l'estudi de la llengua que l'Estat els ha confiat? ¿Que me deys que n'han fetes? Idò ¿per que no publiquen el resultat que n'han tret? ¿L'han fet l'estudi dels dialectes castellans? Idò ¿per que no'l publiquen, y, no hauríem d'apellar a n-els estudis que n'han fets els estrangers? ¿No es una vergonya y una ignomínia per l'*Acadèmia Espanyola* que encara no haja donades senyes de vida respecte d'un punt tan capital per la vida del castellà com son els seus dialectes? Lo que no seria d'admirar que hi haja *acadèmichs* que's creguen que'ls *dialectes* del castellà son el *català*, el *mallorquí*, el *valencià*, el *vasch*, el *gallech!* Y lo que diràn ells: —¡Aquests dialectes que'ls estudiin els qui'ls-e parlen! —¡Fiauvosne d'*acadèmichs*, sobre tot si son de *marca espanyola!*

Pero... dexemlos fer amb la tasca tremenda del *limpia, fija y da esplendor,* y tornem a n-En Saroïhandy. ¿No es ver qu'es tot un home y que's guanya'l cor de tots de qui estimin de bon de veres la nostra llengua?

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Ja hu poreu creure que a volta de correu li contestàrem [334] agraintli en nom de tots els amichs del *Congrés de la Llengua Catalana* els seus bons oferiments y acceptant amb tota la nostra ànima el *tema* que proposa, dientli que l'època qu'ell diu que porta venir, es precisament la qu'hem escullida per celebrar *el Congrés.*

Sobre tot, ¡benhaja En Saroïhandy! ¡Això es un home!

Y ara dos mots sobre Mr. R. Foulché-Delbosch.

¿No'l conexeu? Els qui no us dedicau a la filologia, potser que no l'hàjeu sentit anomenar may; ara'ls qui s'hi dediquen, prou que'l conexen! Es un sabi francès enamorat d'Espanya; publica a París la notable *Revue Hispanique,* tota consagrada a l'estudi de cultura, lletres y llengues *espanyoles,* això es, dels diferents pobles qu'integren l'Espanya. Allà's publiquen estudis ben interessants, no sols del castellà, sino del català. Figurauvos qu'ara n'hi ha de sortir un de més de *docentes planes,* farcit de documents antichs, un ver tresor de llengua catalana. Ademés Mr. Foulché-Delbosch l'any 1902 publicà un *Abrégé de Grammaire Catalane*, aont fa un estudi ben detingut y a fondo de la *fonètica y analogia* de la nostra llengua, lo qual ha contribuit prou a escampar dins el mon sabi la conexensa del català. Per lo tant Mr. Foulché-Delbosch es un benemèrit de la nostra llengua. Y no us cregueu que sia un qualsevol! Es professor de l'*École des Hautes Études Commerciales* y de l'*École Colbert.*

Idò bé, aquest senyor el vérem dia 9 de juliol a Barcelona. Ja estava enterat del projecte de *Congrés,* y ens va prometre que també hi vendria, y hi sostendria un tema, que mos enviarà a son temps. Férem una bona conversada sobre català y estudis filológichs y romanguérem amiguíssims.

Sobre tot, bé mos va, gràcies a Deu!

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

§ 9

Després de la derrera carta del Dr. Schädel.

La de 14 de juny, de *vint y vuyt planes.* La traduirem en català perque s'en poguessen enterar bé els que calia, y axí hi diguessen la seua per passar avant l'obra que'l doctor alemany proposa, qu'es ben llarga y ben complicada, y es cosa de mirars'hi molt y de tenirhi esment per no esguerrarho y malmetrehu amb la manera de durho.

Com tenguérem la traducció engarbullada, mos espitxam cap a Barcelona dia 8 de juliol y hi estiguérem fins dia 13. Vos [335] assegur que correguérem y potoyàrem per llarch y que tocàrem totes les tetgles y a totes les portes que hi havía que tocar per moure y comprometre gent a favor del *Congrés,* y fórem sortadíssims en tot, gràcies a Deu; les tetgles varen respondre y les portes s'obriren, y per ara no deym pus perque no es hora. En fer la crònica del *Congrés,* ja hu direm tot.

El dia 10 de juliol reunírem a ca'l Dr. Rubió y Lluch les comissions anomenades per encitronar lo del Congrés. Hi havia, ademés del Dr. Rubió y Lluch, Mos. Grandia, En Massó y Torrents, En J. Pijoan, En Rubió y Bellver, En P. Pagès, N'E. Vallès, En J. Carner, En B. de Pomés, En C. de Fortuny. No hi pogueren assistir per massa feynes En M. dels S. Oliver ni En J. Algarra ni En R. Picó. Lletgírem la carta del Dr. Schädel, ficsantmos en cada paragraf y discutint totes aquelles coses, admirant tots l'entusiasme d'aquest home meritíssim per la nostra llengua y la seua abnegació y fervor fora mida de consagrar a l'enaltiment d'aquella tot el seu sebre y esperiència científica. Com prou vàrem haver discutit y conferit, acordàrem que Mn. Grandia, En Massó y Torrents y en J. Pijoan formulassen la contestació definitiva a les coses qu'el doctor alemany proposa y en demana'l parer dels caps pares, amb els quals hem de tirar avant. Dins tres dies aqueys tres bons amichs ens comunicaren la tal contestació. Després a Mallorca mostràrem també la carta del

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

meritíssim professor de Halle, y els amichs d'aquí ens digueren el llur parer; y dia 19 d'agost contestàrem a n-el Dr. Schädel amb tota la precisió, claredat y llealtat que solem posar en totes les nostres coses. No li escriguérem **28** *planes,* pero n'hi enflocàrem **22** que pujaven més que les **28** perque eren més grosses y de lletra més atepida. Amb una persona qu'un estima tant com el Dr. Schädel, ja hu crech que la ploma llenega una cosa fora mida, y les paraules brollen a forfollons, y... tantes en volgueu de retxes y de planes!

Un detall curiós. Dia 17 de juliol el doctor alemany ens posà una postal dientmos que, per lo que li haguéssem d'enviar, la seua direcció, de dia 2 d'agost fins a 25 de setembre, seria: *Leutenant der Reserve Schädel*, *Feldartillerie Regiment n.º 30, Rastatt de Baden, Alemania (Tinent de Reserva Schädel*, *Regiment d'artilleria núm. 30, Rastatt de Baden…*): ¡El Dr. Schädel Tinent *reservista!* ¡Un professor d'Universidat!… *¡O militarisches Deutschland!* ¡O servici militar obligatori!

El benemèrit patrici En Ramon Picó y Campamar ens ha promés que sostendrà un tema a n-el *Congrès.* Ja l'anunciarem [336] oportunament. Axó pertocava, perqu'En Picó fou un dels primers que consultàrem quant ens ocorregué l'idea de promoure aquex acte de tanta trascendència.

L'entusiasta col·laborador barceloní En Bonaventura Riera, que tanta de propaganda'ns ha feta amb En Fr. de P. Curet entre'ls socis de *l'Associació Popular Catalanista* y qu'es un dels joves que van a l'*Arxiu Municipal* de Barcelona a fer cèdules p'el *Diccionari,* ha escullit el tema 16 dels 24 que proposàrem totd'una p'el *Congrés.*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Rebem cartes de diferents endrets de Catalunya, plenes d'entusiasme envers d'aquesta *Obra,* y llavò noves dels estudis que ja's fan dels temes presos. ¡Beníssim! ¡Fora son, idò, amadors de la llengua catalana! ¡No hu es jens hora de dormir, sino de treballar a les totes!

§ 9

La prensa catalanista.

Ha seguit fent costat a l'*Obra del Congrés.*

La Veu de Catalunya de 13 de juliol hi consagra un article ben calent, donant conte del curs de la cosa, y escitant la gent a fermos costat. Axò es lo qu'hem mester, admósfera per tot arreu. Sense admósfera no es possible la vida.

La Bona Causa, d'Inca (Mallorca), retreu dia 22 de juliol les persones qu'han pres tema p'el *Congrés,* fentne vives alabanses

Llevor, el valent y seriós setmanari de Sant Feliu de Guíxols, ens dedica el metex dia 22 un articlet ben espressiu, donant les fites netes de lo que's fa p'el *Congrés* y ens renova la seua adhesió entusiasta y crida la gent a que'ns fassen costat.

Lo Camp de Tarragona, de dia 5 d'agost, sempre tan devot de totes les nostres empreses, tot elogiant els diferents traballs del BOLLETÍ de mars-juliol, elogia especialment lo que deym del *Congrés* y demostra gran gaubansa per lo en popa que va el projecte.

La Sembra, setmanari de Tarrassa, dia 4, 10 y 21 d'agost ens copia bona part de la relació que donam dins el derrer BOLLETÍ dels traballs preparatoris del *Congrés,* y llavò posa dia 4 aquex article que insertam per via d'informació. Diu axí: [337]

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Congrés de la Llengua Catalana

El renaixement de la nostra llengua que s'ha desenrotllat en aquesta partida d'anys haurà preparat els ànims y les inteligencis de la nostra gent de lletres per juntarse y afermar la unitat y distinció de la parla catalana. Presideix l'estol d'entussiastes un homo honorable, Mn. Antoni M. Alcover, a qui capdalment en deurà mercés la nostra patria. Ell es l'iniciador y el mantenidor de l'acte de reivindicació de la llengua; ell es qui s'ha multiplicat y alentat a tothom per aquesta empresa magna; al seu prestigi y talent deurém l'acoblarnos en la festa que's prepara ab els doctes filòlechs alemany Doctor Schädel y bélga Mr. Counson, abdós de la Universitat de Halle, havent proposat sostenir temes d'importancia imponderable.

El Congrés que's proposa, serà una obra d'elevació, d'exaltació d'una llengua, reposantla al nivell que mereix; tan sols sia pel fet senzill d'existir. Res hi ha que existeixi, que *sigui* y no mereixi estudi, l'estudi que no han sabut o volgut empendres la majoría de filòlechs *castílas* [sic] per l'odi que entranya el llur *virus separatista*, que, de mala fé ens imputen a nosaltres. Millor, no obstant, després de tot; l'obra anirà fentse y l'ensaig proper provarà de cara al progrés lo que han procurat desfer de la banda de ponent.

El punts d'estudi en que's fixa principalíssima atenció, es la *Sintaxis,* allà hont la llengua ha sofertes mes grosses sotragades y malastrugues influencies. Sabut es que la *Sintaxis* representa el lligam, la melodia de l'*obra morta* d'un llenguatge, la successió de paraules acostumada y assimilada pels enteniments d'una raça. Això, donchs, tenint en compte la desnacionalisació soferta del sigle XVI ençà, per la invasió despótica castellana, absorció que entranya sempre un retrocés en les costums y idees del poble dominat, ens ha portat insensiblement, subtilment, una desfiguració substancial que convé destruhir contra tot y malgrat tot lo que s'hi oposi. A n'això tendeix el progecte esmentat de depuració de l'idioma: a restablir

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

tecnicament primer, practicament després, per un travall de dignitat y de vergonya els furs del llenguatge català. Que això es un travall atentíssim y obstinat be prou que ho sabem, pero tenim davant el problema de la nostra existencia com a poble autonom, y si en els rams d'activitat industrial artística hem progressat, mostrant al mon els nostres graus de vitalitat, no serà pas possible deixar l'anima enrera, donchs això significaria abandonar l'expressió de la nostra manera de sentir y pensar sufrint per mes temps el decandiment y destrucció formal de les manifestacions intelectuals, característiques d'aquesta llengua gloriosíssima.

J. RIGOL.

****

[338]

Els Separatistes de Madrid

I.

El Consell d'Instrucció Pública contra la llengua catalana

Contestant a l'*oferiment* que dia 18 de juliol de 1903 feren els «Estudis Universitaris Catalans» al Ministeri d'Instrucció Pública y Belles Arts d'instalar desde primer d'octubre de dit any en el local de la Universitat de Barcelona les càtedres lliures y gratuites de Dret Civil Català, História de Catalunya y Literatura Catalana, aquesta associació rebé dia 1 de juliol d'enguany la comunicació que, literalment traduida, diu axí:

Hi ha un sagell en sech que diu: «Universidad de Barcelona. — *Perfundet omnia luce.* —N.º 1682. —El Iltmo. Sr. Subsecretario de Instrucción Pública y Bellas Artes, con fecha de 16 de Junio último, me dice lo siguiente: —«Pasada á informe de la Sección 5.ª del

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Consejo de Instrucción Pública la instancia del Presidente y Secretario de la «Asociación de Estudios Universitarios Catalanes», en solicitud de que se les autorice para dar en locales de la Universidad de Barcelona la enseñanza en catalán, de varias asignaturas, dicho Cuerpo consultivo, en 10 de los corrientes, emitió el siguiente dictamen. —Si la Asociación «Estudios Universitarios Catalanes» pretendiera solamente establecer las enseñanzas Derecho Civil Catalán, Historia de Cataluña y Literatura Catalana en la Universidad de Barcelona, en forma usual y corriente, y en su virtud en la propia lengua nacional que las otras Cátedras universitarias, esta Sección propondría á la Superioridad se sirviese resolver que según el artículo 1.º del Decreto Ley de 26 de diciembre de 1869, corresponde á los Claustros de las Facultades, Institutos y Escuelas especiales conceder ó negar el permiso necesario á los que necesiten abrir cátedras de cualquier género en los Establecimientos de su nación que están bajo su dependencia.

Pero como se pretende dar las nuevas enseñanzas en otra lengua que la nacional, entiende la sección que en tal concepto el ministro de Instrucción Pública y no las Facultades, es el llamado á resolver en esta parte la petición de la Sociedad «Estudios Universitarios Catalanes» y en sentido absolutamente negativo, declarando: 1.º que de accederse á lo solicitado se convertiría á la Universidad de Barcelona en Universidad bilingüe, condición que no tiene, que se sepa, ninguna Universidad de Europa, pues en los países en que existen enseñanzas en la lengua oficial, y en la propia de la comarca, no se dan nunca unas y otras en el mismo establecimiento, si no en apartados y distintos; 2.º que lo contrario vendría á renovar las alteraciones, y los bandos en la Universidad de Barcelona, que [339] constantemente han tenido carácter catalanista; 3.º (más bien 1.º y único), que si los catalanes, como tales, tienen el derecho de hablar su lengua, —aquesta paraula apareix en la comunicació sobre una raspadura— como españoles,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

tienen el deber de hablar la lengua nacional, en la cual únicamente debe darse la enseñanza en los establecimientos del Estado y más que en ninguno, si cabe, en los de enseñanza superior. —«Habiéndose conformado S. M. el Rey (q. D. g.) con el presente dictamen, se ha servido resolver como en el mismo se propone. —Lo que traslado á V. S. para su conocimiento y demás efectos. —Dios guarde á V. S. muchos años. Barcelona 11 de julio de 1905. —El Rector, Rafael Rodríguez Méndez. —Está rubricat. —-Señores presidente y secretarios de la Asociación de Estudios Universitarios Catalanes de esta capital.»

II.

Replica del «Estudis»

Els «Estudis Universitaris Catalans», han dirigida n-el Ministre d'Instrucció Pública y Belles Arts la comunicació següent:

«Eccm. Sr.:

El president y el secretari dels «Estudis Universitaris Catalans» acudiren en 18 de juliol de l'any 1903 al Ministeri que avuy ocupa V. E. y li feren l'oferiment d'instalar desde primer d'octubre d'aquell metex any en la Universitat Literaria de Barcelona càtedres lliures, subvencionades pels «Estudis», però que devien ser gratuites pera'ls alumnes, de Dret Civil Català, Historia de Catalunya y Literatura Catalana.

Dos anys han calgut pera que'ls complicats organismes oficials se dicidissin a resoldre, y mentrestant, les corporacions catalanes, més ametentes a patrocinar tot quant significa un element d'avens o la satisfacció d'una necesitat de llarc temps sentida per la nostra pàtria, y sempre desatesa per l'Estat, l'Ateneu Barcelonès, el Foment del Treball Nacional y la Federació Escolar Catalana han brindat y donat generós aculliment a n'aquelles y altres càtedres que aquesta

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

entitat, ab l'apoyo y fins ab el simpàtic encoratjament del país ha anat instaurant.

Per fi, aquells organismes s'han decidit a parlar; peró, al ferho, han demostrat palesament(e) que ni'l transcurs del temps pot, devant d'una manifestació del esperit català, retenirlos en la regió serena que may deurien abandonar els que intervenen en la cosa pública.

Rés han de dir els «Estudis Universitaris Catalans» contra la resolució subirana que els hi ha comunicat el Rectorat de Barcelona en primer d'aquést més y que ha recaigut a la esposició que dirigiren fa aprop de dos anys al antecessor de V. E., doncs a ningú's pot obligar a que accepti cóntra la seva [340] voluntat un oferiment, ja que oferiment fou y no súplica, el contingut en aquélla esposició.

Més no ha de passar sense la reprovació que's merex aquéll parer del Consell d'Instrucció Pública que nega'l caràcter de llengua nacional a la catalana, al idioma que S. M. el Rey, en el seu darrer viatge a visitarnos a Catalunya, prometé solemnement apendre pera parlar ab nosaltres quan tornés a visitarnos; no és possible dexar de constatar l'absoluta ignorancia de la realitat que revela en els consellers autors del esmentat parer l'afirmació de no ecsistir en Europa Universitats en les que's dongui ensenyansa en diferents idiomes, quan en la metexa de Barcelona una societat particular hi dona, per cert ab molt lluiment, cursos en llengua francesa; no's deu dexar de calificar d'injusta l'acusació de sediciosa que s' llénsa, ben fora de llóc y ab forsa apassionament, contra una colectividat respectable: ni pot menys de estimarse ridícola la declaració de que'ls catalans tinguin el dever de parlar altra llengua que la propia.

Els «Estudis Universitaris Catalans» tenen per fi, Eccm. Sr., l'enlairament de la cultura del poble català, suplint l'acció de l'Estat, que, després d'atribuirse'l monopoli de l'ensenyansa universitaria, la dexa desatesa; la constitució dels metexos es deguda a un acord dels estudiants d'aquésta terra, que d'aquésta manera volgueren esmenar

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

les deficiencies dels plans oficials d'ensenyansa; y a llur sosteniment provex tot Catalunya, que proporciona els recursos necessaris pera dotar les càtedres obertes, en proporcionarà de més abundosos para obrirne d'altres que les seves necessitats reclamen d'una manera imperiosa y fins en donarà prous pera axecar el casal de l'Universitat Catalana, en el que hi tindràn hostatje totes les ensenyanses útils a la Patria, sia quina vulla la llengua en que's donguin.

Deu guardi a V. E. molts ayns [sic].

Barcelona 5 de juliol de 1905. —El president, R. d'Abadal. —El secretari, Carles Francisco y Maymó.

Eccm. Sr. Ministre d'Instrucció Pública y Belles Arts.

El Sr. Bal·le de Barcelona y l'Obra del Diccionari (340-342)

El derrer Bal·le de Barcelona, D. Gabriel Lluch, ha merescut bé de la Patria prestant un gran servey a la nostra *Obra*. De les cèdules en blanch que'ns va promete per repartir a n-els col·laboradors que'n vullen, ja ha feta tallar la primera remesa, qu'es de **75.000**; y la primeria del passat juliol va enviar a tots els Bal·les de Catalunya, amb el de Barcelona son **1075**, la següent *Circular:*

[341]

Barcelona, Juliol de 1905.

Sr. Batlle de.....

Molt senyor meu y company: Es evident y indiscutible l'importancia y trascendència que té pera Catalunya la formació del

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

diccionari complet de la nostra llengua, que(,) ha iniciat y du avant Mossen Antoni M. Alcover, canonge y Vicari General de Mallorca, y que compta avuy ab col·laboradors a moltes de les comarques catalanes, los quals l'ajuden en la tasca patriòtica de replegar totes les paraules que s'usen a cada una de dites comarques, ja que sols podrà esser complet lo diccionari si hi entren totes les paraules vives de tot lo territori que parla la nostra llengua heroyca.

Més de mil quatrecents col·laboradors té ja avuy Mossen Alcover, però se'n necessiten molts mès, sobre tot en los pobles y viles y especialment a les comarques més allunyades de les grans vies de comunicació, perque allà es aont se troba la major riquesa y puritat de llengua. Això es evident, com ho es també que'ls Batlles y Ajuntaments de Catalunya son los més directament interessats en la formació del diccionari de la nostra llengua, com a representants que son del noble català y qu'han rebuda la sagrada missió de procurar y impulsar tot lo que sigui bé, profit y avenç dels pobles qu'administren. ¿Qui no comprèn que per tot poble lo diccionari de la llengua qu'ell parla, es un instrument poderosísim de cultura y una penyora d'il·lustració y progrés, ja que tots los pobles civilisats procuren tenirlo tan complet y perfet com poren, y sols dexen de ferho axí els pobles decadents y suicides per la deserció de si matexos, això es, de llur propia personalitat, y les tribus salvatges, afront y abominació de la genre humà?

Per tots aquests motius, tinch l'honor y'l pler de recomanarli, ab tota la meva anima, l'*Obra del Diccionari de la Llengua catalana,* que funciona ja fa anys, y que ja té reunides més de *cent setanta mil paraules:* jo li recomano y prech que fassa tot quant puga a favor d'aquexa empresa patriòtica. ¿Com? ¿de quina manera? 1r Cridar y reunir les persones del seu terme municipal que siguen amants del progrés y de la il·lustració y de la nostra llengua benvolguda, convidantles y escitantles a cooperar y col·laborar en l'empresa de Mossen Alcover (Serra 13, Palma de Mallorca), ab lo qual se poden

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

posar en relació, y ell ja'ls donarà instruccions sobre la manera y la classe de traballs qu'han de fer. 2n Consignar una petita quantitat pera cèdules en blanch, axò es, los trossets de paper aont han d'escriure'ls col·laboradors les paraules segons lo sistema que ha ideat Mossen Alcover, a fi de que els qui vullen traballar, tinguin l'aventatge de que'ls hi proporcionin lo paper. Li he de participar que l'Escm. Ajuntament de Palma de Mallorca consigna 400 pesetes per cèdules d'aquestes, y que'l Batlle de [342] Barcelona que suscriu n'ha fetes fer de cèdules *setanta cinch mil* per repartirne a qui'n vulla. 3r Donar als col·laboradors entrada franca a l'Arxiu del Municipi per que hi puguen estudiar los documents antichs que hi haja y treure'n les paraules que fassen al cas, ja que'ls arxius son unes fonts riquíssimes de la nostra llengua y hi ha qu'anarhi a pouar si volem que el *Diccionari* sia axí com cal y axí com demana la dignitat de la llengua catalana y'l bon nom de Catalunya.

Esperant que farà V. tot quant puga per l'obra meritíssima de la formació del nostre *Diccionari*, té l'honor d'oferirli l'homenatge de la seva consideració, simpatia y bon afecte son company, servidor y amich. q. l. b. l. m.

GABRIEL LLUCH

¡Que Deu le hi pagui a n-el Sr. Lluch aquest bon servey que'ns ha fet, que, n'estam seguríssims, ha d'esser de gran trascendència p'el desplegament y major vol de la nostra *Obra.*

No res ¡Deu fassa qu'aquexa bona voluntat del Sr. Lluch a l'*Obra* nostra s'encomani a tots els Bal·les de Catalunya! Amèn!

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Crònica de l'Obra del diccionari (342-344)

Hem rebuda la visita de la revista mensual barcelonina *El Apostolado Seglar,* orgue del *Centre Moral y Instructiu* de Gràcia, aont tenim tan bons amichs y una colla de col·laboradors ben feyners y dels quals esperam rebre ben aviat el primer *milenar* de cèdules. Aquexa revista publica molta de cosa en català. Li desitjam bona sort, y establim el camvi amb ella de tot bon cor.

També ha visitada la nostra Redacció *La Revista Catalana Musical,* orgue del meritíssim *Orfeó Català,* honor de la Pàtria. Establim el camvi amb gran pler de l'ànima.

També'ns ha feta visita *La Gazeta Vigatana,* bisetmanari de Vic, que batalla amb viu ardor les batalles de la Pàtria y de la llengua y merex que li fassen costat tots els vigatans de cor. Queda establert el camvi. [343]

També hem rebuda la visita del setmanari *Somatent*, de Igualada, que bax del salvador lema *Deu y Patria* fa molt bona feyna. Li desitjam llarga vida y molts de triumfs. Endevant.

Aquest metex setmanari dia 8 de juliol dedica un articlet a la nostra *Obra* insistint en l'estrema necessitat que tenim d'un diccionari

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

complet de totes les èpoques y regions de la nostra llengua, y que per axò cal que tots els qui la parlen, ens hi ajudin amb totes llurs forses perque tot s'es mester. Fa constar que a Igualada hi ha prous col·laboradors, y afitg: «Tant de bò que tots ajudin de ferm a una empresa patriòtica com aquesta,» *¡Tant de bò!* repetim nosaltres. ¡Sí, col·laboradors igualadins, es ben hora de traballar *de ferm* per la nostra llengua, replegant paraules p'el *Diccionari!* Alguns n'hi ha com, En Castellà y En Solsona que s'en desfàn molt bé, y no'n tenen jens de son! ¡Hala idò, els altres a traballar com a bons catalans! ¡Fora vessa!

El nou Governador Civil de les Balears, D. Benet de Campo, tot d'una d'haver pres possessori del seu govern, ens va endressar dia 14 de juliol un atent *Besa-les-mans* saludantmos y oferintse com autoridat y com a particular, demanant la nostra cooperació en lo que puga contribuir a n-el bon govern de la província. Agraim coralment tan bones ofertes, y ja hu sab el Sr. Governador que mos té a n-el seu costat en tot lo que sia redressar les coses y posarho tot a n-el seu lloch, com sembla que hu vol fer fins aquí el Sr. De Campo, guanyantse les simpaties dels bons mallorquins. ¡Endevant sempre per tan bona via, senyor Governador!

La Devantera de Barcelona, de 28 de juliol, posa aquestes quatre retxes tan expressives y qu'agraim amb tota la nostra ànima:

«*L'obra filològica.* —Com que son moltes les persones que voldrien colaborar en el Diccionari que dirigeix el doctor Alcover, y no saben fixament la manera d'extendre les cédules, tots els qui's trovin

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

en aquest cas, poden passar per la nostra Associació Popular (Escudellers Blanchs, 8, 1r) qualsevol dia festiu de set a vuyt del vespre y se'ls darà ab molt de gust tantes explicacions com necessitin.»

¡Endevant, amichs benvolguts de l'*Associació Popular Catalanista!*

¡Ah si tots els col·laboradors fossen... bastaria la mitat de [344] actius y de fervents de lo que sou vosaltres! ¡Ja hu crech que tendríem plens a-les-hores els **33 calaxos** de la *Calaxera!*

Col·laboradors qui tenen poca son (344)

En Melcior Cases, de Barcelona, ha omplides 2.000 cèdules; —En Ramon d'Alòs, de la metexa ciutat, 1.387; —Mn. Francesc Mas, de Sant Joan, 1.000 de bell nou; —N'Alfons Damians y Manté, de Barcelona, 1.000 de bell nou; —Mn. Geroni Cloquell, de Montuïri, 2400.

Ara son 2000 les cèdules qu'ha fetes En Damians, amb la particularidat de que son de paraules que no's troben dins el diccionari de Labernia. De manera qu'En Damians tot sol ja ha replegades *2000 paraules catalanes* que no son a n-el diccionari d'En Labernia! ¿No's ver que fa bona feyna ferm En Damians?

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

A n-els col·laboradors de Barcelona (344)

Sàpien tots que a l'Arxiu Municipal y en mans del bon amich N'Alfons Damians y Manté hi ha **75.000 cèdules** en blanch que feu tallar el batlle passat D. Gabriel Lluch (¡Deu li pach li caritat!), y esperen qui vaja a durles-se'n y les umplin de paraules p'el *Diccionari.*

¡Que no les fassen esperar massa, no fos cosa que s'en arribassen a cansar, y que s'en poguessen riure una mica dels col·laboradors barcelonins!

¡Hala idò! ¡ara que'n donen! ¡flora vessa!

Seccions del llenguatge vivent escullides per ferhi cedules (344)

Secc. 321-326 (Ciències mèdiques): —En Josep Vilà y Torrent, de Barcelona.

Secc. 454 (Olivera, fabricació d'oli): —Mn. Francés Carreres, de Moixent (València).

PALMA DE MALLORCA —Tipo-litografia de Amengual y Muntaner—1905

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana

Suscripció: 2 pess. en l' any.—Redacció: Serra, 13.—Palma de Mallorca

[345][*]

SUMARI: Per que servex la Toponímia. —Crònica de l'obra del Congrés de la llengua catalana. —Obres catalanes escullides per ferhi cèdules. — Seccions del llenguatge vivent triades per recullir paraules. — Col·laboradors qui tenen poca son. —Crònica de l'*Obra del Diccionari.* — Advertències

Per que servex la Toponímia (345-378)

(Sos grans serveys a la nostra morfologia)

Seguiguem la tasca sobre aquex ram, que comensàrem a n-el penúltim *Bolletí.* iA veure si conseguim que'ls nostres col·laboradors s'en penetrin bé de l'importància fora mida que té aquexa branca de la ciència filològica per l'obra del nostre *Diccionari y* de la nostra *Gramàtica,* y que's fassa a totes les comarques catalanes la replega de tots els *noms de lloch* y *de casa* que s'hi conexen, amb lo qual donaríem una gran passa per atènyer tot el cabal llingüístich que's troba espargit dins tots els territoris de llengua catalana!

[*] Tom. II.— Octubre, novembre y desembre de 1905.-Núm. 13.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

A n-el penúltim *Bolletí* ens concretàrem a l'estudi comparatiu dels *noms de lloch* y *de casa* de Catalunya amb els de les Balears y reyne de València per treure'n dues deduccions capitalíssimes: la unidat de rassa y de llengua d'aquexes tres esplèndides regions, que venen a esser el floret, el vermell d'ou d'Espanya. Avuy anam a donar una mostra de la gran trascendència d'aqueys *noms* per la nostra morfologia. Y deym una mostra només, perque fins que tenguem replegat tot el cabal toponímich dels territoris catalans no's porà veure tot lo que'n pot y en deu haver de treure la ciència per l'obra de la restauració de la llengua catalana, que duym entre mans y que, si Deu ho vol y surta d'ont surta, hem de portar a cap.

Ademès de les nou fonts d'estudi que retreguérem dins les [346] planes 226, 227 y 269, hem d'anomenar aquexes altres, perque de totes mos som emprats, y mos son estades cent cavalls, com solen dir. Velestassí, seguint la numeració d'aquelles primeres:

X. ORÍGENES HISTÓRICOS DE CATALUNYA *por el Dr. D. José Balari* y *Jovany* (*Premio Martorell —20.000 pesetas*—del con*curso de 1897).* Barcelona, 1899.

XI. NOMENCLATOR GEOGRAFICO HISTORICO DE LA PROVINCIA DE GERONA *por D. Pedro Alsius y Torrent y D. Celestino Pujol y Camps.* Inclós dins el volum: *Asociación Literaria de Gerona. Año undécimo de su Instalación. Certamen de MDCCCLXXXII. Gerona.* —Imprenta y Librería de Paciano Ros. —Abrassa les planes 87-248. Citam aquest *Nomenclator* amb la següent abreviatura: *Nom.G.H.deG. —v(erbum),* això es, el *nom* que servex de títol a l'article citat.

XII. *Noms de pobles, viles, llochs y cases del partit judicial d'Igualada:* aplech del nostro col·laborador y bon amich En Gabriel Castellà y Raich, de la metexa ciutat.

XIII. *Colección de documentos Inéditos del Archivo General de la Corona de Aragón... por... D. Manuel de Bofarull y de Sartorio.* T. XXXIX. RENTAS DE LA ANTIGUA CORONA DE ARAGÓN. —Barcelona,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

1871. —La llista de tals *Rentas* la feu l'any 1315 En Francesc Ferriol. Citam aquesta font amb aquexes inicials. CDACA. t. 39.

XIV. *Etimologia de noms de pobles de la Cerdanya Catalana, per Mossen Joan Segura.* Gerona. Llibreria de Pacià Torres. 1893. Citam aquexa font amb la següent abreviatura: ENPC.

XV. CENSO DE CATALUÑA ORDENADO *en tiempo del Rey D. Pedro el Ceremonioso, custodiado* en *el archivo General de Aragón, y publicado... por su cronista D. Pròspero de Bofarull y Mascaró.* —Barcelona, 1856. —T. XII de la referida *Colección de Documentos Inéditos* de dit arxiu. Citam aquexa font amb aquexes inicials: C.P.IV.

A n-aquest *Cens d'En Pere IV* aparex dividida Catalunya, axò es, els dominis reyals, en los següents districtes o *vegueries.* S'anomenaven *vegueries* del nom del magistrat que'ls-e comandava, el *Veguer* o *Vicari civil: Vegueria de Barcelona, la de Lleida, la de Vilafranca, la de Tarragona y el Camp, la de Montblanc, la de Tàrrega, la de Cervera, la de Manresa, Berga y Berguedà, la de Pallars, la d'Osona* (Vic), *la de Cerdanya,* la *Comissió de Tortosa*, *el Bisbat de Girona* y *el d'Euna* (Elna-Rosselló). [347]

Per abreviar, no més indicam les fonts al peu de cada *nom* quant el treym de documents vells. De manera que, en no ferhi cap indicació, s'entén que'l nom es tret del *Nomenclàtor* de *España* o del *Cens Electoral* o de l'aplech d'En Castellà y Raich o de les notes de les nostres escursions filològiques.

Per donar la cosa tot lo espinzellada y fites netes que's puga, derrera cada *nom* posam sempre la província o regió aont se troba; y si'l *nom* es d'una masia, redol de cases o llogaret, posam el terme municipal a n-e que pertenex y llavò la província.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

§ 2.

L'article *es* y *sa* dins la toponímia catalana.

Es cosa admesa de tots els filòlechs que axí com l'article —*lo el la*— surt del demostratiu llatí *ille illa*, axí —*es sa*— surt del altre demostratiu llatí *ipse ipsa,* lo qual se pot tocar amb les mans fulletjant les col·leccions diplomàtiques dels sigles derrers de l'Imperi Romà y dels primers de l'Edat Mitja. Aquex article va brollar dins la nostra llengua amb ella metexa y per ontsevulla brollà ella, y qui mos ho demostra precisament es la toponímia, perque`ls *noms de lloch* y de *casa* passen de generació en generació tramudantse ben re-de-poch, y per lo metex son els qui'ns conserven més neta y llampant la forma primitiva. Y hem d'apellar a la toponímia per demostrar l'antiguedat y universalitat de l'article —*es sa*— dins els dominis de la nostra llengua, perque els vells monuments literaris, en no esser per referències toponímiques o gentilícies, no mos donen casi may tal forma articular, sino l'altre, y axò fins y tot els monuments balears, amb tot y haver conservada les nostres illes aquella forma en el llenguatge oral. De manera que, si havíem de jutjar p'els monuments escrits, fins y tot de les Balears, presindint de les referències toponímiques y gentilícies que contenen, cap clarícia en poríem treure de qu'hagués eczistit may dins el català tal article.

Fins a l'any 1902, retgintmos per lo que vèyem dins les gramàtiques catalanes, fins y tot les més modernes, y per lo que'ns contaven les persones enteses en la matèria, crèyem que l'article —*es sa*— era ja només a les Balears y a *tres* o *quatre* pobles de la província de Girona, per lo qual deyen d'ells que *SAlaven* iQuina sorpresa més agradable no fou la nostra quant aquell any recorreguérem la costa catalana desde Barcelona fins devora Cadaqués y els pobles principals de terra-endins! [348] y trobàrem viu entre la gent del poble l'article —es *sa*— desde'l moll de Canet de Mar fins a n-el cap de Creus y dins bona part del territori de la Selva

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

y bax-Empordà, es a dir, ben bé mitja província de Girona. Lo que hi ha, que la gent que hi pretén de cames primes y que volen parlar polit, se'n empeguexen d'usar tal article (!).

Donchs bé, estudiant els *noms de lloch* y *de casa* que's conserven actualment, no sols dins aquexes regions, sino dins les altres veynades d'elles y totes les demés de Catalunya y València, y, sobre tot, estudiats aquells *noms* dins els vells monuments escrits de dits territoris, hi trobam per tot arreu l'article —*es sa* —més sovint si importa que article no —*lo el la*. —Y com s'esplicaria aquex fet si tal article no hagués eczistit dins aquelles regions quant hi posaren aqueys *noms*? Es d'una evidència contrastable.

Vetassí, donchs, el resultat de l'estudi qu'hem fet demunt les *fonts* indicades.

L'orde alfabètich que hi seguim, es dels *noms* que van precedits de —*es s' sa ses*— que sovint se presenten escrits axídessà: *eç ç' çe ça çes,* y devegades afegits amb els *noms.*

A. —*Noms* de *lloch y de casa que duen l'article masculí* ES SA (eç ç')

Çarboz *(Ç'arbós):* vila. —Penedès. Axí figura escrit dins la relació que feu d'orde del rey l'any 1315 En Francesc Ferriol. CDACA. t. 39, P. 39. Dins el *Cens* que feu fer En Pere IV —Vegueria de Vilafranca— està escrit axídessà. *Cerbós.* S'esplica la diferent grafia per la identitat de sò que sempre han tengut dins el català la *a* y la e àtones.

Sabat *(S'Abat):* llinatge. —Rupià. —Gironà. —El llinatge *Abat* es antiquíssim a Catalunya, y figura dins documents de 1273 (Arxiu Corona d'Aragó, Reg. 19, fol 21) y de 1318 (Villanueva, *Viaj. Lit.,* p. 64), segons nota que'ns ha enviada Mn. Joaquim Plandolit, d'Ordino (Andorra).

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Salou (*S'Alou*): =llinatge de Berga, sigle XIV. C.P.IV., p. *70.* = (Sant. Andreu): lloch del bisbat de Girona. Segons doc. de 1379: «...par. sti. Andrea de Alodio» *Nom.G.H.deG.-v. Sant Andreu Salou*. [=] PORT DE SALOU: —nom de lloch —Tarragona.

Savellà *(S'Avellà*): llinatge català antich. A documents vells se troba escrit *Avellano per Savellà, segons* Mn. Segura, ENPC. p. 37. [349]

Çalvi *(Ç'Alvi*): parròquia del sigle XIV, del comtat de Besalú. C.P.IV. p. 108.

Es-Bach (Sant Feliu d'): parròquia del comtat de Besalú. Vid. Monsalvatje, *Geogr. Hist*. p. 66.

Des-Bosch: llinatge català del sigle XIV, —vegueria de Barcelona. —C.P.IV., p. 15.

Es-Bruch: =vila. —Barcelona. Vid. CDACA. t. 39 p. 36. = llin. del comtat de Barcelona. Monsalvatje, *Vizc. de Bas* p. 87 ap.

Es-bri (cases d'): n. de ll. —Pobla llarga. —València.

Es-Bànyols: lloch de la vegueria de Barcelona, del sitgle XIV. C.P.IV. p. 8. «..Bandada *des* Banyols.».

Des-Brull: =lloch de la vegueria d'Osona (Vic), del sitgle XIV. C.P.IV, p. 84. = llinatge de la vegueria de Cervera, del sigle XIV. C.P.IV. p. 57.

Es-Boix (Castellfollit d'): lloch de la vegueria de Manresa, Berga y Berguedà, del sigle XIV. C.P.IV. p. 63.

Es-cals (Parròquia d'): nom de lloch —Comtat de Besalú: «... par. St. Mauritii de Calvis» *Marc. Hisp*. c. 1367; doc. de 1379, ap. *Nom.G.H.deG.-v. Cals.*

Scals: llin. —Xixona —Alacant (En Josep *de Scals,* col·laborador y amich coral nostre).

Es-cos: llin. —Ullà. —Girona.

Es-coll (Sant Andreu d'): parròquia del comtat de Besalú. *Geogr. Hist.* p. 66.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Es-cal·lar: =lloch de la vegueria de Lleida, del s. XIV. —C.P.IV. p. 24. = (Molins d'): nom de lloch —Banyoles —Girona.

Des-cal·lar: llinatge-Mallorca.

Des-catllar: llinatge del Rosselló, del sigle XIV. C.P.IV, p. 164.

Es-corts (parròquia d'): nom de lloch del comtat de Besalú. —*Geogr. Hist.* p. 68.

Descayre *(D'es cayre):*llinatge —Sant Feliu de Guíxols. —Mont-Ras. —Girona.

Es-comú (d'): lloch de la vegueria de Lleida (sigle XIV), C.P.IV. p. 25.

La Pobla d'es Caudells: vila, —vegueria de Tarragona, —sigle XIV. C.P.IV. p. 39.

Des-Camps: llinatge del sigle XIV, —vegueria de Cervera. C.P.IV. p. 69.

Parròquia des Cans o Camps: del sigle XIV, —vegueria de Manresa, Berga y Berguedà. C.P.IV. p. 71. [350]

Es-caus (d'): llinatge del sigle XIV, —vegueria de Manresa, Berga y Berguedà. C.P.IV. p. 71.

Es-cars: lloch de la vegueria de Pallars, —sigle XIV. C.P.IV. p. 77.

Es-carrer: llinatge —Alcover.-Tarragona. —Berga.-Barcelona. —Alberique.-València. —Mallorca.

Casa d'esquerrer: llinatge del Rosselló. Figura dins document del s. XV. *Vizc. de Bas,* p. 83 ap.

Es-Cortey (La Quadra d'): nom de lloch de la vegueria de Vilafranca (s. XIV). C.P.IV., p. 30.

Es-Cortal (d'): llinatge del s. XIV, de la vegueria de Vilafranca. C.P.IV. p. 36.

Ç'Estany: nom de lloch —Dins doc. de 1362: «...Territorium de *Çestany* de Camallera (Girona), *Nom.G.HdeG.* —V. *Saus.*

Es-far: =llinatge de la vegueria de Manresa[,] Berga y Berguedà, del sigle XIV. C.P.IV. p. 62. =llinatge del comtat de Barcelona. *Cron. d'En Ber. de Puigpardines,* c. 41, ap *Vizc. de Bas,* p. 86.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Es-fenollar (casa d'): llinatge *Penedès. —Vizc. de Bas,* p. 89 ap.; CDACA. t. 39, p. 40.

Sant Julià des Feu: nom de lloch del s. XIV, —vegueria de Barcelona. —C.P.IV. p. I3.

Es-Frexes (d'): llinatge del s. XIV, —vegueria de Vilafranca. C.P.IV. p. 36.

Es-güell (veynat d'): nom de lloch —Comtat de Besalú. *Geogr. Hist.* p. 68.

Sant Guillem d'es Lor: lloch de la Vegueria de Cervera, sigle XIV. C.P.IV. p. 52.

Sent Julià d'es Lor: lloch del bisbat de Girona. —sigle XIV. C.P.IV. p. 103.

Es-mor (parròquia d'): nom de lloch —Comtat de Besalú. *Geogr. hist.* p. 67.—Més envant se va dir *Es-mur.*

Es-mont (Sant Llorens d'): parròquia del comtat de Besalú. —ib. p. 68.

S'Olius: llogaret. —Santa Cristina d'Aro. —Girona. —Dins doc. de 1019 figura aquex llogaret bax del nom llatí *«Olivos». Nom. G.HdeG.* - v. *Sant Feliu de Guíxols;* y figura el metex llogaret bax del nom *Oliu* dins el testament del comte Borrell de Barcelona, en l'Arxiu de la Seu d'Urgell, *Cartul.* n. 194, fol. 70, ap. Balari, *Orígenes*, p. 157.

Mont-s'oliu: llogaret. —Santa Coloma de Farners. —Girona. [351]

Es-pla: =(Lo Mas d'): nom de lloch. —vegueria de Manresa, Berga y Berguedà, —sigle XIV. C.P.IV. p. 71. = redol de cases. —Arbúcies.—Girona. = (Santa Maria d'): —vila. —Tarragona. Figura dins doc. del s. XIV. CDACA. T. 39, P. 40.

D'es-plans: llinatge. —Castell d'Aro. —Girona.

Es-puny: llinatge —Aldover. [sic] —Tarragona.

Es-pi (Sant Joan d'): = vila. —Barcelona. = llinatge. —Albaida. —València.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

D'es-pinell: llinatge del reyne de València. Figura dins doc. del s. XIV. CDACA. t. 39, p. 97.

Es-pach: llinatge. —Alguaire. —Lleida.

Es-parch (veynat d'): —nom de lloch —Comtat de Besalú. *Geogr. Hist*. p. 65.

Castell des Papiol: nom de lloch de la vegueria de Barcelona, —del s. XIV. C.P.IV. p. 14.

Es-Prat: =llinatge de Besalú, del sigle XIV. CDACA. t. 39, p. 19. =(Sant Martí d'): vila devers el Penedès. S'anomenava axí a n-el sigle XIV. CDACA. t. 39, p. 42, y C.P.IV. p. 38. =llinatge, —sigle XIV, —vegueria de Manresa Berga y Berguedà. —C.P.IV. p. 65.

Es-Prats (Aymerich d'): llinatge del camp de Tarragona. —*Vizc. de Bas,* p. 90 ap.

Bandada des Prat de Sant Boi: nom de lloch devora Barcelona, —del sigle XIV. C.P.IV. p. 8.

La vila-des-Prats de Segarra. —Vegueria de Cervera, —sigle XIV. C.P.IV. p. 48.

Es-prach (d'): nom de lloch —Comtat de Peralada. Doc. de 1123. *Nom.G.H.deG.* —v. *Colera.*

D'es-pujol: =llinatge de la vegueria de Cervera, —sigle XIV. —C.P.IV, p. 57. =nom de lloch. —Masies de Sant Hipòlit de Voltregà. —Barcelona.

Es-puig (Sant Pere d'): parròquia del comtat de Besalú. *Geogr. Hist.* p. 62; avuy llogaret de Capsec. —Girona. =(Casa d'): llinatge de Tortosa y Mallorca.

Es-quer: llinatge —Castelló de la Plana. —Pobla de Farnals. —València.

Es-querull: llinatge. —Golmés. —Lleida.

D'es-quers: lloch del Bisbat de Girona, —sigle XIV. C.P.IV. p. 110. [352]

Es-queró *(Escaró):* vila de Conflent. —Departament dels Pirineus Orientals.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Es-soler (d'): llinatge —Rabinat. —Lleida. Doc. de 1313: « ...En Bernat des Soler de Rabinat». CDACA. t. 39, p. 83.

Quadre des Soler: nom de lloch de la vegueria de Barcelona, —del s. XIV. C.P.IV. p.14

Es-Sans (Sant Bartomeu d'): parròquia devora Barcelona, del sigle XIV. C.P.IV. p. 8.

Es-toll: llogaret. —Urtx. —Cerdanya. Doc. de 978 y de 818: «...par. de *Estoll...*» Marc. Hisp. c. 980. ap. *Nom.G.HdeG. —v. Astoll.*

Cap d'es toll: nom de lloch. —Port de Manacor. —Mallorca.

Es-torn (Parròquia d'): nom de lloch del comtat de Besalú. *Geogr. Hist*. p. 67.

Es-torm (d'): lloch de la vegueria de Pallars, —sigle XIV. —C.P.IV, p. 75.

S'ullastres: llinatge. —Pals. —Girona. —Segurament comensaria a esser *S'Ullastre,* y quant prengué la forma plural, ja's devia esser perdut el sentiment d'aquex article, el qual quedaria aglutinat a la paraula *ullustres* fent tot una cosa amb ella; o per ventura a-les-hores encara no s'era concretada la forma plural de dit article *(ets)* devant les paraules comensades en vocal, com hi es avuy a les Balears. Tengau en conte aquexes observacions en tots els casos semblants que surten més avall.

Es-vilar: —(Quadra d'): nom de lloch de la Vegueria de Vilafranca (s. XIV). —C.P.IV. p. 31. —(parròquia d'): nom de lloch —Comtat de Besalú, *Geogr. Hist.* p. 68.

Es-Vall (d'): llinatge de la Vegueria de Lleida, del s. XIV. —C.P.IV. p. 8; y de la de Cervera, ib. p. 49.

Es-Valls (St. Jordi d'): —Vila.—Girona.

Es-viver (d'): llinatge. —Vegueria de Vilafranca, —sigle XIV. C.P.IV. p. 36.

Es-vern (Sant Just d'). vila. —Barcelona.

Sant Pere d'es Vins: lloch. —Vegueria de Cervera, —sigle XIV. C.P.IV. p. 54.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Es-Vivers (d'): llinatge del sigle XlV, del Bisbat d'Elna. — C.P.IV. p. 121.

Es-Voló: vila.—Bisbat d'Elna,—sigle XIV. C.P.IV. p. 121. [353]

B. —Noms de lloch y *de casa que duen l'article SA* (Ça).

Ses-Abadesses (Sant Joan) Axí s'anomenava aquexa abadia a n-el sigle XIV. C.P.IV. p. 107.

S'Arza: llogaret. —Baget. —Girona. —Avuy s'anomena *Salarsa.* Dalt doc. de 1362, ap. *Nom-G-H.deG. —v. Arza,* se llitg: «...par. sti. Valentini de *Arça*»; y dalt doc. de 1338, ib.: «...rector ecclesie de *Sarza...*».

S'Antiga (Santa Maria): nom de lloch —Santa Perpètua de Mogoda. —Barcelona.

Ç'Almunia: llinatge català del sigle XIV. CDACA, t. 39, p. 31.

S'arquella: llinatge —Vilasacra. —Girona.

S'Arquelles (Sant Pere de): lloch de la vegueria de Cervera, sigle XIV. C.P.IV, p. 52. —Veyau l'observació feta mes amunt, a n-el *nom* **S'ullastres**.

C'eguda (Castell de): nom de lloch del sigle XIV, —vegueria de Cervera. —C.P.IV, p. 50.

Sa-baldòria (Palol): nom de lloch —Vilafant. —Girona. —Figura dins doc. de 1379. *«...* par. de Palaciolo de *Çabaldoria». Nom. G.H.deG. —v. Palol Sabaldoria.*

Sa-bessona (Sant Pere de): nom de lloch —Tavèrnoles. —Barcelona.

Sa barrés: nom de lloch —Massanet de Cabrenys. —Girona. (¿S'abarrés?)

Sa-varrés: llogaret. —Banyoles. —Girona.

Sa-bardera: vila. —Girona.

Palau-sa-bardera: vila. —Girona.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Sa-barrera: nom de lloch —Comtat de Peralada. Dalt doc. de 1362: locus de *ça barrera... —Nom.G.HdeG. —v. Pau.*

Sa-bastida: llinatge català del sigle XIV. CDACA, t. 39, p. 32: «...*Çabastida*...»

Sa-bayol (La bajol: vila. —Girona). Dalt doc. de 1352: «... par. sti. Martini de *Savayollo,* sufraganea ecclesie... de Aguyana*...». Nom-G.HdeG. —v. La Bajol.*

Sa-bartés: =redol de cases. —Tarragona. =llinatge. —Gombrèn, —Barcelona; —Perpinyà, —Rosselló; y —Candiel, —Castelló de la Plana.

Sa-Coma: llinatge —Ridaura. —Girona. —Dins doc. de 1418: «Guillermes *Çe-Coma*... ». Monsalvatje, *Ridaura* p. 216.

Boch-sa-Coma*:* llinatge —Cassà de la Selva. —Girona.

Çes-Comes: llinatge del sigle XIV, de la vegueria de Manresa, Berga y Berguedà. C.P.IV, p. 65; y de la vegueria de Lleida. —ib. p. 22.

Casa-de-ses-Comes: llinatge —Urgell y Segarra. *Vizc. de Bas,* p. 88ap. [354]

Sa-Cot: llinatge —Sant Feliu de Guíxols. —Girona.

Sa-Cots: (Sant Feliu): —llogaret. —Santa Pau. —Girona.

Sa-Costa =(Casa de): llinatge. —Urgell y Segarra. —*Vizc. de Bas,* p. 87ap. =(Sant Pere): llogaret. —Les Planes. —Girona. =(Santa Eulària de): nom de lloch —Celrà. —Girona. Dins doc. de 1182. *Nom.G.HdeG. —V. Campdorà.* =(Sant Genís); parròquia del bisbat de Girona: figura dins doc. de 1379. *Nom.G.HdeG. —V. Sa Costa.* =Llinatge del sigle XIV, del reyne de València. CDACA. t. 39, p. 94.

Coll-de-cap-sa-costa =nom de lloch devora Sant Pau Seguries; —regió d'Olot. —Girona. =nom de lloch del Berguedà.

Palau-sa-Costa: vila. —Girona.

Sa-Calm =(Sant Hilari): vila. —Girona. =llinatge, —vegueria de Tàrrega, —sigle XIV.C.P.IV, p. 46.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Ses-Closes: (Sant Joan): llogaret. —Vilanova de la Muga. —Girona. Dalt un doc. de 1381 s'anomena Sant Joan *Ses-Croses. Colec. Dipl.* t. II, p. 539.

Ses-corts (Sant Martí): vila. —Barcelona.

Sa-canella: nom de lloch —Veciana. —Barcelona.

Sa-costinyola: parròquia vella de Camprodon. Doc. de 1383. *Colec. Dipl.* t. II, p. 541.

Ses-cebes (Sant Climent): —vila. —Girona.

Sa-carrera (Sant Pere de): nom de lloch —Mediona. —Barcelona.

Sa-cuyta: vila. —Tarragona.

Sa-casademunt: llinatge del sigle XIV, —bisbat de Girona. —C.P.IV, p. 113.

Sa-cases: llinatge Seu d'Urgell. —Lleida. —Veyau l'observació sobre'l nom *S'Ullastres.*

Mont-sa-copa: puig de devora Olot (—Girona), de forma esfèrica, a la qual deu el nom.

Sa-Corba: parr. de la vall de Bach. —Girona. *Nom.G.H.deG.* —v. *Porreres.*

Sa-Corbera: llinatge de la vegueria de Tàrrega, —sigle XIV. C.P.IV, p. 47.

Sa-Cruillada: lloch de la vegueria de Cervera. —Sigle XIV. C.P.IV, p. 49. —Significa entreforch de dos camins.

Sa-Calsada: nom de lloch —vegueria de Cervera, —sigle XIV. C.P.IV. p. 50.

Sa-Clua: lloch de la vegueria de Pallars, —sigle XIV. C.P.IV, p. 73. [355]

Sa-Cirera: =(Quadra de): lloch, —vegueria de Manresa, Berga y Berguedà, —sigle XIV. C.P.IV, p. 63, 71. =(Sant Miquel): parròquia del comtat de Besalú, desapareguda. Figura dins doc. de 1379. ap. *Nom.G.H.deG.* —V. *Sant Miquel Ça-Cirera. Monsalvatje. Geogr. Hist.* p. 69. =nom de lloch —vegueria de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Montblanc, sigle XIV. C.P.IV. p. 41. =llinatge de la vegueria de Cervera, —sigle XlV. —C.P.IV, p. 50.

Sa-Cireres (casa de): llinatge —Urgell y Segarra. —*Viz. de Bas*, p. 87ap. —Veyau l'observació Sobre'l *nom S'Ullastres.*

Ses-Conamines: =lloch. —Vegueria de Cervera, sigle XIV. C.P.IV, p. 53. =llinatge, —vegueria de Manresa, Berga y Berguedà, —sigle XIV.-C.P.IV, p. 71.

Sa-Clasió (Mas): lloch, —vegueria de Cervera, —sigle XIV. —C.P.IV, p. 56.

Sa-Cabra: llinatge català antich: una rama ascendent de la casa d'Alòs.

Coll-sa-cabra: nom de lloch de les Guilleries.

Les-es-queroses: masia del Vallespir. —Es un adjectiu de *quer: querós, -osa,* que's formaria quant ja no's conexia bé la significansa de *es-quer* y en farien una sola paraula, y a les-hores hi afegirien l'altre article *les.*

Sa-dernes: llogaret —Sales. —Girona.

Sa-derra: nom de lloch. —Orís. —Barcelona.

Ses-dones (Illa de): tros de terra del monestir de Santa Maria de *Padardello* (Panardell), del comtat d'Empúries, dalt doc. de 1362. *Nom.G.HdeG.* —v. *Panardell.*

Sa-devesa (Sant Martí): nom de lloch —Terrasola. —Barcelona.

Sa-deu: llinatge —Ridaura. —Girona. Doc. de 1415: «...Petrus de çe Deu...» —Monsalvatje, *Ridaura,* ap. XlV, p. 216.

S'Estela: nom de lloch. —Comtat de Besalú. *Geogr. Hist*. p. 69.

S'Estella: lloch del bisbat de Girona, —sigle XIV. C.P.IV. p. 111.

S'Escala: vila. —Castelló de la Plana.

Coll-s'espina: nom de lloch. —Vic. —Barcelona.

S'Esplugues: llinatge —Vilosell. —Lleida. Veyau l'observació sobre'l nom *S'Ullastres.*

S'erola: llinatge —Mayà. —Girona.

Ses-eres: lloch del bisbat de Girona, —sigle XIV. —C.P.IV, p. 102.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Sa-farrés: llinatge —Vilademuls. —Girona. [356]

Sa-fage (Sant Quirze): vila. —Barcelona.

Sa-font: = llinatge. —Floresta. —Lleida. = llinatge. —Adzaneta. —Castelló de la Plana.

Ca'n-sa-font: masia del terme municipal de Barcelona.

Ma-sa-font: nom de lloch. —Tarabau. —Girona.

Ses-fonts: =(Sant Joan): parròquia, comtat de Besalú. *Geogr. Hist*. p. 65. =(Sant Cristòfol): parròquia, comtat de Besalú. Ibidem.

Sa-fosca: plaja de devora Palamós. Dins doc. de 1362. «in plagía vocata *ça Fosca*». *NomG.HdeG*. —v. Palamós.

Ses-fexes: llinatge —Ridaura. —Girona. Doc. de 1426. «...Antonius ces Fexes…» Monsalvatje, *Ridaura* ap. XIV, p. 218.

Sa-forcada: llinatge —Barcelona.

Se-filla: lloch del Bisbat d'Elna, —sigle XIV. —C.P.IV, p. 125.

Ses-Gorilles: lloch de la vegueria d'Osona (Vic), —sigle XIV. C.P.V. p. 81.

Se-gurilles: llinatge del bisbat de Girona; —sigle XIV. —C.P.IV, p. 39.

Sa-guries (Sant Pau): vila, —comtat de Besalú. *Geogr. Hist.* p. 246.

Seguriolles: llinatge de Girona, —sigle XIV.-C.P.IV, p. 112.

Sa-garriga: =redol de cases. —Vilanova de la Muga. —Girona. =llinatge vell de Catalunya.

Ses-garrigues (Sant Cugat): vila. —Barcelona.

Ses-gayoles (Sant Martí): vila. —Barcelona. —Antigament, a n-el sigle XIV s'anomenava. *Sant Martí de Sgleyoles*, pertenexent a la vegueria de Cervera. C.P.IV., p. 48.

Ses-gorgues (Sant Bartomeu): nom de lloch. —Tavertet. —Barcelona.

Çe-gahuse: llinatge —Ridaura. —Girona. Doc. de 1415; «...Joannes çe Gahuse...» Monsalvatje, *Ridaura,* ap. XIV, p. 216.

Sa-grelles: llinatge —Albalat de la Ribera. —València.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Ça-Guardias: vila. —Barcelona. CDACA, p. 36.

Ça-gobia: llinatge. —Peratallada. —Girona.

Sa-Guialtrun (Geltrú): vila, —vegueria de Vilafranca, —s. XIV. C.P.IV, p. 28.

Ça-Goda: lloch de la Vegueria de Cervera, sigle XIV. —C.P.IV, p. 51.

Sa-lliure: llinatge —Rupià. —Girona.

Coll-sa-mata: llinatge —Capmany. —Girona.

Sa-miyana (Castell de): nom de lloch —Comtat de Besalú. *Geogr. Hist.* p. 64.

Sa-mora (Casa de): llinatge del comtat de Barcelona. *Vizc. de Bas,* p. 87ap. [357]

Al-ça-mora: =llinatge de la vegueria de Pallars, —sigle XIV. —C.P.IV, p. 79. =vila. —Lleida —y —Castelló de la Plana.

Sa-madrigera novela: nom de lloch. Torroella de Montgrí. —Girona. Dins doc. de 1362. *Nom.G.HdeG.* —v. *Torroella de Montgrí.*

Sa-ma: llinatge —Berga. —Barcelona.

Ça-Manresana: vila. —Lleida. S'anomena axí dins doc. de 1315. CDACA, t. 39, p. 42.

Sa-Mansó (Mansió-Masó): llinatge de Camós. —Girona. —C.P.IV. p. 99.

Sa-Meda: lloch del comtat d'Osona (Vic), —sigle XlV. —C.P.IV, p. 131.

Sa-Nespleda: parròquia del comtat de Besalú. *Geogr. Hist.* p. 62.

Sa-nou (Boxadors de): llinatge —Camp de Tarragona. *Viz. de Bas,* p. 89 ap.

Sa-nana: redol de cases. —Vacarisses. —Barcelona.

Sa-nata: nom de lloch. —Llinàs. —Barcelona.

Sa-nalaheda: nom de lloch. —Torroella de Montgrí. —Girona. Figura dins doc. de 1362. *Nom.G.HdeG.* —v. *Torroella de Montgrí.*

Sa-negra (Casa blanca de): nom de lloch. —Ontinyent. —València.

Sa-noguera: llinatge —Alsamora. —Castelló de la Plana.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Sa-nuy(t): llinatge —Avellanes. —Lleida. *Nuyt* es, paraula antiquíssima dins el català. El llatí *Nocte* donà *nuyt,* y de *nuyt* se feu *nit.*

Sa-Navastre: vila de Cerdanya espanyola. —Girona. —Segons Mn. Segura, ENPC, p. 37*,* vé del *Nevaster* llatí, derivat de *Nevius.*

Sa-orra: lloch del bisbat d'Elna, del sigle XIV. C.P.IV, p. 117.

S'oliva: llinatge. —Lleida.

S'ulivera: llinatge. —Peratallada. —Girona.

S'oliveres (Sant Jaume): nom de lloch. —Piera. —Barcelona.

S'origuera (Soriguera): Cerdanya espanyola. —Girona. Segons Mn. Segura, ENPC, p. 38, surt de *Auricheria,* nom propi, femení, derivat d'*Aurichius,* nom que figura dins doc. de 1017 ap. *Marc. Hisp.* col. 1000.

Sa-pena: llinatge —Begur. —Girona.

Sa presa (Sant Martí): parròquia de l'alta vall de Fluvià. —Girona. Figura bax del nom *Ses-Preses* dins el *cens* d'En Pere IV, Vid. *Geogr. Hist.* p. 67.

Sa plaga: nom de lloch. —Comtat de Besalú. Figura dalt doc. de 1388. *Colecc. Dipl.* t. 11, p. 551.

Coll-ses-planes: masia. —Espinelves. —Girona. [358]

Sa-Pera: =parròquia del bisbat de Girona, del sigle XIV. —C.P.IV. p. 104. =llinatge. —Bigues i Riells. —Barcelona. =(Masia de): nom de lloch. —Villahermosa. —Castelló de la Plana.

Castell-ça-pera: vegueria de Barcelona. —C.P.IV, p. 12.

Mas-sa-pera: nom de lloch. —Pontons. —Barcelona.

sa-Peres: =llinatge —Alinyana. —Tarragona. =(Mas de): nom de lloch. —Pira. —Tarragona.

Sa-peyra: vila. —Lleida. *Peyra* es una de les formes primitives de la paraula *pedra*.

Sa-perera: llinatge. —Comtat de Girona. Dins doc. de 1362. *Nom.G.H.deG*. —v. *Abellas.*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Sa porta: llinatge. =Cabanes. —Castelló de la Plana. =Conflent. —Catalunya francesa.

Sa-Portella: =llinatge. —Vegueria de Cervera, —sigle XIV. —C.P.IV, p. 54. =lloch. —sigle XIV. —vegueria de Manresa, Berga y Berguedà. C.P.IV p. 65.

Ses-pagueres: nom de lloch del bisbat de Girona, —sigle XIV. C.P.IV, p. 99.

Sa-pell (Masia de): nom de lloch. —Vilafamés. —Castelló de la Plana.

Sa-pinya: llinatge. —València.

Sa-Paladella: vila prop d'Igualada. Figura tal nom dins doc. de 1315. CDACA, t. 39, p. 79.

Sa-riera: llinatge antich, de Barcelona.

Sa-roca: =(Sant Martí): vila. —Barcelona. =(Castell de): lloch del bisbat d'Elna, del sigle XIV. C.P.IV, p. 129. =vila. Lleida. =masia. —Bahent. —Lleida. =llinatge de Lleida. Dalt *La Veu de Catalunya*, 11 juliol de 1905.

Sa-Roca-de Bellera: vila. —Lleida.

Sa-roqueta: nom de lloch. —Llesp. —Lleida.

Sa-rovira: llinatge de Catalunya a n-el sigle XIV.

Ses-rovires (Sant Esteve): vila. —Barcelona

Sa-real: =vila. —Conca de Barberà. —Tarragona. =vila, prop de Camprodon. CDACA, t. 39, p. 19: «… *Ça Reyal*…»

Sa-ribes: llinatge. —Agramunt. —Lleida.

Ça-Robiola: vila, devers Veciana (Barcelona). S'anomena axí dins doc. de 1315. CDACA, t. 49. p. 42. [359]

Ça-Redorta: llinatge. —regió de Lleida. Figura dins doc. de 1315, CDACA, t. 39. p. 84.

Sa-ramona: llinatge. —Alguaire. —Lleida.

Sa-roera: muntanya. —Sanet. —Província de Lleida.

Sa-serra =(Sant Pere): nom de lloch. —Biosca. —Lleida. =(Sant Martí): llogaret. —Cabanelles. —Girona. =(Sant Feliu): vila. —Barcelona.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Sa-serres: masia. —Viladàsens. —Girona.

Ce-cerres: nom vell d'Hostalric (Girona). —*Nom.G.H.deG.* —v. *Hostalric.*

Sa-sorba (Sant Julià): nom de lloch. —Gurb. —Barcelona.

Sa-seda: llinatge. —Alfarràs. —Lleida.

Sa-sala: lloch, —del sigle XIV, de les vegueries de Manresa, Berga y Berguedà (C.P.IV, p. 71) y d'Osona (ib. p. 82).

Saterres: nom. vell d'Hostalrich. —Girona. —*Nom.G.H.deG.* —v. *Hostalric.*

Palau-sa-tor: vila. —Girona.

Ça-Torra: lloch, —del sigle XIV, —de les vegueries de Cervera (C.P.IV, p. 51), Manresa, Berga y Berguedà (ib. p. 70) y Pallars (ib. p. 74).

Çes-Torres =llinatge del sigle XIV, de la vegueria de Manresa, Berga y Berguedà. —C.P.IV, p. 63. =llinatge del metex sigle, de la vegueria de Vilafranca. C.P.IV. =nom de lloch. —Horta. —Tarragona.

Sa-torres: =masia. —Calaf. —Barcelona. =llinatge. —Tortosa. —Tarragona. =llinatge. —Albaida. —València. =llinatge. —Berga. —Barcelona.

Caules d'es Tarach: nom de lloch. —vegueria de Barcelona, —del s. XIV. —C.P.IV, p. 14.

Ses-Tous (Sant Cristòfol): lloch del bisbat de Girona, —del sigle XIV. C.P.IV, p. 106.

Sa vila: llinatge. —Sant Pere des Puig. —Girona. *(Berenguer SA-Vila), Geogr. Hist.* p. 64.

Sa-verneda (casa de): llinatge del comtat de Pallàs. *Vizc. de Bas*, p. 82 ap.

Sa-barneda: nom de lloch. —Soriguera. —Lleida.

Sa-Vall: =(Santa Maria): nom de lloch. —Balenyà. Barcelona. =(Sant Llorenç): vila. —Barcelona. =llinatge. —Callosa d'En Sarrià. —Alacant.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Quadra-de-sa-vall-de-Gaya: lloch de la vegueria de Manresa, Berga y Berguedà, del sigle XIV. [360]

Prat-sa-vall: =llinatge de Sant Andreu de Salou —Girona. =nom de lloch. —Taradell. —Barcelona.

Sa-ball: llinatge. —Golmés. —Lleida.

Sa-balls: llinatge. —Vall-llobrega. —Girona. —Ja's sab que dins Catalunya, en treure'l Vendrell y un tros del Camp de Tarragona, pronuncien la *v* com a *b;* per axò *vall y ball* a n-el present cas es el metex *nom.*

Sa-varrés: nom de lloch. —Banyoles. —Girona. Dins doc. de 979. *Nom.G.H.deG.* —v. *Serinyà.* Sembla qu'ha d'esser *Savarrés* perque l'article *sa* no diu amb la terminació *rrés* (*-rrers*), característica dels noms masculins.

Sa-vit: llinatge català vell. Se troba escrit en documents antichs *Vite* en lloch de *Savit.* Mn. Segura. ENPC, p. 37.

---

§ 3.

Noms de lloch y de casa acabats en -**ach**, -**achs**

Constituexen un problema per la nostra llingüística, de difícil solució. ¿D'ont surten aqueys *noms?* Son celtes? son llatins? Son de formació pròpia del català? No es bo de fer respondrehi. Una cosa sembla evident, que la desinència d'aqueys *noms* vé del suficses llatins o llatinisats *-acus, -acum, -iacus, -iacum. El* Dr. Hübner (*Monumenta Linguae Ibericae,* Berolini, 1893, *Proleg.* n. 35 et 42) dona'ls *noms acabats* en *-acus* com a característichs dels paissos que'ls celtes habitaren; el Dr. Balari *(Orígenes,* p. 12) diu qu'aquells suficses son *galo-romans,* y que'ls *noms* que'ls-e duen, son derivats de *noms* personals, y que sols se troben allà ont capllevaren o eczerciren influència els pobles de tal nissaga galo-romana y especialment a França, Bèlgica, Alta Itàlia y regions del Rin y Danubi;

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

y Mr. Louchaire (*Études sur les Idiomes Pyrénéens,* París, 1879, p. 27) amb molts d'altres els-e dona per celtes. Per poder arribar aclarir llur nissaga creym que no hi ha altre camí que replegar tots els que's troben dins els dominis de la nostra llengua. En tenirlos tots aplegats, a-les-hores se'n porà fer l'estudi definitiu amb els medis que la ciència filològica posseex. Per esperonar els nostres col·laboradors a fer tal aplech, donam avuy el qu'hem fet nosaltres com una nostra de la que tots plegats poriem fer.

Hem de confessar que mos n'hem duyta una gran sorpresa. No'ns crèyem que n'hi hagués tants de *noms* catalans acabats en *-ach.* El Dr. Balari (ib. p. 12 y 14) en posa només **9** *de lloch* [361] y **6** *de casa* (*llinatges*): Nosaltres en donam assi CENT TRENTA VUYT.

Però ¿d'ont mos surten aqueys noms? Per veure si hu aclariríem, vàrem tenir la paciència de recòrrer d'en una en una les **2991** columnes del diccionari llatí de *Raimundo de Miguel* per afinar quines paraules hi havia acabades en *-acus -acum*, *-iacus -iacum*. Y en trobàrem **66** en *-acus -acum*, y **61** en *-iacus -iacum*. Vels-e-tassí:

-ACUS -ACUM

Abacus: abach	*Dordracum*: ciutat Holanda
Acus: agulla	*Eboracum*: York
Alexícacus: nom grech	*Flaccus*: flach, nom propi
Amphimacus: n. gr.	*Galacum*: ciutat Bretanya
Antomacum: ciutat Bèlgica	*Gaunacum*: classe de roba
Arachus: garrova	*Gracchus*: nom propi
Archemachus: n. gr.	*Inachus*: pertenexent als grechs
Arenacum: ciutat Rin	*Ithacus*: d'Itaca
Arevacus: ciutat ibèrica centre Espanya	*Labdacus*: rey de Tebes
	Lacus: llach
Assaracus: n. gr.	*Lampsacus*: ciutat Àsia menor
Astacus: cranch	*Lysimachus*: rey de Tràcia
Bacchus: deu romà	*Malacus*: blan, tendre

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Bacacum: ciutat de la regió de Nevers *Batrachus:* granot *Bellovacum:* Beauvais *Benacus:* llach prop Venècia *Bidacum:* ciutat Nòrica *Brementoracum:* ciutat Anglaterra *Bremetonacum:* ciutat Bretanya *Brizacum:* ciutat Rin *Cacus:* lladre del Lacium *Callimachus:* n. gr. *Camacum:* herba de Síria *Canacus:* célebre estuari *Candacus:* adjectiu: suau *Catuaci (Catuacus):* habitants de Douai *Clitómachus:* filosof cartaginès *Dacus:* de Dàcia *Dinomachus:* filosof grech	*Mànacus*: cércol d'un meridià per senyar els mesos *Medoacus*: riu Gàl·lia Cisalpina *Meracus*: intensiu de *merus*: molt pur *Monacus*: monjo *Monomachus*: n. gr. *Naumachus*: illa del mar Egeu *Nesimachus*: n. gr. *Nicomachus*: n. gr. *Opacus*: opach, gruxat *Pausímachus*: un historiador *Pheacus*: adj., de l'illa de Corfú *Pharmacum*: remey *Pharmacus*: un que s'oferia de víctima *Pittacus*: un dels set sabis de Grècia *Saccus*: sach *Salomacum*: ciutat d'Aquitània [362]
Serracum y *Sarracum*: carro *Soracum*: canastra de còmichs *Stomachus*: estomech *Tamnacus*: tarentí, de Tarento	*Tauracus*: comarca de Suïssa *Thoramachus*: armat de corassa *Tribracus*: peu de vers

-IACUS -IACUM

Adriacus: adj. de Adria – Adriàtic *Alabandiacus*: adjectiu, de Alabanda *Anubiacus*: adjectiu d'*Anubis* *Apiacum:* taronjí, herba *Arganthoniacus*: adjectiu d'Arganthoni, guerrer ibèrich *Armeniacum*: armènich *Aureliacum*: Orleans *Bardiacus*: cosa dels Gals	*Elephantiacus*: llebrós *Eliacus:* pertenexent a Elide *Etesiacus*: clase de reym, Plini Flaviniacum: ciutat de Borgonya *Genethlíacus*: cosa de naxament *Iliacus*: adj., de Troia (Ilion) *Ischiacus*: el qui patex de ceatica *Isiacus*: lo pertenexent a la deua Isis *Juliacus*: ciutat Germània

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Budriacum: ciutat prop Verona *Cabardiacus*: ciutat Gàl·lia Cisalpina *Cardiacus*: grech, cosa del cor *Carisiacus*: de Carisia – Bètica *Chelidoniacus*: espasa antiga de cova d'oronella *Cluníacum*: Cluny *Cnossiacus*: adjectiu, pertenexent a Creta *Caelicus*: grech, malaltia del ventrey *Comitiacus*: adj., cosa de comte *Constantiacus*: adjectiu, cosa de Constanci *Cypriacus*: de Xipre *Dauniacus*: adj., de Dauni, poble sud d'Itàlia *Dionysiacus*: adj., de Dionisi *Divitiacus*: rey dels Suesions (Soisons) *Egyptiacus*: d'Egipte	*Lauriacum*: ciutat de Norica *Maliacus*: golf del Mar Egeu *Mederiacum*: ciutat de Bèlgica *Miliacus*: pertenexent al *mill* (mijo) *Modiacus*: nom de Galàcia *Mogontiacum*: Magúncia *Mysiacus*: adj., de Mysia *Nasamoniacus*: adj., cosa de Nasamonis, poble africà *Olybriacus*: adj., de Olibri, emperador d'Occident *Olympiacus*: olímpich *Pausiacus*: de Pausias, pintor famós *Peliacus*: adj, del putj Pelió o pertinent a Peleu *Phidiacus*: adj., de Fídies *Polemoniacus*: pertenexent a Polemon, del Pontus *Potemoniacus*: banda oriental Pontus Euxinus *Prosodiacus*: pertenexent a la prosòdia [363]
Prussiacus: de Prussias, rey de Bitínia *Sestiacus*: adj., de Sestos, ciutat Itàlia *Siriacus*: propi de l'estrella Sirio *Spartiacus*: espartà *Spondiacus*: espondaych, classe de vers	*Stiriacus*: lo que fa gotes *Symphoniacus*: cosa de sinfonia *Syriacus*: siriach *Tamiacus*: que pertany al fisch *Theriacus*: contraverí *Thespiacus*: adj., de Thespias, de Beòcia *Tolbiacum*: ciutat del ducat de Juliers

Estudiades aquexes dues taringues de *noms,* resulten:

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Noms acabats en	**-acus –acum**	llatins:	sustantius:	18
			adjectius:	4
		grechs:	sustantius:	20
			adjectius:	7
		locals, de regions celtes:		17
			SUMA:	66
	-iacus –iacum	llatins:	sustantius:	2
			adjectius:	15
		grechs:	sustantius:	4
			adjectius:	29
		locals, de regions celtes:		11
			SUMA:	61

De manera que'l contingent més gros es el de *noms grechs*; llavò vé'l *de llatins,* y en derrer terme el de *noms locals de* paissos celtes. Naturalment, dins la llista que presentam, no hi ha, ni d'un bon tros, tots els *noms grechs* ni'ls *llatins. Dels grechs* no més hi ha'ls llatinisats, y encara no tots. D'uns y altres, axò es, de les tres classes, hi ha'ls més coneguts. Suposada aquexa proporció, resulta que estam molt lluny de poder donar *els noms* acabats en *-acus -acum,* i *-acus -iacum* com esclusivament celtes. La llista que presentam, fa veure que tals suficses son ensemps *celtes, grechs* y *llatins,* y no es gens estranya tal coincidència, essent, com son, el celta, llatí y grech llengues germanes, sortides totes tres del tronch *ari.* [364]

Segons vérem més amunt (p. 44, 83 y 159) tractant dels *antecedents de la llengua catalana*, no s'es provat fins avuy que'ls celtes s'establissen dins Catalunya espanyola. En quant a n-el Rosselló, consta per l'autoridat dels historiadors grechs Hecateu, Strabó y Polibi (L 34) que s'hi establiren y hu dominaren. Veyauho

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

molt ben espinzellat dins l'obra citada de Mr. Luchaire (ib. p. 25 et ss.). Ja veurem com la toponímia rosellonesa ho confirma.

La nostra llista prova que'ls suficses *-acus -acum*, *-iacus -iacum* (en grech: -ακος -ακον -αχος -αχον -ιακος -ιακον -ιαχος -ιαχον), no sols s'afigen per formar sustantius, sinó principalment per formar adjetius, tant en llatí (Vid. Guardia, *Grammaire de la langue latine*, París, 1876, I^e^ P. 1. III, n. 139, 142) com en grech, com se'n pot convèncer qualsevol que fulletj una mica un diccionari d'aquexa llengua.

A n-el nostre cas hi ha que distinguir entre *noms locals* y *noms personals* o derivats de *persona*. Els *noms locals* acabats en *-acus -acum* no es dubtós que la majoria son de paissos celtes, y per lo tant es molt fundat la raó que'ls-e regoneguem com a celtes. Ara'ls *noms personals* o derivats de *persona* la majoria son grechs y llatins y especialment adjectius.

Aqueys quatre suficses, passant a n-el català y demés branques de la llengua d'oc, per les lleis generals de formació, perdent la derrera sílaba, se convertiren en -ach -iach. Y hi ha que tenir en conte que regularment, en afegirse *-acus -acum* a *temes* acabats en *l* o *n*, aquexes dues consonants per l'influencia de la *i* veynada se son palatisades fentse *ll* y *ny* respectivament.

Y ara vetassí la llista d'aquests ditxosos:

Noms catalans de lloch y de casa acabats en **-ach, -achs**

1. **Albiach** (barraca d'): nom de lloch. —Bostó. —València. —Hi ha'l nom de lloch. *Albi*, de la província de Lleida, y *Albi* del mitjdia de França, aont també's troba *Aubiach*.
2. **Alterach**: llinatge català citat demunt el diari *La Almudaina*, de Palma, día 23 d'octubre de 1905.
3. **Alzinach**: nom que retreu Moss. Grandia dins la seua *Gramàtica Etimològica*, p. 40. —Evidentment vé d'alzina.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

4. **Amaliach**: llinatge. —Begur. —Girona. —Hi ha'l nom personal germànich *Amèlia* o *Amàlia*; la ciutat *d'Amèlia* a Itàlia (Estats Pontificis) y la illa *Amèlia* a les costes de Nord-Amèrica, dins l'Atlàntic. Axò mos fa creure qu'*Amaliach* o [365] *Ameliach*, qu'es tot u, vé d'aquex *nom* **Amèlia**, axò es, o del *local* o del *personal.*
5. **Antillach**: llinatge. —Algerri. —Lleida. —¿D'ont surt aquex *nom*? Tenim les illes americanes *Antillas.* Ja's sab qu'es frequent entre'ls filòlechs sostenir les afinidats entre les llengues primitives d'Europa y Àsia y les d'Amèrica, a les quals pertenex segurament el nom *Antilla*. Dins la taula de *noms d'home* y *de dona* ibèrichs que posa el Dr. Hübner (*Monum. Ling. Iber.* p. 254 et ss.) en posa un: **Antelus** *Reburri filius,* tret d'una inscripció hispano romana que dins el *Corpus Inscriptionum latinarum Hispaniae* del metex doctor, du'l nombre 2387. Segons les lleys de derivació llatina, de *Antelus* poria formarse *Anteliu* y d'aquex *Anteliacus,* d'ont se formaria per forsa *Antellach* o *Antillach.*
6. **Armajach**: llinatge de Bellprat —Barcelona —y de Calafell— Tarragona. —¿Es parent del francès *Armagnac,* del Departement de Gers? Poria esser.
7. **Aspachs**: llinatge. —Pont de Molins, Girona. —A Mallorca hi havia'l llinatge *Pachs.* Creym que tal *nom* no es més que'l llinatge mallorquí amb l'article *es* devant: *Es-pachs.* ¿D'ont surt *Pachs*? Som de parer que surt del *pagus* llatí, y per lo *tant Pachs* serà el plural de *Pach*.
8. **Audinyach**: llinatge —Eivissa. —A Tortosa teníem un col·laborador anomenat Andreu *Audí. Audí* es segur que surt d'**Audinum** o *Aldinum*, y *Andinyach* d'*Aldiniacum*.
9. **Aynach**: nom de lloch. —Altea. —Alacant. —Es, segons sembla, un derivat de l'altre nom de lloch *Eyna*, poblet de Cerdanya francesa, entre Montlluís y Sallagosa Vid. P. Vidal, *Guide Historique et Pittoresque sur le departement des Pyrénnées Orientales,* Perpignan, 1899, p. 354.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

10. **Banach** y **Benach**: llinatge d'Albinyana y Cambrils —Tarragona. —Se veu clar que son dues grafies del metex *nom* per lo que tantes de voltes hem fet avinent, que en català la *a* y la *e* àtones se confonen, sonen lo metex. A l'Ariège (Languedoc) hi ha'l nom de lloch *Benac* y aprop de Venècia hi havia'l lloch *Benacus.* Pero en català també tenim *bena,* d'ont poria derivarse *Benach.*
11. **Bassachs** (Ca'l): nom de lloch. —Caldes de Malavella. —Girona. **Els Basachs**: redol de cases de Gironella —Barcelona. —Aquells dos noms no son mes qu'un; axí ho creym. Si'l segón no més du una *s,* serà per ignorància dels autors del *Nomenclator d'Espanya,* d'ont son presos aqueys *noms.* A n-el nostre entendre, son derivats de *Bassa.* [366]
12. **Bernach**: llinatge. —La Bisbal. —Girona. —Sembla derivat de *vern.* Hi ha Sant Just *des vern,* vila de la província de Barcelona. *Vern* es el nom d'una planta.
13. **Bimachs**: redol de cases. —Alaior. —Menorca. —¿Derivat de *Bim*? A Mallorca hi ha'l llinatge **Bimet**. *Bim* o *Vim* surt de *Vimen* (verduch). En català tenim el verb *vimetjar* (vinclarse).
14. **Biniach** (Putj de): —Alaior. —Menorca. —¿De *Bini*? ¡Axò sí que seria estrany, formarse tal nom d'un *tema* evidentment aràbich!
15. **Bisellach**: llinatge. Mallorca. Derivat de *bisell? Bisell* es una eyna de fuster.
16. **Bixach**: llinatge. —València. Segons Mn. Segura, ENPC. p. 24, vé del propi llatí **Vadius**-*Veig*-*Vexach*.

Bexach: nom de lloch. —Vilech y Estana. —Lleida.

17. **Blach**: llinatge. —Castelló. —Castelló.
18. **Bramasachs** (Ca'l): nom de lloch. —Montornès. —Barcelona.
19. **Brisach**: llinatge. —Almassora. —Castelló. —Hi havia Brizacum, ciutat del Rin, y també hi ha'l sustantiu català brisa: palloles pinyolin dels reyms prensats.
20. **Burjachs**: llinatge. —La Bisbal. —Girona. Ens sembla un derivat de la rel germànica *burg* (població), convertintse la g *guttural* en

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

paladial, com s'hi es convertida en francès en els derivats *bourgeois* y *bourgeoisie*. Que tal canvi era frecuentíssim en la primitividat del català, se desprèn de lo que posa'l P. Nonell dins el seu *Anàlisis fonològich-ortogràfich de la llengua catalana*, Manresa, 1896, P. II, c. II y IX.

21. **Barriach**: llinatge català del s. XIV, —vegueria de Lleida. C.P.IV p. 18. —¿De *Barri*? Hi ha a la província de Girona el llinatge *Barris*.
22. **Borríach**, nom de lloch del sigle XIV, de la vegueria de Lleida. C.P.IV p. 22. Creym qu'aquex *nom* es tot u amb el següent.
23. **Burriach**: nom d'un castell aprop de Mataró. Segons Mn. Segura, ENPC, p. 25, vé de *Burrus*, nom propi romà. Dins el *Cens d'En Pere IV*, p. 43, trobam **Burriacenia**. Dins la regió de Vila-real y Morvedre hi ha **Borriana**, y a Anglaterra hi havia la ciutat de **Burrium**.
24. **Cabalach**: nom de lloch. —Comtat de Besalú. «…de circio in chocas de *Chabalach*». Doc. de 977, *Esp.* agr. XLIII, ap. XXIII, ap. *Nom.G.H.deG*. —v. *Medians*. ¿Derivat de *cabal*?
25. **Cabanach**: nom de lloch. —Tiana. —Barcelona. No es dubtós qu'es un derivat de *cabana*. [367]
26. **Cadillach**: llinatge. Sant Feliu de Guíxols. —Girona. —¿De *cadell,* del llatí **catellus**? Ja's sab que la *i* y la *e* àtones se convertexen ben sovint.
27. **Carramach**: lloch del bisbat d'Elna (Rosselló), del sigle XIV. C.P.IV, p. 16. Poria esser un derivat del col·lectiu *queram* (de *quer) = pedregam.*
28. **Carrerach**: nom de lloch. —Sant Martí ses Corts. —Barcelona; —y llinatge català actual. El Dr. Balari, *Orígenes*, p. 1, cita un doc. de 1083 que parla d'una vila *carerag* de la parròquia de Sant Martí de Cots a n-el comtat d'Ausona (Vic); y llavò en cita un altre de 1067 que parla d'un lloch *carerag,* de la parròquia de Santa Maria de Caldes, a n el Vallès, que dins un altre doc. de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

1140 s'anomena *Charesag;* y axò li fa creure que l'etimologia de *carrerach* s'esplica per *charesag.* —Nosaltres consideram evident que *carrerach* es un derivat de *carrera.*

29. **Cardellach**: llinatge català actual. —Segons el metex Dr. Balari, ib. p. 14, aquest nom surt de *Cardeilhac*, nom de lloch del departament de l'alt Garona o bé de *Cardaillach*, nom de lloch del Lot. També pot sortir de *cardell,* diminutiu de *cart,* y llinatge català.
30. **Charesach**: nom de lloch, retret dins documents catalans mitjevals. Veyau Jungfer, *Noms de lieu hispaniques d'origine romaine. Bulletin Hispanique*, 1904, p. 272. El Dr. Balari, ib. p. 13, retreu un lloch de l'alta Itàlia, anomenat *Chiarisacco*, del llatí *Carisiacum,* derivat del personal *Carisius.*
31. **Casellachs**: llinatge català. —Veyau *La Veu de Catalunya* de 30 de matj de 1903. ¿Qui hu dubta que's deriva de *casella?*
32. **Clariach**: llinatge. —Cabanes. —Castelló de la Plana. —Hi ha'l *nom romànich* Clarus, d'ont se pogué derivar *Clarius*, y d'aquex, *Clariacus,* d'ont sortiria *Clariach*.
33. **Codinach**: nom de lloch de Sant Martí Ses-Corts —y de Sant Pere de Torelló, província de Barcelona. Es evident que surt de *codina* o *codí,* diminutius de *cot* (pedra), que'ns ha conservats la nostra toponímia, segons veurem més avall, si Deu ho vol.
34. **Conach** (Vall de): lloch del bisbat d'Elna (Rosselló), del sigle XIV. C.P.IV. p. 116.
35. **Corrach** llarch / **Corrach** del baix: Dos puigs entre l'Escala y les illes Medes. —Girona.
36. **Crexachs**: llinatge. —Alberique. —València. —Hi ha a Mallorca y a Catalunya el llinatge *Crexell* y el sustantiu *crexull*, qu'han de venir de la metexa rel de *crexach,* y axò demostra l'eczistència dins el català d'un nom *crex.* A n-els Depart. de Cantal, Dordogne y Lot hi ha'l nom de lloch *creissac*. [368]

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

37. **Cursach**: llinatge de Mallorca y Menorca. Pot esser un derivat del llatí *curtius-curtiacus?*

38. **Cussachs**: llinatge. —Pals. —Girona. —A Mallorca hi ha'l llinatge *Cussa*. El Dr. Balari, *Orígenes*, p. 15, cita un doc. de 959 que fa menció de l'alou de *Cugciaco,* del comtat de Narbona; a l'Itàlia del nort hi ha'ls llochs de *Cucciago y Cuzzago*, derivats, segons Flechía, del llatí *cutiacum* y aquest de *cutius.* El nom de *Cussac* se troba a França a n-els departaments d'Aveyron, Cantal, Corrèze, Dordogne, Gironde, Haute-Loire y Haute-Vienne.

39. **Cuxach** (vall de): sorts de terra. —Pollença. —Mallorca. —Aquest *nom* pot esser una variant de l'anterior, per la tramudansa de la *ss* en *x*, frecuent en català.

40. **Cutzach** (Llach de): nom de lloch, devers Banyoles. Doc. de 1343 ap*. Nom.G.H.deG.* —v. *Lago de Cutzach*. —Consideram aquest altre *nom* com una nova variant de *cussachs.*

41. **Dachs**: llinatge. —Igualada. —Barcelona. —En alemany hi ha: *a*) *Dach*, que vol dir *teulada* o capell de la casa, y *b*) *Dachs*, qu'es una especie de *raboa* (rabosa), *fura* o *geneta,* en castellà, *tejón.*

42. **Desprach**: nom de lloch de devers Banyuls, comtat de Peralada. —Figura dins un doc. de 1123 *Nom.G.H.deG.* —v. *Colera.* —Poria esser molt bé qu'aquex *nom* en realidat fos *Des-prach,* y que *prach* fos *perach*, axò es, un derivat de *pera* (pedra), *com Penach,* que, segons veurem més avall, presenta tot l'aspecte de derivat *de pena* (precipici, penyal tallat a plom). Que'l *perach* se contregués en *prach* es molt natural, com se veu p'el nom *Estrach* qu'estudiam mes avall y qu'antigament era *exterach.*

43. **Escursach**: nom d'un carrer de Palma de Mallorca y d'una classe de ceps que n'hi ha a Manacor. Creym qu'aquex nom se descompòn axí: *Es-cursach* El segón element es el metex *nom* del n. 37, y el primer o bé es l'article *es* o bé l'aficse *es,* que devegades s'afitg devan[t] els noms, com en tenim tants de casos a Mallorca, aont diu la gent: *ses escases, ses estenayes,*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

ses esteulades (Vilafranca), *s'estil·let* (Andratx), etc., en lloch de *ses cases*, *ses tenayes, ses teulades*, *es til·let*, etc.

44. **Espinach**: nom de lloch —El Bruc. —Barcelona. —¿Qui hu dubta qu'es un derivat d'*espina*?

45. **Estach**: vila. —Lleida. —¿Es tal volta el *nom* **Estrach** qu'estudiam més avallet, qu'hagués perdut la *r* líquida, cosa que no es gens rara en la nostra fonètica? ¿Vé d'*astacus* (cranch)?

46. **Estevenach**: llinatge català. —Mn. Segura, ENPC p. 14, el posa com a derivat d'*Esteve* (*Estephanus*). [369]

47. **Estoach**: llinatge Sant Feliu de Guíxols. —Girona.

48. **Estrach** (Caldes d'): vila. —Barcelona. —El doctor Balari, *Orígenes*, p. 13 retreu un doc. de 1121 aont aquexa vila s'anomena *aquas calidas* **dextarag**. Diu que vé del bax-llatí *Astaracum*; y cita un nom de lloch *Astarach* del departament de Gers y un *St. Pau d'Astarac* de Narbona dind doc. de 1023.

49. **Fiach** (Lloch de Na): —bisbat d'Elna, sigle XIV —C.P.IV. p. 120. En P. Vidal, *Guide Hist. et Pitt.*, p. 218, escriu aqueix nom axí dessà: *Nefiac*, y retreu un doc. de 850 aont s'anomena *Alleu de Nisifiaco.* —A n-el depart. del Tarn hi ha la vila *Fiac.*

50. **Ferrerach**: vila. —Conflent. —Catalunya francesa. —Derivat de *Ferrer* o *ferrera*.

51. **Florejachs**: Segons el doctor Balari, *Orígenes.* p. 13, vé del nom gal-romà *Floriacus,* derivat del personal *Florus.*

52. **Floriach**: nom de lloch. —Cervera. —Lleida, —y —Balenyà —Barcelona. —El Dr. Balari, ib., cita un document de 1083 que parla de *villa que vulgo dictur Floriag,* y's referex a n-el lloch de devora Cervera. Surt del metex *Florus* o Florius-*Floriacus.* —A n-els departs. de la Gironde y de Lot hi ha els noms de lloch *Floirac*, y *Florac* a n-el depart. de Lozère.

53. **Franciach**: nom de lloch. —Caldes de Malavella. —¿De *Franci* diminutiu de *Francesc? Segons* el Dr. Balari, *Orígenes*, p. 13, vé de *Franciacum,* derivat de *Francum*.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

54. **Gabach** (Masia del): nom de lloch. —Gurb. —Lleida.

55. **Gabanyach**: llinatge. —Isobol. —Girona. —Segons Mn. Segura, ENPC. p. 41, aquex nom vé del llatí *Gabinus*, d'ont sortiria: *Gabinius-Gabiniacus*. No està mal filat.

56. **Gallach**: llinatge. —Sant Feliu de Guíxols. —Girona; —Castelló —Castelló; —y —Ontinyent —València. —¿Vendrà del *personal* romànich *Gallus-Gallius-Gallíacus*? o de *gall* (animal)? o de Gallacum (ciutat de Bretanya)? —A n-els depart. de Aveyron, de Tarn y de Haute Garonne hi ha el n. de ll. *Gaillac*.

57. **Grabuach** (Ca'l colomer de): nom de lloch. —Barcelona.

58. **Gausach**: llinatge. —Albalat —València; —masia —Arbúcies —Girona; —vila. —Lleida.

59. **Gauxachs**: nom de lloch. —Vinaròs —Castelló de la Plana. —Considerant qu'es el metex *nom* que l'anterior. La *s* d'aquell s'es feta *x* a n-aquex, camvi ben frecuent en català.

60. **Gavalmach**: nom de lloch. —Comtat de Besalú. —«...dono unum mansum quem vocant *Gavalmach. Esp. Sagr.* XLIII, p. 418 ap. *Nom.G.HdeG.* —v. *Batet*. [370]

61. **Girach**: lloch del bisbat d'Elna, sigle XIV.-C.P.IV. p. 124.

62. **Harnach**: llinatge. —Sant Feliu de Guíxols. —Girona.

63. **Horrach**: llinatge. —Mallorca. —nom de lloch. —Costitx. —Mallorca. —En Montsalvatje, *Colecc. Dipl.* t. II, p. 187, posa un document aont figura un lloch del Rosselló, anomenat *Sa*-**horra**, ¿Qui negarà que *Horrach* es un derivat de *Horra?*

64. **Isach**: llinatge. —Isobol. —Girona. —Devora Bourg-Madame (Cerdanya francesa) hi ha'l poblet de Ix. ¿Seria potser *Isach* un derivat de *Ix?* o del grech Ιςιακος (cosa de la deua Isis)?

65. **Juliachs**: llinatge de Bellehí,—Tarragona, —y vila entre Cerdanya, y Conflent. —Se troba dins document de 1076, de l'arxiu de la Seu d'Urgell, arm. *7,* ap. Balari, *Orígenes,* p. 13. Es evident que vé del llatí *Juliacus,* derivat del personal *Julius.* —

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Juliacus era també'l nom d'una ciutat germànica. —A n-els depart. de la Corrèze. y de la Charente hi ha les viles *Juillac*.

66. **Lluriach**: títol d'una baronia catalana. —A la regió gala Norica hi havia la ciutat de *Lauriacum.* Com la *l* inicial llatina es passada al català tornant *ll* y *la au* es tornada *o,* y la *o* àtona sona a gran part de Catalunya com *u*, *de Lauriacum* resulta *Lluriach.* Tenim ademés el nom antiquíssim Llúria (Roger de Llúria), del qual pot ben bé derivarse *Lluriach.*

67. **Llorach**: Llinatge de València, possessió de Mallorca y vila de Tarragona. —Es un derivat de *llor* = *llorer,* del llatí *laurus.* Hi ha'l llinatge valencià *Mont-llor,* y el diminutiu *Lloret,* llinatge català y vila de Girona, y el col·lectiu *llorà* (lloch de llorers), nom d'un'altra vila de la província de Girona. —A n-els depart. de l'Ardéche y de l'Aude hi ha les viles *Laurac; y* a Llombardia devers Como hi ha'l poble *Lurago.*

68. **Llordach**: llinatge. —Barcelona. —Ja hi havia un llinatge d'aquex nom a n-el sigle XIV, a la vegueria de Serdanya, segons el *Cens d'En Pere IV,* p. 90. —En català's conserva l'adjectiu *Llord* (brut, saimós, ple d'engrut) d'hont sembla esser sortit *Llordach.* —A n-el depart. de l'Ariège hi ha'l poble *Llordat.*

69. **Malirach**: llinatge. —Albinyà. —Girona.

70. **Mallach**: llinatge. —Castelló de la Plana. —¿Del sustantiu *Malla?* o del personal llatí *Mallius-Malliacus*? o de *Maliacus* = golf del mar Egeu? —A n-el depart. de Finisterre hi ha la *vila Mellac.*

71. **Manyach**: llinatge. —Lloret de mar. —Girona —¿De *Manya*? —A n-els depart. de Haute-Vienne y de la Charente se troben tres viles *Magnac.* [371]

72. **Marsellach**: llinatge. —Guils. —Girona / **Marsillach**: llin. —Palamós. —Girona. El doctor Balari, ib. p. 15, retreu un doc. de 845 aont figura el nom de lloch *Marciliaco,* propietat de l'abadia de Moissach; y recorda que a la regió del Lot (França meridional) hi havia la vella abadia de *Marcillach*, que a la regió d'Aveyron hi

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

havia un lloch del metex nom, y que també a n-els departaments de Cantal, Charente, Carrèze, Dordogne y Gironda se troben llochs anomenats *Marcillach.* Mn. Segura, ENPC. p. 14, diu que *Marsillach* vé de *Marsell*, diminutiu de *Mars*, en llatí *Martius.* També poria venir de *Marcellus-Marcellius-Marcelliacus,* o de la metexa rèl que Marsella: *Marsilia.*

73. **Marsinyach**: nom de lloch. —Navés. —Lleida. / 74. **Marsenyach**: llinatge. Vic. —Barcelona. —Segons Mn. Segura, ib. p. 41, vé del nom personal *Marcinius.* Ens sembla acceptable; efectivament de Marcus surt *Marcinus-Marcinius-Marciniacus.* —A n-el depart. de la Charente hi ha la vila *Massignac.*

75. **Marsachs**: nom de lloch. —Argensola. —Barcelona. —Pot ser un derivat del personal llatí *Marcius — Marciacus.* —A n-els depart. de la Creuse, Loire inférieure y Puy-de-Dôme hi ha altres tantes viles o poblets *Marsac.*

76. **Massachs** (Ca'n): nom de lloch. —Guardiola. —Barcelona. —Derivat de *massa* o *mas*? —A n-el depart. d'Ille-et-Vilaine (França del nort) hi ha la vila *Messac.*

77. **Masarach**: vila. —Girona. —A n-el depart. de Loire-Inférieure hi ha la vila *Masserac.*

78. **Maserachs**: nom de lloch. —Figura dins document antiquíssim que posa'n Monsalvatje *Colec. Diplom. del Cond.* de *Besalú,* t. I. p. 222.

79. **Miserach**: llinatge. —Amer. —Girona.

80. **Miserachs**: llinatge. —Agramunt. —Lleida. —Consideram aquest nom y l'anterior com a *variants* del 77 y 78. —Ja's sab que la *i* y la *e* àtones se confonen fàcilment en català.

81. **Masinyach**: llinatge. —Berga. —Barcelona. —Pot molt bé esser una variant de *Marsinyach.* Ja's sab que en català la *r* devant *s* té una tendència a desaparèxer *(anar pe'sa terra, pe'sa boca; fustés = FusteRs, olivés = oliveRs).* —*A*n el depart. de la

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Charente hi ha la vila de *Massiguac,* y a la província d'Ascoli (Itàlia) hi ha el lloch de *Massignano.*

82. **Matastach**: casa de pagès a Argensola y a n-el Bruc. —Barcelona. —¿Serà un compost de *Mata* (*mata*-plana, *mata*-rodona, etc.) y *estach,* nom qu'hem retret més amunt?

83. **Merlach**: nom de lloch de la diòcesi de Vic. Dins un doc. de [372] 922, *Esp. Sagr.* XLV, p. 324 ap. *Nom.G.H.dG.* —v. *Anglès*, se llitg: «...et locum qui dicitur *Merlach.* —Presenta tot l'aspecte de derivat de *Merla*, aucell.—A n-el depart. de Côtes du Nort hi ha la vila de *Merléac.*

84. **Millach**: llinatge. —Àger. —Lleida. —¿De *millium* (*mill*, classe de *gra). —Miliacus* (adjectiu), cosa de *mill*? —*A* n-el depart. de la Dordogne hi ha la vila de *Milhac (lh* fa *ll*), y *Millac* a n-el depart. de la Vienne.

85 **Morellach**: llinatge. —Agramunt. —Lleida. —¿Qui hu dubta que's tracta d'un derivat de *Mora-Morell?*

86. **Morasach**: nom de lloch. —Peralada. —Girona. —A n-el depart. de Morbihan hi ha la vila de *Moréac.*

87. **Muxach**: llinatge. —Albons. —Girona. —¿Derivat *de mox-mux* (gat), o del llatí *Mucius*, d'ont se poria fer *Muciacus*? —A n el depart. de Gard hi ha'l la lloch de *Moussac,* a n-el de la Charente hi ha'l lloch de *Moussac*, y a n-el de la Corèze hi *ha Mausac.*

88. **Muxinach**: llinatge català. —Segons Mn. Segura, ENPC. p. 41, vé de *Mucinius* (nom propi), del qual se formaria *Mucinianus.*

89. **Neach**: llinatge. —Lleida. —Lleida. —A la Província de Ulster (Irlanda) hi ha el lloch *Neagh.*

90. **Obachs**: nom de lloch. —Llimiana. —Lleida. —Del llatí *opacus.*

91. **Oriach** (Ca'n): nom de lloch. —Sant Pere de Terrassa. —Barcelona.

92. **Uriach**: llinatge. —Barcelona. —Creym qu'aqueys dos *noms* no son més qu'un, puys no hi ha més diferència que un comensa amb *o* y l'altre amb *u*, y ja's sab qu'aquexes dues vocals, essent

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

àtones, sonen lo metex a gran part de Catalunya, com Barcelona y Terrassa. ¿D'ont vé aquest *nom?* El Dr. Balari, ib. p. 15, el fa sortir del llatí *Aurelius-Aurelianus-Aureliacus* (nom gal-romà), y posa que'l nom de lloch *Auriac* se troba a n-els departaments d'Aude, Corrèze, Cantal, Basses-Pyrénées, Dordogne y Haute-Garonne. També poria venir de la rel vasca *ur=ribera, riu, awgua* (Vid. Boudard, *Essai sur la Numismatique lberienne*, París, 1859; F. Fita, *Ciencia Cristiana*, t. X, p. 199). Devers Olot y la Vall d'Hostoles hi ha la collada d'*Uries* (C. Gomis, *La Vall d'Hóstoles,* Barcelona, 1894; p. 5). El *nom Uria* se trobava també a Suïssa a n-el sigle XVI, segons consta per l'erudit d'aquell sigle y nació N'Enrich Glareanus (*In*. *C.JVLII Cesaris: —Comm. de bello Gallico Annotationes*, Venetiis, 1548, L. I, p. 30, 31) entre'ls rius de Suïssa en posa un que s'anomenava *Ur* y entre'ls *cantons* de dita república hi posa [373] *Uria* (p. 24), y diu d'ell: «...deinde *Uriam* Tauriscorum gentis Gallicae reliquias...» Ademés a Banyuls-sur mer (Rosselló) hi ha la *Vall-Auria* (Vid. P. Vidal, *Guide Hist.* et *Pitt.* p. 119).

93. **Panach**: llinatge. —Alboraia. —València. —Creym qu'es un derivat de *pena = precipici, penyal tallat a plom* (Balari, *Orígenes,* p. 44), qui vé del bax-llatí *penna*, d'ont se formà *penya.* La grafia *panach* en lloch de *penach* s'esplica per l'identitat de sò de la *a* y de la *e* àtones. —A n-el depart. de Gers hi ha la vila de *Panassac.*

94. **Parerach**: llinatge. —Sant Feliu de Guíxols. —Girona. —Ens sembla evident qu'es un derivat *de parera.*

95. **Parxachs**: llinatge. —Sant Feliu de Guíxols. —Girona.- Derivat de *Perxa?*

96. **Patrach**: llinatge. —La Bisbal. —Girona.

97. **Paysach**: llinatge. —Sant Feliu de Guíxols. —Girona. —Derivat de *país?* A n-el depart. de Lot hi la vila de *Payrach.*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

98. **Pinyach**: intensiu de *pinya.* Vid. *Patufet,* 21 Octubre, 1905, p. 667.

99. **Pintach**: nom de lloch. —Mieres. —Girona. —Derivat del nom personal llatí *Pincius-Pinciacus* o del nom d'aucell *Pinsà.* A n-el depart. de Lot hi ha'l nom de lloch de *Pinsac.*

100. **Ponsach**: llinatge. —La Bisbal. —Girona. —Derivat del nom personal llatí *Poncius—Ponciacus.* —A Itàlia central hi ha'l lloch de *Ponsacco.*

101. **Puigsach**: nom de lloch. —Pardines. —Girona. —A n-el depart. de Hautes Pyrénées hi ha la vila de *Pouzac.*

102. **Pontiach**: llinatge català del sigle XIV. *Rentas de la corona* de *Aragón*, CDACA, t. 39, p. 33: «...Na Flor de Pontiach..». ¿Del llatí *pontem-pontiacum*? —*A* n-el bax Canadà hi ha'l comtat de *Pontiac,* y també se troba a n-els Estats de *Illinois* y Michigan.

103. **Regach**: redol de cases. —Calpe. —Alacant. —¿Del sustantiu *rech* (regadora, ciquiola, canal)?

104. **Rexach**: =nom de lloch. —Serinyà. —Girona. =nom de lloch. —Montcada. —Barcelona. =Llinatge. —Mallorca. El Dr. Balari, *Orígenes*, p. 14, cita un doc. de 1012 que parla de «locum quem vocant RIXAGO del comtat d'Urgell; y un altre de 899, que parla de *villa Morarius*, *que vocant* REXACO, del districte de Narbona; y llavò aduex l'autoridat de l'italià. Flechia, que posa *Rezzago,* nom de lloch *de Como;* y fa venir tots [374] aquests noms del gentilici llatí *Raetius* o *Retius* d'ont se formaria *Retiacus* y *Rexach*. *Rexach* també poría esser derivat del sustantiu *rexa*.

105. **Rinxach**: llinatge. —Barcelona. —Barcelona. —A n-el depart. Pas-de-Calais hi ha una vila Rixent. ¿Es la metexa rel?

106. **Romanyach**: llinatge de Roses y Mollet. —Girona. —Del personal llatí *Romanus* pot sortir bellament *Romanius—Romaniacus*, y d'assí *Romanyach*. —A l'Itàlia meridional —Campania— hi ha'l poblet *Romagnano* y a França a n-el depart.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

de Puy-de-Dôme hi ha *Romagnat*. —A la província de Girona hi ha'l lloch *Romanyà de la Selvà*.

107. **Rufach**: llinatge. —Àger. —Lleida. ¿Derivat del personal romànich *Rufus—Rufius—Rufiacus*? —A Alsàcia-Lorena hi ha la vila *Rufach*; a n-el depart. de Cantal hi ha *Roufiac*; y el metex *nom* se troba a n-els depart. de la Charente y de l'Aude; devers Berna (Suïssa) hi ha *Rüfenach* y devers Lecce (Itàlia meridional) *Ruffano*.

108. **Santanach**: llinatge. —Àger. —Lleida. —Creym qu'es una variant de *Centernach* qui estudiam més avall, bax del n. 135. La pèrdua de *r* no tendria res de particular; la *c* y la *s* sonen lo metex devant la *e* fosca. —A n-el depart. de l'Ariège i ha la vila *Sentenach*.

109. **Senach**: llinatge. —València. —València. A Llombardia —Itàlia Septentrional— hi ha'l poblet *Senago*.

110. **Serrach**: llinatge que cita Mn. Grandia, *Gramàtica*, p. 40. —¿Es un derivat de *serra* o del llatí *Sarracus* = carreta? —A Còrsega hi ha el poblet *Serraggio*.

111. **Serrallach**: llinatge. —Barcelona. —Barcelona. —Derivat de *serra-serrell*?

112. **Sastachs**: llinatge català. —Barcelona.

Sistach: llinatge. —Fornells de la Selva. —Girona. —¿De *sista* o del personal llatí Six*t*us—*Sixtius—Sixtianus*? o de *Sistiacus*, adjectiu de *Sestos*, ciutat d'Itàlia? —Aquex *nom* y l'anterior consideram que son un sol *nom*.

113. **Solarach**: nom de lloch. —Vegueria de Lleida (sigle XIV). C.P.IV, p. 18. —¿De *solar*?

114. **Subirachs**: llinatge de Catalunya y Mallorca. —¿De *subirà* = *superior*, *elevat*, de *super*?

115. **Surinyach**: llinatge. —Pardines. —Girona. —¿Del personal llatí *Sirinus—Sirinius—Sirianus—Siriniacus*? Hi ha'l vilatge *Serinyà*, de la província de Girona. Si fos axí, la primera *i* seria tornada *e* y

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

aquexa se seria enfosquida fins a esser *o*, y a la fi *u*. A n-els depart. de Charente, Lot-et-Garonne y de Tarn-et-Garonne hi ha les viles Sérignac. [375]

116. **Tabach**: nom de lloch. —Vegueria de Lleida. —Sigle XIV.— C.P.IV, p. 18. —A n-el depart. de le Gironde, hi ha la vila *Tabanac*.

117. **Tarach** (Caules des): nom de lloch. —Vegueria de Barcelona. — sigle XIV. —C.P.IV, p. 14. —Derivat de *tara?* —A l'Abissínia hi ha la serra de muntanyes *Taracha.*

118. **Tarrach**: nom de lloch. —Agost. —Alacant. —¿De *terra*?

119. **Tesarach**: lloch del bisbat d'Elna. —Sigle XIV. —C.P.IV, p. 123. —A n-el depart. de Lot et Garonne hi lia la vila *Thézac.*

120. **Trafach**: llinatge. —La Bisbal. —Girona. —Devers Pavia (Llombardia) hi ha la vila *Travaco Siccomario*; y de devora'l Rin, devers Prússia occidental, hi ha'l *Trarbach.*

121. **Ubach**: llinatge. —Barcelona. —La banda d'un puig o vall que'l sol no hi toca. Vé de ll adjectiu llatí *opacum.* —Vid. Balari, *Orígenes*, p. 217.

122. **Usach**: llinatge. —Beni-sanet. —Tarragona.

123. **Vallach** (riera del): devora Sant Feliu de Pallerols. —Girona. Derivat de *vall.*

124. **Villerach**: lloch del bisbat d'Elna, sigle XIV. —C.P.IV, p. 122. — Derivat del romànich *villare,* mot que posa'l Dr. Balari, *Orígenes*, p. 7, 9, 17 y 621, citant una partida de documents antiquíssims aont figura.

125. **Vidallach** o **Videllach**: llinatge. —Albalat de la Ribera. — València. —Derivat del *personal* **Vidal** o de *videll o vedell* = bou jove. —A l'Ariège hi ha'l nom de lloch *Bedeillach* (Louchaire, *Etud. sur les Id. Pyrén.*, p. 27.

126. **Vilach**: vila. —Lleida. —¿Qui hu dubta qu'es un derivat de *vila?* —A n-el depart. de l'Ariège (Foix) hi ha la vila *Vilhac.*

127. **Vixach** (Barraca de): nom de lloch. —Meliana. —València.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

128. **Vulpellach** (Sant Julià de): parròquia. —Girona. —El Dr. Balari, *Orígenes,* p. 14, posa que vé del personal llatí *Vulpius-Vulpiacus-*Vulpiliacus, y retreu el nom de lloch *Volpago*, de l'Itàlia alta, y nega que venga de *Vulpes.* Es cosa sabuda que teníem les paraules *volp* y *volpell;* y bellament poria venir d'elles *vulpellach.*

129. **Xarnach**: llinatge. —Sant Feliu de Guíxols. —Girona. —A n-el depart. de Gard, devers Nimes, hi ha la vila *Sernahc.*

130. **Xirinachs**: llinatge. —Sant Feliu de Guíxols. —Girona. —¿Del personal llatí *Cirinus—Cirinius-Ciriniacus*?

131. **Xuriach**: llinatge català. —Barcelona. —¿De *Súria* (vila-Barcelona)? El camvi de *s* forta en *x* es prou frequent en català. —A n-els depart. de la Corrèze y de Lot hi ha les viles *Souillac.* [376]

Afegits

132. **Bonobach** (Sant Jaume de): parròquia del comtat de Besalú. Figura dins doc. del sigle XIII que'n Monsalvatje posa *Colec. Dipl.* t. II, p. 115.

133. **Vall de Bach**: nom de lloch del comtat de Besalú. Monsalvatje, *Geogr. Hist.* p. 17.

134. **Bach de l'Eura**: muntanya de la vall de Ribes. El Dr. Balari, *Orígenes,* p. 218, suposa que vé de *Ubach* per esserse perduda la *u*. En alemany *Bach* es un torrentol o riu menut.

135. **Centernach**: poblet devora'l riu Agli, del Rosselló. Figura dins doc. de 899 que cita'n Pere Vidal *(Guide Historique et Pictoresque dans le departement* des *Pyrénées Orientales*, Perpignan, 1899, p. 492).

136. **Bossach** (Torrent de): nom de lloch del Rosselló. Vid. P. Vidal, ib. Ind. Aph. —¿Serà un derivat de *bossa?*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

137. **Corbiach** (Mare de Deu de): santuari de Conflent. Hi havia també un castell d'aquex nom, ben famós en l'Edat Mitja. Creym qu'es un derivat de *Corb (Corbus—Corbius—Corbiacus).* Segons el Dr. Balari (*Orígenes*, p. 86) demostra, es un calificatiu de *quer* o roca dins la toponímia catalana. *El corbus* romànich es el *corvus* o *curvus* llatí, axò es, l'animal de ploma *corp*, qu'es tanbé un llinatge català, segons el metex Dr. Balari, ib. p. 566.

138. **Sirach**: poblet devora Prades y Codolet—Conflent. —Catalunya francesa. Vid. P. Vidal *Guide Hist. et Pitt.* p. 254 5.

Aclaracions

Al n. 5 (**Antillach**): A n-el depart. de l'Oise, devora'l Sena, hi ha la vila *Antilly.* Es cosa sabuda que'l suficse *-acus* s'es tramudat en *y* en francès. Per lo tant tenim aquí la metexa rel que a *Antillach.*

Al n. 7 (**Aspachs**): A l'alta-Àustria hi ha una lliga de 38 comunidats (municipis) anomenada *Aspach,* y a Wurtemberg hi ha un poblet *Aspach* y a Alsàcia-Lorena una vila del metex nom.

Al n. 8 (**Audinyach**): a n-el depart. de l'Ariège hi ha'l nom de lloch *Audinac*.

Al n. 9 (**Aynach**): a n-el depart. del Lot hi ha'l poblet *Aynac.*

Al n. 11 (**Bassachs**): a n-el depart. de la Charente hi ha'l poblet *Bassac* y un lloch del metex nom a la Conxinxina, a 15 graus latitut Nort.

Al n. 19 (**Brisach**): a n-el depart. de Côtes-du-Nort hi ha'l nom de lloch *Bourgbriac.* [377]

Al n. 34 (**Conach**): a n-el depart. de la Charente inférieure hi ha un lloch anomenat *Conac.*

Al n. 37 (**Cursach**): a n-el depart. de la Dordogne hi ha la vila *Coursac.*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Al n. 41 (**Dachs**): *Ach* es una vila de la Prússia renana, y el nom d'una gran partida de rius menuts de Baviera y altres endrets de l'Alemanya meridional. *Dax (Dacs)* es una vila del depart. des Landes. *Dax*, antigament *Aquae Tarbelliae*, s'anomenava en l'Edat mitja *Acqs y D'acqs.* Ens sembla axò l'esplicació més avenguda del nom *Dachs.*

Al n. 43 (**Escursach**): a n-el depart. des Landes hi ha la vila *Escource.* Poria esser axò la rel d'*Escursach.*

Al n. 61 (**Girach**): ¿sortirà de *gir* o *gira*?

Al n. 62 (**Harnach**): ¿sortirà *d'arna*?

Al n. 96 (**Patrach**): ¿sortirà del nom de lloch *Petra* (vila-Mallorca)?

Al n. 117 (**Tarach**): ¿sortirà de *Ter* (riu)?

D'aquexa llista, tan llargaruda, resulten aqueys *noms* distribuits de la següent manera, advertint que'ls qui duen un interrogant, es que'ls-e tenim per dubtosos si pertoquen estar classificats axí com les posam.

Noms de lloch: N. 1, 9 13, 14, 22, 23, 24, 25, *27,* 30, 33, 34, 35, 39, 40, 42, 42, 44, 45, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 57, 59, 60, 61, 66, 73, 75, 77, 78, 82, 83, 86, 90, 99, 101, 102, 103, 113, 116, 117, 118, 119, 123, 124, 126, 128, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138. Total: **58**.

Noms de casa: N. 2, 4, 5, 6, 7, 8, 10, 12, 15, 17, 18, 19, 20, 21, 26, 29, 31, 32, 36, 37, 38, 41, 46, 47, 55, 56, 62, 63, 64, 68, 69, 70, 71, 72, 74, 76, 79, 80, 81, 84, 85, 87, 88, 89, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 100, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 114, 115, 120, 121, 122, 125, 127, 129, 130, 131. Total: **70**.

Noms ensemps de lloch y de casa: N. 11, 16, 28, 58, 65, 67, 104 Total: **7**.

Noms que's troben també a paissos celtes: N. 1, 5, 7, 8, 9, 10, 11, 19, 27, 29, 30, 34, 36, 37, 38, 41, 43 (?), 48 (?), 49, 50, 52, 56, 61, 65, 66, 67, 68 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 81, 83, 84, 86, 87,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

89, 91, 92, 93 (?), 97 (?), 99, 100, 101, 104, 105 (?), 107, 108, 109, 115, 116 (?), 119, 120, 124, 125, 126, 128, 129, 135, 136, 137, 138. Total: **67**.

Noms que tenen per rel una paraula catalana y que no sabem que's trobin a paissos celtes: N. 3, 12, 13, 15, 21, 24, 25, 28, 31, 33, 42 (?), 44, 61 (?), 62 (?), 85, 94, 95, 98, 103, 110, 111, 113, 114, 118 (?), 123. Total: **25**. [378]

Noms que tenen per rel una paraula catalana y que ensemps se troben a paissos celtes: N. 1, 19, 29, 36, 50, 76, 83 , 93 (?), 104 (?), 117 (?), 126, 136 (?). Total: **12**.

Noms que tenen per rel un altre nom de la nostra toponímia, pero que ja no més s'usa toponímicament: N. 1, 8, 9, 27 (?), 63, 91, 92, 96 (?), 106, 131. Total: **10**.

Noms que tenen per rel un nom personal llatí o romànich (lo que parlaven els pobles d'Occident després de la cayguda de l'Imperi Romà) o bé una paraula qualsevol llatina o romànica, y que no sabem que's trobin a paissos celtes: N. 4, 20, 22, 23, 26, 32, 43 (?), 45 (?), 46, 51, 53, 55, 88, 90, 102 (?), 112, 121, 130, 132. Total: **19**.

Noms de la metexa classe que'ls anteriors, pero que ensemps se troben a paissos celtes: N. 7 (?), 30, 37, 38, 48, 52, 56, 65, 67, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 84, 87, 99, 100, 106, 107, 115, 124, 125, 128, 137. Total: **27**.

Noms de rel aràbiga: N. 14.

Noms de rel germànica: N. 132.

Noms que noms hem sabuts desllatigar ni afinarlos el demble: 2, 10, 17, 34, 35, 47, 49, 54, 57, 58, 59, 60, 64, 69, 77, 78, 79, 80, 82, 86, 122, 127. Total: **22**.

¿Que'n treym en net d'aquexa trequelada de *noms* y d'observacions? Son o no celtes els *noms de lloch* y *de casa* catalans, acabats en -*ach*, -*achs*? ¿D'on mos surten?

Encara no hi porem contestar d'una manera definitiva, no porem formular el judici definitiu perque mos ne manquen molts encara a

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

conèxer! Ja es segur que n'hi ha a dotzenes d'amagats per les diferents encontrades catalanes, que no son a cap de les fonts aont hem pogut beure. No tenim per lo tant totes les clarícies necessàries per formar judici definitiu.

Per axò escitam de bell nou a tots els nostres col·laboradors a que's dediquin a la toponímia y que no mos dexin cap *nom de lloch* y *de casa* sense replegar.

Lo que creym que prova la nostra llista es que estam ben lluny de poder dir sense reserves ni restriccions que'ls *noms* acabats en -*ach* siguen celtes. Molts d'ells ho seràn, pero n'hi ha arreu arreu que son esclusivament llatins o romànichs y molts d'altres esclusivament catalans o llengadocians.[169]

[169] Nota (1) de l'original: Per afinar els *noms de lloch* dels paissos celtes nos som servits de Nouveau Dictionaire de Géographie-Universelle par Mr. Vivien de Saint Martin. Paris, 1879-1895 (VII toms en fol major). Ens ha ajudats prou en aquesta tasca el bon amich N'Estanislau Aguiló, Bibliotecari de la Provincial de Mallorca.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

[379]

Un mal terç a la Crònica del Conqueridor (379-386)

Devers el setembre derrer rebérem un cuadern de 32 planes bax del títol de *Ferrer y Vidal—Barcelona—Biblioteca, classica catalana.—Volum I—Crònica o comentaris del gloriosíssim y invictíssim rey En Jaume I,* amb una fulla volant dedins, aont hi havia imprès un bon elogi de dita publicació, pregantmos que'l publicàssem. L'idea d'una *Biblioteca classica catalana* ens es altament simpàtica y trobam molt ben pensat comensarla per la *Crònica del Conqueridor.* Fulletjàrem les 32 planes, y ja'ns va fer mal efecte que no hi hagués en lloch la més petita indicació del còdich o còdichs vists o confrontats per fer la nova edició. Ens ficsàrem després en les següents paraules de l'*Advertència preliminar:*

«Molt hem pensat durant anys y més anys, si al donar a la estampa novament aquestes obres, calia ferho *conservant l'ortografia, en que foren escrites* o copiades, com ab més o menys escrupols fins avuy s'ha fet pels anteriors editors, més a la fi, reflexionantho serenament, ens havem decidit a *adoptar la nostra moderna ortografia, respectant, emperò, en absolut, la sintaxis, les expressions y les paraules que avuy puguen semblar més desusades, arcayques y incomprensibles, que ningú podria atrevirse a forabandir* de nostre vocabulari, ja que si no tinguessen les més fondes arrels en la nostra llengua, los bastaria per reclamar la naturalesa catalana lo figurar en lo primer monument literari de nostra Historia y haver sigut usades pel més gran dels catalans, pel pare y fundador de nostra gloriosa nacionalitat, lo Rey En Jaume I.

«Sabem molt be per endevant que la nostra audacia de cambiar *la ortografia dels antichs monuments literaris,* serà considerada per alguns com una execrable profanació de quelcom sant y sagrat. Les velles rates d'arxiu, los petits ratolins que no se atreveixen a anar

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

més enllà de les trasqueres fressades per llurs velles, calificaràn la nostra tasca també de sacrílega, creyent que trayent la vella vestidura a la paraula, llençam la sagrada pols que la cubría, mantinguda cuydadosament durant segles y segles.

«Sabrem riure'ns d'aquestes ridícules indignacions y tirar endevant en nostra obra, que consideram molt patriòtica...»

Devant un llenguatge tant terminant y perentori creguérem que no's tractava més que de mudar l'ortografia, es a dir, el [380] sistema de representar gràficament els sons antichs, pero jamay de trastocar dits sons suprimintne o posantne de moderns en lloch dels antichs. Aquexa tramudansa purament ortogràfica no'ns feya mal efecte de tot perque sempre hem considerada l'ortografia com una cosa secundària fins a un cert punt.

Pero passam després la vista per demunt els primers capítols de la *crònica,* y hi comensam a veure paraules y formes verbals que may hi havíem notades. Agafam l'edició del gran mestre En Marian Aguiló; y comparam retxa per retxa y paraula per paraula alguns capítols de les dues edicions, y en la dels Srs. Ferrer y Vidal resulta tramudada a diferents plints, no sols l'*ortografia*, sino *les expressions y les paraules que avuy puguen semblar mes desusades, arcayques y incomprensibles.* Efectivament, el metex qui havia declarat solemnement que *ningú podria atrevirse a forabandir expressions y paraules*, les forabandex a cada passa el més tranquil del mon.

Y com no'ns agrada may afirmar sense provar, assí posam a dues columnes tres capítols de dita crónica presos a l'atzar, axò es, el I, el III y el CCXXIX (els altres surten lo metex d'afollats, poch sà poch llà), tal com la publica En Marian Aguiló y tal com la publiquen els Srs. Ferrer y Vidal. Va de lletra cursiva lo qu'aquests senyors han tengut a bé alterar, no en quant a l'*ortografia*, sino en quant a les *expressions y paraules arcayques:*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Edició Aguiló	Edició Ferrer y Vidal
I. —Retrau mon fenyor *Sent Jacme,* que fe fens obrés morta es: aquefla paraula *uolch* noftre Senyor complir en los noftres *feytz: e* iaffia que fe senes[170] les obres no *uayla* re, *can* abdues fon aiuftades fan fruyt: lo qual Deu uol *reebre* en la fua manfio. *E* ia fos aço quel començament de la noftra naxença, fos bo, en les obres nosftres hauia *mefter* mellorament: no per tal que la fe no fos en nos de creure noftre creador, *e* les fues obres, *e* a la fua mare pregar, que pregas per	I. **Proemí**, —Retrau mon senyor *Sent Jacme, que* fè senç obres morta es: aquesta paraula *volgué* Nostre Senyor complir en los nostres *fets: y* ja sia que la fè *senç* les obres no *valga* res, *com* abdues son ajustades fan fruyt: lo qual Deu vol *rebre* en la sua mansió. Y ja fos açò que el començament de la nostra naixença fos bo, en les obres nostres havia *menester* mellorament: no per tal que la fè no fos en nos de creure nostre Creador, *y* les sues obres, y a la sua mare pregar, que pregàs per nos al seu car fill qu'ens [381]
nos al feu car fiyl quens perdonàs lo tort que li teniem: On de la fe que nos hauiem nos *aduyx* a la uera falut. *E* quan noftre Senyor Ihefu Chrift que fab totes cofes, fabia que ia noftra uida falongaria tant que fariem aiuftament de bones obres ab la fe que nos hauiem, feyans tanta de gracia e de merçe, que per peccadors que nos foffen de peccats mortals ni de uenials, no *uolch* que nos *prefeffem* onta *ne dan* que uergonyan pogueffem auer en cort *ne* en altre lloch: no *uolch* encara que moriffem *tro* aço hagueffem *complit. E* es tanta la merçe que el nos *feya* que tota horans feya honrar de	perdonàs lo tort que li teniem: de la fè que nos haviem nos ha *dut* a la vera salut. *Y* quan Nostre Senyor Jesucrist que sab totes coses, sabia que la nostra vida s'allongaria tant que fariem ajustament de bones obres ab la fè que nos haviem, feunos tanta de gracia y de mercè, que per pecadors que nos fossem de pecats mortals ni de venials, no *volgué* que nos *prefessessem* onta *ni dany* que vergonya'n poguessem haver en cort *ni* en altre lloch: no *volgué* encara que morissem *fins que* aço haguessem *complert. Y* es tanta la mercè qu'Ell nos *feu* que tota hora ens feya honrar de nostres enemichs

[170] Nota (1) de l'original: *Variant d'un altre còdich*: sens.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

noftres enamichs de *feyt e* de paraula: ens dona en noftra uida falut en noftra preffona. *E* fi algunes uegades nos daua malauties[171] fehya ho en manera de caftigament, en femblança de pare qui caftiga fon fiyl: car diu Salamo: que qui perdone a fon fiyl les uergues de caftigament que mal li fa, *e* no fembla que li uuyla be. *E anch* noftre Senyor nons caftiga tant fort que a nos *tengués don:*[172] *on* li *grahiem* la hora quan nos caftigaua lo caftigament quens feya, *e* ara de tot en tot, *can* conexem que per noftre be ho fehya. *E* membrans be una paraula quens retrau la fancta fcriptura que diu: ¶ Omnis laus in fine canitur.	de *fet y* de paraula. Ens donà en nostra vida salut en nostra persona, *y* si algunes vegades nos dava malalties feya-ho en manera de castigament, en semblança del pare qui castiga son fill: car diu Salomó: que qui perdona a son fill les vergues de castigament, que mal li fa, *y* no sembla que li vulla be. *Y encara* Nostre Senyor no'ns castigà tant fort que a no *tingués dany*: li *agrahiem* la hora quan nos castigava lo castigament que'ns feya, *y* ara de tot en tot, *quán* coneixem que per nostre be ho feya. *Y* membrans be una paraula que'ns retrau la santa Escriptura que diu: *Omnis laus in fine Canitur. Que* vol dir aytant, que la mellor cosa que l'hom pot haver, si es a la derreria dels [382]
Que uol dir aytant, que la meylor cofa quel hom pot hauer, fi es la a derreria dels feus anys: *E* la merçe del Senyor de gloria ha *feyt* a nos en aquefla femblança per ques cumple la paraula *de fent Jacme:* Que a la derreria de noftres anys *uolch* complir que la obra facordas ab la fe. *E nos efgardan e penfan* qual era aqueft mon, en lo qual los homens qui uiuen humanament, e con es petit aqueft fegle *e* freuol *e* ple *descandei, e* con laltre *ha* gloria en *fi*	seus anys: *Y* la mercè del Senyor de gloria ha *fet* a nos en aquesta semblança per qu'es cumple la paraula de *sant Jaume:* Que a la derrería de nostres anys *volgué* complir que la obra s'acordàs ab la fè. *Y* nos *esguardam y pensam* qual era aquest mon, en lo qual los homens qui viuen, humanament, *y com* es petit aquest segle *y* frèvol *y ple d·escandell, y* com l'altre *té* gloria en sí *sens* fi: *y* Nostre Senyor *com* la dona a aquells qui la volen haver ni

[171] Nota (2) de l'original: Variant d'un altre còdich: malalties.
[172] Nota (3) de l'original: Variant d'un altre còdich: dan.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

fenes fi: e noftre Senyor *con* la dona a aquels qui la nolen hauer ni la percaçen. *E efgardan* encara con es gran lo feu poder, *e* petita la noftra *flaquea. E coneguem e entenem* per ueritat aqueft mot que diu la escriptura ¶ Omnia pretereunt preter amare Deum. Que uol dir aytant que totes les cofes del mon fon trefpaffadores *e* ques perden, fino tan folament la amor de Deu. *E* nos conexen que aquefta era la ueritat, *e tals* monçonega*, uolguem* la noftra pensa *e* les noftres obres donar *e* penfar *e* dreçar als manaments de noftre faluador: *e lexam* les uanes glories daqueft mon per confeguir *al* feu regne, car el nos diu en lauengeli: ¶ Qui uult uenire poft me, abneget semetipfum, et tollat crucem fuam, et fequatur me. *E* uol tant dir en romans, que qui uol uenir apres del, *leyx* la fua uoluntat per la fua. *E* membrans encara a nos les grans gracies que ell	la percacen. Y *esguardam* encara *com* es gran lo seu poder, *y* petita la nostra *flaquesa. Y coneguerem y entenguerem* per veritat aquest mot que diu la Escriptura. *Omnia pretereunt preter amare Deum.* Que vol dir aytant que totes les coses del mon son trespassadores *y* que's perden, sino tan solament la amor de Deu. *Y* nos conexent que aquesta era la veritat, *y l'altre* monçonega, *volguérem* la nostra pensa y les nostres obres donar *y* pensar *y dreçar* als manaments de Nostre Salvador: *y deixarem* les vanes glories d'aquest mon per conseguir *lo* seu regne, car ell nos diu en l'Evangeli: *Qui vult venire post me, abneget semetipsum, et tollat crucem suam, et sequatur me. Y* vol tant dir en romanç, que qui vol venir après d'*ell, deixe* la sua voluntat per la sua. Y membrans encara a nos les grans gracies que ell moltes vegades nos havia *fetes* [383]
moltes uegades nos hauia *feytes* en temps de nostra uida, *e* maiorment a la derreria dels noftres dies, *uolguem leixar la* noftra uoluntat per la fua. *E* per tal quels homens conegueffen *e* fabeffen *can* haurien paffada aquefta uida mortal, ço que *nos hauriem feyt* aiudan nos lo Senyor poderos, en qui es uera trinitat, *lexam* aqueft libre per memoria, a aquels qui *uolran* hoir	en temps de nostra vida, y majorment a la derreria dels nostres dies, *volguerem deixar* la nostra voluntat per la sua. *Y* per tal que'ls homens coneguessen *y* sabessen *quan* haurien passada aquesta vida mortal ço que nos *haviem fet* ajudantnos lo Senyor poderós, en qui es vera Trinitat, *deixam* aquest llibre per memoria, a aquells qui *voldràn*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

de les gracies que noftre Senyor nos ha *feytes*, *e* per dar exempli a tots los altres homens del mon, que fiçen ço que nos hauem *feyt* de metre fa fe en aqueft Senyor qui es tant poderos.	ohir de les gracies que Nostre Senyor nos ha *fetes* y per dar exemple a tots los altres homens del mon, que facen ço que nos havem fet de metre sa fè en aquest Senyor qui es tan poderós.
3. —E quan *uench aenant fo* parlat matrimoni entrel Rey don .P. noftre pare, *e* la fiyla den G. de *Montpeftler* que era *dona de Montpeftler, e* de totes fes pertinencies, e ela que daria fon *cors e Montpeftler* ab totes les pertinencies. *E* ayxi feufe el matrimoni *e fo* lo feu nom crefcut, que *hac* nom la Reyna dona Maria.	III. **Del casament del Rey En Pere**. —Quan *sigué temps fou* parlat matrimoni entre'l Rey don Pere nostre pare, *y* la filla d'en G. de *Montpeller, que* era *senyora* de *Montpeller y* de totes ses pertinencies, *y* ella que daria son cos *y Montpeller ab* totes ses pertinencies. Y així feuse'l matrimoni *y fou* lo seu nom crescut, que *hagué* nom la Reyna dona Maria.
229. —E nos *manam que* nuyl hom noftre no romangues en la vila *e* quens feguiffen, *e* no *exim* de la vila fino nos, *e don Pero* Corneyl, *e* .P. *Palazi. E* quan *haguem* paffat Riu de Millars *uench* un balefter corren, *e uench* a caual, *e* fon, perpunt veftit, e fon capel de *ferre* el cap, *e* sa balefla parada. *E dix* .P. *Palazi.*	CCXXIX. **Degradació d'un cavaller**. —Nos *manarem* que *cap* hom nostre no romangués en la vila *y* que'ns seguissen, y no *eixirem* de la vila sinó nos, *y don Pere* Cornell, y P. *Palassi.* Quan *haguerem* passat Riu de Millars *vingué* un ballester corrent, *y vingué* a cavall, *y* son perpunt vestit, y son capell de [384]
Veus *j. caualgan* qui ne corren. E nos *e* don *Pero Corneyl uolguem* exir ues ell; *e dix P., Palazi:* Jo hi exire, que no es per a vos. *E aturam* nos, e ell exi *ues ell: Con* uens axí corren *e* ab balefta parada, con fi *tirar* uolies a nos? *E* el *dix:* Senyor, mort fo.[173] *E*	*ferro* al cap, *y* sa ballesta parada. *Digué* P. *Palassí:* Veus un *cavalcant* qui ve corrent. Nos *y* don *Pere Cornell volguerem eixir vers* ell, y *digué* P. *Palassí:* Jo hi eixiré, que no es *per* a vos. Y *aturàremnos, y* ell eixi vers ell *y li demanà. Còm* vens

[173] Nota (4) de l'original: Variant d'un altre codi: morts som.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

demana*li* que hauia, *e dix que .A..* en Lop auia dat *falt* al Comenador Dorpefa al pinar de fal grau, *e* que hauia pres lo Comenador. *E dixem* li: Eres tu ab lo Comenador? *E* el *dix: Seyor, och. E* tu *con* gofaues uenir aqui fi *ton feyor* era pres, *e* uens ab balefta parada *ues* nos? mes ualgra[174] que *tiraffets* als farrains que a nos. *E dixem* li: Bacalar pudent, *con* podies defemparar ton *Seyor,* que tu ja exires de prefo fi foffes pres *per* cl. fous o per cc., *e has lo* defemparat el camp: per Crift *anch* tan mala cofa no *faift*: defcaualca del caual. *E* el *dix:* Senyor, per que *defcaualgare? E* nos *dixem:* Per ço que *has feyt. E tolguem* li el caual, *el* perpunt, *el* capel de *ferre e* la baleffa: *e* no li *lexam* fino una gonela, *e uench* fen a peu apres nos.	aixi corrent *y* ab ballesta parada, *com* si tirar volies a nos? Ell *digué:* Senyor, morts som. *Li* demanà què hi havia *y* digué que en *lo* Llop havia dat *assalt* al Comanador d'Orpesa al pujar de çà lo Grau, *y* que havia pres lo Comanador. *Diguéremli*: Eres tu ab lo Comanador? Ell *digué: Senyor*, och. Y tu *còm* gosaves venir aquí si ton *senyor* era pres, *y* vens ab ballesta parada *vers* nos? Més valguera que *tirasseu* als serrahins que a nos. *Y diguéremli*: Bacallà pudent, *còm* podies desamparar ton *Senyor,* que tu ja eixiries de presó si fosses pres per cent cinquanta sous o per doscents, *y l'has* desamparat *en lo* camp. Per Crist *encara* tan mala cosa no *feu. D*escavalca del cavall. Ell *digué:* Senyor, per que *descavalcaré?* Nos *diguérem:* Per ço que has *fet. Y tolguèremli'l* cavall, *lo* perpunt, *lo* capell de *ferro y* la ballesta. No li *deixarem* sinó una gonella, *y vínguessen* a peu après nos.

¿Com s'esplica aquexa contradicció dels novells editors, que dins l'*Advertència Preliminar* diuen una cosa y llavó dins el cos de l'obra fan tot lo contrari? No la sabèm afinar l'esplicació. Si aquests senyors haguessen dit clar y llampant: —Anam a fer una edició de la *Crònica del rey En Jaume,* per que tothom la [385] puga lletgir, y per lo

[174] Nota (5) de l'original: Variant d'un altre codi: valguera.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

metex mudarem totes aquelles paraules y formes verbals anticuades y que costen d'entendre; —res que dir hi hauria hagut; y lluny de merèxer censures, haurien merescudes alabances, contribuint a fer mengívoles y digeribles per tots els paladars y ventrells aquelles sobiranes planes de la *Crònica*. Una cosa consemblant han feta molts d'editors francesos amb les grans obres del francès dels sigles anteriors a n-el XVII; pero's son cuydats prou de ferho avinent devant devant. Prou alerta hi son anats a dir: —Just mudam l'ortografia, y *respectam absolutament la sintàxis, expressions y paraules arcayques*. Aquells editors feren un bon servey a llur literatura contribuint a popularisarla. Els Srs. Ferrer y Vidal trobam qu'han fet a les nostres lletres y a n-el Conqueridor un flach servici, y seràn causa de que'ls lectors senzills y de bona fe, confiats en la paraula dels editors, prendràn per *expressions* y formes verbals del Rey Conqueridor unes paraules y unes formes qu'aquest no va dir ni va escriure ni s'usaven en son temps y qu'estigueren sigles a usarse y que algunes son formes evidentment vicioses avuy en dia, com per eczemple: *visquent* qu'han posat en lloch de *vivent* a n-el capítol II y *sigué* en lloch de *fou* qu'han posat en el capítol III.

Llamentam de tot cor que'ls Srs. Ferrer y Vidal hajen feta tal passada a n-el nostre estimadíssim rey En Jaume y a n-els lectors entusiastes y senzills que no tenguen medis d'aclarir que moltes de les *paraules* y *expressions* de la nova edició de la Crònica immortal estiguen capgirades y fetes mal bé.

Per tots aquests motius no podem alabar l'obra dels Srs. Ferrer y Vidal, y en conciencia hem de donar el crit d'alerta contra la nova *edició*, regonexent, axò sí, la bona voluntat dels editors, que no posam en dubte; y llamentam que la prensa catalana, no sols no haja donat el crit que donam avuy, sino qu'haja alabada sense reserves l'edició dels Srs. Ferrer y Vidal.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Per la **formalidat** del catalanisme convé mirarse bé en lo qu'un alaba, sino volem qu'el[s] nostros contraris y sobre tot les persones imparcials mos puguen dir una paraula un poch fexuga y coventa.

Y ara'ls novells editors ens poren tractar de *rates d'arxiu* y de *petits ratolins*.

Val més passar devant qualcú per *rates d'arxiu* y *petits ratolins*, que prometre solemnement una cosa y llavò fer tot lo contrari. La *nostra audacia* no arriba a tant.

****

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

[386]

L'Obra del Congrés de la llengua Catalana (386-401)

§ 11
La prensa catalanista

Ha seguit fent foch y escampant murta a favor del *Congrés.* L'exerit quinzenari de Palafrugell *Emporium*, de 30 de setembre, en va dir això, qu'agraim coralment:

«*Congrés de la Llengua Catalana.* —L'eminent filòlech, l'apòstol infatigable de la Llengua patria, l'home d'una actividad tant gran que ratlla les fites de lo sobre-humà, l'amic del cor, Mossen Antoni M. Alcover, no content am la reconstitució de la llengua catalana que porta entre mans, am la grandiosa obra del Diccionari, no content am publicar en son Bolletí, gairebé mes per altre vers llibres de filologia, s'ha posat al demunt un altre càrrega: s'ha proposat celebrar un Congrés de la Llengua Catalana.

«Conta ja am la adhessió dels principals filòlecs catalans i dels mellors de l'extranger. Entre aquestos sobressurten els doctors Schädel, Hadwiger, Counson, Saroïhandy, i Foulché-Delbosch, de renomenada universal.

«Els temes proposats per Mossen Alcover son vint-i-cuatre, i tots ells d'importancia capital.

«Nosaltres fem vots pera que l'éxit del «Congrés» sobrepugi els desitjos dels més entussiastes i no cal dir am quin goig oferim nostre modest concurs si es que pod esser util, i am l'interés que recomaném an els nostres abonats el que ajudin am totes ses forces i a la mida de llurs possibles idea tan hermosa i que ha de donar tant bells resultats, fixant la catalana sintaxis que avui, en general, es tributaria d' altres llenguas tot i tenintne de ben nostra.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«Prometém en altres números i am la firma de persona de reconeguda competencia, ocupar-nos extensamen del projecte de Mossen Alcover, a qui enviém nostra més entussiasta felicitació.»

La Veu de Catalunya de 27 d'octubre repeti'ls seus encariments anteriors a favor del Congrés amb termes plens d'entusiasme. Vells-e-t-assi:

Mossen Alcover y la llengua catalana

«Altra volta l'honorable vicari general de Mallorca'ns ha donat la satisfacció de visitarnos. Pera mossen Alcover, Catalunya [387] y Mallorca son materialment una sola terra, fins sembla que no existeixi'l bras de mar que separa'l *continent* de *sas illas*; el mar li es un camí més planer y més cómodo pera anar y venir que qualsevol carretera o camí de ferro.

«Benvingut sia, jà que sas visitas son sempre a mejor honra y gloria de la nostra llengua catalana. Actualment ocupan tota sa gran activitat y sa constancia exemplar la celebració del Congrés de la Llengua Catalana y la obra capdal del Diccionari, y, com a sa natural conseqüencia, la Gramàtica Catalana.

«Tantost arribat, va reunir a las comissions que treballen en la organisació del Congrés de la Llengua Catalana, pera resoldre alguns assumptos molt interessants pera lo que serà un dels aconteixements més grans pera la llengua catalana, ja que rebrà una solemne consagració ab l'estudi y atenció que li faràn ben reputats y eminents filólechs de totas las terras de llengua catalana del Estat espanyol y de las nacions més cultas d'Europa.

«Al vespre, mossen Alcover va donar una conferencia al Centre Excursionista de Catalunya, endressada a cercar la major cooperació possible de tots els catalans a la grandiosa obra patriòtica del

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Diccionari. Va parlar de la importancia de la toponímia pera la restauració de la llengua catalana.

«Feu remarcar el lloch preferent que en aquest estudi filológich hi poden tenir els excursionistas recullint tots els noms de ciutats, vilas, pobles, llogarets, comarcas, afraus, montanyas, putxets, rius, rieras, barranchs y xaragalls, masias, ermitas, etc., treball de gran utilitat ja que en aquesta nomenclatura s'hi conservan noms y desinencias que actualment no son d'ús comú en el llenguatge y serveixen pera coneixer cóm parlavan els nostres avantpassats dels temps protohistórichs.

«Com a un cas practich feu veure que aixi's podria arribar a demostrar la unitat de llengua en totas las terras catalanes, com succeeix ab els articles *es y sa* que son usats avuy solament pels mallorquins y per alguns pobles de nostra costa selvatana y empordanesa. Per medi de la toponímia's veu que a tots els indrets hi ha noms de pobles que estan formats ab aquellas partículas. Així's troba Sarquella (Empordà), castell Saguda (Cervera), Sabassona (Plana de Vic), Sacuita (Camp de Tarragona), Mont Sacopa (Olot), Sacostinyola (Camprodon), Sesrovires (Penedès), Sesserres (Lluçanés), Sant Hilari Sacalm (Guilleries), Cap sa costa (Gironès y Berguedà), carrer de Sensal sa costa (Tortosa), Sant Joan Sas corts, etc.

«Indica com a fonts d'estudi toponímich els amillaraments y escripturas de cambi de propietàts rurals, citant el cas [388] notable del cooperador a l'obra del Diccionari senyor Castellà, d'Igualada, que llegint l'amillarament d'aquell partit ha fet 11.000[175] papeletas de noms de llochs d'aquella comarca.

«També son un bon element d'estudi'ls noms y cognoms de personas que's troban a las llistas del cens electoral, ja que molts

[175] Nota (1) de l'original: No vàrem dir 11.000, sino 1.000. Hi posaren un 1 demés.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

tenen particularitats ben dignas d'estudi perque s'han perpetuat d'una a altra generació.

«Y ja embrancat a parlar de l'obra magna del Diccionari, va fer assaber el grandiós èxit que té pels nombrosos materials que va reunint, rebentlos de tots els indrets de la terra catalana, de tal manera que actualment ja té ordenadas 190.000 papeletas. Cità com a personalitat meritíssima al digne arxiver del Ajuntament de Barcelona, l'Alfons Damians, que li ha enviat 2.000 papeletas de paraulas catalanas que no son al antich Diccionari den Labernia. Cità també a l'Emili Martínez Passapera, de Lloret de Mar, pel gran número de papeletas de proverbis y frasses características, y cita també a molts altres que treballan coratjosament en tan lloable com benemérita obra que ha d'esser el monument més hermós que s'aixecarà a la patria catalana.

«Mossen Alcover excita a tots els catalans a cooperar a n'aquesta obra patriòtica, ja que sols així's pot demostrar que realment s'estima la nostra hermosa llengua catalana.

«Fou molt aplaudit y rebé corals enhorabonas de la gran concurrencia que omplia la gran sala d'actes del Centre Excursionista.

«Avuy continuarà donant la segona conferencia, que, sens dupte, serà tan interessant com aquesta.»

Demunt *La Costa de Llevant*, de 14 d'octubre, conta'l bon amich En Portals y Presas una entrevista que tingué amb nosaltres y sobre'l *Congrés*, y en diu, entre altres coses, lo següent:

«Després, y com no podia menys de succehir, tombà la conversa envers lo próxim Congrés de la Llengua catalana.

«En aquest punt, m'esplicà lo seu iniciador la bona marxa en que sortosament se troba el projecte, l'entussiasme que ha despertat à Catalunya com igualment à fora d'Espanya.

«Pera'l major explendor del Congrés, ha sigut aplassada sa Inauguració fins al mes d'Abril; época que favorexerà la concurrencia

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

de bon nombre d'extrangers: francesos, belgas, alemanys, italians y altres, admiradors tots del renaixement català, que desitjan pendrehi part y desenrotllarhi qualque tema.

«D'haberse celebrat lo Congrés pel Desembre, com s'havia pensat primer, molts d'ells no hi hagueran pogut assistir. Be's mereixen aquesta atenció, aquets homes que sense ser catalans estudían ab amor la nostra literatura, y ens ofereixen el seu valiós concurs en l'obra de resurrecció de la nostra llengua.

«Quelcóm hi poden apendre en aquest procedir, aquells catalans descastats, verdaderas nulitats, y afront de nostra rassa, que diuhen no agradarloshi el català perque'l troban ordinari.

«Per fortuna de tots, d'aquets ja no'n quedan gayres.

«Com à conseqüencia de l'entussiasme incansable de mossen Alcover, tot segueix una marxa progresiva: lo Congrés, lo Diccionari. Tot lo referent à la llengua catalana, à sa puresa, perfecció, y difusió, es cada dia objecte dels afanys d'aquest patriota, que desde son aislament de Mallorca, ha sapigut captarse las simpatias y la cooperació de tots el catalans de bona voluntat.

«Esperansat per tant falagueras impresions, arribà lo moment de despedirme, fins à reveure, del M. I. Sr. Vicari General de Mallorca, boy desitjantli tota mena de felicitats y molts anys de vida, pera que puga veure coronadas dels majors éxits, sas patriòticas empresas.

«Y abandonant aquell quiet y plascivol carrer den Serra, me'n vaig anar tot xano-xano vers el portal de la Portella, y sortí a respirar à plens pulmons, l'ambient de la mar, que ab tot lo seu encís se m'oferia à mes ulls, els quins d'un sol esguart abarcavan ab tota sa grandiositat l'espléndida badia.

«Mestres anava caminant per damunt de la *Murada, tornà* à afalagar mon cervell la idea del próxim Congrés, y me decantava en la afirmació del éxit, la suposició de que à cap català que tinga dos dits de fron ha de pasarli per alt la gran trascendencia moral que tindrà pera Catalunya, y la ressonancia universal que pera nostra

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

llengua sorgirà de la vinguda al Congrés d'uns homes eminents en lletras, de la Europa culta.

«Devant d'aquest aconteixement, fem vots pera que cada hu dintre la seua esfera sàpiga deixar enlayrat el nom de Catalunya.»

Sabem de bona tinta qu'una revista ben important de París y un'altre de Madrid publicaràn dins poch temps articles sobre'l *Congrés.* Ho sabem p'els metexos que'ls han d'escriure. En esser sortits tals articles, n'haurem raó, si Deu ho vol.

L'apreciabilíssim director de *L'Ilustració Catalana,* de Barcelona, ens ha escrit amb data de 23 d'octubre: «Naturalment [390] que pot contar ab l'Ilustració com adherida al *Congrés.* Y quant se celebri ja'n parlarem y en farem algun gravat si es possible».

No's poría seperar [*sic* per *esperar*] altra cosa del patriotisme de *L'Ilustració Catalana*, y del seu amor a la nostra llengua.

§ 12

Més conferències preparatòries.

En donà una'l fervent col·laborador En Bonaventura Riera dia 15 d'octubre a l'Associació Popular Catalanista, Barcelona, sobre'l tema: «Origen e importancia dels cognoms o *apellidos* catalans».

Vetassí l'estracte que'n fa *La Devantera*, de 31 d'octubre:

«Comensà'l conferenciant la lectura de son treball planyentse de que en la gran majoria dels diccionaris de definicions se troven completament descuydats, per no dir omesos, els noms propis, tan geogràfichs com personals, los quals constitueixen la meytat del inventari d'un idioma y no hi ha que dir si'n tenen d'importancia

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

aytals noms dintre la lexicografia, servint, com serveixen per anomenar lo que mes directament afecta a la vista humana, lo que mes directament atrau nostra atenció, la qual se fixa, ja desde naixensa, en el lloch hont se viu y en les persones ab que's tracta, importancia innegable considerant la riquesa filológica que contenen, en primer lloch perque son persistens y solen recordar orígens remotíssims; en segon, lloch perque formades espontàniament pel poble segueixen lleys fonétiques perfectament naturals, sense cap forma estudiada, lo que dona molta llum per l'estudi de la combinació dels sons; y tercerament perque la major part d'aqueixos noms propis no son mes que variants especials dels noms comuns. Y ja que ara s'està fent ab tota serietat el Diccionari de la Llengua Catalana, convé que'ls colaboradors se dediquin a la replega, comparació y estudi d'aqueixos noms à fi de que'l nostre Diccionari supleixi'l gran defecte de les altres obres de sa classe, puig si en aquet sentit el Diccionari Català es mes complert que'ls altres, pero complert ab tot coneixement de lo que's tracta, nostra Patria haurà realisat un notable avens en la ciencia llenguística. Proposantse, per contribuir quelcom a assolir aquesta finalitat, estudiar particularment l'element de la cognominología, se fixà en una classificació dels noms de llinatge; establint la seguent, malgrat el sistema seguit per altres autors: 1r *epitets ó calificatius aplicables a persona* (en sentit directe o figurat), 2n *noms topogràfichs* y 3r *noms estrangers trasmesos.* [391]

«La primera classe, hont se trova'l vocabulari de professions, arts y oficis del nostre poble, y de qualitats físiques y morals de les persones, aixís com els termes ab que se solia motejarles, ens ofereix un rich tresor de paraules arcayques que'ns trasmeten fins avuy l'hermosura del antich llenguatge com succeheix ab lo cognom *Boixador* que'ns recorda l'antich ofici dels *bozadors* o *bodadors* del temps de la Reconquesta, que's dedicaven a roturar les terres trayentles del estat d'erms en que les havia deixades l'invasió

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

serrahina, y es una paraula vinguda del verb llatí *fovere,* que vol dir cavar la terra, d'hont han vingut paralelament els noms topogràfichs catalans *Bofia* (per *fovea*) *Bohiga Boada,* esdevinguts així mateix noms de llinatge.

«La font mes abundosa y mes important de la cognominació catalana es la de noms de lloch o topogràfichs, de tal manera, que moltes paraules que a primera vista semblen compreses en l'anterior categoria, ben estudiades se veu que corresponen a la toponímia; exemples: *Claret*, que no es pas l'adjectiu diminutiu de *clar*, sino un poblet agregat al municipi de Tremp; *Bo*, que aixís com sembla un calificatiu de bondat no seria gens extrany que's referís al poble de *Bor* (agregat al municipi de Bellver), puig en la fonética catalana es muda la *r* final, com succeheix en el poble de *Tor* que ha dat origen al cognom *To.* Els cognoms d'aquesta classe no sols corresponen a pobles y viles, y a adjectius gentilicis, sino també a la denominació de diversos y variats accidents del terrer, com les diferentes formes de montanyes, corrents d'aygua y particularitats visibles que presenten els camps y boscos, essent molt probable que'ls llinatges catalans hajin pres el nom de la casa de camp a del lloch hont varen néixer o d'hont proceheixen els primers que varen sotentarlos. L'importancia etimológica, donchs, dels cognoms d'aquesta clase, consisteix en l'etimologia de la toponomàstica; y per demostrar lo curiós y sorprendent resultat d'aquet pregon estudi, presentà l'etimologia, remontantse fins als mes antichs origens, dels noms *Pollarols, Malla, Serinyà, Reixach, Sala* y *Cadireta*, per cert molt interesants, tal com la presenta l'eruditíssim Dr. Balari, y algunes altres etimologies d'investigació propia, afeginthi la observació curiosa de que algun d'aqueixos noms de familia està pres d'un nom de lloch, aquet nom de lloch ve d'un altre nom de persona, el qual ensemps vé d'un altre mot topogràfich, y anantse seguint aixís la cadena arrivem al llenguatge d'una época remotíssima.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«Parlant de la 3a classe de noms personals, o sia'ls extrangers trasmesos, digué que abans d'arrelarse lo costum [392] d'adoptar com a patronímichs el noms de sants, cada individu deya un sol nom, quels posava en la cerimonia del bateig y capritxosament escullit d'entre'ls que s'acostumava usar; fossin llatins com *Augustus, Augustinus, Lucretius, Margarita*, grechs com *Philippus, Eulogius, Philomena,* o gòtichs com *Ludovicus, Matilde,* advertint, pera evitar errors y confusions en la critica histórica, que era molt comú adoptar un nom distint del que havia sigut imposat en la font batismal.

«Enumerà una pila de noms personals gótichs que ab moltas variants se troven extesos no sols à Catalunya, sino à França, Itàlia, Espanya y altras terres.

«Defensant aquesta clasificasió, observa després l'extranyesa que li causava la clasificasió enginyosa del Dr. Balari, en a cual s'hi nota certa superficialitat sobre tot al incloure en la categoria de mobles *Cadireta,* que no's referex pas à lo que sembla a primera vista, sino que es un nom topogràfich equivalent a *cataracta,* al posar entre'ls arbres *Alzina,* que no es mes que un poblet de la Conca de Tremp,[176] al considerar entre l'economia doméstica *Sendra,* que no's referex tampoch al producte de la combustió, sino que es el nom personal trasmes del gótich *Sindarat*, que ensemps dona les variants *Serret y Sindreu*, y'l nom de *Sala*, que'l doctor Balari posa entra les parts d'un edifici quan en realitat es també un topogràfich, que en son origen no era una part de la casa, sino una classe d'edificis.

«Fins al segle XI —seguí dient— tots los individuos ostentavan un sol nom, com acabam d'explicar. Com que aqueixos mots eren escullits d'entre'l nombre limitat dels que per aquet fi s'usavan, prompte s'experimentà la necessitat d'afagir un segón nom a cada individu per evitar la confusió de molts que s'anomanavan igualment; y per xo del segle XI fins al XIII s'afegia com a cognom un calificatiu

[176] Nota (1) de l'original: A Mallorca es el nom de l'arbre que fa'ls aglans, el *quercus* llatí.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

o un topogràfich, y passat el segle XIII, el cognom ja fou hereditari, perpetuantse aixís els noms dels llinatges per la línea musculina, y aixís s'explica que'ls actuals cognoms que corresponen a professions y a qualitats físicas o morals, no estàn may en la forma femenina, perque'ls primers que varen ostentarlos prengueren el nom del pare y no'l de la mare.

«Y finalment sostingué'l conferenciant, en vista dels nombrosos exemples que presentà, que le [sic] replega y estudi dels noms propis, particularment els de persona, es sumament important pel coneixement de la llengua, y exhorta als colaboradors del [393] Diccionari a que no descuydin gens aquesta secció que ja constitueix la meytat del tresor de la nostra llengua.

«La nombrosa concurrencia que havía acudit a la sessió, composta en sa major part de personas dedicades als estudis d'aquesta classe, demostrà complesta conformitat ab les idees exposadas.»

Dia 25 y dia 26 del metex més a Barcelona a n-el *Centre Excursionista de Catalunya,* donàrem les conferències que'ls amichs ens havíen damanades dins el més de matj, preparatòries *del Congrés.*

Donada l'importància escepcional de la toponímia per l'obra de reivindicació y restauració de la nostra llengua benvolguda, axò es, la formació del seu diccionari y gramàtica, creguérem que convenir endressar una nova escitació a n-els col·laboradors a replegar el gros cabal de *noms de lloch* y *de casa* que hi ha escampats per tots els endrets catalans y que son altres tantes d'engrunes del tresor llingüístich català; y, per ferlos tocar amb les mans la gran importància de la replega toponímica, donàrem dues mostres de la llum que'ls *noms de llochs y de casa* ens poden donar en les questions de morfologia catalana, axò es, aquests *noms* que duen l'article es *y sa* y els acabats en *-ach -achs.* Les dues conferències

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

foren un resum de lo que deym sobre aqueys *noms* dins l'article capsal del present nombre.

§ 13

Nous temes presos y feyna que hi fan.

Ja diguérem (p. 335) qu'En Ramon Picó y Campamar ens havia promés que prendria un tema p'el *Congrés.* Axí havia d'esser. En via neguna ens poria mancar la cooperació de tan benemèrit patrici. Ja'ns ha indicat el tema que conta sostenir, y es: *Part principal qu'han tenguda els poetes en el moviment nacional de restauració de la llengua catalana.*

¡Ja es segur que s'en desfarà com tot un home En Picó sobre aquest punt, y que serà un gust sentirlo descapdellar!

Lo notable filòlech català Mn. Grandia, a pesar de lo enfeynadissim qu'està amb els seus estudis y projectes literaris, ha tenguda la bondat de proposarmos dos temes per sostenir ell a n-el *Congrès,* y son aquests:

A. —Formació de les paraules catalanes.

B. —Monografia de l'arrel llabilingual dintre de la llengua catalana. [394]

¡Ja hu crech que'ls hem admesos amb gran pler de l'ànima!

Uns quants d'entusiastes que tenim a Saragossa, convidaren p'el *Congrés* un dels catedràtichs d'aquella Universidat, lo Dr. D. Marià Baselga y Ramírez, benemèrit de les lletres catalanes per haver publicat l'any 1896 *El Cancionero Catalàn de la Universidad de Zaragoza... Obra premiada por voto unánime* en *los Juegos Florales Zaragozanos de 1895.* -1896.—C. Gasca.—Zaragoza. —Aquest

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Cansoner es un monument de la nostra llengua que'l Sr. Baselga el va treure a llum posantlo a disposició de tothom, per que tothom se'n pogués aprofitar, y hi afegí un estudi eruditíssim y de lo més avengut per donar a conèxer d'aprop l'importància y trascendència de dit *Cansoner.* Sabérem les passes que tan bons amichs havien donades, escriguérem a n-el Dr. Baselga invitantlo a fer qualque cosa p'el *Congrés,* y ens contesta dia 21 de setembre amb una carta ben afectuosa, dient que no farà falta a n-el *Congrés* y que hi assistirà amb molt de gust. D'un dia a l'altra esperam carta que'ns diga quin dels dife*rents temes* ha escullit que tenia pensats, un bo l'altre millor.

¡Ja'ns hi fareu ben contents, Dr. Baselga, amb la vostra presència y cooperació a n el *Congrés!*

!Quina llàstima que la gent d'allà d'allà l'Ebre no siguen tots com el catedràtich saragossà!

N'Anfós Sans y Rossell, del Penedès, ens ha escrit que du idea de presentar a n-el *Congrés* un estudi sobre.

Evolució d'una llengua.

¡Axó es lo qu'hem mester, que's fassen molts d'*estudis so*bre'l català! ¡Deu vulla que'l *Congrés* siga causa de que s'en fassen molts, però molts? ¡Tot axò son ganàncies per la nostra causa!

En Víctor Oliva, de Vilanova y Geltrú, també'ns escriu que presentarà a n-el *Congrés* un estudi, aont traballa fa temps, so*bre: Procedència y ortografia de la x catalana.*

Repetim lo qu'hem dit; ¡que'n vinguen molts d'estudis axí! y, com més such de cervell incloguen, millor! ¡A estudiar falta gent!

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Un altre estudi s'es oferit a fer per presentar a n-el *Congrés* En Gabriel Nogués y Garcia, de Barcelona, doctor en Filosofia y Lletres, sobre els següents punts: [395]

«1. La partícula en avantposada als noms patronímichs masculins (En Pere, En Pau, etc.)

2. Finals de certes paraules que han entrat en forma castellana (Telégrafo, cinematógrafo, Barítono, triunfo, etc.)

3. Estudi de les radicals y formació de les paraules derivades.

4. Teoria dels duples de la llengua catalana.

5. Assimilació en grau de les consonants.

6. Les consonants *v* y *b* en los alfabets fonètich y ortogràfich.

7. Importància de la Etimologia pera'l coneixement científich de les llengues.»

¡Endevant, amichs de la llengua catalana!

¡Fora pus entusiasmes de boca y de quatre crits!

¡Entusiasme d'obres y feyna obstinada! ¡Això hem mester!

El gran prosista català En Joaquim Ruyra sembla qu'ha baratat de tema p'el *Congrés.* En lloch de parlar de les *formes dialectals de Blanes,* tractarà de *la nostra llengua en les obres literàries.*

Ja'l té ben envant aquest estudi, y sembla qu'es una cosa ben notable. No'ns vé gens de nou. En Ruyra es una de les nostres glóries més autèntiques.

L'eminent periodista català En Miquel dels S. Oliver per raons que'ns ha esposades y que respectam s'es desencarregat del *tema 24*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

que tenia; pero per poch que les moltes de feynes que'l petxuquen, le hi permeten, en prendrà un altre, més aviat d'escloveyar.

El *tema 24* queda ara a conte de *l'Unió Catalanista,* que ja l'havia demanat tot d'una, no sabent que N'Oliver ja l'hagués triat.

El meritíssim filòlech francès Mr. Saroïhandy ens ha remesa la *postal* següent:

«73-Avenue de St. Cloud.

Versailles, 3 de oct. de 1905.

«Molt estimat Mossen Alcover:

«Ara torno del Pirineu y trovo la seva tarjeta y'l Bol·letí d'Agost-setembre. No mereixo tantes alabanses. En tot cas, un milió de gracies. —Tot de seguit, replegaré les meves notes y [396] prepararé el meu treball pera'l Congrés. —Sempre seu amich afectíssim qu. l. m, b.

J. Saroïhandy.

«Les Rondayes: ne llegiré una cada nit, antes d'adormir-me.»

Agraim coralment a tan bon amich aquex *mot* de lletra tan espressiu. Lo que no porem admetre qu'ell no meresca totes les alabanses que'n férem a n-el *Bolletí* passat; se merex tot alló y molt més el qui s'interessa tant per la nostra llengua com ell, sobre tot, no essent català, sino estranger y capllevant devers Paris, aont hi ha tantes de coses literàries que naturalment han de cridar més l'atenció que no la nostra llengua.

De manera que no mos desdeym de cap d'aquelles alabanses, sino qu'estam a les metexes y deu més.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Lo meritíssim franciscà Fr. Lluís Fullana, de la província franciscana de València, professor primer de llengues del Col·legi que l'Orde té a Ontinyent y avuy *Definidor* de l'Orde y resident a n-el convent de Benissa, que tantes de cédules ha omplides y fetes omplir a altres germans seus d'hàbit, ens escriu, ple d'entusiasme com sempre, qu'està traballant *com un Ferrebràs* en l'estudi del seu *tema* p'el *Congrés.*

¡Quina escepció més gloriosa son aquexa partida de frares franciscans de la Província de València que no s'aturen de replegarmos paraules per la nostra *Obra* dins aquelles regions aont casi negú sent jens d'amor a la llengua, y fins y tot la major part dels qui diuen que n'hi tenen, es un amor tan platònica y tan fluxa que Deu s'en apiat!

Tots els qui la sentim més viva y punyent, els hem d'estar agraidíssims a n-aqueys frares franciscans de València. Si no fos per ells y per tres o quatre seminaristes de la capital, no hi hauria negú en tot el reyne que fés brot de feyna per la nostra *obra* nacional.

§ 14

El *Congrés* y les Companyies de Ferro-Carrils.

Hem donades passes per qu'aquexes companyies fessen una rebaxa a n-el passatge dels congresistes, y son estades elles de tan bon manament que mos ho han concedit. Amb axò han merescut bé de la Pàtria y han donada una prova d'amor a la cultura y a la il·lustració, que'ls honra fora mida. [397]

Vetassí les comunicacions qu'hem rebudes:

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

COMPAÑÍA
de los
CAMINOS DE HIERRO
del Norte
Tráfico-Agencia de Barcelona
A.B. n. 122905

Barcelona, 6 de Noviembre de 1905.

Rdo. Sr. D. Antonio M. Alcover,
Canónigo y Vicario General de Mallorca

Muy distinguido Sr. mio: de conformidad con lo que ofrecia á Ud. en mi interior de 12 del pasado Septiembre, Espediente del margen, referente á la petición formulada por Ud. en nombre de la Junta Organizadora, para que se establezca reducción de precios con motivo del Congreso de la Lengua Catalana para los individuos que tomen parte en el mismo, la Dirección de la Compañía me dice lo que sigue:

Tanto esta Compañía como las de Madrid á Zaragoza y Alicante y Central de Aragón están dispuestas á que se aplique la tarifa en proyecto para escursiones que se está tramitando y es de creer que ya esté en vigor cuando se celebre el Congreso de la Lengua Catalana. —Caso de no poderse aplicar en Abril próximo la mencionada tarifa, porque no estuviese aun aprobada por el Gobierno, las Compañías interesadas establecerán un servicio especial con billetes de ida y vuelta que comprendería las estaciones de los siguientes trayectos:

Norte —Entre Encina y Tarragona, Carcagente y Denia, Játiva y Alcoy, Valencia y Utiel, y Zaragoza y Barcelona.

Compañía de M. Z. A. = Red antigua: Las comprendidas entre Calatayud y Zaragoza y entre Alicante y Encina.

Red Catalana: Entre Tarragona, Zaragoza y Portbou, ó sea todas sus líneas.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Central de Aragón: Todas sus estaciones. Las rebajas que sobre el precio ordinario se otorgarán variarán del 25 al 50 p. % según el recorrido.

Al tener el honor de trasladarlo á Ud. para su conocimiento y satisfacción, le ruego se sirva tener la bondad de darme á conocer, con la mayor antelación posible, la fecha fija ó probable en que se verificará el Congreso, con objeto de que haya tiempo suficiente para organizar el servicio de referencia.

Queda de Ud. atento S. S. Q. S. M. B.

El Subjefe del Tráfico
S. Aguado

[398]

COMPAÑÍA
de los
CAMINOS DE HIERRO
del Norte
Tráfico-Agencia de Barcelona
A.B. n. 122905

Barcelona, 23 de Noviembre de 1905.

Rdo. Sr. D. Antonio M. Alcover,
Canónigo y Vicario General de Mallorca

Muy distinguido Sr. mio: recibí su atenta de 23 del actual.

De conformidad con lo que ofrecía á Vd. en mi anterior del 6, á continuación tengo el honor de darle á conocer los precios que las Compañías establecerán para los individuos que han de tomar parte en el próximo Congreso de la Lengua catalana. Son los siguientes:

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Billetes para un viaje de ida y vuelta:

Desde la Estación de procedencia à la de Barcelona y regreso	1a clase		2a clase		3a clase	
	Base por viajero y kilómetro	Mínimum de percepción por viajero	Base por viajero y kilómetro	Mínimum de percepción por viajero	Base por viajero y kilómetro	Mínimum de percepción por viajero
De 50 à 100 kms. Ptas	0'075		0'056		0'033	
De 101 à 200 id. »	0'07	7'50	0'053	5'60	0'031	3'30
De 201 à 300 id. »	0'065	14'	0,05	10,60	0,029	6,20
De 302 à 400 id. »	0,06	19,50	0,046	15'	0,027	8,70
De 401 à 500 id. »	0,055	24'	0,042	18,40	0,025	10,80
De 501 à 600 id. » en adelante	0,05	27,50	0,038	21'	0,023	12,50

A estos precios hay que añadirles el 10 p. % para el Tesoro.

Queda de Vd. aff. S. S. Q. S. M. B.

El Subjefe del Tràfico,

S. Aguado.

¡Benhajen aquexes Companyies de Ferro-Carrils! ¡Que Deu els ho pach el gros favor que mos fan! Mil mercès les més corals de part nostra y en nom de tots els entusiastes de la llengua catalana.

§ 15

La nostra anada a Barcelona. —Les subvencions de la Diputació y de l'Ajuntament

Dia 24 d'octubre desembarcàrem de bon matí a Barcelona. Mos vérem amb els amichs que fermen las *comisions de l'Obra del Congrés,* que mos varen enterar de com estaven las coses. Mes reunirem unes quantes vegades y en parlàrem d'aprop de tot lo

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

referent a n-el *Congrés,* de tots el preparatius que hi havia que fer, de les invitacions que convenia dirigir a diferents [399] personalidats de terres estranyes; de la *Convocatòria,* que cal redactar y ferla córrer per tot y fins allà ont sia del cas, del *Reglament* y sistema de celebrar les sessiones [sic], de la quota de les inscripcions y de totes aquelles coses que creguérem que convenia tractar per que la cosa surta tot lo encertada, avenguda y profitosa qu'es de desitjar. En esser hora ja farem publichs, si Deu ho vol, tots els acorts presos per inteligència de tots els interessats en l'*Obra del Congrés.*

També donàrem totes aquelles passes y vérem totes aquelles persones que convenia per fer anar la cosa avant, y tot mes va dir tan en candela, gràcies a Deu, que casi no mos hi poria dir pus.

Y no es bravetjera que mos siga entrada, sino canten més llampants y més perentoris que tota la bola.

Els fets son aquests:

1. La Ecma. Diputació Provincial de Barcelona des **3000 pessetes** de subvenció a n-el *Congrés.*

Vetassí el mot amb-e que'ns ho fa a sebre l'amich del cor En Carles de Fortuny, de la *Comisió Econòmica* que constituírem dins el matj.

Molt Illtre. Sr. D. Antoni Alcover.

Molt Sr. meu y amich: ab aquesta fetxa rebo un ofici del Gobern Civil concedint 3000 pess. de subvenció al Congrés de la llengua catalana.

Ab aquesta ocasió li repetex sa consideració més sincera y b. s. m. son afm. amich y s. s.

Carles de Fortuny

Barcelona, 7 novembre de 1905.

II. L'Ecm. Ajuntament de Barcelona dia 13 del corrent desembre ha concedides 12.000 pessetes de subvenció també p'el *Congrés.*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Vetassí l'altre mot amb-e que mos ho fa a sebre l'altre amich del cor, de la metexa *Comissió Econòmica*, En Joan Alandí.

A. Mn. Antoni M. Alcover

Lliga Regionalista:
Riera de St. Joan, 22
Barcelona.

11 de la nit
13 desembre, 905

Rt. Sr. y amich: en aquest moment me telefona En Cambó de l'Ajuntament qu'aquest acaba d'aprobar la seua esmena, [400] *donant 12.000 pess. per el Congrés de la Llengua Catalana. ¡Dotze mil!... ¡Visca En Cambó!*

Soch son affm.

Joan Alandí

¿Ah idò? ¡Que heu sentit siular? ¡¡¡15000 pessetes ja tenim p'el Congrés de la llengua catalana!!! ¡Y encara hi ha coratge d'aplegarne un ratj més, si Deu ho vol! ¿Ho veys com Deu nostre Senyor prospera la nostra causa? ¿Ho veys com, a pesar de tots els entreversos y emperons y dificultats y guerra que mos mouen *els filisteus, els centralistes* desequilibrats, la causa de la Pàtria y de la llengua, qu'es la metexa, no s'atura de crèxer, y s'axampla y s'estén y se'n puja per amunt y per amunt y afica ses rels ben endins ben endins?

¡¡¡15000 pessetes p'el Congrés!!! ¡Beníssim!

¡Milions de milions de gràcies a mercès a Deu nostre Senyor qu'ha mogut el cor dels diputats provincials y dels retgidors de l'Ajuntament de Barcelona per que mes concedissen aquexa cantitat respectable!

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

!Milions de milions de gràcies y mercès a n-aquests senyors diputats provincials y retgidors qu'han feta la bona obra, l'obra patriòtica de concedirmos aquexes subvencions! ¡Axí fan Pàtria! ¡Axi fan Espanya! ¡Y no hi ha altra manera de ferne d'Espanya, senyors *centralistes, filisteus* repelenchs!

¡¡¡**Quinze mil pessetes** p'el *Congrés de la llengua catalana*!!!

¡Endevant les atxes!

Ah y aquells que s'en riuen de les nostres curolles del diccionari y de la restauració de la nostra llengua, y que'ls-e feym tanta de llàstima y mos tracten de boys, ¡que seguesquen rient! que riguen fins qu'esclatin, si volen! Que riguen a les totes! qu'aquexes rialles llurs ens van molt bé; son un acompanyament dels nostres avensos, triumfs y victòries que'ns fa molta, moltíssima de gràcia.

No res idó: ¡endevant! Ells, els *filisteus,* a riure y nosaltres a treballar amb tota l'anima per Deu, per la Pàtria y per la Llengua!

El Dr. Schädel ens ha escrita una carta de *vuyt planes*, data del 12 d'octubre, tota sobre'l *Congrés* y pla de campanya per l'estudi de la llengua catalana.

D'aquexa carta y de !es altres que mos ha escrites sobre axó, en farem ben aviat, si Deu ho vol, un article per que vejeu [401] la partida de coses que diu el catedràtich alemany qu'el fan digníssim de l'afecte y agraiment de tots els entusiastes de la nostra llengua.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Vent en popa p'el Bt. Ramon Llull (401-402)

La publicació de les obres catalanes del gran polígraf mallorquí va vent en popa, gràcies a Deu.

¿Saben aquella contarella que vos férem mesos enrera (p. 302-06) sobre la publicació d'aquestes obres y la trescalamena qu'haviem moguda per conseguir que l'Estat subvencionàs dita publicació? A-les-hores haviem conseguida la Real Orde de 17 de mars que mos concedia la subvenció demanada, axò es, l'adquisició a conte de l'Estat de vuytanta eczemplars de cada tom lulià que's publich. Enviam tot d'una a n-el Ministeri els 80 eczemplars de cada un dels tres toms publicats, y devers el juliol rebérem avis de qu'havien passada orde a l'*Ordenador de pagaments* de que *pagàs*; passa temps sense que mos vengués res, fins qu'escriguérem dins el setembre a l'Ecm. D. Antoni Maura per que hi donàs una maneta, y ens contesta dia 12 d'Octubre de que la hi havia donada. Efectivament, devers dia 26 de novembre sabérem que'l lliurament per que mos pagassen era a la Delegació d'Hisenda de Balears. Hi anàrem dia 29 de dit mes, mos ho enllestiren, descontantmos *trenta pessetes* de les *dos mil cinchcentes* que mos havien de donar, y dia 1 de desembre a la *sucursal del Banch d'Espanya* mos entregaren les *dos mil quatrecentes setanta,* dexantleshi depositades per anarles treent axí com les haurem mester.

Beníssim! Hem cobrat, gràcies a Deu, y de teulades en avall gràcies a D. Antoni Maura. Que Deu li pach la bona obra qu'ha feta a n-el mes gran dels escriptors de la llengua catalana. Amb axò que mos ha conseguit serà possible y factible la publicació de totes les obres catalanes conegudes de l'inmortal polígraf mallorquí. Tots els qui s'interessen p'el Bt. Llull y per la llengua catalana estàn a n-el cas d'agrair coralment a n-En Maura un servey tan gros com ens ha fet.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

A l'octubre comensà l'impressió del tom IV de dites obres lulianes, que contendrà *La Doctrina Pueril* y altres tractats. Es un caràcter de lletra preciós y un paper de fil, fet aposta a [402] Barcelona, de primera. El tom serà una joya tipogràfica en tots conceptes. S'en cuyda En Mateu Obrador y Bennàsser, qu'es tan prim de gust y tan selecte en totes les seues coses d'escriptor y de bibliófil. L'impressió fa molta de via, y l'idea es de no aturarmos fins a l'enfront, fins que tenguem publicades totes les obres catalanes que's conserven del Bt. Ramon Llull, que compondràn una trentena de toms, segons els contes de N'Obrador.

¿Ay idò? ¡Endevant y fora son!

Col·laboradors qui tenen poca son (402)

En Raimon d'Alòs y de Dou ha acabades de posar en net 2394 cèdules que dexà comensades son pare, al cel sia ell; —En Francesc de P. Curet, 1200 de toponímia; —En Jaume Sanxo, Secretari del Ferro-Carril de Mallorca, 3000 de bell nou; —El Rt. P Bartomeu Caldentey, ligorià, 3500 de bell nou; —El Rt. P. Joan Llabrés, ligorià, 3500 de bell nou; —En Bonaventura Riera, de Barcelona, 1000 de bell nou; —En General Genestar, de Ripoll, fines 4000; —D.ª Maria Ignàcia Cortés, de Palma, 1080; —En Nicolau Sagesse, seminarista de Mallorca, 1300; —En Víctor Oliva, de Vilanova y la Geltrú, 2000; —N'Emili Martínez Passapera, de Lloret de Mar, 7000; —En Josep M. Llebaria, de Barcelona, passat de 2500; —En Lluís Bonet i Comajuncosa, de Barcelona, 2057; —Diferents alumnes del col·legi de Pares Ligorians, de Palma, 2000.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Obres catalanes que hi ha triades per ferne cedules

(402-403)

272. —*Notas al canto del Turia de Gil Polo por D. Francisco Cerdà:* —Mn. Francés Carreres, diaca, de Moixent (València).

273. —*Miscelánea Histórica Catalana* d'En Fr. Carreres y Candi: N'Andreu Ferrer y Ginart, d'Artà (Mallorca).

274. —*Curial y Güelfa*, novela catalana del XV^{n} segle. Barcelona 1901. —En Tomàs Baxeres, enginyer, de la metexa ciutat.

275. —Tratado de medicina rural d'En Ramon Elies de Molins, de Barcelona, 1884, —En Lluís Bonet y Comajuncosa, de la metexa ciutat. [403]

276. —*Flora médico-farmacéutica* del Dr. Pere Bassaganya. Barcelona, 1859. —El metex col·laborador.

277. —*Introducción a la Flora de Cataluña por D. Antonio Costa.* Barcelona, Barcelona, 1877. —El metex col·laborador.

278. —*Flora Farmacèutica de España y Portugal por Juan Texidor y Cos.* Madrid, 187I. —El metex col·laborador.

279. —*Enumeración y Revisión de las plantas de la península por Miguel Colmeiro.* T. III. Madrid, 1877. —El metex col·laborador.

Seccions del llenguatge vivent escullides per ferhi cedules

(403)

Secc. 522 (fargues d'aram): —N'Eudald Pellicer, de Ripoll.

Secc. 522 (fabriques de martells, picots, parpals, relles, etc.): —Mn. Jolís, Rector de Campdevànol.

Secc. 540 (Boters): —En Ramon d'Alòs y de Dou, de Barcelona.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Secc. 321-325 (Medicina): En Josep Vilar y Torrent, de Barcelona.

Cronica de l'Obra del Diccionari (403-407)

L'altra diassa'ns escrivia l'amich estimadíssim y benemèrit de la nostra *Obra* N'Alfons Damians, Arxiver Municipal de Barcelona, qu'encara té una bona pila de cèdules en blanch qu'esperen col·laboradors que vajen a durles-se'n per omplirles de cabal lecsicogràfich. ¡Senyors col·laboradors barcelonins, D. Gabriel Lluch, el bal·le penúltim de Barcelona, vos fa quedar malament en matèria de zel per la nostra llengua! ¡Ell mos pagà 75000 cèdules en blanch per que les omplísseu de paraules, y encara no comparaxeríeu a omplirles? ¿Com quedaríeu devant la Pàtria? ¡Hala, ido, a cercar cèdules en blanch a l'Arxiu Municipal! N'Alfons Damians les té y vos espera per donarvosne! ¡Fora son!

Hem rebuda la visita dels nous companys de causa: *Emporium*, quinzenari de Palafrugell, *La Conca de Barberà*, [404] setmanari, de Montblanc, *Catalunya*, quinzenari, de Sabadell, y *La Ciudad*, setmanari de Palma. Els agraim coralment la visita y admetem el camvi de tot bon cor, desitjantlos llarga y bona vida.

A Inca (Mallorca) se celebrà dia 26 de novembre un certamen literari, que va promoure el benemèrit setmanari *La Bona Causa* y

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

patrocinà l'Ajuntament d'aquella ciutat. La llengua oficial del Certamen fou la nostra, la catalana, y ella se'n va dur casi tots els premis. Hi sortiren premiats Mn. Llorenç Riber, Na Maria Antònia Salvà, Na Josefa Penya, Misser Miquel Ferrà, el Llec. Josep M. Tous, En Miquel Duran, Misser Josep Carner, Mn. Joan Quetgles y altres. Vaja, tot un esbart de rossinyols que s'acreditaren una volta mes de poetes y escriptors autèntichs y de qui fa fer. També s'en desferen de lo millor lo M. I. D. Mateu Garau, canonge-penitencier de la Seu Mallorquina, Misser Pere J. Serra, escrivà del Tribunal d'Inca y Misser Joan Rosselló de Son Forteza, encarregats respectivament del Discurs Presidencial, Memòria de Secretaria y Parlament de gràcies. Aquest *Certamen* resultà una bona passa mes per la causa de la nostra llengua. ¡Endevant!

Després de tantes noticies bones, n'hem de donar una de trista: *La Bona Causa* d'Inca ha dexat de publicarse per motiu de tenir En Miquel Duran, que n'era l'ànima, altres coses més precises a n-e qu'atendre.

Lo molt que hu han sentit els amichs de les lletres, ha inspirada a alguns joves, bella esperansa de la Pàtria, la bona idea de publicar a Palma a una revista de *la nostra*, amb el títol simpàtich y sugestiu d'*Auba.*

¡Deu fassa que hu siga *Auba* de tot lo que volen els qui estimen Mallorca axí com avuy deu haver d'esser estimada.

Dia 23 de novembre a la *R. Societat Econòmica d'Amichs del País* de Palma, se va discutir una proposició d'En Joan Torrandell que demanava que la *Sociedat* representàs devant l'Estat a favor de la

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

descentralisació, autonomia dels Ajuntaments y reivindicació dels drets de la nostra llengua. El dictamen sobre la propoció [sic] duya les firmes de N'Antoni Planas, bal·le que fonch de Palma, d'En Torrandell y d'En Benet Pons, Arxiver Municipal d'aquesta ciutat; y estava molt ben concebut, ben dit y ben [405] fonamentat. Alguns el varen combatre per diferentes bandes, pero'l defensaren victoriosament N'Enric Alzamora, President de la Cambra de Comers, En Joan Torrandell, En Benet Pons, y nosaltres amb viu pler de la nostra ànima. Tots defensàrem el dret absolut y indiscutible que té la nostra llengua, tant com en puga tenir la castellana, a esser la llengua oficial, y qu'era de sentit comú que tots els qui eczercexen càrrechs públichs dins el territori d'aquesta llengua, estiguen obligats a entendrela y a dar s'hi a entendre. Com hi va haver qui calificà la proposició y el dictamen de tenir massa estrems y de vaguedat, la Ponència ho retirà tot amb l'idea de presentar de bell nou una sèrie de proposicions que cada una contenga un de dits estrems. Axí en porem parlar d'aprop de totes aquexes coses de *regionalisme*, de les quals n'hi ha a Mallorca y fora Mallorca que tenen un concepte desbaratadíssim y fals de cap a peus.

D'una *Crònica* de *Perpinyà* d'En Lluís Pastre, de 31 de juliol, que publica *La Veu de Catalunya* de dia 10 d'agost, tallam el següent escapuló, que creym lletgiràn amb interés els nostros lectors. Diu axí:

«Els amadors de la llengua catalana pendran ab molt pler l'aparició d'un llibre curiosíssim intitolat «Ninarels» y escrit en *Llengua d'Oc Retrobada,* que ès la llengua d'oc debarrassada de tots els termes entacats de «patoisismes».

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

L'autor, don Pau Rey, afirma que la "Llengua d'Oc Retrobada" es la sola que pot escriures en Occitania per la rahó que sols procedeix directament dels principis aplicats pels antichs trovadors.

Don Pau Rey diu que'ls nous trovadors han d'escriure en Llengua d'Oc Retrobada. La cosa mès curiosa ès que, després d'haver fet sufrir a la llengua d'oc actual del mitg dia de França una sabia depuració, han trobat com a resultat una llengua que no's diferencia de la que parlan y escriuen, desde un mitg sigle, els escriptors de la renanxensa catalana, la llengua den Verdaguer. ¡Unica y mateixa llengua, la Llengua d'Oc Retrobada y la llengua catalana actual!

Ja sabiam que la llengua d'oc, després de la lluita sostinguda pels occitans contra els francimands del Nort, s'habia refugiada a Catalunya, y quels trovadors d'aquí no la deixaren caure.

Ja sabíam que ab Ausiàs March, al sigle XV, la llengua catalana fou conservada a la literatura occitana, mentres que la llengua d'oc dels trovadors de França havia de caure a l'estat de «patois.» [406]

Però no sabíem que la seva evolució fos feta sense deixarse influenciar per la francesa y per la castellana. No sabíam que la llengua maravellosa dels trobadors se situés conservada quasi pura entre'ls catalans de Catalunya.

Aquesta afirmació de don Pau Rey no pot ser altra cosa que la prova, tantas vegadas feta per altres, de que'ls pobles de Catalunya son ben bé'ls germans dels pobles del Mitgdía de França. Els trovadors de Catalunya son els germans dals antichs trovadors de Llimosí.»

¡Es evident per qualsevol que conega una mica'ls antichs trovadors anomenats provensals, axò es, de tota la regió occitana, que de totes les branques de la *llengua d'oc* la que s'es conservada millor y més feel a son origen es la catalana, y per axò resulta que'l català actual està mes aprop de la llengua d'aquells trovadors que no'l provensal, tolosà, gascó y llemosí d'ara; per axò els catalans

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

d'ara entenen millor aquells trovadors que no els provensals, gascons, tolosans y llemosins d'avuy.

Y seguex dient En Pastre:

«Un aplech catalanista («Société des amis de l'histoire et de la langue catalane du Roussillon») esta en formació a Perpinyà. El seu fi és:

1r Salvar de la corrupció francesa la llengua catalana rossellonesa.

2n Treballar pera fer introduir en els programas oficials de las escolas del Rosselló l'ensenyansa del francés pel medi de la comparació ab la llengua catalana y l'estudi de la historia del Rosselló.

3r Organisar conferencias setmanals sobre la llengua, l'historia, la literatura y l'art catalans.

4t Organisar representacions catalanes al Teatre de Perpinyà, precedidas cada una d'una conferencia sobre l'autor y sobre la obra.

5è Publicar una Revista mensual de l'Aplech.

Ja'n parlarém un altre dia. Per ara, contentemnos d'anotar que la llengua catalana té de defensarse y que, per això, tots els seus amichs se'n cuidan.»

Ja es ben necessari que'ls nostres germans del Rosselló s'arrevexinin el pel y's posin bé demunt els retalons si no volen que lo que'ls-e queda de llengua catalana, no'ls ho prenga de rel la mastralada francesa! Fa llàstima veuré com se troba la nostra llengua a n-el Rosselló! ¡Una mica pitjor que a València! ¡Rossellonesos que no renegau de tals, a traballar de ferm, si no voleu desaparèxer del mapa com a poble! ¡Desperta ferro! ¡firam! ¡firam! [407]

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

A Felanitx (Mallorca) inauguraren l *Adoració nocturna* del Santíssim Sacrament, y han tenguda la bona idea d'estampar en mallorquí ben llampant l'invitació per una obra tan santa, y totes les cèdules d'avís y demés documentació. També l'han inaugurada a Llucmajor, y el cartell que la Junta repartí per ferho a sebre y convidar la gent, també estava en mallorquí.

¡Ben hajen aquests felanitxers y lluchmajorers! ¡Endevant sempre per tan bon camí!

Dalt *La Devantera,* de Barcelona, de 31 d'agost y 14 d'octubre, publica En Bonaventura Riera bax del títol *Per l'obra filològica* un article sobre la col·locació del suficse *ment* en anar plegats dos adverbis modals que'l duguen y llavò sobre l'unificació de la nostra ortografia. Fa l'autor observacions ben avengudes y es laudabilíssim son zel per la depuració y enaltiment de la nostra llengua y admirable l'actividat qu'ell hi desplega. Les dues questions que tracta, no son jens bones de resoldre. Hi ha qu'estudiar molt, pero molt abans de sentenciar.

Demunt *La Crònica de Valls,* de 19 d'agost, *Un Xiquet* ens fa una partida d'observacions sobre l'estudi toponímich que publicàrem a n-el *Bolletí* de mars-juliol, citant una pila de *noms de lloch* y *de casa* de la rodalia de Valls que no figuren dins les nostres llistes. ¡Ja hu crech que n'hi falten de *noms*! no a dotzenes, sino a centenars; no sols de Valls, sino de totes les comarques catalanes! Lo que nosaltres cercam es que n'hi haja molts que com *Un Xiquet,* mos fassen notar totes les *omisions* qu'hàjem fetes a cada comarca. Lo qu'esperam d'*Un Xiquet*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

es que'ns replegui tota la toponímia de Valls y que la mos enviy, com més prest millor.

Segons diu *La Devantera* de 30 de setembre, el nostro bon amich En Pompeu Fabra ha publicat demunt *El Poble Català* de Barcelona, un article sobre «Les tres preteses lleys d'escursament, de distinció y d'eufonia». Es segur qu'es interessant donada la competència indiscutible d'En Fabra en matèria de filologia.

Adverténcies (407-408)

II. Amb aquest *Bolletí* acabam el tom II. Deu fassa que'n poguem acabar molts! y que tots servesquen per lo que'ls [408] escrivim, per la depuració, reconstitució y enaltiment de la llengua catalana.

II. A n el janer vinent comensarem, si Deu ho vol, el tom III amb les metexes condicions y forma que'ls dos primers, pero amb una lletra nova que l'estampador ha feta venir aposta y que'es una bellesa.

III. Suplicam a tots els suscriptors qu'encara no han pagat aquest any, que'l paguen com més prest millor a fi de que les coses vajen tal com pertoca, y, sobre tot, qui deu que pach! A n-el Bolletí de mars-juliol donàrem *vuyt planes* més de lo que pertocava; a n-aquest en donam vint més. Que pagui puntual tothom y veureu com el *Bolletí* no mirarà prim!

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

IV. El resum dels traballs lecsicogràfichs de l'any 1905 el donarem, si Deu ho vol y Maria, dins el *Bolletí* de janer, perque no es possible ferlo fins passat 31 de desembre.

V. Desitjam a tots els col·laboradors *unes Festes de Nadal santes y alegres y per molts d'anys amb més alegria y manco pecat. Amèn.*

Coses que no mos hi han cabut (408)

I. L'estudi sobre l'obra del Dr. Schädel *Mundartliches aus Mallorca* que tenim més de mitj embastat, no confiam de poderlo publicar, per falta d'espay, fins a n-el febrer. —Tampoch no hi ha hagut espay per parlar de l'altre estudi del metex doctor alemany *Katalanische Sprache* (1890-1903), publicat demunt *Kritischer Jahresbericht über die Fortschritte der Romanischen Philologie* de Tölz (Alta Baviera), aont estudia totes les obres publicades a Catalunya sobre llengua catalana durant aquells anys. En parlarem, més envant, si Deu ho vol. —També donarem conte del viu elogi que's fa de la nostra *Obra del diccionari* dins la segona edició, sortida enguany, de la famosa obra del Dr. Gustau Gröber, catedràtich de l'Universitat d'Estrasburg, *Grundriss der Romanischen Philologie,* aont han col·laborat els filòlechs més notables de tota Europa. —Ah idó? ¡Que se'n riguen de nosaltres els *filisteus!*

II. Es sortit el primer tom del *Diccionari popular de la llengua catalana* d'En Josep Aladern. Abrassa les lletres *A-B*. Hi hem passada la vista; y, a pesar de que diu a la portada que «conté» les variants de les comarques» «de Mallorca», mos han ocorregudes *134 paraules de la lletra A* y *90* de la *B*, usadíssimes a Mallorca y que no les hi hem sebudes veure dins el novell diccionari, per més que l'hem fulletjat

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

d'aprop. L'estudi que tenim fet sobre axó, no mos ha cabut dins aquex *Bolletí*. Sortirà a n-el janer, si Deu ho vol.

PALMA DE MALLORCA —Tipo-litografia de Amengual y Muntaner—1905

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.